

Polona Vidmar

Novo celje

Lastniki, arhitektura in oprema
najlepšega dvorca v savinjski dolini

Založba ZRC

OPERA INSTITUTI ARTIS HISTORIAE

Polona Vidmar

NOVO CELJE

LASTNIKI, ARHITEKTURA IN OPREMA NAJLEPŠEGA DVORCA V SAVINJSKI DOLINI

Uredila: Renata Komić Marn

Recenzenti: Marjeta Ciglencečki, Matej Klemenčič, Mateja Kos Zabel, Igor Sapač

Jezikovni pregled: Darja Gabrovšek Homšak

Jezikovni pregled nemškega povzetka: Andrea Leskovec

Oblikovanje in prelom: Andrej Furlan

Izdajatelj: ZRC SAZU, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta

Zanj: Mija Oter Gorenčič

Založnika: Založba ZRC in ZKŠT Zavod za kulturo, šport in turizem Žalec

Zanju: Oto Luthar in Boštjan Štrajhar

Glavni urednik Založbe ZRC: Aleš Pogačnik

Naklada: 400

Tiskarna: Collegium graphicum d. o. o., Ljubljana

Prva izdaja, prvi natis / Prva e-izdaja

Ljubljana 2024

DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610508489>

Fotografija na ovitku: nimfa s stopnišča dvorca Novo Celje, Narodni muzej Slovenije (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Besedilo na ovitku zadaj: delni prepis napisa v kapeli dvorca Novo Celje (prevod dr. Aleš Maver)

Monografija je nastala v okviru raziskovalnega programa *Slovenska umetnost v stičišču kultur* (P6-0061), ki ga iz državnega proračuna financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

Natis knjige je omogočila Občina Žalec.

Prva e-izdaja je na voljo pod pogoji slovenske licence Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND, ki ob navajanju in priznavanju avtorstva dopušča reproduciranje in distribuiranje, ne dovoljuje pa dajanja v najem, priobčevanja v javnosti za komercialni namen in nobene predelave. Licenca Creative Commons 4.0 CC BY NC-ND ne velja za (slikovno) gradivo, ki je vključeno v besedilo in je posebej označeno z znakom ©. Za kakršnokoli nadaljnjo rabo tako označenega slikovnega gradiva je treba pridobiti dovoljenje od imetnika avtorskih pravic, navedenega ob znaku ©.

POLONA VIDMAR

NOVO CELJE

LASTNIKI, ARHITEKTURA IN OPREMA
NAJLEPŠEGA DVORCA V SAVINJSKI DOLINI

LJUBLJANA 2024

VSEBINA

Novo Celje. Lastniki, arhitektura in oprema najlepšega dvorca v Savinjski dolini. Predgovor	7
Dvorec Plumberk (okrog 1580–1756)	11
Dvorec Novo Celje in grofje Gaisrucki (1756–1830).....	81
Dvorec Novo Celje in Jožef Ludvik Hausmann (1830–1849/1854).....	267
Dvorec Novo Celje ter knezi in stari grofje Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck (1849/1854–1919)	291
Dvorec Novo Celje in Davorin Turković baron Kutjevski (1919–1930)	318
Priloge	333
Povzetek	364
Neu-Cilli. Besitzer, Architektur und Ausstattung des schönsten Schlosses im Sann-Tal. Zusammenfassung	365
Viri in literatura	373
Imensko in krajevno kazalo	389

NOVO CELJE

LASTNIKI, ARHITEKTURA IN OPREMA NAJLEPŠEGA DVORCA V SAVINJSKI DOLINI

PREDGOVOR

Razkošna arhitektura, sijaj nekdanje opreme in življenjske zgodbe lastnikov dvorca Novo Celje že desetletja vzbujajo pozornost raziskovalcev preteklosti, arhitekture, likovne umetnosti in literature. Obsežno monografijo s pomenljivim naslovom *Stiriens Eden (Štajerski raj)* je o dvorcu že leta 1847 napisal tedanji upravitelj Venčeslav Jurij Dunder (Václav Jiří Dunder, tudi Wenceslaw ali Wenzel Georg Dunder, s psevdonimom Novostrašecký oziroma Novostraschezky). Prevod in kritično izdajo Dunderjevega dela, ki je dragocen vir podatkov zlasti za obdobje, ko je bilo Novo Celje v lasti Jožefa Ludvika Hausmanna (1830–1848), je leta 2016 pripravil dr. Peter Zimmermann. Peter Zimmermann je bil tudi pobudnik izdaje pričujoče knjige, katere namen je predstavitev arhitekture in nekdanje opreme dvorca ter osvetlitev življenjskih okoliščin nekdanjih lastnikov Novega Celja, ki so za gradnjo in opremljanje dvorca zaposlili odlične umetnike.

Knjiga je začela nastajati z raziskavo slikarske in kiparske opreme dvorca v času grofov Gaisruckov (v letih od 1756 do 1830). Ob transformaciji stavbe iz plemiške podeželske rezidence v bolnišnico leta 1930 je del opreme iz časa grofov Gaisruckov prešel v javne in zasebne zbirke. Predmete v slovenskih in hrvaških javnih zbirkah je umetnostnim zgodovinarjem uspelo povezati z naročniki, ustvarjalci, časom nastanka in mestom postavitve v dvorcu. Njihove izsledke o nekdanji opremi je bilo mogoče pomembno dopolniti, zlasti s študijem doslej neupoštevanih pisnih virov, med katerimi sta za nova spoznanja najpomembnejša zapuščinska inventarja Antona in Janeza Karla, grofov Gaisruckov, iz let 1761 in 1770. Nova spoznanja o nekdanji opremi je omogočilo tudi sodelovanje mag. Andreasa grofa Bardeauja, čigar babica je otroštvo preživela v Novem Celju. Mag. Andreas Bardeau mi je prijazno omogočil vpogled v družinski arhiv in mi pokazal slike in pohištvo, ki so bili nekdanj v dvorcu Novo Celje, sedaj pa so v njegovi lasti. Sodelovanje z grofom Bardeaujem je odprlo tudi možnosti za nove poglede na obdobje, ko je bil dvorec v lasti knezov in starih grofov Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck (v letih od 1849/1854 do 1919).

Prvotno načrtane raziskave o arhitekturi in opremi dvorca Novo Celje so se razširile na obravnavo predhodnega dvorca Plumberk, saj me je kolega dr. Igor Sapač seznanil s hipotezo,

da so grofje Gaisrucki pri gradnji Novega Celja uporabili zidovje starega Plumberka. Da starega dvorca niso povsem podrli, je domneval že mag. Igor Weigl, vendar je Sapač s stavbnozgodovinskimi raziskavami in proučevanjem starih upodobitev ugotovil, da je mogoče rekonstruirati prvotno podobo Plumberka in vsaj še eno gradbeno fazo iz časa pred nastankom sedanje stavbe, ki jo je dal po letu 1756 sezidati Anton grof Gaisruck. Digitalni poskus virtualne rekonstrukcije treh gradbenih faz so pripravili študentki in študent arhitekture na mariborski univerzi Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič.

Nadaljnja razširitev raziskav na proučevanje življenjskih zgodb lastnikov Plumberka in Novega Celja je sledila ugotovitvi, da so družbeni status, ambicije in biografije lastnikov bistveno vplivali na arhitekturo in opremo dvorca, vendar je bilo o njih zelo malo znanega. Zato prinaša knjiga na začetku vsakega poglavja nove ugotovitve o lastnikih dvorca, tudi če se niso odlikovali z gradbeno dejavnostjo. Med najmanj proučenimi doslej so bili člani baronske veje rodbine Miglio, med katerimi izstopajo uspešni trgovec Karel, popotnik po Osmanskem cesarstvu Tulij, vojskovodja Franc in baron s psihičnimi težavami Ferdinand, ki se je v lokalno zgodovino zapisal kot legendarni darovalec prstana Petrovški Materi Božji. Od treh lastnikov dvorca iz rodbine Gaisruck je bil najpomembnejši Anton kot graditelj Novega Celja, na opremo dvorca pa sta bistveno vplivali tudi življenjski zgodbi njegovega brata Janeza Karla in nečaka Vincenca. Z Jožefom Ludvikom Hausmannom se v Novem Celju prvič in edinkrat srečamo z lastnikom meščanskega stanu, dvorec pa je v njegovem času zaznamovalo tudi ustvarjanje njegove hčere Frančiške (Fanny) Hausmann in upravitelja Venčeslava Jurija Dunderja. Meščanskemu lastniku je v Novem Celju sledila knežja rodbina Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, ki je v dvorec vnesla tradicionalno plemiško življenje. Člani rodbine so se odlikovali s slikarskim in literarnim ustvarjanjem, Savinjsko dolino pa so zaznamovali tudi z vpeljavo gojenja hmelja.

Čeprav je dvorec že nekaj desetletij brez prave namembnosti, v poletnih mesecih oživi ob razstavah sodobne umetnosti. Najbrž bi v Sloveniji težko našli bolj navdihujoče razstavišče, kot so veličastni prostori v gosposkem nadstropju dvorca. Sodobni umetniki so v kakovostnem baročnem ambientu izpostavljeni zahtevnemu izzivu. Sozvočje razkošnega baroka in sodobne ustvarjalnosti je mogoče le, kadar stara in nova umetnina z enakovredno sporočilno močjo nagovarjata obiskovalce. Prazni prostori z ostanki nekdanjega blišča vzbujajo radovednost in zanimanje okoliških prebivalcev in obiskovalcev iz oddaljenejših krajev. Namen knjige je osvetliti del pozabljenih dogajanj, ki so vodila h gradnji in opremlitvi dvorca Novo Celje.

Ob nastajanju knjige so mi številni kolegi nudili stanovitno podporo in nasvete. Iskreno se zahvaljujem gospodu Urošu Goveku iz Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec, dr. Petru Zimmermannu in mag. Andreasu grofu Bardeauju ter dr. Igorju Sapaču, dr. Boštjanu Roškarju, dr. Marjeti Ciglencečki, mag. Andreju Furlanu in urednici, dr. Renati Komić Marn. Za izdajo knjige sem hvaležna Umetnostnozgodovinskemu inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU, Zavodu za kulturo, šport in turizem Žalec in Občini Žalec.

DVOREC PLUMBERK (OKROG 1580–1756)

PLUMBERK IN ŠTAJERSKI PLEMENITNIKI:

TSCHADINGER, SCHRATTENBACH, LEISSER, REGAL IN STICH¹

O dvorcu Plumberk (tudi Brunenberg, Brunberg, Prunberg, Bromberg), predhodniku dvorca Novo Celje, je Ivan Stopar napisal, da se je o njem ohranil komaj še spomin, njegova podoba pa je ohranjena na bakrorezu Georga Matthäusa Vischerja iz časa okrog 1681 in na podobici Petrovske Matere Božje iz prve polovice 18. stoletja.² Vendar so po raziskavah Igorja Sapača med gradnjo dvorca Novo Celje uporabili zidovje predhodnika, zato je prvi del knjige posvečen skoraj pozabljenemu dvorcu Plumberk ter njegovim graditeljem in lastnikom.

O nastanku urada in poznejšega gospostva Plumberk so ohranjeni samo posredni viri. Kakor je prikazano v nadaljevanju, domnevamo, da ga je med letoma 1576 in 1580 ustanovil Blaž Tschadinger z nakupom dela nekdanje velike celjske gosposčine od deželnega kneza Karla II. Habsburškega.³ Kot sedež urada je bila okrog leta 1580 zgrajena skromna upravno-stanovanjska stavba, ki je v naslednjih petih desetletjih niso bistveno prezidali (sl. 1). Navedbi petih znanih lastnikov Plumberka v obdobju med okrog 1580 in okrog 1630 sledi poskus rekonstrukcije stavbne zgodovine.

Blaž Tschadinger je bil na jurjevo leta 1576 priča izstavitvi listine, s katero si je šest bratov Schrattenbachov (tudi Schrottenbachov) v gradu Stopnik razdelilo premoženje po pokojnih starših.⁴

¹ Slovenska oblika osebnih imen je uporabljena za vladarje in plemiče do leta 1900 (npr. Tulij baron Miglio). Poslovenjeni so tudi imena in večina priimkov kmetov, tržanov in meščanov celjskega in mariborskega okrožja, ne pa tudi meščanov Gradca ali Celovca (npr. Matthiasa Ignaza Wildonerja), čeprav ni izključeno, da so bili nekateri med njimi slovenskega rodu (npr. Johann Baptist Resnigg). Od umetnikov so poslovenjena samo imena tistih, ki so stalno bivali na območju sedanje Slovenije (npr. Jožef Gebhard). Za kraje izven Slovenije so uporabljeni uveljavljeni slovenski toponimi (npr. Gradec) ali toponimi v jeziku države, v kateri leži konkretni kraj.

² STOPAR 1998, str. 8.

³ Venčeslav Jurij Dunder je na podlagi imena neupravičeno sklepal, da je bil Plumberk zgrajen v srednjem veku. Menil je, da je dal »Brunograd«, ki naj ne bi bil trdnjava, ampak veličasten, v preteklosti z obzidjem obdan dvorec, po letu 835 zgraditi grof Bruno, ki ga je Dunder istovetel s spodnjepanonskim knezom Pribino (Pribina naj bi ob krstu leta 833 dobil polatinjeno ime Bruno); DUNDER 1847, str. 35–37. Ignac Orožen je zapisal, da naj bi bil Plumberk po legendi naslednik nekdanjega gradu, ki je stal na hribu Ostrožno v celjski župniji, pri čemer je menil, da je bilo ime »Bromberg« izpeljano iz ostrožnice ali robide (nem. *Brombeere*); OROŽEN 1880, str. 375.

⁴ AT StLA, Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrenspegel des Herzogthums Steyer-mark, 5, 1731, pag. 791–796. Druga priča je bil Erazem Tumberger s Strmola pri Rogatcu, čigar hči Rosina ali Felicita je bila poročena z Blažem Tschadingerjem. Gl. NASCHENWENG 2020 a, str. 316; NASCHENWENG 2020 b, str. 612.

1. Dvorec Plumberk okrog leta 1580, severno pročelje, digitalna rekonstrukcija
(© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

Tschadinger je bil tedaj višji pobiralec davkov notranjeavstrijskega nadvojvode Karla II. in zakupnik urada Vransko.⁵ O Tschadingerju ni veliko podatkov, vendar lahko na podlagi njegovega zakona s hčerjo lastnika dvorca Strmol pri Rogatcu in pečata, s katerim je opremil listino, sklepamo, da je pripadal nižjemu sloju plemstva. Njegov pečat je v prepisu žal upodobljen brez grba (sl. 2). V kroniki grofov Schrattenbachov je zabeleženo, da je Sigmund Schrattenbah posestvo Plumberk pridobil od Blaža Tschadingerja, mitničarja na Vranskem in svetnika deželnega kneza,⁶ ki se je imenoval po »Prunbergu« in s čigar hčerjo Kunigundo se je leta 1579 poročil Sigmundov mlajši brat Pankrac Schrattenbach (1554–1581).⁷ Da je bil Blaž Tschadinger prvi doslej znani lastnik Plumberka, potrjujejo tudi deželne davčne knjige, iz katerih izvemo, da je Sigmund Schrattenbach pred letom 1582 od Kunigunde Schrattenbach, rojene Tschadinger, kupil njeno podedovano posest, ki je bila vredna 58 imenjskih funtov, 4 šilinge in 11 denaričev.⁸

Sredstva za nakup dela nekdanje velike celjske gosposčine od deželnega kneza je Tschadinger nedvomno pridobil s službo mitničarja. Med nalogami višjega mitničarja na Vranskem je bil namreč tudi nadzor nad donosnimi mitnicami ob kranjsko-štajerski meji, ki so pripadale vladarju

⁵ O zakupnikih urada Vransko gl. VREČER 1930, str. 188.

⁶ NASCHENWENG 2020 b, str. 612. Tschadinger naj bi se imenoval tudi po Froschheimu; NASCHENWENG 2020 b, str. 759.

⁷ HÖFFLINGER 1913, str. 161. Kunigunda je bila po navedbah Hannesa Petra Naschenwenga hči Blaža Tschadingerja in Uršule Killer; NASCHENWENG 2020 b, str. 759. V prvem zakonu je bila poročena s Pankracem Schrattenbachom (1579–1581), v drugem z Janezom Gregorjem Regalom (1585–1587) in v tretjem z Jurijem Leisserjem (1587–1590), bodočim lastnikom Plumberka; NASCHENWENG 2020 b, str. 612.

⁸ AT StLA, B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958, str. 347. Imenjski funti so bili uvedeni ob koncu 15. stoletja zaradi pravičnejših davkov. Njihova vrednost se je zaradi inflacije spreminjala, proti sredini 17. stoletja je imenjski funt veljal že okoli 1200 goldinarjev; KOROPEC 1985, str. 105.

2. Prepis delilne listine med brati Schrattenbachi leta 1576, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

3. Grb baronov Schrattenbachov,
Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

4. Grb grofov Schrattenbachov,
Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

oziroma deželnemu knezu.⁹ Sedež mitničarja je bil v srednjeveškem stolpu na Vranskem, ki so mu verjetno v 16. stoletju prizidali enonadstropno, 8 × 4-osno stavbo,¹⁰ precej večjo od prvega plumberškega dvorca. Blaž Tschadinger je tako prvi znani posestnik in prvi plemenitnik, ki se je imenoval po Plumberku, vendar ni dokazov, da je dal zgraditi prvo stavbo na tem mestu.

Za graditelja Plumberka velja Sigmund gospod Schrattenbach (1548–1588), ki se kot lastnik omenja leta 1580.¹¹ Gospodje Schrattenbachi so se pozneje povzpeli med barone in grofe (sl. 3–4). Sigmund Schrattenbach je bil eden od mlajših sinov Pankraca Schrattenbacha (po 1497–1559) in njegove soproge Elizabete, rojene Sauer.¹² Družina je sredi 16. stoletja živela v Savinjski dolini, saj je Pankrac leta 1554 od Sholastike baronice Kazianer kupil gospostvo in grad Stopnik, leta 1559 pa so ga pokopali v župnijski cerkvi na Vranskem.¹³ Sigmund se je leta 1578 poročil z Marjeto, hčerjo Krištofa iz Ivnika (Eibiswald), ki mu je rodila sina Jurija in hčer Ano ter umrla leta 1581.¹⁴

⁹ KOROPEC 1985, str. 103.

¹⁰ O večkrat prezidanem dvorcu Vransko gl. STOPAR 1992, str. 153–155.

¹¹ PIRCHEGGER 1962, str. 182; STOPAR 1992, str. 100–101; JAKIČ 1997, str. 240.

¹² HÖFFLINGER 1913, str. 149–160.

¹³ Gl. PIRCHEGGER 1962, str. 191; HÖFFLINGER 1913, str. 150. Za prepis kupoprodajne pogodbe gl. AT StLA, Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyer-mark, 5, 1731, pag. 771–776.

¹⁴ NASCHENWENG 2020 a, str. 340.

Naslednjega leta se je Sigmund poročil z Ano, hčerjo Janeza Jurija Greissenecka na Ebersteinu, ki mu je rodila hčeri Elizabeto in Sibilo, po Sigmundovi smrti pa se je leta 1590 poročila z Jurijem Leisserjem.¹⁵

O Sigmundu Schrattenbachu je v rodbinski kroniki navedeno samo, da se je kot vojak boril v Senju in na Ogrskem.¹⁶ Najuspešnejši med brati Schrattenbach je bil najstarejši Maksimilijan (1537–1611), ki so ga v mladosti poslali na dunajski dvor, nato pa se je uveljavil v službi nadvojvode Karla II. in nadvojvodinje Marije Bavarske v Gradcu, v diplomatski službi potoval na številne evropske dvore, bil v letih od 1591 do 1594 štajerski deželni glavar ter je leta 1598 zase in za sorodnike pridobil baronski naziv.¹⁷ Leta 1588 mu je nadvojvoda Karel II. podelil donosno službo vicedoma in glavarstvo v Celju.¹⁸ Maksimilijan je bil tudi pomemben graditelj, saj je po letu 1564 kupil dve hiši na ulici Sackstrasse v Gradcu in verjetno pred letom 1596 zgradil reprezentativno palačo Schrattenbach, v kateri je sedaj graški mestni muzej.¹⁹ Ob tem bi na brata Sigmunda lahko vplival tudi z gradnjo dvorca Ojstrica, ki ga je dal med letoma 1566 in 1587 zgraditi na lokaciji nekdanje pristave srednjeveškega gradu Ojstrica v Spodnji Savinjski dolini.²⁰

Sigmund Schrattenbach je umrl 16. novembra 1588 in so ga pokopali v tedanji dominikanski cerkvi sv. Andreja v Gradcu.²¹ Na smrtni postelji je brata Maksimilijana prosil, naj bo varuh njegovih otrok, in v tej vlogi je Maksimilijan za poplačilo Sigmundovih dolgov prodal neko gorsko pravico bratu Francu Schrattenbachu.²² V pogodbi je Maksimilijan Sigmunda imenoval *brat po krvi in meču*, čeprav ni znano, da bi se skupaj borila.²³ Pred letom 1591 je varuh Maksimilijan v imenu Sigmundovih otrok večji del Plumberka, ki je bil ocenjen na 55 imenjskih funtov, 4 šilinge in 11 denaričev, prodal vitezu Juriju Leisserju, nekaj več kot dva imenjska funta nekdanje plumberške posesti pa vdovi Sofiji Prockh.²⁴

¹⁵ NASCHENWENG 2020 b, str. 612.

¹⁶ HÖFFLINGER 1913, str. 149.

¹⁷ HÖFFLINGER 1913, str. 151; NASCHENWENG 2002, str. 131–133.

¹⁸ NASCHENWENG 2002, str. 132.

¹⁹ *Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz* 1997, str. 512.

²⁰ Maksimilijan je dal verjetno v sodelovanju z bratom Jurijem zgraditi dvo- ali dvoinpolnadstropno štiritraktno zgradbo s približno kvadratno talno ploskvijo in tesnim notranjim dvoriščem. O gradnji sedaj porušenega dvorca Ojstrica gl. SAPAČ 2017, str. 309–310, 315–322.

²¹ HÖFFLINGER 1913, str. 160.

²² AT StLA, Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyer-mark, 5, 1731, pag. 780–784.

²³ AT StLA, Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyer-mark, 5, 1731, pag. 780.

²⁴ AT StLA, B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958, str. 347.

5. Grb gospodov Leisserjev,
Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

6. Grb Jurija Leisserja v gradu Wildon,
Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

7. Grb gospodov Regalov,
Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

Naslednji lastnik Plumberka, vitez Jurij Leisser, je bil ritmojster štajerskih deželnih stanov (sl. 5).²⁵ S Plumberkom je bil povezan z dvema od svojih petih soprog, saj je bila njegova tretja soproga Kunigunda, hči Blaža Tschadingerja, nekdanja lastnica Plumberka, četrta soproga Ana pa je bila vdova po Sigmundu Schrattenbachu.²⁶ Leisser, ki se je imenoval po Wildonu, Weinburgu, Šratneku (Schrattenecku, Šrotneku) in »Brunnbergu«, je umrl tik pred 26. septembrom 1600.²⁷ Gradbeni posegi Jurija Leisserja v desetih letih posedovanja Plumberka niso dokumentirani. Znana pa je njegova graditeljska dejavnost v gradu Wildon, ki jo je obeležil z grbom, inicialkami in letnico 1582 (sl. 6).

Po Juriju Leisserju je Plumberk pridobil Ehrenreich Ferdinand Regal (tudi Regall), gospod v Račah, »Brombergu« in Leiflingu (sl. 7). Regal je Plumberk posedoval približno dve desetletji, saj je bila tam 18. aprila 1602 rojena njegova hči Barbara, ki se je 14. aprila 1618 v »Brombergu« tudi poročila. Ehrenreich Ferdinand Regal je 2. januarja 1614 v Plumberku tudi umrl.²⁸ Kot naslednjega lastnika Hans Pirchegger za leto 1620 navaja Hansa Sticha, čigar sestra Eva se je leta 1630 poročila z Janezom Lichtstockom iz Celja, meščanom Laškega in upraviteljem gospostva Planina.²⁹ Stich se kot neusmiljen zemljiški gospod omenja tudi med zasliševanjem upornih kmetov leta 1635.³⁰ O morebitnih prezidavah dvorca Plumberk v času Ehrenreicha Ferdinanda Regala in Hansa Sticha nimamo virov.

SCHRATTENBACHOV PLUMBERK

Prvotni dvorec Plumberk, v kroniki Schrattenbachov imenovan *Schloss oder Edlmans süz Prunberg*, je po mnenju Igorja Sapača v veliki meri ohranjen v zahodnem delu novoceljskega dvorca. Na podobi Petrovške Matere Božje iz prve polovice 18. stoletja ima zahodni del tedaj že prezidanega dvorca še vedno visoko strmo streho (sl. 8), kot dvonadstropna stavba s približno petimi osmi pa je upodobljen tudi na Vischerjevem zemljevidu Štajerske iz leta 1678 (sl. 9). Ugotovitev, da je prvotna stavba obsegala pet okenskih osi in da je delno ohranjena, se ujema z dejstvom,

²⁵ AT StLA, Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyermark, 5, 1731, pag. 371.

²⁶ Za sorodstvene povezave gl. AT StLA, Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyer-mark, 5, 1731, pag. 371; NASCHENWENG 2020 b, str. 612.

²⁷ NASCHENWENG 2020 b, str. 612.

²⁸ NASCHENWENG 2020 b, str. 760. Leopold baron Stadl je zapisal, da je bil Ehrenreich rojen leta 1567 in da je bila njegova prva soproga Barbara Idungspeug. 5. oktobra 1593 se je v Velikovcu poročil z Ano Elizabeto Gall von Gallenstein in umrl leta 1613; gl. AT StLA, Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyer-mark, 9, 1731, pag. 558.

²⁹ PIRCHEGGER 1962, str. 182; NASCHENWENG 2020 b, str. 638.

³⁰ KOROPEC 1985, str. 182.

8. Plumberk na podobi Petrovske Matere Božje, prva polovica 18. stoletja, izrez, zasebna last (© zasebni arhiv)

9. Georg Matthäus Vischer: Zemljevid Štajerske, 1678, izrez, Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

da so ob prenovi v zahodni steni sedanje vhodne veže našli starejše arhitekturne elemente.³¹ Domnevati smemo, da je bil prvotni dvor kompaktna nadstropna stavba na pravokotnem tlorisu, za kakršno se je v ljudskem jeziku uveljavil izraz »štok« (sl. 10–11).

Sorodno zasnovane majhne dvorce so v drugi polovici 16. stoletja gradili tudi drugi štajerski plemenitniki. Podoben 5 × 3-osni tloris, le z vhodno lopo, nad katero je bila kapela, in s stopniščnim prizidkom na eni od krajših stranic, je imel na primer dvorec Šratnek (sl. 12), ki ga je v

³¹ Dokumentacijo o odkritjih v zahodni steni vhodne veže hrani Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Celje. Za podatke in fotografije se zahvaljujem kolegici Nataši Podkrižnik.

10–11. Dvorec Plumberk in gospodarsko poslopje okrog leta 1580, digitalni rekonstrukciji (© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

12. Dvorec Šratnek, bakrorez v: Johann Weichard Valvasor, Topographia Archiducatus Carinthiae, 1688

bližini Kotelja na Koroškem zgradil Sigmundov stric Krištof Schrattenbach (umrl 1573).³² Primerljiv je tudi dvorec Frajštajn v bližini deželne ceste med Mariborom in Slovensko Bistrico, ki sta ga v poznem 16. stoletju zgradili gospodje Regali, verjetno Franc ali njegov brat Janez Adam, ki sta se imenovala po Polskavi oziroma Frajštajnu.³³ Frajštajn je bil s sedmimi osmi nekoliko večji in zaradi zgornjega polnadstropja nekoliko višji od Plumberka. Kot nadstropna stavba s petimi osmi na pravokotnem tlorisu je bil v 16. stoletju zgrajen tudi dvorec Zgornja Polskava.³⁴

Navedene dvorce so obdajale lesene ograje ali dvoriščna obzidja s stolpiči, v katera so bile vključene tudi gospodarske zgradbe. V Plumberku je gospodarska stavba morda stala na južni strani dvorca in na mestu, kjer je na franciscejskem katastru narisana stavba pravokotnega tlorisa, ki so jo verjetno podrli pred letom 1847, saj v Dunderjevem *Štajerskem raju* ni omenjena. Po rekonstrukciji Igorja Sapača je imel dvorec na južni strani obzidano dvorišče z gospodarsko stavbo, na zahodni pa ograjen vrt. Glavni vhod je bil verjetno z dvoriščne strani. Fasade so bile morda strukturirane s šivanimi robovi kakor na Zgornji Polskavi in s profiliranimi kamnitimi okenskimi okvirji, kakršni so še ohranjeni na Frajštajnu. Skromen zunanji videz ni dajal vtisa ambicioznejše podeželske arhitekture, kar se ujema z opisom »sedež plemenitnika« (*Edlmans süz*) v kroniki Schrattenbachov.

Notranjost prvotnega dvorca si je mogoče predstavljati s pomočjo primerljivih stavb. Prilicni prostori so bili najbrž vsi obokani in so jih kot v Frajštajnu uporabljali za kleti. Iz vhodne veže je bil dostop do stopnišča. Veži zgornjih nadstropij sta se najbrž odpirali v štiri pravokotne prostore, ki so bili osvetljeni s po štirimi okni. Na tako razporeditev stanovanjskih prostorov kaže inventar opreme dvorca iz leta 1645, ki je obravnavan v nadaljevanju.

PLUMBERK IN ITALIJANSKI TRGOVCI: QUALANDRO IN MIGLIO

Tudi za naslednjo gradbeno fazo dvorca Plumberk, kakor jo razbiramo na shematični bakrorezni upodobitvi Georga Matthäusa Vischerja iz časa okrog leta 1681, niso znani pisni viri. Prve prizidave k prvotni zasnovi so najbrž nastale v času, ko je bil Plumberk v lasti italijanskih trgovcev iz rodbin Qualandro in Miglio, ki so obogateli s trgovino z voli in tkaninami med Ogrsko in Benetkami ter z oskrbovanjem cesarske vojske v Vojni krajini. Bližina dvorca ob tako imenovani ljubljanski cesti, po kateri je potekala trgovina, je bila zagotovo vabljiva za trgovce. Kakor uspešni

³² AT StLA, Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyermark, 5, 1731, pag. 722; HÖFFLINGER 1913, str. 163. STOPAR 1993, str. 101, je zapisal, da je bil prvi znani lastnik dvorca Hans Sauer in da so bile nad vhodom izklesane njegove inicialke in letnica 1609.

³³ O dvorcu gl. STOPAR 1991, str. 22–24; o Regalih NASCHENWENG 2020 b, str. 758–761; o gospostvu Frajštajn PIRCHEGGER 1962, str. 127.

³⁴ STOPAR 1991, str. 164–166.

domači podjetniki so tudi italijanski trgovci po pridobitvi premoženja in plemiškega stanu kupovali zemljiške posesti, se postopoma umaknili iz trgovine in se posvetili upravnim službam in življenju zemljiških posestnikov.³⁵

Plumberk je kupil uspešni in zaradi neizprosni in grobih metod trgovanja razvpiti Matija Qualandro (tudi Matteo Gualandri) iz Bergama, ki se je na začetku 17. stoletja naselil na Ptuj, leta 1621 pridobil plemiški naziv³⁶ in leta 1626 z notranjeavstrijsko vlado sklenil izjemno donosno pogodbo za monopolno trgovanje z ogrskimi voli v Benetkah.³⁷ Kmalu zatem je v letih od 1628 do 1632 kupil gospostva z dvorci Dornava, Pogled, Pobrežje, Zavrč in Plumberk, svobodni hiši v Žalcu in na Ptuj ter posest pri Bergamu; ob smrti jeseni leta 1636 je dedičem zapustil veliko premoženje 185.000 goldinarjev, vendar tudi 72.000 goldinarjev dolgov.³⁸ Qualandro se je leta 1632 pritožil oblastem, da ga uporni kmetje ovirajo pri upravljanju njegovih gospostev Plumberk, Pogled, Zavrč in Žalec.³⁹ Iz pritožbe izhaja, da Qualandro ni posedoval samo Plumberka, ampak tudi hišo oziroma pristavo v Žalcu, ki se pozneje omenja med plumberškimi in novoceljskimi posestmi. Matija Qualandro je Plumberk kupil najpozneje leta 1630, saj se je od takrat imenoval Qualandro na Pogledu in Plumberku.⁴⁰ Iz predikata bi smeli sklepati, da je imel Pogled in Plumberk za svoji najpomembnejši gospostvi, imenu pa je dodajal še naziv cesarski služabnik.⁴¹

V delnem prepisu zapuščinskega inventarja po Matiji Qualandru je bilo posestvo Plumberk ocenjeno na 23.500 goldinarjev.⁴² Premična posest je navedena samo za dvorca Pogled in Plumberk, vendar za Pogled izvemo samo, da je bila ocenjena na 1009 goldinarjev in 9 krajcarjev.⁴³ Tista na Plumberku je bila ocenjena na 2811 goldinarjev, 4 krajcarje in 2 denariča, saj je bilo v dvorcu za nekaj več kot 1779 goldinarjev vina, žita, soli in drugih jestvin ter za nekaj več kot 581 goldinarjev živine in drugega, kar je sodilo k hlevom.⁴⁴ Popisali so še posteljno in drugo perilo v vrednosti nekaj več kot 193 goldinarjev ter kositrno, medeninasto in bakreno posodje v vrednosti

³⁵ VALENTINITSCH 1975, str. 155; HAMMER 1995, str. 157–186.

³⁶ FRANK 1973, str. 129.

³⁷ VALENTINITSCH 1972/1973, str. 67–68; OMAN 2018, str. 356–358; OMAN 2021, str. 123–124.

³⁸ AT StLA, LR, K. 950, H. 1, prepis zapuščinskega inventarja po Matiji Qualandru, Ptuj, 9. 10. 1651. Gl. tudi VALENTINITSCH 1972/1973, str. 69.

³⁹ KOROPEC 1985, str. 114.

⁴⁰ VALENTINITSCH 1972/1973, str. 70.

⁴¹ Prim. OMAN 2018, str. 358; OMAN 2021, str. 123.

⁴² AT StLA, LR, K. 950, H. 1, prepis zapuščinskega inventarja po Matiji Qualandru, Ptuj, 9. 10. 1651. Dornava je bila ocenjena na 26.064, Zavrč na nekaj več kot 29.435, dvorni vinograd na Zavrču na 1000, Pogled na 13.585 in urad Selca na 2580 goldinarjev, medtem ko so posestvo Pobrežje prepustili vdovi in ga niso ocenili. Gl. tudi VALENTINITSCH 1972/1973, str. 69.

⁴³ AT StLA, LR, K. 950, H. 1, prepis zapuščinskega inventarja po Matiji Qualandru, Ptuj, 9. 10. 1651.

⁴⁴ AT StLA, LR, K. 950, H. 1, prepis zapuščinskega inventarja po Matiji Qualandru, Ptuj, 9. 10. 1651.

13. Dvorec Plumberk
in gospodarsko poslopje,
digitalna rekonstrukcija
(© izdelali Živa Kralj, Rok
Rantaša in Katja Rihtarič po
idejni predlogi Igorja Sapača)

nekaj več kot 28 goldinarjev; orodje in železnino so ocenili na nekaj več kot 54 goldinarjev, hišno opremo in leseno pohištvo pa na nekaj več kot 137 goldinarjev.⁴⁵ Iz sumarnega popisa ni mogoče sklepati o videzu stavbe in razporeditvi prostorov v dvorcu Plumberk, vendar je razvidno, da je bil dvorec leta 1636 primerno opremljen za vsaj občasno bivanje članov družine Qualandro. Zaradi visokih vrednosti živil in živine sklepamo, da jih niso mogli hraniti samo v pritličnih prostorih dvorca in majhni gospodarski stavbi iz časa Sigmunda Schrattenbacha. Najverjetneje je Matija Qualandro za skladiščenje in živino pozidal novo gospodarsko stavbo, morda kot podaljšek stare proti vzhodnemu dvoriščnemu zidu in na mestu, kjer je bilo v prvi polovici 18. stoletja južno krilo dvorca Plumberk (sl. 13).

Premoženje Matije Qualandra so dedovali sinova Ciprijan in Fermo ter dediči leta 1635 umrle hčere Otilije,⁴⁶ ki so se morali spopasti s povračilom dolgov oziroma Matijevimi upniki, o čemer smo dobro obveščeni iz najrazličnejših sodnih spisov. Po smrti Matije Qualandra je dohodek od posestva Plumberk prejemal mlajši sin Fermo Qualandro,⁴⁷ vendar sta posestvo po očetovi smrti podedovala oba brata, saj je bila 10. julija 1639 v Plumberku podpisana kupoprodajna pogodba, s katero sta Fermo in Ciprijan Qualandro Plumberk prodala Janezu Schauerju,⁴⁸ vdovcu pokojne sestre Otilije.

⁴⁵ AT StLA, LR, K. 950, H. 1, prepis zapuščinskega inventarja po Matiji Qualandru, Ptuj, 9. 10. 1651.

⁴⁶ O Otiliji Qualandro, prvič poročeni z Jožefom Mosconom in drugič z Janezom Schauerjem, gl. VALENTINITSCH 1972/1973, str. 74–75; OMAN 2018, str. 356; OMAN 2021, str. 122. Za več desetletij trajajoče sodne spore, s katerimi je Otilijin sin Simon Moscon skušal pridobiti svojo dediščino po dedu Matiji Qualandru, gl. zlasti OMAN 2016, str. 63–100; OMAN 2018, str. 355–382; OMAN 2021, str. 121–141.

⁴⁷ Fermo je v nekem poznejšem dokumentu poročal, da mu je oskrbnik Plumberka leta 1636 plačal 237 goldinarjev in 31 krajcarjev, naslednjega leta pa je od oskrbnika prejel 505 goldinarjev in 16 krajcarjev; AT StLA, LR, K. 950, H. 1, seznam prejemkov in izdatkov Ferma Qualandra, Gradec, 24. 7. 1648.

⁴⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 1, zapuščinski inventar po Tuliju Migliu, 3. 3. 1642.

Trgovec Janez Schauer, ki je za kratek čas postal lastnik Plumberka, je bil sin ptujskega meščana Krištofa, ki je bil leta 1589 povzdignjen v nižjega plemiča.⁴⁹ Dodatne dohodke je pridobil kot deželni proviantni in gradbeni plačilni mojster za Vojno krajino.⁵⁰ Janez Schauer je Plumberk 12. julija 1640 prodal Tuliju Migliu, vendar je posest še najmanj eno leto obdržal v zakupu, saj je 21. septembra 1641 plačal polovico zakupnine, ki je znašala 705 goldinarjev, za posest pa je dal 20. junija 1641 sestaviti tudi urbar.⁵¹

Tulij Miglio (tudi Tullio Millio) je bil lastnik Plumberka v kratkem obdobju od nakupa 12. julija 1640 do smrti 24. decembra 1640 v Gradcu.⁵² Bil je trgovec, verjetno iz Milana, ki se je najpozneje leta 1621 naselil v Gradcu in sočasno trgoval tudi na Ptuj.⁵³ Matiji Qualandru je posodil velike vsote za poplačilo ogrskih trgovcev z živino, sam pa je večinoma trgoval s tkaninami, ki jih je uvažal iz domovine in preko Ptuja prodajal na Štajerskem.⁵⁴ V zapuščinskem inventarju po njegovi smrti, napisanem 3. marca 1642, so popisali samo predmete v najeti hiši v Gradcu, Plumberk pa ni omenjen, ker je bil tedaj v zakupu.⁵⁵ Premožni Tulij je zapustil nekaj več kot 6733 goldinarjev gotovine in za 30.925 goldinarjev zadolžnic, medtem ko so njegovi dolgovi znašali 18.045 goldinarjev.⁵⁶ Od Tulijeve smrti 24. decembra 1640 do 2. januarja 1642 je svojo poslovno knjigo vodila Tulijeva vdova Marjeta.⁵⁷ Podjetna Marjeta Miglio, za katero ni bilo mogoče ugotoviti, iz katere rodbine je izhajala, se po soprogovi smrti ni samo nenehno pravdala z dediči Matije Qualandra,⁵⁸ ampak je skrbela tudi za gospostvo Plumberk, verjetno v imenu mladoletnih otrok.

Po zaključenem zakupu Janeza Schauerja je imel Plumberk eno leto v zakupu Ciprijan Qualandro, verjetno od jeseni 1642 do najpozneje 6. novembra 1643, ko je posest za Marjeto Miglio in druge dediče začel upravljati Lenart Galič (*Gällitsch*).⁵⁹ Cesarski častnik Ciprijan Qualandro

⁴⁹ ZADRAVEC 2017, str. 261.

⁵⁰ VALENTINITSCH 1972/1973, str. 75.

⁵¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 1, zapuščinski inventar po Tuliju Migliu, 3. 3. 1642.

⁵² AT DAGS, Graz-HI. Blut, Sterbebuch, II, 1635–1641, pag. 309.

⁵³ O Tuliju Migliu gl. zlasti VALENTINITSCH 1975, str. 146, 148–149, 156–157.

⁵⁴ VALENTINITSCH 1975, str. 156.

⁵⁵ Od predmetov so ocenili samo srebrnino, med katero je bil srebrn pokal z vrčkom vreden 188 goldinarjev, srebrn pas 13 goldinarjev, srebrni gumbi pa 2 goldinarja in 26 krajcarjev. Drugih popisanih premičnin niso ocenili, med drugim pa so navedli petnajst komolcev pozlačenih špalirjev (morda oprema sobe?), petnajst komolcev in pol atlasnega žameta, žametno moško obleko in kočijo s konjsko opravo. Komisarja sta zabeležila tudi dva portreta Tulija Miglia in pet drugih starih slik; AT StLA, LR, K. 723, H. 1, zapuščinski inventar po Tuliju Migliu, 3. 3. 1642.

⁵⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 1, zapuščinski inventar po Tuliju Migliu, 3. 3. 1642. Gl. tudi VALENTINITSCH 1975, str. 157.

⁵⁷ Marjeta si je od upnikov lahko obetala 19.771 goldinarjev, imela pa je 1769 goldinarjev dolgov; AT StLA, LR, K. 723, H. 1, zapuščinski inventar po Tuliju Migliu, 3. 3. 1642.

⁵⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 1, sodni spisi.

⁵⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 1, izvedensko mnenje v tožbi dedičev vdove Tulija Miglia proti dedičem Ane Pavletič, 29. 4. 1664. Iz ohranjenih dokumentov ni razvidno, kako dolgo je imel Plumberk v zakupu Janez Schauer, vsekakor pa ne do svoje smrti leta 1644. Za leto smrti Janeza Schauerja gl. VALENTINITSCH 1972/1973, str. 75; OMAN 2018, str. 356; OMAN 2021, str. 122.

je hitro zapravlil očetovo dediščino in je leta 1643 pred upniki zbežal v Italijo,⁶⁰ čemur se imamo zahvaliti za najbolj natančen popis inventarja dvorca Plumberk v 17. stoletju. 9. januarja 1645 so dediči Tulija Miglia prosili deželnega glavarja, da odredi popis in oceno premične lastnine Ciprijana Qualandra, ki je bila tedaj še vedno v Plumberku.⁶¹ V prošnji so navedli, da so Ciprijanu dali Plumberk v zakup za eno leto, vendar ni plačeval zakupnine in davkov, zaradi česar so morali 1900 goldinarjev plačati iz lastnega žepa.⁶² Ciprijan je bil tedaj odsoten že leto in pol, ob tem pa od njega ni bilo mogoče izterjati dolga, zato so dediči Tulija Miglia prosili deželnega glavarja, da premičnine po popisu in oceni preidejo v njihovo last.⁶³

INVENTAR PREMIČNIN CIPRIJANA QUALANDRA V PLUMBERKU

10. marca 1645 sta komisarja Satlberger in Liechtstocker poročala deželnemu glavarju, da sta popisala in ocenila premičnine Ciprijana Qualandra v dvorcu Plumberk.⁶⁴ Popisa se nista lotila sistematično, ampak sta premičnine združila v rubrike in začela s popisom žita v velikem spodnjem obokanem prostoru (*in dem undtern grossen Gewelb*), s katerim je verjetno mišljena obokana vhodna veža v pritličju dvorca ali prostori ob njej. Nadaljevala sta s »posteljino« in 13 dobrih in slabih vzmetnic ocenila na 78 goldinarjev (priloga 1).⁶⁵ Ocenila sta tudi 28 dobrih in slabih dolgih blazin ter osem dobrih in slabih zglavnikov. Več vredne so se jima zdele dobra turška, s platnom podložena odeja (*Khulter*), ki sta jo ocenila na 7 goldinarjev, s platnom podložena odeja iz atlasa, vredna 6 goldinarjev, in atlasna, vendar stara odeja, vredna 4 goldinarje. V dvorcu sta našla tudi tri stare, s platnom podložene odeje in tri nekoliko izdelane tkanine, ki sta jih imenovala *Valentinen*. Qualandro je posedoval tudi staro obrabljeno turško namizno preprogo, vredno 3 goldinarje. Iz popisanih in ocenjenih vzmetnic, blazin in odej razberemo, da je bil dvorec Plumberk leta 1645 primerno opremljen za prenočevanje lastnika oziroma zakupnika. Predmeti, označeni kot stari, so bili verjetno iz zapuščine Matije Qualandra. Morda je Ciprijan v Plumberk prinesel tudi dele opreme iz drugih Qualandrovih dvorcev in hiš, ki sta jih morala z bratom Fermom prodati za odplačilo očetovih dolgov.

⁶⁰ O Ciprijanu in njegovem begu v Italijo, verjetno v Beneško republiko, gl. VALENTINITSCH 1972/1973, str. 70–71; OMAN 2018, str. 359; OMAN 2021, str. 124.

⁶¹ AT StLA, LR, K. 949, H. 1, dopis dedičev Tulija Miglia deželnemu glavarju, 9. 1. 1645.

⁶² AT StLA, LR, K. 949, H. 1, dopis dedičev Tulija Miglia deželnemu glavarju, 9. 1. 1645.

⁶³ AT StLA, LR, K. 949, H. 1, dopis dedičev Tulija Miglia deželnemu glavarju, 9. 1. 1645.

⁶⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 1, dopis komisarjev Satlbergerja in Leichtstokherja deželnemu glavarju, 10. 3. 1645. Prim. VALENTINITSCH 1972/1973, str. 71.

⁶⁵ Vsi podatki o premičninah in prostorih dvorca Plumberk v naslednjih odstavkih so povzeti po AT StLA, LR, K. 949, H. 1, inventar premičnin Ciprijana Qualandra v Plumberku, 10. 3. 1645. Gl. prilogo 1.

14. Dvorec Plumberk, pogled s severovzhoda, digitalna rekonstrukcija (© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

Inventarni popis se nadaljuje s prti in prtiki iz različnih materialov, ki sta jih komisarja ocenila na 37 goldinarjev, ter izvezenimi tkaninami, vrednimi 52 goldinarjev. Kositrno posodje sta ocenila na 70 goldinarjev, precej manj pa je bilo vredno majolično, bakreno in medeninasto posodje. Dobri jezdni pištoli sta bili po mnenju komisarjev vredni 10, dolgi laški puški 6, železna puška s starim kopitom 3 in kratka puška 4 goldinarje. V rubriki Izredno (*Extraordinarj*) sta popisala glasbilo (*Instrument*), vredno 5 goldinarjev, povprečno beneško ogledalo, vredno goldinar in pol, ter uro (*Schlag Uhr*), ki je bila v ogrevani sobi (*in der stuben*) in je bila vredna 6 goldinarjev.

Iz rubrike Leseno pohištvo (*Hülzene fahrnus*) lahko približno razberemo prostore v dvorcu, pri čemer sta komisarja prostore v drugem nadstropju označevala kot zgornje, tiste v prvem nadstropju pa kot spodnje (sl. 14). V zgornji ogrevani sobi (*in der obern stuben*) sta popisala rjavo pobarvano baldahinsko posteljo in dolgo mizo iz navadnega smrekovega lesa. Ob zgornji ogrevani sobi sta bili neogrevana soba (*neben diser obern stuben in der Camer*) s staro baldahinsko posteljo ter sobica (*in obern stibl*) z belo pobarvano posteljo iz smrekovega lesa in brez baldahina. Ena od zgornjih sobic je pripadala upravniku (*in obern des Pflegers stibel*), v njej pa sta stali navadna postelja iz smrekovega lesa in dolga miza. V prvem nadstropju sta najprej ocenila navadno staro posteljo brez baldahina v spodnji sobici (*in untern stibl*). V spodnji ogrevani sobi (*in der undteren stuben*) so bili stari mizi, mizica za nakit iz smrekovega lesa ter šest slabih in polomljenih stolov. V neogrevani sobi, ki je bila obrnjena proti cesti in polju (*in der Camer gegen der strassen, und Paufeldt*), so bili zeleno pobarvana nova postelja z baldahinom, postelja iz navadnega smrekovega lesa brez baldahina in navadna stara miza. V drugi neogrevani sobi, ki je gledala proti dvorišču (*in der andern Camer gegen den Hoff*), so stale stari postelji in stara miza. V sobici ob ogrevani sobi (*im Stibl auß der stuben*) so bili mizica iz smrekovega lesa in trije stari, z usnjem prevlečeni stoli.

Iz poimenovanja prostorov sklepamo, da v dvorcu (še) ni bilo kapele in velike sobe, ki bi jo uporabljali za slavnostno dvorano. V skoraj vseh prostorih so bile postelje in vsaj v tistih z baldahinom so zagotovo spali člani lastnikove družine. Če sodimo po baldahinskih posteljah,

so bili družinski bivalni prostori v obeh zgornjih nadstropjih plumberškega dvorca, nova pa je bila samo postelja v sobi, usmerjeni proti cesti in polju, verjetno v severovzhodnem delu prvega nadstropja, in je najbrž pripadala Ciprijanu Qualandru.

Komisarja sta popis nadaljevala v živilski shrambi (*In der Speis Camer*) v pritličju dvorca in kot najvrednejše jestvine ocenila dva soda morske soli, ki sta bila v shrambi in v spodnjem obokanem prostoru (*in der Camer, und undtern gewelb*) in sta bila vredna nekaj več kot 21 goldinarjev, ter približno sto kilogramov masti, vredne 25 goldinarjev. Hlevi – verjetno tisti, ki jih je dal zgraditi Matija Qualandro – so morali biti prostorni, saj sta komisarja popisala tri stare in slabe delovne konje, štiri pare vlečnih volov, 31 molznic in bikov, osem telet, osem velikih in majhnih puijsov, 40 puranov (*Indianische Hünner*), 20 gosi in 20 rac. V pristavi v Žalcu je bilo še 27, večinoma triletnih telet. Vsa živina je bila po mnenju komisarjev vredna 390 goldinarjev. Purani, ki so bili leta 1645 na Štajerskem verjetno še redkost, so bili s 30 krajcarji za enega najdražje perutnina v primerjavi z 9 krajcarjev vrednimi gosmi in 6 krajcarjev vrednimi racami.

Ciprijan Qualandro je imel v Plumberku tudi pribor za ribolov in mreže za lovljenje zajcev in ptic, 28 velikih in majhnih vinskih sodov, škafe za vino, vozove in kmečko orodje. Nazadnje sta komisarja popisala predmete v kuhinji (*in der Khuchl*), iz česar sklepamo, da kuhinja najverjetneje ni bila v dvorcu, ampak v eni od gospodarskih stavb.

DEDIČI TULIJA MIGLIA

Po pobegu Ciprijana Qualandra v Italijo vdova Marjeta Miglio Plumberka ni več dala v zakup, pač pa je za posest skrbela sama, verjetno v imenu otrok. Tako sklepamo po sodnem sporu zaradi obračuna prejemkov in izdatkov, ki ga je za obdobje od 6. novembra 1643 do 21. marca 1645 sestavil plumberški upravitelj Lenart Galič. Sodni proces zaradi vdovinega nezadovoljstva z obračunom je potekal od leta 1646 do vsaj leta 1664, ko so se na sodišču glede obračuna z novimi lastniki Plumberka pravdali dediči Galičeve vdove Ane, drugič poročene Pavletič.⁶⁶ V nekem dokumentu o sporu za 21.100 goldinarjev med dediči Matije Qualandra in Tulija Miglia je Marjeta prvič omenjena kot pokojna, kar pomeni, da je umrla pred 7. marcem 1653.⁶⁷

Zaradi neohranjenosti stavb in pisnih virov ni mogoče opredeliti graditeljske vloge Marjete Miglio, ki je za Plumberk skrbela približno deset let. Ker je imelo gospostvo Plumberk odvetniške

⁶⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 1, izvedensko mnenje v tožbi dedičev vdove Tulija Miglia proti dedičem Ane Pavletič, 29. 4. 1664.

⁶⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 1, dopis vojnega komisarja za celjsko okrožje Maksimilijana grofa Schrattenbacha deželnemu glavarju, 7. 3. 1653. Prim. NASCHENWENG 2020 b, str. 839–840.

pravice nad Marijino cerkvijo v Petrovčah,⁶⁸ bi pričakovali Marjetino sodelovanje pri zgodnjebaročnem opremljanju cerkve, ki je z letnicama 1645 in 1655 na štirih kropilnikih datirano v sredino 17. stoletja.⁶⁹ Vendar je novi veliki oltar leta 1651 naročil žalski župnik Krištof Wolich (sl. 15),⁷⁰ o drugi tedaj naročeni opremi pa ni mogoče soditi, ker ni ohranjena. Nekdanji petrovški veliki oltar, ki je ohranjen v cerkvi sv. Ane na Vrheh nad Teharjami, je eden najrazkošnejših oltarjev sredine 17. stoletja na Spodnjem Štajerskem.⁷¹ Zaradi nesoodelovanja vdove Marjete Miglio pri naročilu oltarja bi smeli sklepati, da ni živela v Plumberku, temveč v Gradcu. Kraj njenega pokopa ni znan.

15. Nekdanji petrovški veliki oltar, 1651, p. c. sv. Ane, Vrhe nad Teharjami (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

PLUMBERK IN BARONI MIGLIO

Z novimi lastniki, tremi generacijami baronske veje rodbine Miglio, so v Plumberk prišli ambiciozni možje, ki so se odlikovali pri trgovanju in vojskovanju ter s pobožnimi darovnicami cerkvenim ustanovam, vendar so v zgodovinskih razpravah skoraj povsem pozabljeni. Za baroni Miglio so v Savinjski dolini ostale samo skromne materialne sledi in omembe v ljudskem izročilu. V času baronov Miglio (okrog 1653–1756) je imel Plumberk podobo, ki jo razkrivata že večkrat

⁶⁸ V vizitaciji leta 1760 (OŽINGER 1991, str. 627) je navedeno, da pripada odvetništvo gospostvu Novo Celje, ki je bilo tedaj v rokah grofa Gaisrucka. Gaisruck odvetništva ni mogel pridobiti z nakupom celjske gosposčine leta 1751, saj je prodajalka, vladarica Marija Terezija, iz prodaje izločila patronat in odvetništvo nad župnijami v celjski grofiji in duhovne beneficije; gl. ÖNB, HAN, 6920-D, Abtretung des Mauth-Vegtigals zu Neunkirchen für die Herrschaft Zilly in Steiermark, 1834.

⁶⁹ O kropilnikih z letnicami gl. MAROLT 1931, str. 165; KEMPERL 2004 b, str. 60.

⁷⁰ Za prepis in prevod napisa, ki razkriva naročnika in je zakrit z novejšim tabernakljem, gl. MAROLT 1931, str. 206; KOLAR 2022, str. 192.

⁷¹ O oltarju gl. VRIŠER 1992, str. 18.

omenjena Vischerjev bakrorez in podoba Petrovške Matere Božje. Podatkov o gradbenih posegih baronov Miglio v dvorcu Plumberk nimamo, so pa v nadaljevanju zbrani drobcji njihovih usod.

KAREL BARON MIGLIO

Karel Miglio (tudi Carlo, ok. 1614–1664) je kupil gospostvo Plumberk, ovrednoteno s 96 funti, 1 šilingom in 8 denarici imenja, od dedičev »starega« Tulija Miglia.⁷² Časa nakupa ni bilo mogoče ugotoviti, vendar smemo domnevati, da je Karel kupil Plumberk kmalu po smrti Marjete Miglio leta 1653. Rajko Vrečer je menil, da je prišlo gospostvo v roke rodbine Miglio leta 1658, Dunder pa je napisal, da je imel Karel Plumberk v lasti leta 1660.⁷³ Raziskovalci so (napačno) sklepali, da je bil Karel Tulijev sin,⁷⁴ bratranec⁷⁵ ali stric.⁷⁶ Sorodstva med Tulijem in Karlom na podlagi ohranjenih dokumentov ni mogoče pojasniti, vse pa kaže, da nista bila ožja sorodnika. Okrog leta 1614 rojeni Karel je kot mladenič prišel v notranjeavstrijske dežele, uspešno trgoval z voli med Ogrsko in Benetkami ter s tkaninami oskrboval cesarsko vojsko v Vojni krajini (sl. 16).⁷⁷ Denar je posojal cesarju in notranjeavstrijskim stanovom ter z žitom oskrboval špansko in cesarsko vojsko v severni Italiji.⁷⁸ Leta 1654 je Karel Miglio z nekaj Italijani ustanovil družbo, ki je od cesarja pridobila dovoljenje, da sme šestdeset let sekati les v Furlaniji in ga izvažati v Benetke.⁷⁹ V družbi je sodeloval tudi Migliev svak Giovanni Battista Casanova, poznejši cesarski rezident v Konstantinoplu, čigar dokumenti so obravnavani v nadaljevanju. S Karlovim delovanjem v Furlaniji je verjetno povezan nakup posestev Rečica (Fiumicello) in Gonars, ki sta bili pozneje v lasti njegovih potomcev.⁸⁰

⁷² AT StLA, B249/4, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 4: Viertel zwischen Mur und Drau (Kreis Marburg), 1958, str. 76, 420. Prim. OMAN 2023, str. 129. Po navedbah Hansa Pircheggerja je škofija Krka pet let po smrti Tulija Miglia izdala fevdno pismo za Plumberk neki gospe Seyfried, vdovi Cordon; PIRCHEGGER 1962, str. 100. Lastništvo gospe Seyfried, ki bi lahko bila ena od hčera Tulija Miglia, ni navedeno v nobenem drugem ohranjenem spisu.

⁷³ DUNDER 1847, str. 69; ZIMMERMANN 2016, str. 127.

⁷⁴ NASCHENWENG 2020 b, str. 1020.

⁷⁵ VALENTINITSCH 1975, str. 157.

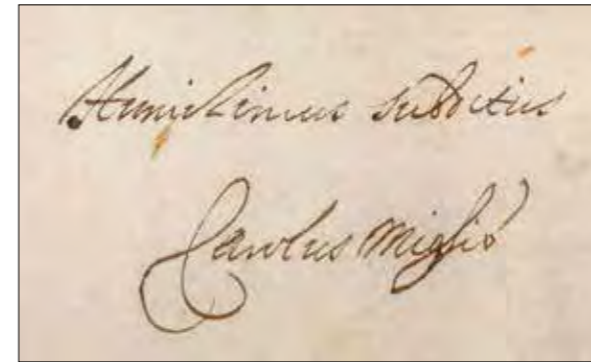
⁷⁶ OMAN 2018, str. 356; OMAN 2021, str. 122.

⁷⁷ Po smrti Matije Qualandra je s ptujskim meščanom Bernardinom Mosconom in Giovannijem Antoniem Campionijem ustanovil družbo, ki je 18. marca 1638 z notranjeavstrijsko vlado podpisala pogodbo za trgovino z voli, ki je predvidela prodajo 18.000 volov z Ogrske in Spodnje Štajerske v Benetkah v naslednjih treh letih. Družbi ni uspelo, da bi izpolnila obveznosti, in je leta 1642 propadla, Karlu Migliu pa je uspelo nekaj denarja za poplačilo dolgov zbrati v Italiji, medtem ko se je z dediči Janeza Tomaža Cassinedija, ki je v podjetje vložil veliko kapitala, pogodil šele leta 1662, dve leti pred smrtjo. O tem gl. VALENTINITSCH 1975, str. 148–149, 157–158; HAMMER 1995, str. 165–166; OMAN 2018, str. 356–357; OMAN 2021, str. 123.

⁷⁸ VALENTINITSCH 1975, str. 158.

⁷⁹ VALENTINITSCH 1975, str. 158.

⁸⁰ Prim. AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

16. Podpis Karla barona Miglia, 1664, Österreichisches Staatsarchiv, Dunaj, OeStA, AVA, Adel, RAA, 276.37 (© Österreichisches Staatsarchiv)

dvornega plačilnega mojstra se je Karel Miglio preselil na Dunaj, vendar je še naprej posloval na Štajerskem.⁸⁴ S selitvijo na Dunaj je najbrž povezan nakup dunajske hiše Pri zlati vrtnici, ki je bila pozneje v lasti njegovih potomcev.

Karlu Migliu je kljub problemom, ki so mu jih povzročali grofje Zrinjski in beneški konkurenti, uspelo obdržati monopol nad trgovino z voli, kar je bilo verjetno povezano z zvezami, ki jih je imel v najvišjih krogih dunajskega dvora.⁸⁵ Leta 1664 je spremljal cesarja Leopolda I. na zasedanje državnega zbora v Regensburg.⁸⁶ Z listino, izdano 16. aprila 1664 v Regensburgu, je cesar Leopold I. Karla Miglia in vse njegove potomce povzdignil v barone s predikatom Plumberški (*de Prumberg, von Brunnberg*) (sl. 17).⁸⁷ V prošnji za podelitev baronata je Miglio zapisal, da izhaja iz milanske rodbine, ki se je proslavila v upravnih in vojaških službah ter sodi med slavne in plemenite rodbine Italije in Nemčije.⁸⁸ Iz prošnje je razvidno, da je Karel Miglio izviral iz Milana in da ni bil sin Tulija Miglia. Po opisu v baronski listini je grb baronov Miglio v zgornjem delu srčnega štita imel prekržani zeleni palmovi veji in zlato zvezdo na črnem polju, v spodnjem delu

Cesar Ferdinand III. je Miglieve za sluge leta 1652 nagradil z imenovanjem za svetnika in leta 1655 za rentnega in vojnega plačilnega mojstra v Furlaniji.⁸¹ Karel Miglio je leta 1658 pridobil štajersko, leta 1659 goriško ter leta 1663 koroško in spodnjeavstrijsko deželanstvo.⁸² Z dekretom, izdanim 8. decembra 1657 v Pragi, je cesar Leopold I. Karla Miglia imenoval za dvornega plačilnega mojstra, potem ko mu je slednji za »dvorne in vojne stroške« posodil 50.000 goldinarjev.⁸³ Po cesarskem imenovanju za

⁸¹ VALENTINITSCH 1975, str. 1020.

⁸² NASCHENWENG 2020 b, str. 612.

⁸³ AT OeStA, AVA, Adel, RAA, 276.37, Miglio, Karl, fol. 38r–38v.

⁸⁴ VALENTINITSCH 1975, str. 158.

⁸⁵ VALENTINITSCH 1975, str. 151, 157.

⁸⁶ VALENTINITSCH 1975, str. 151.

⁸⁷ AT OeStA, AVA, Adel, RAA, 276.37, Miglio, Karl, fol. 10r–16v.

⁸⁸ Od prednikov je navedel pradedo Joannesa Angelusa, deda Christophorusa in očeta Francisca, ki so se odlikovali v milanskih upravnih službah, omenil pa je še bratranca Joannesa Baptista, ki se je boril za cesarja v ogrskih, nemških in čeških vojnah, Antonia, ki je umrl v cesarski vojski med obleganjem Mantove, in Joannesa Miglia iz luksemburške linije rodbine, ki je bil leta 1573 imenovan za sekretarja španskega kralja Filipa II. in je leta 1596 umrl v Madridu; gl. AT OeStA, AVA, Adel, RAA, 276.37, Miglio, Karl, fol. 28r.

17. Grb baronov Miglio,
Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

pa poševni rdeči bruni v srebrnem polju. V prvem in četrtem kvadratu je bil okronan črn orel z iztegnjenim jezikom in razširjenimi perutmi v zlatem polju, v drugem in tretjem kvadratu pa je bi okronan rdeč lev držal zeleno palmovo vejo v desni šapi. Na ščitcu sta bila šlema, od katerih je bil prvi okrašen z okronanim črnim orlom in črno-zlatim šlemnim pokrivalom, drugi pa z okronanim rdečim levom s palmovo vejo in rdeče-srebrnim šlemnim pokrivalom.⁸⁹

Barona Karla Miglia so 30. septembra 1664 pokopali v dunajski cerkvi sv. Mihaela.⁹⁰ Kakor številni drugi plemiči si je izbral eno od splošno dostopnih grobnic v cerkvi sv. Mihaela, morda *Crypta nobilium*.⁹¹ Nekaj dni pred smrtjo, 26. septembra 1664, je napisal oporoko, s katero je za

⁸⁹ Ohranjene upodobitve grba se v številu rdečih brun v srebrnem polju razlikujejo od opisa. Palmove veje spominjajo na proseno klasje, saj *miglio* v italijanščini pomeni tudi proso.

⁹⁰ AT DAW, Wien-St. Michael, Sterbebuch, 03-01, 1631–1699, pag. 50; NASCHENWENG 2020 b, str. 1020.

⁹¹ HENGERER 2001, str. 301.

univerzalna dediča določil sinova Tulija in Ferdinanda, ki ju je imel s soprogo Geronimo Casanova.⁹² Podatki o bivanju Karla Miglia in Geronime Casanova v Plumberku niso ohranjeni. Po mnenju Hannesa Petra Naschenwenga je Geronima leta 1684 umrla v Welsu v Zgornji Avstriji.⁹³

Karlovi dediči, sinova Tulij in Ferdinand ter vnuka Karel Rajmund in Franc, so posedovali Plumberk do sredine 18. stoletja. Zadnji trije so bili tisti, za katere je v nekem dokumentu iz leta 1843 zapisano, da so v okolici še vedno notorično znani.⁹⁴ Da niso utonili v pozabo, so zagotovo pripomogli spominska plošča in nagrobnika v prezbiteriju Marijine cerkve v Petrovčah, redki materialni viri, ki pripovedujejo o prisotnosti članov rodbine Miglio v Savinjski dolini.

TULIJ BARON MIGLIO

Tulij Miglio (tudi Tullio, ok. 1640–1709) je izbral vojaško kariero, vendar je po očetovi smrti skrbel za gospostvo Plumberk kot očetov dedič in varuh mladoletnega brata Ferdinanda (sl. 18–19).⁹⁵ Okrog leta 1640 rojeni Tulij Miglio⁹⁶ se je poročil okrog leta 1670 in imel štiri otroke: sinova Karla Rajmunda in Franca, ki sta bila pozneje lastnika Plumberka,⁹⁷ ter hčeri Marijo Frančiško, ki se je poročila z baronom Castelijem, in Katarino, ki se je poročila z baronom Metzschem.⁹⁸

Tulij Miglio se je v zgodovinopisje zapisal kot avtor enega najzgodnejših poročil o znameniti bitki pri Monoštru 1. avgusta 1664.⁹⁹ Poročilo, ki je bilo napisano v Monoštru 4. ali 5. avgusta in v odvisnosti od prvih Montecuccolijevih poročil, je prišlo na dunajski dvor 6. avgusta 1664 in je bilo že naslednjega dne natisnjeno. Kmalu so pripravili tudi drugo, nekoliko spremenjeno

⁹² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, Prepis oporoke Karla barona Miglia, Dunaj, 22. 5. 1708.

⁹³ NASCHENWENG 2020 b, str. 1020.

⁹⁴ AT StLA, A. Göth Georg, Nachlaß, K. 9, H. 160-2, Elaborat, 25. 7. 1843, str. 51.

⁹⁵ To je razvidno iz tožbe celjskega meščana Daniela Robide, ki je leta 1676 tožil Tulija oziroma dediče Karla Miglia za 4040 goldinarjev, 57 krajcarjev in 2 denariča, ki mu jih je bil dolžan Karel Miglio za trgovanje z voli; prim. AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Daniela Robide proti Tuliju baronu Migliu, 6. 3. 1676.

⁹⁶ To sklepamo iz protesta goriških deželnih stanov proti imenovanju Tulija za goriškega kanclerja leta 1656. Njegovemu očetu Karlu je uspelo izposlovati sinovo imenovanje, čeprav so goriški stanovi Tulija označili za nesposobnega tujca in otroka, ki potrebuje učitelja; VALENTINITSCH 1975, str. 158.

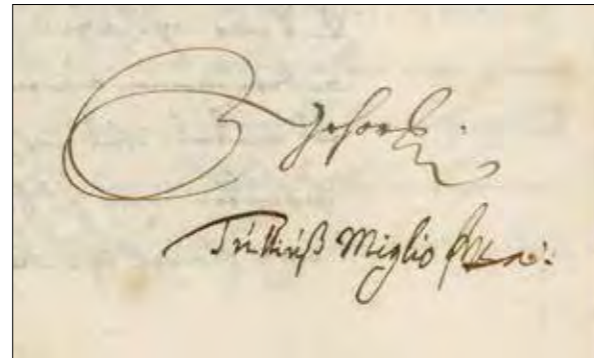
⁹⁷ NASCHENWENG 2020 b, str. 1020, omenja tudi sina neznanega imena, ki so ga 24. februarja 1682 pokopali pri sv. Štefanu na Dunaju, ter Janeza Leopolda, ki so ga prav tam pokopali 17. aprila 1684, medtem ko hčeri Marija Frančiška in Katarina v njegovi genealoški raziskavi nista omenjeni.

⁹⁸ AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

⁹⁹ Gl. npr. NOTTEBOHM 1887, str. 5–6; WAGNER 1964, str. 7. SCHEUTZ 2016, str. 323–324, navaja naslov Tulijevega poročila: *Copia Des Allerunterthänigsten Berichts so der an Ihre Kays. Majest. von Herrn Graffen Montecucoli, &c. Mit einer Relation, und etlichen Fahnen darunter auch des Groß-Veziers eigener Fahnen begriffen; Item, Sebeln und andern Rariteten heraus geschicket und bey diesem Treffen beständig mit gewesner Herr Tullio Miglio allergehorsamst eingericht und darinnen in einem und anderen mehrere Specialiteten begriffen seynd.*

izdajo.¹⁰⁰ Zaradi diskrepanc v navedbah števila sodelujočih in padlih vojakov je bila druga izdaja Tulijevega poročila kmalu prepovedana, zlasti nemški generali pa so Migliu očitali tudi pristranskost v povelečevanju Montecuccolija.¹⁰¹ Očitek se zdi upravičen, saj je mladi Tulij užival zaupanje cesarja Leopolda I. in pripadal najožjemu krogu feldmaršala Montecuccolija.¹⁰²

Manj znano je dejstvo, da je Tulij Miglio v prvi polovici šestdesetih let 17. stoletja spremljal Janeza grofa Goëša, poznejšega krškega škofa in kardinala, na kočljivo diplomatsko misijo v Osmansko cesarstvo.¹⁰³ O potovanju je Tulij Miglio napisal poročilo z naslovom *Particolarità dell'Imperio Ottomano*, ki ga je 20. marca 1664 v Regensburgu podaril cesarju Leopoldu I.¹⁰⁴ Darilo je bilo povezano s sočasnimi prizadevanji za povzdignitev Tulijevega očeta Karla v barona in z željo, da bi se prikupil cesarju, saj je v uvodu zapisal, da se je potovanja z baronom Goëšom udeležil, da bi spoznal tujo deželo in se kvalificiral za cesarsko službo.¹⁰⁵ Med potjo je Tulij zbiral informacije o življenju in ravnanju »teh barbarov« (Osmanov), ki so zanemarili skoraj vse znanosti in kreposti ter se popolnoma posvetili umetnosti vojskovanja. Pripoved je pričel z nastankom Osmanskega cesarstva, osvajanji novih ozemelj in opredelitvijo značaja tedanjega sultana Mehmeda IV., njegovih družinskih članov in ministrov.¹⁰⁶ Neomejena oblast je bila po Migliu v rokah velikega vezirja

18. Podpis Tulija barona Miglia, 1696, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

19. Plumberk na Vischerjevem zemljevidu Štajerske, 1678, Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Fazila Ahmeda paše iz albanske rodbine Köprülü, ki ga je med Goëšovimi pogajanji verjetno tudi osebno spoznal. Miglio je zbral tudi podatke o drugih dostojanstvenikih, njihovih osvajanjih in vojaških sposobnostih, na primer o krutem sovražniku kristjanov *Hussaim paši* (pravilno Hüseyin paša), ki so ga Osmani imenovali Kača in nameravali poslati v Budim, da bi na meji s cesarstvom vladal pravi tiran.¹⁰⁷ Nato se je Miglio posvetil vojski. Opisal je janičarje in druge rodove vojske ter načine njihovega bojevanja, kratko je opisal tudi orožje.¹⁰⁸ V zadnjem delu poročila je opisal mesta ob meji s cesarstvom, Esztergom, Budim, Osijek, Temišvar in Beograd, ki so ga zaradi številnih trgovcev imenovali *il piccolo Constantinopoli*.¹⁰⁹ Pri opisu mest se je posvetil trdnjavam in obzidjem, saj ga je zanimalo predvsem, kako bi jih cesarska vojska lahko osvojila. Rokopis je zaključil s sultanovimi dohodki in natančno navedel, koliko denarja posamezne province prispevajo v osmansko blagajno, ter ob tem poudaril, da sta osnova države vojska in denar (*La base, et il fondamento d'ogni stato sono le armi, et il denaro*).¹¹⁰ Z rokopisom se mladi Tulij Miglio razkriva kot praktično razmišljajoč mož, ki se je nameraval uveljaviti v vojaški službi in se je dodobra pozanimal o značilnostih, prednostih in slabostih nasprotnika. Znameniti orientalist

¹⁰⁰ NOTTEBOHM 1887, str. 5–6; WAGNER 1964, str. 7; SCHEUTZ 2016, str. 323–324.

¹⁰¹ NOTTEBOHM 1887, str. 6.

¹⁰² VALENTINITSCH 1975, str. 159.

¹⁰³ Odposlanstvo je decembra 1662 odpotovalo v Temišvar, kjer so ga sprejeli z vsemi častmi. V začetku naslednjega leta se je Goëš mudil pri Aliju paši v Temišvaru, nato sledil turški armadi in imel junija v Beogradu avdienco pri velikem vezirju Fazilu Ahmedu paši. Kljub neuspehu sta habsburška diplomata Goëš in Simon Reniger von Reninger julija 1663 nadaljevala s pogajanji v Osijeku in Budimu. Gl. PRIORATO 1670, str. 116, 158–163, 219–232; HAMMER 1830, str. 92; KARAGÖZ 2015, str. 122–123.

¹⁰⁴ ÖNB, HAN, Cod. 5762.

¹⁰⁵ ÖNB, HAN, Cod. 5762, fol. 1r.

¹⁰⁶ ÖNB, HAN, Cod. 5762, fol. 7r. O telesnih značilnostih Mehmeda IV. je zapisal, da bolj spominja na »ciganovega« kakor na cesarjevega sina (*.../ chi non lo conosce lo giudicherebbe più per figlio d'un Zingano, che prole d'un Imperatore /...*). Temna polt je bila posledica sultanove ljubezni do lova, Miglio pa je poudaril tudi njegovo pobožnost, saj nikoli ni šel na lov brez Korana, ki ga je pred njim nosila kapela. Zapisal je tudi, da je sultan melanholičnega značaja, da ga ženske ne zanimajo in da se ne posveča vladanju, pač pa ga prepušča materi in velikemu vezirju.

¹⁰⁷ ÖNB, HAN, Cod. 5762, fol. 12r.

¹⁰⁸ ÖNB, HAN, Cod. 5762, fol. 33r. Omenil je na primer, da je v Beogradu srečal Angleža, ki je za Osmane ulil številne topove.

¹⁰⁹ ÖNB, HAN, Cod. 5762, fol. 34r.

¹¹⁰ ÖNB, HAN, Cod. 5762, fol. 5v, 37v–38r.

20. Gustav Adolph Schimmer po Wernerju Arnoldu Steinhausnu: načrt Dunaja leta 1710, 1847, izrez, Wiener Stadt- und Landesarchiv, Dunaj (Wikimedia Commons)

Joseph von Hammer-Purgstall je Tulijev potopis odlično ocenil in ga v svoji knjigi o zgodovini Osmanskega cesarstva tudi pogosto citiral.¹¹¹

Pozneje je bil Tulij Miglio generalni adjunkt generala Jakoba grofa Leslieja. Ta ga je v začetku septembra 1684 poslal na dunajski dvor, da bi poročal o vojaških podvigih pri Osijeku.¹¹² Leslie je bil tedaj lastnik pehotnega polka, ki se je leta 1684 boril pri Breznici in naslednjega leta pri Osijeku, leta 1688 je sodeloval pri obleganju in zavzetju Beograda.¹¹³ Miglio se je tako po nekaj več kot dvajsetih letih vrnil v kraje, ki jih je opisal v potopisu. Leta 1690 je bil Tulij Miglio v nekem dokumentu naveden kot spodnjeavstrijski dvorni svetnik, ki se je boril z Osmani na Ogrskem, Hrvaškem in v Slavoniji.¹¹⁴

V času Tulija Miglia je Daniel Suttinger izrisal načrt Dunaja s hišo baronov Miglio na Starem mesnem trgu (*Alter Fleisch Markt*) s sedanjim naslovom *Fleischmarkt 16*.¹¹⁵ Lastnikovo ime je na načrtu popačeno v *Ihr gn[aden] h[er]r Dossio Millio*. Tloris hiše je bolje viden na natančnejšem

mestnem načrtu, ki ga je leta 1710 izrisal inženir Werner Arnold Steinhausen (sl. 20), na katerem je hiša imenovana *Gulden Rosen*.¹¹⁶ Štiriraktna hiša se je z ozkim zadnjim traktom naslanjala na svobodno hišo samostana Heiligenkreuz.¹¹⁷ Približno sredi pročelja je bil vhod v obokano vežo, ki je vodila na pravokotno notranje dvorišče, s katerega je bil skozi drugo obokano vežo dostop na manjše notranje dvorišče. Nekdanjo Miglievo hišo so v letih med 1802 in 1804 po načrtih arhitekta Franza Wipplingerja prezidali v značilno najemniško hišo z boljšimi stanovanji v sprednjem krilu in slabšimi v dolgih dvoriščnih krilih.¹¹⁸ Wipplingerjeva prezidava se nanaša zlasti na klasicistično pročelje in verjetno nadzidavo sedaj petnadstropne in sedemosne hiše, osnova pa je še vedno iz prve polovice 17. stoletja. Kakor za dvorec Plumberk lahko tudi za dunajsko hišo ugotovimo, da je v veliki meri ohranjena, vendar prezidana, baroni Miglio kot nekdanji lastniki pa so v literaturi o dunajskih hišah povsem pozabljeni.¹¹⁹

PREZIDAVE PLUMBERKA V ČASU BARONOV KARLA IN TULIJA MIGLIA

Gradnje v času lastništva Karla Miglia (okrog 1653–1664) in Tulija Miglia (1664–1682) niso dokumentirane s pisnimi viri.¹²⁰ Verjetno se prezidavam Plumberka nista posvečala, saj je bilo težišče Karlovega delovanja na Dunaju, Tulij pa je najbrž največ časa preživel na bojiščih. Da so v letih med 1678 in okrog 1681 v dvorcu vendarle potekale prezidave, sklepamo iz upodobitev dvorca na zemljevidu Štajerske in na bakrorezu iz let okrog 1681, saj je isti avtor (Georg Matthäus Vischer) v kratkem časovnem zamiku Plumberk različno upodobil (sl. 21). Obe Vischerjevi podobi sta poenostavljeni. V pogledu z juga je na zemljevidu razvidna kompaktna, verjetno petosna in dvonadstropna stavba, z majhnim gospodarskim poslopjem in s stolpom utrjenim obzidjem, na približno tri leta mlajšem bakrorezu pa je Plumberk izrazito razpotegnjen in neutrjen. Vischer ga je upodobil v pogledu s severa, s ceste med Celjem in Žalcem. Desno je dvonadstropna devetosna stavba, v katero na sredini vodi portal, okrašen s kamnoseškim okrasjem. Glavni stavbi je na vzhodu prizidana nižja, enonadstropna petosna stavba, ki ji sledi zid z desetimi linami.

¹¹¹ HAMMER 1830, str. 92, 108, 181–182, 222, 225.

¹¹² NASCHENWENG 2020 b, str. 1020.

¹¹³ WREDE 1898, str. 377.

¹¹⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Krstnika Šiča (*Zitsch*) deželnemu glavarju, 9. 8. 1690.

¹¹⁵ AT WStLA, KS, Altbestand 881, Daniel Suttinger, načrt Dunaja, 1684 (kopija Alberta Comesine, 1876). Za lokacijo hiše gl. AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v; za sedanji naslov hiše gl. *Wien* 2003, str. 685.

¹¹⁶ AT WStLA, KS, Altbestand 234, Werner Arnold Steinhausen, načrt Dunaja, 1710 (kopija Gustava Adolpha Schimmerja, 1847). Hišo naj bi imenovali *Pri beli vrtnici* ali *Pri zlati vrtnici*; WAGNER-RIEGER 1957, str. 51.

¹¹⁷ O hiši gl. KISCH 1883, str. 450–458; HASSINGER 1916, str. 57–58; WAGNER-RIEGER 1957, str. 51; CZEIKE 1993, str. 326–328; CZEIKE 1994, str. 114–115; *Wien* 2003, str. 683–686.

¹¹⁸ WAGNER-RIEGER 1970, str. 51.

¹¹⁹ Gl. op. 117.

¹²⁰ Čas lastništva Karla Miglia se nanaša na domnevni nakup Plumberka leta 1653 in Karlovo smrt leta 1664. Lastništvo Tulija Miglia je opredeljeno s prevzemom dediščine leta 1664 in dosegom polnoletnosti Tulijevega mlajšega brata Ferdinanda leta 1682. Za Ferdinandovo polnoletnost gl. AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Ferdinanda barona Miglia deželnemu glavarju, 23. 5. 1682. DUNDER 1847, str. 70, je napisal, da je bil baron Tulij Miglio leta 1681 lastnik gospodstva Plumberk.

21. Dvorec Plumberk, bakrorez v: Georg Matthäus Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, 1681

22. Dvorec Plumberk okrog leta 1685, pogled s severovzhoda, digitalna rekonstrukcija (© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

Zdi se, da bi bila enonadstropna stavba na levi lahko podaljšek osrednje stavbe proti vzhodu, zid z linami pa perspektivno napačno upodobljeno vzhodno obzidje.

Zaradi razlik v Vischerjevih upodobitvah domnevamo, da se je Tulij Miglio okrog leta 1680 lotil prezidave Plumberka in da so nejasnosti na mlajši Vischerjevi upodobitvi posledica tedanjih gradbenih posegov, ki ob nastanku bakroreza še niso bili dokončani. Posledično sklepamo, da je stavba v Tulijevem času začela dobivati obliko, kakršno je Igor Sapač rekonstruiral na podlagi upodobitve na podobiči Petrovške Matere Božje, franciscejskega katastra in sedanjega stanja in ki je obravnavana v nadaljevanju (sl. 22). Domnevamo, da so s to gradbeno fazo nadaljevali v zgodnjih osemdesetih letih 17. stoletja, v času Ferdinanda barona Miglia, prvega člana rodbine, ki je živel v Plumberku. Šele z njegovim stalnim bivanjem v Plumberku so s povečavo pridobljeni prostori dobili smisel.

FERDINAND BARON MIGLIO

Ferdinand baron Miglio je 23. maja 1682 obvestil deželnega glavarja, da je pred kratkim dosegel polnoletnost, in ga prosil za odobritev prevzema očetove dediščine na Štajerskem (sl. 23).¹²¹ Iz tega sklepamo, da je bil Ferdinand rojen okrog leta 1660 in da sta si z bratom Tulijem najpozneje leta 1682 razdelila očetovo premoženje, pri čemer je Plumberk pripadel Ferdinandu (sl. 24–25). Ferdinand baron Miglio, ki je v Plumberku živel do smrti leta 1708 (umrl je pred 22. majem),¹²² se je v legende zapisal kot darovalec prstana češčnemu kipu Petrovške Matere Božje, kar je podrobneje opisano v nadaljevanju. Tam so opisane tudi Ferdinandove psihične težave. Tukaj so navedeni samo tisti podatki, ki pojasnjujejo dogajanje v Plumberku do Ferdinandove smrti ter obstoj tajnih diplomatskih dokumentov in turških predmetov v dvorcu.

23. Podpis Ferdinanda barona Miglia, 1682, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

Iz različnih sodnih spisov smo obveščeni, da se je Ferdinand Miglio v Plumberk preselil z Dunaja¹²³ in da so bila prva leta njegovega bivanja v dvorcu zaznamovana s številnimi sodnimi procesi. Nekdanjega Tulijevega upravitelja Lovrenca Fraziolija je na primer tožil za 780 goldinarjev, ki naj bi mu jih slednji dolgoval za šest let upravljanja s plumberško posestjo, in tožbi priložil pedanten seznam s stopetinštiridesetimi Fraziolijevimi napakami.¹²⁴ Ana Frazioli, soproga nekdanjega upravitelja, je Ferdinanda Miglia tožila zaradi nasilnega napada,¹²⁵ s še hujšim nasiljem pa je bil zaznamovan baronov spor z žalskim tržanom Janezom Krištofom Pilpachom.¹²⁶ Sodni spisi o zaključku tožb s Pilpachom in Fraziolijema niso ohranjeni, zato smemo sklepati, da so se s Ferdinandom pogodili izven sodišča.¹²⁷

¹²¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Ferdinanda barona Miglia deželnemu glavarju, 23. 5. 1682.

¹²² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapuščinski inventar po Ferdinandu baronu Migliu, 22. 5. 1708.

¹²³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

¹²⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Ferdinanda barona Miglia proti Lovrencu Frazioliju, 30. 1. 1686; AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

¹²⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Ane Frazioli proti Ferdinandu baronu Migliu, po 26. 1. 1683.

¹²⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Krištofa Pilpacha deželnemu upravitelju, 23. 9. 1682; AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu, po 19. 1. 1683.

¹²⁷ Prim. OMAN 2023, str. 125–138.

24. Dvorec Plumberk okrog leta 1685, severno pročelje, digitalna rekonstrukcija (© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

Po nekajletnem premoru so se deželni in okrožni uradniki baronu Ferdinandu intenzivno posvečali od leta 1690 naprej, ko so na pobudo brata Tulija Miglia ugotavljali, ali bi bilo treba Ferdinandu Migliu zaradi *nesrečnega delirija* dodeliti skrbnika.¹²⁸ Iz poročil je razvidno, da so se baronove psihične težave začele po veliki noči leta 1690 kot posledica Ferdinandovega neuspešnega prizadevanja za poroko z neko grofično iz rodbine Schrattenbach in spora z neimenovanimi okoliškima plemičema okrog leta 1688.¹²⁹ Baron je po tem sporu živel v popolni samoti in je čas preživel s knjigami in spisi,¹³⁰ po veliki noči 1690 pa je imel različne utvare in fantazije, nekaj noči je preživel zunaj dvorca in zažgal je nekaj listin in knjig.¹³¹ Avgusta 1690 sta pooblaščenca štajerskega deželnega glavarja, celjski krvni sodnik Peter Lukrecij de Apostolis (tudi von Aposteln) in Celjan Janez Andrej Satlberg, v Gradec poslala pomirjajoča poročila, vendar se je septembra istega leta baronovo psihično stanje poslabšalo in je v svojem paroksizmu pretepal zaposlene in sežigal spise.¹³² Plumberški lakaj, kovač in vrtnar so pustili službo, upravitelj Jakob Galič pa je menil, da je v smrtni nevarnosti.¹³³ 14. oktobra 1690 je deželni glavar poslal odlok o obveznem zdravljenju Ferdinanda Miglia v Gradcu.¹³⁴ Baron je v graškem gostišču Pri zlatem

¹²⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Krstnika Šiča (*Zitsch*) deželnemu glavarju, 9. 8. 1690.

¹²⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690. Za neuspešna prizadevanja za poroko s hčerjo grofice Schrattenbach gl. VOLČJAK 2017, str. 358.

¹³⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

¹³¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

¹³² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 26. 9. 1690.

¹³³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 10. 1690.

¹³⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 21. 10. 1690.

25. Dvorec Plumberk z gospodarskim poslopjem in južnim krilom okrog leta 1685, digitalna rekonstrukcija (© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

zajcu bival dve leti in pol,¹³⁵ Apostolis in Satlberg pa sta poskrbela, da so opremo dvorca znosili v nekaj sob in jih zapečatili, ter popisala zaloge v žitnici, kleti in shrambi.¹³⁶

Medtem so Ferdinandu določili skrbnika (*curator ad lites*) Michaela Bayerja, za Plumberk je skrbel upravitelj Jakob Galič, Apostolis in Satlberg pa sta morala kot inšpektorja v tedaj zaprtem plumberškem dvorcu preveriti, ali so v njem še kakšni dokumenti, ki so se nanašali na dediščino po Matiji Qualandru in jih baron Ferdinand ni sežgal.¹³⁷ Dokumente so očitno našli, saj so 15. decembra 1693 Ferdinandu Migliu po uradni dolžnosti (*ex offio*) pripisali 14 funtov, 6 šilingov in 28 denaričev imenja iz nekdanje posesti Matije Qualandra, s čimer se je plumberška posest povečala na 115 funtov, 4 šilinge in 1 denarič imenja.¹³⁸

O nadaljnjih petnajstih letih življenja Ferdinanda Miglia v Plumberku ni podatkov, iz česar bi smeli sklepati, da je potekalo brez večjih ekscesov, s katerimi bi se morala ukvarjati deželna oblast. Poleti 1694 sta Apostolis in Satlberg od deželnega glavarja prejela ukaz, da popišeta in ocenita zaloge žita in vina v Plumberku.¹³⁹ Ocenila sta jih na nekaj več kot 1570 goldinarjev in po odtegnitvi stroškov na nekaj več kot 1206 goldinarjev.¹⁴⁰ Najpozneje marca 1696 so Ferdinandu določili novega skrbnika Matthiasa Ignaza Wildonerja, ki je prevzel tudi skrb za plumberško

¹³⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Michaela Bayerja deželnemu glavarju, 2. 5. 1693.

¹³⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 11. 1690.

¹³⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 12. 12. 1692.

¹³⁸ AT StLA, B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958, str. 47–48.

¹³⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 27. 7. 1694.

¹⁴⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, popis in ocena plumberškega gospodarstva, 27. 7. 1694.

gospodarstvo, saj so domnevali, da se baronovo psihično stanje ne bo izboljšalo.¹⁴¹ Tulij Miglio je z novim bratovim skrbnikom podpisal pogodbo o zakupu Plumberka, za kar so v začetku leta 1697 v pisarni deželnega glavarja deponirali 3000 goldinarjev.¹⁴² Zakupno pogodbo je bilo treba obnavljati vsaka tri leta in za to pridobiti privoljenje štajerskega deželnega glavarja.¹⁴³ Medtem so septembra 1698 iz Plumberka v glavarjevo pisarno v Gradcu prenesli železno skrinjo z dokumenti in srebrnino, vendar vsebine niso takoj popisali in ocenili, zato je skrbnik Wildoner 28. februarja 1699 prosil glavarja, da čim prej odredi popis.¹⁴⁴ Vzrok za deponiranje železne skrinje v Gradcu ni naveden, vendar se zdi, da so v Plumberku hranjene dokumente hoteli zavarovati pred morebitnim vnovičnim sežiganjem nepredvidljivega barona Miglia.

TAJNI DOKUMENTI GIOVANNIJA BATTISTE CASANOVE IN TURŠKI PREDMETI V PLUMBERKU

Deželni glavar je popis in oceno predmetov v železni skrinji iz Plumberka zaupal komisarjema Matthäusu Weißu in Juriju Ehrenreihu pl. Gambenburgu, ki sta za oceno srebrnih predmetov zaposlila zlatarja Stromayrja in Soränza.¹⁴⁵ Popisali so 36 predmetov ter dva večja in dva manjša pečatnika in jih ocenili na nekaj več kot 2453 goldinarjev (priloga 2).¹⁴⁶ Najdragocenejši so bili velik pozlačen pokal s posodo za nalivanje, nekoliko manjši pokal z vrčkom iz tolklanega srebra in okrogel gladek srebrn pokal z vrčkom ter en manjši in dvanajst večjih srebrnih pladnjev za slaščice. Za slaščice so imeli tudi srebrni skledi, od katerih je bila ena poškodovana. Srebrna španska posodica za sol je bila na štirih vogalih okrašena z manjšimi posodicami. Srebrni so bili tudi jedilni pribor s po štiriindvajsetimi noži, vilicami in žlicami, štirje namizni svečniki, pozlačeni posodi, štirje kompleti nočnega pribora, stari solnici, tri nožnice in nožek s srebrnim ročajem, h kateremu so sodili vilice, žlica in žlička za jajca. Tem predmetom, kakršni so bili značilni tudi za druga plemiška gospodinjstva, v popisu sledijo turški predmeti: srebrna krogla busigama (*Türkhischer Wußikhan Khnopf*), s srebrom okovana sablja z damaščanskim rezilom, s srebrom okovan palaš, poškodovan in s slabim srebrom okrašen pas, majhen sprehajalni rapir s srebrno konico, osem starih gumbov, s slabim srebrom okovane stare konjske uzde in s srebrom okrašena

porcelanasta steklenica. Nadaljnji predmeti niso bili turški: par majhnih srebrnih sponk za čevlje, s srebrom okrašena lesena svetilka in alabastrni steklenici. V skrinji pa so bili še majhna pisalna mizica, polomljena skrinjica iz rumenega poldragega kamna (*Agstein*), moški prstan z osemnajstimi majhnimi in enim večjim pravokotno rezanim diamantom na sredini, z diamanti okrašeni uhani in nakit v obliki cveta (*Rosßl*) z desetimi majhnimi diamanti in smaragdom na sredini. Turške izdelave je bila konjska oprava, okrašena z zlatimi cvetovi, rubini, smaragdi in »dobrimi« biseri. Iz lesa in vložene biserne matice je bil izdelan čisto majhen božji grob, kot zadnje pa so navedene kamniti mizici in ovalna mizica iz jaspisa, okrašena z rubini, smaragdi in zlatom.

Redke in dragocene turške predmete bi v Plumberk lahko prinesel baron Tulij Miglio, ki je v letih 1662 in 1663 potoval po Osmanskem cesarstvu, verjetneje pa je, da jih je Tuliju in Ferdinandu Migliu podaril stric po materini strani Giovanni Battista Casanova.¹⁴⁷ Casanova je bil v letih od septembra 1665 do decembra 1672 stalni cesarski poslanec ali rezident v Konstantinoplu.¹⁴⁸

Iz neznanih razlogov je Casanova nečakoma predal tudi nekatere strogo zaupne dokumente. Komisarja sta v plumberški železni skrinji namreč popisala tudi velik zavoje uradnih pisem s podpisom cesarja Leopolda I. (*Handtbrieff*), namenjenih Casanovi kot cesarskemu rezidentu v Konstantinoplu.¹⁴⁹ Sledila so pisma, ki so jih pomembne osebnosti in dvorni ministri pisali Casanovi v letih od 1664 do 1676 in za katere sta komisarja menila, da so *di gran importanza*. V naslednjem zavoju so bila različna pisma in poročila gospoda Casanove iz Konstantinopla, napisana v letih od 1664 do 1672. Naslednji sklop spisov se je nanašal na Casanovovo vlogo komisarja v pritožbah proti dragonskemu polku Woppingen, drugi dokumenti pa so se nanašali na Plumberk.¹⁵⁰ Nadaljnja usoda korespondence cesarskega rezidenta Giovannijskega Battiste Casanove ni znana. Več kot leto dni po smrti Ferdinanda Miglia je njegov nekdanji skrbnik Matthias Ignaz Wildoner v imenu Tulija Miglia prosil deželnega glavarja za vračilo skrinje z dokumenti in srebrnino,¹⁵¹ kar se ujema z zapuščinskim inventarjem Ferdinanda Miglia, zapisanim maja 1708, ko v dvorcu ni bilo Casanovovih dokumentov, srebrnine in gotovine.¹⁵²

¹⁴¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, koncept dekretov deželnega glavarja Petru Lukreciju de Apostolisu, Janezu Andreju Satlbergu in Jakobu Galiču, 17. 3. 1696.

¹⁴² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, potrdilo o vplačilu s podpisom deželnega sekretarja Michaela Bayerja, 30. 1. 1697.

¹⁴³ Ohranjena je nedatirana prošnja za obnovitev pogodbe, ki so jo deželni uradniki obravnavali 10. marca 1700; AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Tulija barona Miglia deželnemu glavarju, pred 10. 3. 1700.

¹⁴⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Matthiasa Ignaza Wildonerja deželnemu glavarju, 28. 2. 1699.

¹⁴⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Matthäusa Weißa in Jurija Ehrenreicha pl. Gambenburga deželnemu glavarju, 28. 3. 1699.

¹⁴⁶ Vsi podatki o popisu predmetov v tem odstavku so povzeti po AT StLA, LR, K. 723, H. 2, specifikacija srebrnine in dokumentov v železni skrinji iz Plumberka, 25. 3. 1699. Gl. prilogo 2.

¹⁴⁷ Tesne stike med družinama dokazuje podatek, da sta bila Karel Miglio in Giovanni Battista Casanova med ustanovitelji družbe, ki je leta 1654 od cesarja pridobila dovoljenje, da sme 60 let sekati les v Furlaniji in ga izvažati v Benetke; prim. VALENTINITSCH 1975, str. 158.

¹⁴⁸ Casanova je v osmansko prestolnico odpotoval s sijajnim veleposlaništvom Valterja grofa Leslieja, ki ga je spremljal tudi dotedanji rezident Simon Reniger von Reningen. Casanova je med drugim sproti obveščal cesarja o pogajanjih »ogrskih nezadovoljnežev« z Osmami, kar je v zgodovini bolj znano kot zrinjsko-frankopanska zarota, med nezadovoljneži pa je bil tudi Erazem grof Tattenbach iz Slovenskih Konjic. Gl. EICKHOFF 2009, str. 210, 300; YILMAZ 2015, str. 143, 159–160.

¹⁴⁹ Vsi podatki o dokumentih v tem odstavku so povzeti po AT StLA, LR, K. 723, H. 2, specifikacija srebrnine in dokumentov v železni skrinji iz Plumberka, 25. 3. 1699. Gl. prilogo 2.

¹⁵⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, specifikacija srebrnine in dokumentov v železni skrinji iz Plumberka, 25. 3. 1699.

¹⁵¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Matthiasa Ignaza Wildonerja deželnemu glavarju, 1. 6. 1709.

¹⁵² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapuščinski inventar Ferdinanda barona Miglia, Plumberk, 22. 5. 1708.

GRADNJE V ČASU FERDINANDA BARONA MIGLIA

Iz biografije barona Ferdinanda Miglia, kakor jo lahko povzamemo iz navedenih sodnih spisov, sklepamo, da so osemdeseta leta 17. stoletja najverjetnejše obdobje za prezidavo dvorca Plumberk. Mladi baron, ki je leta 1682 postal polnoleten in je lahko prevzel očetovo dediščino, je imel tedaj dobre stike z okoliškim plemstvom, obkrožalo pa ga je gospodinjstvo, h kateremu so pred delirijem sodili upravitelj Jakob Galič, baronov osebni komornik, uradnik Jakob K., lakaja Andrej in Hans ter kovač.¹⁵³ V Plumberku je živel tudi vrtnar,¹⁵⁴ kar nedvomno priča, da je leta 1690 ob dvorcu že obstajal urejen vrt, ki na Vischerjevem bakrorezu iz let okrog 1681 še ni bil upodobljen (sl. 26). Pogovorni jezik je bil verjetno italijanski, saj je dvorec v nekem dokumentu imenovan *Castello*.¹⁵⁵ Da so prezidave potekale v osemdesetih letih 17. stoletja, sklepamo tudi na podlagi dveh zadolžnic, s katerima si je Ferdinand Miglio 17. januarja 1683 od sorodnice Izabele Campana izposodil 1000 goldinarjev, 1. maja istega leta pa od njene sestre Marije Katarine Staindl še 1000 goldinarjev.¹⁵⁶

Nekaj podatkov o stavbi pridobimo iz zapuščinskega inventarja po smrti Ferdinanda Miglia, ki sta ga 22. maja 1708 v Plumberku podpisala komisarja Janez Jožef baron Gabelhofen in Ditrih Friderik pl. Dienersperg, čeprav so v njem navedeni samo štirje prostori: kapela, baronova soba, kamra pred njo in dvorana (priloga 3).¹⁵⁷ V kapeli sta komisarja navedla samo majhen oltar (*das Altärl mit seinem ornath*). Nadaljevala sta z baronovo sobo, v kateri sta ocenila devet z rdečim usnjem opetih naslanjačev, črno luženi mizici, staro ovalno mizico in posteljo iz mehkega lesa ter veliko črno luženo posteljo. Stene baronove sobe so bile okrašene s 26 slikami, ki sta jih komisarja pavšalno ocenila na 26 goldinarjev, z velikim ogledalom s črno luženim okvirjem, ocenjenim na 10 goldinarjev, in manjšim pravokotnim ogledalom s pozlačenim okvirjem, ki sta ga ocenila na 6 goldinarjev. Ob skromnem pohištvu v baronovi sobi presenetijo številne slike, od katerih je bilo nekaj portretov, kakor lahko sklepamo iz opisa *Undterschidliche Bilder und Conterfe*. V kamri pred svojo sobo je imel baron Ferdinand Miglio naslanjač, ob katerem so bili še štirje stari naslanjači in dolga miza, prostor pa je bil namenjen tudi shranjevanju, saj so bile v njem še dve dolgi in ena krajša skrinja iz mehkega lesa ter stara srebrna in dve potovalni skrinji, ki so bile okovane z železom. V dvorani so bili kredenca iz trdega lesa, stari mizi iz mehkega lesa, zemljevid Ogrske in dvajset slik, ki sta jih komisarja pavšalno ocenila vsako na goldinar.

¹⁵³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Ane Frazioli proti Ferdinandu baronu Migliu, po 26. 1. 1683.

¹⁵⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 10. 1690.

¹⁵⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Ane Frazioli proti Ferdinandu baronu Migliu, po 26. 1. 1683.

¹⁵⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, razdelitev dediščine po Izabeli Campana, rojeni Miglio, 3. 7. 1686. Izabela Campana in Marija Katarina Staindl sta bili hčeri Tulija Miglia, ki je Plumberk posedoval v letih 1640 in 1641. Sorodstvo med njima in Ferdinandom baronom Migliem ni pojasnjeno.

¹⁵⁷ Vsi podatki v naslednjih odstavkih so povzeti po AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapuščinski inventar po Ferdinandu baronu Migliu, 22. 5. 1708. Gl. prilogo 3.

26. Dvorec Plumberk okrog leta 1685, pogled z zahoda, digitalna rekonstrukcija (© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

Druge premoščine sta komisarja popisala po rubrikah, pri čemer se zdi, da sta orožje popisala v večjem pritličnem prostoru, saj so v njem hranili tudi kočijo in kalešo. V rubriki orožje najdemo oklep, staro karabinko s parom pištol, rapir, železen poljski top, pet starih pušk, šest starih mušket, devet sprehajalnih palic, kratko puško, velik star turški šotor, odeji z grbom baronov Miglio, staro kočijo, kalešo in štiri stare konjske oprave. Največ, 80 goldinarjev, sta bili po mnenju komisarjev vredni kočija in kaleša, s 35 goldinarji pa jima je sledil star turški šotor, iz česar sklepamo, da je bil tako bogato okrašen, da sta se komisarja zavedala njegove vrednosti. Najbrž ga je v dvorec prinesel Tulij Miglio kot bojni plen. Eden od vojakov iz družine Miglio, morda Tulij, bi lahko dal z vezanim družinskim grbom okrasiti na 6 goldinarjev ocenjeni ročni odeji (*Handdecken*), čeprav ni jasno, čemu sta bili namenjeni.

V dvorcu je bilo tudi šest starih in novih turških preprog, ki sta jih komisarja ocenila na 18 goldinarjev. Približno toliko so bile vredne tudi žimnice in odeje, čeprav je bila večina starih in obrabljenih. Na boljše čase ali morda celo na nekdanje trgovanje baronov Miglio s tkaninami je spominjala opremljenost dvorca z lanenimi izdelki, ki sta jih komisarja ocenila na nekaj več kot 100 goldinarjev, med drugim pa sta popisala dvanajst prtov, 26 prtičkov in 14 brisač iz damasta, 77 prtičkov iz starejšega in navadnejšega drila, 21 prtičkov iz drila s čipkami, velik s čipkami okrašen namizni prt in staro turško brisačo. Jedli so iz približno 80 goldinarjev vrednih kositrnih posod, od katerih sta komisarja popisala osemnajst velikih in dvanajst majhnih skled, pet ducatov in še deset krožnikov, tri steklenice in tri vrčke. Med kositrno posodo sta vključila tudi porcelanasti skledi in srednje velik medeninast možnar ter kuhinjska kotla za žganje in vlaganje. Popisala sta tudi železno in drugo orodje, žito, vino, druge pridelke in živino. Vse popisano premoščino imetje barona Miglia sta ocenila na nekaj več kot 1594 goldinarjev; ko sta k temu prištela še zaostale prispevke kmetov v vrednosti nekaj več kot 4250 goldinarjev, je zapuščina znašala 5845 goldinarjev, vendar sta komisarja poudarila, da nista ocenila posestva Plumberk, vinogradov in drugih obdelovalnih površin.

27–28. Dvorec Plumberk z gospodarskim poslopjem in južnim krilom okrog leta 1685, digitalni rekonstrukciji (© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

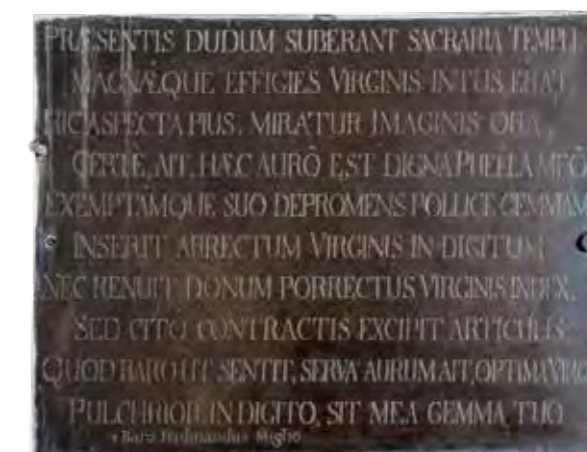
Domnevamo, da je imel dvorec Plumberk po prezidavah Ferdinanda barona Miglia obliko, kakršno je Igor Sapač rekonstruiral na podlagi upodobitve na podobici Petrovške Matere Božje, sedanjega stanja in franciscejskega katastra (sl. 27–28). K obstoječemu petosnemu renesančnemu dvorcu so na vzhodu prizidali sedmosno dvonadstropno poslopje, ki je v širino obsegalo samo dve okenski osi. Portal so prestavili v zahodno os prizidka in ob skrajnem vzhodnem delu tega prizidka uredili nov uvoz na notranje dvorišče. Južno krilo dvorca je obsegalo prvotno gospodarsko stavbo na zahodu, ki so ji verjetno že v času Qualandrov prizidali manjši vzhodni podaljšek. V času Ferdinanda Miglia so domnevni Qualandrov podaljšek gospodarske stavbe še podaljšali proti vzhodu, tako da je dosegla vzhodno obzidje, celotna zasnova pa je imela obliko skoraj popolnega pravokotnika. Približno na sredini južnega krila so uredili kapelo, o kateri pričata upodobitev zvonika na podobici Petrovške Matere Božje in omemba kapele v zapuščinskem inventarju. Zahodno od dvorca je bil vrt, konjušnico zunaj obzidanega areala dvorca, ki je upodobljena na podobici, pa so verjetno pozidali šele v času Karla Rajmunda Miglia in je obravnavana v nadaljevanju.

Raba prostorov, ki so jih pridobili s povečanjem dvorca, ni dokumentirana in je tudi s pomočjo Ferdinandovega zapuščinskega inventarja ni mogoče rekonstruirati. Z novimi prostori so pridobili dvorano, verjetno v nadstropju vzhodnega podaljška prvotne stavbe, in kapelo v južnem krilu dvorca.

LEGENDARNI PRSTAN BARONA FERDINANDA MIGLIA

Med plemiškimi lastniki Plumberka in Novega Celja se je Ferdinand baron Miglio najtrajneje zapisal v spomin okoliških prebivalcev. K nastanku legende o darovalcu prstana Petrovški Materi Božji je pripomogel nenavaden napis na kovinski plošči v prezbiteriju petrovške cerkve (sl. 29). Ploščo je dal verjetno izdelati in vzdati Ferdinandov nečak Franc baron Miglio, saj je vzdana tik nad Frančevim epitaфом, s katerim se ujema tudi po materialu in slogu pisave. Napis v desetih vrsticah sporoča o daritvi pobožnega barona Ferdinanda in o tem, kako je Marija upognila prst, da prstana ni bilo več mogoče sneti:

29. Napisna plošča, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Že zdavnaj so tukaj stali sveti zidovi sedanjega svetišča.

Notri je bila podoba velike Device.

Ko pobožen mož tukaj občuduje obličje podobe, ki jo je zagledal, pravi: »Gotovo je to dekle vredno mojega zlata.«

In vzame prstan, ki ga je snel s svojega prsta, ter ga natakne na dvignjeni Devičin prst.

Iztegnjeni Devičin kazalec pa ne zavrne darila, marveč ga naglo sprejme, saj so se členki skrčili.

Ko baron to opazi, pravi: »Predobra Devica, obdrži zlato, moj prstan je lepši na tvojem prstu.«¹⁵⁸

¹⁵⁸ Za prevod besedila se zahvaljujem kolegu dr. Alešu Mavru.

Zgodba o prstanu in upognjenem prstu je odličan primer prehajanja realnih zgodovinskih dogodkov v ljudsko izročilo ter sprememb in popačenj, ki jih ta prehod prinaša. »Zrno resnice«, ki se skriva v legendi o prstanu, so psihične težave Ferdinanda Miglia, vendar legenda priča tudi o položaju rodbine Miglio med plemstvom celjskega okrožja in ponuja možnost za datacijo kipa Petrovske Matere Božje, za katerega nam ob umanjkanju primerjalnega gradiva še ni uspelo ugotoviti, kdaj je nastal (sl. 30).¹⁵⁹

Najstarejši znani zapis legende je ohranjen v vizitacijskem zapisniku goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa, ki je petrovško cerkev obiskal 29. avgusta 1760.¹⁶⁰ Nadškof je v zapisniku navedel zgodbo o nesrečni ljubezni barona Ferdinanda do ene od hčera grofice Schratentbach, ki je živela v nekem bližnjem dvorcu. Grofična naj bi zavrnila Ferdinandovo snubitev, ker ji kot pripadnik novega plemstva ni bil enakovreden, zato naj bi se baron s prstanom zaobljubil Mariji in ostal neporočen.¹⁶¹ Ferdinand naj bi leta 1708 cerkvi podaril kip Matere Božje z zlatim prstanom in rdečim dragim kamnom, obkroženim s številnimi diamanti, cerkev pa naj bi dal tudi povečati.¹⁶² V času nadškofovega obiska so kip intenzivno častili kot čudodelno podobo, saj je nadškof žalskemu župniku z dekretom izrecno naročil previdnost pri oznanjevanju čudežev v času večjih shodov v Petrovčah.¹⁶³ Menim, da darovalec kipa po nekaj desetletjih še ni bil pozabljen in da je baron Ferdinand kip petrovški cerkvi podaril najpozneje z oporoko (zato letnica 1708), naročil pa ga je verjetno v prvi polovici osemdesetih let 17. stoletja, ko so potekale tudi prezidave plumberškega dvorca in preden so psihične težave onemogočile Ferdinandovo delovanje. Po drugi strani pa v vizitacijskem poročilu navedenih povečav cerkve v času barona Ferdinanda ni mogoče potrditi.

V 19. stoletju so pisci zgodbo o Ferdinandovi nesrečni ljubezni dopolnili, zlasti s poučnimi nauki o pomenu danih obljub in z domnevo, da je Marijin čudež spodbudil barona h gradnji nove in večje petrovške cerkve. Leta 1819 je Ignaz Kollmann objavil pesnitev o viteškem in pobožnem junaku Ferdinandu, ki so mu knezi, grofi in baroni ponujali svoje hčere, on pa se je zaljubil v Petrovško Marijo.¹⁶⁴ Podaril ji je poročni prstan s smaragdom, vendar se je frivolnega dejanja kmalu pokesal in skušal prstan sneti. To ni bilo mogoče, ker je kip upognil prst, kar je baron razumel kot potrditev, da je Marija sprejela njegovo čisto srce, in dal na mestu stare cerkve zgraditi

¹⁵⁹ Sergej Vrišer je zapisal, da je kip mlajši od starega petrovškega oltarja, ki je sedaj v cerkvi sv. Ane na Vrheh nad Teharjami, in starejši od sedanjega petrovškega oltarja. Dodal je, da podobne plastike, ki so jim pozneje dodajali kovinske krone in žezla, kjer je šlo za romarske cerkve, pa tudi nakit, srečujemo v drugi polovici 17. in v 18. stoletju v mnogih naših krajih in sosednjih avstrijskih pokrajinah; VRIŠER 1983, str. 32. Metoda Kemperl in Luka Vidmar sta menila, da je kip nastal na začetku 17. stoletja; KEMPERL, VIDMAR 2014, str. 211.

¹⁶⁰ OŽINGER 1991, str. 627; VOLČJAK 2017, str. 357–359.

¹⁶¹ OŽINGER 1991, str. 627; VOLČJAK 2017, str. 358.

¹⁶² OŽINGER 1991, str. 627; VOLČJAK 2017, str. 358.

¹⁶³ VOLČJAK 2017, str. 358.

¹⁶⁴ Citirano po ULAGA 1860, str. 10–13. Gl. tudi DUNDER 1847, str. 307–310.

30. Petrovska Mati Božja,
ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

večjo.¹⁶⁵ Johann Gabriel Seidl je zapisal, da legende opisujejo barona Ferdinanda kot pobožnega in bogaboječega mladeniča ali kot lahkomišelnega in razuzdanega fanta, ki se je po Savinjski dolini podil za vsemi vrstami užitka in razvedril.¹⁶⁶ Zaradi napisa na plošči v petrovškem prezbiteriju se je Seidlu zdel drugi opis verjetnejši in je nadaljeval zgodbo o razuzdancu, ki ga je nekega dne lepota Marijinega obličja tako presunila, da je kipu na prst nataknil svoj zlati prstan z bleščočim dragim kamnom.¹⁶⁷ Zaradi Marijinega čudeža je nekdaj lahkomišeln in objesten baron izbral

¹⁶⁵ Citirano po ULAGA 1860, str. 10–13.

¹⁶⁶ SEIDL 1840, str. 233.

¹⁶⁷ SEIDL 1840, str. 233.

pobožno in spodobno življenje; neporočen je podpiral reveže in pobožne ustanove.¹⁶⁸ Seidl je tudi menil, da je dal baron Ferdinand povečati in okrasiti petrovško cerkev.¹⁶⁹ Venčeslav Jurij Dunder je barona Ferdinanda opisal kot pobožnega, bogatega, lepega in ljubeznivega moža, ki je doživel številne prevare in razočaranja v ljubezni, zato se je z zlatim prstanom z rdečim kamnom zaobljubil Petrovški Materi Božji in živel pobožno in krepostno, dokler se ni zaljubil v lepo dekle in pozabil na svojo svečano zaobljubo.¹⁷⁰ Toda Marija je upognila prst, kar je barona Ferdinanda tako prizadelo, da je težko zbolel in kmalu potem umrl. Različica Jožeta Ulage pripoveduje o pobožnem in usmiljenem baronu Ferdinandu, ki se je pred odhodom v boje s Turki izročil v Marijino varstvo, se zaobljubil, da se ne bo nikoli poročil, in v znak zaobljube svoj prstan nataknil na kazalec desne roke Petrovške Marije (sl. 31).¹⁷¹ V hudih bojih so kristjani zmagali, Miglio pa je mlado hčer svojega bojnega tovariša rešil iz turškega ujetništva in se vanjo zaljubil.¹⁷² Ker se mu ni zdelo primerno, da nebeška kraljica nosi znamenje obljube, ki jo je sam prelomil, je prosil Marijo za odpuščanje in ji skušal sneti prstan.¹⁷³ Ob čudežno upognjenem prstu je barona prevzelo strahospoštovanje, namesto majhne stare cerkve je dal postaviti večjo, kmalu potem pa je umrl.¹⁷⁴ Rajko Vrečer je zapisal legendo o bogatem in pobožnem baronu Migliu, ki naj bi se zaradi nezveste mlade neveste zaobljubil Petrovški Mariji in ji podaril prstan.¹⁷⁵ Pozneje se je zaljubil v lepo

31. Podobica Petrovške Matere Božje, prva polovica 18. stoletja, zasebna last (© zasebni arhiv)

¹⁶⁸ SEIDL 1840, str. 233–234.

¹⁶⁹ SEIDL 1840, str. 234.

¹⁷⁰ DUNDER 1847, str. 305–307.

¹⁷¹ ULAGA 1860, str. 8–9.

¹⁷² ULAGA 1860, str. 9.

¹⁷³ ULAGA 1860, str. 9.

¹⁷⁴ ULAGA 1860, str. 9.

¹⁷⁵ VREČER 1930, str. 115.

32. Kip Petrovške Matere Božje, detajl, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

sredi 18. stoletja prenesli v romarsko cerkev sv. Ane na Vrheh nad Teharjami.¹⁸⁴ Okrog leta 1758 je Veit Königer čudodelni Marijin kip spretno vključil v novi oltar. Kip Marije z Detetom se po pravilnejši anatomiji glave, bolj finih obraznih potezah in rokah (sl. 32) ter domiselnem gubanju izjemno stanjšane draperije v tolikšni meri razlikuje od drugih figur na starem petrovškem oltarju,

domače dekle in ji želel podariti zaročni prstan, toda z Marijinega prsta ni ga več mogel sneti.¹⁷⁶ Ob Marijinem čudežu se je Miglio silno prestrašil, padel na tla, zbolel in umrl.¹⁷⁷ Skoraj enako različico legende najdemo pri Janku Orožnu.¹⁷⁸ Ivan Stopar je legendo o prstanu in upognjenem prstu prevzel po Vrečerju in Orožnu, vendar jo je povezal s Ferdinandovim nečakom baronom Karlom Migliem.¹⁷⁹ V različici Francija Petriča je prstan na Marijin prst nataknil drugi Ferdinandov nečak, baron Franc Miglio, Marija pa je v znak sprejetja zaobljube skrčila prst.¹⁸⁰ Petrič navaja še ljudsko pesnitev, v kateri je baron veselo praznoval zaroko z Marijo, potem pa so pridrveli Turki in baron je bil v boju z njimi ranjen in ujet.¹⁸¹ Rešila ga je lepa Turkinja, ki se je dala krstiti, barona pa naj bi papež odvezal zaobljube.¹⁸² Z rešiteljico je prišel v Petrovče in želel od Marije dobiti prstan, vendar je kip upognil prst, baron je od groze omedlel, se odpovedal nevesti in zvest zaobljubi umrl neporočen.¹⁸³

Češčeni kip je v času baronov Miglio stal na starem petrovškem velikem oltarju, ki so ga

¹⁷⁶ VREČER 1930, str. 115–116.

¹⁷⁷ VREČER 1930, str. 116.

¹⁷⁸ OROŽEN 1936, str. 55.

¹⁷⁹ STOPAR 1998, str. 10.

¹⁸⁰ PETRIČ 1995, str. 84.

¹⁸¹ PETRIČ 1995, str. 84.

¹⁸² PETRIČ 1995, str. 84.

¹⁸³ PETRIČ 1995, str. 84.

¹⁸⁴ O oltarju gl. MAROLT 1932, str. 206; VRIŠER 1992, str. 18.

da je bil zagotovo delo drugega, spretnejšega kiparja in je nastal pozneje kot stari petrovški oltar.¹⁸⁵ Verjetno se zdi, da je bil kip izdelan v času Ferdinanda barona Miglia, njegova naročniška vloga pa odseva v legendah. Ob domnevnem nastanku v poznem 17. ali zgodnjem 18. stoletju je nenavaden prepasan steznik Marijine obleke, ki ga je kipar verjetno prevzel po kmečkih oblačilih in ga poznamo po upodobitvah sv. Notburge, zavetnice kmetov in služkinj. Kovinski prstan je bil na Marijin prst verjetno nataknen že med postopkom izdelave. Prstan je zlatarsko delo, okrašeno z emajlnim vegetabilnim okrasom in velikim fasetiranim kamnom ali obarvanim steklom, ki z vijoličastim leskom posnema dragoceni ametist.

NASILJE IN MELANHOLIJA FERDINANDA BARONA MIGLIA

V legendah o nesrečni ljubezni barona Ferdinanda odsevajo govorice, ki so leta 1690 krožile v Savinjski dolini, da se je Ferdinand iz Gradca v Plumberk vrnil v nenavadnem psihičnem stanju, ker mu ni uspelo, da bi se poročil,¹⁸⁶ njegova nasilna dejanja v prvih letih bivanja v Plumberku pa so bila pozabljena. Kmalu po naselitvi v Plumberku se je Ferdinand baron Miglio zapletel v sodni spor z žalskim tržanom Janezom Krištofom Pilpachom, ki ga je obravnavala deželna pravda, vendar so se ohranili samo spisi o zaostritvi spora, ne pa tudi o njegovih vzrokih in razrešitvi.¹⁸⁷ Miglio je stanovsko neenakega tržana okrivil vdora v dvorec Plumberk ter kraje in uničevanja premoženja v času, ko je on sam bival pri sorodnikih v Furlaniji (najverjetneje poleti 1681).¹⁸⁸ Ferdinand Miglio je spor sprva nameraval razrešiti z nasiljem in brez sodnih postopkov, zato je 12. septembra 1681 nasilno vdrl v Pilpachovo hišo v Žalcu.¹⁸⁹ Po Pilpachovih navedbah so baron Ferdinand, plumberški upravitelj Jakob Galič (*Gällitsch*), dva služabnika in dva duhovnika z naperjenimi pištolami (*mit entblesten Pistollen*) vdrl v njegovo hišo v trgu Žalec in od njegovih ljudi zahtevali hrano za barona in spremstvo ter oves za pet konj.¹⁹⁰ Vdrl so ponoči, izstrelili številne strele, iz hleva izgnali Pilpachove konje in vanj namestili svoje, baron pa je Pilpachovi hčeri Elizabeti Rozman (*Rossmann*) grozil z udarci, če ne bo prinesla hrane in pijače njemu in spremljevalcem ter nahranila konj.¹⁹¹ Pilpach je na sodišču zahteval povračilo škode, ki jo je

ocenil na 200 zlatih dukatov,¹⁹² navedel pa je tudi, da je dal baron Miglio neko nedeljo septembra 1681, ko so ljudje odhajali od maše, nekrščansko pretepsti celjskega sla, da je obležal napol mrtev.¹⁹³ Pilpach je namreč ostarelega celjskega sla poslal k baronu, da bi mu predal pisno zahtevo za zadoščenje, vendar je baron Ferdinand s palico, okovano z železjem, udaril sla po glavi, da se je pokazala lobanja in mu je moral celjski padar s spenjalno iglo zakrpati rano.¹⁹⁴ Vendar baronu ta udarec ni zadostoval, temveč je starega sla tako dolgo pretepal, da je trikrat obležal in se vrnil v Celje s polomljenimi kostmi in spisi, ki jih baron ni hotel prevzeti.¹⁹⁵ Pilpach se je ob tem vprašal, kako bodo zadostili ljubi Pravici (*Liebe Justitia*), če si baronu Ferdinandu Migliu nihče več ne bo upal dostavljati spisov.¹⁹⁶

Leto in pol po pretepu Pilpacha in oboroženem vdoru v njegovo hišo je Ferdinand na sodišču dokazoval, da je imel več kot dovolj razlogov, da Pilpachu naloži nekaj udarcev, saj je Pilpach takoj po Ferdinandovem odhodu v Furlanijo poslal Gregorja Rozmana proti Krškemu, da je privabil vojake grofa Strassolda v Plumberk, in naročil uradniku, da jim pokaže prehod čez Savinjo, potem pa so vdrl v Plumberk.¹⁹⁷ Odpeljali so nekaj konj, meso in vino, za kar je praporščak Paravicini izdal reverz, vendar je Pilpach ob tem iz dvorca pregnal upravitelja Galiča in njegovo ženo Magdaleno, pobil vso baronovo perutnino ter vojakom izdal trikrat več dobrin, kot je bilo zapisanih v reverzu.¹⁹⁸ Ferdinand je Pilpacha tudi obtožil, da je v dvorec pripeljal ključavničarja iz Celja, da so odprli vse prostore, da je dal vse premetati in da je pripeljal celo tuje ljudi, da so v dvorcu jedli in pili.¹⁹⁹ Po Ferdinandovih navedbah je Pilpach praporščaku Paraviciniju preprečil, da bi po baronovi vrnitvi iz Furlanije poročal o dogodkih, v Plumberk pa je zvalil tudi nekdanjega plumberškega upravitelja Lovrenca Fraziolija, da je odjezdil z najboljšim konjem iz baronovega hleva.²⁰⁰ Vdor v Plumberk je bil najbrž povezan s Ferdinandovim sporom z nekdanjim upraviteljem Fraziolijem, saj je tudi Fraziolijeva soproga Ana tožila barona Ferdinanda zaradi nasilnega napada; po njenih navedbah je 23. septembra 1681 v dvorcu Plumberk prišlo do splošnega pretepa (*Tumult*), v katerem so bili udeleženi tudi kmetje, baron pa je napadel tudi njo.²⁰¹

¹⁸⁵ Prim. VRIŠER 1983, str. 32.

¹⁸⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

¹⁸⁷ OMAN 2023, str. 125–138.

¹⁸⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu, po 19. 1. 1683.

¹⁸⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega sodnega dne v tožbi Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu. Za vdor v Pilpachovo hišo gl. tudi OMAN 2023, str. 129–131.

¹⁹⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega sodnega dne v tožbi Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu.

¹⁹¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu, po 19. 1. 1683.

¹⁹² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega sodnega dne v tožbi Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu.

¹⁹³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Krištofa Pilpacha deželnemu upravitelju, 23. 9. 1682.

¹⁹⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Krištofa Pilpacha deželnemu upravitelju, 23. 9. 1682. Gl. tudi OMAN 2023, str. 131.

¹⁹⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Krištofa Pilpacha deželnemu upravitelju, 23. 9. 1682.

¹⁹⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Krištofa Pilpacha deželnemu upravitelju, 23. 9. 1682.

¹⁹⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu, po 19. 1. 1683. O vdoru gl. tudi OMAN 2023, str. 132–134.

¹⁹⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu, po 19. 1. 1683.

¹⁹⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu, po 19. 1. 1683.

²⁰⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Janeza Krištofa Pilpacha proti Ferdinandu baronu Migliu, po 19. 1. 1683.

²⁰¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, tožba Ane Frazioli proti Ferdinandu baronu Migliu, po 26. 1. 1683.

O tožbah Janeza Krištofa Pilpacha in Ane Frazioli niso ohranjeni nadaljnji sodni spisi, zato smemo domnevati, da sta se s Ferdinandom pogodila izven sodišča.²⁰²

V tesnejši zvezi z legendo o prstanu Petrovske Matere Božje so dokumenti o psihičnih težavah Ferdinanda barona Miglia. 9. avgusta 1690 je Janez Krstnik Šič (*Zitsch*) kot pooblaščenec spodnje-avstrijskega dvornega svetnika Tulija barona Miglia, ki se je tedaj boril z Osmani na Ogrskem, Hrvaškem in v Slavoniji, prosil štajerskega deželnega glavarja za uradno preverbo, ali bi bilo treba Ferdinandu Migliu zaradi *nesrečnega delirija* dodeliti skrbnika.²⁰³ Deželni glavar Jurij gospod Stubenberg je še istega dne izdal dekret, s katerim je celjskemu krvnemu sodniku Petru Lukreciju de Apostolisu ukazal, da preveri baronovo osebnost in sposobnost za vodenje gospodarstva.²⁰⁴ Sodnik barona ni obiskal, ampak je k sebi poklical upravitelja Jakoba Galiča, ki je bil edini, čigar prisotnost je Ferdinand toleriral.²⁰⁵ Upravitelj je sodniku poročal, da so se težave začele po baronovi vrnitvi iz Gradca po veliki noči leta 1690.²⁰⁶ Baron Ferdinand je nekajkrat sežigal dokumente in enkrat ponoči prespal na dvorišču, sicer pa je živel v popolni samoti in po upravnikovem mnenju ni kazal znakov pravega delirija.²⁰⁷ Pred tremi tedni je začel tudi smiselno govoriti in se zanimati za gospodarstvo, obžaloval je sežiganje dokumentov, njegove oči pa so bile spet vesele, medtem ko je med delirijem škilil.²⁰⁸ Galič je sodniku zatrdil, da je s plumberškim gospodarstvom vse v redu in da baron ni uničeval denarja in vrednih predmetov.²⁰⁹ Na podlagi upraviteljevega mnenja je Apostolis v poročilu deželnemu glavarju izrazil upanje, da se bo baronu zdravje povrnilo in da bi ga od melanholiije lahko odvrnila vrnitev v družbo.²¹⁰ Predlagal je, da bi k baronu pod pretvezo neke druge telesne bolezni poslali izkušenega zdravnika, da bi ozdravil baronovo hipohondrično melanholiijo (*melancolia hypocondriaca*), ob tem pa bi bolniku koristila tudi zdravnikova družba.²¹¹

Deželni glavar je pooblaščenca Šiču dovolil, da je tudi sam poiskal poštenega in zaupanja vrednega moža za preverbo Ferdinandove osebnosti in njegovega gospodarstva.²¹² Šič je izbral Celjana Janeza Andreja Satlberga, ki je bil v stikih s Ferdinandom Migliem od njegovega prihoda z Dunaja v Plumberk, pogosto sta se pogovarjala, baron pa je Satlbergu tudi nalagal pomembne

opravke. Satlberg je deželnemu glavarju poročal, da dobro pozna barona Ferdinanda in njegovo dosedanje razumnost (*seine stattliche bis in gegenwertiges Jahr ohne interruption ihme beygewohnte Vernunft*).²¹³ Ferdinand se je po prihodu v Plumberk odlično razumel s plemiči celjskega okrožja, vse dokler se ni pred približno dvema letoma sprl z enim ali dvema kavalirjema in od takrat živel v samoti s knjigami in spisi.²¹⁴ Samotnemu življenju naj bi se pridružile težave z nekdanjim upraviteljem Lovrencem Fraziolijem in baronovim melanholičnim značajem.²¹⁵ Po Satlbergovih navedbah je Ferdinand Miglio zimo 1689/1690 preživel v Gradcu, po vrnitvi v Plumberk pa so se razširile govorice, da baron ni pri zdravi pameti in da je to posledica nameravane, vendar neskljenjene poroke.²¹⁶ Satlberg ni komentiral govoric o poroki, temveč je zapisal, da baron ni v stanju manije ali delirija in ne potrebuje skrbnika, pač pa je v hipohondričnem afektu (*affectus hypochondriacus*), ki se je pojavil v Gradcu in se v Plumberku nadaljeval v močnejši obliki.²¹⁷ Izražal se je v različnih utvarah in fantazijah, baron je nekaj noči preživel zunaj gradu in zažgal nekaj listin in knjig.²¹⁸ Tudi Satlberg je navedel izboljšanje stanja v zadnjih treh ali štirih tednih, čeprav je baron še vedno živel povsem sam in ni hodil v cerkev, temveč je molil doma.²¹⁹ Satlberg je bil prepričan, da je samota posledica baronovega sramu zaradi uničenih spisov in drugih napak.²²⁰ Izrazil je zaupanje v upravitelja Galiča in predlagal, da bi baronu pod pretvezo neke druge bolezni poslali zdravnika, ki bi z naravnimi sredstvi ozdravil baronov melanholični značaj (*humorem melancholicum*).²²¹ Lahko bi ga poslali tudi v Ljubljano, kjer je nekaj dobrih zdravnikov, ob tej priložnosti pa bi lahko prišel tudi v družbo in vzpostavil stike s sorodniki v Furlaniji.²²²

Nekaj tednov pozneje, 26. septembra 1690, sta Apostolis in Satlberg poročala deželnemu glavarju, da se je baronovo stanje poslabšalo in da je v svojem paroksizmu pretepal zaposlene in sežigal spise.²²³ Zaradi bojazni, da bi zaposleni odpovedali službo in zapustili barona, sta Apostolis in Satlberg v Plumberk poslala tri žalske tržane, da bi preprečili nadaljnje izgrede, vendar jih je upravitelj odslovil.²²⁴ Upravitelj je pooblaščenca poročal tudi o baronovi fiksni ideji, da ga

²⁰² Prim. OMAN 2023, str. 125–138.

²⁰³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Krstnika Šiča (*Zitsch*) deželnemu glavarju, 9. 8. 1690.

²⁰⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa deželnemu glavarju, 14. 8. 1690. O Juriju Stubenbergu (1632–1703), ki se je v naslednjih letih ukvarjal s Ferdinandom Migliem, saj je bil deželni glavar med letoma 1687 in 1703, gl. NASCHENWENG 2002, str. 152–154.

²⁰⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²⁰⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²⁰⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²⁰⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²⁰⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²¹⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²²⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²²¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²²² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 14. 8. 1690.

²²³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 26. 9. 1690.

²²⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 26. 9. 1690.

bo profos po naročilu deželnih oblasti odpeljal od doma, zaradi česar se je posebej bal krvnega sodnika Apostolisa.²²⁵ Ker bi sodnikov obisk še poslabšal baronovo melanholijo, sta Apostolis in Satlberg deželnemu glavarju predlagala, naj k Ferdinandu Migliu kot komisarja raje pošlje dva plemiča, ki bi imela tudi več avtoritete.²²⁶

V začetku oktobra 1690 je Satlberg pisal glavarju, da ga je obiskal upravitelj Galič in mu s solzami v očeh potožil, da je baron začel tudi z njim furiozno (*furios*) ravnati in da se boji za življenje.²²⁷ Lakaja, kovač in vrtnar so že pustili službo, tudi on pa si zaradi žene in otrok ne more privoščiti stalne smrtne nevarnosti.²²⁸ Satlberg je presodil, da je prišel čas, da barona Ferdinanda z varnim spremstvom odpeljejo na zdravljenje v Gradec.²²⁹ Deželnega glavarja je prosil za kočijo in primerno spremstvo, saj nihče od domačinov barona ni bil pripravljen peljati. Satlberg je bil tudi prepričan, da bo zdravljenje v Gradcu, kjer je nekaj dobrih zdravnikov, uspešnejše kot drugje.²³⁰ 14. oktobra 1690 je deželni glavar poslal odlok o obveznem zdravljenju Ferdinanda Miglia v Gradcu.²³¹

Iz Gradca so poslali kočijo s štirimi konji, izkušenega zapriseženega sodnega odvetnika (*Solicitor*) Reinharta Frauendorferja in nekaj mož, ki so barona Ferdinanda Miglia 2. novembra 1690 odpeljali v Gradec.²³² Baron se je sprva upiral, ker nad njim ni bil razpisan odlok o zaprtju (*Sperial-Verordnung*) in ker ni hotel potovati brez rapirja.²³³ Rapir so *delirantu* sicer odvzeli, vendar mu je uspelo pretihotapiti dolg turški nož, s katerim je predzadnjo noč pri mizi napadel Frauendorferja.²³⁴ Za prevoz v Gradec so plačali 114 goldinarjev in 49 krajcarjev, vendar sta Apostolis in Satlberg v Plumberku našla samo 63 goldinarjev in 26 krajcarjev gotovine.²³⁵ Po baronovem odhodu sta Apostolis in Satlberg popisala zaloge v žitnici, kleti in shrambi ter poskrbela,

²²⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 26. 9. 1690.

²²⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 26. 9. 1690.

²²⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 10. 1690.

²²⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 10. 1690.

²²⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 10. 1690.

²³⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 10. 1690.

²³¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 21. 10. 1690.

²³² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 11. 1690.

²³³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 11. 1690.

²³⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Reinharta Frauendorferja deželnemu glavarju, 8. 11. 1690.

²³⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 11. 1690.

da so opremo dvorca znosili v nekaj sob in jih zapečatili.²³⁶ Tako je ostalo vsaj do poletja 1692, ko sta Apostolis in Satlberg od deželnega glavarja prejela nalogo, da napišeta poročilo o vodenju gospodarstva na posesti Plumberk, ki jo je še vedno upravljal Jakob Galič.²³⁷

Z melanholijo, ki sta jo Ferdinandu Migliu sprva diagnosticirala Apostolis in Satlberg, so v zgodnjem novem veku opisovali znake depresije, ki v nasprotju z manijo praviloma ni vodila do blaznega besa oziroma blodnjavosti.²³⁸ Šele v naslednji fazi, po poročilih o baronovem paroksizmu in besnenju, sta komisarja predlagala zdravljenje v Gradcu. Pričakovali bi, da so barona odpeljali v bolnišnico samostana usmiljenih bratov v Gradcu, ki je slovela kot kraj ozdravljenja psihično bolnih, med drugimi tudi nekega brezobzirnega (*rabiat*) šestdesetletnega grofa Gaisrucka iz Griesfelsa (verjetno Grünfels) na Koroškem.²³⁹

Vendar barona Miglia novembra 1690 *ad curandam* niso prepeljali v katero od graških bolnišnic, pač pa so ga nastanili v gostišču Pri zlatem zajcu (*Hasenhaus, Bei dem guldenen Hasen*), Frauendorfer pa se je za zdravljenje dogovoril z dr. Josephom Martinom Eisenschmidtom.²⁴⁰ Deželni glavar je 8. novembra 1690 poslal deželnemu zdravniku Eisenschmidtu odlok, s katerim ga je seznanil, da ga je kot primerne zdravnika za zdravljenje delirija (*ad curandam delirium einen woll verstendigen Medicum*) izbral za baronovega zdravnika in da mora barona obiskovati tako pogosto, kot je potrebno, baronu pa je naročil, da mora zdravnika sprejemati in upoštevati predpisano zdravljenje (*die verschreibente Churen accuratè brauchen sollte*).²⁴¹

Gostišče Pri zlatem zajcu v graški ulici Schmiedgasse, ki je stalo v bližini rotovža in deželne hiše, je leta 1652 z nadzidavo starejše hiše uredil meščan Hans Friz in v njem oddajal tudi sobe za gospode in plemiče s služabniki in konji.²⁴² Ambiciozni Hans Friz je bil tudi ustanovitelj romarske cerkve Mariagrün v graškem predmestju Maria Trost (sl. 33).²⁴³ Friz je svoje goste zabaval z branjem in pripovedovanjem zgodb, med njimi pa so bili tudi tujci in gostje, ki so v gostišču molili in študirali.²⁴⁴ V času Ferdinandovega bivanja v gostišču Pri zlatem zajcu sta ga vodila Frizeva vdova Rosina in zet Niklas Pidonni.²⁴⁵ Baron Ferdinand je bil prepričan, da so ga v Gradec

²³⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 6. 11. 1690.

²³⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 17. 6. 1692.

²³⁸ Gl. WATZKA 2007, str. 324.

²³⁹ Gl. WATZKA 2007, str. 369, 407.

²⁴⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Reinharta Frauendorferja deželnemu glavarju, 8. 11. 1690.

²⁴¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, koncept dekretov deželnega glavarja Petru Lukreciju de Apostolisu, Josephu Martinu Eisenschmidtu in Ferdinandu Migliu, 8. 11. 1690.

²⁴² FRIZBERG 1926, str. 19; ALLMER 2021, str. 6.

²⁴³ O gradnji gl. FRIZBERG 1926, str. 20–23; ALLMER 2021, str. 2–7.

²⁴⁴ FRIZBERG 1926, str. 24.

²⁴⁵ FRIZBERG 1926, str. 25.

33. Portreta Hansa in Rosine Friz,
p. c. Mariagriin, Gradec
(© ZRC SAZU, UIFS;
foto: Polona Vidmar)

pripeljali za kazen in da je v hišnem priporu, saj ga je deželni glavar 30. julija 1692 prepričeval, da so ga pripeljali izključno na zdravljenje oziroma zato, da bi se mu izboljšalo zdravstveno stanje, in da v gostišču Pri zlatem zajcu ni v hišnem priporu, pač pa lahko obiskuje cerkve in druge kraje; lahko se tudi odpravi v Plumberk ali odpotuje, kamor koli želi.²⁴⁶

V času bivanja v Gradcu so Ferdinandu določili skrbnika (*curator ad lites*) Michaela Bayerja, za Plumberk pa je skrbel upravitelj Jakob Galič.²⁴⁷ V skrbi za plumberško gospodarstvo in zaradi velikih dolgov, ki so nastali med dolgotrajnim bivanjem v gostišču Pri zlatem zajcu, je Ferdinandov skrbnik Michael Bayer prosil deželnega glavarja, da Ferdinandu odredi vrnitev v Plumberk,²⁴⁸ ki ga je baron med dve leti in pol trajajočim zdravljenjem obiskal samo enkrat.²⁴⁹ Glavar je 13. maja 1693 poslal Ferdinandu Migliu odlok, da se mora vrniti v Plumberk in poskrbeti za gospodarstvo, doktorju Petru Pavlu Scagnetiju je ukazal, da mora spremljati barona Miglia v Plumberk, od upravitelja Jakoba Galiča pa je zahteval, da poravna vse baronove dolgove v gostišču.²⁵⁰

²⁴⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, koncept pisma deželnega glavarja Ferdinandu Migliu, 30. 7. 1692.

²⁴⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Petra Lukrecija de Apostolisa in Janeza Andreja Satlberga deželnemu glavarju, 12. 12. 1692.

²⁴⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, dopis Michaela Bayerja deželnemu glavarju, 2. 5. 1693.

²⁴⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, koncept dekretov deželnega glavarja Ferdinandu Migliu, Petru Pavlu Scagnetiju in Jakobu Galiču, 13. 5. 1693.

²⁵⁰ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, koncept dekretov deželnega glavarja Ferdinandu Migliu, Petru Pavlu Scagnetiju in Jakobu Galiču, 13. 5. 1693.

Ferdinand Miglio se je leta 1693 vrnil v Plumberk, vendar zanj ni mogel skrbeti. Najpozneje leta 1696 so mu so določili novega skrbnika, Matthiasa Ignaza Wildonerja, ki je prevzel tudi skrb za plumberško gospodarstvo in vzel Plumberk v zakup, saj so domnevali, da se baronovo psihično stanje ne bo izboljšalo (*nit mehrer ex delirij reliquiis ein prodigalitet als elemosyna unterlassen*).²⁵¹ Baron Ferdinand je v Plumberku živel do smrti leta 1708, desetletja pozneje pa je njegovo tragično življenje preraslo v legendo.

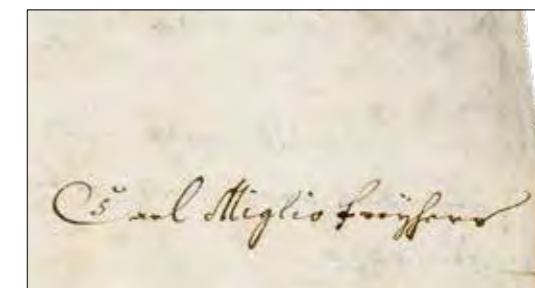

TULIJ BARON MIGLIO DRUGIČ

Ferdinand Miglio je napisal oporoko, ki je omenjena v zapuščinskem inventarju, vendar ni ohranjena. Komu je nepredvidljivi baron zapustil svoje premoženje, ni znano, očitno pa je, da se njegov starejši brat Tulij z določili oporoke ni strinjal. Graškim oblastem je zato predložil prepis dela oporoke svojega očeta Karla Miglia, iz katerega je razvidno, da sta bila oba z bratom očetova univerzalna dediča.²⁵² Posledično je dediščina po Ferdinandu Migliu leta 1708 pripadla Tuliju Migliu, a je ni užival dolgo, saj je umrl pred septembrom 1709, ko se kot lastnik Plumberka že omenja njegov starejši sin Karel Rajmund baron Miglio.²⁵³

KAREL RAJMUND BARON MIGLIO

Po smrti Tulija Miglia je Plumberk podedoval starejši sin Karel Rajmund Miglio, ki je bil rojen leta 1670 ali 1671 (sl. 34). Tako sklepamo iz napisa na 142 × 69 cm velikem kamnitem epitafu, ki je vzidan levo ob velikem oltarju petrovške cerkve in sporoča, da je bil Karel Rajmund ob smrti 14. januarja 1726 star 55 let (sl. 35). Iz napisa izvemo, da je ob Plumberku posedoval tudi gospostvo Šešče z dvorcem Šenpihl (Schönbichel, Lepi grič), da je bil

34. Podpis Karla Rajmunda barona Miglia,
Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

²⁵¹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, koncept dekretov deželnega glavarja Petru Lukreciju de Apostolisu, Janezu Andreju Satlbergu in Jakobu Galiču, 17. 3. 1696.

²⁵² AT StLA, LR, K. 723, H. 2, prepis oporoke Karla barona Miglia, 22. 5. 1708.

²⁵³ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega dne v tožbi tržanov Žalca proti Karlu Rajmundu baronu Migliu, 1710.

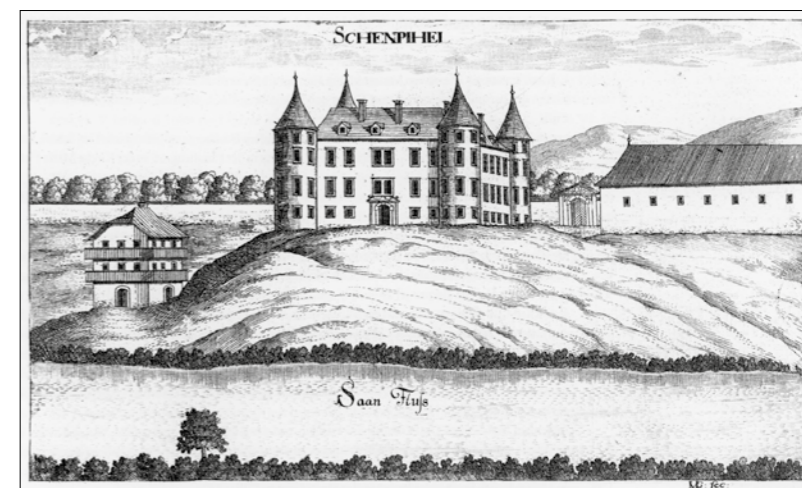
polkovnik cesarskega konjeniškega polka in da se je boril s Turki, Ogri in Francozi. Migliev grb je okronan in obdan s kartušo iz akantovega listja, napis nad grbom pa opominja gledalca na minljivost (*SISTE / ORA PRO ME / NAM FUI QUOD ESERIS QUOD / SUM ET QUOD ERIS*). Srčni ščitek se nekoliko razlikuje od opisanega grba v baronski listini iz leta 1664, saj sta v zgornjem delu upodobljeni stoječi veji namesto prekrizanih palmovih vej in zvezde, v spodnjem pa so tri poševna bruna namesto dveh. Nad epitafom je vzidana 45 × 90 cm velika reliefna plošča z upodobitvijo orožja in bojne opreme. Na sredini je prsna plošča konjeniškega oklepa, ki jo spremljajo topovski cevi, krogle, pavke, helebarda, sulica, puški, piščali in trobenti. Na manjših praporih sta upodobitvi Brezmadežne in habsburškega dvoglavega orla z žezlom in mečem ter napisom *IUS: ET FOR:* v pomenu *Iustitia et Fortitudo invincibilia sunt* (Pravičnost in Pogum sta nepremagljiva). Upodobljeni sta tudi večji zastavi z levom in napisom *FORTIOR LEONE* ter z okronanim habsburškim orlom in napisom *SUB UMBRA TUA*, kar lahko razumemo kot politično sporočilo, da je celo lev kot najmogočnejša žival še močnejši pod habsburško zaščito. Habsburški orel ima na prsih inicialke cesarja Karla VI. (CVI).

Karel Rajmund je imel s soprogo Marijo Ano, rojeno baronico Zweiern (tudi Zweiern), sina Maksimilijana, ki je vstopil v dunajski teatinski samostan, kar se je lahko zgodilo šele po ustanovitvi leta 1703 oziroma izgradnji samostana v letih 1704 do 1707.²⁵⁴ Iz ohranjenih dokumentov ni razvidno, ali je Maksimilijan umrl pred očetom leta 1726, vsekakor pa je umrl

35. Epitaf Karla Rajmunda barona Miglia, okrog 1726, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

²⁵⁴ O dunajskem teatinskem samostanu gl. KISCH 1883, str. 640–643.

36. Dvorec Šenpihl, bakrorez v: Georg Matthäus Vischer, Topographia Ducatus Stiriae, Gratz 1681

pred zapisom oporoke strica Franca barona Miglia oktobra 1751.²⁵⁵ Ob vstopu v samostan je Maksimilijan prejel v dosmrtno uživanje petodstotne obresti od 2000 goldinarjev, ki so bili naloženi pri Miglievi dunajski hiši.²⁵⁶

Karel Rajmund je družinsko imetje povečal z gospostvom Šešče, ki ga je kupil od Ferdinanda Feliksa grofa Thurna; posest je bila v davčnih knjigah ovrednotena na skromnih 2 funta, 6 šilingov in 24 denaričev.²⁵⁷ Kupoprodajna pogodba je bila podpisana 30. novembra 1715.²⁵⁸ Podoba propadlega dvorca Šenpihl, ki je stal na vzpetini nad naseljem Šešče pri Preboldu, je ohranjena na Vischerjevem zemljevidu Štajerske iz leta 1678, na Vischerjevem bakrorezu iz let okrog 1681 (sl. 36) in na skici struge Savinje iz časa okrog 1720,²⁵⁹ ko je bil dvorec v lasti barona Miglia. Gradbeni posegi Karla Rajmunda Miglia v Šeščah niso dokumentirani. Upodobitve prikazujejo pravokotno, 5 × 4-osno dvonadstropno stavbo, katere vogali so bili poudarjeni z okroglimi stolpi.²⁶⁰ Na Vischerjevem zemljevidu Štajerske so namesto okroglih stolpov narisani stolpi kvadratnega tlorisa. Dvorec naj bi bil pozidan v zgodnjem 17. stoletju²⁶¹ in je po zasnovi z izjemo vogalnih

²⁵⁵ AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

²⁵⁶ AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

²⁵⁷ AT StLA, B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958, str. 261. PIRCHEGGER 1962, str. 188, in za njim STOPAR 1992, str. 141, barona Karla Rajmunda Miglia ne navajata med lastniki Šešč. DOLINAR 2015, str. 59, med lastniki navaja Karla Rajmunda Miglia in njegovega sina (pravilno brata) Franca.

²⁵⁸ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 150v.

²⁵⁹ Za reprodukcijo gl. STOPAR 1992, str. 140. Del stavbe je še ohranjen v vogalu novejše hiše.

²⁶⁰ Eden od vogalov je ohranjen v Matjačevi domačiji z naslovom Šešče 11; gl. DOLINAR 2015, str. 55–58.

²⁶¹ STOPAR 1992, str. 140–141; DOLINAR 2015, str. 59.

stolpov spominjal na prvotni dvorec Plumberk. Desno od dvorca je na Vischerjevem bakrorezu upodobljena gospodarska stavba. Ali so baroni Miglio v dvorcu občasno prebivali, ni znano. Po mnenju Hansa Pircheggerja je Karlov naslednik Franc Miglio posest združil z gospostvom Plumberk, dvorec Šešče pa prepustil propadu.²⁶²

Baron Karel Rajmund je zamenjal tudi neko posest s celjskim minoritskim samostanom, vendar je iz popisa listine razvidno samo, da je šlo za polovico nekega jarka pri Zgornji Gorici.²⁶³

Karel Rajmund je Plumberk posedoval vsaj od septembra 1709, saj sta ga sodnik in svet trga Žalec tedaj tožila, da so kamnosek Matej (Matthäus) Wollfang in njegovi ljudje protipravno pridobivali kamen v kamnolomu na podvukoviški (*Podwukhowizam*) gmajni, ki je pripadala žalskim tržanom, in ga vozili v Plumberk.²⁶⁴ Kamna je moralo biti precej, saj so Žalčani škodo ocenili na 100 dukatov.²⁶⁵

Sodnik in tržani Žalca so avgusta 1712 od Karla Rajmunda Miglia zahtevali nadaljnjih 100 dukatov zaradi protipravnega ribolova v potoku Ložnica (*Lassniz*).²⁶⁶ V vas Spodnja Ložnica (*unter Lassniz*) niso prišli ribarit samo njegovi ljudje, ampak tudi sam baron,²⁶⁷ iz česar sklepamo, da je vsaj občasno bival v Plumberku.

Kmalu zatem so se baron in tržani ponovno prerekali na sodišču, saj naj bi žalski četrti mojster Jožef Kogl, kovač Urban Schlosserer in drugi tržani neke noči oktobra 1714 poskušali uničiti

37. Območje Novega Celja na vojaškem zemljevidu, 1763–1787, v: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787*, zvezek 5, sekcija 174, Ljubljana 1999

zid plumberškega grajskega vrta, zaradi česar je Karel Rajmund Miglio zahteval 100 dukatov v zlatu.²⁶⁸ Iz sodnega spisa ni mogoče razbrati oblike zidu, zagotovo pa je vključeval pot ob potoku (*Pach weg*) in zajezev, verjetno zgrajeno iz protipravno pridobljenega kamnja. Baron je Žalčanom očital, da so na vrt in v *godamble* ali *godanble* metali izravnane dele zidu oziroma jezu.²⁶⁹ Iz poznejšega sodnega spisa, ki se je nanašal na spor za ribolov v potoku Ložnica, izvemo, da so *Godombla* imenovali potok, v katerem so si baron Miglio in njegovi ljudje po mnenju Žalčanov prav tako protipravno prilaščali ribolovne pravice.²⁷⁰ Potok Godomlja, ki izvira v Gotovljah,²⁷¹ je sedaj speljan pod zemljo, vendar je njegova struga razvidna na avstrijskem vojaškem zemljevidu iz let med 1763 in 1787 (sl. 37). Potok je tekel ob južni strani grajskega vrta, dvorca in gospodarskih stavb. Na zemljevidu je vrisano presečišče med zahodno stranico zidu grajskega vrta in potokom, torej verjetno mesto zajezitve, ki je sprožila sodni spor leta 1714. Podatki iz sodnih spisov nakazujejo, da je dal Karel Rajmund baron Miglio s protipravno pridobljenim kamenjem pozidati zid okrog grajskega vrta in da je ta zid že v času barona Miglia na zahodu segal vse do črte, do katere je pozneje segal vrt grofov Gaisruckov in ki je v 19. stoletju razvidna na franciscejskem katastru.

MIGLIEVA KONJUŠNICA

Zaradi visoko ocenjene vrednosti kamnja na 200 goldinarjev in upodobitve dolge stavbe vzhodno od dvorca na podobi Petrovške Matere Božje domnevamo, da Karel Rajmund Miglio s protipravno pridobljenim kamenjem ni samo obzidal grajskega vrta, ampak so ga uporabili tudi za gradnjo sicer večinoma iz opek zgrajene konjušnice jugovzhodno od dvorca.²⁷² Morda je pri gradnji sodeloval kamnosek Matej Wollfang, ki je v sodnem spisu izpričan kot vodja del v kamnolomu. Sodeč po pridobitvi kamnja bi smeli začetek gradnje konjušnice datirati v leto 1709.²⁷³

Edina doslej znana likovna upodobitev Miglieve konjušnice je ohranjena na podobi Petrovške Matere Božje. Majhnost upodobitve bakrorezcu ni omogočala prikaza detajlov, prepričljivo pa je upodobil pritlično, dolgo in ozko stavbo z majhnimi, visoko vstavljenimi pravokotnimi okni ter štirikapno slemenasto streho. Na severni steni je vidnih približno devet okenskih

²⁶² PIRCHEGGER 1962, str. 188. Dvorec naj bi bil zanemarjen že ob koncu 18. stoletja; VREČER 1930, str. 171.

²⁶³ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 154r: *Tausch oder Wechsel brief zwischen herrn Carl Rajmund Bar: v Miglio, und dem Minoriten Convent zu Cilli in betref einer Helfte eines unwiderrueflich dahin von einer Prunnberger gemeinde zu ober goritzen überlassenen grabens.*

²⁶⁴ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega dne v tožbi tržanov Žalca proti Karlu Rajmundu baronu Migliu, 1710.

²⁶⁵ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega dne v tožbi tržanov Žalca proti Karlu Rajmundu baronu Migliu, 1710.

²⁶⁶ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega dne v tožbi tržanov Žalca proti Karlu Rajmundu baronu Migliu, 1713.

²⁶⁷ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega dne v tožbi tržanov Žalca proti Karlu Rajmundu baronu Migliu, 1713.

²⁶⁸ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega dne v tožbi Karla Rajmunda barona Miglia proti tržanom Žalca, 6. 11. 1715.

²⁶⁹ AT StLA, LR, K. 723, H. 2, zapis prvega dne v tožbi Karla Rajmunda barona Miglia proti tržanom Žalca, 6. 11. 1715.

²⁷⁰ AT StLA, LR, K. 724, H. 1, tožba tržanov Žalca proti Karlu Rajmundu baronu Migliu, 1725.

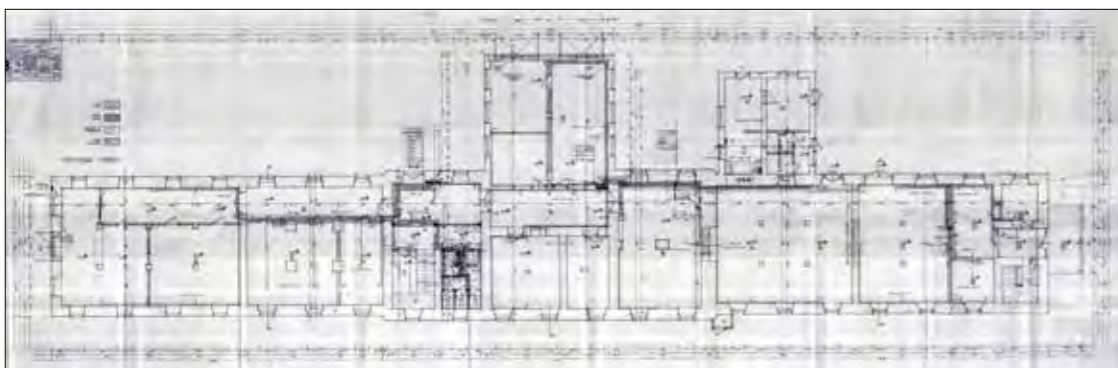
²⁷¹ VREČER 1930, str. 68.

²⁷² Za opozorilo, da je Miglieva konjušnica kljub poznejšim prezidavam še ohranjena, se zahvaljujem dr. Igorju Sapaču.

²⁷³ DUNDER 1847, str. 76, je menil, da je dal novoceljsko žitnico s hlevi zgraditi Anton grof Gaisruck.

38. Nekdanje gospodarsko poslopje v Novem Celju (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Nejc Bernik)

39. Tloris nekdanjega gospodarskega poslopja v Novem Celju, 1983 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

osi, na vzhodni sta vrisani dve večji okni. Domnevati smemo, da so grofje Gaisrucki med gradnjo velikega novoceljskega gospodarskega poslopja v letih med 1761 in 1763²⁷⁴ ohranili zidovje Miglieve konjušnice, vendar so stavbo podaljšali proti vzhodu in povišali za nadstropje. Preživela je tudi veliko prezidavo v tridesetih letih 20. stoletja, namenjeno ureditvi ženskega oddelka psihiatrične bolnišnice (sl. 38).

Iz podobice in tlorisa sedanje stavbe sklepamo, da je prvotna zasnova konjušnice ohranjena v zahodnem delu pritličja vse do črte, kjer sta severni in južni zid malce stopničasto razširje-

²⁷⁴ Gl. poglavje o obdobju Janeza Karla grofa Gaisrucka.

na navzven (sl. 39). V tem primeru je stavba merila približno 27,63 × 11,25 m in je imela sedem okenskih osi. Ob zidovih bi lahko bil iz časa baronov Miglio ohranjen tudi velik, polkrožno zaključen vhod v zahodni steni stavbe. Kljub poznejšim prezidavam je v zahodnem delu pritličja še prepoznavnih šest parov slopov, ki nosijo križne oboke in pričajo o tem, da je bila Miglieva konjušnica triladijska slopna dvorana s privezi za konje v stranskih ladjah in s preходом na sredini. Zgledov za reprezentativne baročne konjušnice, ki jih je plemstvo gradilo na podeželju, ni bilo malo.

Triladijski dvoranski prostor spominja na primer na konjušnico dvorca Neugebäude v dunajskem okrožju Simmering, ki ga je dal zgraditi cesar Maksimilijan II. (sl. 40)²⁷⁵ in bi ga Karel Rajmund Miglio kot lastnik hiše na Dunaju lahko poznal. Konjušnica dvorca Neugebäude, ki je z velikostjo 55 × 12,4 m približno dvakrat daljša od nekdanje plumberške, je v notranjščini opremljena z dvanajstimi toskanskimi stebri, ki nosijo 21 polj križnih obokov. Stebri, ki so verjetno iz poznega 16. stoletja ali pa so bili dodani sredi 17. stoletja, ustvarjajo vtis monumentalne dvorane, ki ga še poudarja prvotni, ornamentalno položen opečni tlak.²⁷⁶ Triladijska slopna dvorana s križnimi oboki je bila priljubljen stavbni tip za gradnjo konjušnic še v drugi polovici 18. stoletja, kar dokazuje pritličje približno 50,2 × 13,1 m velike pristave, ki jo je dal po letu 1763 zgraditi Janez Jakob grof Gaisruck ob dvorcu Ojstrica.²⁷⁷

S stavbo konjušnice se je Karel Rajmund izkazal kot eden od graditeljev iz rodbine Miglio, čigar gradbeni podvigi so se vsaj delno ohranili do današnjih dni. Drugi gradbeni posegi in opremljanje dvorca Plumberk niso dokumentirani. Po smrti Karla Rajmunda barona Miglia leta 1726 njegove lastnine niso popisali, izgubljena pa je tudi njegova oporoka. Navezanost na Plumberk dokazuje mašna ustanova, ki jo je Karel Rajmund Miglio utemeljil v nedatiranem kodicilu k oporoki, za uresničitev pa je moral poskrbeti njegov univerzalni dedič Franc Miglio.²⁷⁸ Ustanovni kapital 1500 goldinarjev je bil naložen pri štajerskih stanovih v Gradcu, obresti pa je prejemal žalski župnik, ki je moral tudi sklicati komisijo za sestavitev ustanovnega pisma. Napisano je

40. Konjušnica dvorca Neugebäude, Dunaj (Wikimedia Commons)

²⁷⁵ O dvorcu gl. CZEIKE 1995, str. 378–379.

²⁷⁶ O konjušnici gl. KNÖBL 1988, str. 65, 75.

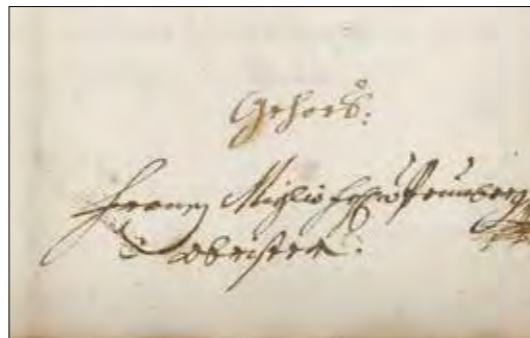
²⁷⁷ O konjušnici oziroma pristavi, ki je bila podrti leta 1964, in drugih primerljivih stavbah v slovenskem prostoru (ob dvorcih in gradovih Hošperk, Selo v Ljubljani, Slovenska Bistrica, Dob na Dolenjskem, Križ pri Kamniku) gl. SAPAČ 2017, str. 324–326.

²⁷⁸ OROŽEN 1880, str. 369; MAČEK 2014, str. 863, 869–870.

bilo 29. junija 1729 v Stični. Po ustanovnikovi volji je moral žalski župnik v petrovški podružnici brati dve tedenski maši, eno za barona Karla Rajmunda in drugo za njegovo soprogo Marijo Ano. Dokler je baronica živela, je moral župnik drugo mašo brati za člane družine Miglio. Od 62 goldinarjev letnih obresti je cerkev dobila 12 goldinarjev za razsvetlavo in obrabo paramentov, mežnar 1 goldinar, ostanek pa je prejel župnik. Z mašno ustanovo je povezana ureditev grobnice baronov Miglio v prezbiteriju petrovške cerkve. Verjetno sočasno je Karel Rajmund Petrovški Materi Božji daroval dragoceno srebrno svetilko, ki je bila vredna 1000 goldinarjev in je visela pri oltarju in grobnici baronov Miglio, dokler je niso leta 1810 pretopili.²⁷⁹

FRANC BARON MIGLIO

Franc Miglio, ki je po napisu na epitafu umrl 10. februarja 1752 v starosti 81 let, je bil rojen leta 1671 ali 1672 (sl. 41).²⁸⁰ Poenostavljena podoba na epitafu v prezbiteriju petrovške cerkve, ki je edini ohranjeni portret katerega od članov rodbine Miglio, ga prikazuje kot debelušnega moža s koderastimi lasmi, prsno ploščo kirasirskega oklepa in čelado, okrašeno z nojevimi perjem (sl. 42). Umrl je neporočen, vendar je imel nezakonskega sina, ki je umrl pred julijem 1747, ko je Franc Miglio v romarski cerkvi sv. Frančiška Ksaverja v Stražah pri Radmirju ustanovil tedensko mašo ob petkih, slovesni aniverzarij z dvema levitoma za pokojnega sina in Najvišjo avstrijsko hišo ter letni rekviem z dvanajstimi leviti z oficijem za rajne po svoji smrti.²⁸¹ Miglio je pri štajerskem kameralnem plačilnem uradu 17. julija 1747 naložil 3000 goldinarjev, od katerih je dobival obresti vsakokratni rektor cerkve sv. Frančiška Ksaverja, ki pa je moral dati tamkajšnji cerkvi za obrabo paramentov, razsvetlavo in mašno vino 15 goldinarjev letno, levitom vsakič goldinar, organistu za slovesni maši po 2 goldinarja in mežnarju za njegov trud prav tako 2 goldinarja.²⁸²

41. Podpis Franca barona Miglia, 1726, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

42. Epitaf Franca barona Miglia, okrog 1752, detajl, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

43. Epitaf Franca barona Miglia, okrog 1752, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Napis na epitafu sporoča, da je Franc Miglio izbral vojaško službo in se od leta 1689 kot hraber in izkušen vojak boril za cesarje Leopolda I., Jožefa I. in Karla VI. ter za cesarico in kraljico Ogrske in Češke Marijo Terezijo (sl. 43). V številnih provincah in kraljestvih se je boril proti sovražnikom avstrijske hiše in bil v času cesarja Karla VI. imenovan za generala feldmaršala poročnika, svetnika dvornega vojnega sveta in lastnika konjeniškega polka.²⁸³ Tudi pisni viri navajajo zadnjega lastnika Plumberka iz rodbine Miglio kot izjemno uspešnega častnika, ki je vojaško kariero verjetno začel v kirasirskem polku Caprara, v katerem je leta 1699 naveden kot ritmojster.²⁸⁴ Ko je bil polk leta 1701 razdeljen, se je Miglio vključil v kirasirski polk Hessen-Darmstadt, imenovan tudi *Jung-Darmstadt*, v katerem je bil leta 1704 povišan v majorja in leta 1709 v polkovnika poročnika, leta 1716 pa je prevzel poveljstvo svojega kirasirskega polka.²⁸⁵ K Miglievemu vzponu je pripomogel junaški napad na osmanske nasprotnike med spopadom ob Savi, s katerim je 17. julija 1717 zavaroval ogroženo pehoto in bil povišan v polkovnika.²⁸⁶ Miglio, ki je bil leta 1732 povišan v generalmajorja, se je ves čas poveljevanja trudil, da bi svoj polk obdržal

²⁷⁹ OROŽEN 1880, str. 370–373.

²⁸⁰ Prim. NASCHENWENG 2020 b, str. 1020.

²⁸¹ MAČEK 2005, str. 561.

²⁸² MAČEK 2005, str. 561.

²⁸³ Povzeto po napisu na epitafu.

²⁸⁴ WREDE 1906, str. 92, 109, 169. Polk je v devetdesetih letih 17. stoletja sodeloval v bitkah z Osmani na Balkanu, med drugim pri Slankamnu, Olašu in Senti; WREDE 1906, str. 81–92.

²⁸⁵ WREDE 1901, str. 160, 169; WREDE 1906, str. 108–138, 142–153. V tem obdobju se je polk bojeval na nemških bojiščih, potem pa do leta 1716 na Ogrskem in v Transilvaniji. Leta 1716 je polk sodeloval v bitki pri Petrovaradinu in pri obleganju Temišvara ter se naslednjega leta odlikoval v bitki pri Beogradu.

²⁸⁶ WREDE 1901, str. 160.

v stanju, primernem za boj.²⁸⁷ Kljub močni konkurenci mu je bilo kot dolgoletnemu poveljniku 12. januarja 1737 s cesarskim patentom podeljeno lastništvo nad polkom, od tedaj imenovanim tudi *Miglievi kirasirji*.²⁸⁸ Konec marca 1745 se je baron Miglio bržkone zaradi starosti odpovedal lastništvu polka, odobrili pa so mu 2000 goldinarjev pokojnine.²⁸⁹ Kot kaže, je pred umikom iz vojske poskrbel za napredovanje svojega nečaka, polkovnika Antona barona Metzscha, saj verjetno ni naključje, da je bil slednji leta 1744 imenovan za poveljnika *Miglievih kirasirjev*.²⁹⁰

Franc baron Miglio je posedoval Plumberk od smrti brata Karla Rajmunda leta 1726 do svoje smrti leta 1752. Iz tega obdobja ni znan noben dokument, ki bi pričal o gradnjah in opremljanju dvorca. Žal tudi po smrti njegovo imetje ni bilo popisano. Ob umanjkanju relevantnih virov so v nadaljevanju navedeni podatki, ki jih razberemo iz generalove oporoke, napisane 27. novembra 1751 v Plumberku.²⁹¹ Oporočna določila pričajo zlasti o Miglievi pobožnosti in velikodušnem obdarovanju cerkvenih ustanov, ki si ga je Miglio kot zadnji član rodbine lahko privoščil. Menim, da lahko iz darovnic, namenjenih bližnjim cerkvam in samostanom, sklepamo, da je Miglio v Plumberku preživel zadnja leta življenja, verjetno od odpovedi lastništva nad kirasirskim polkom leta 1745. Ob tem so darovnice tudi dokaz Miglieve premožnosti in posredni argument za domnevo, da je bil Plumberk v njegovem času dobro vzdrževana in razkošna podeželska rezidenca, primerna za bivanje izjemno uspešnega generala.

Franc baron Miglio je za izvršitelja oporoke imenoval Rudolfa Feliksa grofa Reisiga, lastnika Prešnika in Zgornjega Lanovža pri Celju.²⁹² Za trud je grofu Reisigu podaril alabastrno skrinjico, ki jo je hranil v železni skrinji, vsebino skrinjice in z morskimi polžki okrašen pokal (*Willkomb Böcher*). Ker je Reisig po Miglievem mnenju dobro poznal revne okoliške plemiče, mu je Miglio zaupal tudi 1000 goldinarjev, da jim jih po njegovi smrti razdeli. Svojemu graškemu agentu Modesheimbu je za zvesto službo podaril 200 kremniških dukatov, gotoveljskemu župniku Rasternu 100 kremniških dukatov, lakaju Jägerju 400 goldinarjev, perici Mariji Vešič 100 goldinarjev in petrovškemu mežnarju za ves trud 20 goldinarjev.

Franc Miglio je za svojega univerzalnega dediča določil nečaka Antona barona Metzscha, sina ovdovele sestre Katarine baronice Metzsch, rojene Miglio. Baron Metzsch je podedoval gospostvi Plumberk in Šešče, hišo na trgu *Alter Fleischmarkt* na Dunaju, kapital, ki je bil naložen

²⁸⁷ WREDE 1901, str. 160; WREDE 1906, str. 158–165, 169.

²⁸⁸ Miglievi kirasirji so kljub vojni z Osmani ostali v Lombardiji in bili od leta 1742 vključeni v armado feldmaršala Trauna. V času Miglievega lastništva se je polk udeležil bitke pri Camposantu leta 1743 in pohoda v Neapelj leta 1744. Gl. WREDE 1901, str. 160; WREDE 1906, str. 165, 171–183. O privilegijih lastnika polka gl. WREDE 1906, str. 103.

²⁸⁹ WREDE 1906, str. 183.

²⁹⁰ WREDE 1901, str. 159.

²⁹¹ AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

²⁹² Vsa oporočna določila v naslednjih odstavkih so povzeta po AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v. O grofu Rudolfu Feliksu Reisigu, ki je umrl leta 1756, gl. PIRCHEGGER 1962, str. 182; STOPAR 1992, str. 112.

pri dunajski mestni banki (*Statt Banco*, pravilno Wiener Stadt-Banco), gotovino, srebrnino in vse premično premoženje. Franc Miglio je menil, da je bil upravičen tudi do dohodkov od fidejkomisnih gosposčin Rečica in Gonars v Gradiški, vendar se jim je odrekkel, da bi preprečil sorodstvene spore.²⁹³ Univerzalni dedič je moral plačati številne Frančeve legate duhovnim ustanovam in poravnati druge oporočne zahteve. Materi Katarini baronici Metzsch, rojeni Miglio, je moral vsako leto plačati 800 goldinarjev, sestrama Mariji Eleonori grofici d'Acunca in Jožefi markizi Cusani (slednja je bila v času zapisa oporoke že vdova) pa vsako leto 500 goldinarjev.²⁹⁴

POBOŽNOST BARONA FRANCA MIGLIA

Razporeditev 800 maš, za katere je moral univerzalni dedič poskrbeti takoj po smrti Franca Miglia, razkriva Frančevo pobožno češčenje Marijinih milostnih podob (sl. 44).²⁹⁵ Kaže tudi, da je imel stike z duhovnimi ustanovami na Dunaju in v okolici Plumberka, pri čemer višje število maš v spodnještajerskih cerkvah verjetno nakazuje, da je Miglio zadnja leta večinoma živel v Plumberku. 50 maš so morali brati pri milostni podobi Marije Pötsch na velikem oltarju cerkve sv. Štefana na Dunaju, ki je najbrž neposredno povezana z Miglievo življenjsko zgodbo, saj so ji pripisovali zmago nad Turki pri Senti, v kateri je sodeloval tudi Franc Miglio.²⁹⁶ Po 50 maš so

²⁹³ Rečico in Gonars je po smrti Frančeve sestre Marije Frančiške baronice Casteli zase zahteval Frančev nečak Carl baron Casteli, cesarsko-kraljevi major v Comu. Carl Casteli in Franc Miglio sta 19. maja 1739 v Milanu podpisala poravnavo, po kateri so dohodki Rečice in Gonarsa pripadli Castelijem, ob tem pa jim je Franc Miglio obljubil še 10.000 goldinarjev. V oporoki je Miglio svojega univerzalnega dediča pooblastil, da Castelijem preda navedeno vsoto, ki jo je pripravil v zlatih dukatih in v zapečateni vreči, zato pa so se morali Casteliji odpovedati vsem nadaljnjim zahtevam po dedovanju; AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

²⁹⁴ Katera družina je mišljena z zapisom d'Acunca (tudi de Acunha), ni bilo mogoče ugotoviti, morda španska družina de Acuña. Cusaniji so imeli posesti v Lombardiji in matični grad v kraju Chignolo Po. Jožefin tast Giovanni Giacomo Cusani se je odločil za prohabsburško politiko in se boril v vojski cesarja Leopolda I. Očetovemu zgledu je sledil tudi Jožefin soprog Filippo, ki je bil rojen leta 1702 in je umrl že leta 1729 na Dunaju. Zakonca Cusani sta imela sina Francesca, ki v oporoki Franca Miglia ni omenjen; WALLNIG 2017, str. 73–74.

²⁹⁵ Vsa mašna določila so povzeta po AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

²⁹⁶ Maria Pötsch je bila tabelna slika v tipu Marije Snežne ali Matere Božje iz Smolenska v ogrskem mestu Máriapócs, ki je začela 4. novembra 1696 čudežno točiti solze. S posredovanjem generala grofa Corbellija, nekega markiza Cusanija in opata Emerika Czakija so sliko prenesli na Dunaj in jo po nekaj vmesnih postankih namestili na veliki oltar cerkve sv. Štefana, cesarica Eleonora Magdalena (1655–1720) pa jo je dala okrasiti z diamantno vrtnico. Čudodelna podoba je Dunajčane varovala pred požari, kužnimi boleznimi živine, glavobolom in turško nevarnostjo, pripisovali pa so ji tudi zmago nad Turki v bitki pri Senti, pri kateri je sodeloval tudi baron Miglio kot častnik polka Caprara. V virih navedeni markiz Cusani je bil verjetno Giovanni Giacomo Cusani, s čigar sinom Filippom se je poročila Miglieva nečakinja Jožefa baronice Metzsch. Verjetno je Franc Miglio častil čudodelno podobo v cerkvi sv. Štefana že v času svojih bitk z Osmani. O milostni podobi gl. GUGITZ 1952, str. 90–91; GUGITZ 1955, str. 39; MISSONG 1970, str. 26–27.

morali brati tudi pri milostni podobi v dunajski karmeličanski cerkvi pri *Schlag Bruggen* (pravilno Schlagbrücke),²⁹⁷ pri servitih v dunajski četrti Rossau,²⁹⁸ pri servitih v samostanu Marije Loretske na Ogrskem,²⁹⁹ pri milostni podobi pri dunajskih kapucinih na Novem trgu,³⁰⁰ pri kapucinih pri sv. Ulriku v dunajskem predmestju,³⁰¹ v loretski kapeli pri dunajskih bosonogih avguštincih³⁰² ter pri trinitarcih v dunajski ulici Alser Gasse.³⁰³ Po 100 maš pa so morali za Franca barona Miglia brati v Marijini cerkvi v Petrovčah, pri dominikancih v Novem kloštru, kapucinih v Celju in frančiškanih v Nazarjah, kjer so častili Loretsko Mater Božjo (sl. 45).³⁰⁴

O češčenju Marijinih milostnih podob priča tudi darovnica romarski cerkvi Maria Zell, ki ji je Miglio namenil 150 goldinarjev za par srebrnih svečnikov. Revezem, ki se bodo udeležili Miglievega pogreba, je moral univerzalni dedič dati po 7 krajcarjev, vendar je moralo biti v ta namen

²⁹⁷ Mišljena je karmeličanska cerkev sv. Jožefa v četrti Leopoldstadt, v kateri so zlasti proti očesnim boleznim častili čudodelno podobo Marije z nagnjeno glavo, imenovano tudi varovalni ščit cesarske hiše. Gl. GUGITZ 1955, str. 51–53; MISSONG 1970, str. 108; CZEIKE 1994, str. 463.

²⁹⁸ V servitski cerkvi Marijinega oznanjenja v četrti Rossau je bilo več kopij milostnih podob, med drugim Marijinega oznanjenja iz florentinske servitske cerkve na velikem oltarju, častili pa so tudi sv. Peregrina kot zavetnika proti bolečim nogam, putiki, revmi in sifilisu. To so bile bolezni, ki se jim je Franc Miglio ob nekajdesetletni vojaški službi težko izognil. Morda je servite v četrti Rossau izbral tudi na podlagi dejstva, da je gradnjo samostana sredi 17. stoletja omogočil Ottavio Piccolomini knez Amalfija, ki je bil kakor Miglievi predniki italijanskega rodu in se je uveljavil v cesarski vojski. O milostnih podobah v servitski cerkvi gl. WOINOVICH 1941, str. 14–15, 21; GUGITZ 1955, str. 76–78; MISSONG 1970, str. 170; CZEIKE 1997, str. 207–208.

²⁹⁹ S servitskim samostanom Marije Loretske na Ogrskem je mišljeno romarsko središče v Lorettu, ki je sedaj na Gradiščanskem in kjer častijo kopijo Loretske Matere Božje iz prve polovice 17. stoletja; PLECHL 1988, str. 129–131.

³⁰⁰ V dunajski kapucinski cerkvi na Novem trgu so v 18. stoletju častili zlasti kopijo milostne podobe na Monte Vergine pri Neaplju, ki je bila izpostavljena na t. i. cesarskem oltarju in so se ji priporočali bolniki; GUGITZ 1955, str. 17–18; MISSONG 1970, str. 74–75.

³⁰¹ V kapucinskem samostanu pri sv. Ulriku v predmestju češčenje milostne podobe ni znano, razen če je Miglio mislil na predmestno cerkev sv. Ulrika, imenovano tudi Marija Tolažnica (*Maria Trost*), ki pa ni bila pod okriljem kapucinov. V cerkvi je bilo med obleganjem Dunaja leta 1683 skladišče osmanskega orožja, zvonik pa je Kara Mustafa uporabljal kot opazovalni stolp. Po porušenju med obleganjem so poskrbeli za novogradnjo in v cerkvi častili leseno Marijino skulpturo, ki je posnemala graško milostno podobo Marije Tolažnice. Cerkev je kip pridobila leta 1669, častili pa so ga zlasti na praznik Marijinega vnebovzvetja; o kapucinskem samostanu sv. Ulrika gl. CZEIKE 1994, str. 450; o cerkvi sv. Ulrika oziroma Marije Tolažnice gl. WOINOVICH 1941, str. 23; MISSONG 1970, str. 152–153; CZEIKE 1997, str. 501.

³⁰² V kapeli, ki jo je dala zgraditi cesarica Eleonora Gonzaga (1598–1655) leta 1627 v glavni ladji avguštinske cerkve, so častili pozlačeno kopijo Loretske Matere Božje. Eleonorin sopro, cesar Ferdinand II., je leta 1632 dunajski Loretski Materi Božji na prst nataknil prstan švedskega kralja Gustava Adolfa, ki je padel v bitki pri Lützen, poljski kralj Jan Sobieski ji je prinesel lovorjev venec, ki ga je prejel po rešitvi Dunaja pred Osmani, možje nekdanje mestne straže pa so milostni podobi darovali zastave, ki so jih z vojaškimi častmi zataknili na streho kapele. Daritve prstana, lovorjevega venca in zastav so bile baronu Migliu verjetno znane. O češčenju gl. GUGITZ 1955, str. 70–73; MISSONG 1970, str. 47, 167–168; CZEIKE 1997, str. 478.

³⁰³ Vzrok za Miglieve maše v cerkvi trinitarskega samostana v ulici Alser Gasse je bila verjetno podoba s trnjem kronanega Jezusa, ki je veljal za zavetnika ujetnikov, zlasti v turškem suženjstvu, trinitarci pa so se tudi sicer posvečali osvobajanju ujetih kristjanov. Gl. GUGITZ 1955, str. 70–73; MISSONG 1970, str. 167–168; CZEIKE 1997, str. 478. Gl. tudi LAVRIČ 2022.

³⁰⁴ STEGENŠEK 1905, str. 70–73; GUGITZ 1956, str. 213.

44. Marijine milostne podobe, bakrorez Josepha in Andreasa Schmutzerja v: Hieronymus Forchondt, *Fasti Austriae*, 1736

45. Podobica Loretske Matere Božje v Nazarjah, repr. v: Avguštin Stegenšek, *Dekanija Gornjegrajska*, 1905

razdeljenih najmanj 100 goldinarjev. Dunajskim dobredelnim ustanovam, in sicer meščanskemu špitalu, špitaloma v četrti St. Marx in pri *Schlag Baum* (pravilno Klagbaum), lazaretu in špitalu za revne vojake, je namenil po 50 goldinarjev, graški hiši za reveže pa 100 goldinarjev. Tudi v darilih karitativnim ustanovam se odražajo Miglieve povezave z Dunajem in pozneje s Štajersko.

Najvišji Migliev oporočni legat je bil namenjen dunajskim teatincem oziroma kajetancem (sl. 46).³⁰⁵ Daroval jim je 10.000 goldinarjev, naloženih pri dunajski mestni banki,³⁰⁶ v zameno

³⁰⁵ Vsa oporočna določila v tem odstavku so povzeta po AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v. O dunajskem samostanu teatincev gl. KISCH 1883, str. 640–643; HAIDER 1984, str. 48–50.

³⁰⁶ Wiener Stadt-Banco je bil leta 1705 s cesarskim patentom ustanovljen denarni inštitut, ki je sprva deloval v stari mestni hiši, leta 1754 se je preselil na ulico Singerstraße in leta 1816 z ustanovitvijo nacionalne banke prenehal delovati; CZEIKE 1997, str. 285–286.

46. Dunajski teatinski samostan, bakrorez Johanna Augustina Corvinusa po risbi Salomona Kleinerja, med 1720 in 1724 (Wikimedia Commons)

za to pa so morali teatinci Miglievemu dediču Antonu baronu Metzschu vrniti zadolžnico za 2000 goldinarjev kapitala, ki je bil naložen pri Miglievi dunajski hiši.³⁰⁷ Franc Miglio je z velikim darilom teatincem poskrbel, da je njegov dedič podedoval neobremenjeno hišo na Dunaju. Teatinci so morali vsako soboto vse leto pri velikem oltarju opraviti slovesno mašo za Miglievo dušo in duše njegovih sorodnikov. Mašo je moralo spremljati koralno petje s petjem *Votium de Immaculata Conceptione* in izpostavivijo Najsvetejšega, kolikorkrat jo cerkvene oblasti dovolijo. Samostan teatincev je bil zatrt v času jožefinskih reform, sedanje nahajališče oltarja sv. Kajetana, pri katerem so teatinci brali maše za Franca Miglia, pa mi ni znano.³⁰⁸

FRANC BARON MIGLIO, BRATOVŠČINE IN DIAMANTNI PRSTAN

Iz oporoke je razvidno, da je bil Miglio član bratovščine sv. Janeza Nepomuka v Pragi, saj jo je moral dedič takoj obvestiti o njegovi smrti, namenil pa ji je 300 goldinarjev.³⁰⁹ Franc Miglio je bil

tudi pobudnik škapulirske bratovščine (*der von mir introducierten H. Scapulier Bruederschaft*) v cerkvi sv. Jurija v Gotovljah, ki ji je po smrti namenil 260 goldinarjev.³¹⁰ Z gotoveljsko cerkvijo je bil tesno povezan, saj je bil gotoveljski župnik Janez Rastern priča pri Miglievem zapisu oporoke, ob tem pa izvemo tudi, da je Franc Miglio milostni podobi Marije Trsatske v gotoveljski cerkvi podaril svoj diamantni prstan, ki ga je stalno nosil na roki. Darilo je bilo verjetno osnova za legende o prstanu, ki naj bi ga baron Miglio podaril Petrovški Materi Božji. Že nekaj let prej, 1. avgusta 1746, je Franc Miglio z ustanovnim pismom utemeljil mašno ustanovo s kapitalom 2000 goldinarjev in obrestno mero pet odstotkov za vzdrževanje kaplana v Gotovljah.³¹¹ Tamkajšnji župnik je moral imeti stalnega kaplana, ki ga je moral oskrbeti s stanovanjem in hrano in mu letno dati 50 goldinarjev, zato pa je moral kaplan vsako soboto brati maše po ustanovnikovi intenciji pri novem oltarju Marije Trsatske. Po Miglievi smrti sta morala župnik in kaplan na obletnico smrti opravljati aniverzarij s petjem *Officium defunctorum* in peto zadušnico.³¹² Iz ostanka obresti je cerkev dobila 8 goldinarjev za obrabo paramentov, razsvetlavo in mašno vino, mežnar pa 2 goldinarja. Franc Miglio je v gotoveljski cerkvi utemeljil tudi mašno ustanovo s kapitalom 100 goldinarjev, da se iz obresti letno bereta dve slovesni maši.³¹³ Ob mašni ustanovi leta 1746 je dal Miglio v gotoveljski cerkvi postaviti oltar Trsatske Matere Božje, ki je bil tega leta omenjen kot nov.³¹⁴ V poročilu ob vizitaciji leta 1756 je bil Marijin oltar naveden v kapeli, pri njem pa je delovala škapulirska bratovščina.³¹⁵ Migliev oltar ni ohranjen, saj so ga v začetku 20. stoletja nadomestili z novim Marijinim oltarjem,³¹⁶ izgubljen pa je tudi baronov diamantni prstan. V vizitacijah v letih 1756 in 1760 je navedena tudi Miglieva donacija 1200 goldinarjev, naloženih pri deželni blagajni v Gradcu, za slovesni procesiji z Najsvetejšim k štirim zidanim križem, ki jih je dal Franc Miglio postaviti na gotoveljskem polju.³¹⁷ Večino obresti je prejemal župnik za trud in pogostitev povabljenih duhovnikov, ostanek so dobili glasbeniki. Prva slovesna procesija je bila na četrto nedeljo po binkoštih, druga pa na škapulirsko nedeljo. Od križev ni ohranjenih sledi.

Franc Miglio je bil tudi član bratovščine sv. Petra spokornika v župniji sv. Martina pri Slovenj Gradcu, ki je delovala pri velikem oltarju tedaj podružnične cerkve sv. Petra na Kronski gori in ki ji je z oporoko namenil 500 goldinarjev.³¹⁸ »Žalostni Materi Božji« v celjski župnijski cerkvi je

³⁰⁷ Obresti od te zadolžnice je do smrti užival Frančev nečak Maksimilijan Miglio, sin Karla Rajmunda, potem pa so pripadle teatinskemu samostanu; AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

³⁰⁸ Veličastna palača samostana na ulici Wipplingerstraße 21, ki je sprejemal samo plemiče in v katerem je deloval Maksimilijan Miglio, je bila pozneje prodana italijanskemu grofu Antonu Triangiju, ki se je uveljavil v bojih z Osmani in Francozi, in leta 1899 porušena. Gl. KISCH 1883, str. 640–643; HAIDER 1984, str. 48–50.

³⁰⁹ Podatki o Miglievih darovnicah bratovščinam v naslednjih odstavkih so povzeti po AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

³¹⁰ O bratovščini gl. AMBROŽIČ 2014, str. 33; VOLČJAK 2017, str. 354, 367.

³¹¹ MAČEK 2014, str. 818.

³¹² MAČEK 2014, str. 818.

³¹³ MAČEK 2014, str. 818.

³¹⁴ Prim. MAROLT 1931, str. 180.

³¹⁵ OŽINGER 1991, str. 437–438.

³¹⁶ MAROLT 1931, str. 184; KEMPERL 2004 a, str. 40–41.

³¹⁷ OŽINGER 1991, str. 438, 633; VOLČJAK 2017, str. 354.

³¹⁸ Bratovščina je omenjena v vizitacijskih zapisnikih goriškega nadškofa. Gl. OŽINGER 1991, str. 227, 292; AMBROŽIČ 2014, str. 43.

z oporoko daroval 100 goldinarjev, kar se je nanašalo na bratovščino Žalostne Matere Božje,³¹⁹ ki ji je Miglio verjetno že prej namenil 100 goldinarjev, saj je ob vizitaciji leta 1751 navedeno, da je general Miglio bratovščini daroval 200 goldinarjev, od katerih prejema obresti celjski župnik, del pa je namenjen tudi sobotnim pobožnostim, glasbenikom in za nakup voska.³²⁰ Nekaj let prej, 20. marca 1743, je Franc Miglio pri Marijinem oltarju v celjski kapeli Žalostne Matere Božje ustanovil večno peto mašo ob sobotah in v ta namen v Gradcu naložil 3000 goldinarjev.³²¹ Maše je daroval celjski vikar, ki je za vsako prejel goldinar, ostanek obresti pa so delno prejeli glasbeniki in delno celjska župnijska cerkev.³²² Franc Miglio je v oporoki 100 goldinarjev podaril tudi rožnovenski bratovščini pri dominikancih v Novem kloštru, ki jim je daroval tudi 100 goldinarjev za nov veliki zvon.³²³ Celjskim kapucinom je zaradi dolgotrajne dobre oskrbe (*Langwierig gelaister guetten Bedienung*) podaril 400 goldinarjev za preskrbo z mesom. V oporoki navedena dolgotrajna oskrba bi lahko pomenila, da je eden od celjskih kapucinov deloval kot grajski kaplan v Plumberku.

FRANC MIGLIO IN FRANČIŠKANSKA CERKEV V NAZARJAH

S frančiškani v Nazarjah, ki jim je z oporoko podaril 100 goldinarjev kot miloščino,³²⁴ je Franc Miglio navezal stike najpozneje leta 1748, saj je daroval sredstva za dva od šestih stranskih oltarjev, s katerimi so v letih med 1748 in 1752 opremili cerkev.³²⁵ Potem ko je Miglio obljubil, da bo dal na svoje stroške postaviti nov oltar sv. Frančiška (sl. 47), so frančiškani sklenili pogodbo z ljubljanskim kiparjem Francescom Robbo, ki se je zavezal, da bo oltar dokončal do 15. avgusta 1748.³²⁶ Obljube ni držal, zato so frančiškani delo predali štukaterjem pod vodstvom ljubljanskega štukaterja Jožefa Gebharda (1703–1798, tudi Josef Gebhardt, Göbhard, Göbhardt), ki so v cerkvi izdelovali stranske oltarje iz štukmarmorja in v isti tehniki »preoblekli« tudi arhitekturo velikega oltarja.³²⁷ Robba je za oltar sv. Frančiška izdelal samo podstavek (stipes) in oltarno menzo,

47. Oltar sv. Frančiška, 1751,
ž. c. Marijinega oznanjenja, Nazarje
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

za kar je prejel 240 goldinarjev. Štukaterji ter v virih neimenovana kipar in slikar so oltar dokončali konec septembra 1751, Miglio pa je za celoten oltar plačal 501 goldinar.³²⁸ Leta 1894 so zavrgli staro oltarno sliko sv. Frančiška in kipe ter oltar opremili z novimi kipi sv. Frančiška, sv. Klare in sv. Bonaventure iz kamnu podobne mase, izdelanimi v Freiburgu v južni Nemčiji,³²⁹ ohranjena pa so Robbova stipes in menza, Gebhardova oltarna arhitektura in slika Svete trojice v atiki, delo Valentina Metzingerja.³³⁰ Robba je izdelal stopnici iz pepelnato rdečega marmorja in menzo v obliki sarkofaga s konkavno usločenimi stranicami.³³¹ Na sprednji je uokvirjeno rumeno polje s ščitom, ki je sestavljen iz rdečega srednjega dela in belih ornamentov. Menza je opremljena z volutama iz črnega marmorja. Ob straneh sta podstavka za stebra, intarzirana s sivim in belim lisastim marmorjem. Štukater Gebhard se je prilagodil barvni shemi, ki jo je začrtal Robba, ter predelo oltarja in bazi stebrov marmoriral v tehniki *scagliola*, ki posnema intarziranje marmorja. Diagonalno postavljene baze je okrasil s črno obrobljenimi rumenimi šabrakami. V tronu, ki ga obroblja

profiliran okvir, je bila oltarna slika sv. Frančiška. Redovniki so v kroniko zabeležili, da je general Miglio slovel po svoji pobožnosti in globoko občutenem češčenju sv. Frančiška Asiškega.³³² Nad tronom je medaljon z naslikanim grbom barona Miglia, ki ga je Gebhard uokviril s kartušo iz perforirane in delno pozlačene školjkovine, listnim zaključkom in rebroma v obliki črke S. Stebra imata nizka kompozitna kapitela z rokokojskimi akantovimi listi in konkavno usločenim abakom.

³¹⁹ O bratovščini gl. AMBROŽIČ 2014, str. 29–30; OTER GORENČIČ 2022, str. 18–27, 38–49.

³²⁰ OŽINGER 1991, str. 154.

³²¹ OROŽEN 1880, str. 106; OŽINGER 1991, str. 258.

³²² OŽINGER 1991, str. 258.

³²³ O rožnovenski bratovščini v Novem kloštru gl. AMBROŽIČ 2014, str. 32. Novi zvon je bil namenjen leta 1746 pozidnemu zvoniku v samostanu Novi klošter, saj je leta 1745 cerkev zgorela, zvonik pa se je sesul; STOPAR 1992, str. 84.

³²⁴ AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

³²⁵ KOKOL 1915, str. 28–29, 113.

³²⁶ STEGENŠEK 1905, str. 75; KOKOL 1915, str. 29; KLEMENČIČ 2013, str. 281–282.

³²⁷ Veliki oltar iz sredine 18. stoletja ni ohranjen, še vedno pa so v cerkvi stranski oltarji, ki jih je izdelal Jožef Gebhard s sodelavci; gl. STEGENŠEK 1905, str. 75–76. Štukater Jožef Gebhard je obravnavan v nadaljevanju, saj je deloval za Antona grofa Gaisrucka v dvorcu Novo Celje.

³²⁸ STEGENŠEK 1905, str. 75.

³²⁹ STEGENŠEK 1905, str. 77.

³³⁰ O sliki gl. CEVC 2000, str. 266.

³³¹ STEGENŠEK 1905, str. 77.

³³² KOKOL 1915, str. 29.

Stebra in diagonalno postavljeni lizeni nosita razgibano ogredje z golšastim frizom. Nad ogredjem je razgibana atika, okrašena z vazama s cvetjem, kroglama in vrhnjim baldahinom, izpod katerega pogledujeta angelski glavici. Glavici, angela na ogredju in Metzingerjeva slika sodijo k prvotni kiparski in slikarski opremi oltarja iz časa barona Miglia. Ker je bil oltar končan septembra 1751, smemo domnevati, da je ostareli Miglio še lahko videl oltar, za katerega je daroval sredstva, preden je oktobra napisal oporoko in februarja naslednjega leta umrl. Na njem je lahko občudoval tudi grb svoje rodbine, ki ga je najbrž prav tako naslikal Valentin Metzinger. Oltar je 17. avgusta 1755 posvetil ljubljanski škof Ernest Amadej grof Attems.³³³

Oltar sv. Barbare, ki je bil postavljen na izrecno Miglievo željo in za katerega je plačal 301 goldinar in 20 krajcarjev, je bil dokončan po dobrotnikovi smrti, 1. aprila 1752 (sl. 48).³³⁴ Od prvotnega oltarja so ohranjeni Gebhardova oltarna arhitektura, Metzingerjevi sliki in na ogredju sedeča angelčka, samo kipa sta bila nadomeščena z novejšima upodobitvama sv. Magdalene in sv. Apolonije. Za oltar sv. Barbare je Jožef Gebhard iz štukmarmorja izdelal tudi stopnici, podstavek in menzo, na kateri je s tehniko *scagliola* posnemal intarziranje marmorja. Predela z volutnima podstavkoma za kipa na straneh in bazi stebrov so podobno »intarzirani« kot tisti na Frančiškovem oltarju. Stebra s kompozitnima kapiteloma z rokokojskimi akantovimi listi ter konkavno usločenim abakom ter stranski lizeni z volutnima zaključkoma nosijo razgibano in močno profilirano ogredje z golšastim frizom. Nad tronom je naslikan Migliev grb, uokvirjen s kartušo iz školjčevja in ločja ter zgoraj poudarjen z močnima polžastima volutama ogredja, nad katerima je atika. Slednja je na straneh usločena in poudarjena s polžastima volutama, krona pa jo pozlačen venec, ki opominja na mučeništvo sv. Barbare in sv. Lucije.

48. Oltar sv. Barbare, 1752,
ž. c. Marijinega oznanjenja, Nazarje
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

Metzingerjeva slika sv. Lucije, ki je upodobljena sede ob mizi ter s palmo in pladnjem z očmi v rokah, je uokvirjena s štirilistnim profiliranim okvirjem. Anica Cevc je zapisala, da je na oltarju grb donatorja Miglia in da zato ni čudno, da je podoba sv. Barbare med Metzingerjevimi slikami za Nazarje najkvalitetnejša.³³⁵ Zapis ni upravičen, saj izgubljene slike sv. Frančiška, ki je bila morda kvalitetnejša, ne poznamo, nedvomno pa si je baron Miglio z darovanimi sredstvi za oba oltarja v nazarski cerkvi v Savinjski dolini ustvaril trajen spomenik.

FRANC MIGLIO IN MARIJINA CERKEV V PETROVČAH

Zdi se presenetljivo, da je Franc Miglio cerkvi, v kateri je imel grobnico, z oporoko namenil samo 100 goldinarjev za maše in mežnarju 20 goldinarjev za trud.³³⁶ Vendar je že 2. oktobra 1750 utemeljil mašno ustanovo s kapitalom 2000 goldinarjev, ki jih je izročil stiškemu opatu Viljemu kot proordinariju in dvema ključarjema, da jih naložijo v stiškem samostanu ali kje drugje, Marijina cerkev pa naj prejema pet odstotne obresti.³³⁷ Iz dvoumnega zapisa v listini ni mogoče razumeti ustanovnikovih namenov, vendar je bilo 1200 goldinarjev verjetno namenjenih za gradnjo zvonika³³⁸ oziroma za prezidave in opremo petrovške cerkve, obresti od preostalih 800 goldinarjev pa so bile namenjene za levitirano peto mašo z dvema duhovnikoma na spominski dan rožnega venca za ustanovnikovo srečno zadnjo uro, po njegovi smrti pa se je morala ta maša brati na obletnico njegovega pogreba.³³⁹ Po končani peti maši so morali peti libero na Miglievem grobu. Za slovesno mašo niso smeli porabiti več kot 6 goldinarjev, iz ostanka obresti pa je morala petrovška cerkev kupiti toliko olja, kolikor je potrebnega za gorenje večne luči podnevi in ponoči v srebrni svetilki, ki jo je kupil ustanovnikov pokojni brat Karel Rajmund baron Miglio. Če pa bi še kaj ostalo, naj se porabi *pro ornamentis ecclesiae*.³⁴⁰

Zaradi legende o prstanu Ferdinanda Miglia in pobožnih ustanov Franca Miglia so baroni obveljali za graditelje barokizirane petrovške cerkve, kakor je slikovito zapisal Jože Ulaga: »Sozidal jo je baron Miglio brumberški grajšak v sredi 17. veka v slogi italiskem, po tem ko je bil staro pretesno cerkvico poderl. Le presbiterij in zvonik na strani presbiteria sta prejšna ostala, kar se na zunajnih gotiških stebrih vidi, koji so berž ko ne iz 13. veka.«³⁴¹ Rajko Vrečer je menil, da je sedanjo cerkev zgradil Ferdinand Miglio okrog leta 1650, potem ko je dal podreti staro cerkev,

³³³ KOKOL 1915, str. 29.

³³⁴ STEGENŠEK 1905, str. 76; KOKOL 1915, str. 29.

³³⁵ CEVC 2000, str. 266.

³³⁶ AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Franca barona Miglia, 27. 10. 1751, fol. C22v–D2v.

³³⁷ OROŽEN 1880, str. 370; MAČEK 2014, str. 863–864.

³³⁸ Prim. MAROLT 1931, str. 144; MAČEK 2014, str. 863–864.

³³⁹ MAČEK 2014, str. 863–864.

³⁴⁰ MAČEK 2014, str. 863–864.

³⁴¹ ULAGA 1860, str. 6.

od katere sta ohranjena samo zvonik in prezbitერიj.³⁴² Marijan Marolt je barokizacijo petrovške cerkve domneval v času Franca Miglia ob koncu prve polovice 18. stoletja.³⁴³ Na podlagi navedbe v ustanovni listini, da naj se ostanek obresti porabi *pro ornamentis ecclesiae*, je Marolt postavil tudi hipotezo, da je bila cerkev leta 1750 že barokizirana, vendar še ni bila poslikana.³⁴⁴ Metoda Kemperl je ugotovila, da je cerkev sedanjo podobo dobila šele, ko je bila novoceljska gosposčina v lasti grofov Gaisruckov,³⁴⁵ torej po Miglievi smrti. Četudi se dela niso začela v času njegovega življenja, so bila vsaj tista v prezbitერიju (pilastri s štukiranimi kapiteli, stropne poslikave, nov veliki oltar) v veliki meri plačana z Miglievim darilom.

49. Epitaf Franca barona Miglia, okrog 1752, del, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Kljub vsem darovnicam baronov Franca in Karla Rajmunda Miglio petrovški cerkvi so njuna epitafa in spominska plošča njunega strica Ferdinanda edini materialni ostanek za družino, ki je Plumberk posedovala več kot stoletje. Izgubljen je tudi prapor, ki ga je cesar Karel VI. podaril Francu Migliu za vojaške zasluge in je še leta 1860 visel pri stranskem oltarju sv. Frančiška.³⁴⁶ Ker v času baronove smrti noben stranski oltar ni bil posvečen sv. Frančišku,³⁴⁷ domnevamo, da je prapor sprva visel v prezbitერიju, v bližini epitafov in grobnice.

Portretno doprsje na epitafu barona Franca Miglia pridržujeta okostnjaka, ki s koso in peščen o uro opominjata na smrt in minljivost. Pod nogami stiliziranih okostnjakov sta upodobljena orožje in bojna oprema, ki opozarjata na vojaško kariero pokojnika. Pod napisom je na glavo postavljen grb v znak smrti zadnjega moškega predstavnika rodbine (sl. 49). Kakor grb na epitafu

Karla Rajmunda Miglia tudi tisti na Frančevem epitafu ni skladen z grbom, ki je opisan v podelitvi baronskega naziva leta 1664. V zgornjem delu srčnega štita so namesto prekrizanih palmovih vej in zvezde upodobljeni trije žitni klasi, v spodnjem delu pa tri poševna bruna namesto dveh. Okronan lev v drugem in tretjem kvadratu drži žitni klas namesto palmove veje. Neznani umetnik je v rokokojsko kartušo okrog grba dodal orla in stilizirano moško glavo. Željo pobožnega generala Miglia, ki si je pred smrtjo zaželel, da ga pokopljejo v frančiškanskem habitu, so izpolnili frančiškani iz Nazarij.³⁴⁸

ANTON BARON METZSCH

V literaturi o Plumberku in Novem Celju pozabljene Anton baron Metzsch (tudi Metsch) je gospostvi Plumberk in Šešče posedoval od februarja 1752 do marca 1755. Rodbina Metzsch je izhajala s Saške, baron pa je imel sorodnike v Dresdnu (sl. 50).³⁴⁹ Umrl je marca 1755 na Dunaju v starosti 60 let,³⁵⁰ iz česar sklepamo, da je bil rojen okrog leta 1695. Metzsch je izbral vojaško kariero in se leta 1743 s činom polkovnika poročnika boril na italijanskih bojiščih.³⁵¹ Leta 1744 je bil imenovan za poveljnika kirasirskega polka, ki je bil v lasti njegovega strica Franca Miglia.³⁵² Polk Miglio se je tedaj bojeval v Italiji in ob koncu leta 1747 pod Metzschvim poveljstvom odkorakal na Ogrsko.³⁵³ Leta 1751 je bil Metzsch imenovan za generala stražmojstra.³⁵⁴

50. Grb baronov Metzsch (Wikimedia Commons)

³⁴² VREČER 1930, str. 111.

³⁴³ MAROLT 1931, str. 146.

³⁴⁴ MAROLT 1931, str. 146.

³⁴⁵ KEMPERL 2001, str. 121–128; KEMPERL 2004 b, str. 54–60; KEMPERL 2007, str. 104–106. Gl. tudi WEIGL 2003 a, str. 84; KEMPERL, VIDMAR 2014, str. 207–209.

³⁴⁶ ULAGA 1860, str. 14. Sedanji oltar sv. Frančiška Ksaverja v jugovzhodni kapeli je datiran z letnico 1855. Gl. MAROLT 1931, str. 162–164; KEMPERL 2004 a, str. 59.

³⁴⁷ OŽINGER 1991, str. 156, 627.

³⁴⁸ STEGENŠEK 1905, str. 76; KOKOL 1915, str. 29: »*Excel'imus D. Generalis Franciscus de Miglio eximius et munificentissimus Benefactor huius conventus /.../ ob devotionem erga Seraphicum Patrem habitam desideravit in habitu sepeliri, cuius etiam desiderio satisfactum est, dum in feretro exanimis iacens coram spectantibus omnibus a nostris habitu sacro investitus fuit et sepultus in Maria Pletrovitz.*«

³⁴⁹ AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Antona barona Metzsch, 4. 3. 1755, fol. F14r–F19r.

³⁵⁰ *Neue Genealogisch-historische Nachrichten* 1756, str. 672.

³⁵¹ WREDE 1906, str. 178.

³⁵² WREDE 1901, str. 159.

³⁵³ WREDE 1901, str. 160–161; WREDE 1906, str. 179–183, 189–199. Polk je leta 1744 sodeloval v pohodu v Neapelj, leta pa 1746 v bitkah pri Codogno, Piacenzi in Rottofrenu ter v pohodu v Provanso.

³⁵⁴ *Neue Genealogisch-historische Nachrichten* 1756, str. 672.

Baron Metzsch se je poročil šele pri osemindvajsetih letih. Dediščina po stricu Francu Migliu je nedvomno prispevala k njegovemu vzponu po družbeni lestvici, saj se je 18. septembra 1753 na Dunaju poročil s tedaj petindvajsetletno Marijo Petronelo Elizabeto grofico Seilern, ki je bila hči komornika in najvišjega dvornega kanclerja Janeza Friderika grofa Seilerna in Ane Marije grofice Lengheim.³⁵⁵ Poročila sta se v dunajski teatinski cerkvi³⁵⁶ in živila v nekdanji Miglievi hiši *Pri zlati vrtnici* na trgu Alter Fleischmarkt na Dunaju.

Metzsch je za štajersko dediščino po pokojnem stricu poskrbel aprila 1752, ko je obiskal štajerskega deželnega glavarja in mu je slednji predal gospostvo Plumberk, za katero so 23. februarja določili inventurna komisarja.³⁵⁷ Metzschevi obiski Plumberka in morebitni gradbeni posegi v dvorcu niso dokumentirani. Skromne drobce o njegovem odnosu do Plumberka razberemo samo iz oporoke, zapisane 4. marca 1755 na Dunaju.³⁵⁸ Metzchi so vzdrževali vrt, saj je baron v oporoki plumberškemu vrtnarju daroval 30 goldinarjev. Baronovo občasno bivanje v Plumberku dokazuje tudi omemba plumberškega kaplana Ignacija Becka, ki so mu morali izplačati zaostanke plač, Metzsch pa mu je z oporoko daroval nadaljnjih 24 goldinarjev. Plumberškemu upravitelju Jožefu Strenerju je namenil 24 goldinarjev, vratarki pa 6 goldinarjev. Da je bila štajerska posest zanj pomembna, kaže tudi dejstvo, da je vsem, ki so delali na pristavah v Plumberku in Šeščah, namenil po 51 krajcarjev, uradniku pa 45 krajcarjev. Po navedbah Ivana Dolinarja so leta 1754 v dvorcu Šešče živeli čevljar Andrej, dekli Marija in Neža, hlapci Jurij, Gašper in Matevž ter mlinar Jurij z ženo Nežo in hčerama Uršulo in Marijano.³⁵⁹

Med domnevnimi obiski Plumberka je Metzsch lahko v dvorec pripeljal tudi katerega od članov svojega dunajskega gospodinjstva. V oporoki je darila namenil svojemu komorniku, kuharju, štirim služabnikom, hlevarjem, ostarelemu služabniku svoje pokojne matere ter dvema služabnicama svoje soproge. Na Metzschevo navezanost na Dunaj kaže oporočno določilo, da si je za poslednje počivališče izbral grobnico v Marijini cerkvi *Auf den Stiegen* na Dunaju in ne Miglieve grobnice v petrovški cerkvi. V mrliško knjigo župnije sv. Štefana na Dunaju je bil vpisan 7. marca 1755, s pripisom, da so ga pokopali v Marijini cerkvi.³⁶⁰

Poročeni Anton baron Metzsch si ni mogel privoščiti tako velikih darovnic cerkvi kakor njegov stric Franc baron Miglio. Po njegovi smrti so morali v cerkvi Naše ljube Gospe *auf den Stiegen* brati

³⁵⁵ Za poroko gl. NASCHENWENG 2020 a, str. 423.

³⁵⁶ AT DAW, Wien-Unsere Liebe Frau zu den Schotten, Trauungsbuch, 02-30, 1753–1759, pag. 32. O visokem položaju mladoporočencev v dunajski družbi pričata poročni priči Mihael Ferdinand grof Althan in Janez grof Colloredo. To je edini znani dokument, v katerem je baron imenovan Anton Leopold Metzsch.

³⁵⁷ AT StLA, LR, K. 724, H. 1, koncept dopisa deželnega glavarja, 6. 4. 1752. Popis premoženja v Plumberku ni bil izveden ali pa dokumenti niso ohranjeni.

³⁵⁸ Vsa oporočna določila v naslednjih odstavkih so povzeta po AT StLA, Landtafel I, tomus 119, prepis oporoke Antona barona Metzcha, 4. 3. 1755, fol. F14r–F19r. Metzsch je v oporoki posebej poudaril, da jo mora napisati zato, ker je zbolel.

³⁵⁹ DOLINAR 2015, str. 61.

³⁶⁰ AT DAW, Wien-St. Stephan, Sterbebuch, 02-27, 1754–1756, pag. 61.

250 maš, v cerkvi sv. Štefana pa 50. Ob tem je dunajskim teatincom za maše daroval 30 goldinarjev, častitemu donu Hochenfelsu 20 goldinarjev za 40 maš in dunajskim trinitarcem v ulici Alser Gasse 30 goldinarjev za 60 maš. Od ustanov v celjskem okrožju je daroval po 20 goldinarjev za maše celjskim kapucinom, dominikancem v Novem kloštru ter Marijini cerkvi v Petrovčah. Po 16 goldinarjev je daroval tudi dunajskemu meščanskemu špitalu ter špitaloma pri Klagbaumu in v četrti St. Marx, da bi molili za njegovo dušo.

Baron Metzsch je z oporoko poskrbel tudi za družino in soprogi Elizabeti ob določenih poročne pogodbe namenil še 7000 goldinarjev.³⁶¹ Enako vsoto je daroval svojima ovdovelima sestrama, grofici d'Acunca in markizi Cusani, vendar sta se morali odreči 500 goldinarjem letne preživnine, ki jima jo je z oporoko namenil Franc Miglio. Svakinji Alojziji grofici Seilern je namenil 200 goldinarjev letno za spomin, enako vsoto pa je namenil tudi tašči, ovdoveli grofici Seilern.

Za univerzalnega dediča je baron Metzsch določil sina ali hčer, ki ga ali jo bo njegova soproga morda rodila po njegovi smrti. Če sina ali hčere ne bo,³⁶² mora soproga obvestiti njegove sorodnike v Dresdnu, da lahko dedujejo njegovo premoženje, vendar je do dedovanja upravičen samo tisti sorodnik, ki bo konvertiral v katoliško vero. Če se nihče od bratrancev ne bo odločil konvertirati, potem naj bosta univerzalni dedinji njegovi sestri.

MARIJA ANA BARONICA METZSCH

Tudi kratkotrajna lastnica Plumberka, Marija Ana baronica Metzsch, posthumno rojena hči Antona barona Metzcha in Marije Petronele Elizabete grofice Seilern, doslej v literaturi ni bila znana. Ob tem ne poznamo časa njenega rojstva in smrti. Marija Ana je bila lastnica Plumberka od rojstva leta 1755 do 17. aprila 1756, ko je njen varuh, odvetnik dr. Wolfgang Schrägl, združeni gospostvi Plumberk in Šešče ter svobodno hišo v Žalcu za 24.446 goldinarjev prodal Antonu grofu Gaisrucku.³⁶³ Spremembo lastništva so v davčne knjige vpisali leta 1759 in ob tem zabeležili, da sta Plumberk in Šešče obsegala 157 funtov, 6 šilingov ter 8 denaričev in $\frac{3}{4}$ dominikalnega ter 114 funtov, 2 šilinga in 17 denaričev rustikalnega imenja; nekdanja hiša baronov Miglio v trgu Žalec je bila ovrednotena s 7 šilingi in 15 denariči imenja.³⁶⁴

³⁶¹ NASCHENWENG 2020 a, str. 423, sporoča, da se je vdova Marija Petronela Elizabeta poročila s Francem Karlom grofom Gallerjem in z njim živila na Štajerskem ter umrla leta 1805.

³⁶² Nenavadna dikcija najbrž kaže, da baron 4. marca 1755 še ni vedel, ali je njegova soproga noseča, in da se je hči Marija Ana verjetno rodila v drugi polovici leta 1755.

³⁶³ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 150v–151r. Za svobodno hišo v Žalcu gl. AT StLA, Landtafel I, tomus 3, fol. 365v–366r.

³⁶⁴ AT StLA, B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958, str. 47, 258–259.

Najbrž ni treba posebej poudariti, da tudi v času Marije Ane gradbeni posegi v dvorcu niso dokumentirani. Z njenim lastništvom se zaključi zgodba dvorca Plumberk. Sodeč po ambicioznosti zadnjih lastnikov iz baronskih rodbin Miglio in Metzsch, ki izhaja iz njihovih uspešnih vojaških karier in njihove premožnosti, ki jo razbiramo iz velikih daril cerkvenim ustanovam, smemo sklepati, da je bil Plumberk vse do prodaje dobro vzdrževan in najbrž dokaj razkošno opremljen dvorec. Da je novi lastnik Anton grof Gaisruck s svojimi gradbenimi posegi povsem zabilisal podobo Plumberka, ni bilo posledica nakupa skromnega podeželskega dvorca, ampak grofovih izjemno ambicioznih gradbenih načrtov.

DVOREC NOVO CELJE IN GROFJE GAISRUCKI

(1756–1830)

ŽIVLJENJE, POSESTI IN PODEŽELSKI DVORCI ANTONA GROFA GAISRUCKA

Ustanovitelj bodočega gospostva Novo Celje, dvainštiridesetletni Anton grof Gaisruck (1712–1761), se je ob nakupu Plumberka leta 1756 lahko ozrl na uspešno kariero in še uspešnejše pridobivanje posesti. V nadaljevanju so opisani njegovi dosežki, saj so vplivali na gradnjo in opremljanje dvorca Novo Celje.

Grof Anton je pripadal mlajši veji koroške linije grofov Gaisruckov, iz katere se je odcepila novoceljska linija (sl. 51–52).³⁶⁵ Oče Jožef Anton (1679–1718), prisednik in komisar za priče na koroškem deželnem sodišču, je bil poročen z Marijo Ano, rojeno baronico Schranz von Schranzenegg (1689–1750).³⁶⁶ Par je imel ob Antonu še sinove Jožefa Gotfrida (1707–1751), Janeza Karla (1714–1770) in Sebastijana (1715–1785) ter hčer Antonijo, ki se je poročila s Sigmundom Hanibalom baronom Fronmüllerjem.³⁶⁷ Antonova mati, ki se je leta 1721 drugič poročila, takrat s Francem Dominikom baronom Gailbergom, je bila edinka, zadnja svojega rodu in dedinja očetovih in materinih posesti.³⁶⁸ Te posesti je prodala in leta 1740 kupila gospostvo z dvorcem Mayerhofen pri Brežah na Koroškem, ki je po njeni smrti pripadlo najstarejšemu sinu Jožefu Gotfridu, po njegovi smrti leta 1751 pa mlajšemu bratu Sebastijanu.³⁶⁹ O dobrih odnosih med brati priča dejstvo, da se je Anton, ki je bil med vsemi najuspešnejši, med poravnavo za materino dediščino 12. septembra 1750 odrekel svojemu deležu in ga daroval bratoma Janezu Karlu in Sebastijanu.³⁷⁰

O Antonovi mladosti ni podatkov. Ni znano, ali je mati, ki je leta 1728 že drugič ovdovela, tudi Antona poslala na kavalirsko potovanje po Evropi, ki se ga je zagotovo udeležil najstarejši

³⁶⁵ O genealogiji grofov Gaisruckov gl. GOËSS 1928, priloge I–IV; NASCHENWENG 2020 a, str. 399–403.

³⁶⁶ GOËSS 1928, priloga IV; NASCHENWENG 2020 a, str. 402–403. Podatki o grofu Jožefu Antonu so povzeti tudi po napisu na njegovem portretu, ki je nekoč visel v dvorani dvorca Novo Celje.

³⁶⁷ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

³⁶⁸ NASCHENWENG 2020 b, str. 843.

³⁶⁹ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

³⁷⁰ Darilna listina je bila izstavljena v Antonovem dvorcu Turnišče; gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

51. Grb baronov Gaisruckov, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

52. Grb grofov Gaisruckov, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

sin Jožef Gotfrid.³⁷¹ Zdi se, da je mati za prihodnost drugorojenega sina poskrbela zlasti z ugodno poroko, saj se je Anton 17. aprila 1734 v Celovcu poročil s trinajstletno Alojzijo, rojeno grofico Löwenburg.³⁷² Alojzija je bila edinka, ki je po očetu Janezu Jakobu grofu Löwenburgu, svetniku cesarske dvorne komore, podedovala dohodke od posesti v Avstriji in na Ogrskem. Par je živel na Dunaju, kjer je Alojzija leta 1735 napisala oporoko, s katero je podedovane posesti zapustila soprogu.³⁷³ Umrla je že junija 1736, pred njo pa je umrla tudi njuna edina hči.³⁷⁴ Dolgoletni sodni spori za Alojzijino dediščino so se začasno končali leta 1771, ko so se odvetniki Jožefa grofa Windischgrätza glede zahtevanih 12.000 goldinarjev poravnali z dediči Antona grofa Gaisrucka,³⁷⁵ vendar so trajali vsaj do leta 1774.³⁷⁶ Grof Anton je na Dunaju stanoval na območju

³⁷¹ Gl. poglavje o portretih v novoceljski slavnostni dvorani.

³⁷² Priči sta bila Antonova brata Jožef Gotfrid in Sebastijan; gl. AT ADG, Klagenfurt-St. Egid, Trauungsbuch, II, 1663–1744, pag. 402–403.

³⁷³ GOËSS 1928, priloga IV.

³⁷⁴ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

³⁷⁵ AT StLA, LR, K. 240, H. 1, sodni spisi v tožbi Jožefa grofa Windischgrätza proti Janezu Karlu grofu Gaisrucku in dr. Ludviku pl. Perschonu kot kuratorju Gaisruckovega fidejkomisa, 1771, fol. 48r–125v.

³⁷⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis deželne pravde varuhom mladoletnih otrok, 27. 6. 1774, fol. 237r–238v.

župnije sv. Štefana, saj je njegova druga poroka, in sicer s Frideriko, rojeno baronico Cramm, aprila leta 1748 vpisana v poročno knjigo te dunajske župnije, čeprav je posebej zabeleženo, da sta se poročila na Štajerskem.³⁷⁷ Ženin Anton je vpisan kot resnični cesarsko-kraljevi komornik in svetnik dvorne komore.

Že nekaj mesecev pred drugo poroko je bil Anton Gaisruck dovolj premožen, da je 23. decembra 1747 iz cesarske lasti odkupil urad Neunkirchen am Steinfeld v Spodnji Avstriji.³⁷⁸ Sredstva za nakup je verjetno pridobil z dediščino po prvi soprogi in s svojimi dvornimi službami, saj je bil med habsburško zasedbo Bavarske v letih od 1742 do 1744 direktor komore v Münchnu, v letih od 1745 do 1747 pa je v spodnjeavstrijskih deželnoknežjih mestih vodil preiskavo, ki je bila namenjena poenotenju upravnega in davčnega sistema na območju habsburških dednih dežel.³⁷⁹ K uradu Neunkirchen ni sodilo reprezentativno plemiško bivališče, grof pa si je lahko obetal dobiček od mitnin, saj je bil Neunkirchen ob beneški cesti, ki je povezovala Spodnjo Avstrijo z Italijo.³⁸⁰ Prav zaradi mitnin so se kmalu pojavili spori, zato je Gaisruck Mariji Tereziji predlagal, da Neunkirchen z mitnino odstopi vladarici oziroma Zastopstvu Ministerialne banke (*Ministerial-Banko-Deputation*), v zameno pa dobi celjsko gospostvo na Štajerskem in zaradi razlike v vrednosti doplača 25.000 goldinarjev; predlog je Marija Terezija potrdila z listino, izdano 23. decembra 1750 na Dunaju.³⁸¹ Kljub menjavi je Gaisruck v Neunkirchnu obdržal neke pravice, saj ga je leta 1755 za 35.000 goldinarjev prodal Nikolaju grofu Stelli Carraciolu.³⁸²

Iz listine Marije Terezije ni razvidno, zakaj je Anton Gaisruck za zamenjavo z uradom Neunkirchen izbral prav celjsko gospostvo. Usmeritev na Štajersko je bila verjetno posledica njegovega drugega zakona s Frideriko baronico Cramm, ki je po februarja 1749 umrlem očetu Rudolfu Avguštinu baronu Crammu podedovala gospostvo Turnišče pri Ptujju.³⁸³ Rudolf Avguštin, čigar družina je izhajala iz Spodnje Saške, je bil poročen z Julijano Maksimilijano, rojeno grofico Barbo-Waxenstein.³⁸⁴ Baron Cramm je Turnišče kupil 18. julija 1735 za 66.500 goldinarjev od

³⁷⁷ AT DAW, Wien-St. Stephan, Trauungsbuch, 02-053, 1747–1749, pag. 44v. Poročna pogodba je bila podpisana 29. 4. 1748; gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 1v.

³⁷⁸ ÖNB, HAN, 6920-D, Abtretung des Mauth-Vegtigals zu Neunkirchen für die Herrschaft Zilly in Steiermark, 1834.

³⁷⁹ GUTKAS 1980, str. 22–23; WEIGL 2000, str. 33; WEIGL 2003 a, str. 73.

³⁸⁰ Gl. *Niederösterreich* 2003, str. 1545.

³⁸¹ ÖNB, HAN, 6920-D, Abtretung des Mauth-Vegtigals zu Neunkirchen für die Herrschaft Zilly in Steiermark, 1834.

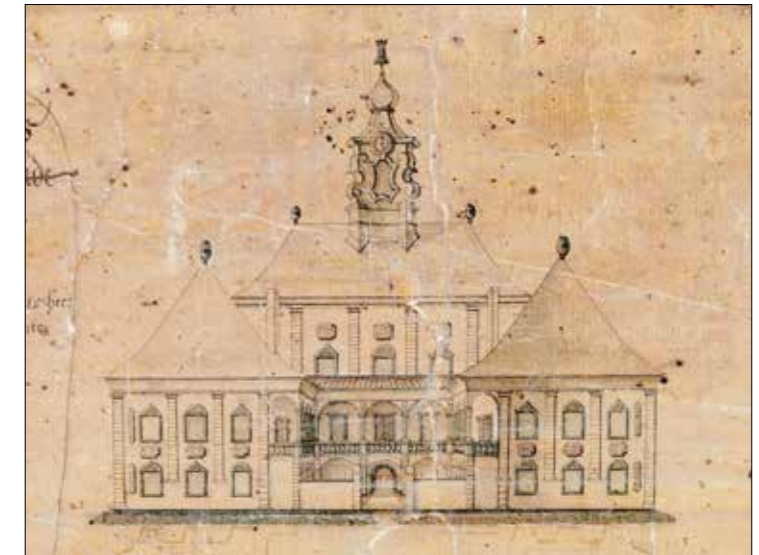
³⁸² Za prodajo gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761; fol. 1r, 3v; za novega lastnika gl. *Niederösterreich* 2003, str. 1543.

³⁸³ AT StLA, Landtafel I, tomus 118, prepis oporoke Rudolfa Avguština barona Cramma, 19. 1. 1749, fol. N11v–N13r.

³⁸⁴ O sorodstvenih povezavah gl. NASCHENWENG 2020 a, str. 225.

generala Adalberta grofa Heisterja³⁸⁵ in močno zadolženo gospostvo z oporoko zapustil hčeri Frideriki. Friderika je 4. julija 1749 gospostvo Turnišče z vsemi pravicami in obveznostmi predala soprogu Antonu grofu Gaisrucku, ta pa ji je moral v zameno izdati zadolžnici za 12.000 goldinarjev dediščine po materi ter za 2520 goldinarjev, ki jih je Friderika prejela z oporokama svojih sorodnikov, grofa Barba-Waxensteina in grofice Lamberg.³⁸⁶ Predajna listina gospostva Turnišče je bila podpisana na Dunaju, kar priča o tem, da sta zakonca Gaisruck julija 1749 še živela v prestolnici. Gospostvu Turnišče je Anton grof Gaisruck pridružil imenje ptujskega meščanskega špitala, ki ga je kupil 1. februarja 1756,³⁸⁷ in gospostvo Freyspurg s svobodno hišo v Radgoni, ki ga je kupil leta 1754 od grofov Sidenitschev.³⁸⁸ 1. novembra 1757 je urad Golldorf prodal Kajetani grofici Sauer za 1500 goldinarjev.³⁸⁹ V zapuščinskem inventarju po Rudolfu Avguštinu baronu Crammu je bilo leta 1749 s 75.094 goldinarji dolga obremenjeno gospostvo Turnišče ocenjeno na 80.442 goldinarjev,³⁹⁰ Anton grof Graisruck pa je vrednost gospostva z nakupom špitalskega imenja in Freyspurga povečal na 118.341 goldinarjev.³⁹¹

S Turniščem je Gaisruck pridobil slikovit podeželski dvorec s številnimi strešnimi stolpiči; v letih med 1694 in 1696 ga je dal povsem prezidati Janez Maksimilijan grof Thurn-Valsassina (sl. 53).³⁹² Nekdanji lastniki so dvorec opremili s pohištvo in slikami, ki jih lahko proučujemo po zapuščinskih inventarjih Janeza Maksimilijana grofa Thurna (1711), njegovega sina Jurija Rudolfa (1728) in Rudolfa Avgušтина barona Cramma (1749).³⁹³ Anton grof Gaisruck je nekaterim

53. Dvorec Turnišče, izrez iz prikaza zemljiške posesti državnega gospostva Turnišče, 1789, Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož (© Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož; foto: Boris Farič)

prostorom spremenil namembnost in posledično premestil nekaj kosov pohištva, bistveno pa v opremljanje dvorca Turnišče ni posegel.³⁹⁴ Najrazkošnejši prostor v dvorcu je bila slavnostna dvorana, ki jo je Janez Maksimilijan grof Thurn opremil s 161 doprskimi portreti rimskih cesarjev in celopostavnimi portreti cesarjev Leopolda I. in Jožefa I. ter z družinskimi portreti.³⁹⁵ Po smrti grofa Jurija Rudolfa so v dvorani našli 159 portretov rimskih cesarjev, nov portret cesarja Karla VI., 15 družinskih portretov in štiri cvetlična tihožitja.³⁹⁶ Po smrti Rudolfa Avgušтина barona Cramma je bilo v dvorani 164 portretov starih cesarjev, deset slik s turškimi motivi, 13 drugih različnih slik in štirje portreti.³⁹⁷ V času grofa Antona Gaisrucka so iz dvorane odstranili vse pohištvo z izjemo dveh obstenskih mizic s kamnito ploščo, v njegovem zapuščinskem inventarju pa so slike tudi podrobneje opisali.³⁹⁸ Deset slik je upodabljalo dogodke iz življenja cesarskega veleposlanika na osmanskem dvoru Anzelma Franca barona Fleischmanna (*10 bilder die fleischmanische begebenheiten vorstellend*), ki je bil v letih od 1729 do 1732 lastnik dvorca Turnišče. Na 159 portretih so bili prikazani rimski cesarji, ob njih pa so bili še upodobitev cesarskega orla, štirje manjši portreti

³⁸⁵ SI ZAP, ZAP/0070 00004, Collectaneum actorum dominy Turnisch, 1648–1792, kupoprodajna pogodba, 18. 7. 1735, str. 361–364.

³⁸⁶ SI ZAP, ZAP/0070 00004, Collectaneum actorum dominy Turnisch, 1648–1792, predajna listina, 4. 7. 1749, str. 469–471. O predaji gospostva gl. tudi AT StLA, B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958, str. 127. Gl. tudi PIRCHEGGER 1962, str. 103–104; STOPAR 1990, str. 134.

³⁸⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 72v–73r.

³⁸⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, konsignacija o poravnavi med samostanom Neuberg an der Mürz in Janezom Karlom grofom Gaisruckom, 20. 12. 1768, fol. 2r. Razkošno svobodno hišo z arkadami na notranjem dvorišču v ulici Langegasse 27 v Radgoni je leta 1583 po naročilu Karla Herbersdorfa in njegove soproge Ane Liechtensteinske zgradil severnoitalijanski gradbenik Battista della Porta (PIRCHEGGER 1962, str. 47). Nimamo podatkov, da bi Anton grof Gaisruck v njej občasno bival.

³⁸⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 3r.

³⁹⁰ SI ZAP, ZAP/0070 00004, Collectaneum actorum dominy Turnisch, 1648–1792, zapuščinski inventar po Rudolfu Avguštinu baronu Crammu, 4. 3. 1749, str. 422–467. Gl. tudi LAZAR 2022, str. 35–38.

³⁹¹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 121v.

³⁹² O stavbni zgodovini dvorca Turnišče gl. STOPAR 1990, str. 133–139; WEIGL 2000, str. 26–27; WEIGL 2003 a, str. 57.

³⁹³ Za zapuščinska inventarja po Janezu Maksimilijanu in Rudolfu, grofih Thurn, gl. LAZAR 2022, str. 34–35; za inventar po baronu Crammu gl. SI ZAP, ZAP/0070 00004, Collectaneum actorum dominy Turnisch, 1648–1792, zapuščinski inventar po Rudolfu Avguštinu baronu Crammu, 4. 3. 1749, str. 422–467.

³⁹⁴ Prim. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 89v–116v.

³⁹⁵ LAZAR 2022, str. 34.

³⁹⁶ LAZAR 2022, str. 34–35.

³⁹⁷ SI ZAP, ZAP/0070 00004, Collectaneum actorum dominy Turnisch, 1648–1792, zapuščinski inventar po Rudolfu Avguštinu baronu Crammu, 4. 3. 1749, str. 448.

³⁹⁸ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 91v.

54. Dvorec Farrach, bakrorez v: Georg Matthäus Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, 1681

cesarjev Leopolda, Jožefa in Karla in cesarice Elizabete ter štirje portreti cerkvenih dostojanstvenikov.³⁹⁹ Ob njih so leta 1761 v dvorani viseli še cvetlični tihožitji, štiri krajine, štiri pastore in štiri upodobitve iz Stare zaveze ter slike galej ali ruševin (*Rudera Stückl*). Grof Anton je v dvorcu med drugim uredil vgradno omaro za puške in knjižnico, ki so jo preoblikovali iz nekdanjega kabineta.⁴⁰⁰ V zapuščinskem inventarju po baronu Crammu so knjige samo sumarično opredelili kot francoske, italijanske in nemške ter deloma nepopolne in jih ocenili na 80 goldinarjev, po smrti grofa Antona pa so popisali naslove vseh 515 knjig.⁴⁰¹ Popis knjig je za proučevanje Novega Celja zelo pomemben, saj je dal Antonov naslednik Janez Karel grof Gaisruck po prodaji Turnišča leta 1768 vse knjige prepeljati v двореc Novo Celje. Sled za knjigami se je tam izgubila, vendar se s poznavanjem naslovov in avtorjev turniška in pozneje novoceljska knjižnica izkaže za izjemno zanimiv primer osebne knjižnice humanistično izobraznega in svetovljanskega plemiča. Prevladovala so knjige s pravno in politično vsebino, dobro pa je bila založena tudi z leposlovjem in številnimi potopisi. Menim, da je bil med nekdanjimi lastniki Turnišča samo Anzelm Franc baron Fleischmann, ki je deloval tudi kot diplomat, dovolj svetovljanski, da je posedoval tako imenitno knjižnico.

³⁹⁹ Za opis Simona Povodna, ki je v turniški dvorani leta 1827 naštel 159 portretov rimskih cesarjev od Julija Cezarja do Karla VI. ter konjeniška portreta Anselma Franca Fleischmanna in osmanskega sultana Ahmeda III., gl. LAZAR 2022, str. 39.

⁴⁰⁰ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 96v; SI ZAP, ZAP/0070 00004, Collectaneum actorum dominy Turnisch, 1648–1792, zapuščinski inventar po Rudolfu Avguštinu baronu Crammu, 4. 3. 1749, str. 440.

⁴⁰¹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 97r–110v.

Tudi druge gosposke sobe v dvorcu Turnišče so bile udobno opremljene s pohištvom in številnimi slikami. Da sta zakonca Gaisruck Turnišče uporabljala za poletno rezidenco, pričajo srebrno posodje in pribor ter servisi za čaj, kavo in čokolado, ki so bili med drugim iz meissenskega porcelana (*von Sächsischen Porcellain*).⁴⁰² Kljub udobju in slikovitosti Anton grof Gaisruck dvorca Turnišče ni izbral za svojo najpomembnejšo podeželsko rezidenco, temveč je svoje visokoleteče gradbene ambicije udeležil šele nekaj let pozneje z nakupom gospostva Plum-

55. Dvorec Farrach (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

berk. Verjetno pa je prav zaradi pridobitve Turnišča prestavil težišče svojega delovanja z Dunaja in iz Spodnje Avstrije na Štajersko⁴⁰³ in kmalu po pridobitvi Turnišča kupil še celjsko gospostvo.

Po pridobitvi Turnišča in Celja je Anton grof Gaisruck 4. maja 1754 od Jurija Jožefa grofa Sidenitscha kupil združena gospostva Farrach, Eppenstein in Weißenthurn v Zgornji dolini Mure in zanje plačal 49.276 goldinarjev.⁴⁰⁴ Sedež združenih gospostev je bil v dvorcu Farrach, k posesti pa so sodili tudi skromni dvorec Weißenthurn v Weißkirchenu, porušeni srednjeveški grad Eppenstein in nekdanja pristava, ki so jo ob koncu 16. stoletja prezidali v двореc Neueppenstein in ga v 18. stoletju povečali.⁴⁰⁵ Anton grof Gaisruck ni pomembno posegel v arhitekturo dvorca Farrach, ki ga je dal med letoma 1670 in 1680 zgraditi Karel Friderik baron Teuffenbach (sl. 54).⁴⁰⁶ Dvonadstropni dvorec Farrach se odlikuje z visoko štirikapno slemenasto streho in neobičajno zgodnjebaročno členitvijo pročelij z geometričnimi polji, okrašenimi z barvito opečno inkrustacijo. V času grofov Gaisruckov je bila kratkemu južnemu traktu dvorca, v katerem je stopnišče, prizidana vhodna lopa s širokim prehodom za vozila in ozkim za dostop do stopnišča (sl. 55).⁴⁰⁷ Za ugotovitev, ali je bilo

⁴⁰² AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 83v–84r, 87v–88v, 95v.

⁴⁰³ O karieri resničnega cesarsko-kraljevega komornika, dvornega svetnika in resničnega tajnega svetnika Antona grofa Gaisrucka na Štajerskem gl. OBERSTEINER 1993, str. 56, 138, 142, 147, 155–157, 206, 210–211, 231.

⁴⁰⁴ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 23r. Jurij Jožef grof Sidenitsch je leta 1739 združil gospostva Farrach, Eppenstein in Weißenthurn z upravo v dvorcu Farrach. Po Sidenitschevi smrti so kuratorji močno zadolžena združena gospostva prodali Antonu grofu Gaisrucku. Gl. tudi PUSCHNIG 1974, str. 35–37.

⁴⁰⁵ *Steiermark* 2013, str. 89–90, 607.

⁴⁰⁶ JAGERSBERGER 2015, str. 379.

⁴⁰⁷ *Steiermark* 2013, str. 90–91.

56. Dvorec Liebenau, bakrorez v: Georg Matthäus Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, 1681

tudi neobičajno dvoramno stopnišče z izmenjavo smeri prizidano v času Antona Gaisrucka, bodo potrebne nadaljnje raziskave, nedvomno pa Gaisruck tudi dvorca Farrach ni izbral za uresničitev svojih najambicioznejših gradbenih načrtov. Tudi kapela v prvem nadstropju, ki jo z zunanje strani označuje visoko polkrožno okno, je bila z bogato štukaturo in oltarjem opremljena že v tretji četrtini 17. stoletja.⁴⁰⁸ V času Gaisruckov je bilo v dvorcu Farrach nekaj udobno opremljenih sob in nekaj novih kosov pohištva; obsežna zbirka pušk v grofovi sobi pa priča o tem, da se je Anton grof Gaisruck med bivanjem v Farrachu zabaval z lovom.⁴⁰⁹ V prvi polovici 18. stoletja se v Farrachu omenjajo tudi hlev za 22 konj, nova pristava in nov steklenjak s 190 italijanskimi drevesi.⁴¹⁰ Steklenjaka in dreves v Antonovem zapuščinskem inventarju niso omenili in ocenili, v inventarju po smrti njegovega naslednika Janeza Karla grofa Gaisrucka leta 1770 pa je oranžerija obsegala 119 limonovcev, 28 pomarančevcev, štiri figova in štiri lovorova drevesa.⁴¹¹ Gospodarske stavbe v združenih gosposčinah so bile po smrti grofa Antona dobro opremljene in polne živine.⁴¹²

Anton grof Gaisruck je svoje imetje povečal tudi leta 1756, ko je od Camilla grofa Colloreda kupil gospostvo Liebenau v predmestju Gradca.⁴¹³ Kupoprodajna pogodba je bila podpisana

57. Anton grof Gaisruck: *Menuet in Finale* (*Wiener Lautenmusik im 18. Jahrhundert*, Wien-Leipzig 1942)

lastnikov. Neobičajna je bila oprema obeh dvoran, saj je v tisti v prvem nadstropju viselo 19 slik, ki so upodabljale glasbenike, v dvorani v drugem nadstropju pa je bilo 23 slik glasbenikov.⁴¹⁸ Iz vrednosti 17 krajcarjev za sliko (11 goldinarjev in 54 krajcarjev za vseh 42) sklepamo, da so bile nove in verjetno majhnega formata. Pričale so o ljubezni Antona grofa Gaisrucka do glasbe, ki jo izpričujejo tudi fagot in basetni rog, ki so ju pozneje hranili v Novem Celju, ter kompozicije za lutnjo, ki jih je skomponiral Anton grof Gaisruck (sl. 57).⁴¹⁹

6. marca 1756, 12. julija istega leta pa je grof Colloredo potrdil prejem plačil.⁴¹⁴ Gaisruck je h gospostvu Liebenau dokupil še gozd, ki so ga imenovali Wolfgraben, in vinski davek v župniji sv. Petra.⁴¹⁵

Anton grof Gaisruck je z nakupom Liebenaua pridobil dvorec v neposredni bližini deželne prestolnice in v idiličnem okolju ob Muri. Podoba dvorca v njegovem času ni znana. Enonadstropen renesančni dvorec s štirimi stolpiči, prikazan na Vischerjevem bakrorezu (sl. 56), so medtem nadzidali za nadstropje, saj so gosposke sobe v zapuščinskem inventarju navedene v dveh nadstropjih.⁴¹⁶ Grof Anton in njegova soproga sta imela po dve udobno opremljeni sobi, opeti s platnениmi špalirji.⁴¹⁷ V grofovi sobi je bilo 60 različnih slabih slik, ki so jih po njegovi smrti ocenili na samo 3 goldinarje in so bile v dvorcu verjetno že v času prejšnjih

⁴⁰⁸ JAGERSBERGER 2015, str. 382; *Steiermark* 2013, str. 90–91.

⁴⁰⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 33r–37v.

⁴¹⁰ BARAVALLE 1961, str. 249; PUSCHNIG 1974, str. 35–37.

⁴¹¹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 28r.

⁴¹² AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 41r–47v.

⁴¹³ Gl. DIENES 1992, str. 6–7, z napačno navedbo, da je Gaisruck Liebenau kupil od Camilla grofa Purgstalla.

⁴¹⁴ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 51r.

⁴¹⁵ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 51r.

⁴¹⁶ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 55v–57r.

⁴¹⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 55v–56r.

⁴¹⁸ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 56v.

⁴¹⁹ Objavljena sta bila menuet in finale; gl. *Wiener Lautenmusik* 1942, št. 31.

58–59. Josef Hueber in Veit Königer: zunanji porton dvorca Liebenau in detajl s puttom grbonoscem, okrog 1759 (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

Leta 1852 so dvorec Liebenau temeljito predelali, povečali in spremenili v kadetnico, vendar so ohranili zunanji porton, ki je vodil na dvorišče (sl. 58). Porton je bil zgrajen v času grofa Antona, saj se verjetno na ta portal nanaša navedba graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna Tizcka, da je leta 1759 po naročilu Antona grofa Gaisrucka izdelal novo ključavnico za sprednja vrtna vrata.⁴²⁰ Horst Schweigert je zapisal, da je bil porton zgrajen v letih med 1760 in 1765 *po načinu* Josefa Hueberja (1715–1787) in opremljen s kipi *po načinu* Veita Königerja,⁴²¹ vendar menim, da je porton nastal v času Antona Gaisrucka okrog leta 1759 in da sta ga zasnovala in izvedla arhitekt Josef Hueber in kipar Veit Königer, ki ga je Anton Gaisruck zaposlil tudi v Novem Celju. Sorodnosti v kiparskih delih in ornamentiki pa zasledimo tudi na tako imenovanih Petrovških križih pri Marijini cerkvi v Petrovčah.⁴²² Liebenauski porton sestavlja par rusticiranih slopov s svitkastimi kapiteli in je nekdanj nosil kovana vrata. Na slopih sta rokokojski vazi s školjkasto dekoracijo in ledvičasto upognjenimi motivi. Ob zunanjem delu slopov sta na ograji voluti s puttoma grbonoscema, na nižjih stranskih slopih pa stojita manjši rokokojski vazi. Putta se z debelušnima obrazoma, bujnimi kodri in značilno stožčasto podaljšanima, nadvse ljubko zamaščenima telesoma ujemata s Königerjevimi putti iz zgodnjega obdobja kiparjevega delovanja na

⁴²⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana specifikacija graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna Tizcka za leto 1759, fol. 206r: *Zum vordern garten Thor ein neues Schloß über den haubt Schlißl gemacht*. Tizeck ni navedel, v katerem Gaisruckovem dvorcu so se zunanja vrtna vrata nahajala.

⁴²¹ *Graz* 2013, str. 209. V slovenski literaturi sta arhitekt in kipar zapisana tudi z imenoma Jožef Hueber in Vid Königer.

⁴²² Putte na portalu v Liebenau in Petrovške križe je primerjal že SCHUNTNER 1992, str. 187.

Štajerskem.⁴²³ S školjkasto rokokojsko ornamentiko obdana grbovna ščitka sta prazna, pri čemer ni razvidno, ali sta bila prvotno samo poslikana ali pa sta bila reliefa pozneje odklesana. Desni putto je verjetno držal Gaisruckov grb (sl. 59), levi pa grb baronov Crammov s tremi srebrnimi lilijami v rdečem polju.

Ob navedenih posestih in dvorcih sta imela Anton grof Gaisruck in soproga Friderika v Gradcu najeto hišo, v kateri sta hranila gotovino in svoje najdragocenejše predmete, med drugim srebrno posodje, pribor in svečnike, zlat nakit in porcelanasto posodje.⁴²⁴ Sobe so bile opete z brokatom in platnenimi slikanimi tapetami, samo v spalnici so bile stare nizozemske tapiserije, ki sta jih komisarja po Antonovi smrti ocenila na 15 goldinarjev, kar je bila malenkost v primerjavi z Antonovimi oblačili, ovrednotenimi na 618 goldinarjev.⁴²⁵ Gizdalinski grof je imel tudi za 121 goldinarjev perila in za 82 goldinarjev srebrnega orožja in bojne opreme, njegovih osem konj, kočije in druga konjska oprema pa so bili ocenjeni na nekaj več kot 588 goldinarjev.⁴²⁶

CELJE IN NOVO CELJE

Za zamenjavo nekdanjega Gaisruckovega urada Neunkirchen za celjsko gospostvo je bil določen 1. januar 1751, iz nekdanjega gospostva pa so bili izločeni mestni grad v Celju, ki so ga že začeli prezidavati v vojašnico, celjski vicedomski urad, ki je bil že leta 1741 predan deželnim stanovom, ter patronat in odvetništvo nad župnijami v celjski grofiji in duhovni beneficiji.⁴²⁷ Listini Marije Terezije je priložen izvleček iz urbarja celjskega gospostva, v katerem je grof Anton naveden kot naš resnični tajni svetnik, komornik in predsednik notranjeavstrijskega revizijskega sodišča (*Revisorij in causis sume Principis et Comissorum*). Urbar je po vladaričinem naročilu pripravil Janez Anton Führer pl. Fierenberg, cesarski svetnik in stotnik v celjskem okrožju.⁴²⁸ V urbarju je navedeno, da je celjska trdnjava ali grad Gornje Celje popolnoma propadla in da je od nje ostalo samo staro zidovje (sl. 60). Nadalje so navedeni pristava, zemljišča in pravice, ki so sodile k celjskemu

⁴²³ Na primer na stranskih oltarjih sv. Valentina in sv. Janeza Nepomuka v Ehrenhausnu (Ernovžu), ki ju je Horst Schweigert datiral v leta okrog 1760–1765 (SCHWEIGERT 1996, str. 113). Prim. SCHUNTNER 1992, str. 63–67, 186.

⁴²⁴ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 5r–6v.

⁴²⁵ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 7r–11r.

⁴²⁶ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 11r–13r.

⁴²⁷ ÖNB, HAN, 6920-D, Abtretung des Mauth-Vegtigals zu Neunkirchen für die Herrschaft Zilly in Steiermark, 1834.

⁴²⁸ Za urbar gl. OROŽEN 1971, str. 296–297.

60. Joseph pl. Rainhofer
po Johannesu Hötzlu: Celje leta
1750, 1831, izrez, Steiermärkisches
Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

gospodstvu. Dve pravici v listini Marije Terezije se nanašata na gradnje. Teharčani so morali za svoje privilegije vsako leto prispevati denar, žito in vino, ob tem pa so morali pri vseh gradnjah na gradu Gornje Celje sodelovati s tlako, pridobivanjem kamna, lesa, apna in peska. Vsi podložniki celjskega gospodstva pa so bili dolžni brez plačila sodelovati pri gosposčinskih gradnjah, zlasti z delom in prevozi materiala. Iz dokumentov ni razvidno, ali sta se pravici s starega celjskega gradu nekaj let pozneje prenesli tudi na gradnjo dvorca Novo Celje.

Anton grof Gaisruck je v bližini kupil tudi nekaj manjših posesti, ki jih je združil v novoceljsko gospodstvo. Podatki iz njegovega zapuščinskega inventarja dopolnjujejo doslej znano lastništvo teh posesti v drugi polovici 18. stoletja. Leta 1751 je grof Anton od barona Moscona (tudi Moškona) kupil celjski gozdni urad (*Forstamt Cilli*), kar je naslednjega leta potrdil dunajski dvor, vendar je moral Gaisruck za inkorporacijo posesti v (novo)celjsko gospodstvo plačati 1500 goldinarjev ver-skemu fondu (*mit offerirung 1500 fl ad cassam religionis*) ter 2000 goldinarjev takse.⁴²⁹ Pripadajočo nadstropno hišo Gozdni dvor (*Forst hoff Stöckl, Forsthof*) je Gaisruck 19. marca 1753 prodal Franzu

⁴²⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 146r–147v.

Friderichu.⁴³⁰ Leta 1754 je od grofa Wildensteina za 1100 goldinarjev kupil gozdova z lovno pravico.⁴³¹ Istega leta je na dražbi kupil imenje beneficija Žalostne Matere Božje v kapeli celjske župnijske cerkve, vendar je bila kupoprodajna pogodba za 3000 goldinarjev podpisana šele dve leti pozneje.⁴³² K posesti je sodila beneficijna hiša v Celju, ki je bila oproščena plačevanja mestnih davkov.⁴³³ Leta 1755 je od opata Jožefa Jurija Schrökingerja za 1000 goldinarjev kupil osem podložnikov v Širju, ki so jih pozneje imenovali nekdanji Robidovi podložniki.⁴³⁴ Istega leta je Gaisruck za 7335 goldinarjev kupil urad z manjšim dvorcem Grmovje (*Hofrain*).⁴³⁵ Leta 1759 je kupil imenja celjskega špitala in zanje plačal 23.080 goldinarjev ter 988 goldinarjev za inventar.⁴³⁶ 1. oktobra 1759 je od žalskega špitala kupil Kraškovičevo pristavo (*Kraskowizischer Majrhoff*) v Žalcu s pripadajočimi posestmi, ki jih je špitalu kot pobožno ustanovo zapustil Janez Kraškovič (*Kraschkoviz*) iz Starega trga (*Altenmarkt*); za pristavo in posesti je Gaisruck plačal 1400 goldinarjev.⁴³⁷

Šele po smrti generala Antona barona Metzscha marca 1755 in zaradi nezanimanja njegovih dedičev za štajersko posest se je grofu Antonu Gaisrucku ponudila priložnost, da je začel razmišljati o nakupu gospodstva Plumberk in gradnji svoje najrazkošnejše rezidence na mestu starega plumberškega dvorca.⁴³⁸ Kupoprodajna pogodba med Antonom grofom Gaisruckom in

⁴³⁰ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 150r; AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 54v. O Gozdnem dvoru gl. STOPAR 1992, str. 45.

⁴³¹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 147v. Gozdova so imenovali *Koniza* in *Konzazella*; gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 52v.

⁴³² AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 148r; AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 53r–53v. OROŽEN 1971, str. 300, je menil, da je imenje beneficija Žalostne Matere Božje leta 1783 kupil Vincenc grof Gaisruck. OROŽEN 1880, str. 272, ni navedel časa prodaje bratovščinskega imenja.

⁴³³ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 148v.

⁴³⁴ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 149r.

⁴³⁵ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 151r; AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 55r–55v. PIRCHEGGER 1962, str. 185, Gaisrucka med lastniki Grmovja ne omenja, OROŽEN 1971, str. 300, je menil, da je Grmovje kupil Vincenc grof Gaisruck. O dvorcju Grmovje gl. STOPAR 1992, str. 46–49.

⁴³⁶ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 151v. O nakupu imenja celjskega špitala gl. tudi OROŽEN 1971, str. 299.

⁴³⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 152r; AT StLA, B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958, str. 128.

⁴³⁸ Navedba Johanna Zena grofa Goëßa (GOËSS 1927, str. 160), da je Anton grof Gaisruck 23. 12. 1753 na Dunaju kupil kameralno gospodstvo Celje z dvorcem Plumberk, ki ga je dal v letih med 1754 in 1760 popolnoma prenoviti in ga poimenoval Novo Celje, ni pravilna.

dr. Wolfgangom Schräglom kot varuhom Marije Ane baronice Metzsch za gospostvi Plumberk in Šešče ter za svobodno hišo v Žalcu je bila podpisana 17. aprila 1756.⁴³⁹ Plačilo v več obrokih je zneslo 24.446 goldinarjev,⁴⁴⁰ od tega za inventar 1891 goldinarjev.⁴⁴¹ 18. junija 1759 je krški škof grofu Gaisrucku izstavil fevdno pismo za nekaj podložnikov plumberškega gospostva.⁴⁴² Iz oporoke je razvidno, da je Antonu grofu Gaisrucku od vseh posesti največ pomenilo prav iz Celja in Plumberka ter drugih manjših posesti združeno gospostvo Novo Celje, kjer je začel leta 1756 graditi istoimensko podeželsko rezidenco in jo je v oporoki opredelil kot edino neodtujljivo fidejkomisno posest, vse druge posesti so dediči smeli po sodni cenitvi prodati.⁴⁴³

STEKLARNA V SVETLEM DOLU IN KAPELA SV. FLORIJANA

Gaisruckova graditeljska dejavnost na Celjskem se je začela pred nakupom Plumberka. Podjetni grof je leta 1753 na gozdnatem območju Svetine v Svetlem Dolu ustanovil steklarno, ki je delovala do poseka vsega razpoložljivega lesa leta 1773.⁴⁴⁴ Po Antonovi smrti leta 1761 so v glažuti popisali za nekaj več kot 1658 goldinarjev različnih vrst stekla, namenjenega prodaji, in za nekaj več kot 265 goldinarjev steklarskega materiala, med drugim lesa, steklarskega pepela, soli, solitra in steklenih črepinj.⁴⁴⁵ Popis pohištva se verjetno nanaša na upravnikovo stanovanje, saj so popisali pet starih postelj, pisalnik, kredenco, omarico za perilo, tridelno mizo, medeninasta svečnika, pol ducata nožev in žlic, posteljnino, laneno perilo, zalogo vina, posodje in orodje.⁴⁴⁶

⁴³⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 150v. Za svobodno hišo v Žalcu gl. AT StLA, Landtafel I, tomus 3, fol. 365v–366r.

⁴⁴⁰ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 151r.

⁴⁴¹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 55r.

⁴⁴² AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 152v.

⁴⁴³ AT StLA, Landtafel I, tomus 120, prepis oporoke Antona grofa Gaisrucka, 25. 1. 1761, fol. A9r: *Wo auch meine Intention weithers dahingehet, daß zwar ob angeführtenmassen all mein ligend, und fahrendes Vermögen de ductis de ducendis fideicommiss seye, jedoch nur dergestalten, daß allein die Herrschaft Cilli, und alle dermahlen von den Nouackh dahin Administrirrende Corpora nicht alieniert werden sollten, meine übrige Herrschaften aber können nach gerichtlicher Schätzung verkauft werden.* Gl. tudi AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, prošnja Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, pred 24. 4. 1762, fol. 68r, 70r. Datacija začetka gradnje je povzeta po napisni plošči v novoceljski kapeli; prim. WEIGL 2000, str. 38; WEIGL 2003 a, str. 74.

⁴⁴⁴ O steklarni, njenem delovanju in ohranjenih izdelkih gl. RATAJ 2017, str. 62–65, s starejšo literaturo.

⁴⁴⁵ Doslej še neupoštevan zapuščinski inventar je zanimiv zlasti za proučevanje zgodovine steklarstva na celjskem območju. O zalogah steklenih izdelkov in materiala gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 166v–167r.

⁴⁴⁶ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 167v–169v.

61. Kapela sv. Florijana, 1753, Svetli Dol
(© ZRC SAZU, UIFS;
foto: Polona Vidmar)

Sledi steklarskih stavb niso ohranjene, dobro ohranjena pa je kapela sv. Florijana, ki jo je dal Anton Gaisruck leta 1753 zgraditi za steklarje (sl. 61). Preprosta stavba, ki bi po mnenju Metode Kemperl lahko nastala po načrtih Jožefa Hofferja, Karla Lipuša ali Janeza Leonharda,⁴⁴⁷ sestoji iz apsida in ladje s stolpičem nad pročeljem. Pročelje z zaobljenima vogaloma členita pilastra, ki nosita venčni zidec. Pravokotni portal je okrašen z upognjenim volutnim čelom, nad portalom je poznobaročno oblikovano okno. Desno od vhoda sta lesena rokokojska kartuša s slabo ohranjenim Gaisruckovim grbom in marmorna plošča z latinskim napisom:

SISTE VIATOR!

ET TANTISPER GRESSVM SVSPENDE.

QVID MIRARIS? FORTE IN HOC MONTIVM ANRACTV TE IN VVLCANI REGIAM INCIDISSE STVPES? ITA EST. VERVM PONE METUM DELAPSVS QVIDEM ES IN CŸCLOPVM MANVS, AST NON FVLMINA,VERVM VITRA TE REFOCILLATVRA FABRICANTIVM. HINC PROPIVS ACCEDE ET OPVS HOC AVTHORISQVE INCREDIBLEM CELERITATEM AGENDIQVE PROMPTITVDINEM OBSTVPESCE. EST HIC EXCELLE[NTISSI]MVS ET ILLVST[RISSI]MVS D. ANTONIVS S. R. I. COMES A GAISRVG D[OMINUS] D[OMINIOR]VM NEVNKIRCHEN IN STEINFELD, THVRNISCH ET CILELÆ, CÆS[AREAE] REG[IAE] MAÏ[ESTATIS] ACTVALIS INTIMVS CONSILIARIVS

⁴⁴⁷ KEMPERL 2001, str. 181–182; KEMPERL 2007, str. 126.

ET CAMERARIVS INCCLYTI COLLEGII REVISIONIS INTERIORIS AVSTRLE IN CAVSIS PRINCIPIS ET RELIGIONIS PRÆSES, QVI ANTE SEX MENSIVM INTERVALLVM IN HANC INHOSPITAM SOLITVDINEM VENIT. EANDEM VIX VIDIT ET IAM SVBITO IN HANC QVAM INTVERIS FORMAM SVIS AVSPICIIS TRANSFORMAVIT. HVNC IGITVR IMMORTALITATI QVOQVOMODO CONSECRANDI ERGO, HOC MONVMENTVM POSVIT, EIVSDEM ALTEFACTÆ EXCELLENTIÆ INFIMVS SERVVS. I D.N. AO DNI MDCCLIII.

Latinski napis se v prevodu Janka Orožna in z nekaj popravki glasi: *Postoj, popotnik, ustavi svoj korak! Čemu se čudiš? Ali te je strah, da bi v tej gorski soteski zašel v Vulkanov svet? Toda ne boj se! Prišel si namreč med kiklope, ki ne izdelujejo bliskov, ampak v ognju proizvajajo steklo. Stopi bliže in občuduj neverjetno hitrost in spretnost delavcev. Pred šestimi meseci je prišel v to neprijazno samoto preodlični in preslavni gospod Anton Gaisruck, Svetega rimskega cesarstva grof, lastnik gospoščin Neunkirchen na Steinfeldu, Turnišča in Celja, njenega cesarskega in kraljevega veličanstva resnični svetnik in komornik, slavnega revizijskega zbora Notranje Avstrije v deželno knežjih in verskih zadevah predsednik, in komaj je nekaj videl, pa ga je v svojem smislu izpremenil. Da bi očeval nesmrten spomin, je postavil ta spomenik njene vzvišenosti najponižnejši služabnik. Jezus naš Gospod. Leta Gospodovega 1753.*⁴⁴⁸

Laskavo mnenje neznanega pisca, da je Gaisruck po svoji volji spremenil vse, kar je videl, velja tudi za poznejšo prezidavo dvorca Plumberk v Novo Celje. Kapelo sv. Florijana in dvorec povezujejo tudi poslikave, saj je bila kapela prva gradnja, v kateri je grof zaposlil slikarja Antona Jožefa Lerchingerja (ok. 1720 – po 1787), ki je živel v Rogatcu.⁴⁴⁹ Na severni steni ladje je Lerchinger naslikal grb graditelja kapele (sl. 62). Ob primerjavi z grbom Jožefa Karla grofa Gaisrucka, ki ga je Josef Ferdinand Fromiller leta 1747 naslikal v veliki grbovni dvorani koroške deželne hiše v Celovcu (sl. 63),⁴⁵⁰ opazimo številne razlike. V Svetlem Dolu so naslikani drevo s tremi krošnjami namesto treh lipovih listov, rdeča poševna bruna namesto modrih, siv okronan lev namesto črnega brez krone ter tri zlate zvezde celjskega gospostva. Razlike so verjetno posledica napačnega restavriranja, saj ni verjetno, da bi naročnik dovolil slikarju naslikati napačen grb. Iz latinskega kronograma pod Gaisruckovim grbom v Svetlem Dolu je razvidna letnica 1753, ko je bila kapela sv. Florijana zgrajena.⁴⁵¹ Na južni steni je naslikan grb tedanjega goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa, na zahodni steni pa grb celjskega arhidiakona Jožefa Bartholottija,

62. Anton Jožef Lerchinger: grb Antona grofa Gaisrucka, 1753, kapela sv. Florijana, Svetli Dol (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

63. Josef Ferdinand Fromiller: grb Jožefa Karla grofa Gaisrucka, 1747, deželna hiša, Celovec (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

ki je kot nadškofov delegat kapelo posvetil leta 1754.⁴⁵² Leto posvetitve razberemo tudi iz napisa, da je kapela posvečena Bogu in sv. Florijanu mučencu.⁴⁵³

Na obok ladje v obliki češke kape je Lerchinger naslikal dekorativno arhitekturo, ki se pne nad realnimi pilastri (sl. 64). V pendentive je naslikal štiri cerkvene učitelje in v kartuše nad njimi štiri elemente. Ogenj, ki ga ponazarja vulkan, posredno omenjen v napisu na zunanjščini kapele, je upodobljen nad sv. Avguštinom, ki v roki drži goreče srce. V križno razvrščenih medaljonih je upodobljeno mučeništvo sv. Florijana. V prvem prizoru svetnik goreče moli v ječi, priklenjen na steber in kamnito kroglo. Nato ga rablja mučita s pretepanjem in prebadanjem z vilami. Sledi

⁴⁴⁸ OROŽEN 1971, str. 299–300. Gl. tudi KOLAR 2003, str. 92–93; RATAJ 2017, str. 62.

⁴⁴⁹ Poslikavo kapele je Lerchingerju pripisala Anica Cevc; gl. CEVC 2007, str. 104–110, s starejšo literaturo.

⁴⁵⁰ O veliki grbovni dvorani s 650 grbi gl. THALER 2005, str. 61.

⁴⁵¹ *EX TVA CLEMENTIA ET INGENTI ERGA SVPEROS PIETATE FELIX DE ABISSO SVRREXIT.* Za slovenski prevod gl. KOLAR 2003, str. 93: Po tvoji naklonjenosti in neizmerni vdanosti do Najvišjega je iz globine srečen postavil to svetišče.

⁴⁵² Latinska napisa vsebujeta letnico 1754: *ET VENIA IVSSVQVE PRIMI ARCHANTISTITIS GORITIENSIS VETVSTO RITV BENEDICTA FVI; PRO HVIVS ACTVS EXERCITIO DELEGATVS FVERAT IOSEPHVS BARTHOLOTTI ARCHIDIACONVS CILLEIAE.* Za slovenski prevod gl. KOLAR 2003, str. 93: Po dovoljenju in naročilu prvega goriškega nadškofa sem bila blagoslovljena po starodavnem obredu; za izvedbo tega dejanja je bil pooblaščen Jožef Bartholotti, celjski arhidiakon.

⁴⁵³ *DEO ET SANCTO FLORIANO MARTIRI SACRATA.* Za slovenski prevod gl. KOLAR 2003, str. 93: Posvečena Bogu in svetemu mučencu Florijanu.

64. Anton Jožef Lerchinger:
poslikava oboka ladje, 1753,
kapela sv. Florijana, Svetli Dol
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona
Vidmar)

upodobitev z mlinskim kamnom obteženega svetnika v Anži ter četrti prizor, na katerem orel varuje svetnikovo truplo. Utoplajoči se Florijan se ozira navzgor, proti osrednjemu medaljonu, kjer je upodobljen Bog Oče, ki ga sprejema z nagibom telesa, pogledom in gestami. Ob vstopu v cerkveni prostor se je tako steklarjem v osrednji osi odprl pogled na sv. Florijana, ki gasi ogenj na oltarni sliki, in na svetnikovo apoteozo v kupoli.

Polkupola apside je poslikana z iluzionističnimi pilastri, ki nosijo navidezna gladka in s kasetami okrašena rebra (sl. 65). Za marmorno menzo je Lerchinger naslikal iluzionistično zasnovan oltar s stopničasto oblikovano predelo, nad katero je oltarna slika, ki jo spremljajo štirje naslikani svetniki, stoječi med stebri in pilastri. Korintski kapiteli nosijo trebušasto ogredje z lokom in kartušo na sredini, nad ogredjem pa je volutna atika s sliko Matere Božje z Detetom in angelo adorantoma. Celoto krasí zlat zastor z resicami in rdečo podlogo. Angela in štiri svetnike –

65. Anton Jožef Lerchinger:
oltar sv. Florijana, 1753,
kapela sv. Florijana, Svetli Dol
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona
Vidmar)

sv. Frančiška Ksaverja, sv. Jožefa, sv. Antona Padovanskega in sv. Janeza Nepomuka – je Lerchinger naslikal v grizaju, da bi ustvaril vtis marmornih kipov. Trije od naslikanih svetnikov so bili imen-ski zavetniki grofa Gaisrucka, ki je ob krstu dobil ime Franc Anton Jožef.⁴⁵⁴

V zvoniku je ohranjen zvon, ki ga je Gaisruck leta 1754 naročil pri celjskem zvonarju Gašperju Baltazarju Schneiderju.⁴⁵⁵ V zgornjem delu je opremljen z okrasnim vencem in napisom *Gloria in excelsis Deo Anno 1754*, pod njim sta reliefa s podobama Križanja in sv. Antona Puščavnika. Tudi z izbiro tega svetnika je naročnik opozoril nase.

⁴⁵⁴ Gl. GOËSS 1928, priloga IV.

⁴⁵⁵ O zvonu gl. KOLAR 2003, str. 93–94.

Grof Anton je kapelo opremil s pozlačenim srebrnim kelihom in pateno, misalom, belordečim, modrim in črnim mašnim ornatom, tremi oltarnimi prti in štirimi medeninastimi svečniki.⁴⁵⁶

NOVI GROF CELJSKI

Anton Gaisruck je tudi prezidavo dvorca Plumberk v Novo Celje ovekovečil z napisnima ploščama, ki sta bili vzdani v zahodno steno kapele in okrašeni s pozlačenim štukiranim okvirjem (sl. 66–67).⁴⁵⁷ Latinski napis o gradnji dvorca sporoča:

EXTINCTIS AN. SAL. MDCCCCLVI CUM UDALRICO CILLEIAE COMITIBUS
TOTA PENE ILLORUM MEMORIA
INTRA GENTILITII CASTRI
URBI CILLEIAE EX IUGO IMMINENTIS RUINAS STETIT
CUM IISDEM TEMPORIS VITIO PERITURA.

ID NE ACCIDERET
E VETERIS EIUS CASTRI RUDERIBUS MAGNO SUMPTU HUC DEPORTATIS
NOVAM SIBI SUISQUE CILLEIAM AN. MDCCLVI
EXCITARI CURAVIT
ANTONIUS S. R. I. COMES DE GAISRUK
FRANCISCO I. ROM. IMPERATORI
ET
MARIAE THERESIAE
ROM. IMPERATRICI. HUNG. REGINAE, ARCHIDUCI AUSTR. CILLEIAE COMITI
A CUBICULIS ET INTIMIS CONSILIIIS
SIC ANTIQUA CILLEIENSIVM COMITUM
GAISRUKIIS PER SORORES LINDEKIAS AFFINIUM SEDES
RTRIUM SECVLORVM OBLIVIONI EREPTA EST
ET
QUANTVM IN HUMANIS LICET
REDDITA IMMORTALIS
RVSUS ILLA VETERES DOMINOS SVO SINU CONTINET

⁴⁵⁶ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 167r–167v.

⁴⁵⁷ Gl. tudi WEIGL 2003 a, str. 74, 81.

IN PRAESSENTIBUS QUODAMMODO SUPERSTITES
ET ILLIS QUIDEM SUAM DEBET ORIGINEM
HIS PERENNITATEM
QUISQUIS HAEC LEGIS
TANTO HOC AEDIFICIUM PRAEFER VETERI
QUANTO HUIUS NOVI ELEGANTIOR EST FACIES
PRAE RUGOSA ILLA VETERIS
ET
QUANTO APTIORES HUMANAЕ SOCIETATI
VALLES SUNT MONTIBUS.

66. Napisna plošča o gradnji dvorca v kapeli dvorca Novo Celje
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

PREVOD:

Potem ko so bili leta odrešenja 1456 z Ulrikom izkoreninjeni grofje Celjski,
je skoraj ves spomin nanje
stal znotraj ruševin družinskega gradu
na vrhu nad mestom Celjem
in mu je grozilo, da bo propadel zaradi zoba časa.

Da se to ne bi zgodilo,
je dal Anton grof SRC Gaisruck,
komornik in tajni svetnik
Franca I., rimskega cesarja,
in Marije Terezije,
rimske cesarice, madžarske kraljice, avstrijske nadvojvodinje, celjske grofice,
iz kamnov tega starega gradu, ki so jih z velikimi stroški prepeljali sem,
zase in za svoje leta 1756 postaviti Novo Celje.
Tako so Gaisrucki
iztrgali stari sedež grofov Celjskih,
po sestrah Lindeških sorodnikov po svaštvu,⁴⁵⁸
pozabi stoletij.
In kolikor je to ljudem dovoljeno,
je znova postal nesmrten.
Ta stavba v svojem naročju znova zajema stare gospodarje,
ki na neki način živijo naprej v sedanjih lastnikih,
in prvim (stavba) dolguje svoj izvor,
slednjim pa večnost.
Kdor koli že to bereš,
daj tej zgradbi toliko prednosti pred staro,
kolikor lepša je podoba te nove
v primerjavi s tisto gubasto stare
in

⁴⁵⁸ Nenavadne utemeljitve sorodstva med Gaisrucki in grofi Celjskimi z viri ni mogoče potrditi. Gaisrucki so bili v sorodu z gospodi Lindeškimi, ki so se imenovali po gradu Lindek nad Frankolovim, saj so podedovali grb najpozneje leta 1628 izumrlih Lindeških in ga vključili v svoj grofovski grb (trihrib s tremi lipovimi listi). Lindeški so bili v zgodnjem 15. stoletju vazali grofov Celjskih in ne njihovi sorodniki. Napis verjetno namiguje na nezakonsko hčer grofov Celjskih, ki se je poročila v rodbino Lindeških in posledično kri grofov Celjskih prenesla v rodbino Gaisruck. Za genealogije grofov Celjskih, gospodov Lindeških in grofov Gaisruckov gl. NASCHENWENG 2020 a, str. 173–174, 399–403; NASCHENWENG 2020 b, str. 642–643.

*kolikor primernejše so za človeško družbo
doline kakor gore.*⁴⁵⁹

Iz napisa je razvidno, da sega začetek prezidav dvorca v Novo Celje v leto 1756 in sovпада s tristoletnico smrti zadnjega grofa Celjskega Ulrika II. »Novi grof Celjski«, po napisu sodeč sorodstveno povezan s predniki (po sestrah Lindeških), je za gradnjo uporabil tudi kamene starega celjskega gradu. Prezidava je hitro napredovala, saj je bila kapela v pritličju dve leti pozneje že v tolikšni meri končana, da jo je bilo mogoče posvetiti. Posvetitev leta 1758 je obeleževala napisna plošča iz štukmarmorja, ki je bila uničena med drugo svetovno vojno. Kopija iz istega materiala je sedaj vzdana v zahodni steni kapele:

HAEC SACRA AEDES EIDEM SUOS DEBET NATALES
CUI NOVA CILLEIA
ANTONIO S. R. I. COMITI DER GAISRUK
ET QUI POSTREMAM MAGNIS IMPENSIS EREXIT
PRIMAM NON MINORIBUS AD EXIMIAM HANC SPECIEM EXTULIT
QUOD NOLLET MAGNIFICENTIOREM ESSE DOMUM HOMINUM QUAM DEI
VT ILLUSTRIOR ESSET OSIUS ORIGO
EODEM PENE TEMPORE EST CONDITA
QUO AQUILEIA IN GORITIAM MIGRAVIT PATRIARCHA ARCHIEPISCOPUM
VIX POTERAT CELEBRIOREM HABERE EPOCHAM
SIC SACRAM SUMAM INSTITUTIONEM AB EXTERIS TERRIS
NON PETIIT EXTRA AUSTRIACUM IMPERIUM
PUBLICAM ESSE VOLUIT EIUS CONDITOR
UT OMNIUM SERVIS ET COMMODIS
ET QUOTQUOT AD NOVAE CILLEIAE DOMINUM VENNIUNT
LOCUM HABERENT
IN QUO COELI DOMINO DIVINAM HOSTIAM IMMOLENT ET OFFERANT
NEMPE NON SIBI MAGIS SUISQUE POSTERIS AEDIFICAVIT QUAM DEO
SOLEMNI RITU DIVINO CULTUI DICATA EST
AN. SAL. MDCCLVIII VIII. IDUS SEXTILES
CAROLO MICHAELE DEI ET APOSTOLICAE SEDIS GRATIA
PRIMO ARCHIEPISCOPO GORITIAE
E. S. R. I. COMITIBUS AB ATTEMS
SACR. CAES. REG. MAIEST. AB INTIMIS CONSILIIIS

⁴⁵⁹ Za prevod napisa se zahvaljujem kolegu dr. Alešu Mavru.

QUEM IPSA SIBI VIRTUS SI LOQUI POSSET
 PASTOREM DELIGERET
 DEIPARAE AD NIVES GERIT. TITULUM
 VT VEL IPSE TITULUS CANDIDAM NIVIQUE SIMILIAM
 PURITATEM TESTETUR
 ILLIBATI MARIAE CONCEPTUS
 QUI IN SACRAE HUIUS AEDIS ARA COLITUR
 HAEC ARA HIC TITULIS DOCET
 QUA PURITATE MARIAE CLIENTER AD DEUM ACCEDERE OPORTEAT.

67. Napisna plošča o posvetitvi kapele v kapeli dvorca Novo Celje
 (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

PREVOD

*To posvečeno svetišče svoje rojstvo dolguje istemu človeku
 kot Novo Celje,
 Antonu grofu SRC Gaisrucku.
 In on, ki dal je z velikimi stroški pozidati slednje,
 je tudi prvo z nič manjšimi stroški povzdignil do te izjemne lepote,
 ker ni hotel, da bi bilo človeško domovanje veličastnejše od Božjega.
 Da bi bil njegov izvor imenitnejši,
 je bilo postavljeno skoraj sočasno,
 ko je patriarh nadškofa iz Ogleja prestavil v Gorico.
 (Svetišče) bi komaj moglo imeti slavnejše obdobje,
 ko tako svete najvišje ustanove ni iskalo v tujih deželah
 zunaj avstrijskega cesarstva.
 Ustanovitelj kapele je hotel, da bi bila javna,
 da bi bila na voljo vsem
 in da bi vsi, ki prihajajo h gospodu Novega Celja,
 imeli kraj,
 na katerem bi Gospodu nebes žrtvovali in darovali božansko daritev.
 Kapele namreč ni zgradil bolj zase in za svoje potomce kakor za Boga.
 S slovesnim obredom jo je za bogoslužje 6. avgusta leta odrešenja 1758 posvetil
 Karel Mihael, po Božji milosti in milosti apostolskega sedeža
 prvi goriški nadškof,
 iz rodu grofov SRC Attems,
 tajnih svetnikov svetega cesarsko-kraljevskega veličanstva.
 Njega bi, če bi mogla krepost govoriti sama zase,
 izbrala za pastirja.
 Kapela nosi naslov Božje porodnice Snežne,
 kakor bi že sam patrocinijski pričeval za neomadeževano in snegu podobno
 čistost
 neoskrunjenega Marijinega spočetja,
 ki ga častijo na oltarju tega svetišča.
 Ta oltar s svojimi naslovi uči,
 da morajo prosilci k Bogu pristopati po Marijini čistosti.⁴⁶⁰*

Slavospevi na napisnih ploščah v Novem Celju in Svetlem Dolu nam Antona grofa Gaisrucka predstavijo kot moža, ki je o sebi menil, da je po svoji volji spremenil vse, kar je videl, in da je vredni

⁴⁶⁰ Za prevod napisa se zahvaljujem kolegu dr. Alešu Mavru.

naslednik mogočnih grofov Celjskih. Grofovo zanimanje za zgodovino je eden od argumentov za tezo, da je upodobljen na enem od portretov štajerskih plemičev, ki jih je Gennaro Basile naslikal v zgodnjih šestdesetih letih 18. stoletja po naročilu Janeza Venclja grofa Purgstalla za Portretno sobo v dvorcu Hainfeld na vzhodu Štajerske.⁴⁶¹ Plemič srednjih let v zeleni obleki in z zimskim podložnim klobukom je izstopil iz kaleše s štirimi konji pred dvorcem Hainfeld in gledalcem s sugestivno gesto razlaga o antičnih fragmentih. Ob korintskem kapitelu je na bazi stebra upodobljen grb, ki ni pripadal nobeni štajerski plemiški rodbini in je posledično otežil identifikacijo portretiranca. Na hrbtni strani portreta je prilepljen listek, na katerem je naročnik Purgstall 16. avgusta 1762 napisal *Anton*, se podpisal in dal portretu številko 40.⁴⁶² Eden od poznejših lastnikov Hainfelda Joseph baron Hammer-Purgstall je o portretih objavil razpravo in dal večino od njih reproducirati v tehniki litografije.⁴⁶³ Portretiranca je identificiral kot grofa Leslieja (sl. 68),⁴⁶⁴ kar je napačno, saj sta dva grofa Leslieja s pravilnim grbom upodobljena na drugih portretih hainfeldske serije. Franz Reitinger je portretiranca identificiral kot lastnika ptujskega gospostva Karla Kajetana grofa Leslieja (1696–1761), napis *Anton* pa skušal razložiti z domnevno zamenjavo lističev na hrbtni strani.⁴⁶⁵ Menim, da je na portretu upodobljen Anton grof Gaisruck in da antični ostanki ne aludirajo na veličino antičnega Ptuja, pač pa antičnega Celja. Majhna in zajetna grofova postava je primerljiva s portretom v dvorani dvorca Novo Celje, ki je obravnavan v nadaljevanju. Obrazne poteze na obeh portretih se razlikujejo, kar je mogoče pripisati dejstvu, da sta slikarja Gennaro Basile in Josef Cassian Gasser portreta naslikala po smrti Antona grofa Gaisrucka (v letih 1762 in 1764).

68. J. Bauer po Gennaru Basilu: portret Antona grofa Gaisrucka, 1855, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

RAZSIPNOST, DOLGOVI IN FINANČNI NADZOR NAD GRADNJO DVORCA NOVO CELJE

Z gradbenimi posegi za preobrazbo dvorca Plumberk v razkošno Novo Celje je Anton grof Gaisruck presešel svoje finančne zmožnosti in si je moral od sredine petdesetih let 18. stoletja sposojati denar od ljudi iz najrazličnejših socialnih slojev.⁴⁶⁶ Zavedanje o prezadolženosti je razvidno iz njegove oporoke, v kateri je samo gospostvo Novo Celje opredelil kot fidejkomisno, to je neodtujljivo rodbinsko posest, ki jo je namenil bratu Janezu Karlu in po njem najstarejšemu moškemu potomcu vsakokratnega lastnika fidejkomisa.⁴⁶⁷ Druga gospostva so lastniki fidejkomisa smeli prodati, na primer za poplačilo dolgov.

Nad fidejkomisnim premoženjem so bdeli deželni uradniki, ki so morali poskrbeti, da fidejkomisi niso bili pretirano zadolženi. Za kuratorja Gaisruckovega fidejkomisnega premoženja je bil imenovan dr. Ludvik Karel pl. Perschon,⁴⁶⁸ deželna vlada pa je za presojo večjih investicij dodelila po dva komisarja. Zaradi slabega finančnega stanja so se uradniki začeli ukvarjati z novoceljskim fidejkomisom kmalu po Antonovi smrti in so napisali vrsto dokumentov, ki so bistvenega pomena za proučevanje gradnje in opremljanja Novega Celja. Zahvaljujoč marljivosti uradnikov, je gradnja Novega Celja ena od najboljše dokumentiranih posvetnih gradenj sredine 18. stoletja, ki ob navedbah udeleženih mojstrov in umetnikov nudi tudi vpogled v potek gradnje in plačila sodelujočim. Čeprav so dokumenti nastajali v času Janeza Karla grofa Gaisrucka, so povedni tudi za Antonovo obdobje.

SPECIFIKACIJA UPRAVITELJA JOŽEFA DANIJELA NOVAKA

O MOJSTRIH IN UMETNIKI, KI SO DELOVALI PO NAROČILU ANTONA GROFA GAISRUCKA

Preobrazba dvorca Plumberk v Novo Celje je bila v času Antona in njegovega dediča Janeza Karla Gaisrucka izvedena po arhitekturnem načrtu, ki je nastal v času grofa Antona in ga njegov dedič ni spreminjal.⁴⁶⁹ Kljub temu so posegi obeh bratov v nadaljevanju obravnavani ločeno, saj je ohranjenih dovolj podatkov za proučevanje njunega deleža pri gradnji in opremljanju dvorca. Pomemben vir za razumevanje, kateri mojstri so podpisali pogodbe v času Antona Gaisrucka, je specifikacija dolgov obrtnikom in umetnikom, ki jo je 31. julija 1761 pripravil novoceljski upravitelj Jožef Danijel Novak

⁴⁶¹ O portretih gl. REITINGER 2016.

⁴⁶² REITINGER 2016, str. 134, 323, 348.

⁴⁶³ HAMMER-PURGSTALL 1855.

⁴⁶⁴ HAMMER-PURGSTALL 1855, str. 9–10.

⁴⁶⁵ REITINGER 2016, str. 134, 348.

⁴⁶⁶ AT StLA, LR, K. 240, H. 1, zadolžnice Antona grofa Gaisrucka, fol. 202r–324r. Gl. tudi WEIGL 2003 a, str. 84.

⁴⁶⁷ AT StLA, Landtafel I, tomus 120, prepis oporoke Antona grofa Gaisrucka, 25. 1. 1761, fol. A1r–A10r.

⁴⁶⁸ Ludvik Karel pl. Perschon (1729–1804) je bil doktor prava in gubernijski svetnik; gl. NASCHENWENG 2020 a, str. 58.

⁴⁶⁹ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, pred 30. 6. 1762, fol. 82r. Gl. tudi WEIGL 2000, str. 254; WEIGL 2003 a, str. 80.

in jo je kurator Ludvik Karel pl. Perschon pred 12. julijem 1762 predložil deželni pravdi.⁴⁷⁰ Specifikacija je bila namenjena dopolnitvi popisa dolgov v zapuščinskem inventarju po Antonu Gaisrucku. Iz specifikacije je razvidno, da so gradbena dela že v času grofa Antona toliko napredovala, da so lahko podpisali pogodbe s ključavničarjem, mizarjem, pečarjem, štukaterjem, pozlatarjem, kiparjem in slikarjem.⁴⁷¹ Arhitekt, zidarji, tesarji in drugi gradbeni mojstri v specifikaciji niso navedeni, zato sklepamo, da so bili za svoje delo plačani že za časa grofovega življenja.

Arhitekt je načrte za novoceljski dvorec pripravil takoj po Gaisruckovem nakupu Plumberka 17. aprila 1756, saj so se dela začela že naslednji mesec, ko je celjski ključavničarski mojster Anton Zimmermann še v stari stavbi odlomil ključavnico omare in jo nadomestil z novo.⁴⁷² Čeprav avtor arhitekturnih načrtov za preobrazbo Plumberka v Novo Celje v fidejkomisni dokumentaciji ni omejen, je Igor Weigl na podlagi formalnih značilnosti in podatkov, da je arhitekt umrl v Ljubljani istega dne kot Anton grof Gaisruck in da je gradnjo po arhitektovi smrti vodil Lovrenc Prager, ugotovil, da je načrte zasnoval arhitekt Matija Persky (1716–1761).⁴⁷³ V Spodnji Avstriji rojeni Persky se je leta 1747 naselil v Ljubljani, naslednjega leta pridobil meščanstvo in obrtno dovoljenje ter se poročil s Terezijo, hčerjo pokojnega stavbenika Gregorja Mačka mlajšega; leta 1755 je bil imenovan za kranjskega deželnega stavbnega mojstra.⁴⁷⁴ Pred pridobitvijo Gaisruckovega naročila za preobrazbo Plumberka v Novo Celje leta 1756 je načrtoval in izvedel številne prezidave in novogradnje mestnih palač in podeželskih rezidenc, ki so bile v lasti kranjskega plemstva, naročila pa je dobival tudi od ljubljanske škofije in kranjskih samostanov.⁴⁷⁵ Razlogi za to, da je Gaisruck najel kranjskega deželnega stavbnega mojstra in ne katerega od njegovih štajerskih kolegov, ostajajo neznani. Morda je na izbiro vplivala prezidava knezoškofijske rezidence in gradnja nove cerkve v bližnjem Gornjem Gradu, katere pobudnik je bil ljubljanski knezoškof Ernest Amadej grof Attems in kjer je arhitektovo sodelovanje dokumentirano od leta 1749,⁴⁷⁶ verjetno pa je Persky naročnika prepričal tudi s svojo dunajsko izobrazbo in izkušnjami (sl. 69).

Ključavničarski mojster Anton Zimmermann, ki je imel delavnico v oziroma na sedanjih Grajski ulici in Muzejskem trgu v Celju, je po Novakovi specifikaciji do leta 1761 že prejel 1452 goldinarjev in

⁴⁷⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis dr. Ludvika Karla pl. Perschona deželni pravdi, pred 12. 7. 1762, fol. 144r–145v, 153v.

⁴⁷¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145r–145v.

⁴⁷² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija celjskega ključavničarskega mojstra Antona Zimmermanna, 23. 12. 1763, fol. 42r–43v, 73r–74v: *noch in daß alte Gebei von ein Kasten daß Schloß abgebrochen*. Gl. tudi WEIGL 2000, str. 254; WEIGL 2003 a, str. 74.

⁴⁷³ WEIGL 2000, str. 15, 34, 254–256; WEIGL 2003 a, str. 78.

⁴⁷⁴ WEIGL 2000, str. 7; WEIGL 2003 a, str. 84; SAPAČ 2007, str. 256–257.

⁴⁷⁵ Za najpopolnejši seznam dokumentiranih in pripisanih del Matije Perskega gl. WEIGL 2003 a, str. 84; SAPAČ 2007, str. 256–257.

⁴⁷⁶ WEIGL 2000, str. 14, 225.

69. Dvorec Novo Celje po prezidavah Antona grofa Gaisrucka, digitalna rekonstrukcija (© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

16 krajcarjev, dolgovali pa so mu še 776 goldinarjev in 11 krajcarjev.⁴⁷⁷ Zimmermann je preostanek prejel v dveh obrokih februarja in novembra 1762, v drugi pobotnici pa je izrecno navedel, da je dela opravil v dvorcu (*HauptGebäu*).⁴⁷⁸ Velik zaslužek ni skladen z drugim ohranjenim dokumentom, ki ga je pripravil Anton Zimmermann in vključuje natančen popis del, ki jih je opravil v Novem Celju med letoma 1756 in 1763; po tej specifikaciji naj bi Zimmermann za vsa dela sedmih let prejel samo 57 goldinarjev in 49 krajcarjev.⁴⁷⁹ Drugi Zimmermannov popis je za proučevanje gradbene zgodovine zelo pomemben, saj omogoča shematično rekonstrukcijo poteka gradnje. V prvih dveh letih je Zimmermann izdelal številne ključavnice, vendar je samo za nekatere navedel, v katerih prostorih so bile, na primer v shrambi in kleti, novembra 1757 v neki kamri in istega leta v lovčevi sobi,⁴⁸⁰ ki je bila najverjetneje v pritličju dvorca. Pritličje je bilo tedaj verjetno gradbeno že dokončano. 8. februarja 1760 je Zimmermann vgradil ključavnico na podstrešju nove gradnje (*Neue gebej*) in pripravil neko delo za urarja, iz česar sklepamo, da so v začetku leta 1760 na dvorišni strani dvorca vgradili uro. Novembra 1760 je Zimmermann na novo okoval dvokrilna zunanja vrata slavnostne dvorane in za velike okvirje v dvorani izdelal dvajset dolgih in močnih lesenih vijakov, verjetno nosilcev za stenske svečnike. Ob koncu leta 1760 je Zimmermann na novo okoval tudi osem okenskih okvirjev steklenjaka. Ključavničar je stavbo imenoval rastlinjak (*Treibhaus*), vendar smemo domnevati, da je bila zgrajena kot značilen baročni steklenjak s proti jugu obrnjenimi zastekljenimi površinami. Iz popisa ni razvidno, ali so tedaj prenovili steklenjak iz časa baronov Miglio ali pa so ga zgradili na

⁴⁷⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145v. O Zimmermannu, ki je bil leta 1779 ovaden, da je kršil cehovska določila, saj se ni udeleževal cehovske skupščine, ob tem pa je dolgoval nekaj nad 12 goldinarjev, gl. ŽIŽEK 2012, str. 318, 369–370, 373.

⁴⁷⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica celjskega ključavničarskega mojstra Antona Zimmermanna, 16. 11. 1762, fol. 193r.

⁴⁷⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija celjskega ključavničarskega mojstra Antona Zimmermanna, 23. 12. 1763, fol. 42v.

⁴⁸⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija celjskega ključavničarskega mojstra Antona Zimmermanna, 23. 12. 1763, fol. 42v.

novo. Nadaljnja dela je Zimmermann opravil za grofa Janeza Karla Gaisrucka. Marca 1762 je izdelal novo ključavnico za spodnjo sobo pri kuhinji, verjetno za eno od sob za služinčad. Februarja 1763 so s pohištvo opremljali pisarjevo sobo, za katero je Zimmermann tedaj na novo okoval komodo s štirimi predali. Sočasno so se najbrž ukvarjali tudi z drugim pohištvo, saj je ključavničar izdelal 106 lesnih vijakov in nov izvijač.

Celjskemu mizarskemu mojstru Mihaelu Formacherju so do poletja 1761 izplačali 1461 goldinarjev in 6 krajcarjev, dolgovali pa so mu še 989 goldinarjev in 36 krajcarjev.⁴⁸¹ Popis njegovih del v Novem Celju ni ohranjen, prejem preostanka pa je potrdil februarja 1762 v Novem Celju.⁴⁸² Formacher je verjetno identičen s celjskim mizarjem Mihaelom Fuhrmacherjem, ki je bil leta 1779 ovaden, da je kršil cehovska določila.⁴⁸³

Graškemu pečarskemu mojstru Johannu Thalhammerju so že izplačali 50 goldinarjev in 24 krajcarjev, dolgovali pa so mu še 154 goldinarjev in 36 krajcarjev.⁴⁸⁴ V pobotnici je navedel, da je za navedeno vsoto po naročilu grofa Antona izdelal štiri peči, zahteval pa je še povračilo stroškov za dostavo peči in potovanje pomočnika, ki je peči v dvorcu montiral, v vrednosti nekaj več kot 24 goldinarjev.⁴⁸⁵

V upraviteljevi specifikaciji je navedeno, da so štukaterju Jožefu Gebhardu na podlagi pogodbe plačali 3180 goldinarjev, dolgovali pa so mu jih še 820.⁴⁸⁶ Za izplačilo preostanka je upravitelj Jožef Danijel Novak novembra 1762 odpotoval v Ljubljano (sl. 70).⁴⁸⁷ Štukaterja Jožefa Gebharda smo že spoznali kot avtorja štukmarmornih oltarjev v frančiškanski cerkvi v Nazarjah, za katera je sredstva daroval Franc baron Miglio. Gebhard je bil rojen v Wessobrunnu na Bavarskem, vendar njegova dela v domovini doslej niso znana.⁴⁸⁸ Leta 1742 je bil omenjen v rojstni knjigi župnije Šmarje pri Jelšah, leta 1746 je dobil obrtno dovoljenje v Ljubljani in leta 1752 ljubljanske mestne pravice.⁴⁸⁹ Na podlagi arhivskih virov in slogovne analize je bil v zadnjih dveh desetletjih kot Gebhardovo delo prepoznan obsežen korpus skoraj tridesetih oltarjev iz štukmarmorja v Sloveniji in na Hrvaškem.⁴⁹⁰ Gebhard

⁴⁸¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145v.

⁴⁸² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica celjskega mizarskega mojstra Mihaela Formacherja, 18. 2. 1762, fol. 189r.

⁴⁸³ O njem gl. ŽIŽEK 2012, str. 318.

⁴⁸⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145v.

⁴⁸⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica graškega pečarskega mojstra Johanna Thalhammerja, 19. 7. 1762, fol. 147r. O Thalhammerju gl. WEIGL 2003 a, str. 82.

⁴⁸⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145r. Gl. tudi VIDMAR 2023, str. 161.

⁴⁸⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica ljubljanskega mestnega štukaterja Jožefa Gebharda, 15. 11. 1762, fol. 196r.

⁴⁸⁸ 18. 2. 1703 rojeni Janez Jožef Gebhard je bil sin Dominikusa Gebharda (1681–1756) in Severine Zimmermann (1687–1764), sestre slikarjev in štukaterjev Johanna Baptista in Dominikusa Zimmermanna. O sorodstvenih povezavah SCHNELL, SCHEDLER 1988, str. 124.

⁴⁸⁹ MUROVEC 2000, str. 178–179; RESMAN 2003, str. 486; RESMAN 2006, str. 472.

⁴⁹⁰ O oltarjih gl. STEGENŠEK 1905, str. 74–76; RESMAN 2003, str. 477–491; RESMAN 2006, str. 472; RESMAN 2010, str. 64–65; ZAJEC 2011, str. 177–194.

70. Pobotnica štukaterja Jožefa Gebharda, 15. 11. 1762, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

je z wessobrunnskima sodelavcema Franzem Reschem in Johannom Rauchom s štukaturo okrasil cerkev sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah,⁴⁹¹ njegovo delo so tudi kapiteli v prezbiteriju Marijine cerkve v Petrovčah.⁴⁹² Po čigavem priporočilu je Anton grof Gaisruck navezal stike s štukaterjem Jožefom Gebhardom, ni bilo mogoče ugotoviti. Da štukaterja ni poiskal med mojstri, ki so delovali v Gradcu,⁴⁹³ bi smeli pojasniti s tezo, da se je umetnostno ambiciozni Gaisruck med bivanjem v Münchnu⁴⁹⁴ seznanil z rokokojskimi štukaturami na Bavarskem in je v svojem dvorcu zaposlil wessobrunskega štukaterja. Na Gebharda, ki je tedaj že skoraj dve desetletji bival v notranjeavstrijskih deželah, bi

⁴⁹¹ MUROVEC 2000, str. 178–179; RESMAN 2003, str. 486; RESMAN 2006, str. 472. Metoda KEMPERL 2007, str. 41–42, je Gebhardu, Reschu in Rauchu pripisala tudi kapitele v župnijski cerkvi v Rogatcu.

⁴⁹² KEMPERL 2004 b, str. 56; KEMPERL 2007, str. 105; KEMPERL, VIDMAR 2014, str. 207.

⁴⁹³ O graških štukaterjih druge polovice 18. stoletja gl. DEDEKIND 1959, str. 133–136; DEDEKIND 1968/1969, str. 135–157.

⁴⁹⁴ Po napisu na portretu iz novoceljske slavnostne dvorane je bil Anton grof Gaisruck v času habsburške zasedbe Bavarske (1742–1744) predsednik komore v Münchnu. Gl. tudi WEIGL 2000, str. 34; WEIGL 2003 a, str. 73, 80; VIDMAR 2016, str. 49–50.

71. Pobotnica slikarja in pozlatarja
Franza Josefa Reicha, 7. 7. 1761,
Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

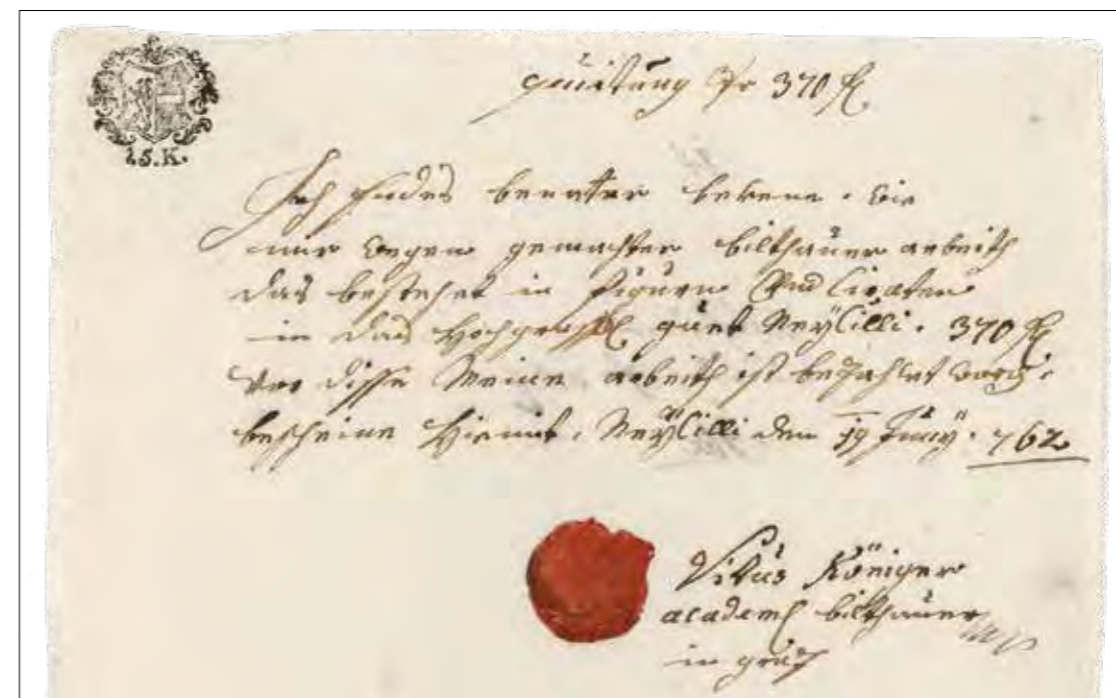
Gaisrucka lahko opozorili frančiškani v Nazarjah ali arhitekt Matija Persky, ki je tako kot Gebhard živel v Ljubljani.

Graški slikar in pozlatar Franz Josef Reich je na podlagi pogodbe prejel 800 goldinarjev, dolgovali pa so mu jih še 748.⁴⁹⁵ Reich je preostanek prejel že 7. julija 1761, vendar je v pobotnici navedel samo, da je opravil poslikovalska in pozlatarska dela, ki niso podrobneje specificirana (sl. 71).⁴⁹⁶ O Reichu je znano le, da se omenja od leta 1744, da je bil leta 1753 član graškega slikarskega ceha in da je umrl leta 1789.⁴⁹⁷ V Marijini cerkvi v Petrovčah je deloval najpozneje od leta 1758,

⁴⁹⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145r–145v; VIDMAR 2023, str. 161.

⁴⁹⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica graškega slikarja in pozlatarja Franza Josefa Reicha, 7. 7. 1761, fol. 146r.

⁴⁹⁷ WASTLER 1883, str. 138; FREY 1924, str. 194.

72. Pobotnica kiparja Veita Königerja, 19. 6. 1762, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

kar potrjuje njegova signatura na takrat dokončanem velikem oltarju petrovške cerkve. Reichovo sodelovanje s štukaterjem Jožefom Gebhardom in kiparjem Veitom Königerjem v Petrovčah⁴⁹⁸ se je nadaljevalo v reprezentančnih prostorih dvorca Novo Celje.

Graški kipar Veit Königer je na podlagi pogodbe že prejel 170 goldinarjev, plačati pa so mu morali še 370 goldinarjev.⁴⁹⁹ Kipar je prejem preostanka potrdil v Novem Celju, kar dokazuje, da se je tam zadrževal vsaj še junija 1762 (sl. 72).⁵⁰⁰ Igor Weigl je v pobotnici navedene kipe in okrasje povezal z oltarjem v novoceljski kapeli.⁵⁰¹ Kakor je prikazano v nadaljevanju, pa menim, da se je kipar sicer neohranjeno pogodbo zavezal tudi za izdelavo kipov na stopnišču in pred glavnim vhodom, stenskih svečnikov v dvorani ter okrasnih vaz na pročeljih dvorca. Na Tirolskem rojeni kipar je v letih med 1751 in 1754 obiskoval Akademijo upodablajočih umetnosti na Dunaju.⁵⁰² Na njegovo delo

⁴⁹⁸ Skulpture na velikem oltarju v petrovški cerkvi je kiparju Veitu Königerju pripisal VRIŠER 1963, str. 150, vendar jih je datiral v leta med 1760 in 1780. Gl. tudi VRIŠER 1992, str. 141.

⁴⁹⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145v.

⁵⁰⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica graškega akademskega kiparja Veita Königerja, 19. 6. 1762, fol. 192r.

⁵⁰¹ WEIGL 2000, str. 15, 51, 250–251; WEIGL 2003 a, str. 82.

⁵⁰² ANDORFER 1925, str. 4; SCHEMPER-SPARHOLZ 1993, str. 238.

je bistveno vplival profesor Jakob Christoph Schletterer, saj je Königler v času študija verjetno tudi sodeloval v njegovi delavnici.⁵⁰³ Januarja 1756 se je Königler v Gradcu poročil s hčerjo kiparja Josepha Schokottnigga in prevzel njegovo delavnico.⁵⁰⁴ V naslednjih desetletjih je ustvaril številne sakralne kamnite in lesene skulpture, medtem ko je bilo na Štajerskem za posvetno kiparstvo manj naročil.⁵⁰⁵ Povod za odločitev Antona grofa Gaisrucka, da je v Novem Celju zaposlil Veita Königlerja, bi utegnilo biti kiparjevo dobro poznavanje sočasnega dunajskega kiparstva in njegovo delovanje za Leopolda grofa Herbersteina v dvorcu Eggenberg in graški palači Eggenberg-Herberstein.⁵⁰⁶ Gaisruck bi lahko navezal stik s Königlerjem med njegovim delom na velikem oltarju petrovške cerkve, ki je bilo dokončano leta 1758. Kakor je bilo že omenjeno, pa je pri kiparju naročil tudi skulpture in ornamentiko za zunanji porton dvorca Liebenau, ki je bil domnevno končan leta 1759.⁵⁰⁷

Slikarju Antonu Jožefu Lerchingerju so po pogodbi že izplačali 800 goldinarjev, dolgovali pa so mu jih še 480.⁵⁰⁸ 31. julija 1761 njegovo delo v dvorcu še ni bilo končano, saj je v poročilu navedeno, da bodo stroški za slikarjevo hrano do zaključka slikarskih del znesli 80 goldinarjev.⁵⁰⁹ Februarja naslednjega leta je Lerchinger v Novem Celju potrdil prejem preostanka (sl. 73).⁵¹⁰ Iz dokumentov ni razvidno, za katera dela je umetnik sklenil pogodbo z Antonom grofom Gaisruckom in katera so bila ob naročnikovi smrti nedokončana. Najverjetneje je slikar v Antonovem času poslikal strop kapele in morda slavnostne dvorane, podatki v zapuščinskem inventarju po Antonu grofu Gaisrucku pa pričajo tudi o tem, da je Lerchinger pred naročnikovo smrtjo februarja 1761 dokončal slikane tapete za štiri sobe gosposkega nadstropja, vredne 400 goldinarjev.⁵¹¹ Na izbiro Lerchingerja je nedvomno vplivalo naročnikovo zadovoljstvo z njegovo poslikavo kapele sv. Florijana v Svetlem Dolu, slikar pa je v poznih petdesetih letih 18. stoletja deloval tudi v Marijini cerkvi v Petrovčah.⁵¹²

V fidejkomisni dokumentaciji so ohranjeni številni zahtevki mojstrov, ki so delovali za grofa Antona in so bili plačani v času njegovega naslednika Janeza Karla, vendar v zgoraj navedeni Novakovi specifikaciji niso omenjeni. Za zgodovino gradnje in opremljanja Antonovih dvorcev je

73. Pobotnica slikarja Antona Jožefa Lerchingerja, 13. 2. 1762, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

pomemben graški slikar Johann Franz Petumfill (1729 – ok. 1778), ki je po naročilu grofa Antona naslikal šest večjih slik, katerih motiv ni naveden, in manjšo, ki je prikazovala krajino v gospodstvu Liebenau.⁵¹³ Petumfill se je še v času Antonovega življenja obrnil na grofa s pisno prošnjo, v kateri pravi, da mora biti grofu naročilo še v svežem spominu, in ga prosi za plačilo preostalih

⁵⁰³ SCHEMPER-SPARHOLZ 1993, str. 238.

⁵⁰⁴ ANDORFER 1925, str. 5.

⁵⁰⁵ Za Königlerjev opus gl. ANDORFER 1925, str. 9–27.

⁵⁰⁶ Za Königlerjevo delovanje za grofa Herbersteina gl. ANDORFER 1925, str. 5.

⁵⁰⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana specifikacija graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna Tizcka za leto 1759, fol. 206r.

⁵⁰⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145r. Gl. tudi WEIGL 2000, str. 250; CEVC 2007, str. 123.

⁵⁰⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145r.

⁵¹⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica slikarja Antona Jožefa Lerchingerja, 13. 2. 1762.

⁵¹¹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 158v.

⁵¹² Za Lerchingerjevo delo v Petrovčah gl. CEVC 2007, str. 135–139, z datacijo v šestdeseta leta 18. stoletja.

⁵¹³ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana prošnja graškega slikarja Johanna Franza Petumfilla, fol. 180r; AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirano poročilo upravitelja Johanna Baptista Ressenigga za leto 1770, fol. 82r.

60 goldinarjev, medtem ko je 18 goldinarjev prejel kot predplačilo (sl. 74).⁵¹⁴ Na hrbtni strani prošnje je Petumfill s podpisoma potrdil, da je 7. novembra 1761 prejel 30 goldinarjev, 20. decembra 1762 pa še drugo polovico; drugič se je podpisal kot *Joh Frantz Pettumfill in Corperiter Mahler*. Podpis razodeva, da je bil član graške slikarske bratovščine, na dobre povezave z drugimi graškimi umetniki pa kaže poroka s sestro slikarja Johanna Baptista Antona Raunacherja leta 1758, ob kateri je kot priča nastopil kipar Veit Königer.⁵¹⁵ Petumfill, ki ga je Franz Reitinger neupravičeno obravnaval kot pleskarja,⁵¹⁶ je za bližnjo cerkev sv. Danijela v Celju leta 1772 prispeval oltarno sliko *Marijino darovanje ob očiščenju sv. Ane*,⁵¹⁷ za graško cerkev sv. Marije Snežne je istega leta naslikal oltarne slike sv. Ignacija Lojolskega in sv. Frančiška Ksaverja ter sv. Marije in sv. Jožefa s sv. Terezijo Veliko, sv. Florijana in sv. Ožbalta,⁵¹⁸ v letih 1762 in 1762 je delal tudi za Janeza Vencija grofa Purgstalla v dvorcu Hainfeld.⁵¹⁹ Kakor je prikazano v nadaljevanju, lahko navedbo šestih večjih slik v Petumfillovi vlogi povežemo z upodobitvami pristaniških mest v Gaisruckovem dvorcu Turnišče.

Za gradbeno zgodovino je pomemben tudi graški ključavničar Gallus Johann Tizeck, ki je za grofa Antona delal v letih od 1758 do 1761 in izstavil štiri specifikacije v skupni vrednosti 717 goldinarjev in 26 krajcarjev. Leta 1758 je za novoceljski dvorec izdelal nadvratno mrežo za 100 goldinarjev.⁵²⁰ Sočasno in v naslednjih treh letih je za dvorca Novo Celje in Liebenau izdelal številne ključavnice ter okovja za vrata, okna in pohištvo.⁵²¹ Tizeck je omenil tudi dela za mlin in vrtno hišo, vendar brez omembe kraja. Ključavnica, ki jo je leta 1759 izdelal za sprednja vrtna vrata, se najbrž nanaša na zunanji porton dvorca Liebenau. Zanimiva je tudi omemba vodometa, za katerega je Tizeck okoval vratca vodnega stolpa in prispeval dolg vijak z vilicami, tulcem in ključavnico ter tri plošče z zapornicama, za kar je zahteval nekaj več kot 15 goldinarjev,⁵²² vendar ni navedel, ali je bil vodomet v Novem Celju ali v Liebenau.

⁵¹⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana prošnja graškega slikarja Johanna Franza Petumfilla, fol. 180r. Za vsako veliko sliko je Petumfill prejel 12 goldinarjev, za majhno pa 6 goldinarjev. Gl. tudi WEIGL 2003 a, str. 77.

⁵¹⁵ ALDRIAN 1941, dodatek, str. 7–8.

⁵¹⁶ REITINGER 2016, str. 56.

⁵¹⁷ CEVC 1964, str. 33, repr. 50 (kot Postumfill); MENAŠE 1994, str. 237, repr. 216.

⁵¹⁸ Sliki sta signirani in datirani; gl. *Graz* 2013, str. 128.

⁵¹⁹ ALDRIAN 1952, str. 26–27, 36–37; REITINGER 2016, str. 56.

⁵²⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana specifikacija graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna Tizcka za leto 1758, fol. 186r.

⁵²¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana specifikacija graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna Tizcka za leto 1758, fol. 186r.

⁵²² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana specifikacija graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna Tizcka za leto 1759, fol. 206r: *Item zu der Wasser=Kunst 1 langen Schrauffen mit einer gabel, hilsen, und Schlißl, 3 Scheiben mit 2 Schliessen, auch zum Wasser Thurm ein neue Thür angeschlagen.*

74. Prošnja slikarja Johanna Franza Petumfilla, okrog 1761, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

ARHITEKTURA DVORCA NOVO CELJE

Na dosedanje proučevanje stavbne zgodovine dvorca Novo Celje je bistveno vplivala Dunderjeva navedba, da je dal Anton grof Gaisruck v letih od 1754 do 1760 v razkošnem knežjem slogu pozidati nov dvorec na mestu, kjer je dal zaradi razgleda porušiti prastari grad Plumberk.⁵²³ Dodal je, da starejši prebivalci Savinjske doline novo poslopje še vedno (1847) imenujejo Plumberk, čeprav od prvotnega dvorca ni več sledi in so na mestu, kjer je stal, zasadili park.⁵²⁴ Posledično so pisci dvorec Novo Celje obravnavali kot novogradnjo.⁵²⁵ Igor Weigl je podvomil o popolni porušitvi Plumberka, saj je bilo vključevanje delov starejših arhitektur v novogradnje razširjeno zaradi zmanjšanja gradbenih stroškov in hitrejšega napredka del, v pritličju dvorca pa je bil tudi najden fragment starejše stene.⁵²⁶ Iz najnovejših raziskav Igorja Sapača je razvidno, da so starejših zahodnih pet osi dvorca Plumberk z izjemo južnega pročelja ohranili v prvotni obliki, vzhodni del so razširili in verjetno podaljšali za eno os, povsem pa so spremenili osrednji del stavbe, da so pridobili prostor za vestibul, slavnostno stopnišče in dvorano (sl. 75–77). Dvorec so tudi nadzidali in spremenili zasnovo prostorov. Zaradi razgleda, ki ga omenja Dunder, niso porušili glavnega poslopja, pač pa južni trakt dvorca Plumberk, v katerem je bila kapela. Pustili so samo zahodni del južnega trakta, ki je še viden na franciscejskem katastru. Kamenje porušenega trakta so uporabili za povečavo in nadzidavo novega dvorca, za katerega je značilna izrazito mešana gradnja s kamenjem in opeko. Najbrž so uporabili tudi nekaj kamnja s starega celjskega gradu, kakor je razvidno iz napisa v kapeli.

Arhitektu Matiji Perskemu je s členitvijo zunanjsčine uspelo spretno povsem zakriti predhodne gradbene faze in ustvariti vtis novogradnje. Zaradi uporabe obstoječih zidov je glavno pročelje nekoliko konkavno usločeno, trinadstropna stavba pa ima pritličje, piano nobile in dva mezanina, kar za podeželske dvorce ni bilo običajno (sl. 78). V vzhodnem in zahodnem krilu so ohranili tudi višino pritličja starega Plumberka, vendar so ga z novimi kamnitimi okenskimi okvirji na fasadah optično povišali. Okvirji precej presegajo dejansko višino pritličnih oken, kar je spretno prikrito s kovinskimi mrežami. Kljub uporabi starih zidov stavba z ničimer ne kaže, da je bila zgrajena v več fazah.

Matija Persky je trinajstosno pročelje poudaril z osrednjim triosnim rizalitom in stranskima rizalitoma, ki obsegata po eno os.⁵²⁷ Široko poslopje je uravnotežil s pasovi rustike na rizalilih, venčnimi zidci, ki obtekajo celo stavbo, in ravnimi zaključki nad okni. Izjema so zaključki treh

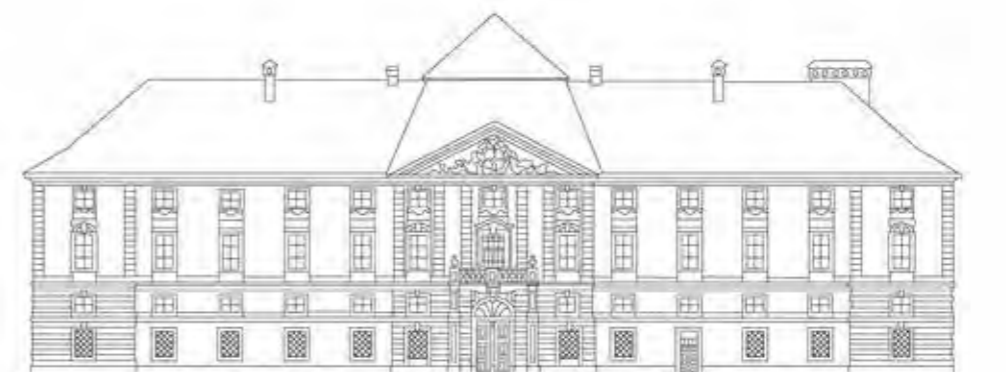
⁵²³ DUNDER 1847, str. 75; ZIMMERMANN 2016, str. 135.

⁵²⁴ DUNDER 1847, str. 76; ZIMMERMANN 2016, str. 135. OROŽEN 1880, str. 375, je domneval, da je stal Plumberk na mestu novoceljske pristave.

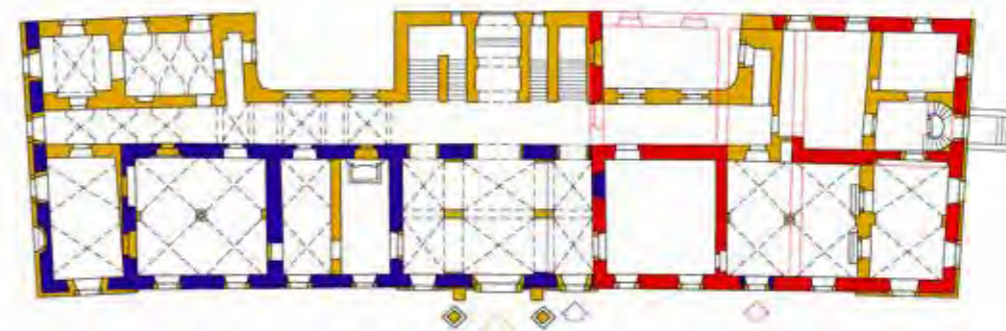
⁵²⁵ Gl. npr. STOPAR 1998, str. 7.

⁵²⁶ WEIGL 2000, str. 34; WEIGL 2003 a, str. 74, 81.

⁵²⁷ Za opis dvorca in primerjave z drugimi stavbami Matije Perskega gl. WEIGL 2003 a, str. 78–79.

SEVERNA FASADA

TLORIS PRITLIČJA

STAVBNE FAZE

- 16. STOLETJE
- 17. STOLETJE
- 18. STOLETJE

75. Stavbne faze dvorca Novo Celje (risal © Igor Sapač)

76–77. Dvorec Novo Celje po prezidavah Antona grofa Gaisrucka, digitalni rekonstrukciji
(© izdelali Živa Kralj, Rok Rantaša in Katja Rihtarič po idejni predlogi Igorja Sapača)

78. Severno pročelje dvorca Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Nejc Bernik)

oken dvorane, ki so izmenjaje zalomljeno in segmentno zaključeni, tako da je najpomembnejši prostor v dvorcu zaznamovan tudi na zunanjsčini stavbe. Trikotni zalom je tudi nad oknom v stranskih rizaliti. Gosposko nadstropje in zgornji mezanin sta v osrednjem rizalitu povezana z rusticiranimi lizenami, ki se pojavljajo tudi na stranskih enoosnih rizaliti. Po vertikalah so okna zgornjih dveh nadstropij povezana z dekorativnimi tablami.

Arhitekturna členitev pročelja se zgosti v osrednjem triosnem delu, ki je poudarjen tudi z mansardno streho. Zasnovan je kot triosni rizalit, čeprav komaj odstopa od telesa stavbe. Glavni portal je polkrožno zaključen in sega v spodnji mezanin, ob straneh ga simetrično spremljata nižja pravokotna portala. Glavni portal je okrašen z volutama, iz katerih se razvije vegetabilni element, motiv volut pa se ponovi tudi na okvirju vrat, ki iz slavnostne dvorane vodijo na altano. Ob glavnem portalu sta dvodelna slopa, okrašena s pravokotnimi polji, ki se ponovijo v notranjsčini stopnišča. Slopa in konzola, ki raste iz temenskega kamna portala, nosijo konkavno-

79. Altana na severnem pročelju dvorca Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

80. Grb grofov Gaisruckov na severnem pročelju dvorca Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

konveksno-konkavno usločeno altano, opremljeno z balustradno ograjo in rokokojskima vazama (sl. 79). Pred slopoma arkade sta na visoka podstavka postavljena kipa, ki ju je verjetno predvidel že arhitekt. K monumentalnosti portala je bistveno prispevala kovana in pozlačena železna mreža, delo graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna Tizcka iz leta 1758, ki je sedaj v Narodnem muzeju Slovenije.⁵²⁸

⁵²⁸ O mreži gl. DUNDER 1847, str. 99; WEIGL 2000, str. 254; WEIGL 2003 a, str. 74.

81. Južno pročelje dvorca Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Nejc Bernik)

Bogato členitev osrednjega rizalita in glavnega vhoda v двореc nadgrajuje trikotno čelo s kamnitim grbom grofov Gaisruckov, ki je bil prvotno polikromiran v heraldičnih barvah in delno pozlačen (sl. 80). Heraldično pravilen grb obdajajo rokokojski vegetabilni in v obliki črke C uviti ornamenti, pridržujeta pa ga leva grbonosca. Vegetabilno ornamentiko je kipar dodal tudi v spodnjih vogalih trikotnega timpanona. Čeprav je Anton grof Gaisruck kamnite skulpture naročal pri graškem kiparju Veitu Königerju, mu grba zaradi grobo izdelane ornamentike in neprepričljivih levjih teles ne moremo pripisati. Morda je grb izklesal kateri od manj spretnih pomočnikov v Königerjevi delavnici ali pa ga je Anton grof Gaisruck naročil pri nekem še neznanem kiparju ali kamnoseku.

Južno pročelje dvorca je členjeno s tremi zelo izstopajočimi triosnimi rizaliti, poudarjenimi z rustiko (sl. 81). V osrednjem rizalitu je pravokoten portal z lunetnim oknom, ki osvetljuje prehod skozi stavbo in stopnišče. Okno nad portalom je okrašeno z balustradno ograjo, sorodno ti-sti na altani. Nad osrednjim rizalitom je podstavek za uro, okrasno kartušo in vazi. Južno pročelje je bolj razgibano od severnega, saj rizaliti močnejše odstopajo od telesa stavbe, dvoosna dela med

82. Dvorec Novo Celje, razglednica, 1898, Medobčinska splošna knjižnica Žalec (© Medobčinska splošna knjižnica Žalec)

rizaliti pa sta bila v pritličju opremljena z arkadami, ki so sedaj zazidane. Okna v pianu nobile imajo trikotne zaključke. Južno pročelje dvorca se je Dunderju leta 1847 zdelo najlepše,⁵²⁹ posebej privlačno pa je bilo okrog leta 1900, ko je bilo v času knezov Salm-Reifferscheidt-Krautheim gosto obraslo z bršljanom (sl. 82).

Matija Persky je načrtoval reprezentančne prostore v osrednjem delu dvorca, ki je na zunanjščini arhitekturno najbolj poudarjen. Ker za kapelo v osrednjem delu ni bilo prostora, jo je arhitekt pomaknil v stransko krilo dvorca, vzhodno od osrednjega rizalita. Zanj ni predvidel zunanjega vhoda, poudarjenega okna ali stolpiča, ki bi zaznamoval njen položaj. Takšna lega kapele je arhitektu onemogočila snovanje idealnega vhoda v oratorij, v katerem je lastnikova družina prisostvovala mašam, iz gosposkih sob, temveč so vanj vstopali iz spodnjega mezanina.

V pritličju osrednjega dela je arhitekt zasnoval razsežen in dobro osvetljen triladijski vestibul oziroma obokano vhodno vežo. Šest križnih obokov vestibula, ločenih z oprogami, je oprtih na pravokotna slopa in na pilastre s profiliranimi kapiteli. Širši srednji del vestibula, tlakovan s prodniki, je vodil na dvorišče, skozi stranska dela, tlakovana s kamnitimi ploščami, pa so stanovalci in gostje prišli do razkošnega glavnega stopnišča. Dvoramno slavnostno stopnišče je oprto na mogočne slope, členjene s štirioglatimi poglobljenimi polji (sl. 83). Na stopnišču so preproste kovane ograje, vendar smemo domnevati, da so bile prvotno načrtovane kovane ograje s školjčnimi in vegetabilnimi motivi, sorodnimi mreži, ki je nekdanj krasila luneto nad glavnim vhodom v

⁵²⁹ DUNDER 1847, str. 105; ZIMMERMANN 2016, str. 173.

83. Stopnišče dvorca Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

dvorec.⁵³⁰ Nad podesti so češke kape in nad stopnišči križni oboki, ločeni z oprogami in okrašeni s štukaturo, ki jo je verjetno predvidel arhitekt Persky, zasnoval pa jo je štukater Gebhard. Imenitnost štukature se je stopnjevala od spodaj navzgor in dosegla vrhunec v pianu nobile in zgornjem mezaninu. V zgornjem delu stopnišča, ki je povezoval piano nobile z zgornjim mezaninom,

⁵³⁰ Z rokokojskimi kovanimi ograjami je npr. opremljeno stopnišče graške hiše na ulici Sporgasse 13, ki ga je v letih okrog 1765 in 1770 verjetno zasnoval arhitekt Josef Hueber in je z oporo na dveh slopih, obokanimi stopnišči in podesti ter členitvijo pilastrov s poglobljenimi polji formalno sorodno novoceljskemu stopnišču. Stopnišče v graški palači Eggenberg-Herberstein je opremljeno s kovano ograjo preprostejših oblik kakor v hiši na ulici Sporgasse 13; gl. *Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz* 1997, str. 494–495, 598–599.

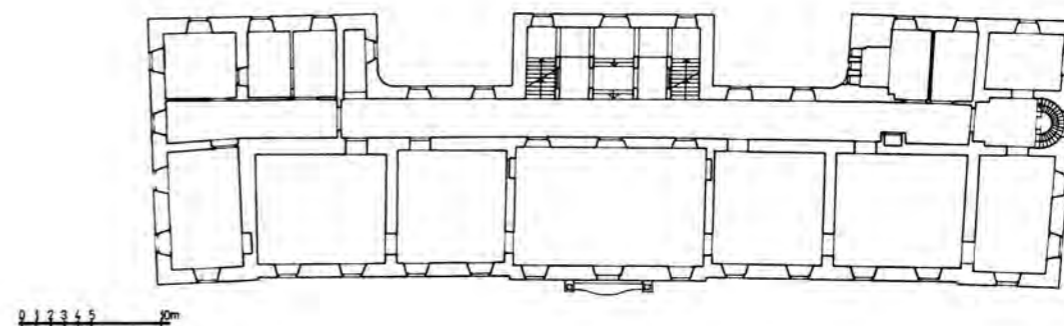
84. Stopnišče dvorca Novo Celje, fotografija iz okrog 1930 (© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

85. Dvorana dvorca Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

je verjetno že arhitekt načrtoval postavitev kipov na poševno prirezane zaključke slopov (sl. 84). Stene so v tem delu stopnišča členjene s horizontalnim vencem, ki ga nosijo preprosti pilastri, iz njega pa rastejo pravokotne baze zgornjih pilastrov s štukiranimi kapiteli, ki podpirajo profiliran venčni zidec. Kapitele je na teh mestih nedvomno predvidel arhitekt, vendar je za njihovo tedaj zelo moderno ornamentiko zaslužen štukater Jožef Gebhard.

Hodnik piana nobile je obokan z enajstimi plitvimi češkimi kapami, ki so ločene z oprogami in okrašene s štukaturjo. S hodnika je dostopen največji in najveličastnejši prostor v dvorcu, slavnostna

86. Tloris piana nobile, dvorec Novo Celje (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

dvorana, ki iz piana nobile sega v zgornji mezanin in z lesenim stropom tudi na podstrešje dvorca (sl. 85). Tri osi obsegajoči daljši stranici dvorane sta predrti s po tremi okenskimi in vratnimi odprtini, ki se zaključijo s polkupolami. Nad njimi so pravokotne svetlobnice. V krajših stranicah dvorane je po dvoje vrat, med njimi pa sta kamina. Stene členijo pilastri, ki povezani v pare nosijo kratka profilirana ogredja, nad katerimi so pravokotna polja, ki nosijo profiliran venčni zidec. Za detajle dekoracije je nedvomno zaslužen štukater Jožef Gebhard, vendar smemo domnevati, da je vsaj osnovno členitev sten načrtoval Matija Persky, saj je sorodna členitvi slavnostne dvorane, ki jo je Persky v letih med 1749 in 1751 po naročilu ljubljanskega knezoškofa Ernesta Amadeja grofa Attemsa zasnoval v drugem nadstropju škofijske rezidence v Gornjem Gradu. Stene leta 1944 uničene skoraj enako velike⁵³¹ in nekoliko nižje dvorane so bile členjene s pilastri z dekorativnimi kapiteli, ki so nosili profiliran venčni zidec. Na ohranjeni fotografiji so vidna polkrožno zaključena vrata ob kaminu na krajši stranici dvorane in okno s polkupolo na daljši stranici. Tik nad venčnim zidcem je dekorativna naslikana bordura ustvarjala prehod od stene do velike slikarske kompozicije na stropu. Sorodno poslikavo kot v Gornjem Gradu sta si naročnik in arhitekt zamislila tudi na stropu slavnostne dvorane v Novem Celju, vendar ob trenutnem stanju raziskav dvorane, ki je obravnavana v nadaljevanju, ni mogoče ugotoviti, ali je bila tudi izvedena. Kljub temu lahko zatrdimo, da je Persky v Gornjem Gradu in Novem Celju ustvaril najbolj monumentalni dvorani, kar jih je bilo sredi 18. stoletja zgrajenih na Spodnjem Štajerskem.

V pianu nobile je arhitekt upošteval simetrijo in levo in desno od dvorane zasnoval zaporedje gospodskih sob, ki so bile med seboj povezane, štiri od njih pa so bile dostopne tudi s hodnika (sl. 86).

⁵³¹ Novoceljska dvorana meri 13,71 m v dolžino, 8,25 m v širino in 8,67 m v višino. Igor Sapač mi je na podlagi tlorisnega posnetka iz leta 1946 posredoval podatek, da je gornjegrajska dvorana merila 14,9 m v dolžino, 9 m v širino in najverjetneje približno 6 m v višino. Strop dvorane je propadel med požarom leta 1944, stene z ostanki poslikav, pilastri in kaminoma pa so podrli leta 1947 oziroma kmalu zatem. Za velikost in fotografije dvorane prim. CEVC 2001, str. 126–133.

Šest gosposkih sob je razvrščenih ob glavnem pročelju dvorca in z vratnimi odprtini povezanih v zaželeno enfilado prostorov. Ker je v ohranjenih Gaisruckovih dokumentih omenjenih osem gosposkih sob, sklepamo, da so mednje uvrščali tudi sobi v jugozahodnem in jugovzhodnem vogalu stranskih rizalitov. Uvrstitev teh prostorov med gosposke sobe potrjuje tudi štukatura, ki je ohranjena v jugozahodni sobi. Ni pa razvidno, zakaj med gosposke prostore niso uvrščali dveh velikih prehodnih sob v južnih stranskih rizaliti, v kateri je bilo mogoče vstopiti s hodnika.

SEDEŽ GOSPOSTVA IN DVOREC ZA ZABAVO

Najbolj navdušeno hvalnico novoceljski arhitekturi je v *Štajerskem raju* napisal Venčeslav Jurij Dunder, ki je dvorec opredelil kot najveličastnejše plemiško poslopje celotnega savinjskega območja in enega najlepših dvorcev v monarhiji,⁵³² drugi pisci so Novo Celje večinoma primerjali s cesarskim dvorcem Schönbrunn,⁵³³ Weigl pa je domneval tudi vplive neizvedenih načrtov Josepha Emanuela Fischerja von Erlacha za severno pročelje dunajskega Hofburga (*Michaelerfassade*), saj naj bi Anton grof Gaisruck s posnemanjem dunajske rezidence demonstriral svojo lojalnost cesarski hiši.⁵³⁴ Dunder, ki je približno dve desetletji preživel na Dunaju, je menil, da je dvorec primerljiv z razkošno palačo knezov Liechtensteinov na dunajski ulici Schenkenstrasse (sedaj Bankgasse 9), ki naj bi bila enako visoka, vendar naj bi bil novoceljski dvorec daljši in razsežnejši.⁵³⁵ Dunder je z velikostjo Novega Celja pretiraval, saj je palača Liechtensteinov veliko večja, s trinajstosno fasado na Bankgasse in dvema velikima stranskima traktoma, o vplivu dunajskih palač na Novo Celje pa se ni motil. Dvorec Novo Celje kaže vplive na pravokotnem tlorisu zasnovanih palač dunajskega visokega baroka z osrednjim paviljonom in bočnima kriloma, ki se zaključita z rizaliti.⁵³⁶ Od tam so prevzeti tudi veličastni prostori osrednjega dela stavbe s sosledjem vestibul, slavnostno stopnišče in slavnostna dvorana, ki je povezana z gosposkimi sobami v pianu nobile.

Pri načrtovanju reprezentativne stavbe v Novem Celju je moral arhitekt Matija Persky upoštevati različni funkciji, saj je bil dvorec namenjen sedežu gospostva Novo Celje in je moral nuditi primerne prostore za upravne, gospodarske in sodne namene, hkrati pa je bil zgrajen tudi kot dvorec za zabavo lastnikove družine in preživljanje poletnih mesecev. Odločitev za kompaktno stavbo na pravokotnem tlorisu se zdi v primerjavi z drugimi štajerskimi dvorci nekoliko nenavadna. Podobno 13 × 4-osno zasnovo je imel okrog leta 1700 zgrajeni dvorec Dornava, vendar so

mu v zgodnjih petdesetih letih 18. stoletja po načrtih štajerskega deželnega in graškega dvornega stavbnega mojstra Josefa Hueberja prizidali nižja dvoriščna trakta.⁵³⁷ Zasnova s tremi oziroma štirimi trakti okrog slavnostnega dvorišča je bila značilna tudi za Attemsova dvorca Štatenberg in Gösting; slednji je bil zgrajen med letoma 1724 in 1730 po načrtih graškega dvornega stavbnega mojstra Johanna Georga Stengga (1689–1753).⁵³⁸

V nasprotju z običajnejšo zasnovo sedežev štajerskih gospostev s tremi ali štirimi trakti okrog dvorišča sta se naročnik in arhitekt v Novem Celju odločila za drug stavbni tip, ki je bil bolj kot za gosposčinske sedeže značilen za dvorce za zabavo in se je ravnal po dunajski arhitekturi iz časa okrog 1700.⁵³⁹ Nekaj desetletij pred Antonom grofom Gaisruckom se je za enak stavbni tip odločil Maks Rudolf grof Wurmbbrand-Stuppach, ki je dal med letoma 1720 in 1731 po načrtih graškega dvornega stavbnega mojstra Johanna Georga Stengga zgraditi dvorec Schielleiten na vzhodu Štajerske.⁵⁴⁰ Tudi Schielleiten obsega osrednji triosni paviljon z bočnima kriloma, ki se zaključita z rizalitoma, samo da se z enainvajsetimi okenskimi osmi precej bolj razteza v širino kot Novo Celje. Osrednji del v Novem Celju manj plastično odstopa od telesa stavbe in se razvoju sloga primerno strožje zaključita s trikotnim čelom. V Schielleitnu je manj poudarjena višina, saj dvorec v osrednjem delu in krilih obsega samo pritličje in piano nobile, v stranskih rizaliti pa je izveden še mezanin nad gosposkim nadstropjem. Iz primera dvorca Schielleiten bi bil Anton grof Gaisruck lahko seznanjen tudi z dejstvom, da je gradnja prerazkošnih dvorcev finančno preobremenila gospostvo, saj je bila gradnja ob smrti Maksa Rudolfa grofa Wurmbbrand-Stuppacha zaradi finančnih težav prekinjena, eden od stranskih rizalitov pa je bil zgrajen šele leta 1935. Arhitekt Persky in morda tudi naročnik Gaisruck sta verjetno poznala tudi primestni Cekinov dvorec v Ljubljani, ki ga je dal v letih med 1752 in 1755 zgraditi Leopold Karel grof Lamberg, morda po načrtih Johanna Georga Schmidta.⁵⁴¹ Tudi Cekinov dvorec je zgrajen kot značilen dvorec za zabavo, s pravokotnim tlorisom ter trinajstimi osmi v dolžino in štirimi v širino. V osrednjem triosnem rizalitu sta vestibul in slavnostna dvorana, slavnostno stopnišče pa je v izzidku na začelju stavbe. V bočnih krilih so v Cekinovem dvorcu samo pritličje, mezanin in gosposko nadstropje, saj niso potrebovali upravnih in sodnih prostorov.

Zaradi izbire tipa dvorca za zabavo so v Novem Celju zgradili štiri etaže, da bi pridobili dovolj prostorov tudi za sedež gospostva. Ob tem ugotovimo, da je arhitekt v monumentalnih

⁵³² DUNDER 1847, str. 97; ZIMMERMANN 2016, str. 159.

⁵³³ Gl. npr. OROŽEN 1971, str. 299; STOPAR 1998, str. 7.

⁵³⁴ WEIGL 2000, str. 35–37; WEIGL 2003 a, str. 35.

⁵³⁵ DUNDER 1847, str. 98; ZIMMERMANN 2016, str. 159. O mestni palači knezov Liechtensteinov s sedanjim naslovom Bankgasse 9 – Minoritenplatz 4 – Löwelstraße 10 gl. LORENZ 1985, str. 11–19.

⁵³⁶ O palačah gl. npr. RUST 2012, str. 207–220.

⁵³⁷ O prezidavi dornavskega dvorca gl. WEIGL 2003 b, str. 41–57; KOMIĆ MARN 2014, str. 65–71. Igor Sapač mi je posredoval podatek, da sta stranska trakta dvorca Dornava stala že pred letom 1710, pozneje pa so ju po Hueberjevem načrtu prizidali.

⁵³⁸ O prezidavi Štatenberga sredi 18. stoletja gl. WEIGL 2003 b, str. 40–41; o gradnji Göstinga RUST 2012, str. 212–218.

⁵³⁹ Prim. RUST 2012, str. 208, 210, 218–220.

⁵⁴⁰ O dvorcu gl. RUST 2012, str. 208–212.

⁵⁴¹ PRELOVŠEK 1999, str. 11. Gl. tudi SAPAČ 2007, str. 263–264.

prostorih osrednjega dela stavbe in v gosposkem nadstropju ustvaril odlično proporcionalne prostornine, sobe v obeh mezaninih pa so sicer velike, vendar zaradi prenizkih stropov utesnjujejo. To je bilo manj moteče v spodnjem mezaninu, ki je bil verjetno prvotno namenjen upravi gospostva in sodstvu, čeprav imamo šele iz prve polovice 19. stoletja ohranjen podatek, da je bil celoten spodnji mezanin namenjen pisarnam in uradniškim stanovanjem.⁵⁴² Bolj moteči so bili nizki stropi v zgornjem mezaninu, ki je bil najbrž prvotno predviden za goste. Nedvomno pa je bilo veliko število prenizkih sob v obeh mezaninih pogojeno z enotnim zunanjim videzom stavbe in ne z njihovo načrtovano rabo.

Ob primerjavi z rabo prostorov v drugih dvorcih, na primer v Eggenbergu in Göstingu pri Gradcu, domnevamo, da sta arhitekt Persky in naročnik Gaisruck v gosposkem nadstropju predvidela delitev na grofovo stanovanje vzhodno od dvorane in grofičino zahodno od nje.⁵⁴³ Izhajajoč iz dvorane, bi imelo vsako stanovanje dve sprejemnici, spalnico in kabinet. Vendar taka ureditev ni bila nikoli uresničena, saj je iz dokumentov razvidno, da Gaisrucki v drugi polovici 18. stoletja dvorca niso opremili sistematično in da niso opremili vseh prostorov v pianu nobile in obeh mezaninih.

O prvotni rabi sob je malo podatkov, saj komisarja po smrti grofa Antona opreme nista popisala po prostorih (priloga 4).⁵⁴⁴ Lahko pa si pomagamo z inventarjem po smrti njegovega naslednika Janeza Karla grofa Gaisrucka leta 1770 (priloga 5), saj so v njem označili, kaj je v sobah staro (iz Antonovega časa) in kaj je novo (iz časa Janeza Karla).⁵⁴⁵ Še leta 1770 so bile štiri največje in najlepše sobe ob slavnostni dvorani nedokončane in pomanjkljivo opremljene, čeprav so bile v njih že slikane tapete.⁵⁴⁶ Družinsko življenje se je odvijalo na obeh skrajnih koncih dvorca: severovzhodna vogalna soba piana nobile je bila namenjena igranju biljarda, jugovzhodna in sosednja soba pa družabnemu življenju.⁵⁴⁷ Postelja iz časa grofa Antona in drugo pohištvo v

severozahodni vogalni sobi piana nobile kažeta, da je bila v njej grofičina spalnica, ki jo je sprva uporabljala Antonova soproga Friderika, po letu 1761 pa si je v njej uredila kabinet Frančiška, soproga Janeza Karla. V jugozahodni sobi piana nobile je bil kabinet, ki z opremo razodeva, da je bil namenjen grofu, sprva Antonu in po letu 1761 Janezu Karlu.⁵⁴⁸ Veliko prehodno sobo z oknom proti jugu, ki je bila dostopna s hodnika in iz predprostora s stranskim stopniščem, so leta 1770 imenovali dekliška ali spletičnina soba (*Jungfrau Zimmer*), vendar ni razvidno, kdo je spal v postelji iz časa grofa Antona v tej bogato opremljeni sobi, v kateri so bili med drugim alabastrna reliefa, šest slik v črno luženih okvirjih in še 20 različnih slik.⁵⁴⁹ Verjetno je v njej prenočeval grof Anton, saj se zdi, da sta si on in grofica Friderika v vzhodnem delu piana nobile provizorično uredila spalnico in kabinet, čeprav dvorec v njunem času še ni bil končan. V času grofa Janeza Karla so Antonovo provizorično spalnico namenili dekletu ali spletični, vendar njegove tri hčere v njej niso spale, saj je bila v njej samo ena postelja.

Zapuščinski inventar po grofu Janezu Karlu priča tudi o tem, da je bilo leta 1770 opremljenih samo pet sob v zahodnem delu zgornjega mezanina, pet sob v vzhodnem delu pa ni bilo dokončanih in so jih uporabljali kot skladišče pohištva in drugih predmetov. V vseh petih opremljenih sobah v zgornjem mezaninu so bile postelje, kar omogoča tezo, da so sobe po letu 1761 pripadale grofu Janezu Karlu, soprogi Frančiški in njunim štirim otrokom.⁵⁵⁰

V zahodnem delu spodnjega mezanina so bili kapucinova soba, srednja soba za goste, vogalna soba, kuharjeva soba in predverje, v vzhodnem delu pa oratorij, pisarna, arhiv, upraviteljeva soba, soba za lakaje in garderoba.⁵⁵¹

Stihijska raba prostorov, ki jo razbiramo iz zapuščinskih inventarjev po Antonu in Janezu Karlu, grofih Gaisruckih, ni bila posledica skrbnega premisleka arhitekta in naročnika. Gaisrucki so opremili samo tiste sobe, ki so jih potrebovali ob občasnih obiskih Novega Celja. Kot je pokazano v nadaljevanju, so se šele lastniki Novega Celja v 19. stoletju z rabo prostorov približali prvotno načrtovani razporeditvi gospodarskih, upravnih in gosposkih sob ter sob za goste v štirih etažah dvorca, saj ga niso uporabljali samo občasno kot poletno rezidenco, temveč so si v njem ustvarili dom.

⁵⁴² DUNDER 1847, str. 101; ZIMMERMANN 2016, str. 165–167.

⁵⁴³ Tovrstno ureditev je domneval že WEIGL 2000, str. 42. Ureditev »moških« stanovanj v južni in »ženskih« v severni polovici dvorca Eggenberg pri Gradcu ter njihovo spreminjanje v 17. in 18. stoletju je analiziral Paul Schuster. Z dvorcem Novo Celje je primerljiva zlasti zasnova, ki sta jo dala po letu 1754 urediti Marija Eleonora, rojena kneginja Eggenberg, in njen soprog Leopold grof Herberstein. Par je nekdaj dve stanovanji s po 12 sobami v drugem nadstropju dvorca razdelil na štiri enote (*Appartement de Parade*, *Appartement de Société* in stanovanji zakoncev v jugozahodnem in severozahodnem vogalu dvorca); gl. SCHUSTER 2020, str. 180–186, 293–296. V Göstingu je bilo zahodno od dvorane grofovo stanovanje, vzhodno pa grofičino; obe so sestavljali kabinet, predprostor (*Antichambre*) in spalnica; gl. RUST 2012, str. 216.

⁵⁴⁴ Gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 156v–166r.

⁵⁴⁵ Gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 61r–66r; AT StLA, LR, K. 240, H. 8, nedatirana specifikacija še nepopisanih premičnin v dvorcu Novo Celje, 1772, fol. 160r–161r.

⁵⁴⁶ Gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 63r.

⁵⁴⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu

Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 63v–64v.

⁵⁴⁸ Spomin na grofov kabinet se je ohranil vse do leta 1847, ko je Dunder zapisal, da so sobo v jugozahodnem vogalu, iz katere je bil lep razgled na vrt in krajino ob Savinji, imenovali »tako imenovana grofova soba«; gl. DUNDER 1847, str. 103. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 171.

⁵⁴⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 64v–65r.

⁵⁵⁰ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 65r–63r.

⁵⁵¹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 61r–67v.

ANTON GROF GAISRUCK KOT HERAKLEJ

Sestavni del podobe reprezentativnega severnega pročelja in glavnega vhoda v двореc sta bila nadnaravno velika kipa, ki so ju postavili na visoka podstavka ob portalu (sl. 87). Zato sklepamo, da ju je načrtoval arhitekt Matija Persky in da je pogodbo s kiparjem Veitom Königerjem podpisal Anton grof Gaisruck, čeprav kipa morda nista bila končana pred Antonovo smrtjo leta 1761. Menim pa, da sta bila vključena v zadnje znano izplačilo Königerju, podpisano 19. junija 1762,⁵⁵² saj je za sredino šestdesetih let 18. stoletja dokumentirano samo naročilo zunanjega vrtnega portona v Novem Celju, za katerega je Königer izdelal okrasni vazi. Raziskovalci so kipa primerjali s kipom Herakleja, ki ubija lernajsko Hidro na vodnjaku v niši dvorišča v dvoru stolnih kanonikov v Gradcu, ki jo je Königer ustvaril leta 1764 in naj bi bila nekoliko starejša od novoceljskih kipov.⁵⁵³ Za domnevo, da je graški vodnjak starejši od novoceljskih kipov, ni smiselnih argumentov z izjemo nejasno opredeljenih slogovnih značilnosti in verjetno predpostavke, da so kipi v provinci posnemali tiste v deželni prestolnici in ne obratno. Domnevo, da sta novoceljska giganta nastala pred graškim Heraklejevim vodnjakom, lahko podkrepimo z dejstvom, da se je Königer z motivom Herakleja ukvarjal že v dunajskih študijskih letih, saj je leta 1754 prejel prvo nagrado v kiparskem razredu za skupino Heraklej premaga Anteja.⁵⁵⁴ V delavnici svojega dunajskega profesorja Jakoba Christoph Schlettererja bi se Königer lahko seznanil tudi s pripravljano risbo ali bozzetom za Heraklejev kip, ki ga je Schletterer leta 1740 izdelal za двореc Milotice na Češkem.⁵⁵⁵ Kakor novoceljska kipa je tudi Schlettererjev Heraklej v Miloticah poudarjeno mišičast, skoraj gol in upodobljen v kontrapostni stoji; v desnici drži gorjačo, pod nogami pa mu leži premagana lernajska Hidra.

Za dunajske palače so bili značilni kipi atlantov, ki so z mišičastimi telesi nosili ogredja portalov, kipe pa so na podstavke ob portalih postavljali zlasti v samostanih, na primer v spodnjeavstrijskem samostanu Geras, ki so ga prezidali po letu 1736 in na podstavka ob glavnem portalu samostana postavili kipa Ljubezni in Upanja, ki ju je leta 1737 izdelal Königerjev profesor Jakob Christoph Schletterer.⁵⁵⁶ Novoceljski naročnik, arhitekt in kipar so bili nedvomno seznanjeni s takimi samostanskimi portali, vendar menim, da so imeli neposrednejši vpliv na novoceljska kipa portali na načrtovanih, vendar neizvedenih cesarskih stavbah, ki pomagajo razjasniti tudi ikonografijo novoceljskih gigantov. Če bi stala posamezno, bi vsakega brez pomislekov identificirali kot Herakleja, zaradi postavitve v paru pa je Dunder predlagal Samsona in Herakleja, Vrišer

⁵⁵² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica graškega akademskega kiparja Veita Königerja, 19. 6. 1762, fol. 192r.

⁵⁵³ Gl. npr. VRIŠER 1992, str. 142; SCHUNTNER 1992, str. 95; WEIGL 2003 a, str. 83.

⁵⁵⁴ ANDORFER 1925, str. 5; SCHEMPER-SPARHOLZ 1993, str. 238.

⁵⁵⁵ O kipu gl. SCHEMPER-SPARHOLZ 1993, str. 231–232.

⁵⁵⁶ WINDISCH-GRAETZ 1951, str. 76–77.

87. Veit Königer: figuri Herakleja ob glavnem portalu dvorca Novo Celje, okrog 1761 (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Anteja in Herakleja, Schuntner pa Kakusa in Herakleja, pri čemer variirajo domneve, kateri od obeh kipov je Heraklej.⁵⁵⁷

Menim, da oba giganta v Novem Celju upodabljata Herakleja. Snovalci so se pri podvojejni upodobitvi mitološkega junaka lahko oprli na neuresničen, vendar v grafiki razširjen načrt Josepha Emanuela Fischerja von Erlacha, ki je ob portalih severnega trakta dunajskega Hofburga (*Michaelertrakt*) predvidel postavitve Heraklejevih figur in se pri tem oprl na prav tako neuresničen Berninijev načrt vzhodne fasade pariškega Louvra, ki je ob portalih predvideval štiri Heraklejeve figure.⁵⁵⁸ Naročniku in izvajalcema novoceljskega portala bi lahko bila znana tudi grafika (neuresničena) dunajske dvorne knjižnice s figurama Herakleja ob portalu, ki jo je leta 1741 objavil

⁵⁵⁷ Gl. npr. DUNDER 1847, str. 99; VRIŠER 1992, str. 142; SCHUNTNER 1992, str. 95; ZIMMERMANN 2016, str. 161. Tudi Ivan Stopar in Igor Weigl sta domnevala, da sta upodobljena Samson in Heraklej; gl. STOPAR 1977, str. 17; STOPAR 1998, str. 19; WEIGL 2000, str. 37; WEIGL 2003 a, str. 83.

⁵⁵⁸ O neuresničenem projektu (*Projekt III*) iz leta 1729 gl. WEINBERGER 2016, str. 108–109.

jezuit Cajetanus Rehpach (sl. 88).⁵⁵⁹ Od izvedenih del sta novoceljskima kipoma zelo sorodni celopostavni upodobitvi Herakleja na častnem dvorišču liechtensteinskega dvorca Valtice na Moravskem. Leva figura prikazuje Herakleja po boju z lernajsko Hidro, desna pa po boju z nemejskim levom. Visoka podstavka sta v Valticah opremljena z reliefoma, ki upodabljata še dve Heraklejevi dejanji. Domnevati smemo, da so bili reliefi načrtovani tudi na sedaj gladkih stranicah obeh podstavkov v Novem Celju.

Podvojitev Heraklejeve podobe ob novoceljskem portalu se zdi nenavadna, vendar je skladna z vseprisotno baročno plemiško samoidentifikacijo z antičnim polbogom in junakom, ki se je moral pred sprejemom na Olimp spoprijeti z dvanajstimi nalogami, ki so od njega zahtevale nadčloveške napore. Z levo figuro, oblečeno v levjo kožo, je Königer upodobil Herakleja po boju z nemejskim levom. Dolgi kodri levje grive na junakovem hrbtu so Dunderja verjetno spomnili na Samsonove lase (sl. 89). Heraklej je strašnega leva zaman poskušal ubiti z gorjačo in puščicami, zato ga je zadavil z golimi rokami, odrl in si nadel njegovo kožo kot oklep, ki ga puščice niso mogle predreti. Zdi se, da je kip v dvignjeni desnici nekoč držal kovinsko puščico, sicer v pest stisnjena roka ne bi bila smiselna, levico pa je kipar osmisлил s pridrževanjem levje kože pred junakovim osramjtem. Ker je težka kamnita figura zahtevala oporo, je kipar ob levi nogi dodal steber kot pogost Heraklejev atribut. Desna figura, ki je odeta v levjo kožo, z desnico pa se opira na predimenzionirano gorjačo, upodablja Heraklejev boj z lernajsko Hidro (sl. 90). Boj s pošastjo z devetimi glavami je Königer upodobil tudi na omenjenem graškem vodnjaku, vendar v bolj dramatičnem trenutku, ko Heraklej vihti gorjačo nad eno od Hidrinih glav. Königer je v Novem Celju prepričljivo upodobil skoraj goli telesi, ki z napetimi mišicami in trdno stojo odražata moškost in moč. Z gubami na čelu je zaznamoval upravičeno utrujenost junaka po velikih dejanjih.

Sergej Vrišer je zapisal, da je kipar z mišičastima telesoma antičnih junakov, ki ju je razgibal s kontrapostom, gibi in vihranjem ogrinjal, ustvaril izrazito reprezentativno baročno plastiko in

88. Figuri Herakleja ob portalu neuresničene stavbe dunajske dvorne knjižnice, bakrorez iz: Cajetanus Rehpach, *Laudes posthumae Caroli VI.*, 1741

89. Veit Königer: Heraklej po boju z nemejskim levom, okrog 1761
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

90. Veit Königer: Heraklej po boju z lernajsko Hidro, okrog 1761
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

preračunal, kako naj ta sprejme prihajajočega gosta.⁵⁶⁰ Vrišerjevi navedbi lahko dodamo, da je tudi naročnik lahko računal, da bodo gostje v identifikacijskih figurah Herakleja prepoznali lastnika dvorca. Pri glavnem vhodu je gostitelj Anton grof Gaisruck nameraval sprejeti prihajajoče goste kot junak, ki je premagal nemejskega leva in lernajsko Hidro, in v prenesenem pomenu kot mož, ki se je v družbi vzpel z lastnimi napori in dosežki. Prezgodnja smrt mu je preprečila, da bi svoje namene uresničil. Kakor je prikazano v nadaljevanju, je Gaisruck mojstrstvo kiparja izrabil tudi za nadaljevanje zgodbe o lastniku dvorca, saj ga je Königer v kapeli gostom predstavil kot gorečega častilca Brezmadežne, na vrhu slavnostnega stopnišča pa kot moža, ki v družbi nimf uživa v naravnih lepotah svoje podeželske rezidence.

⁵⁵⁹ O emblemih v Rehpachovem spisu gl. TELESKO 2016, str. 124.

⁵⁶⁰ VRIŠER 1992, str. 142.

GRAJSKA KAPELA

Kapela je bila eden prvih dokončanih prostorov v dvorcu, saj lahko iz napisa na zahodni steni razberemo, da jo je goriški nadškof Karel Mihael grof Attems posvetil že 8. avgusta 1758. Arhitekt je kapelo zasnoval kot pravokoten prostor, ki je dostopen iz vestibula, osvetljen s severne strani in z dvema oknom povezan z oratorijem v mezaninu. Kapela je obokana s križnima obokoma, ločenima z oprogo. Opreмили so jo v dveh fazah, pred posvetitvijo in po njej, vendar iz ohranjenih dokumentov sklepamo, da sta bili obe fazi končani pred smrtjo grofa Antona leta 1761. V času posvetitve v kapeli še ni bilo oltarja, ki ga je nadomeščal na južni steni naslikan oltarni nastavek,⁵⁶¹ verjetno pa sta že bili dokončani dekoracija sten in stropna poslikava. Da sta štukater Jožef Gebhard ter slikar in pozlatar Franz Josef Reich že leta 1758 delovala v Novem Celju, sklepamo na podlagi arhitekture velikega oltarja v Marijini cerkvi v Petrovčah, ki je bila prav tako njuno delo. Reich je oltar signiral in datiral leta 1758 (sl. 91).

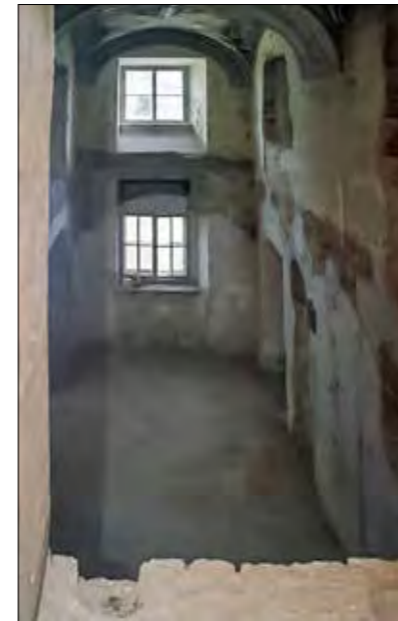

91. Signatura in datacija slikarja in pozlatarja Franza Josefa Reicha, 1758, veliki oltar, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Štukatura in marmoracija na stenah novoceljske kapele sta bili uničeni po letu 1930 in ju je restavrator Aleksander Šiles med letoma 2001 in 2003 izdelal na novo (sl. 92–93), pri čemer se je oprl na fotografije iz obdobja pred drugo svetovno vojno. Pri marmoraciji parov pilastrov, ki nosijo kratka ogredja, se je zgledoval po rožnato-rdečih pilastrih v slavnostni dvorani.⁵⁶² Na eni od predvojnih fotografij je vidno, da so bili podstavki pod bazami pilastrov marmorirani s temnejšim odtentkom štukmarmorja, ki se je nadaljeval s temnejšim štukolustrom na spodnjem pasu stene, zato sklepamo, da je Franz Josef Reich tudi stene med štukmarmornimi pilastri, ki so zdaj belo opleskane, marmoriral s štukolustrom, ki je dajal kapeli enako dragocen videz, kakor ga ima dvorana. Teza je skladna z naročnikovo voljo, izraženo na napisni plošči, da posvetni prostori v dvorcu ne smejo biti veličastnejši od kapele. Štukater Jožef Gebhard je pilastre okrasil z nizkimi, jonskim podobnimi kapiteli z volutama pod kotom 45° in konkavno usločenim abakom. S polžastih volut je razpel žice in na njih zmodeliral cvetne girlande, ki so bile na sredini ehina spete z

⁵⁶¹ Prim. WEIGL 2003 a, str. 74–75; VIDMAR 2023, str. 163–169.

⁵⁶² Rdečo marmoracijo pilastrov omenja tudi DUNDER 1847, str. 100; ZIMMERMANN 2016, str. 165.

92. Kapela dvorca Novo Celje pred restavriranjem in rekonstrukcijo (© Zavod za varstvo kulturne dediščine, Območna enota Celje)

rozeto in so se pod njo zgostile v bogat cvetlični ornament. Na rozeto je bil pritrjen tudi na žice napet, navzgor usločen in na sredini predrt dekorativni element, podoben tistim, ki so ohranjeni v slavnostni dvorani. S štukaturo je bil okrašen tudi eden od profilov ogredja nad parom pilastrov. Gebhard je pri tem izmenjaje uporabil motiv narezljanega jezika in vaze, friz pa okrasil z navzdol obrnjenima narezljanima listoma in navzgor segajočima listnima prstanoma. Enako sta okrašena enojna pilastra v južnih vogalih prostora, ki ju je štukater vizualno povezal z oltarno arhitekturo, tako da sta tvorila privlačen zunanji okvir oltarne stene. S sorodnimi, jonskim podobnimi kapiteli je Gebhard opremil pilastre v prezbiteriju petrovške cerkve, a jih zaznamuje manj cvetličnega okrasja in druge ornamentike kakor novoceljske (sl. 94–95). Wessobrunnski štukaterji so z rokokojsko ornamentiko pogosteje prepredali osnovne oblike kompozitnih kapitelov kakor jonskih. Jonske forme so bile v novoceljski kapeli verjetno namenjene razlikovanju med prostori oziroma ustvarjanju hierarhije in povzdignitvi sakralnega prostora nad posvetno dvorano in stopnišče, čeprav to ni bilo skladno z antično tradicijo, ki je kompozitne kapitele uvrščala nad jonske.⁵⁶³

Gebhard in Reich sta s pozlačenima štukiranimi okvirjema opremila tudi napisni plošči na zahodni steni kapele. Sedanja okvirja sta delo restavratorja Aleksandra Šilesa, ki se je oprl na predvojnne fotografije. Ploskovita in nekoliko groba štukatura se je bistveno razlikovala od finih motivov na kapitelih in jo lahko primerjamo z okvirji, s kakršnimi so wessobrunnski štukaterji krasili oltarne niše, na primer nišo velikega oltarja romarske cerkve bičanega Zveličarja v Wiesu.⁵⁶⁴ Zgornjo stranico okvirjev je štukater nadgradil z motivom prerezanih školjk, iz katerih na straneh rastejo vitice, na sredini pa predrt prstanast ornament. Stranici okvirjev sta bili v spodnjem delu razširjeni, prepleteni s pasovi, obrasli z viticami in dopolnjeni z motivom ananasa. Tudi spodnja stranica je bila rokokojsko razgibana s fantazijskimi zoomorfnimi oblikami, od katerih lahko prepoznamo motiv kačjega pastirja.

⁵⁶³ Bolj pričakovan primer ustvarjanja hierarhije med prostori na podlagi oblike kapitelov zasledimo v benediktinski cerkvi v Weltenburgu, v kateri je Egin Quirin Asam v cerkvenem prostoru izdelal kompozitne kapitele, v pred-dverju pa jonske, kar je bilo skladno z antično tradicijo in pravili *decoruma*; gl. COBURGER 2011, str. 152–153.

⁵⁶⁴ Štukaterska dela v Wiesu je izvedel Gebhardov stric Dominicus Zimmermann, ki je za cerkev pripravil tudi arhitekturne načrte; gl. BAUER, BAUER 1985, str. 238–240.

93. Kapela dvorca Novo Celje po restavriranju in rekonstrukciji (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

94. Rekonstruirani pilastra, kapitela in ogredje v kapeli dvorca Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

95. Jožef Gebhard: kapitel, okrog 1758, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Pred posvetitvijo kapele je Anton Jožef Lerchinger naslikal oltarni nastavek, ki je fragmentarno ohranjen na južni steni (sl. 96). Fragmenta slikanega oltarnega nastavka sta sorodna naslikanemu oltarju v Florijanovi kapeli v Svetlem Dolu. Levo zgoraj je ohranjen detajl marmoriranega stebra in pilastra s pozlačeni korintskima kapiteloma, ki nosita profilirano ogredje z rožnatim golšastim frizom, ki ga kakor v Florijanovi kapeli krasita dekorativni vreznini. Na desni so ostanki stebra, pilastra, baldahina nad Marijino figuro v tronu ter monokromno naslikanega stoječega svetnika, ki s pričesko in habitom spominja na Lerchingerjeve upodobitve sv. Frančiška Ksaverja.

Lerchinger je na obok kapele naslikal marijanska prizora v iluzionistično-dekorativnih okvirjih. V vogale severne traveje je naslikal putte atlante, ki nosijo razgibano in številnimi volutami okrašeno konstrukcijo, ta pa se navidezno dviguje proti nebu in ustvarja primeren okvir za Marijo. V severni poli je upodobljena kot Brezmadežna, ki vključuje motive Marije Zavetnice s plaščem, Svete trojice in Kristusovega učlovečenja (sl. 97).⁵⁶⁵

Marija v desnici drži lilijo, levico si polaga na prsi in stoji na zemeljski obli, obdani s kačo. Kača se ovija okrog Adama in Eve, ki sta se zatekla pod Marijin plašč. Nad Marijo se na zemeljsko oblo naslanja Bog Oče z golobom Svetega duha na prsih, od katerega se po svetlobnem žarku proti Mariji spušča Jezus. Lerchinger je posnemal grafični list Gottfrieda Bernharda Göza iz serije dvanajstih marijanskih prizorov, ki je okoli leta 1740 izšla v Augsburgu.⁵⁶⁶ List je naslovljen *Conceptio* (Spočetje), pod upodobitvijo je verz *Dominus possedit me in initio* (Gospod me je imel v začetku [svojih poti]); Prg 8,22). Ali je bil grafični list v naročnikovi ali slikarjevi zbirki, ni mogoče ugotoviti. Ker je Lerchingerjeva kompozicija glede na Gözevo zrcalno obrnjena, je Lerchinger morda slikal po grafiki, ki je nastala po Gözevem listu. Nenavadna se zdi upodobitev Boga Očeta

96. Anton Jožef Lerchinger: fragment slikanega oltarja, okrog 1758, dvorec Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

97. Anton Jožef Lerchinger: Brezmadežna, okrog 1758, dvorec Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

98. Anton Jožef Lerchinger: Marijino vnebovzetje, okrog 1758, dvorec Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

⁵⁶⁵ MENAŠE 1994, str. 259; CEVC 2007, str. 126.

⁵⁶⁶ Prim. MENAŠE 1994, str. 259.

99. Jožef Gebhard: oltar v kapeli dvorca Novo Celje, fotografija iz okrog 1930 (© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino; INDOK center; foto: France Stele)

100. Jožef Gebhard: oltar v kapeli dvorca Novo Celje, fotografija iz okrog 1930 (© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

ob vstopu v kapelo namesto nad oltarjem, vendar so z upodobitvijo Brezmadežne v severni poli kapele pripomogli k občutku, da vernik ob vstopu v kapelo stopi tudi v varstvo Marijinega plašča.

Iluzionistično-dekorativni okvir v južni traveji je naslikan podobno kot v severni, le da naslikane arhitekture ne nosijo putti atlanti, pač pa putti v vogalih ljubko posedajo ob šopkih marijanskih belih in rdečih vrtnic (sl. 98). Osrednje polje zavzema monumentalna, na oblakih stoječa Marija, ki jo angela dvigujeta v nebo.

Razkošno oltarno arhitekturo iz štukmarmorja je Jožef Gebhard verjetno izdelal okrog leta 1760.⁵⁶⁷ Uničena je bila po letu 1930 in jo lahko proučujemo po predvojnih fotografijah (sl. 99). Plitva oltarna menza je bila izpodrezana in na straneh opremljena z volutama. Štukater jo je

marmoriral v tehniki *scagliola*, s katero so posnemali inkrustiranje marmorja. Predela je imela zgoraj profiliran rob, ki se je na sredini usločil in uokviril križ na profiliranem podstavku. Krili predele sta bili usločeni v prostor in opremljeni s podstavkoma za kipa, ki sta ju nosili pozlačeni volutni konzoli. Polkrožna niša za Marijin kip je bila v zgornjem delu okrašena s pahljačastim ornamentom, paličasti profili okvirja pa so bili dopolnjeni s cvetličnimi motivi, ovitimi okrog njih. Prepoznavne so vrtnice, razporejene v šopke in vejice, ki so preraščale tudi polje okrog niše. Segmentno polje nad nišo je štukater okrasil s školjčevjem, ki je v rokokojskih zavojih dekorativno zaključevalo nišo; dopolnjeno je bilo z drobnim cvetjem. Nišo sta obrobjala pilastra, členjena s pravokotnim poljem, ki sta rasla iz volut in se zaključila z rokokojskima kompozitnima kapiteloma in konkavno usločenim abakom. Na straneh čaš je štukater ohranil akantovo listje, na sredini pa ga je nadomestil z rokokojskimi ornamentami. Pilastra sta na zunanjih straneh dopolnjevali diagonalno postavljeni lizeni, ki sta se zgoraj zaključili z dvojnimi dekorativnimi volutama. Kapitela in voluti so nosili kratko in močno profilirano ogredje z golšastim frizom, okrašenim s pozlačenimi, rokokojsko oblikovanimi akantovimi listi. Nad ogredjem je bila razgibana atika s pozlačenim in s cvetjem okrašenim okvirjem za sliko ter tridelnim zgornjim zaključkom, na straneh pa sta bili postavljeni pozlačeni rokokojski vazi s cvetjem. Vrh sta na straneh poudarjali veliki polžasti voluti s pozlačenim školjčnim motivom, na sredinskem podstavku je bilo v vencu žarkov upodobljeno Božje oko. Oltar so umetelno obrobjali vogalna stenska pilastra in naslikan lok, ki je povezoval stene kapele s poslikanim stropom.

K dragocenemu videzu novoceljskega oltarja so pripomogle tudi odlične skulpture Brezmadežne, sv. Janeza Nepomuka, sv. Franciška Ksaverja, angelov adorantov in puttov, ki jih je graški kipar Veit Königer izdelal okrog leta 1760 (sl. 100).⁵⁶⁸ Natančnejša datacija iz ohranjenih dokumentov ni razvidna, ker pa nič ne kaže na to, da bi se s kapelo ukvarjali še po smrti grofa Antona Gaisrucka, menim, da so bili kipi iz Königerjeve graške delavnice pripeljani okrog leta 1760 in jih je Franz Josef Reich polikromiral in pozlatil hkrati z oltarjem. Izjemno elegantna, aristokratska figura Brezmadežne, ki z levo nogo drobi kačo, je zavzemala celo oltarno nišo, tako da je bil nad njo komaj še prostor za venec dvanajstih zvezd, ki bi ga pri tem Marijinem tipu pričakovali (sl. 101). Tudi na starih fotografijah venca ni več videti. Kakor druge zgodnje Königerjeve Brezmadežne ima tudi novoceljska nežno obličje z mandljastimi očmi, ravnim nosom, ovalno brado in komaj zaznavnim podbradkom.⁵⁶⁹ Marija oči pobožno upira v nebo, kar je kipar podkrepil z molilno gesto elegantnih rok z dolgimi tankimi prsti. Vitko telo v naravni velikosti (165 cm) je serpentinasto zvito okrog osrednje osi in postavljeno v močan kontrapost. Tanka obleka razkriva obline telesa, okrog katerega se v dramatično razvihranih gubah ovija plašč, ki je silhueto figure razširil na celotni razpoložljivi prostor niše. V prvotni postavitvi se je v številne drobne gube pozlačenega oblačila ujela svetloba sveč, kar je oživljalo skulpturo in dajalo

⁵⁶⁷ Oltarna arhitektura je bila izdelana iz lesene letvaste konstrukcije, na katero so nanесли tanko plast malte in nanjo mavec, ki so mu primešali suhe pigmente ustreznih barv in klejno vodo. Pigmentirano pastozno mavčno zmes je štukater tako umetelno nanesel in zgladil, da je dajala vtis marmorja. O tehniki izdelave oltarne arhitekture iz štukmarmorja gl. ROŠKAR 2021, str. 425.

⁵⁶⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica graškega akademskega kiparja Veita Königerja, 19. 6. 1762, fol. 192r. Prim. WEIGL 2003 a, str. 75, 82.

⁵⁶⁹ O figurah Brezmadežne v Königerjevem zgodnjem obdobju gl. SCHUNTNER 1992, str. 300–301.

101.

102.

103.

101. Veit Königer: Brezmadežna, okrog 1760,
Narodna galerija, Ljubljana (© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

102. Veit Königer: Sv. Janez Nepomuk, okrog 1760,
Narodna galerija, Ljubljana (© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

103. Veit Königer: Sv. Frančišek Ksaver, okrog 1760,
Narodna galerija, Ljubljana (© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

Mariji z zamaknjenim izrazom tudi mističen videz. Dvorna eleganca in manieristično podaljšano telo s predolgim vratom in majhno glavo razodevata Königerjevo poznavanje dunajskih figur, na primer prefinjenih ženskih personifikacij na Donnerjevem vodnjaku na dunajskem trgu Mehlmarkt (1737–1739), in bavarskih rokokojskih skulptur, zlasti del Königerjevega sodobnika Ignaza Güntherja. Vsaj Donnerjeve figure je nedvomno poznal tudi naročnik Anton grof Gaisruck.

Elegantni in dvorno uglajeni sta tudi figuri svetnikov, ki sta bili postavljeni na konzolah in z velikostjo (130 cm) prilagojeni perspektivnemu pogledu (sl. 102–103).⁵⁷⁰ Königer ju je premišljeno zasnoval kot par, ki je z držo teles, gestami in pogledom usmerjal pozornost k Brezmadežni. Levo je umestil kip sv. Janeza Nepomuka, ki je bil s ponižno sklonjeno glavo zatopljen v češčenje Kristusa na razpelu, ki je sedaj izgubljeno. Vitko telo je usločeno v obliki črke C, iz katere odstopa le dvignjena desnica, v kateri je nekoč držal biret. Oblečen je kot praški kanonik v do tal segajoč talar, s čipkami obrobljeno moceto in krzveno ogrinjalo, speto s trakom. Sv. Frančiška Ksaverja, češčenega misijonarja jezuitskega reda, je Veit Königer upodobil v dolgi tuniki in ogrinjalu, ki ga z jakobovo pokrovačo opredeljuje kot romarja. K romarskim atributom sodi tudi steklenica, ki mu visi ob levem boku. Svetnik pobožno upira pogled v nebo in proti Brezmadežni, levico si polaga na prsi, v dvignjeni desnici pa je tudi on nekoč držal razpelo, ki je prav tako izgubljeno.

Ansambel treh glavnih figur na oltarju je Königer dopolnil s puttoma, pritrjenima ob Marijini niši, in angeloma adorantoma, ki sta v razgibanih držah in molilni gesti sedela na ogredju. Pogled sta usmerjala v Brezmadežno, spremljala pa sta sliko naročnikovega zavetnika sv. Antona Padovanskega v oltarni atiki, ki je izgubljena.

Med restavriranjem so bili po Steletovi fotografiji okrog leta 2000 na novo izdelani tudi majhen lesen okvir za nišo na zahodni steni in leseni dekorativni elementi okrog oken oratorija, ki

104. Kapela dvorca Novo Celje, fotografija iz okrog 1910, zasebna last (© zasebni arhiv; foto: Bolfenk Fodermayer)

⁵⁷⁰ O figurah gl. VRIŠER 1992, str. 141–142; SCHUNTNER 1992, str. 100–102.

jih je restavrator kopiral po dekoraciji oratorija v Marijini cerkvi v Petrovčah. Prvotni dekorativni elementi pod južnim oratorijskim oknom so vidni na fotografiji iz albuma Eleonore grofice Bardeau, rojene princeze Salm-Reifferscheidt-Krautheim; fotografija je nastala ob princesinem prvem obhajilu (sl. 104).⁵⁷¹ V sredi ni pod oknom je bil okrogel ornament, iz katerega sta rasli prerezani školjki in se ob vogalih zaključili z drobnejšimi školjkastimi motivi. Velik lesen ornament je bil tudi nad oknom, vendar podrobnosti niso vidne. Na fotografiji je tudi razvidno, da so bile pod južnim oknom nameščene tri polkrožno zaključene slike v pozlačenih rokokojskih okvirjih. Zdi se, da so bili na njih upodobljeni svetniki. Sedanje nahajališče slik ni znano. Kapelo sta v zgodnjem 20. stoletju osvetljevala stenska svečnika, opremljena pa je bila tudi s klečalniki in Thonetovimi stoli iz ukrivljenega lesa. Nežno obličje Marijinega kipa je tedaj krasila krona s svetličnimi ornamentami, ki je v sedANJI postavitvi v Narodni galeriji ni več. Pozlačeni kronici, okrašeni z lepimi kamni, je za kip Brezmadežne in neznani kip Jezuščka priskrbel Anton grof Gaisruck.⁵⁷²

Majhna novoceljska kapela je z dekoracijo iz štukmarmorja in štukolustra, z razgibanimi in v prostor segajočimi oblikami ter s pozlačeno ornamentiko Gebhardovega oltarja ter Lerchingerjevimi poslikavami delovala nadvse imenitno in razkošno. V času grofa Antona so bili v kapeli srebrna in pozlačena keliha s pripadajočima patenama, košček Jezusovega križa v srebrnem okvirju, trije veliki in en majhen misal, dunajski rituale, štirje svetlični lončki s cvetjem, razpelo iz bele pločevine, relikviarija, tri pločevinaste kanonske table, štiri pločevinaste svetilke, šest starih medeninastih oltarnih svečnikov, šest pozlačenih oltarnih svečnikov, tri pozlačene kanonske table in razpelo iz slonovine.⁵⁷³ Kapela je bila tudi dobro opremljena z blazinami, tekstilijami ter svilenimi in

105. Veit Königer: svečnik, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

106. Gallus Johann Tizeck: kovana mreža za luneto glavnega portala dvorca Novo Celje, 1758, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© Narodni muzej Slovenije; fotodokumentacija)

damastnimi mašnimi oblačili. Oltar so prekrivali z zelenim oltarnim prtom, imeli pa so tudi zelena antependija z zlato vezenino in črn antependij.⁵⁷⁴

Pozlačeni svečniki in kanonske table so v inventarju navedeni kot kiparsko delo, iz česar sklepamo, da jih je izdelal Veit Königer. S fotografije kapele iz časa knezov Salmov je razvidno, da so bile kanonske table uokvirjene z zelo bogatimi rokokojskimi okvirji, svečniki pa so bili enaki tistim, ki so sedaj v Marijini cerkvi v Petrovčah (sl. 105). Sestavljeni so iz rokokojskih krivulj v obliki črke C, iz katerih izraščajo školjčevje in vegetabilni motivi, zlasti vrtnice. Krivulje so domiselno povezane v vertikalno formo, ki je spodaj oprta na tri navidezne noge in se zgoraj zaključuje z razširjenim lijakom za nastavek sveče. Razgibanim oblikam sledijo tudi nemirno členjene texture, s katerimi se je kipar izognil gladkim površinam.

VESTIBUL IN STOPNIŠČE

Dostop do gosposkega nadstropja in slavnostne dvorane je arhitekt zasnoval z razsežnim vestibulom in razkošnim slavnostnim stopniščem. Arhitekturni okras triladijskega vestibula je za двореc iz sredine 18. stoletja nenavadno strog in skop. Edini dekorativni element v prostoru je bila pozlačena železna kovana mreža lunetnega okna, ki je nad glavnim portalom osvetljevalo vestibul (sl. 106). Že navedena specifikacija graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna

⁵⁷¹ O albumu gl. poglavje o obdobju, ko je bil двореc Novo Celje v lasti knezov in starih grofov Salm-Reifferscheidt-Krautheim.

⁵⁷² AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 156v: *1 frauen, und Christ Kindl vergoltes Kränzel mit gutten Steinen besezt.*

⁵⁷³ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku,

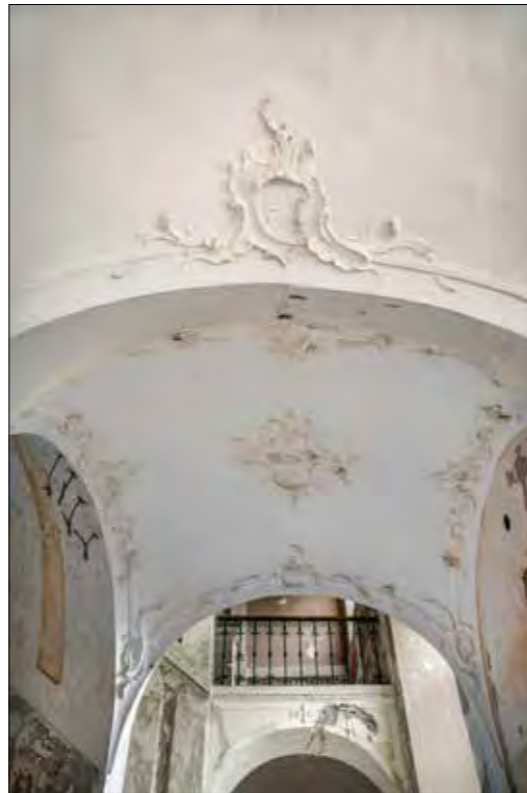
8. 7. 1761, fol. 156v. Identični predmeti kot leta 1761 so v kapeli navedeni tudi po smrti grofa Janeza Karla leta 1770; gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 58v–59r.

⁵⁷⁴ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 157r–157v.

Tizcka, ki je mrežo izdelal leta 1758,⁵⁷⁵ potrjuje, da je bil vestibul tega leta že gradbeno dokončan. Asimetrično prepleteno mrežo sestavljajo rokokojski zavoji v obliki črke C, iz katerih izraščajo školjkasti ornamenti, ločje, akantovi listi in cvetje. Školjčevje in vegetabilni motivi so tako umetelno prepleteni, da ustvarjajo vtis lahкотnosti in tridimenzionalnosti, z velikimi prazninami pa so v vestibul prepuščali dovolj svetlobe.

Iz strogega vestibula je bil preko predprostora urejen dostop do dobro osvetljenega dvoramnega slavnostnega stopnišča, ki je bilo zgrajeno v času Antona grofa Gaisrucka. Menim, da so bile tudi štukature na stopnišču in hodnikih delo Jožefa Gebharda iz časa pred smrtjo Antona Gaisrucka, saj v poročilih o manjkajoči opremi po grofovi smrti in v pobotnicah Thomasa Finsterwalderja, ki je deloval v času Janeza Karla grofa Gaisrucka, niso omenjene.⁵⁷⁶ Na stopniščni štukaturi ni opaziti sledov pozlate, zato sklepamo, da slikar in pozlatar Franz Josef Reich pri njeni izdelavi ni sodeloval.⁵⁷⁷ Nad podesti so češke kape in nad stopnišči križni oboki, ločeni z oprogami in okrašeni s štukaturo. Aleksander Šiles je štukature na obokih stopnišča restavriral leta 2004, na obokih hodnika v pianu nobile v letih med 2004 in 2006 ter na kapitelih zgornjega mezanina leta 2006.⁵⁷⁸

Štukater je okrasil središča in obode čeških kap in križnih obokov (sl. 107). Osrednji ornamenti so sestavljeni iz krivulj v obliki črke C, iz katerih izrašča školjčevje. Dopolnjeni z ločjem in

107. Jožef Gebhard: štukatura na obokih stopnišča, okrog 1760, dvorec Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

⁵⁷⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana specifikacija graškega ključavničarskega mojstra Gallusa Johanna Tizcka za leto 1758, fol. 186r. Gl. tudi WEIGL 2003 a, str. 74, 81.

⁵⁷⁶ Gl. AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija del, opravljenih po smrti Antona grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 89r–89v; AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija del, ki jih je v dvorcu treba opraviti, 25. 6. 1762, fol. 88r–88v, 90r. Gl. tudi VIDMAR 2023, str. 174–180. Za mnenje, da so štukature na stopnišču in hodniku v pianu nobile delo drugega štukaterja (Thomasa Finsterwalderja), gl. WEIGL 2003 a, str. 77.

⁵⁷⁷ S sistematičnim pregledom sten stopnišča in hodnikov bi lahko ugotovili, ali so bile delno opremljene s štukolustrom, ki ga v sedanjem stanju ne zasledimo.

⁵⁷⁸ Za podatke o restavriranju se zahvaljujem Urošu Goveku.

108. Jožef Gebhard: štukatura na obokih stopnišča, okrog 1760, dvorec Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

109. Jožef Gebhard: štukatura na hodniku v pianu nobile, okrog 1760, dvorec Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

šopki cvetja, tvorijo raznolike kvadratne, pravokotne in šesterokotne oblike (sl. 108). Po obodih obokov je štukater zmodeliral tanke, enkrat stopnjevane trakove, ki se v vogalih iztečejo v rebra, iz katerih raste školjčevje, dopolnjeno z ločjem. Z domiselno prepletenimi rebri, iz katerih izraščajo školjke in ponekod tvorijo srčaste oblike, so bogato okrašene sredine stranic. Stopnjevani trakovi so mestoma oviti s finimi cvetnimi vejicami.

Na hodniku piana nobile je Jožef Gebhard s štukaturo opremil enajst plitvih čeških kap, ki jih ločujejo oproge. Traveje so različno široke, štukatura pa je zasnovana v parih, tako da se enaki motivi ponovijo v odvisnosti od oddaljenosti od srednje traveje. Vsak obok ima osrednji ornament dinamične kvadratne ali ovalne oblike, ki je sestavljen iz krivulj v obliki črke C, iz katerih izrašča školjčevje (sl. 109). Ob obodu obokov je Gebhard zmodeliral paličasti profil, ki povezuje

110–111. Jožef Gebhard: kapitela na stopnišču, okrog 1760, dvorec Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

školjčne ornamente v vogalih in na sredinah stranic. Ornamenti so v vseh travejah podobni, vendar se domiselno razlikujejo v detajlih. Najimenitnejše je okrašenih pet obokov pred slavnostno dvorano, saj so tam paličasti profili opleteni s cvetnimi vejicami, vogalni ornamenti pa so najbolj raznoliki. Od motivov je omembe vredna rebrasta in uvita školjka (*Schnörkel*), iz katere raste cvetje in spominja na rog obilja. Ena od školjk je izoblikovana tik nad vhodom v slavnostno dvorano in aludira na premožnost lastnika dvorca.

V zgornjem delu stopnišča, ki je povezovalo piano nobile z zgornjim mezaninom, je verjetno že arhitekt predvidel postavitev kipov na poševno prirezane zaključke slopov. Štukirani kapiteli pilastrov, ki podpirajo profiliran venčni zidec, so delo štukaterja Jožefa Gebharda. Štirje kapiteli na severni steni hodnika v zgornjem mezaninu in štirje kapiteli med okenskimi nišami v južni steni ohranjajo osnovno obliko kompozitnih kapitelov, vendar brez prehoda ali ehina rastejo iz pilastrov, štukater pa jih je preoblikoval v dekorativne ornamente, sestavljene iz školjk, ločja, cvetnih vejic in prstanastih oblik, ki posegajo v prostor kakor na kapitelih v slavnostni dvorani (sl. 110–111). Gebhard je stranska akantova lista čaše preoblikoval v ovalni školjkasti obliki, posebno domiselni pa sta krivulji, ki spominjata na voluti, vendar sta zviti navznoter, obdani s školjčevjem in obrobljata ščitasto obliko z iluzionističnimi vrezninami. Samo za izjemno ozka kapitela v vogalih se zdi, da ju je štukater nekoliko nasilno vstavil, da bi zaključil zaželeno kompozicijo južne stene. Približno dvakrat širši so štirje kapiteli širokih pilastrov na vzhodni in zahodni steni stopnišča in hodnika ter dva vogalna kapitela. Tudi široki kapiteli so brez ehina, volute pa imajo obliko črke C in so zvite navznoter. Školjčne krivulje so obrasle z ločjem in cvetnimi vejicami, zgornji sredinski prstan pa obkroža jakobovo pokrovačo.

112. Stopnišče dvorca Novo Celje, fotografija iz okrog 1930 (© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

stopra brez štukatur.⁵⁷⁹ Domnevati smemo, da so bile Finsterwalderjeve štukature stropa sorodne tistim v sobah piano nobile, ki so obravnavane v nadaljevanju, saj je za strop stopnišča prejel 50 goldinarjev (za vsako sobo ob dvorani pa po 20 goldinarjev), kar se približno ujema z velikostjo stropov.⁵⁸⁰

Zgornji del stopnišča je bil okrašen z osmimi imenitnimi ženskimi figurami, ki so bile po letu 1930 prenesene v Narodni muzej in so tudi tam postavljene na stopnišče (sl. 112).⁵⁸¹ Menim, da jih je na prirezanih zaključkih slopov predvidel arhitekt in da so bile naročene že v času Antona grofa Gaisrucka, čeprav morda niso bile končane pred njegovo smrtjo. Graški kipar Veit

Štukature stopnišča niso bile pozlačene, verjetno zaradi namernega stopnjevanja razkošja med stopniščem in slavnostno dvorano. Drugačnost in imenitnost stopniščnih kapitelov se je v primerjavi s tistimi v dvorani odrazila v skoraj popolni preobrazbi klasičnih form v domišljajske rokokojske ornamente, kompozitnih volut v napačno navznoter zvite oblike, ki spominjajo na rebra v obliki črke C, ter akantovih listov v školjčevje, ločje in cvetje. Gebhard je kapitelno ornamentiko najbrž komponiral sam, pri čemer ne opazimo nobenega slogovnega zaostanka za deli na Bavarskem, ob slogovni sočasnosti pa štukature odlikuje tudi kakovostna obrtniška izvedba.

S štukaturo je bil opremljen tudi lesen zrcalni strop stopnišča, vendar so bile Gebhardove štukature zaradi rabe neprimerne lesa uničene pred poletjem leta 1763, poznejše Finsterwalderjeve pa iz neznanega razloga in neznano kdaj. Na fotografiji stopnišča iz časa knezov in starih grofov Salm-Reifferscheidt-Krautheim (pred letom 1919) je videti del

⁵⁷⁹ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 45v. Za vpogled v kroniko in dovoljenje za skeniranje fotografij se zahvaljujem mag. Andreasu grofu Bardeauju.

⁵⁸⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 3. 9. 1763, fol. 34r; AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 29. 11. 1763, fol. 35r. Prim. WEIGL 2003 a, str. 77.

⁵⁸¹ O figurah gl. VRIŠER 1992, str. 142.

113. Stopnišče dvorca Novo Celje, fotografija pred letom 1919, zasebna last
(© zasebni arhiv; foto: Bolfenk Fodermayer)

Königer jih je verjetno v Novo Celje dostavil pred prejemom zadnjega plačila 19. junija 1762.⁵⁸² Zaradi običajne prakse polikromiranja kipov na mestu postavitve, s čimer so se izognili poškodbam med prevozom, domnevamo, da je Franz Josef Reich lesene kipe z belo polituro opremil v Novem Celju. Tehnika belega politiranja je omogočala bleščeče teksture, ki so ustvarjale vtis marmornih kipov.

Kipar je moral dobro poznati mesto postavitve (z načrtov ali lastnega ogleda), saj je držal figur natančno prilagodil poševnim površinam in pogledom gostov, ki so stopali po slavnostnem stopnišču. Figure na notranjih slopih so bile obrnjene proti sredini stopnišča, tako da so bile skozi loke stopnišč vidne tudi iz spodnjih nadstropij (sl. 113). Figure na zunanjih slopih pa so se obračale h gostom, ki so hodili po zadnjih dveh stopniščih v zgornji mezanin. Königer je osem figur upodobil v raznolikih in zelo razgibanih pozah in z izrazito gestikulacijo, ki je povezana z izrazi čustev na ljubkih obrazih. Z umetno spletenimi pričeskami, diademi, bisernimi ogrlicami, uhani in finimi dolgimi prsti spominjajo na aristokratske dame. Vitka telesa so poudarjena

⁵⁸² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica graškega akademskega kiparja Veita Königerja, 19. 6. 1762, fol. 192r.

114. Nimfe na stopnišču Narodnega muzeja, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

z ozkimi životci fantazijskih oblačil, ki jih je Königer samo na nekaterih figurah označil s prepoznavnimi elementi, kot so krzno, na oklep spominjajoč steznik ali z diamanti okrašen obroč na nadlahtnici. Čutnost je še posebej izrazita pri figurah, ki jim je veter odpihnil krilo in razkril lepe noge (sl. 114).

Kipar je ustvaril izjemno skladen ansambel nežnih in elegantnih figur, ki mu na stopniščih podeželskih dvorcev doslej še nismo našli vzporednice. S kiparskim okrasom slavnostnih stopnišč je Königer imel nekaj izkušenj, saj je sočasno ustvaril kiparske skupine puttov, ki so deloma postavljeni na poševne dele ograje na stopnišču palače Eggenberg-Herberstein v Gradcu.⁵⁸³ Menim, da se je Königer pri zasnovi novoceljskih stopniščnih figur oprl na ženske figure, ki jih je v študijskem obdobju videl na dunajskih portalih, na primer na personifikacije Srčnosti, Budnosti, Stanovitnosti in Upanja, ki so bile v petdesetih letih 18. stoletja nameščene na segmentne zaključke portalov nekdanje dunajske palače Rottal, ki jo je leta 1750 kupila država in v njej uredila

⁵⁸³ Kiparju so leta 1762 izplačali 56 goldinarjev za putte. Ker so dve leti pozneje 25 goldinarjev za putte izplačali tudi kiparju Filipu Jakobu Straubu, velja avtorstvo kipov na stopnišču palače Eggenberg-Herberstein za nerazrešeno; gl. *Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz* 1997, str. 498.

sedež banke.⁵⁸⁴ Po dunajskih personifikacijah bi Königer lahko prevzel vitka telesa, elegantne drže in pričeske, zato menim, da teza, da sta novoceljskim podobni figuri iz kamna na portalu dvora stolnih kanonikov v graški ulici Bürgergasse 1 starejši od novoceljskih figur, ni pravilna.⁵⁸⁵

Königerjevi graški personifikaciji upodabljata Religijo in Znanost in sta nastali leta 1763.

Ženske figure z novoceljskega stopnišča nimajo značilnih predmetov ali oblačil, na podlagi katerih bi lahko sklepali, za katere personifikacije je naročnik želel, da jih kipar upodobi. Kipar bi lahko dobil nalogo, da upodobi značilno baročni skupini štirih žensk, kot so bile personifikacije elementov, značajev, kontinentov ali letnih časov, vendar za to predpostavko ni argumentov. V literaturi je obveljalo Dunderjevo mnenje, da figure upodablajo muze ali parke,⁵⁸⁶ čeprav se število ne ujema (muz je bilo devet, parke so bile tri). Na parke, zaščitnice rojstva, poroke in smrti, so Dunderja verjetno spomnile geste nekaterih figur, za katere se zdi, da z nežnimi rokami pletejo nevidne niti. Ciklus muz v sočasnem kiparstvu ne bi bil edinstven, saj so bili kipi devetih muz postavljeni na primer v vrtu dunajskega dvorca Belvedere in na prelaturi samostana Altenburg, še pomembneje pa bi na Königerja lahko vplivale skulpture, ki jih je v letih med 1750 in 1758 izdelal njegov profesor Jakob Christian Schletterer za vrt gradu Draßburg na Gradiščanskem.⁵⁸⁷ Naročnica 32 kamnitih kipov, ki so med drugim upodabljali devet muz in njihovega vodjo Apolona, je bila ogrska baronica Eva Marija Meskó, za iniciatorja zasnove baročnega vrta pa velja njen tretji soprog Jožef Karel grof Herbeville. Na podstavkih stoječe približno dva metra visoke figure iz peščenjaka so po ljubkosti, vitkih telesih v privlačnih držah in umetelnih pričeskah primerljive s Königerjevimi kipi za novoceljsko stopnišče, vendar so kot muze prepoznavne po napisih na podstavkih in predmetih, ki jih držijo v rokah.⁵⁸⁸

Menim, da lahko kot alternativo Dunderjevi identifikaciji mladih žensk kot muz ali park predpostavimo, da je Königer dobil nalogo, da na stopnišču upodobi nimfe (sl. 115–122). Ta večno mlada in lepa vilinska bitja iz antične mitologije so bila humanistično izobraženim baročnim plemičem znana, saj so nekatere od njih sodile k stalnemu repertoarju baročne ikonografije (npr. Eho, Tetida, Siringa, Kalisto). Motiv je poznal tudi Anton grof Gaisruck, saj je v grofičinem kabinetu njegovega dvorca Turnišče visela slika nimf med kopanjem.⁵⁸⁹ Ob tem je Gaisruck, ki je bil med avstrijsko zasedbo Bavarske direktor dvorne komore v Münchnu, zagotovo vedel, da so

⁵⁸⁴ Figure po moji vednosti še niso atribuirane. O nekdanji palači Rottal na ulici Singerstraße 17–19, v kateri so uredili sedež Wiener Stadt-Banco, gl. npr. CZEIKE 1997, str. 285–286.

⁵⁸⁵ O figurah gl. SCHUNTNER 1992, str. 85–91; *Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz* 1997, str. 62–63.

⁵⁸⁶ DUNDER 1847, str. 104; ZIMMERMANN 2016, str. 173.

⁵⁸⁷ WINDISCH-GRAETZ 1951, str. 180–182, 226; SCHEMPER-SPARHOLZ 1993, str. 232; BERGER 2002, str. 684–685.

⁵⁸⁸ Gl. *Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Mattersburg* 1993, str. 134–137.

⁵⁸⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 95r: 1: *gemalenes bild in gelber Rahm die badende Nymphen vorstellend*.

Wittelsbachi svojo palačo v predmestju prestolnice imenovali Nymphenburg, morda je bil seznanjen tudi z nimfejem Nymphenbad v dresdenskem Zwingerju, ki je bil zgrajen med letoma 1712 in 1728 in opremljen s številnimi figurami nimf.

Imena, opisi in kraji bivanja nimf so se razlikovali že v navedbah antičnih avtorjev, vendar bi v Novem Celju lahko poznali geslo v tedaj splošno znanem Zedlerjevem univerzalnem leksikonu, po katerem so bile nimfe do jilje Cerere in Bakha, stalne Bakhove spremljevalke, boginje pastirjev in devic, ki so plesale in se zabavale s Panom.⁵⁹⁰ Oddajale so prijeten vonj, varovale živino in živali ter s Cerero in Bakhom skrbele za preživetje ljudi, kar se zdi za opremo sedeža gospodstva Novo Celje, ki je gospodarsko temeljilo na kmetijstvu, zelo primerno. Po Zedlerjevem leksikonu so Grki poznali nebesne, zemeljske in vodne nimfe.⁵⁹¹

Tako zemeljske kot tudi vodne nimfe so delili na štiri skupine in po mojem mnenju so bile na novoceljskem stopnišču upodobljene prav predstavnice teh osmih vrst nimf. Na notranjih slopih so posedale predstavnice zemeljskih nimf oread, ki so bivale v gorah, lemoniad, bivajočih na travnikih, napaj, ki so živele v dolinah, in driad, ki so se zadrževale v gozdovih.⁵⁹² Na zunanjih slopih pa so bile predstavnice morskih nimf nereid, rečnih potamid, izvirskih najad in jezerskih limnad. Königerjeve zemeljske nimfe s finimi prsti predejo nevidne mreže ali pa so s krznom označene kot bitja, ki živijo v naravi. Vodne nimfe nosijo oglavnice ali si z galantnimi gestami vlečejo dele oblačil nad glavo, kar je bilo značilno za upodobitve nereid in najad. Z gestami in držami telesa so bile povezane v pare in natančno prilagojene mestu postavitve, tako da so tvorile vizualno nadvse privlačen ansambel.

»Nimfej« v zgornjem delu novoceljskega stopnišča je bil eden najlepših prostorov v dvorcu. V njem so se naročnikove želje po reprezentativnosti in dekorativnosti odlično ujele s Perskyjevim dobro proporcioniranim prostorom, Gebhardovimi ornamentalnimi kapiteli in Königerjevimi prelestnimi ženskimi figurami. Skladno celoto je nadgrajevala (neohranjena) štukatura stropa.

⁵⁹⁰ *Grosses vollständiges Universal-Lexicon* 1740, stp. 1751. Ni znano, ali je bil Zedlerjev leksikon tudi v Gaisruckovi knjižnici, vsekakor pa ga ni bilo med knjigami v dvorcu Turnišče, ki jih je dal Antonov naslednik Janez Karel grof Gaisruck prenesti v Novo Celje.

⁵⁹¹ *Grosses vollständiges Universal-Lexicon* 1740, stp. 1751.

⁵⁹² Imena nimf so povzeta po Zedlerjevem leksikonu; gl. *Grosses vollständiges Universal-Lexicon* 1740, stp. 1751. Imena nimf in kraji njihovega bivanja se v literaturi razlikujejo.

115–116. Veit Königer: Nimfi s stopnišča dvorca Novo Celje, okrog 1761, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

117–118. Veit Königer: Nimfi s stopnišča dvorca Novo Celje, okrog 1761, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

119–120. Veit Königer: Nimfi s stopnišča dvorca Novo Celje, okrog 1761, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

121–122. Veit Königer: Nimfi s stopnišča dvorca Novo Celje, okrog 1761, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

DVORANA

Slavnostna dvorana je bila ob kapeli najodličnejši prostor v novoceljskem dvorcu. Ohranjeni so marmorni tlak $13,71 \times 8,25$ m velike dvorane, kamina iz štukmarmorja in okras sten, kakor so bili zasnovani in verjetno tudi izvedeni že v času Antona grofa Gaisrucka (sl. 123). Dvorana, ki sega iz piana nobile v zgornji mezanin in z lesenim stropom na podstrešje dvorca, je visoka 8,67 m. Daljši stranici se z okenskimi in vratnimi odprtinami odpirata na severno pročelje in hodnik, krajši stranici sta predrti s simetrično zasnovanimi vrati, ki flankirajo kamina. Ohranjena so prvotna vrata in delno okna iz orehovega lesa. Verjetno je stavbno pohištvo izdelal celjski mizarski mojster Mihael Formacher, ki je leta 1762 za dela v novoceljskem dvorcu prejel nekaj več kot 2450 goldinarjev.⁵⁹³ Vratna krila so okrašena s pozlačenimi lesenimi letvicami, ki imajo v zgornjem delu preprost rokokojski okras. V nekaterih okenskih okvirjih so se ohranile tudi prvotne plošče iz pihanega stekla. Verjetno jih je izdelal celjski steklarski mojster Mihael Stargeth, ki je v času Janeza Karla grofa Gaisrucka zasteklil novoceljsko pristavo in steklenjak.⁵⁹⁴ V dvorcu je Stargeth v letih 1763 in 1764 z 48 steklenimi ploščami zasteklil osem velikih oken gosposkega nadstropja, z 88 ploščami enajst nekoliko manjših oken ter okna v številnih drugih prostorih; za vse to je prejel nekaj več kot 61 goldinarjev. Temno rožnate in bele marmorne tlakovce je kupil Anton grof Gaisruck, položili pa so jih v času njegovega brata Janeza Karla, za kar so plačali 37 goldinarjev in 21 krajcarjev.⁵⁹⁵ Premišljeno položene kvadratne temno rožnate in šestkotne bele plošče tvorijo vzorec z iluzionistično-plastičnim učinkom.

Okrasu sten slavnostne dvorane sta se štukater Jožef Gebhard ter slikar in pozlatar Franz Josef Reich verjetno posvetila kmalu po zaključku gradbenih del. Gebhard in Reich sta spodnji pas sten okrasila s štukmarmorno oblogo, iz katere rastejo baze kolosalnih pilastrov. Stene med pilastri so marmorirane v svetlo rumenih tonih in okrašene s pozlačenimi štukiranimi okvirji, znotraj katerih so marmorirane v sivih in rožnatih odtenkih. Stranici profiliranega okvirja sta okrašeni s školjčnim ornamentom, iz katerega rastejo ločje⁵⁹⁶ in vejice vrtnic. Dekorativni elementi se zgostijo v zgornjem delu okvirjev, kjer je štukater domiselno združil motive ločja, školjk in cvetja.

⁵⁹³ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145v. Prim. WEIGL 2003 a, str. 75, 82.

⁵⁹⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija in pobotnica celjskega steklarskega mojstra Mihaela Stargetha, 11. 2. 1764, fol. 43r–43v.

⁵⁹⁵ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija del, opravljenih po smrti Antona grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 89r. Prim. WEIGL 2003 a, str. 82. Za podatek, da so bili rožnati tlakovci po raziskavah Mateje Golež pridobljeni v kamnolomu Lesno Brdo pri Vrhniki, se zahvaljujem Urošu Goveku.

⁵⁹⁶ Rokokojski umetniki so dolge in ozke liste ločja raznoliko stilizirali. O ločju kot sestavini ornamenta rocaille ali rokaj gl. KRUBSACIUS 1759, str. 179; BAUER 1962, str. 65. O štukaturi v novoceljski dvorani gl. tudi VIDMAR 2023, str. 169–174.

123. Dvorana dvorca Novo Celje (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

124. Jožef Gebhard in Franz Josef Reich: detajl štukature in marmoracije v dvorani dvorca Novo Celje, okrog 1760 (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

V spodnji tretjini kanelirani pilastri so marmorirani v rožnatih tonih, ki se prelivajo s svetlo modrimi in rumenimi odtenki. Pozlačeni kapiteli spominjajo na kompozitne, vendar so akan-tovi listi na sredini čaš nadomeščeni z rokokojsko ornamentiko, abak je konkavno usločen, med volutama pa iz školjke raste plastično zasnovan ornament iz školjk in ločja, ki sega v prostor in spominja na predrto školjkasto kartušo (sl. 124). Par pilastrov nosi kratko profilirano ogredje, ki je marmorirano v rožnatih, svetlo modrih in rumenih tonih. Na sredino ogredij je štukater pritr-dil predrto kartušo, sestavljeno iz školjčevja, ki prehaja v motiv ločja in iz katerega rastejo cvetne kite. Cvetne kite se na ogredjih vizualno povezujejo z ornamentami nad okenskimi in vratnimi odprtini, ki so sestavljeni iz školjk, stiliziranih listov in cvetnih kit. Cvetne kite enakomerno valovijo pod prehodom stene v profiliran venčni zidec, ki loči stene od oboka. Tudi venčni zidec je štukater okrasil s predrtimi kartušami, ki so še nekoliko bogatejše od tistih pod njimi. Tudi te so sestavljene iz školjčevja, iz katerega izraščajo ločje in cvetne kite, posebej učinkoviti pa so zgornji, na žice pritrjeni predrti ornament, ki segajo v prostor.

Gebhard in Reich sta s štukolustrom in pozlačenimi štukaturami okrasila tudi okenske in vratne niše ter polja nad vrati in okni. Štukaturni okras je razporejen okrog tankih paličastih profilov, ki s podvajanjem tvorijo jasno linearno strukturo polj. Okvirji so dopolnjeni z roze-tami, cvetnimi kitami in krivuljami v obliki črke C, iz katerih rastejo školjčni motivi in ločje. Ornamenti so fino izdelani in drobni, zgornji zaključki pa so poudarjeni s predrtimi okroglimi školjčnimi ornamentami.

Na ožjih stranicah dvorane sta simetrično nameščena kamina (sl. 125). Spodnji del je Geb-hard izdelal v isti tehniki kakor oltar v kapeli. Posnemal je sivo-bel marmor z rumenimi žilami in

125. Jožef Gebhard in Franz Josef Reich: kamin v dvorani dvorca Novo Celje, okrog 1760 (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

lepo speljane volute na straneh kamina dopolnil s tridelno šabrako v tehniki *scagliola*, ki posne-ma intarziranje marmorja. Volute se na segmentnem polju nad kaminom nadaljujejo s pozlače-nimi štukiranimi volutama, ki jih tvorijo značilne rokokojske krivulje, dopolnjene s školjčevjem, ločjem in žafranom. Na sredini je velika kartuša iz školjk, ločja in cvetja, ki ohranja simetrično obliko, le v zgornjem delu se asimetrično izteče.

Kot najbližji vzporednici dekoraciji novoceljske dvorane je Igor Weigl navedel tako imenovani Malo in Veliko galerijo v dvorcu Schönbrunn.⁵⁹⁷ Monumentalni dvorani v osi dvorca Schönbrunn sta bili členjeni s pilastri in okrašeni s pozlačeno štukaturo, ki je prek venčnega zidca prehajala na obok in tvorila okvirje za stropno poslikavo. Primerljiva je zlasti členitev polj med kapiteli ali nad okenskimi odprtini in ogledali s paličastimi profili in cvetnimi girlandami, ki so skoraj enake kot tiste v Novem Celju. Marija Terezija je preureditev dvoran naročila leta 1755, vendar se zdi dokončanje del v letu 1761 prepozno, da bi lahko vplivalo na dekoracijo dvorane v Novem Celju.⁵⁹⁸ Weigl je dekoracijo novoceljske dvorane primerjal tudi s prostori v drugem nadstropju graške palače Eggenberg-Herberstein, zlasti s tako imenovano Dvorano z ogledali, ki jo je v letih od 1757 do 1768 s štukaturo opremil Heinrich Formentini.⁵⁹⁹ Dvorana z ogledali ni členjena s pilastri,

⁵⁹⁷ WEIGL 2000, str. 39, 258; WEIGL 2003 a, str. 82.

⁵⁹⁸ Albert Bolla, ki je štukature verjetno izvedel po načrtih arhitekta Nicola Pacassija, je dokončanje obeležil s signaturo in datacijo 1761; gl. IBY, KOLLER 2000, str. 101.

⁵⁹⁹ WEIGL 2003 a, str. 82. O štukaturah v palači Eggenberg-Herberstein, ki so jo po načrtih Josefa Hueberja začeli preurejati po letu 1754, gl. DEDEKIND 1968/1969, str. 149–156.

ampak s štukiranimi okvirji, pozlačene štukature pa prek venčnega zidca prehajajo tudi na obok, na katerem poslikava ni bila predvidena.

Čeprav je členitev novoceljske dvorane s pilastri verjetno načrtoval arhitekt Matija Peršky in je iskanje vzorov v dunajskih in bližnjih graških rezidencah smiselno, se zaradi ugleda štukaterja zdi mogoče, da je tudi sam vplival na zasnovo dekoracije in se pri tem oprl na bavorske vzore. Gebhard bi na primer lahko pridobil skice dekoracije tako imenovane Kamnite dvorane v dvorcu Nymphenburg, zadnje mojstrovine njegovega strica Johanna Baptista Zimmermanna. V sodelovanju s Françoisom de Cuvilliésem starejšim je Zimmermann v letih 1755–1757 opremil starejšo dvorano z rokokojsko štukaturo ter stropnimi in stenski poslikavami (sl. 126).⁶⁰⁰ Stanu naročnika bavarskega volilnega kneza Maksimilijana III. Jožefa primerno je dekoracija monumentalne dvorane v Nymphenburgu imenitnejša in razkošnejša od novoceljske, vendar opazimo nekatere sorodnosti, kot so kolosalni pilastri, okvirji za slike nad vratnimi odprtini in pozlačena štukatura na frizu ogredja. K stalnemu repertoarju štukatur bratov Zimmermann v štiridesetih in petdesetih letih 18. stoletja sodijo tudi nekateri detajli, ki jih najdemo v Novem Celju, zlasti na žice oprti prstanasti ornamenti iz školjk in ločja, ki kronajo kapitele, ogredja ali venčne zidce ter plastično segajo v prostor.⁶⁰¹ Sodili so tudi k repertoarju drugih wessobrunnskkih štukaterjev.⁶⁰² Čeprav je Gebhard živel v Ljubljani, je bil gotovo seznanjen z novostmi na Bavarskem.

Primerljivi prostori v dvorcih Schönbrunn in Nymphenburg ter v graški palači Eggenberg-Herberstein ne nudijo zanesljivega odgovora na vprašanje, kako je bila v času grofa Antona Gaisrucka

126. Johann Baptist Zimmermann: štukatura in poslikava Kamnite dvorane v dvorcu Nymphenburg, 1755–1757 (© Zentralinstitut für Kunstgeschichte, München, Farbdiaarchiv)

⁶⁰⁰ O opremljenosti dvorane gl. BAUER, BAUER 1985, str. 280–286.

⁶⁰¹ Gl. npr. romarsko cerkev v Wiesu (1744–1754), romarsko cerkev v Wemdingu (1752–1754) in Kamnito dvorano dvorca Nymphenburg (1755–1757); BAUER, BAUER 1985, str. 234–247, 268–269, 286.

⁶⁰² Za primere gl. SCHNELL, SCHEDLER 1988, str. 25, 87, 89, 97, 101, 135, 303.

127. Dvorana dvorca Novo Celje, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

zasnovana dekoracija lesenega zrcalnega stropa. Gotovo pa je naročnik želel dragoceno stensko dekoracijo nadgraditi s stropno poslikavo, ki bi stene preglasila s svojo sporočilno vrednostjo. Čeprav stropna poslikava v novoceljski dvorani, sledi katere se niso ohranile, vzbuja številna vprašanja, njen obstoj posredno potrjujejo visok znesek, ki ga je slikar Anton Jožef Lerchinger prejel za dela v Novem Celju,⁶⁰³ natančen opis Venčeslava Jurija Dunderja in litografija v tako imenovani žalski izdaji njegove monografije *Štajerski raj* (sl. 127). Dunder je poslikavo opisal takole:

»Približno na sredini stropa lahko vidimo podobo ženske ljubkosti in vzvišenosti v valujoči rdeči obleki z diademom na čelu in žezlom v roki, ki lebdi na oblakih in se sklanja navzdol. Predstavlja veliko nesmrtno cesarico v trenutku, ko grofu Antonu Gaisrucku podeljuje gosposčino Celje. Pod njo vidimo moško postavo v klečečem položaju, oblečeno v tesno oprieto, rumeno, z zlatom pretkano oblačilo z blede rdečim ogrinjalom. Podoba moške lepote predstavlja grofa Gaisrucka, kako iz rok genijev, ki obdajajo kraljico in njega, sprejema fevdno pismo, ključ zakladnika, grb itd. Cesarica je obdana s svojimi atributi: lebdečim genijem, ki drži tubus kot simbol modrosti, lepo žensko figuro v blede modri obleki, ki predstavlja krepost, ter geniji, ki držijo štajerski in ilirski grb ter zemljevid Avstrije. Levo od glavne upodobitve lebdi Fortuna, nagnjena k podobi grofa, nad katerim stresa rog obija, geniji, ki držijo v rokah podobo mesta in celjskega gradu, ter ženska postava z zavezanimi očmi, Justicija s tehtnico in mečem kot simboloma

⁶⁰³ Slikar je po pogodbi z Antonom grofom Gaisruckom prejel 1280 goldinarjev. Vemo, da je 400 goldinarjev prejel za slikane tapete in 80 goldinarjev za hrano. Preostalih 800 goldinarjev bi bilo preveč za poslikavo stropa majhne kapele, zato sklepamo, da je moral naslikati neko večje delo, najverjetneje na stropu dvorane. Za zneske gl. AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145r.

pravičnosti. Vse se združuje v estetsko celoto; čudovita mešanica in svežina barv ter značaj podob in likov izdajajo čopič velikega mojstra. Samo oči poznavalca lahko upodobitvi določijo pravo vrednost.«⁶⁰⁴

Neznani litograf je nad venčnim zidcem upodobil iluzionistično naslikano dekorativno borduro s konzolami, ki so okrašene s školjkastimi ornamentami. Med konzolami so razpeti listni venci. Nad borduro se odpre pogled v nebo in na figure na oblakih, ki ustrezajo Dunderjevemu opisu. Če gre verjeti litografu, je bil grof Anton upodobljen nad vhodnimi vrati v dvorano. V znak goreče pripadnosti in zvestobe vladarici si je desnico patetično polagal na prsi in usmerjal pogled k njeni podobi na oblakih. Za Marijo Terezijo se zdi, da je pomanjkljivo oblečena v vihrajoče ogrinjalo kakor antična boginja. Skladno z Dunderjevim opisom je upodobljena z diademom, vladarskim jabolkom v levici in žezlom v desnici. Med Antonom in Marijo Terezijo so na litografiji upodobljeni putti z dokumentom (verjetno kupoprodajno pogodbo) in upodobitvijo Celja in starega celjskega gradu, na katerega kaže vladarica z žezlom. V opisu navedenih komorniškega ključa, grbov in zemljevida Avstrije ni videti, zato pa je litograf dodal cesarskega orla, ki Gaisrucku prinaša lovorov venec. Skladne z opisom so tudi personifikacije Modrosti, Kreposti in Pravičnosti, medtem ko je Fortuna upodobljena kot krilat moški, manjka pa ji tudi rog obilja, ki ga omenja Dunder.

Opisana kompozicija je bila namerno zasnovana kot baročna apoteoza kleččega svetnika pred Marijo in je bila namenjena prepričevanju gostov o veličini lastnika dvorca. V posvetnem slikarstvu ima vzporednico v freski *Podelitev reda sv. Štefana*, ki jo je v posvetovalnici tedanje ogrske dvorne pisarne na Dunaju leta 1768 naslikal Franz Anton Maulbertsch.⁶⁰⁵ Tam je vladarica Marija Terezija upodobljena na prestolu, pred njo kleči ogrski palatin Ludvik grof Batthyány, poleg ogrskih magnatov pa ju spremljajo še Heraklej z zemljevidom Ogrske, Ljubezen z ogrskim grbom, Minerva, Obilje, Slava, Glorija, Preteklost⁶⁰⁶ in putti, ki z atributi reda sv. Štefana dopolnjujejo pripoved. Formalne in vsebinske vzporednice najdemo tudi na sedaj uničenem poslikanem stropu v slavnostni dvorani škofijske rezidence v Gornjem Gradu, ki jo je leta 1755 poslikal Caspar Franz Sambach.⁶⁰⁷ Z dekorativno borduro obdana kompozicija figur na oblakih je v Gornjem Gradu slavila naročnika, knezoškofa Ernesta Amadeja grofa Attemsa.

Najpozneje v zgodnjem 20. stoletju poslikave ni bilo več, saj bi jo v svoji kroniki zagotovo omenila Eleonora grofica Bardeau.⁶⁰⁸ Prepričljiv opis, verjetnost naslikanega motiva in litografija

⁶⁰⁴ Citirano po prevodu Janka Germadnika, objavljenem v ZIMMERMANN 2016, str. 167. Gl. tudi DUNDER 1847, str. 102.

⁶⁰⁵ O freski, ki jo je naročil ogrski dvorni kancler Franc grof Esterházy von Galantha, gl. npr. GARAS 1960, str. 87–88; HABERDITZL 2006, str. 241–244.

⁶⁰⁶ Identifikacija personifikacij je povzeta po: HABERDITZL 2006, str. 243.

⁶⁰⁷ O stropu gl. CEVC 2001, str. 123–140.

⁶⁰⁸ O kroniki gl. poglavje o obdobju, ko je bil dvorec Novo Celje v lasti knezov in starih grofov Salm-Reifferscheidt-Krautheim.

pričajo, da je slika na stropu novoceljske dvorane obstajala in si je Dunder ni preprosto izmislil, da bi dvignil vrednost dvorcu, ki ga je tedanji lastnik Jožef Ludvik Hausmann nameraval prodati.⁶⁰⁹ Ob sondiranju leta 2001 na oboku dvorane niso našli sledov poslikave,⁶¹⁰ vendar je Ivan Stopar že prej objavil podatek, da so prvotni strop neznano kdaj zamenjali z novo leseno obočno konstrukcijo.⁶¹¹ Podatek o izgubi poslikave med letom 1847 in zgodnjim 20. stoletjem omogoča hipotezo, da so strop dvorane zamenjali zaradi poškodb, nastalih med potresom leta 1877, ki je prizadel celjsko območje, ali med ljubljanskim potresom leta 1895, kar je sicer manj verjetno.⁶¹²

V času Antona grofa Gaisrucka je bila dvorana opremljena s slikama, s katerima so zakrivali kamina in sta bili delo neznanega avtorja. Grof Anton je dvorano opremil tudi z dvanajstimi opletenimi naslanjači iz trdega lesa.⁶¹³ Sedežno pohištvo, opleteno s španskim trstičjem in pogosto oblazinjeno, je zabeleženo tudi v drugih plemiških rezidencah druge polovice 18. stoletja; med drugimi ga je posedoval tudi škof Ernest Amadej grof Attems v dvorcu Goričane.⁶¹⁴ V času grofa Antona so bili v dvorani tudi štirje pozlačeni stenski svečniki, ki so v inventarju navedeni kot kiparsko delo in so bili nedvomno naročeni pri kiparju Veitu Königerju. Triramni stenski svečnik, ki je ohranjen v Narodnem muzeju Slovenije, je bogato okrašen z rezljanimi rebri v obliki črke C, iz katerih izraščata školjčevje in vegetabilna ornamentika.⁶¹⁵

SLIKANE TAPETE V ŠTIRIH SOBAH GOSPOSKEGA NADSTROPJA

Slikane tapete v štirih sobah ob slavnostni dvorani sta v Novem Celju predvidela arhitekt Matija Persky in Anton grof Gaisruck.⁶¹⁶ Anton Jožef Lerchinger jih je v tehniki olje na platno naslikal pred naročnikovo smrtjo, saj sta jih komisarja Trauttmansdorff in Breuner popisala v štirih neopremljenih sobah gosposkega nadstropja in vsake ocenila na 100 goldinarjev.⁶¹⁷ Podatek iz zapuščinskega

⁶⁰⁹ Za propagandno in marketinško vlogo Dunderjeve monografije gl. ZIMMERMANN 2016, str. 25–27.

⁶¹⁰ WEIGL 2003 a, str. 82.

⁶¹¹ STOPAR 1992, str. 93.

⁶¹² Za potresa gl. RIBARIČ 1994, str. 65, 70, 151. Za opozorilo, da so nov strop mogoče zgradili po potresu, se zahvaljujem Igorju Sapaču.

⁶¹³ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 63r.

⁶¹⁴ Za omembe opletenega pohištva v plemiških rezidencah gl. LOZAR ŠTAMCAR 2008, str. 8.

⁶¹⁵ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 63r. Za reprodukcijo svečnika gl. STOPAR 1998, str. 10.

⁶¹⁶ O slikanih tapetah gl. REPANIČ BRAUN 1993, str. 336, kat. št. 287; BADOVINAC 1997, str. 40–42; RATKOVIČ 1998, str. 79–90; WEIGL 2000, str. 40–42; CEVC 2002, str. 93–106; WEIGL 2003 a, str. 75, 81; CEVC 2007, str. 123; VIDMAR 2016, str. 53–67.

⁶¹⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 158v.

inventarja priča o nastanku tapet pred letom 1761 in o dejstvu, da so bile z njimi opete štiri sobe. V eni od sob so bile uničene pred letom 1847, saj jih Dunder v opisu novoceljskega dvorca ni omenil.⁶¹⁸ Iz naslikanih prizorov na ohranjenih tapetah sklepamo, da je bil osrednja tema izgubljenih tapet element zrak.

Lerchingerjeve slikane tapete so bile leta 1930 odstranjene, zato lahko njihovo namestitev v Novem Celju proučujemo samo na podlagi opisov, zlasti Dunderjevega in Steletovega, ter fotografij. Po Dunderjevem opisu sta bili sobi zahodno od slavnostne dvorane opremljeni s slikanimi tapetami, ki so prikazovale ogenj in zemljo.⁶¹⁹ Vsa vrata in opaži so bili iz orehovega lesa, okvirji tapet so bili okrašeni z rezljanimi in pozlačenimi ornamentami, slikane tapete so bile tudi v vseh okenskih nišah oziroma so pokrivalo vse obstoječe stene. Vzhodno od slavnostne dvorane je bila Vodna soba s slikanimi tapetami, ki so po Dunderjevem mnenju prikazovale različna pristanišča ob Jadranskem morju. Soba je imela dragocena vrata, parket, opaž in slikane tapete v okenskih nišah, ki so bile vstavljene v okvirje iz orehovine. France Stele si je v zapiskih iz let 1927 in 1930 zabeležil, da sobe levo in desno od glavne dvorane pokrivajo leseni okvirji s slikami, ki predstavljajo vodo, ogenj, trgovino in kitajske motive ter da so predstavljeni fantastični pokrajinski prizori in dogodki.⁶²⁰ Po ohranjenih fotografijah je mogoče proučevati namestitev velikih kosov tapet, s katerimi so bile opete stene, za namestitev manjših slik pa so povedne samo predvojne fotografije, ki prikazujejo Ognjeno sobo in na katerih so vidne Lerchingerjeve slike, ki so v frizu nameščene na spodnjem opažu sten. Samo iz Dunderjevega opisa izhaja, da so bile tapete v opaže in okenske niše nameščene tudi v Zemeljski in Vodni sobi.

Usoda tapet po letu 1930 je opisana v poglavju o Davorinu baronu Turkoviću, na tem mestu pa naj navedem, da je bilo doslej identificiranih nekaj kosov in fragmentov novoceljskih tapet v slovenskih in hrvaških javnih in zasebnih zbirkah ter na trgu umetnin. Nekatero med njimi so uokvirjene in dajejo vtis običajnih oljnih slik. Med ohranjenimi je enajst večjih in manjših kosov slikanih tapet iz Ognjene sobe, ki jih je Turković prodal banski upravi v Zagrebu.⁶²¹ Tri slike, ki jih je Hrvaški zgodovinski muzej (*Hrvatski povijesni muzej*) leta 1985 kupil iz kutjevske posesti rodbine Turković,⁶²² so bile v Novem Celju verjetno nameščene v spodnjem opažu Vodne sobe. Tudi slika v Pokrajinskem muzeju Celje, za katero ni zabeleženo, kako je prišla v muzej,⁶²³ je bila po naslikanem okvirju sodeč v Vodni sobi. Sliki v zasebni lasti, od katerih je ena signirana z inicialkama F. N. in na

128. Anton Jožef Lerchinger: *Utrjena mesta s štafažnimi figurami*, okrog 1760, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb (© Hrvatski restauratorski zavod; foto: Ljubo Gamulin)

hrbni strani opremljena z napisom Nicolò Fassin,⁶²⁴ sta glede na naslikani okvir izvirali iz Vodne sobe. V zadnjem času je bilo mogoče v slovenski zasebni lasti identificirati še eno veliko sliko iz Vodne sobe⁶²⁵ in eno majhno sliko, ki je bila leta 2010 prodana na dražbi v Trstu.⁶²⁶

OGENJ

Ob primerjavi mer ohranjenih slik iz Banskih dvorov z merami sobe zahodno od slavnostne dvorane (790 × 820 × 426 cm) ugotovimo, da so vse štiri velike slike skoraj v celoti ohranjene. Na vzhodni steni je bila med vrati v dvorano in tistimi na hodnik nameščena slikana tapeta, ki jo je Dragana Ratković poimenovala *Utrjena mesta s štafažnimi figurami* (290 × 565 cm, sl. 128–129).⁶²⁷ Prevladujoči motiv na sliki je središčno umeščena dvojna skala z utrdama. Desno so zajeli plameni in s temnim dimom obarvali oblake. V ospredju je rečna krajina s suhim drevesom na levi

⁶¹⁸ DUNDER 1847, str. 103–104; ZIMMERMANN 2016, str. 171.

⁶¹⁹ DUNDER 1847, str. 103–104; ZIMMERMANN 2016, str. 171.

⁶²⁰ ZRC SAZU, UIFS, Steletovi terenski zapiski, XXXVIII, 8. 7. 1927, fol. 38v; LXXXV, 12. 9. 1930, fol. 20r.

⁶²¹ Kolegi iz Hrvaškega restavratorskega zavoda so mi omogočili ogled ene od slik, ki je bila v restavriranju, za kar se jim iskreno zahvaljujem, posebno kolegici Neni Meter Kiseljak, ki mi je tudi posredovala fotografije.

⁶²² RATKOVIĆ 1998, str. 80.

⁶²³ BADOVINAC 1997, str. 41.

⁶²⁴ CEVC 1964, str. 20–21.

⁶²⁵ Za opozorilo na sliko se zahvaljujem kolegu Igorju Sapaču.

⁶²⁶ Slika je bila ponujena 20. in 21. 5. 2010 v tržaški dražbeni hiši Stadion Casa d'Aste (lot 535). Na sliko me je opozoril Uroš Govek, za kar se mu zahvaljujem.

⁶²⁷ Vsi naslovi slik so povzeti po RATKOVIĆ 1998, str. 79–90.

129. Soba s slikanimi tapetami z motivi ognja, dvorec Novo Celje, fotografija iz okrog 1926 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec; foto: Bolfenk Fodermayer)

130. Anton Jožef Lerchinger: Vojaška bolnišnica in bitka za utrjeno mesto ter Mesto v plamenih z avstrijskimi vojaki in ranjenci, fotografija iz okrog 1930 (© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

in skalo na desni, ki delujeta kot prostorsko odrivalo. Na bregu so si vojaki s ponjavo, razpeto med debli, uredili zasilni tabor. Skicozno naslikani vojaki kurijo ogenj, z vozom dovažajo tovor in na palici prinašajo uplenjeno srno. Simetrično zasnovana krajina se prepričljivo pogloblja proti v modrih tonih naslikanim goram v ozadju in s temnimi figurami, sivimi skalnimi gmotami in atmosfersko naslikanimi puhastimi oblaki, rožnato ožarjenimi s plameni, posnema umirjeno večerno, skoraj idilično vzdušje.

Na južni steni je bil med vrati na hodnik in pečjo nameščen *Huzarski tabor* (300 × 400 cm), ki bi ga bilo zaradi poenostavljeno naslikanih figur primerneje imenovati *Vojaški tabor*.⁶²⁸

⁶²⁸ Za reprodukcijo gl. RATKOVIĆ 1998, str. 86, repr. 1.

131. Anton Jožef Lerchinger: Vojaška bolnišnica in bitka za utrjeno mesto, okrog 1760, fragment, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb (© Hrvatski restauratorski zavod; foto: Ljubo Gamulin)

Slikana tapeta, ki je bila v Novem Celju nameščena na zahodni steni med pečjo in vrati v sosednjo sobo, je bila v Banskih dvorih razrezana na dva dela, pri čemer so odrezali tudi ozek sredinski pas, ki ga poznamo po Steletovi fotografiji (sl. 130). Nekdanjo levo polovico slike je Ratkovičeva poimenovala *Vojaška bolnišnica in bitka za utrjeno mesto* (281 × 251 cm), desno pa *Mesto v plamenih z avstrijskimi vojaki in ranjenci* (300 × 175 cm). V primerjavi s slikama na vzhodni in južni steni je bila tista na zahodni steni slikarsko ambicioznejše zasnovana, z bolj razčlenjeno obvodno krajino in individualiziranimi figurami ranjencev v ospredju. Večja slikarska pozornost je bila posledica dejstva, da je bila zahodna stena pri vstopu v sobo iz dvorane najbolj izpostavljena in najbolje vidna. Sliko je obvladovala cilindrična skala z gorečo trdnjavo, ožarjeno z rdečimi zublji in obdano s temno sivimi oblaki. Za obzidjem trdnjave je Lerchinger naslikal okrogel in kvadraten stolp, polkrožen vhod s timpanonom in šesterokotno stavbo s kupolo in visoko vgrajenimi okni. Na levi se za ukrivljenim drevesom in leseno stavbo odpira pogled proti skrbno urejenim vojaškim četam in pomorski bitki, od katere se širi temen dim (sl. 131). Vojaki so na tej sliki oblečeni v bele uniforme in pokriti s črnimi trirogelniki. Razvrščeni v skupine se posvečajo

Dogajanje je postavljeno v obmorsko krajino, ki se od toplih rjavih tonov ospredja atmosfersko pogloblja proti vodi in modro naslikanim gričem. Pri-zor je bil s tistim na vzhodni steni povezan z ob levi rob umeščenim drevesom in priložnostno vojaško ponjavo, razpeto med dve suhi debli. Ob desnem robu je slikar naslikal kmečke hiše, ob levem arhitekturo z zvonikom, ki spominja na samostan, in v ozadju z obzidjem utrjeno mesto, ki s piramidalnimi strehami zvonikov bolj spominja na srednjeevropska celinska kakor obmorska mesta. Za skicozno naslikane vojake se zdi, da niso odložili oklepov, čelad in sabelj, trije v ospredju so ogrnjeni v rdeče pelerine. Skupina vojakov se je zbrala okrog ognja, drugi v parih ali manjših skupinah brezdelno postopajo po taboru. S toplimi toni in belo naslikanimi oblaki je slikar poustvaril vzdušje vročega poletnega dne.

najrazličnejšim dejavnostim. Najbolj skrbno in natančno je naslikano dogajanje v poljskem lazaretu v levem spodnjem vogalu. Skrajno levo in neposredno ob realni peči v prostoru je bil umeščen prizor služabnika, ki v kotlu kuha perilo. Med figurami sta izpostavljena ranjeni častnik, ki mu frančiškan z levico kaže križ, z desnico pa usmerja njegov pogled v nebo (sl. 132), in ležeči častnik z rokami, sklenjenimi v molitvi, nad katerega se sklanja jezuit. S krajinskimi elementi je slikar ustvaril primeren okvir, ki izolira figure od drugega dogajanja, in ranjence poudaril z visokim drevesom, diagonalno postavitvijo figur in platneno ponjavo, ki izhaja z arhitekture in se umetelno ovija okrog drevesa. Streha spominja na zastore, ki se vijejo okoli stebrov na reprezentančnih plemiških portretih. Ob poznavanju življenjske zgodbe naročnikovega brata Janeza Karla grofa Gaisrucka,⁶²⁹ ki je bil leta 1745 ranjen v bojih v Italiji in je moral zapustiti vojsko, lahko v ležečem častniku prepoznamo ranjenega grofa v lazaretu. Upodobitev je bila središčna točka slikanih tapet v sobi, druge figure so le ilustrirale vojaško življenje in skrb za ranjence v času avstrijske nasledstvene vojne v Italiji. Na sliki se zdi, da se je že poslavljajal od življenja, vendar ga je rešila vera v Boga, upodobljena s figuro frančiškana.

Na severni steni je bila med oknoma nameščena *Bitka za utrjeno mesto* (290 × 255 cm; sl. 133). V rdeče brezrokavnike in modre suknjiče oblečeni vojaki, opremljeni z velikimi štiti, plezajo po lestvah in skušajo zavzeti obmorsko trdnjavo. To je edina slika v Ognjeni sobi, za katero je bil doslej najden likovni vir. Lerchinger se je pri zasnovi napada na trdnjavo oprl na tabelno sliko Bonaventure I. Peetersa, datirano v leto 1641, ki prikazuje turški napad na pristanišče.⁶³⁰ Slika je na Dunaj prišla z zbirko nadvojvode Leopolda Viljema sredi 17. stoletja, morda je bila po njej izdelana tudi grafika, saj do originala Lerchinger najbrž ni imel dostopa. Slikar je pravokotni format Peetersove slike (47 × 62 cm) prilagodil precej večji in ožji ploskvi med oknoma ter izrazito

132. Anton Jožef Lerchinger: Vojaška bolnišnica in bitka za utrjeno mesto, okrog 1760, detajl, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb (© Hrvatski restauratorski zavod; foto: Ljubo Gamulin)

133. Anton Jožef Lerchinger: Bitka za utrjeno mesto, okrog 1760, fragment, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb (© Hrvatski restauratorski zavod; foto: Ljubo Gamulin)

ostenju ene od okenskih niš v Ognjeni sobi. Prizori so uokvirjeni z naslikano štukaturo, ki s paličastim profilom, okrog katerega so naslikani motivi školjčevja in ločja, spominja na Gebhardove štukature v Novem Celju. Ob okvirjih je naslikana imitacija lesa. Štirje prizori so med seboj oblikovno usklajeni in povezani s kroglasto kopo oblakov, posivelih od požara, strele ali vulkanskega izbruha. Na obeh zgornjih prizorih sta upodobljeni mesti s figuricami v ospredju, ki opazujejo naravni pojav ali z imetjem bežijo iz gorečega mesta. Na spodnjih prizorih sta vaška arhitektura, iz katere bežijo kmetje z imetjem, in skalnat vulkan s tremi moškimi.

Visoki pokončni sliki *Drevo v plamenih* (285 × 60 cm) in *Požar v utrjenem mestu* (285 × 60 cm) sta brez naslikanih štukiranih okvirjev. Tako ozki sliki sta lahko bili nameščeni samo na pasovih severne stene med oknoma in vogaloma prostora. Iz duplin suhega drevesa švigajo ognjeni zublji, zgoraj pa se vije dim, ki oblake obarva v črno. Arhitektura na prizoru gorečega mesta z obzidjem, okroglo stavbo in zvonikom s piramidasto streho spominja na tisto na velikih slikah iz iste sobe.

Požar v utrjenem mestu (58,2 × 145,5 cm) je edina slika v Banskih dvorih, ki je bila v Novem Celju nameščena v spodnjem opažu, čeprav bi po velikosti slik in sten sklepali, da jih je bilo na vzhodni, južni in severni steni prvotno devet, najmanj tri pa so lahko bile nameščene tudi

poenostavil figure in bojno dogajanje. Na tapeti ni upodobil dinamične množice v slikovitih turških nošah, trdnjavo osvajajo samo redki vojaki, ki pod težo kamenja in strelov dramatično padajo z lestev. Poenostavljen je tudi prizor desno spodaj, saj je Lerchinger namesto bežečih vojakov v čolnu upodobil ribiča. Slika je izrazito atmosfersko zasnovana s temno skalno in čolnom v ospredju, s temnejšimi modrimi valovi in svetlejšimi sivo modrimi, prostorsko osenčenimi oblaki. Tople rdeče kontraste je slikar vnesel na zastavah in eksploziji v levem delu slike, ki je nekaj vojakov dramatično izstrelila v nebo.

Ozki in visoki sliki, ki upodabljata *Strelo in požar* (291 × 65 cm) ter *Požar in vulkan* (291,7 × 64,8 cm), sta dvodelni in sta bili prvotno zgoraj poševno prirezani. Po merah in prirezanih zgornjih straneh sklepamo, da sta bili nameščeni na

⁶²⁹ Pred proučitvijo zapuščinskega inventarja po Antonu grofu Gaisrucku sem zmotno menila, da je tapete naročil Janez Karel grof Gaisruck in da je z njimi želel prikazati svojo življenjsko zgodbo; gl. VIDMAR 2016, str. 61.

⁶³⁰ Sliko z naslovom *Türken stürmen einen Seehafen* hrani Dunajski umetnostnozgodovinski muzej; gl. FERINO-PAGDEN, PROHASKA, SCHÜTZ 1991, str. 95, repr. 468. Gl. tudi VIDMAR 2016, str. 62, repr. 16.

med okni severne stene in pod njimi. Tudi na tej sliki je upodobljena obmorska trdnjava v plamenih, iz katere možak nosi svoje imetje, požar pa opazuje mati z otrokom. Ob krajinskem prizoru sta naslikan štukaturni okvir in imitacija lesa.

Lerchingerjevim slikam v Ognjeni sobi so skupne atmosferske morske ali rečne krajine, dopolnjene z arhitekturo, ki spominja na italijanska mesta, in majhnimi, skicozno naslikanimi figurami. Tematsko vse slike povezuje element ogenj, vsi naslikani motivi pa se nanašajo na vojaško življenje. Zgledov za celostno opremo sten izbranega prostora z vojaškimi prizori ni bilo malo, saj so se plemiči, ki so tudi sami sodelovali v bitkah, lahko zgledovali po opremi sob, ki jo je princ Evgen naročil za svojo dunajsko palačo in za двореc Schlosshof, ali po dveh *salons de bataille* v dvorcu Schönbrunn.⁶³¹ Z novoceljskimi so primerljive tapete s prizori zmag princa Evgena v *Bataille-Zimmer* v češkem gradu Lytomyšl, ki jih je leta 1743 po naročilu Franca Vencija grofa Trauttmansdorffa naslikal Martin Muckenbrunner.⁶³² Skoraj sočasne z novoceljskimi so tapete v tako imenovani Laudonovi sobi v dvorcu Hainfeld na vzhodu Štajerske.⁶³³ Hainfeldske tapete s prizori iz sedemletne vojne je leta 1762 naslikal Gennaro Basile po naročilu Janeza Vencija grofa Purgstalla, čigar mlajši brat Jožef Alojz je v tej vojni padel.⁶³⁴ Slikane tapete z upodobitvijo svojega polka v vojaški paradi (ohranjenih je osem kosov z 821 častniki in vojaki) je naročil tudi general Jožef Kazimir grof Drašković za eno od sob v dvorcu Klenovnik; v 19. stoletju so bile prenesene v grad Trakoščan.⁶³⁵

V kontekstu sočasnih primerljivo opremljenih prostorov se izkaže, da so naslikani prizori v Ognjeni sobi pripovedovali o vojaški karieri naročnikovega brata Janeza Karla grofa Gaisrucka in njegovem sodelovanju v avstrijski nasledstveni vojni. Pripoved je bila zasnovana osebno, z

134. Soba s slikanimi tapetami z motivi zemlje, fotografija iz časa pred 1919, zasebna last (© zasebni arhiv)

135. Soba s slikanimi tapetami z motivi zemlje, fotografija iz časa pred 1919, zasebna last (© zasebni arhiv)

upodobitvijo ranjenega Janeza Karla v bližini peči in upodobitvijo poljske bolnišnice. Tudi na velikih slikah vojaškega tabora in gorečega mesta žanrski prizori prevladujejo nad bojnimi. Pri upodobitvah vojaškega življenja, severnoitalijanske krajine z utrdbami in mesti v ozadju ter bitk je Lerchingerja gotovo usmerjal naročnik Anton grof Gaisruck in mu v pomoč verjetno predložil tudi grafike. Žal likovnih virov z izjemo tedaj že več kot sto let stare Peetersove slike doslej še ni bilo mogoče identificirati.⁶³⁶

ZEMLJA

O Lerchingerjevih tapetah v Zemeljski sobi, ki je precej večja (920 × 822 × 426 cm) od Ognjene in Vodne sobe, vemo najmanj, saj sta trenutno znani samo dve fotografiji te sobe (sl. 134). Na eni je za pisalno mizo in slikarskim stojalom viden del tapete, ki je bila nameščena na vzhodni steni med vrati in pečjo. Razgibana rečna krajina je bila zasnovana podobno kot v Ognjeni sobi. Umjetno uvita drevesa so delovala kot prostorska odrivala, za zavoji reke pa je bilo videti mehko oblikovane hribe in zgoraj kopaste oblake. Grofica Eleonora Bardeau je v svoj dnevnik nalepila tudi nekoliko neostro fotografijo, ki prikazuje veliko slikano tapeto na južni steni (sl. 135). Upodobljena je bila gričevnata krajina z višjimi gorami v ozadju. Prepoznavni so tudi obrisi treh figur in manjše živali, verjetno psa. Zaradi Steletovega opisa bi smeli sklepati, da so se vsaj nekatere

⁶³¹ REITINGER 2016, str. 43–44.

⁶³² REITINGER 2016, str. 44.

⁶³³ REITINGER 2016, str. 41–55.

⁶³⁴ REITINGER 2016, str. 41–43, 47, 56–57.

⁶³⁵ REITINGER 2016, str. 49–53.

⁶³⁶ Za sorodnosti novoceljskih prizorov z nekaterimi grafikami, slikami in kartoni za tapiserije flamskega slikarja in grafika Hyacintha de la Pegne (1706–1772) gl. VIDMAR 2016, str. 61–62.

figure ukvarjale s trgovino, zato bi lahko iz te sobe izhajal ohranjeni, vendar obrezani fragment slikane tapete *Gonjač krav in utrjeno mesto* (127 × 56,8 cm), ki je bil skupaj s slikami iz Ognjene sobe prodan za opremo Banskih dvorov. S hrba naslikan gonjač s palico in širokokrajnim klobukom ter izdelan konj se prebijata čez gričevnato krajino, zaznamovano s kamnito utrdbo, cipresama in skoraj belimi gorami. Izmenjujoče se tople in hladne barve ter osenčeni in močno osvetljeni pasovi ustvarjajo vtis vročega poletnega dne v Sredozemlju.

VODA

Tri velike slike iz Vodne sobe (781 × 825 × 426 cm) je France Stele fotografiral leta 1930, ko so jih snemali s sten, zato ni mogoče videti, kako so bile v njej nameščene majhne slike v spodnjih opažih in okenskih nišah. Kakor v Ognjeni sobi je bilo najverjetneje tudi v spodnjem pasu Vodne sobe nameščenih približno 12 podolgovatih slik. Tri slike iz Vodne sobe je Hrvaški zgodovinski muzej kupil leta 1985 iz kutjevske posesti Turkovičev.⁶³⁷ Prizore uokvirjata imitacija lesa in školjčevje, ki je naslikano samo na vogalih, vendar je bogateje členjeno in deluje bolj nacefrano kakor tisto na sliki iz Ognjene sobe. Na sredini zgornje in spodnje stranice paličastega profila so tukaj naslikani samo kratki in rahlo usločeni ovali. *Krajina z ribiči in utrjenim mestom* (50 × 115 cm) se je z naslikano utrdbeno arhitekturo ujemala z motivi na velikih slikah. V ospredju se moški, do pasu potopljen v vodo, trudi, da bi ujel ribo, drugi, v gosposkih oblačilih, pa pripravlja ogenj, da bo spekel ulov. Krajina s kamnitimi utrdbami, mostom in svetilnikom spominja na italijanska pristanišča, čeprav slikar ni upodobil morja, temveč reko, ki se v mehkih zavojih vije proti atmosfersko naslikanim hribom v ozadju. Tudi na *Krajini z ribiči* (54 × 156 cm) je upodobljena reka, ki tokrat teče vzporedno s slikovno ploskvijo in razmejuje ospredje z majhnimi figurami ribičev od drugega rečnega brega, zaznamovanega z veliko skalo na sredini. Enako velika druga *Krajina z ribiči* (54 × 156 cm) je močnejše členjena z drevesi in skalnimi gorami. V ospredju so žanrsko naslikani ribiči.

Oblike naslikanega školjčevja dokazujejo, da sta iz Vodne sobe izvirali tudi sliki, ki ju je Anica Cevc leta 1964 zabeležila v zasebni lasti.⁶³⁸ Na *Krajini z lovcema* (63 × 140 cm) je bila upodobljena rečna krajina, zaznamovana z visoko goro na sredini in upognjenim drevesom na desni. V ospredju sta se lovca skrivala za nasipino in opazovala gosi, ki so vzletele proti nebu. *Krajino z dvema možema in psom* (62,3 × 115 cm) je na levi zamejevala skala, na desni pa podeželska hiša z gospodarskim poslopjem; v ozadju je bila trdnjava na široki skali. Z mostom in stolpičem se je rečna krajina poglobljala v oddaljeno ozadje. Stoječ moški je z dvignjeno desnico kazal proti nebu in vzbudil pozornost psa, ne pa tudi mlajšega moškega, ki je mirno obsedel na skali. Iz oblik

⁶³⁷ O nakupu gl. RATKOVIĆ 1998, str. 80.

⁶³⁸ CEVC 1964, str. 20–21. Za podatke iz dokumentacije Narodne galerije se zahvaljujem kolegici dr. Katri Meke.

136. Anton Jožef Lerchinger: *Mož in žena kurita ogenj, okrog 1760*, Pokrajinski muzej Celje
(© Pokrajinski muzej Celje; foto: Nina Sovdat)

naslikanih štukiranih okvirjev je razvidno, da je bila *Krajina z dvema možema in psom* v Novem Celju nameščena na isti steni kakor *Krajina z ribiči in utrjenim mestom*, ki je sedaj v Hrvaškem zgodovinskem muzeju, *Krajina z lovcema* pa na isti steni kot obe *Krajini z ribiči*. Različne višine slik in širine imitiranih lesenih okvirjev pričajo, da so bile slike, ki so sedaj v Hrvaškem zgodovinskem muzeju, obrezane in da so v višino prvotno merile najmanj 63 cm.

Kolikor lahko sklepamo po črno-belih fotografijah, sta bili sliki v zasebni lasti delo istega slikarja kot druge tapete v novoceljskih sobah, torej Antona Jožefa Lerchingerja. To se ne ujema s signaturo F. N. v desnem spodnjem vogalu *Krajine z lovcema* in z lističem z napisom Nicolo Fassin na podokvirju *Krajine z dvema možema in psom*. Zaradi inicialk in napisa je Anica Cevc sklepala, da sta delo slikarja Nicolasa Fassina (1728–1811).⁶³⁹ Signatura in napis ostajata nerazrešena. Morda sta posledica nekakšne pomote ali zavajanja pred prodajo, saj se sliki tako ujemata z drugimi ohranjenimi slikami, da sta zagotovo nastali kot Lerchingerjevo delo v Novem Celju. Iz biografije v Lüttichu rojenega Nicolasa Fassina, ki se je mudil tudi v Italiji, Franciji in Švici, ni razvidno, da bi ga pot zanesla tudi na sedanje slovensko ozemlje.⁶⁴⁰ Tudi njegove slike se s toplejšim koloritom in bolj avtentično naslikano italijansko krajino in arhitekturo bistveno razlikujejo od Lerchingerjevih novoceljskih slik.⁶⁴¹

⁶³⁹ CEVC 1964, str. 20–21.

⁶⁴⁰ O Fassinu gl. WALLENS 2003, str. 174–176.

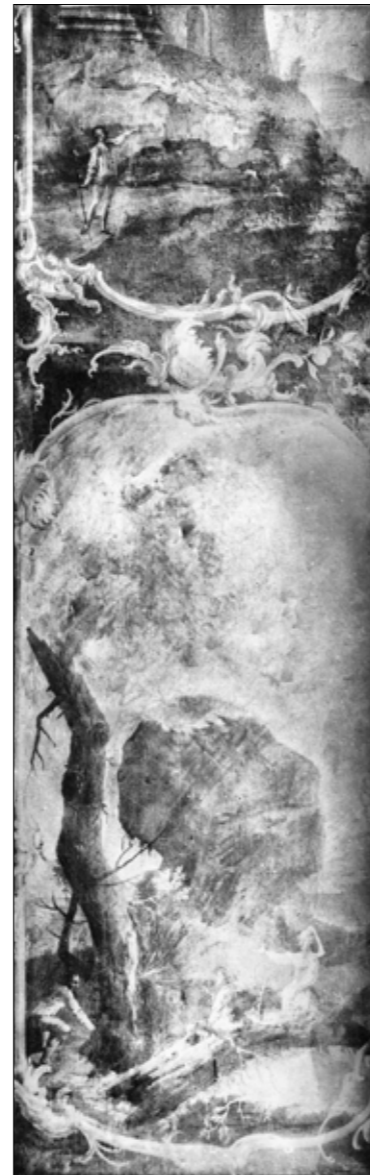
⁶⁴¹ Gl. npr. Nicolas Henri Joseph de Fassin, https://research.rkd.nl/nl/zoeken?q=Nicolas%20Henri%20Joseph%20de%20Fassin&size=n_20_n&filters%5B0%5D%5Bfield%5D=db&filters%5B0%5D%5Bvalues%5D%5B0%5D=rkdimages&filters%5B0%5D%5Btype%5D=all (3. 3. 2023).

Naslikano školjčevje dokazuje, da je bila tudi slika *Mož in žena kurita ogenj* (63 × 134 cm, sl. 136), ki je sedaj v Pokrajinskem muzeju Celje, nameščena v Vodni sobi.⁶⁴² Rečna krajina je na tej sliki simetrično zasnovana s stranskima skalama, veliko skalo na sredini in ovalno oblikovanim bregom, na katerem ženska zbira dračje, moški pa kuri ogenj. Simetralo poudarja umetelno zvito drevo. Ob skalo je prislonjena kamnita utrdba z manjšim zaselkom, majhni kamniti gradovi pa so upodobljeni tudi na hribih v ozadju. Kljub skicoznosti je nabiralka dračja naslikana kot lepa mlada ženska z visokim čelom in vitko postavo ter oblečena v skromna kmečka oblačila. Z njeno elegantno držo je slikar ustvaril eno najlepših žanrskih figur na novoceljskih tapetah.

Prav tako bogato in nekoliko bolj nacefrano kot na drugih slikah iz Vodne sobe je naslikano školjčevje na Steletovi fotografiji fragmenta tapete (sl. 137), ki je bila z dvodelnostjo in formatom podobna približno 291 × 65 cm velikima slikama iz Ognjene sobe. Nameščena je bila na enem od okenskih ostenj v Vodni sobi. Na zgornjem prizoru je upodobljen moški s palico, ki z dvignjeno levico kaže proti ozadju. Za njim je velika skala s trdnjavo. Na spodnjem prizoru dve figuri sedita na padlem votlem deblu, za tretjo pa se zdi, da nekaj odkopava ali zakopava pri še stoječem drevesu. V ozadju je velika skalna gmota.

Leta 2010 je bil na dražbi v Trstu prodan fragment slikane tapete iz Vodne sobe, ki je bila glede na pokončni format in mere (81 × 60 cm) del okenskega ostenja. Na sliki je upodobljeno slikovito rečno obrežje z ukrivljenim drevesom in žensko v vodi, za katero se zdi, da nekaj nabira.

Naslikani prizori na pravokotnih slikah iz Vodne sobe so primerljivi z v tehniki freske upodobljenimi krajinami v naslikanih rokokojskih okvirjih nad okni kabineta v dvorcu Miljana v hrvaškem Zagorju, ki so pripisane Antonu Jožefu

137. Anton Jožef Lerchinger: slikana tapeta v okenskem ostenju Vodne sobe, fotografija iz okrog 1930 (© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

Lerchingerju in naj bi bile naslikane po letu 1766.⁶⁴³ Kot predhodnika v frizih nameščenih krajin v Novem Celju lahko navedemo ciklus več kot 200 krajin in vedut, ki so jih različni slikarji naslikali v letih 1672 in 1673 v dvorcu Eggenberg pri Gradcu, vendar so jih namestili na običajnejšem mestu v zgornjem delu sten.⁶⁴⁴ Serija je s ponekod prepoznavnimi italijanskimi in francoskimi stavbami ter upodobitvami italijanskih pristanišč (Neapelj, Livorno, Benetke, Chiaia) spominjala na triletno kavalirsko potovanje naročnika Janeza Sajfrida kneza Eggenberga po Evropi.⁶⁴⁵ Prostorsko in atmosfersko zasnovane krajine so z mesti, trdnjavami in ruševinami, drevesi in žanrskimi figuricami v tolikšni meri sorodne novoceljskim, da smemo domnevati, da jih je Lerchinger poznal, čeprav bi sorodnosti lahko temeljile tudi na rabi skupnih, še neznanih likovnih virov.

Sorodnosti z eggenberškim frizom zasledimo tudi na treh velikih slikah v Vodni sobi. Na vzhodni steni upodobljeno *Pristanišče* (sl. 138) ni prikazovalo enega od mest ob Jadranski obali, kakor je domneval Dunder,⁶⁴⁶ pač pa eno od pristanišč ob Ligurskem morju, verjetno Genovo. Z ligurskimi pristanišči so se nekateri plemiči seznanili med kavalirskim potovanjem po Evropi, vendar za naročnika Antona grofa Gaisrucka zaenkrat ni znano, ali se ga je udeležil. Brat Janez Karel grof Gaisruck je ligurska pristanišča videl v času svojih vojaških pohodov po Italiji. Na sliki je mogoče prepoznati genovski svetilnik in vrata sv. Janeza, ki so imela na vogalih okrogle stolpiče. Na levi je velika kvadratna trdnjava z okroglimi vogalnimi stolpiči in zastavo. Živahno dogajanje v ospredju je zaznamovano z veslači na čolnih in jadrnicah ter majhnimi figuricami na stopnicah pomola in pred vhodom v trdnjavo. Po istem likovnem viru je bila naslikana *Obmorska krajina*, ki je v zbirko Pokrajinskega muzeja Ptuj - Ormož najverjetneje prišla iz dvorca Turnišče (sl. 139).⁶⁴⁷ Domnevamo, da je sliko za dvorec Turnišče okrog leta 1760 naročil Anton grof Gaisruck in da je slikarju zanj predložil isto (še neznano) grafiko kakor v Novem Celju.

Pristanišče na južni steni (sl. 140) je bilo na levi zamejeno z veliko trdnjavo in obmorskim mestom. Slika je bila naslikana po istem vzoru kot *Orientalno pristanišče* iz dvorca Turnišče (sl. 141). S turniške slike je razviden desni rob novoceljske slike, ki ga Stele leta 1930 ni ujel v objektiv. Na levi je slika zamejevala mogočna trdnjava, na desni pa hribovit zaliv. Na obali so bili naslikani v orientalsko nošo oblečen konjenik na belem lisastem konju in skupine moških s turškimi turbani in kaftani. Konjenik je nadzoroval težaško delo pristaniških delavcev, ki so z vrvmi vlekli tovor. Na morju so možje v čolnih odvažali tovor z velike jadrnice. Igor Weigl je zapisal, da so prizori v Vodni sobi spominjali na flamske tapiserije z upodobitvijo pristanišč, ki so jih leta 1759 s

⁶⁴² BADOVINAC 1997, str. 42, je menila, da slika izhaja iz Ognjene sobe.

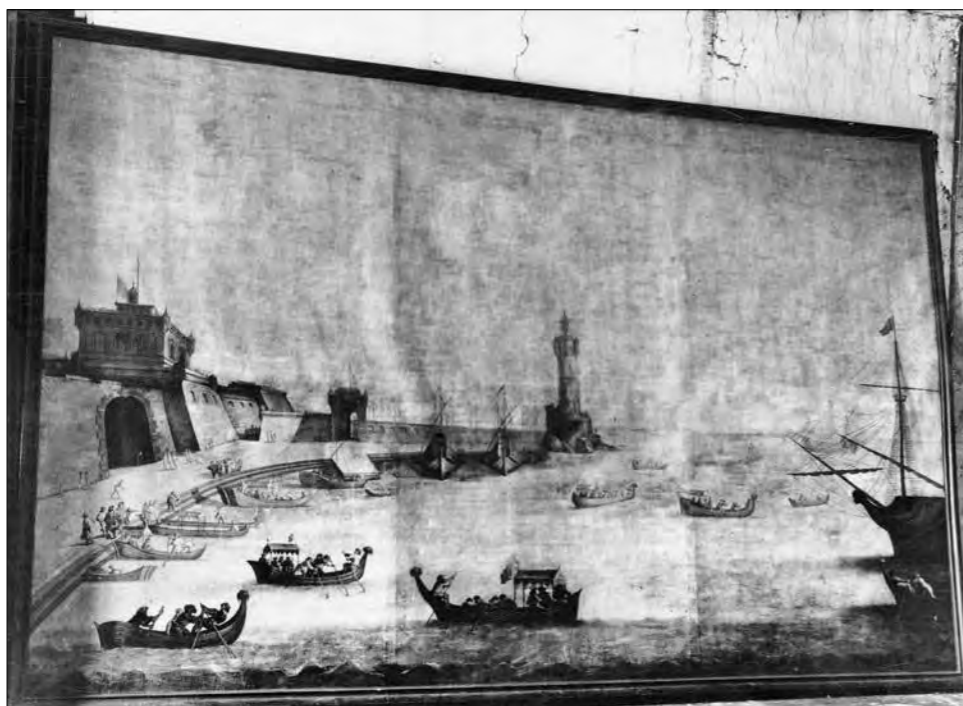
⁶⁴³ O poslikavi kabineta gl. MIRKOVIČ 1992, str. 75–84; REPANIČ BRAUN 1993, str. 336, kat. št. 287; RATKOVIČ 1998, str. 86; CEVC 2007, str. 139–144.

⁶⁴⁴ O ciklu gl. KAISER, SCHUSTER 2016, str. 98–101.

⁶⁴⁵ KAISER, SCHUSTER 2016, str. 98.

⁶⁴⁶ DUNDER 1847, str. 104; ZIMMERMANN 2016, str. 171.

⁶⁴⁷ VIDMAR 2016, str. 64–67.

138. Anton Jožef Lerchinger: Pristanišče, okrog 1760, fotografija iz okrog 1930
(© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

139. Johann Franz Petumfill, pripisano: Obmorska krajina, okrog 1760,
Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož (© Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož; foto: Boris Farič)

140. Anton Jožef Lerchinger: Pristanišče, okrog 1760, fotografija iz okrog 1930
(© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

141. Johann Franz Petumfill, pripisano: Orientalsko pristanišče, okrog 1760,
Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož (© Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož; foto: Boris Farič)

142. Anton Jožef Lerchinger: *Pristanišče*, okrog 1760, fotografija iz okrog 1930
(© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

143. Johann Franz Petumfill, pripisano: *Orientalno pristanišče*, okrog 1760, Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož (© Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož; foto: Boris Farič)

posredovanjem kneza Kaunitza kupili za opremo (še neidentificiranih) prostorov Marije Terezije.⁶⁴⁸ Gre za seriji LVIII in CV v Umetnostnozgodovinskem muzeju na Dunaju; za te tapiserije Dora Heinz navaja, da so jih stkali v tkalskem ateljeju Daniela III. Leyniersa⁶⁴⁹ ob sodelovanju tkalcev Pietra van der Borchta pri seriji LVIII ter Jakoba mlajšega in Pietra van der Borchta pri seriji CV.⁶⁵⁰ Proučevalci tapiserij uvrščajo obe seriji v tako imenovano *Teniers-Folge*, večjo skupino flamskih tapiserij v maniri Davida Teniersa mlajšega, ki so jih v bruseljskih manufakturah tkali v 18. stoletju.⁶⁵¹ Novoceljske tapete in turniške slike se s tapiserijami ujemajo v atmosferski upodobitvi obmorskih pristanišč, v katerih so živahne drobne figure, nekatere v orientalski noši, v miroljubnem okolju zatopljene v najrazličnejša opravila. Ob straneh so prizorišča zamejena s trdnjavami in jadrnicami. Velikost formata tapet in tapiserij je prostorom dajala sorodno atmosfersko vzdušje, pri katerem so prevladovale velike vodne površine in nebo z dramatično naslikanimi oblaki. Povezavo med dunajskimi tapiserijami in likovnimi viri za novoceljske tapete in turniške slike dokazuje predvsem prizor s konjenikom, ki nadzoruje delavce pri vlečenju vrvi, spremlja pa ga skupina orientalcev. Žal kartonisti v Bruslju stkane serije niso znani, prav tako doslej ni bilo mogoče identificirati grafik, ki sta jih uporabljala slikarja Antona grofa Gaisrucka v Novem Celju in Turnišču.

Na zahodni steni je bilo nameščeno *Pristanišče*, ki ga je pred nekaj leti pridobil slovenski kupec.⁶⁵² Na desni je slika zamejena z značilnimi italijanskimi hišami, ki se vrstijo do oddaljene trdnjave (sl. 142). Na obali postopajo skupine moških v pogovoru in delavci, ki se ukvarjajo z nošenjem tovora na veliko galejo. Večino slikovne površine skladno z nizozemskimi marinami zajemajo morje in oblaki. Original s svetlim koloritom, hladnimi sivo modrimi toni vode in rožnato ožarjenimi oblaki priča o vzdušju toplega poletnega dne v ligurskem pristanišču, ki ga je Lerchinger s slikanimi tapetami poustvaril v Vodni sobi. S pomočjo še neznane grafike je natančno naslikal tudi ladje na levi polovici slike. Prizor je dopolnil z žanrsko naslikanimi trebušastima trgovcema v nenavadnih oblačilih in z nenavadnima pokrivaloma, ki spominjata na orientalca, s sedečim starcem, ki kadi pipo, in skupino, ki se pogovarja ob hiši. Na sliki, ki je nastala za Turnišče, je nekaj podobno naslikanih figur, vendar je arhitektura povsem drugačna (sl. 143). Tudi s temnejšim koloritom, poudarjenimi rdečimi toni in dramatično naslikanimi oblaki se je turniška slika bistveno razlikovala od novoceljske.

Drugačni figuralika, kolorit in način slikanja oblakov pričajo o tem, da turniške slike niso bile Lerchingerjevo delo. Upodobitve obmorske krajine in orientalskih pristanišč iz dvorca Turnišče bi lahko bile tri od šestih večjih slik, ki jih je po naročilu Antona grofa Gaisrucka naslikal Franz

⁶⁴⁸ WEIGL 2000, str. 41–42.

⁶⁴⁹ HEINZ 1995, str. 235–236.

⁶⁵⁰ BALDASS 1920, str. 4, št. 293–300.

⁶⁵¹ HEINZ 1995, str. 235–236. Za slogovno oznako serije gl. tudi BALDASS 1920, str. 29–30.

⁶⁵² Pojav v prvotnih merah ohranjene slike na umetnostnem trgu vzbuja upanje, da so se v lasti dedičev Davorina Turkovića ohranile tudi druge slike iz Vodne in Ognjene ter morda celo iz Zemeljske sobe.

Petumfill.⁶⁵³ Sorodnosti s Petumfillovimi slikami so opazne v fiziognomiji obrazov, senčenju, gosto in neprosojno naslikanih oblakih in dramatičnem koloritu z močnimi rdečimi poudarki. Primerjava ni zavezujoča, saj temelji na sorodnostih turniških krajin z majhnimi figurami s Petumfillovimi velikimi svetniškimi podobami, zlasti tistimi na stranskih oltarjih graške cerkve Marije Snežne. Podpreti jo je mogoče z navedbo iz zapuščinskega inventarja po Antonu grofu Gaisrucku, saj so leta 1761 v dvorani dvorca Turnišče popisali dve sliki, ki so ju imenovali *Rudera Stückl*, v zimski jedilnici istega dvorca pa štiri *Rudera Stückh*.⁶⁵⁴ Število slik se ujema z naročilom, ki ga je za Antona grofa Gaisrucka izvedel Franz Petumfill, nenavadna navedba motiva pa bi se lahko nanašala na veslanje oziroma upodobitev galej in ruševin.

Fotografije in ohranjeni fragmenti slikanih tapet pričajo o tem, da je Anton Jožef Lerchinger v Novem Celju ustvaril štiri atmosfersko zasnovane prostore, ki so z naslikanimi motivi in koloritom stanovalcem in gostom poustvarili vzdušje vsakega od štirih elementov. Najbolj neobičajne so bile pravokotne slike, nameščene v spodnjih pasovih novoceljskih sob, za katere doslej ni bilo mogoče najti prepričljive primerjave. Sobe, ki so bile v celoti opete s slikanimi tapetami, so bile običajno opremljene z lesenimi opaži, ki so bili bolj praktični in manj izpostavljeni poškodbam.⁶⁵⁵ Vzporednice tako nizko nameščenim slikam najdemo na nekaterih upodobitvah galerij, na primer tistih nadvojvode Leopolda Viljema v Bruslju iz sredine 17. stoletja in galerije v dunajskem Stallburgu leta 1660.⁶⁵⁶ Posnemanje (zastarelega) videza galerije je bilo najbrž namerno, vendar je v sobah otežilo namestitev pohištva, o čemer priča na primer predvojna fotografija garderobne omare v Vodni sobi (gl. sl. 142).

PEČI V PIANU NOBILE

V času Antona grofa Gaisrucka so z graškim pečarjem Thalhammerjem podpisali pogodbo za izdelavo štirih lončenih peči v gosposkih sobah, ki jih je pečarjev pomočnik v dvorcu namestil po Antonovi smrti.⁶⁵⁷ Thalhammerjeve peči so bile po letu 1930 prenesene v Narodni muzej. Pred njihovo namestitvijo v dvorcu sta štukater Jožef Gebhard ter slikar in pozlatar Franz Josef Reich vogale, v katerih so bile predvidene peči, marmorirala s tehniko štukolustra in okrasila s pozlačenimi štukaturami. Okras sta nanese neposredno na steno in zanj nista pripravila v pro-

144. Johann Thalhammer: peč iz Ognjene sobe dvorca Novo Celje, okrog 1761, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© Narodni muzej Slovenije; fotodokumentacija)

riral s pozlačenima paličastima profiloma in okrog njiju približno na sredini ovil ornamenta, sestavljena iz školjk, ločja in cvetnih vejic. S cvetnima vejicama je ovil tudi vrh palic, nato pa vrhova povezal z značilnimi rokokojskimi valovitimi krivuljami, dopolnjenimi z ločjem in školjkami. Dekoracijo je v višini profiliranega venčnega zidca kronal predrt školjni ornament.

Bogato modelirana in belo glazirana peč iz Ognjene sobe zahodno od slavnostne dvorane je tradicionalno zasnovana s širšim spodnjim kuriščnim in ožjim zgornjim ogrevalnim delom ter okrašena s pozlačenimi rokajskimi ornamentami (sl. 144). Tektonsko se zožuje od širšega spodnjega, z vogalnima volutama opremljenega dela na trikotnem tlorisu do vedno ožjega vrha. Pečar je ogredji obeh sestavnih delov zmodeliral v obliki izmenjujočih se in plastično oblikovanih volut v obliki črke C, ki jih je povezal z vogalnimi lizenami. Namesto običajnejše vaze je na vrh postavljena

stor segajočih polkrožnih štukiranih niš, kakršne so ohranjene v sočasnih gosposkih sobah nekaterih graških palač in štajerskih dvorcev.⁶⁵⁸ Vendar tudi okras gladkih sten s štukolustrom in pozlačeno štukaturo na Štajerskem ni bil redek, saj je tako Johann Angelo Formentini leta 1740 okrasil vogala za pečema v sejni sobi deželnih stanov v graški deželni hiši, kar bi lahko bilo znano novoceljskemu naročniku in umetniku, Johann in Jakob Formentini pa sta med letoma 1742 in 1748 na enak način okrasila vogale paradnih sob v škofijski rezidenci Seggau pri Lipnici.⁶⁵⁹

Štukature v vogalih novoceljskih sob niso ohranjene, vendar lahko njihovo prvotno zasnovo proučujemo na podlagi predvojnih fotografij, ko so tudi peči še stale na prvotnem mestu. V Ognjeni, Zemeljski, Vodni in severozahodni vogalni sobi so bile štukature enako zasnovane. Gebhard je steno struktu-

⁶⁵³ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana prošnja graškega slikarja Johanna Franza Petumfilla, fol. 180r.

⁶⁵⁴ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 91v, 94r.

⁶⁵⁵ Gl. npr. KAISER, SCHUSTER 2016, str. 142–143; REITINGER 2016, str. 345.

⁶⁵⁶ Gl. npr. NATTER 2016, str. 11, 13.

⁶⁵⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica graškega pečarskega mojstra Johanna Thalhammerja, 19. 7. 1762, fol. 147r. Prim. WEIGL 2003 a, str. 75, 82.

⁶⁵⁸ Za štukirane niše za peči v palačah Eggenberg-Herberstein in Saurau gl. *Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz* 1997, str. 496–497, 618–620. Za niše v dvorcu Thinnfeld gl. GINNER 2015, str. 78–81, 94–96.

⁶⁵⁹ CHRISTIAN, HEBERT, KAINDL, RUHRI, SCHWARZ, ZECHNER 1997, str. 75.

145. Johann Thalhammer: peč iz Zemeljske sobe dvorca Novo Celje, okrog 1761, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© Narodni muzej Slovenije; fotodokumentacija)

146. Johann Thalhammer: peč iz severozahodne vogalne sobe dvorca Novo Celje, okrog 1761, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© Narodni muzej Slovenije; fotodokumentacija)

kapeli podobna arhitektura z nišo ter visokim in v celoti pozlačenim prepletenim ornamentom, ki najbrž namerno spominja na pagodo.

Belo glazirana peč iz Zemeljske sobe je zasnovana dvodelno, s skoraj kvadratnim spodnjim delom trikotnega tlorisa, ki ga na straneh krasita vogalni voluti, zgoraj pa štiri manjše, izmenjujoče se volute v obliki črke C (sl. 145). Zgornji del je bil atektonsko zmodeliran v obliki buče s zlatimi kanelurami. Pozlačeni rokajski ornament in rastlinske vitice so premišljeno razporejeni po sprednji stranici, vogalnih volutah in lizenah ter po obrobju zgornjega dela. Sredino izbočenega kuriščnega dela krasijo večji rokajski element, sestavljen iz školjčevja in vegetabilnih motivov. Vaza na vrhu peči je okrašena s predrtim ornamentom.

Peč iz severozahodne vogalne sobe je zasnovana dvodelno (sl. 146). Skoraj kvadraten spodnji del belo glazirane peči je opremljen z vogalnimi volutami in lizenami, ki nosijo navidezno ogredje, v sredini predrto z lokom v obliki črke C. Nad ogredjem je pečar zmodeliral konkavno

147. Johann Thalhammer: peč iz dvorca Novo Celje, okrog 1761, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© Narodni muzej Slovenije; fotodokumentacija)

usločen del z vogalnima volutama in lizenama in nad njim konveksno zaobljen del z večjima volutama ob straneh in kanelurami na sredini. Sledi piramidalen zgornji del, vrh katerega je okrasna vaza. Obrobja posameznih delov, sprednjo stranico in volute krasijo pozlačeni rokajski ornament in girlande.

Četrto Thalhammerjevo peč so postavili v eno od sob gosposkega nadstropja. Fotografija, ki bi prikazovala prvotno postavitev peči, ni znana. Dvodelno zasnovana peč z atektonsko strukturo spominja na tisto iz Zemeljske sobe (sl. 147). Stranice kuriščnega dela belo glazirane peči so konveksno izbočene, na vogalih so volute in lizene, ki nosijo razgibano ogredje. Ogrevni del je zgoraj usločen in na vrhu opremljen z ornamentom iz školjčevja in vitic. Peč je bogato okrašena s pozlačeno rokajsko ornamentiko.

Thalhammerjeve peči so vrhunsko pečarsko delo sredine 18. stoletja, po obliki in ornamentiki sorodno nekaterim pečem v cesarskem dvorcu Schönbrunn.⁶⁶⁰ Druga dokumentirana dela graškega pečarskega mojstra Johanna Thalhammerja doslej niso znana, vendar mu bo ob poznavanju novoceljskih peči z nadaljnjimi raziskavami najbrž mogoče pripisati nekatere na Štajerskem ohranjene peči. Novoceljskim podobni peči sta na primer ohranjeni iz ene od hiš v graški ulici Sackstrasse in v graški palači grofov Attemsov.⁶⁶¹ Ni znano, ali je Thalhammer peči samo izdelal ali pa jih je tudi sam zasnoval. Po mnenju Konrada Straussa

so sredi 18. stoletja v Gradcu številne peči zasnovali arhitekti, da so v prostorih dosegli čim bolj enovito in usklajeno dekoracijo; kot primer je navedel šest peči v graški palači Attems.⁶⁶² Tudi po izsledkih Rosemarie Franz baročni pečarji niso delovali neodvisno, ampak so peči izdelali po

⁶⁶⁰ Za sorodno oblikovane in okrašene rokokojške peči v dvorcu Schönbrunn gl. FRANZ 1969, repr. 512–514, 517. Igor WEIGL 2003 a, str. 82, je peči primerjal z nekoliko starejšimi in zaenkrat še anonimnimi pečmi v dvorcu Eggenberg in s pečjo v dvorani z ogledali v graški palači Eggenberg-Herberstein, medtem ko ga je asimetrična zasnova spomnila na sočasne peči v Schönbrunnu.

⁶⁶¹ Za peč iz hiše v ulici Sackstrasse, ki je sedaj v Univerzalnem muzeju Joanneum, gl. STRAUSS 1940, str. 39, 75, tabla 39, repr. 3. Za peč v palači Attems gl. FRANZ 1969, repr. 516.

⁶⁶² STRAUSS 1940, str. 35.

predlogah arhitektov ali kiparjev, ki so tudi nadzorovali proces izdelave.⁶⁶³ Ohranjena sta na primer osnutka arhitekta Josefa Hueberja za peči v graški palači Attems, za peči v škofijskem dvorcu Seggau pa je znano, da jih je lipniški pečar Johann Kienreich izdelal po osnutkih graškega kiparja Johannesa Piringerja.⁶⁶⁴ Posledično bi smeli domnevati, da je tudi osnutke za Thalhammerjeve peči pripravil arhitekt. Da bi osnutke Thalhammerju lahko pripravil Matija Persky, kažejo sorodnosti s pečema v nekdanjih škofovi delovni sobi in škofovi spalnici v škofijski rezidenci v Gornjem Gradu, ki sta bili uničeni v požaru leta 1944.⁶⁶⁵ Pri izdelavi rokokojskih peči so z lončarji sodelovali štukaterji, v Gradcu zlasti italijanskega rodu.⁶⁶⁶ Tudi pri izdelavi novoceljskih peči je verjetno sodeloval eden od graških štukaterjev, ki je na še vlažnih pečnicah zmodeliral in s pomočjo kalupov izdelal izjemno fino rokokojsko ornamentiko, preden so pečnice žgali, prevlekli z belo svinčeno-kositrno glazuro in ornamente pozlatili.

SLIKE IN POHIŠTVO V ČASU ANTONA GROFA GAISRUCKA

V zapuščinskem inventarju po Antonu grofu Gaisrucku so navedeni slike in kosi pohištva, ki so bili v dvorcu leta 1761, vendar jih inventurna komisarja Vajkard grof Trauttmansdorff in Sigmund grof Breuner nista popisala po prostorih, saj двореc še ni bil dokončan in večina sob še ni bila v rabi.⁶⁶⁷ Za predmete, ki so navedeni kot stari in sta jih komisarja nizko ocenila, bi smeli domnevati, da so bili v dvorcu že v času baronov Miglio ali pa jih je Gaisruck prinesel iz katere od svojih drugih rezidenc. Nekatero nove slike so bile morda Lerchingerjevo delo, za novo pohištvo pa domnevamo, da ga je grof Anton naročil pri celjskem mizarjem mojstru Mihaelu Formacherju, ki so mu do poletja 1761 izplačali 1461 goldinarjev in 6 krajcarjev, dolgovali pa so mu še 989 goldinarjev in 36 krajcarjev.⁶⁶⁸ V zapuščinskem inventarju navedene vrednosti pohištvenih kosov še zdaleč ne dosegajo zneska, ki ga je prejel Formacher, saj so mu najverjetneje večino denarja plačali za stavbno pohištvo.

Inventurna komisarja sakralnih slik nista ocenila, navedla sta samo motiv in včasih okvir. Tedaj so bile v dvorcu slika sv. Jožefa v rdečem okvirju in slika sv. Neže, upodobitev Božjega groba, sliki Jezusa (*Ecce homo*) v pozlačenem okvirju in v črnem okvirju s pozlačenimi letvicami, Marijina slika v pozlačenem okvirju, okrašenem s polikromiranimi angelčkoma, ki sta bila kiparsko delo, slika Marijinega rojstva in na steklo naslikana upodobitev Marije v črno luženem okvirju.

⁶⁶³ FRANZ 1969, str. 143.

⁶⁶⁴ CHRISTIAN, HEBERT, KAINDL, RUHRI, SCHWARZ, ZECHNER 1997, str. 75.

⁶⁶⁵ Za reprodukciji gl. *Ilustrirani Slovenec*, 7/27, 5. 7. 1931, str. 216–217.

⁶⁶⁶ FRANZ 1969, str. 143–144. Prim. STRAUSS 1940, str. 36.

⁶⁶⁷ Vsi podatki v tem poglavju so povzeti po KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761, fol. 158r–163r. Gl. prilogo 4.

⁶⁶⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145v.

Slike s posvetno tematiko sta komisarja nizko ovrednotila, še največ sta bila po njunem mnenju vredna nočna prizora (skupaj goldinar). Popisala sta tudi pet na lesu upodobljenih glav, sliki starca in starke, sliki ptic, upodobitev psa in mačke, sliko bitke in štiri iz voska modelirane upodobitve.

Pohištvo sta komisarja začela popisovati z ogledali, med katerimi sta bili najdragocenejši beneški ogledali v pozlačenih rezljanih okvirjih. Popisala sta tudi šest poškodovanih ogledal, od katerih je imelo eno rdeč in posrebren okvir, dve črnega, eno rdečega in dve luženega. Štiri ogledala so imela z ogledalci okrašene okvirje. Z ogledalci je bilo okrašenih tudi osem steklenih stenskih svečnikov. Štirje stenski svečniki z ogledalci so bili kiparsko delo in jih lahko povežemo s Königerjevimi svečniki za slavnostno dvorano. Grof Anton je za двореc kupil tudi štiri steklene lestence. Popisovalca sta nadaljevala z mizami in popisala mizi iz trdega lesa s kamnitima ploščama, prekriti z rdečim prtom, mizici in igralno mizico iz trdega lesa ter zložljivo mizico iz trdega lesa s kamnito ploščo. Miza, igralna mizica in obstenski mizici, ki so bile stare in naj bi bile kiparsko delo, so bile v dvorcu morda že v času baronov Miglio. Enako velja tudi za štiri stare obstenske mize. Glede na visoko vrednost 50 goldinarjev je bilo lakirano komodo s pozlačenimi letvicami in okovjem, belo lakirano igralno mizico in pripadajoči obstenski mizici ter tabureja s kozjimi nogami, opeta z rdečim plišastim žametom, zagotovo naročil grof Anton, morda pri mojstru Formacherju. Sedežno pohištvo je bilo večinoma staro. Posedovali so tri naslanjače s taburejema in počivalnikom, ki so bili opeti z rdečo tkanino, 12 starih usnjenih naslanjačev, 12 s črnim usnjem opetih poljskih naslanjačev, 12 starih naslanjačev, opetih z vezenino, in 18 starih naslanjačev, opetih s svileno vezenino. 12 opletanih naslanjačev s kozjimi nogami je naročil Anton grof Gaisruck in so bili leta 1770 v slavnostni dvorani.⁶⁶⁹ Po smrti grofa Antona sta komisarja v dvorcu popisala tudi štiri majhne s platnom opete naslanjače, naslanjača, opeta s potiskano volneno tkanino, po dva z vezenino opeta počivalnika in tabureja, 12 starih naslanjačev z raztrganimi rdečimi oponami ter star počivalnik.

Leta 1761 so bili v dvorcu tudi črno lužen *Kasten*,⁶⁷⁰ *Kasten* iz trdega lesa s pultom (morda sekreter), *Kasten* za nakit, marketiran *Kasten* z medeninastim okovjem, star sekreter z medeninastim okovjem, *Kasten* iz mehkega lesa s petimi predali, kredenca, v kateri so hranili kozarce, majhen predalnik iz mehkega lesa in 14 različnih starih *Kasten* (morda skrinj) za perilo in oblačila iz mehkega lesa, ki so jih napadli lesni črvi. V dvorcu sta bili uri z medeninasto in železno številčnico. Komisarja sta popisala še lakirani nočni posodi, staro ploščo za igranje dame, kanape iz trdega lesa, staro zeleno oblazinjenje za kanape, železno blagajno, z železom okovano črno skrinjo ter tri velike in pet majhnih turških preprog.

⁶⁶⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 63r.

⁶⁷⁰ Z izrazom *Kasten* sta inventurna komisarja popisala shrambno pohištvo, vendar iz navedbe ni mogoče prepoznati tipa pohištva. *Kasten* je lahko pomenil zaboj, skrinjo, sekreter, omaro, predalnik, kredenco ipd.

Popisovalca sta se natančno posvetila opisu 14 postelj, od katerih so bile številne opremljene z baldahinom. Pavšalna vrednost 5 goldinarjev za vsako priča o tem, da so bile verjetno vse v dvorcu še pred prihodom grofov Gaisruckov. Vojaško rabo v času baronov Miglio ali Metzsch razodeva tudi paviljonska postelja, ki so jo hranili v skrinji. Iz časa prejšnjih lastnikov so bili nedvomno tudi večja in manjša topova na lafetah ter manjši železen top na dveh kolesih, precej višje ocenjeni in z medenino okovani puški pa je v Novo Celje prinesel grof Anton.

O občasnem bivanju Antona grofa Gaisrucka v Novem Celju pričajo tudi dobra založenost s tekstilnimi predmeti ter porcelanasto in majolično posodo. Med drugim so posedovali porcelanaste skodelice za kavo in čokolado, steklenico iz modrega porcelana, okovano s srebrom, majolični vrček s stebrnim pokrovom in alabastrni steklenici.

Grof Anton je kupil tudi nekaj novih pekačev in drugih kuhinjskih pripomočkov, od starih in podedovanih od prejšnjih lastnikov pa so izjemno zanimivi tisti, ki so jih uporabljali za sladice. Vse kaže, da so se že v starem Plumberku sladkali s tortami, najrazličnejšimi krofi, zavitki in sladoledom. Kuhinja je bila edini prostor, ki sta ga zapuščinska komisarja popisala v pritličju dvorca. Najverjetneje je bila v istem prostoru kot približno 80 let pozneje, ko jo je Dunder opisal kot dvorani podoben obokan prostor z ognjiščem in dimnim odvodom v zahodni polovici pritličja – med jedilnico in sobo za služinčad – in s pogledom proti severu.⁶⁷¹

ZAPUŠČINA ANTONA GROFA GAISRUCA

Večina umetnikov in obrtnikov, ki je pogodbe sklenila v času Antona grofa Gaisrucka, svojih del za Novo Celje še ni končala, ko je naročnik 20. februarja 1761 umrl. V mesecih po njegovi smrti je prišlo do zamika izplačil, za nadaljevanje del pa je skrbel novoceljski upravitelj Jožef Danijel Novak. Anton Gaisruck je 25. januarja 1761 v Gradcu težko bolan, vendar pri polni zavesti sestavil oporoko in za overovitelja prosil Karla Tomaža grofa Breunerja in Jožefa Antona pl. Luidla.⁶⁷² Zadnji, dvainvajseti člen oporoke je namenil ustanovitvi fidejkomisa in pogojem dedovanja. Za univerzalnega dediča je določil brata Janeza Karla in po njem najstarejšega sina vsakokratnega lastnika fidejkomisa. Ob zavedanju o svoji zadolženosti je sicer vse svoje posesti razglasil za fidejkomis, vendar so smeli dediči za poplačilo dolgov prodati vsa gospostva z izjemo Novega Celja in tistih posesti, ki so bile v njegovem času vključene v novoceljsko gospostvo, upravljal pa jih je Jožef Danijel Novak. Pri upnikih je grof Anton izposloval tudi nekaj odloga,

⁶⁷¹ DUNDER 1847, str. 100; ZIMMERMANN 2016, str. 165.

⁶⁷² Oporoka je v dveh prepisih ohranjena v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu: AT StLA, LR, Testamente, K. 1019, oporoka Antona grofa Gaisrucka, 25. 1. 1761; AT StLA, Landtafel I, tomus 120, prepis oporoke Antona grofa Gaisrucka, 25. 1. 1761, fol. A1r–A10r. Vsi tu navedeni oporočni podatki so povzeti po teh prepisih.

saj bi moral dedič začeti odplačevati dolgove šele leta 1766, in sicer 4000 goldinarjev letno iz dohodkov Novega Celja.

Vsi drugi členi oporoke so bili namenjeni različnim oporočiteljevim zahtevam in legatom; tukaj so navedeni, ker pričajo o Gaisruckovem gospodinjstvu in vsakdanjem življenju. Po smrti so morali za Antona brati 200 maš po 24 krajcarjev, od tega polovico njegov hišni kaplan Bernard Jožef Zadra, ki ga je obdaril še s 100 goldinarji. Graški ubožnici je daroval 20 goldinarjev. Vsak lastnik gospostva Novo Celje je moral vsak mesec darovati za mašo za Antona in njegovo prvo ženo Alojzijo, pri čemer je lahko izbiral med novoceljsko kapelo in petrovško cerkvijo. Graškemu semenišču je daroval 2000 goldinarjev za vzdrževanje revnih študentov. Oblačila, z izjemo izbranih, ki jih je podaril svojemu komornemu lakaju Antonu Grašiču (*Gräschitz*), imenovanemu Maks, je namenil vzdrževanju grajske kapele v Novem Celju; morali so jih prodati in za izkupiček kupiti, kar potrebujejo. Soprogi Frideriki je zagotovil vse dohodke, zapisane v poročni pogodbi in pogodbi z dne 4. julija 1749, skladno s katero je smela prosto razpolagati z 12.000 goldinarji. Ob tem ji je daroval vso srebrnino, pohištvo, skrinje, konje z opremo in kočije, ki sta jih imela v Gradcu. Dokler bi bila vdova, bi ji moral dedič plačevati po 300 goldinarjev letno. Zanimiva je prošnja bodoči vdovi, da naj se dobro razume z univerzalnim dedičem in naj ne vztraja pri malenkostih. Sinu pokojne sestre Antonu baronu Fronmüllerju, ki je bil tedaj stotnik Gaisruckovega pehotnega polka,⁶⁷³ je za spomin daroval 2000 goldinarjev. Ovdoveli grofici Barbo, rojeni grofici Welz, je podaril 300 goldinarjev, ovdoveli gospe Katarini pl. Orthenhoffen, rojeni pl. Frölichsbürg, pa 200 goldinarjev in spregled dolgov. Gospodu Antonu Hillebrandtu je podaril 2000 goldinarjev s prošnjo, da do oporočiteljeve smrti skrbi za njegove račune in tudi pozneje pomaga dediču ter odkrito spregovori o vseh dolgovih. Uslužbencu Antonu Schalckhu je podaril 1000 goldinarjev, za katere mora predložiti račun gospodu Hillebrandtu. Kuharju Francu Kernu je podaril 500 goldinarjev. Vsem livriranim služabnikom je namenil letno plačo, dedič pa je moral tudi do smrti vzdrževati preprosteža Mihaela Demlerja. Komornemu lakaju Antonu Grašiču je daroval polovico perila in nekaj oblačil. Služkinji Rosini Langelmantel je namenil 300 goldinarjev, služkinji Mariji Ani Königin 100, kuharici Barbari 100 in kuhinjski pomočnici Mariji 40 goldinarjev. Spomnil se je tudi revne vdove svojega nedavno preminulega šepavega kočijaža Janeza, ki je dobila 50 goldinarjev, in perice, ki ji je namenil enako vsoto. Upravitelju gospostva Liebenau Janezu Juriju Heiglu in njegovi soprogi Elizabeti je daroval po 150 goldinarjev in dediča zadolžil, da ju mora obdržati v službi ali pa jima plačevati 100 goldinarjev doživljenjske letne podpore. 150 goldinarjev je podaril tudi upravitelju gospostva Eppenstein Janezu Mihaelu Scheiblu. Precej več, 1500 goldinarjev, je namenil novoceljskemu upravitelju Jožefu Danijelu Novaku in ga zadolžil,

⁶⁷³ Feldmaršal in lastnik pehotnega polka Franc Sigismund grof Gaisruck je bil v daljnem sorodu z novoceljsko linijo Gaisruckov. Njegov zapuščinski inventar je shranjen v AT StLA, LR, K. 239/2, H. 5, zapuščinski inventar po Francu Sigismundu grofu Gaisrucku, 20. 3. 1763, fol. 6r–12r.

148. Podpis in pečat vdove Friderike grofice Gaisruck, 1762, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

da kljub pomanjkljivostim ljubeče in zvesto skrbi za novoceljske stavbe (*/.../ und solle er sorgen seiner mir bekanten lieb, und Threÿ von allen Mänglen über seine gebeÿ /.../*). Novaku je zaupal tudi 1000 goldinarjev, da naj jih po svoji presoji razdeli med novoceljske podložnike. Vdovi in otrokom pokojnega upravitelja gospostva Turnišče je daroval 1150 goldinarjev kot miloščino, vendar s pripombo, da je s tem poravnal tudi vse stare medsebojne obveznosti. Z enakim pogojem je 100 goldinarjev podaril Martinu Kunstu in Matiji Schmidtu. Ob koncu je dediča zadolžil, da se s sosedi Novega Celja poravna glede sporov, o katerih mu bosta poročala grof Breuner in gospod Luidl. Z neznanim dokumentom je Anton grof Gaisruck namenil še 1000 goldinarjev letne rente svojemu najmlajšemu bratu Sebastijanu.⁶⁷⁴

Grof Anton je umrl 20. februarja 1761 v dvorcu Liebenau pri Gradcu. Pokopali so ga v grobnico za duhovnike (*Priestergruft*) v župnijski cerkvi sv. Krvi v Gradcu.⁶⁷⁵ Za tridnevne pogrebne slovesnosti, v katere so bili vključeni redovniki dvanajstih graških samostanov in stanovalci mestnega špitala, je dedič Janez Karel grof Gaisruck odštel 377 goldinarjev in 20 krajcarjev.⁶⁷⁶ Med mojstri, ki jih je zaposlil, velja omeniti graškega slikarja Johanna Baptista Antona Raunacherja, ki je za 11 velikih in 24 majhnih naslikanih grbov na pogrebem vozu prejel 35 goldinarjev in

⁶⁷⁴ Znesek je naveden v zapuščinskem inventarju po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 75v.

⁶⁷⁵ AT DAGS, Graz-Hl. Blut, Sterbebuch, XIV, 1754–1770, pag. 292; NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

⁶⁷⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirano poročilo upravitelja Johanna Baptista Ressenigga za leto 1770, fol. 81v.

149. Podpis in pečat Friderike pl. Ressbohrn, rojene baronice Cramm, 1764, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

59 krajcarjev,⁶⁷⁷ in graškega mizarja Lorenza Degna, ki je za 20 goldinarjev izdelal krsto iz orehovine, katere spodnji del je bil okrašen s profilirano palico in štirimi stebriči, zgornji del pa poslikan z lovorovimi listi, drugim okrasjem in križem.⁶⁷⁸

Antonovi soprogi Frideriki, rojeni baronici Cramm, je skladno s poročno pogodbo in oporočnimi volili pripadlo 34.000 goldinarjev v svobodno posest (*freÿ aigenem Capital*),⁶⁷⁹ vendar je do tega premoženja prišla postopoma. Po soprogovi smrti je živela v Gradcu, kjer ji je svak Janez Karel 27. aprila 1762 predal 1000 goldinarjev, kar je Friderika potrdila s podpisom in ali-ančnim pečatom rodbin Gaisruck in Cramm v črnem vosku (sl. 148).⁶⁸⁰ Po poroki s cesarskim polkovnikom Jožefom pl. Ressbohrnom (27. 1. 1764)⁶⁸¹ je Friderika uporabljala pečat s Crammovim grbom s tremi srebrnimi lilijami v rdečem polju (sl. 149). Živela je v Judenburgu, kjer sta jo 27. julija 1764 obiskala nekdanja svak in svakinja, pri čemer ji je Marija Frančiška grofica Gaisruck predala zadolžnico za 2000 goldinarjev s pet odstotnimi obrestmi, Janez Karel grof Gaisruck pa za nadaljnjih 2000 goldinarjev z enako obrestno mero.⁶⁸² Preostalih 29.000 goldinarjev, ki jih je dolgoval svakinji, si je Janez Karel novembra 1765 s pomočjo dunajskih prijateljev in preko posrednika Giana Brentana Cimarolija izposodil od genovskega markiza Jacoba Phillipa Durazza.⁶⁸³

⁶⁷⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica slikarja Johanna Antona Raunacherja, 22. 2. 1761, fol. 88r.

⁶⁷⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica mizarja Lorenza Degna, 4. 12. 1761, fol. 86r.

⁶⁷⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, potrdilo bratov Brentani Cimaroli, 20. 12. 1772, fol. 76r–76v.

⁶⁸⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, potrdilo Friderike grofice Gaisruck, 27. 4. 1762, fol. 75r–75v.

⁶⁸¹ Ressbohrn je bil polkovnik stražmojster pehotnega polka Colloredo; gl. AT DAGS, Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch, XIII, 1760–1767, pag. 361; NASCHENWENG 2020 a, str. 225.

⁶⁸² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, potrdilo Friderike baronice Ressbohrn, 27. 7. 1764, fol. 77r–78v.

⁶⁸³ AT StLA, LR, K. 240, H. 8, resolucija dvorne komisije, 15. 6. 1770, fol. 4r–16v; AT StLA, LR, K. 241, H. 1, potrdilo bratov Brentani Cimaroli, 20. 12. 1772, fol. 76r–76v. V virih navedeni genovski markiz je verjetno identičen z

ŽIVLJENJE IN POSESTI JANEZA KARLA GROFA GAISRUCKA

Ali je dedovanje bratovih posesti za Janeza Karla grofa Gaisrucka pomenilo srečno usodo, kakor je zapisal eden od članov koroške deželne vlade,⁶⁸⁴ ali pokoro, ni mogoče presoditi, nedvomno pa bi zadnje desetletje življenja preživel mirneje, če se ne bi ukvarjal z bratovimi dolgovi in nadaljevanjem gradnje nedokončanega dvorca Novo Celje.

Janez Karel je bil tretji sin Jožefa Antona grofa Gaisrucka in Marije Ane, rojene baronice Schranz von Schranzenegg. O njegovi mladosti in izobrazbi ni podatkov, prav tako ni znano, ali ga je ovdovela mati poslala na kavalirsko potovanje po Evropi. Odločil se je za vojaško kariero in služboval kot častnik konjeniškega polka Berlichingen, s katerim je v času avstrijske nasledstvene vojne (1740–1748) prepotoval velik del Italije. Tam je bil morda že leta 1740, ko je bilo šest kompanij kirasirskega polka nameščenih v Cremoni, novembra naslednjega leta pa so bile prek Livorna premeščene v Lombardijo.⁶⁸⁵ Verjetneje je, da je prišel v Italijo ob koncu leta 1741, po izdanem ukazu Marije Terezije, da se morajo tudi drugi častniki in vojaki, ki so bili tedaj na Štajerskem, pridružiti svojemu polku.⁶⁸⁶ V naslednjih letih je polk Berlichingen sodeloval v vzhodni operacijski skupini avstrijske vojske. V začetku leta 1742 je polk zapustil Lombardijo in marca prestopil mejo vojvodine Modene, sodeloval pri zavzetju Modene in Mirandole, se utaboril pri Bomportu ob reki Panaro in zimo preživel ob Padu.⁶⁸⁷ Najpozneje leta 1743 je Gaisruck dosegel čin poročnika, saj je ohranjen podatek, da so španske čete v bitki pri Camposantu v papeški državi 8. februarja 1743 zajele kirasirskega poročnika grofa Gaisrucka.⁶⁸⁸ Verjetno je bil kmalu izpuščen iz ujetništva in se je udeležil nadaljnjih operacij, marša proti Bologni in Riminiju, ofenzive proti kraljevini Neapelj leta 1744, marša v Campagno ter bojov pri Velletriju in na Monte Artemisiu.⁶⁸⁹ Novembra 1744 se je ta del avstrijske vojske premaknil skozi papeško državo mimo Toskane v Lombardijo, da bi podprl zaveznika sardinskega kralja Karla Emanuela III. v severni

Italiji.⁶⁹⁰ V drugi polovici leta 1745 je avstrijska vojska v Italiji doživela številne poraze, saj je špansko-francoskim enotam uspelo zavzeti pomembne utrdbe v Lombardiji ter mesta Piacenzo, Parma in Pavio, sredi decembra je don Filip zavzel Milano.⁶⁹¹ V spopadih leta 1745 je sodeloval tudi Janez Karel grof Gaisruck in utrpel hude poškodbe glave.⁶⁹²

Po poškodbi glave je grof Gaisruck zapustil vojsko, se vrnil na Koroško in 31. januarja 1746 napisal oporoko, s katero je premoženje zapustil svojim še nerojenim otrokom, če pa jih ne bi imel, naj si premoženje razdelijo trije bratje v enakem deležu.⁶⁹³ Dva dni pozneje, 2. februarja 1746, se je Janez Karel v kapeli materinega dvorca Mayerhofen poročil z baronico Marijo Frančiško Romano Jožefo (1716–1800), hčerjo Karla Bernarda barona Ravbarja Plankensteinskega in Frančiške Jožefe grofice Lichtenberg.⁶⁹⁴ Par je prva leta po poroki živel v dvorcu Silberegg na Koroškem, imenovanem tudi Wellischhof, ki ga je Janez Karel kupil 27. januarja 1746. Relativno majhen dvonadstropni dvorec s tremi krili okrog kvadratnega notranjega dvorišča je bil zgrajen v zgodnjem 16. stoletju, prezidave in oprema dvorca v Gaisruckovem času niso znane.⁶⁹⁵ Zakoncema Gaisruck se je v letih med 1747 in 1754 v Silbereggu rodilo šest otrok; najmlajša otroka sta bila v letih 1755 in 1761 rojena v Celovcu,⁶⁹⁶ saj je Janez Karel leta 1755 Wellischhof prodal in od opata samostana Osoje kupil hišo ob celovškem mestnem obzidju, ki so jo v inventarju imenovali *Mitternachtisches Stöckl*.⁶⁹⁷ Dvonadstropna hiša s tremi okenskimi osmi ima sedaj naslov St. Veiter Ring 1 in je imenovana *Herbertstöckl*, saj jo je grof Janez Karel 13. marca 1764 z opremo, gospodarskim poslopjem in vrtom vred prodal cesarsko-kraljevemu deželnemu svetniku Johannu Michaelu Herbertu.⁶⁹⁸

Po prodaji hiše je Janez Karel grof Gaisruck pridobil pravico do enega od dveh brezplačnih službenih stanovanj, ki sta bili v prvem nadstropju južnega trakta in drugem nadstropju severnega trakta koroške deželne hiše v Celovcu.⁶⁹⁹ V začetku leta 1770 je koroška deželna vlada od grofa Janeza Karla zahtevala izselitev iz stanovanja, saj je potrebovala prostore za pisarne in blagajno

Giacomom grofom Durazzem (1717–1794) iz ene najpomembnejših in najbogatejših genovskih rodbin, ki je prišel na Dunaj leta 1749, med letoma 1754 in 1764 vodil dvorno gledališče, nato pa bil do leta 1783 cesarski veleposlanik v Benetkah. Durazzevo bivanje v Benetkah bi pojasnilo posredovanje Giana Brentana Cimarolija pri Gaisruckovem najemu posojila. O Durazzu gl. BROWN 1997, str. 161–174.

⁶⁸⁴ AT KLA, Ständisches Archiv, Sch. 533, Fasz. 1, fol. 6–11 Ak, dopis koroške deželne vlade Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 3. 1770, fol. 6v.

⁶⁸⁵ HOEN 1905, str. 21–23, 548.

⁶⁸⁶ HOEN 1905, str. 23.

⁶⁸⁷ HOEN 1905, str. 57–106, 568.

⁶⁸⁸ HOEN 1905, str. 573.

⁶⁸⁹ Za zelo podroben opis dogajanja v vzhodni operacijski skupini v letih od 1742 do 1744 pod vodstvom feldmaršala Ota Ferdinanda grofa Abensberg-Trauna in feldmaršala Kristijana kneza Lobkowitza gl. HOEN 1905, str. 181–340. Za opredelitev dogajanja v strnjeni obliki gl. npr. SMITH ANDERSON 1995, str. 96–101, 118–122, 136–140; HOCHEDLINGER 2003, str. 254–257.

⁶⁹⁰ HOEN 1905, str. 325–340; SMITH ANDERSON 1995, str. 97.

⁶⁹¹ HOCHEDLINGER 2003, str. 256.

⁶⁹² GOËSS 1928, priloga IV.

⁶⁹³ AT KLA, Landesgericht, Testamente, Sch. 6, 434 Ak, oporoka Janeza Karla grofa Gaisrucka, 31. 1. 1746.

⁶⁹⁴ NASCHENWENG 2020 a, str. 403, 748–749.

⁶⁹⁵ Del nekdanje Gaisruckove opreme bi lahko bil ohranjen še leta 1764, ko je bil napisan inventar, v katerem je bila oprema dvorca ocenjena na 487 goldinarjev in 32 krajcarjev; gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 14, Nr. 182, prevzemni inventar gospostva Silberegg, 2. 11. 1764.

⁶⁹⁶ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

⁶⁹⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

⁶⁹⁸ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770. O hiši in njeni stavbni zgodovini gl. HARTWAGNER 1994, str. 193–194.

⁶⁹⁹ O stanovanjih gl. DEUER 1994, str. 73.

prejemnega urada, pri čemer se je med drugim sklicevala na njegovo srečno usodo, torej na dedovanje bratovega fidejkomisa, saj si lahko kupi ali najame drugo stanovanje ali hišo v Celovcu.⁷⁰⁰ Grof Janez Karel se je izselitvi sprva upiral in upravičenost do bivanja v brezplačnem stanovanju utemeljeval z doživljenjsko pravico in svojim delom, saj je bil že štiri leta resnični poslanec in tri leta upravitelj urada grajskega grofa.⁷⁰¹ V dopisu je tudi poudaril, da je iz lastnih sredstev prispeval nekaj sto goldinarjev za opremo nekaterih novih sob, izvedbo štukature in olepšanje stanovanja, ter prosil, da bi mu dodelili drugo deželno stanovanje.⁷⁰²

Kljub upiranju se je Janez Karel grof Gaisruck iz stanovanja v deželni hiši izselil in marca 1770 od vdove Marie Anne Maÿr kupil hišo in vrt v mestu Celovec.⁷⁰³ Domnevati smemo, da je Gaisruck kupil hišo s številko 395 v tedanji ulici Fröhlichstrasse, v kateri je leta 1800 umrla njegova vdova Frančiška.⁷⁰⁴ Po smrti grofa Janeza Karla 18. maja 1770 je inventurni komisar Janez Jakob grof Gaisruck (1737–1801) 30. in 31. maja 1770 popisal njegovo premoženje v hiši z vrtom v Celovcu, ki jo je ocenil na 6100 goldinarjev.⁷⁰⁵ Gaisrucki so hišo v kratkem času od marca do maja 1770 udobno opremili in v njej uredili grofičino spalnico, grofičino predsobo, grofovo sobo, veliko jedilnico, sobo za mladega grofa z majhno predsobo, sobi za grofove tri hčere in spletično, zgornjo shrambo, jedilno shrambo, kamro, sobo za lakaje, garderobo, kuhinjo, kuhinjsko sobo, hlev, remizo za kočije in klet.⁷⁰⁶ Osebno ali alodialno premoženje Janeza Karla grofa Gaisrucka je bilo leta 1770 ocenjeno na nekaj več kot 15.863 goldinarjev, vendar sta več kot dve tretjini obsegali zadolžnici, s katerima je bratu Antonu 20. avgusta 1747 posodil 5000 in 30. oktobra 1759 1000 goldinarjev. Zaradi dedovanja bratovega fidejkomisa je bil teh 6000 goldinarjev pravzaprav dolžan samemu sebi. Z 985 goldinarji so bili ocenjeni nakit ter zlati in srebrni predmeti, med katerimi je bil najdragocenejši prstan, okrašen z enim srednje velikim in osmimi majhnimi briljanti. Grof Janez Karel je posedoval tudi zlat prstan s cesarjevim portretom, zlato uro v ohišju, tobačnico iz ahata z zlatim okovjem, srebrno ovalno tobačnico in par zlatih gumbov.

⁷⁰⁰ AT KLA, Ständisches Archiv, Sch. 533, Fasz. 1, fol. 6–11 Ak, dopis koroške deželne vlade Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 3. 1770, fol. 6v.

⁷⁰¹ AT KLA, Ständisches Archiv, Sch. 533, Fasz. 1, fol. 6–11 Ak, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka koroški deželni vladi, 28. 2. 1770, fol. 7v.

⁷⁰² AT KLA, Ständisches Archiv, Sch. 533, Fasz. 1, fol. 6–11 Ak, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka koroški deželni vladi, 28. 2. 1770, fol. 7r. Prim. DEUER 1994, str. 73.

⁷⁰³ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

⁷⁰⁴ AT ADG, Klagenfurt-Dom, Sterbbuch, III, 1800–1808, pag. 3.

⁷⁰⁵ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770. Inventurni komisar Janez Jakob grof Gaisruck je izhajal iz štajerske linije rodbine in je bil z novoceljsko linijo samo v daljnem sorodu. Leta 1775 je podedoval gospostvo Jelše pri Šmarju.

⁷⁰⁶ Vsi podatki v tem odstavku so povzeti po zapuščinskem inventarju po Janezu Karlu grofu Gaisrucku; gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

Druga srebrnina je obsegala servisa s po dvanajstimi noži, vilicami in žlicami, servis za sladice, ki so mu pripadali žlice, noži in francoske vilice, ob teh pa še žlici za serviranje, 12 kavnih žličk, kavni vrček, četvero francoskih vilic, skodelici za čokolado s podstavkoma in tri pare svečnikov. Gaisrucki so lahko v Celovcu na mizo postavili tudi srebrn nastavek s sladkornico, posodico za gorčico, košaro za sadje in kristalnima stekleničkama za olje s srebrnim izlivom ter majhen srebrn nastavek s posodicama za poper in sol ter stekleničkama za olje in kis. Grof Janez Karel je iz Novega Celja v Celovec prenesel tudi nekaj fidejkomisnega srebra, ki je obsegalo vrček in šest skodelic za kavo, servirno žlico ter s srebrom okovane lovski nož, lovski pas in jezdni bič.⁷⁰⁷ Gaisrucki so imeli v Celovcu tudi porcelanasto posodje, med drugim 48 krožničkov za sladice iz dunajskega porcelana ter velik bel servis iz manufakture fajanse v Holiču na današnjem Slovaškem, ki je bil poslikan s pompadorsko (rožnato) barvo, in manjšega, belo-zelenega, ki pa je bil večinoma poškodovan. Sladice so servirali tudi na s steklom obrobjenem pladnju z ogledalom in porcelanastimi figurami. Med ocenjenimi predmeti v celovski hiši izstopajo oblačila grofa Janeza Karla, saj je imel kar za 716 goldinarjev oblek, za 99 goldinarjev perila in za 95 goldinarjev orožja in lovske opreme. Svilena, žametna in druga oblačila najrazličnejših barv, od katerih so bila številna izvezena s srebrnimi in zlatimi nitmi, ter številni klobuki pričajo o pomenu, ki ga je grof Janez Karel pripisoval zunanjemu videzu.

Dragocena oblačila so bila skladna z deželnimi funkcijami in častnimi nazivi Janeza Karla grofa Gaisrucka, ki je bil leta 1762 imenovan za komornika, saj mu je dunajski vrhovni komorni urad 14. marca tega leta izstavil potrdilo o plačilu 200 dukatov komorniške takse.⁷⁰⁸ 10. marca 1763 je bil grof Janez Karel z dvornima dekretoma cesarja Franca in Marije Terezije imenovan za cesarsko-kraljevega tajnega svetnika, 20. novembra 1765 pa sta Marija Terezija in Jožef II. podpisala dekreta, s katerima je bil Janez Karel imenovan za resničnega tajnega svetnika.⁷⁰⁹ Za podelitev častnega naziva resničnega tajnega svetnika je moral cesarski dvorni pisarni plačati 750 goldinarjev, češko-avstrijski dvorni pisarni pa 3000 goldinarjev.⁷¹⁰ Zdi se, da bi nekdanji častnik in poznejši koroški poslanec, tajni svetnik in komornik užival mirno plemiško življenje v koroški deželni prestolnici, če ga ne bi zapuščina po ambicioznem bratu Antonu zvelkla v vrtinec finančnih skrbi in ukvarjanja z odvetniki, komisarji in najrazličnejšimi mojstri.

⁷⁰⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 4v.

⁷⁰⁸ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

⁷⁰⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

⁷¹⁰ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

GAISRUCKOVI DOLGOVI IN FINANČNI NADZOR NAD NADALJEVANJEM GRADNJE DVORCA NOVO CELJE

Popisovanje Antonovega premoženja je trajalo nekaj mesecev, zato je univerzalni dedič Janez Karel grof Gaisruck dediščino lahko prevzel šele 5. avgusta 1761.⁷¹¹ Grof Janez Karel se je po prevzemu dediščine spoprijel z odplačevanjem dolgov svojega razsipnega brata in legatov iz njegove oporoke.⁷¹² Njegov finančni položaj bi se še poslabšal leta 1766, ko bi moral začeti odplačevati po 4000 goldinarjev Antonovih dolgov letno, vendar je zaprosil za odlog do konca življenja.⁷¹³ V ugoditvi prošnje je navedeno, da je imel grof Janez Karel samo 11.000 goldinarjev alodialnega premoženja, ki ga je želel nameniti za doto svojih treh hčera.⁷¹⁴ Finančne vire je s pomočjo dunajskih prijateljev iskal tudi pri tujih upnikih, kar velja zlasti za izplačilo finančnih zahtevkov Antonove vdove.⁷¹⁵ Da bi pridobil nekaj sredstev, je prosil vladarico Marijo Terezijo za dovoljenje, da sme soprogi Frančiški že v času življenja izplačevati po 1000 goldinarjev vdovščine letno iz fidejkomisnega premoženja,⁷¹⁶ čeprav je s tem ogrozil njen položaj v času vdovstva. Vsoto so začeli izplačevati 1. januarja 1763 in naj bi jo izplačevali, dokler ne bi dosegla 10.000 goldinarjev, kolikor je bilo določeno v poročni pogodbi, torej najpozneje do leta 1773.

Nadaljnji korak k vzdržnemu finančnemu stanju je bila prodaja posesti. Janez Karel je leta 1762 za 17.640 goldinarjev prodal vinski davek v župniji sv. Petra pri Gradcu, ki je sodil h gospodstvu Liebenau (sl. 150).⁷¹⁷ 300 goldinarjev je pridobil s prodajo posesti, ki jo je imel v zgornjem in spodnjem Eggendorfu.⁷¹⁸ Leta 1768 se je odločil za prodajo svojega najvišje ocenjenega gospodstva Turnišče z imenjem ptujskega špitala in posestjo Freyspurg s svobodno hišo v Radgoni. Prodajo je dovolila štajerska deželna pravda, vendar z zahtevo, da grof s kupnino od Turnišča poravnava fidejkomisne dolgove.⁷¹⁹ Od cistercijanskega samostana v Neubergu an der Mürz je za gospodstvo

⁷¹¹ Datum je povzet po napisu na portretu grofa Janeza Karla v slavnostni dvorani dvorca Novo Celje.

⁷¹² AT StLA, Landtafel I, tomus 120, fol. A1r–A5r.

⁷¹³ AT StLA, Landtafel I, tomus 120, fol. A9r; AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, resolucija notranjeavstrijske vlade, 10. 12. 1765, fol. 213r–216v.

⁷¹⁴ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, resolucija notranjeavstrijske vlade, 10. 12. 1765, fol. 213v.

⁷¹⁵ AT StLA, LR, K. 240, H. 8, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka dvorni komisiji, pred 12. 12. 1769, fol. 7v: *.../ so habe endlichen durch freunde in Wienn von auswärtigen Landen Hilf suchen müssen, nacher mir dan auch aus Genua wirklichen 29.000 fl./.../ alla procura di Brentano aufgebracht worden /.../.*

⁷¹⁶ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis deželne reprezentance in komore deželnemu glavarju, 31. 7. 1762, fol. 59v–61v.

⁷¹⁷ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, spisi o prodaji vinskega davka v župniji sv. Petra pri Gradcu, 1762, fol. 63r–66v, 77r–78v; AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 2v.

⁷¹⁸ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, kupoprodajna pogodba med Janezom Karlom grofom Gaisruckom in Antonom Leutnerjem, podložnikom grofa Starhemberga, 1. 5. 1763, fol. 147r–148v.

⁷¹⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

150. Kupoprodajna listina za vinski davek s podpisi in pečati, 1762, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

Turnišče prejel 120.000 goldinarjev; podatka o tem, ali je dobil tudi 7000 goldinarjev, ki jih je od samostana zahteval za pridelek leta 1768 in opremo dvorca, nimamo.⁷²⁰ Dokumentiran je samo en nakup grofa Janeza Karla, s katerim je 1. januarja 1769 za 1663 goldinarjev od Kasparja Andreja pl. Jacominija kupil imenje beneficija sv. Marije Magdalene v ljubljanski stolnici in ga priključil gospodstvu Novo Celje.⁷²¹

Številne skrbi so grofu Janezu Karlu povzročili nadaljevanje gradnje v Novem Celju in spori s pravnikom dr. Ludvikom Karlom pl. Perschonom, ki so ga deželne oblasti določile za kuratorja Gaisruckovega fidejkomisa. Kurator si je prizadeval, da bi Janez Karel grof Gaisruck za dokončanje gradnje in opremljanja dvorca porabil čim manj fidejkomisnih sredstev oziroma da bi ju vsaj delno financiral iz alodialnega, to je lastnega premoženja. Ob tem je kurator naletel na odpor grofa Janeza

⁷²⁰ AT StLA, Landtafel I, tomus 69, kupoprodajna pogodba med Janezom Karlom grofom Gaisruckom in Janezom, opatom samostana Neuberg an der Mürz, 1. 11. 1768, fol. C9r–C16v; AT StLA, LR, K. 240, H. 8, nedatiran izkaz o stroških ob prodaji gospodstva Turnišče, 1772, fol. 139r–140r.

⁷²¹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 2v. OROŽEN 1971, str. 299, je menil, da je imenje beneficija sv. Marije Magdalene kupil Anton grof Gaisruck.

Karla, ki je menil, da je njegovo lastno premoženje zelo skromno.⁷²² Grofu Janezu Karlu je uspelo tudi pridobiti dovoljenje vladarice Marije Terezije, da si za dokončanje del v Novem Celju izposodi nadaljnjih 17.500 goldinarjev.⁷²³

Spori med lastnikom in kuratorjem so se zaostri pred poletjem 1762, ko je Janez Karel deželni pravdi poslal vlogo za imenovanje komisije, ki naj nadzoruje nadaljevanje gradnje v Novem Celju.⁷²⁴ Komisija naj bi preverila usklajenost zgrajenih stavb z načrti in dogovori ter upravičenost do izposoje 17.500 goldinarjev za nadaljevanje gradnje dvorca, ki jo je dvor že odobril.⁷²⁵ Gaisruck je vlogi priložil svoje poročilo in poročilo mlajšega brata Sebastijana Roka, ki ju je zahteval Perschon, arhitekturni načrt in specifikacijo materiala, ki ga je za dvorec že priskrbel grof Anton Gaisruck. Janez Karel je deželni pravdi poročal, da ga je kurator Perschon užalil z očitki o zapravljenosti,⁷²⁶ saj upošteva vse odloke in se trudi gradnjo dokončati po odobrenem načrtu in s kar najnižjimi stroški.⁷²⁷ Zanimiv pa je tudi Perschonov očitek, da je novoceljski administrator zasvojen z gradnjo, kar kaže na pomembno vlogo upravitelja Jožefa Danijela Novaka pri gradnji v obdobju grofa Antona Gaisrucka in v mesecih po njegovi smrti.

Iz vloge za imenovanje komisije je razvidno, da je Janez Karel grof Gaisruck nameraval odobreno posojilo porabiti za gradnjo žitnice, konjušnice s stanovanjem za hlapce, konjskega in kravjega hleva ter prostorov za orodje in vozove, pri čemer je poudaril, da gospodarski prostori ob razkošnem dvorcu ne morejo biti zgrajeni kot slabe kočice. Deželna pravda je 30. junija 1762 v komisijo imenovala Franca Antona barona Königsbruna in Jožefa pl. Hochenrainu ter poznavalca gradbeništva, graškega stavbnega mojstra Josefa Hueberja, in celjskega stavbnega mojstra Karla Lipuša, ki ju je predlagal kurator Perschon.⁷²⁸

V poročilu je Josef Hueber ovrednotil material za gradnjo pristave, prostorov za vozove in les, portalov in vrtno ograjo s slopi ter zidarska, tesarska, kamnoseška, mizarska, ključavničarska, steklarska, pečarska in kiparska dela na 14.474 goldinarjev in 36 krajcarjev.⁷²⁹ Vloga in poročila

⁷²² AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, resolucija notranjeavstrijske vlade, 10. 12. 1765, fol. 213v.

⁷²³ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, pred 30. 6. 1762, fol. 83r.

⁷²⁴ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, pred 30. 6. 1762, fol. 81r–83v, 100r–101v: *Ich will auch diesen Curatoren gefragt haben, was ich dan so herrliches gebauet habe, Selber mus mir solches nahmhafft machen und beweisen, indeme nicht genug ist, etwas erzehlen, sondern wan mann einen eines Unrechts beschuldigen will, mus solches probiret werden, zumahlen ich selbst vor drej Wochen in Loco gewesen, nichts aber von einen wider meine Anordnung so prächtig vorgebenden Gebau gesehen habe, und dises sollen dem Dri. v Perschon genug von mir gesaget sejn.*

⁷²⁵ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, pred 30. 6. 1762, fol. 83v, 101r.

⁷²⁶ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, pred 30. 6. 1762, fol. 81v: *.../ wegen deren Vorurtheillen, mit welchen dieser Curator meiner Ehre zu nahe zu tretten sich herbey gelassen.*

⁷²⁷ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, pred 30. 6. 1762, fol. 82r: *.../ in dem mich alle Welt kennet, das ich mit wirtschafften meine Sachen zu Tractiren pflüge /.../.*

⁷²⁸ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, pred 30. 6. 1762, fol. 101v.

⁷²⁹ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirana specifikacija graškega stavbnega mojstra Josefa Hueberja, fol. 87r–87v.

pričajo, da so v času Janeza Karla v Novem Celju zgradili gospodarska poslopja in vrtno ograjo. Načrte za te stavbe je pripravil že Antonov arhitekt Matija Persky, saj jih je Janez Karel za ureditev zadev prinesel s seboj v Gradec. Josef Hueber je ocenil, da načrtovane gospodarske stavbe niso prevelike (*nicht zu groß, noch zu weit sejn*), zato so sklenili, da jih zgradijo po obstoječem načrtu.⁷³⁰

Sočasno z urejanjem financiranja gospodarskih poslopij so se v Novem Celju ukvarjali tudi z dokončanjem del v dvorcu. Janez Karel je 25. junija 1762 podpisal specifikaciji, kaj je bilo v dvorcu narejenega po smrti grofa Antona in kaj je v njem še treba narediti. Iz prve specifikacije izve mo, da so po Antonovi smrti v pianu nobile tlakovali še drugo polovico hodnika z belimi marmornimi ploščami, za kar so odšteli 185 goldinarjev in 30 krajcarjev.⁷³¹ Z marmornimi ploščami, ki jih je kupil Anton, so tlakovali dvorano in plačali 37 goldinarjev in 21 krajcarjev. V tem času so bile iz Gradca pripeljane štiri Thalhammerjeve peči, ki jih je za 154 goldinarjev naročil Anton; za železje in drug material, vgradnjo in potne stroške so pečarskemu pomočniku plačali še 102 goldinarja. Za deske in polaganje slepih podov v štirih sobah piana nobile so tesarjem plačali 54 goldinarjev, za slike pred kaminoma v dvorani so neznanemu slikarju plačali 24 goldinarjev. Steklar je za zasteklitev polovice oken v zgornjem nadstropju prejel 42 goldinarjev. Iz specifikacije manjkajočih del, ki vključuje tudi predvidevanja, koliko bodo ta dela stala, je razvidno, da so junija 1762 v dvorcu manjkali še zasteklitev 18 oken v pianu nobile, za katera so potrebovali 108 steklenih plošč (122 goldinarjev), šest velikih portretov v dvorani (200 goldinarjev), štiri peči v pianu nobile, za katere so želeli, da bi bile enake tistim, ki jih je naročil grof Anton (307 goldinarjev), peči v sobah za mlado gospodo in spletično, ki bi bile navadne in opremljene z nastavkom in ograjo (56 goldinarjev), slepi podi v štirih sobah piana nobile, enaki tistim, ki so jih tesarji položili v drugih sobah (54 goldinarjev), pod v spletičnini sobi (12 goldinarjev) in podi v štirih sobah za služinčad in lakaje v pritličju (48 goldinarjev).⁷³²

Najzanimivejša je zadnja Gaisruckova postavka, v kateri obrazloži, da je vseh osem glavnih sob piana nobile povsem praznih in v njih ni mogoče bivati. Preračunal je, da bi za primerno opremo vseh osmih potreboval 4000 goldinarjev.⁷³³ Postavka ne priča samo o tedanjem stanju sob, pač pa tudi o tem, da je Janez Karel grof Gaisruck v prvem letu po prevzemu dediščine še gojil visokoleteče ideje o dragi in bogati opremi gosposkih sob. Šele finančne težave v naslednjih letih so omajale prvotno zagnanost in ambicioznost pri opremljanju dvorca.

Vsa Gaisruckova poročila in specifikacije sta pregledala komisarja Franc Anton baron Königsbrunn in Anton Jožef baron Hochenrain, ki sta si Novo Celje 5. julija 1762 tudi sama ogledala ter

⁷³⁰ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirano poročilo komisarjev Königsbrunn in Hochenrainu, pred 27. 8. 1762, fol. 96v.

⁷³¹ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija Janeza Karla grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 89r–89v.

⁷³² AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija Janeza Karla grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 88r–88v.

⁷³³ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija Janeza Karla grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 88v.

grofu Gaisrucku s podrobno obrazložitvijo odobrila 15.000 goldinarjev kredita.⁷³⁴ Glede slik sta menila, da šest velikih slik za slavnostno dvorano, ki bi stale 200 goldinarjev, ni nujno potrebnih za dokončanje gradnje dvorca, zato jih mora grof plačati z lastnimi in ne s fidejkomisnimi sredstvi. 4000 goldinarjev za opremo osmih gosposkih sob se jima je zdelo odločno preveč – posebej sta izpostavila, da naslanjači, predalniki ipd. ne morejo biti tako dragi –, za špalirje pa so slikarju že izplačali predplačilo na podlagi pogodbe in mu dolgujejo še 4338 goldinarjev.⁷³⁵ Znesek dolga slikarju je zagotovo napačen, saj je previsok, ob tem pa so skoraj enako vsoto, 4338 goldinarjev in 23 krajcarjev, za že opravljena dela dolgovali sedmim drugim mojstrom.⁷³⁶ Po mnenju komisarjev bi moral grof opremo kupiti s svojim denarjem, ob tem pa bi lahko z opustitvijo tako dragocene opreme (*so pretiosen Meblirung*) prihranili nekaj tisočakov.⁷³⁷

»EX CUJUS CULPA«

Nepričakovane težave so se pojavile pred poletjem 1763, ko so se zaradi neprimerne rabe lesa povесili nekateri stropi v dvorcu.⁷³⁸ Grof Janez Karel je o tem obvestil okrožnega glavarja pl. Gallenfelsa, ki je v Novo Celje poslal ljubljanskega stavbnega mojstra Lovrenca Pragerja in celjskega stavbnega mojstra Karla Lipuša.⁷³⁹ Izvedenca sta ugotovila, da so stropni tramovi v šestih sobah in na stopnišču (*der an den Stiegen stehenden Plafon*) strohneli, zato so se stropi povесili, pri tem pa so bile povsem uničene štukature (*die StukatorArbeith gänzlich ruiniret*); vrednost popravila sta ocenila na 1269 goldinarjev in 20 krajcarjev.⁷⁴⁰ Glavna skrb grofa Janeza Karla je bila, da od štajerske deželne pravde pridobi dovoljenje, da popravi plača iz fidejkomisnih in ne lastnih sredstev. Deželni pravdi je dokazoval, da krivda ni njegova, saj je od brata podedoval dokončano

⁷³⁴ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirano poročilo komisarjev Königsbrunna in Hohenrainna, pred 27. 8. 1762, fol. 95r–98v.

⁷³⁵ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirano poročilo komisarjev Königsbrunna in Hohenrainna, pred 27. 8. 1762, fol. 96r–96v: *Zudeme setzte selber für die Einrichtung jedes Zimmer 500 fl zusammen also für 8 Zimmer 4000 fl an, welches um so beträchtlicher, als die Spallier all bereits accordiret, und dem Mahler unter dem Contracts Quanto deren 4338 fl verstanden; Sessel, Kästen, und übriges kunte nicht soviel betragen; glaube auch, daß jeder FideiCommiss-Possessor die Einrichtung sich selbst schaffen müsste /.../.*

⁷³⁶ V specifikaciji z dne 31. julija 1761 je upravitelj Jožef Danijel Novak navedel, da dolgujejo slikarju Lerchingerju še 480 goldinarjev, štukaterju Gebhardu 820 goldinarjev, pozlatarju in marmorerju Reichu 748 goldinarjev, ključavničarju Zimmermannu 776 goldinarjev in 11 krajcarjev, mizarju Formacherju 989 goldinarjev in 36 krajcarjev, kiparju Königerju 370 goldinarjev in pečarju Thalhamerju 154 goldinarjev in 36 krajcarjev, kar je skupaj zneslo 4338 goldinarjev in 23 krajcarjev; gl. AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija upravitelja Jožefa Danijela Novaka, 31. 7. 1761, fol. 145r–145v.

⁷³⁷ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirano poročilo komisarjev Königsbrunna in Hohenrainna, pred 27. 8. 1762, fol. 97r.

⁷³⁸ O tem podrobno WEIGL 2003 a, str. 77.

⁷³⁹ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, 12. 6. 1763, fol. 135r–137v.

⁷⁴⁰ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, 12. 6. 1763, fol. 135r–137v.

stavbo in na njeno gradnjo ni imel vpliva. Škodo je po njegovem mnenju povzročilo Antonovo priganjanje k čim hitrejšemu dokončanju gradnje. Vse pomanjkljivosti stavbe, za katero je v dopisu pretiraval, da propada (*nunmehr zu grunde gehenden gebäu*), so po njegovem mnenju nastale za časa življenja brata Antona.⁷⁴¹ Podobno je zapisal mlajši brat Sebastijan grof Gaisruck, ki je moral podati poročilo kot pretendent na fidejkomis.⁷⁴² Anton je priganjal upravitelja Novaka in tedanjega stavbnega mojstra (Matijo Perskega), ki po Sebastijanovem mnenju nista bila kriva za napake; ob tem je slednji umrl istega dne kot Anton in ni mogel odgovarjati za pomanjkljivosti.⁷⁴³ Po pregledu poročil se je kurator Perschon sprizajnil z dejstvom, da ni mogoče nikogar obtožiti za neprimerno rabo lesa, saj je stavbni mojster Persky umrl, upravitelj Novak, ki ga je Perschon v poročilu imenoval stavbni direktor (*Bau Direktor*), pa je predložil pisma, s katerimi ga je grof Anton priganjal k čim hitrejšemu zaključku del.⁷⁴⁴ Posledično so grofu Janezu Karlu dovolili, da popravi plača iz fidejkomisnih sredstev, vendar samo v višini 1200 goldinarjev.⁷⁴⁵

UMETNIKI IN OBRTNIKI, KI SO DELOVALI PO NAROČILU JANEZA KARLA GROFA GAISRUCKA

Gradbena dela so se v Novem Celju nadaljevala takoj po smrti grofa Antona, o čemer priča specifikacija del, ki sta jih od 22. februarja 1761 do 20. februarja 1764 opravila ljubljanski mestni stavbni mojster Lovrenc Prager in mestni tesar Jakob Schleier.⁷⁴⁶ Za gradnjo je skrbel tedanji upravitelj in »stavbni direktor« Jožef Danijel Novak. Kdaj se je v gradnjo in opremljanje vključil novi lastnik Janez Karel grof Gaisruck, iz dokumentov ni razvidno. Domnevati smemo, da najpozneje s prevzemom dediščine 5. avgusta 1761, čeprav je njegovo bivanje v Novem Celju dokumentirano šele junija 1762.⁷⁴⁷ Grof Janez Karel je kmalu zamenjal upravitelja, verjetno po težavah s povešenimi stropi, saj je popravila teh stropov mojstrom izplačal novi upravitelj Karel Janez Kircher.⁷⁴⁸

V času grofa Janeza Karla so dela za Novo Celje dokončali umetniki, s katerimi je pogodbe sklenil grof Anton. Zdi se, da novi lastnik ni vplival na zaključevanje del štukaterja Jožefa Gebharda, slikarja in pozlatarja Franza Josefa Reicha, kiparja Veita Königerja in slikarja Antona Jožefa Lerchingerja, verjetno pa jim je predal kakšno dodatno naročilo.

⁷⁴¹ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Janeza Karla grofa Gaisrucka deželni pravdi, 12. 6. 1763, fol. 135r–137v.

⁷⁴² AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Sebastijana grofa Gaisrucka deželni pravdi, 20. 6. 1763, fol. 134r–134v, 138r–139v.

⁷⁴³ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis Sebastijana grofa Gaisrucka deželni pravdi, 4. 9. 1763, fol. 141r–143v.

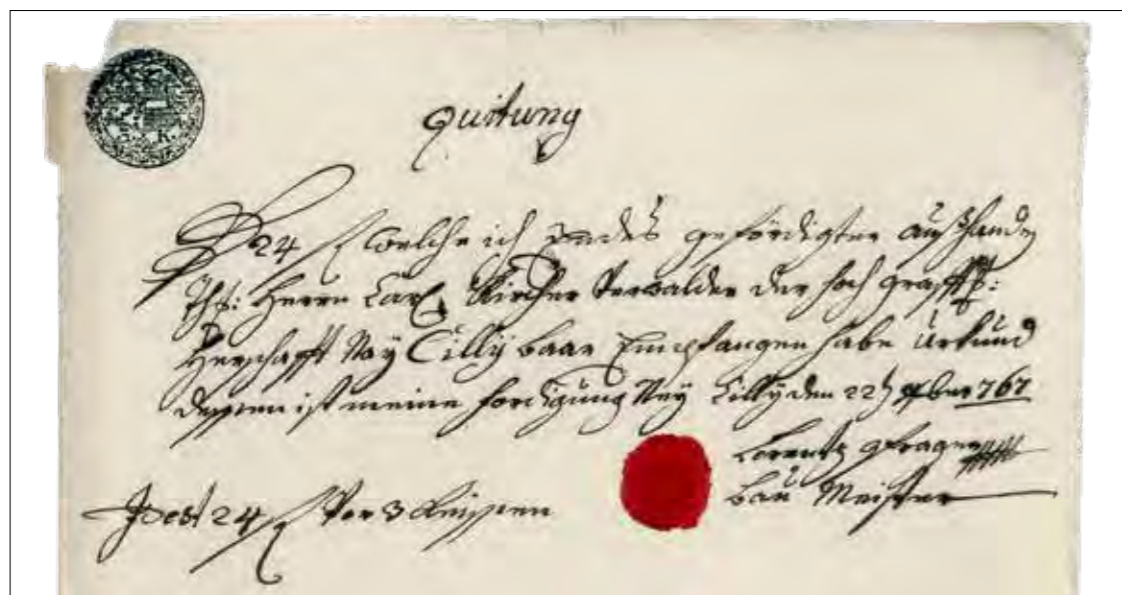
⁷⁴⁴ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, dopis kuratorja Karla Ludvika Perschona deželni pravdi, 20. 6. 1763, fol. 134r–134v.

⁷⁴⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica stavbnega mojstra Lovrenca Pragerja, 20. 2. 1764, fol. 31r.

⁷⁴⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija Lovrenca Pragerja in Jakoba Schleierja, 20. 2. 1764, fol. 24r–24v.

⁷⁴⁷ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija Janeza Karla grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 89r–89v.

⁷⁴⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana konsignacija upravitelja Karla Janeza Kircherja, fol. 30r.

151. Pobotnica stavbnega mojstra Lovrenca Pragerja, 22. 12. 1767, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

V času novega lastnika so v Novem Celju delovali tudi umetniki, ki jih prej v Novem Celju nismo zasledili. Med njimi je bil stavbni mojster Lovrenc Prager (okrog 1720–1791). Da so za dokončanje gradbenih del po načrtih Matije Perskega najeli Pragerja, ni presenetljivo, saj se je Prager 25. maja 1761 v Ljubljani poročil z vdovo Marijo Terezijo Persky in tako prevzel delavnico njenega pokojnega moža, s katerim je verjetno sodeloval že prej.⁷⁴⁹ Z izobraževanjem na dunajski umetnostni akademiji, delovanjem pri stavbenikih iz Hildebrandtovega nasledstva in s službo dvornega načrtovalca, v kateri je bil podrejen dvornemu arhitektu Nicolòju Pacassiju,⁷⁵⁰ je imel Prager primerne reference, da ga je zaposlovalo tudi kranjsko in štajersko plemstvo. Leta 1764 je dobil službo deželnega stavbnega mojstra na Kranjskem in zlasti v šestdesetih in sedemdesetih letih 18. stoletja načrtoval številne sakralne, grajske in meščanske stavbe.⁷⁵¹ Kot najbolj sorodno delo Novemu Celju velja omeniti Desselbrunnerjev dvorec Selo v Ljubljani, zgrajen v prvi polovici šestdesetih let 18. stoletja, sočasno z dokončanjem gradenj v Novem Celju. Prager je v Novem Celju deloval najmanj do konca leta 1767, ko so mu plačali 24 goldinarjev za tri potovanja iz Ljubljane (sl. 151).⁷⁵²

⁷⁴⁹ WEIGL 2003 a, str. 84.

⁷⁵⁰ SAPAČ 2007, str. 259.

⁷⁵¹ WEIGL 2003 a, str. 84; SAPAČ 2007, str. 259.

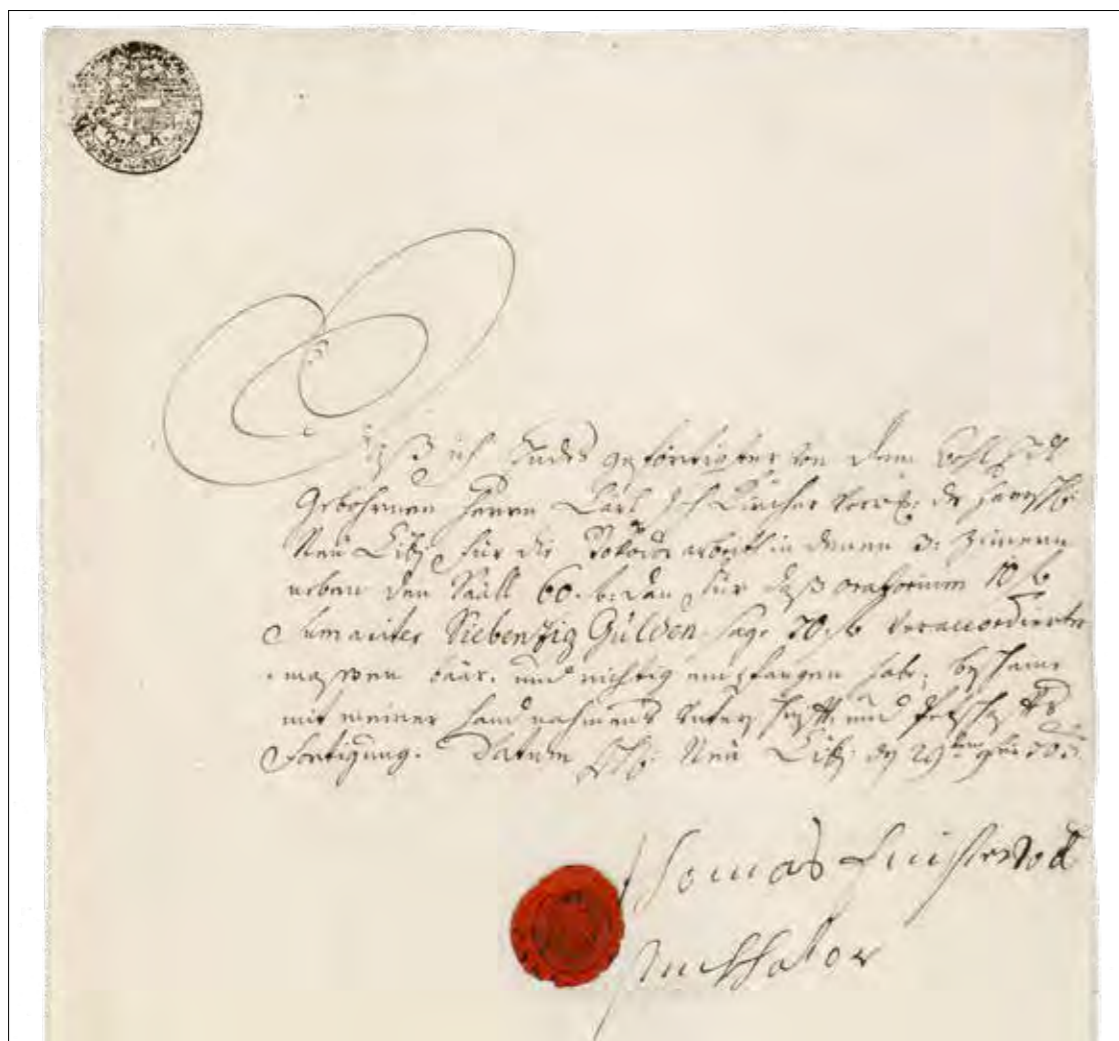
⁷⁵² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica stavbnega mojstra Lovrenca Pragerja, 22. 12. 1767, fol. 25r.

152. Pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 3. 9. 1763, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

Grof Janez Karel je v Novem Celju zaposlil novega štukaterja Thomasa Finsterwalderja (1703–1772), ki je prejel 145 goldinarjev in 30 krajcarjev za štukature na popravljenih stropih.⁷⁵³ Do 3. septembra 1763 je Finsterwalder dokončal štukature na stopnišču in v dveh »zadnjih sobah« (sl. 152), do 29. novembra istega leta pa v treh sobah ob slavnostni dvorani in v oratoriju

⁷⁵³ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 3. 9. 1763, fol. 34r; AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 29. 11. 1763, fol. 35r; VIDMAR 2023, str. 161.

153. Pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 29. 11. 1763, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

(sl. 153).⁷⁵⁴ Za Finsterwalderja smemo domnevati, da ga je Janezu Karlu grofu Gaisrucku priporočil štukater Jožef Gebhard, saj sta bila svaka. Finsterwalder, sin wessobrunnskega štukaterja Gottlieba, je bil dolgoletni sodelavec Johanna Baptista Zimmermanna in se je leta 1739 poročil z Anno Mario Gebhard.⁷⁵⁵ Doslej so bila znana samo Finsterwalderjeva dela na Bavarskem, ki jih je

⁷⁵⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 3. 9. 1763, fol. 34r; AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 29. 11. 1763, fol. 35r.

⁷⁵⁵ VOLLMER 2004, str. 194.

izdelal v sodelovanju z Johannom Baptistom Zimmermannom (oltarji iz štukmarmorja v kapeli v gradu Hohenaschau (1738), štukatura v župnijski cerkvi v Prienu (1738), v knjižnici samostana Herrenchiemsee (1738) in v romarski cerkvi Maria Brunnlein v Wemdingu (1752–1754)).⁷⁵⁶ V zrelih letih, morda na Gebhardovo pobudo, se je Finsterwalder podal na Štajersko, kjer je bilo doslej znano le njegovo delo v Novem Celju, in nato naprej na Hrvaško. Leta 1772 je umrl v frančiškanskem samostanu v Križevcih.⁷⁵⁷

Slikarja za portrete v slavnostni dvorani je naročnik najel v Celovcu. 31. marca 1764 je koroški deželni slikar Josef Cassian Gasser (okrog 1730 – po 1780) v koroški deželni prestolnici s podpisom in pečatom potrdil izplačilo za izdelavo šestih portretov v naravni velikosti za novoceljsko dvorano; za vsakega je prejel 6 dukatov oziroma skupaj 150 goldinarjev (sl. 154).⁷⁵⁸ Gasser je bil sin slikarja Josefa Gasserja, ki je deloval v Briksnu na Tirolskem. Leta 1750 je študiral na dunajski akademiji,⁷⁵⁹ leta 1760 pa je kot koroški deželni slikar nasledil pokojnega Josefa Ferdinanda Fromillerja.⁷⁶⁰ Portrete za novoceljsko dvorano je verjetno naslikal v Celovcu, saj je v pobotnici navedeno, da so namenjeni *.../ nacher Neü Cilj auf den Saall /.../*.⁷⁶¹

Med umetniki, ki so delovali za Janeza Karla grofa Gaisrucka, je bil tudi štajerski deželni stavbni mojster Josef Hueber.⁷⁶² Na Dunaju rojeni Hueber se je izobraževal pri spodnjeavstrijskem deželnem stavbnem mojstru Franzu Antonu Pilgramu, ki je postavil več stavb po načrtih Johanna Lucasa von Hildebrandta.⁷⁶³ Leta 1739 se je preselil v Gradec in se zaposlil pri štajerskem deželnem stavbnem mojstru Josefu Carloneju; naslednjega leta se je poročil z njegovo vdovo Juliano Carlone in prevzel njegovo delavnico.⁷⁶⁴ V naslednjih desetletjih so bile po njegovih načrtih na Štajerskem zgrajene številne sakralne in posvetne stavbe. Hueber je med drugim izdelal načrte za predelavo mestnega dvorca grofov Celjskih, ki ga je vladarica Marija Terezija izvzela iz

⁷⁵⁶ VOLLMER 2004, str. 194. Za navedena dela gl. tudi BAUER, BAUER 1985, str. 27, 268, 294, 319; THON 1977, str. 269, 272–273, 281–282, 333–334.

⁷⁵⁷ VOLLMER 2004, str. 194. Nasprotno sta Hermann in Anna Bauer menila, da je bil Thomas Finsterwalder leta 1703 rojen v »Crizi oppido Croatiae«, kjer naj bi deloval njegov oče Jurij, ki je bil prej palir pri Dominikusu Zimmermannu (BAUER, BAUER 1985, str. 27).

⁷⁵⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica slikarja Josefa Cassiana Gasserja, 31. 3. 1764, fol. 26r. Podatek je objavil že GOËSS 1927, str. 161, vendar mu drugega imena in priimka slikarja ni uspelo prebrati. Igor Weigl je prebral Josef Caspian (WEIGL 2000, str. 39; WEIGL 2003 a, str. 77–78, 83).

⁷⁵⁹ AMMANN 2006, str. 46.

⁷⁶⁰ Pred tem se je leta 1757 v Celovcu poročil s Susanne Wunderlin. V davčnem registru se omenja še leta 1780. Gasser bi lahko bil tudi avtor stropne slike v dvorcu Ehrental, ki je bila signirana z J.G.G.B 1766, vendar je bila uničena leta 1962. Za pomoč pri identifikaciji slikarja in podatke o njem se iskreno zahvaljujem dr. Wilhelmu Deuerju in dr. Wilhelmu Wadlu iz koroškega deželnega arhiva.

⁷⁶¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica slikarja Josefa Cassiana Gasserja, 31. 3. 1764, fol. 26r.

⁷⁶² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirano poročilo upravitelja Johanna Baptista Ressenigga za leto 1770, fol. 82r. Gl. tudi WEIGL 2000, str. 258; WEIGL 2003 a, str. 76, 84.

⁷⁶³ SAPAČ 2007, str. 244.

⁷⁶⁴ SAPAČ 2007, str. 245.

 15.H.
 Exzellenz Inm hochwürdigst
 gelobnaußherren Johann Carl Graf v. Saurheim
 k. k. Rat v. d. h. k. Hofkammer
 fidei. Comiss. Possessorn der hochwürdigst
 v. Saurheim k. k. fidei. Comiss. Hofkammer
 mit Juris. in Transcription und gerichtliche
 von Maßung v. waeser Hau Eilig auß dem Paull
 geförge und im Cabaret Gröppen bestatigter
 Portraits attore v. waeser k. k. Rat
 in Summa hundert fünfzig gülden
 Best. 150 Gulden seit vorgestem Jahr v. waeser
 in v. waeser bestatigt worden, nun solches
 wird fidei. Comiss. Hofkammer
 v. waeser Hofkammer
 31. März 1764.

Johann Cassiana Gasser
 k. k. Rat
 in Clagenfurt

154. Pobotnica slikarja Josefa Cassiana Gasserja, 31. 3. 1764, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

 In dem k. k. Rat v. d. h. k. Hofkammer
 Exzellenz Herr Graf v. Saurheim
 k. k. Rat v. d. h. k. Hofkammer
 fidei. Comiss. Possessorn der hochwürdigst
 v. Saurheim k. k. fidei. Comiss. Hofkammer
 mit Juris. in Transcription und gerichtliche
 von Maßung v. waeser Hau Eilig auß dem Paull
 geförge und im Cabaret Gröppen bestatigter
 Portraits attore v. waeser k. k. Rat
 in Summa hundert fünfzig gülden
 Best. 150 Gulden seit vorgestem Jahr v. waeser
 in v. waeser bestatigt worden, nun solches
 wird fidei. Comiss. Hofkammer
 v. waeser Hofkammer
 31. März 1764.

Joseph Hueber
 k. k. Rat
 in Clagenfurt

155. Pobotnica stavbnega mojstra Josefa Hueberja, okrog 1763, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec (© Steiermärkisches Landesarchiv)

prodaje celjskega gospostva grofu Antonu Gaisrucku, v vojašnico. Janez Karel grof Gaisruck je Hueberja najel tudi za pregled podirajočega se starega stolpa v Turnišču (sl. 155). Arhitekt je v Turnišču premeril dvorec in narisal njegov tloris in fasade ter pripravil načrt za novi stolp. Stolp nad osrednjim delom dvorca, ki je bil podrt leta 1827, je edina dokumentirana gradnja po naročilu Janeza Karla grofa Gaisrucka v Turnišču.⁷⁶⁵ Za zunanji porton dvorca Novo Celje je narisal dve izvedbeni varianti. Za vse načrte in poti je zahteval 10 dukatov oziroma 41 goldinarjev in 15 krajcarjev.⁷⁶⁶ Zaradi Hueberjeve navedbe načrta za en zunanji porton sklepamo, da so se v Novem Celju odpovedali prvotno načrtovanim trem zunanjim portonom, ki jih je Hueber omenil v specifikaciji stroškov za stavbe in portone leta 1762.⁷⁶⁷ Tedaj so bili zamišljeni trije portoni s šestimi velikimi vazami (108 goldinarjev) in štirinajstimi majhnimi vazami (168 goldinarjev); za vsakega bi potrebovali tudi sedem centov železa za ograjo, kar bi zneslo 600 goldinarjev.⁷⁶⁸

PORTRETI V DVORANI

Šest družinskih portretov v slavnostni dvorani je bilo eno najpomembnejših umetnostnih naročil Janeza Karla grofa Gaisrucka. Pobotnico za prejem plačila je zadnjega marca 1764 podpisal Josef Cassian Gasser.⁷⁶⁹ Poleti leta 1762 jih še ni bilo v dvorcu, a je grof zanje dotlej že pridobil ponudbo neznanega slikarja za 200 goldinarjev.⁷⁷⁰ Za portrete je grof Janez Karel zasnoval ikonografski program in napise, ki poudarjajo dosežke, genealogijo in pomen portretiranca v okviru Gaisruckovega fidejkomisa. Upodobiti je dal samo predstavnike novoceljske linije Gaisruckov.⁷⁷¹ Prva lastnika fidejkomisa, Anton in Janez Karel, sta upodobljena na portretih velikega formata (približno 355 × 182 cm), ki sta visela v poljih nad kaminoma. Levo od Antonovega portreta je bil nameščen (leta 1994 ukraden) portret očeta Jožefa Antona, desno pa najstarejšega brata Jožefa Gotfrida; levo od Janeza Karla je visel portret mlajšega brata Sebastijana, pretendenta na fidejkomis Gaisruckov v primeru izumrtja linije Janeza Karla. Portreti očeta in drugih dveh bratov merijo približno 242 × 170 cm. V enako velikem šestem polju, desno od Janeza Karla, je od leta 1812 visel portret njegovega sina Vincenca. Glede na izrazit poudarek na moškem potomstvu in pomenu ustanovitve in lastništva fidejkomisa, ki ju zasledimo v razvrstitvi portretov in napisih,

⁷⁶⁵ O stolpu, zgrajenem po načrtu Josefa Hueberja, gl. WEIGL 2003 b, str. 57.

⁷⁶⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana pobotnica dvornega in deželnega stavbnega mojstra Josefa Hueberja, fol. 26r.

⁷⁶⁷ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirana specifikacija graškega stavbnega mojstra Josefa Hueberja, fol. 87r–87v.

⁷⁶⁸ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirana specifikacija graškega stavbnega mojstra Josefa Hueberja, fol. 87v.

⁷⁶⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica slikarja Josefa Cassiana Gasserja, 31. 3. 1764, fol. 26r.

⁷⁷⁰ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija Janeza Karla grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 88r–88v, 90r.

⁷⁷¹ Za možnost ogleda portretov se iskreno zahvaljujem sodelavcem Pokrajinskega muzeja Celje in Restavratorskega centra RS. O portretih gl. CEVC 1964, str. 15, 29–30; CIGLENEČKI 1997, str. 44–45; WEIGL 2003 a, str. 77–78, 83.

156. Zahodna stena dvorane dvorca Novo Celje, fotografija iz okrog 1930 (© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

mi črnimi mantiljami s širokimi ovratniki, nogavicami in čevlji z zaponko.⁷⁷² Novoceljski portreti so nastali, tik preden je cesar Jožef II. špansko dvorno nošo leta 1766 nadomestil z uniformami.⁷⁷³ Portreta lastnikov fidejkomisa sta večja, celopostavna, za njima sta rdeča zastora in pogleda na urejen vrt, za drugimi portretiranci so zeleni zastori. Na portretih Antona, Janeza Karla in Jožefa Gotfrida je upodobljen zlat komorniški ključ z monogramom Marije Terezije. Premišljeno so izbrane tudi upodobljene listine in knjige, ki jih je naročnik izbral glede na rodbinski fidejkomis, službe in osebna zanimanja portretirancev. Izbor knjig, naslikanih na portretih, potrjuje ljubezen grofa Janeza Karla do knjig, o kateri priča tudi prenos turniške knjižnice v Novo Celje.

⁷⁷² Gl. VRIŠER 1993, str. 50.

⁷⁷³ FIDLER 1991, str. 23–24.

ni dvoma, da je bil tudi pred letom 1812 v šestem polju portret Vincenca grofa Gaisrucka, poleg Janeza Karla in Sebastijana edinega tedaj živečega moškega člana novoceljske linije, ki je bil v času nastanka portretov star deset let. Menim, da je Vincenc leta 1812 svoj otroški portret nadomestil z novim portretom, sedanjega nahajališča prvotnega otroškega portreta pa žal ne poznamo. Nasproti trem posthumnim portretom na vzhodni steni dvorane so bili na zahodni steni nameščeni portreti tedanjega lastnika in dveh pretendentov na fidejkomis. Status pokojnega ali še živečega je bil nakazan z lasuljo: medtem ko trije pokojniki nosijo zastarelo lasuljo *allonge*, imata grofa Janez Karel in Sebastijan sodobno lasuljo s kito (sl. 156).

Očeta Jožefa Antona in štiri odrasle sinove je slikar upodobil v španski dvorni noši z belimi srajcami, od katerih so vidni le čipkast žabo (jabot) in čipkaste manšete, z visoko zapetimi suknjiči, dokolenskimi hlačami, do kolen segajoči-

Josef Cassian Gasser je grofa Antona Gaisrucka upodobil v rigidni stoječi drži (sl. 157). Glava z okrogloličnim obrazom in verjetno po nekem starejšem portretu povzetimi potezami je prikazana v tričetrtinskem profilu in z desne močno osenčena. Temne oči so odločno zrle na obiskovalce novoceljske slavnostne dvorane. Črna silhueta španske dvorne noše je postavljena v barvit prostor, zaznamovan z belimi in rdečimi tlakovci ter zlato obarvano ograjo terase, na kateri sta kaneliran steber in zlata okrasna vaza. Okrog stebra je ovit rdeč zastor z zlatim cofom, ograja pa se proti desni nadaljuje z balustrado. Za njo se odpre pogled na vrt z visokimi drevesi. Izrazito modro nebo so prepredli dramatično temno sivo obarvani kopasti oblaki nad teraso in grofovo glavo ter rdeče ožarjeni oblaki v ozadju. K vtisu preobloženosti slike s predmeti in barvami pripomoreta marmorirano polje, uokvirjeno z naslikano štukaturo, in zelena draperija z izvezenim zlatim okrasom na ograji terase. Bistvene za sporočilo portreta so listine s cesarskim pečatom in naslikana oporoška, s katero je grof Anton ustanovil fidejkomis (*Testament. und Fidei-Commiß Institution ddo 25ten Januarii 1.7.61*). Slikar je napisno kartušo umestil na spodnji rob slike, da je bilo besedilo mogoče prebrati. Naslikana kartuša se je oblikovno lepo ujela z Gebhardovo štukaturo nad vzhodnim kaminom. Besedilo pripoveduje o Antonovi karieri, porokah in ustanovitvi fidejkomisa:

Anton Graf von Gaißbruck / Ihro kayser: auch kayser: kunig Apostol: Mayestätten würck: / Camerer und geheimer Rath auch Gewester HofCamer Rath in Wienn. / In lezt Bayerkrieg CAMMERAL-Direktor in München. Dann kayser: könig: COMMISSARIUS / Bey Einrichtung deren Mitleidigen Städt und Märckten in unter Oesterreich wie aus PRAESES / REVISORII IN CAUSIS SUMMI PRINCIPIS ET COMMISSORUM in Herzogthum Steyer. Welcher nach ableiben seiner ersten / frauen Aloysia gebohrnen Gräfin von Lewenburg sich mit der fraulen FRIDERICA gebohrnen freyin von Cromm / das zweyte

157. Josef Cassian Gasser: portret Antona grofa Gaisrucka, 1764 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

158. Josef Cassian Gasser: portret Janeza Karla grofa Gaisrucka, 1764 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

mahl verehelicht. Dieses Fidei COMMISS errichtet und ohne SUCCESSION / in 49ten Jahr seines Alters gestorben den 20 Feb: 1761.

Tudi Janeza Karla grofa Gaisrucka je Gasser upodobil v rigidni stoječi drži (sl. 158). Glava je obrnjena v tričetrtinski profil in osenčena z desne. Tudi obraz Janeza Karla, ki je nedvomno nastal ob poziranju slikarju, je zaznamovan z okrogloličnimi potezami in podbradkom. Kakor Anton je tudi Janez Karol z odločnim pogledom spremljal obiskovalce novoceljske dvorane. Oblečen je v špansko dvorno nošo, ki je v njegovem zapuščinskem inventarju navedena kot komorniška obleka iz črnega damasta s srebrnimi čipkami in ovrednotena s 24 goldinarji.⁷⁷⁴ Grof je s črno silhueto dvorne noše umeščen na enako teraso kakor starejši brat, le da je tokrat stopnišče z balustradno ograjo, ki vodi v park, umeščeno na levi del slike. Na ograji, okrašeni z marmoriranimi polji, sta zlata okrasna vaza in kaneliran steber, okrog katerega je ovit rdeč zastor z zlatim cofom. Park z visokim marmornim vodometom na sredini obdajajo visoka živa meja in cipresam podobna drevesa. Nebo je intenzivno modro in prevlečeno s temno sivo obarvanimi kopastimi oblaki. Predmeti, izbrani za nosilce sporočila, so razporejeni na razgibani rokokojski mizici, prekriti z modrikastim pr-

tom. O življenjski zgodbi portretiranca pripovedujeta oklep in šlem, okrašena z zlatimi ornamentami in rdečim žametom. Oklep iz prsne in hrbtne plošče (nem. *Doppelkürass*) je bil sredi 18. stoletja že zastarel, vendar so ga konservativni kirasirji nosili še v sedemletni vojni (1756–1763) in celo dlje.⁷⁷⁵ Oblika oklepa na portretu je bila značilna za drugo polovico 17. stoletja, oblika šlema pa celo za prvo

⁷⁷⁴ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

⁷⁷⁵ Gl. BLECKWENN 1967, str. 44.

polovico 17. stoletja. Ob komorniškem ključu z monogramom Marije Terezije in cesarskih listinah je upodobljen kodeks, ki ga je Janez Karel prejel ob uradnem prevzemu bratove dediščine (*HOCHGRAF. GAISRVCKISCH. FIDEI-COMISS. INVENTARIVM. dđo 5: AVG. 1761*). Napis na kartuši je strnjeno poročal o pomembnih dogodkih iz življenja Janeza Karla, soprogi in štirih tedaj še živečih otrocih ter o prevzemu in lastništvu fidejkomisa:

Johann Carl Graff von Gaißbruck / Ihro kayser: und kay: könig: apol: May(es)tten würck: Cammerer / und geheimer Rath. Wegen viel empfangenen BLESSUREN quittirter CUIRASSIER Rittmeister. / Hiernach gewester Land Ständischer PRAESES in Erzherzogthum Karnten. Instituirter UNIVERSAL Erb / seines Herrn Bruders Antonii. Erzeigte mit seiner frauen gemahlin FRANCISCA gebohr: / frayin von Rauber VINCENTIUM, FRIDERICAM, JOSEPHAM, und MARIAM ANNAM. Tratte das FIDEI= / Commiss an der 5ten Augusti 1761. Welches Derselbe auch in dem 50ten Jahr seines alters annoch/ würcklichen besizet. Anno 1764.

Portret naročnikovega očeta Jožefa Antona grofa Gaisrucka, ki je bil nameščen na vzhodni steni levo od grofa Antona, je bil leta 1994 ukraden. Na fotografijah dvorane so komaj vidne poteze portretiranca, ki je bil upodobljen v dokolenskem izrezu in tričetrtinskem profilu ter z zasukom telesa usmerjen proti sredini dvorane (sl. 159). Na rokokojski mizi, ki jo je podpiral angel atlant in je bila pregrnjena s prtom, je bil ob desnem robu slike naslikan neki dokument, v ozadju so bile knjige. Naročnik je za očeta pripravil kratek napis, ki je pripovedoval o njegovi karieri, poroki in otrocih ter o zgodnji smrti pri osemintridesetih letih:

Joseph Anton Graf von Gaißbruck Landrechts Beysitzer und Zeugens Commissarius in Ertzhertzogthum Karnten erzeigete mit Maria Anna gebohrnen Freyin von Schranczenegg gegenwartige vier Herren Söhne Dann die mit dem Freyherrn Hanibal von Fromiller Verehelichte Tochter Antoniam. Verstarben in 38 Jahr seines Alters den 22. Decemb. 1717.⁷⁷⁶

159. Josef Cassian Gasser: portret Jožefa Antona grofa Gaisrucka, 1764 (© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; foto: Matej Klemenčič)

⁷⁷⁶ Napis je prevzet po zapiskih Franceta Steleta. Gl. ZRC SAZU, UIFS, Steletovi terenski zapiski, LXXXV, 12. 9. 1930, fol. 12r–12v.

160. Josef Cassian Gasser: portret Jožefa Gotfrida grofa Gaisrucka, 1764 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

Kot pendant očetu je bil desno od grofa Antona upodobljen najstarejši brat Jožef Gotfrid (sl. 160). Iz napisa v kartuši izvemo, da je bil grof Jožef Gotfrid resnični cesarski komornik in koroški deželni namestnik ter da je umrl neporočen, star komaj 44 let:

Joseph Gottfried Graf von Gaißbruck / Ihro kay: auch kay: könig: apost: Mayestätten würcklicher / Cammerer und Landes Verweßer in Erzherzogthum Karnten. Starbe ledigen / Standes seines Alters in 44ten Jahr 1ten NOVEMBRIS 1751.

K temu je mogoče dodati, da je po materi podedoval двореc Mayerhofen na Koroškem. Tam je 1. novembra 1751 tudi umrl, pokopali pa so ga v bližnji cerkvi sv. Odršenika (*St. Salvator*).⁷⁷⁷ Gasser je Jožefa Gotfrida upodobil z orlovskim nosom, zamaščenim obrazom in podbradkom, verjetno po nekem portretu tedaj že trinajst let pokojnega brata, ki mu ga je predložil naročnik. Jožef Gotfrid stoji ob bogato izrezljani mizi, prekrti z rdečim prtom. Za pasom mu visi komorniški ključ z monogramom Marije Terezije, ob levem boku je viden ročaj rapirja. V prostoru sta mogočen slop s kaneliranimi pilastri in steber, okrog katerega je ovita zlata vrvica zastora. Za mizo se odpira pogled skozi okno, na njej so knjige. Zakoniki kazenskega, civilnega in kanonskega prava (*Jus publ. et criminal, Corp: Jur: Civil: in CORP. IUR. CANON.*) poročajo gledalcu o portretirančevi pravni izobrazbi in visoki funkciji v koroški deželni upravi.

Toda grofovo zanimanje je veljalo nemškemu pesništvu, kar dokazuje z desnico, položeno na rokopis z naslovom *Teutsche gedichte*. Rokopis lahko povežemo z zbirko pesmi, ki je ohranjena v Štajerskem deželnem arhivu. Triindvajsetletni Jožef Gotfrid je maja 1730 med kavalirskim potovanjem po Evropi v univerzitetnem mestu Pont-à-Mousson v Loreni z vrstnikoma Ernestom

⁷⁷⁷ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

161. Naslovnica rokopisa
 »Ein mit XVI zugleich 3fach befrüchteten
 Lorber-baumen /.../«, 1730,
 Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
 (© Steiermärkisches Landesarchiv)

Henrikom grofom Wildensteinom⁷⁷⁸ in Antonom baronom Schneewisom »zasadil pesniški vrt«, nekakšen pesniški turnir v pisanju nemških pesmi (sl. 161).⁷⁷⁹ V tujem mestu, kjer ni bilo na voljo nemških knjig, so mladeniči vsako nedeljo poprijeli za pero in napisali vsak svojo pesem na temo, ki jo je izbral eden od njih. Na lovorovo drevo so nanizali 48 pesmi, ki pričajo o odličnem poznavanju antične mitologije, literature in zgodovinopisja, letom primerno pa jih je najbolj

⁷⁷⁸ Ernest Henrik grof Wildenstein je tudi po vrnitvi s kavalirskega potovanja pisal pesmi, historiografske in genealoške razprave ter prevajal in se ukvarjal z numizmatiko. Za njegova dela, ki so vsa ostala v rokopisu in so ohranjena v Štajerskem deželnem arhivu, gl. ZITZENBACHER 1976, str. 94–96.

⁷⁷⁹ AT StLA, Handschriftensammlung Hammerlinggasse, HS 187, Ein mit XVI zugleich 3fach befrüchteten Lorber-baumen /.../. O rokopisu gl. ZITZENBACHER 1976, str. 94–95.

162. Josef Cassian Gasser: portret Sebastijana grofa Gaisrucka, 1764 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

Sebastijan grof Gaisruck bi slikarju lahko poziral, saj sta oba živela v Celovcu. Iz napisa v kartuši razberemo, da je grof Sebastijan dobil svoje mesto v galeriji družinskih portretov zaradi svojega položaja, saj je bil pretendent na fidejkomis, če bi linija Janeza Karla izumrla (sl. 162). Navedeni so tudi podatki o njegovi karieri in družini:

Sebastian Graf von Gaißruck / kayser: könig: und Landesfürstlicher Landrechts Rath in Erzherzogthum / Karnthen und nach gänzlicher EXPIRTRUNG dermahlichen POSSESSORIS mannlichen

⁷⁸⁰ AT StLA, Handschriftensammlung Hammerlinggasse, HS 187, Ein mit XVI zugleich 3fach befrüchteten Lorber-baumen /.../, fol. 57r: *seynd meine reime schlecht, ist doch die meinung gut.*

⁷⁸¹ AT StLA, Handschriftensammlung Hammerlinggasse, HS 187, Ein mit XVI zugleich 3fach befrüchteten Lorber-baumen /.../, fol. 57r: *Tugendt und Wissenschaftt das macht den Adl auß / das Blut ist allen gleich.*

navdihovala Venera. Schneewis je na primer predlagal pesem o tem, kdo se bolj intenzivno zaljubi, moški ali ženske, na Gaisruckov predlog pa so nastale pesnitve *Slovo ljubimca od ljubice* (*Beurlaubung eines Amanten von seiner Maitresse*), *Zmedeni ljubimec* (*Ein verwürter Amant*) in *Kupido, vedežujoči Cigan* (*Cupido ein wahrsagender Zigeiner*). Gaisruck je predlagal tudi *Hvalnico Poeziji* (*Lob der Dichtkunst*), ki jo je zaključil z verzom, da je njegov namen dober, tudi če so rime slabe.⁷⁸⁰ Nekateri verzi Gaisruckovih pesmi so v rokopisu, ki je ohranjen v Gradcu, podčrtani, na primer razsvetljensko sporočilo v zadnjih verzih pesnitve *Hvalnica znanosti*, da plemstvo ustvarita krepost in znanost, kri pa je vsem ljudem enaka.⁷⁸¹ Tudi zadnje tri pesmi v rokopisu, *Razmišljanje o poslednji sodbi* (*Betrachtung über daß Jungste Gericht*), so bile napisane na Gaisruckov predlog. Z naslikanim zvezkom nemških pesmi na novoceljskem portretu je naročnik Janez Karel grof Gaisruck postavil spomenik bratovemu pesniškemu ustvarjanju.

/ DESCENDENZ dieses FIDEICOMMISS samt seinem gleichfällig männlichen Stammem Anwarter. Erzeigte mit / seiner frauen gemahlin Maria Anna Einer gebohrnen von und zu Aichsburg ANTONIAM / und CAYETANAM. Welcher sich in 48ten Jahr seines Alters befindet. Anno 1764.

V izrezu do kolen upodobljeni grof Sebastijan je prikazan z okrogločnim obrazom, podbradkom in ozkim nosom. Črna silhueta grofa v španski noši je postavljena v ozek prostor, ki se na levi z ograjo terase odpira proti vrtu, na desni pa je zaznamovan s pilastri slopa in rdečim stebrom, ovitim z zlato vrstico zelenega zastora. Na s prtom pregrnjeni mizi so cesarske listine in knjige. Kakor na portretu najstarejšega brata tudi na Sebastijanovem portretu prevladujejo pravne knjige, ki opozarjajo na njegovo pravno izobrazbo in kariero v koroški deželni upravi. Prepoznati je mogoče zakonik civilnega prava (*Ius Civile*), določbe cesarja Ferdinanda III. iz leta 1656 (*FERDINANDEA*) in eno od knjig pravnika Benedikta Carpzoza mlajšega (*CARPSOVIUS*); pomena kodeksa z napisom *Hochberg* še ni bilo mogoče ugotoviti. Na pravne knjige je naslonjen zvezek *Jagdordnung*, ki se nanaša na lovski red za Koroško, ki ga je Marija Terezija izdala 11. marca 1754 v Celovcu in ga dala natisniti v obeh deželnih jezikih. Zvezek in lovski pes, ki se s tacama opira na kartušo, kažeta na portretirančevo ljubezen do lova.

Portreti Gaisruckov so zelo zanimiv dokument časa in družinske zgodovine, čeprav so likovno šibki. Pričakovali bi, da bi Janez Karel grof Gaisruck za dvorano, ki jo je brat tako razkošno opremil, poiskal sposobnega portretista.⁷⁸² Naročilo celovškemu slikarju lahko pojasnimo samo s praktičnimi razlogi. Gasser je v Celovcu lahko portretiral naročnika, brata Sebastijana in sina Vincenca. Tam je verjetno lahko videl tudi portrete naročnikovih pokojnih bratov in očeta, saj so v celovški hiši grofa Janeza Karla leta 1770 popisali portret v grofovi sobi, tri portrete v sobi sina Vincenca ter deset večjih in pet manjših portretov v sobi njegovih treh hčera.⁷⁸³ Ob tem je bil Gasser z zahtevanimi 150 goldinarji za četrtno cenejši od neznanega, verjetno štajerskega slikarja, ki je leta 1762 pripravil ponudbo za 200 goldinarjev. Za portrete bi Janez Karel nedvomno lahko najel bolj nadarjenega slikarja, veččega upodobljanja osebnosti in značajev, najbrž pa je Gasser s svojimi togimi in dostojanstvenimi liki, ki so pripomogli k slovesnemu razpoloženju v dvorani, zadovoljil grofove potrebe po reprezentiranju.

⁷⁸² Podobno diskrepanco v kvaliteti z marmornim podom, stenami iz štukolustra, kaminoma iz štukmarmorja in s kakovostno stropno poslikavo opremljeno dvorano ter likovno slabimi portreti opazimo v dvorcu Dornava, v katero je dal Tadej Kajetan grof Attems po letu 1736 namestiti družinske portrete, ki jih je naročil pri slikarju Jožefu Diglu. O Attemsovih portretih gl. KOMIČ MARN 2023, str. 73–100, s starejšo literaturo.

⁷⁸³ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

DELA V DVORCU V ČASU JANEZA KARLA GROFA GAISRUCKA

Leta 1763 so v dvorcu potekala popravila povešenih stropov, sočasno pa so se lotili tudi polaganja manjkajočih podov in ureditve opažev, da bi sobe gosposkega nadstropja usposobili za bivanje. Za popravila stropov je upravitelj Karel Janez Kircher mojstrom izplačal 1122 goldinarjev in 22 krajcarjev.⁷⁸⁴ Lovrenc Prager je za nove strope v osmih sobah in strop stopnišča prejel 477 goldinarjev in 36 krajcarjev, kar je vključevalo delo polirja, zidarjev in pomožnih delavcev, Prager pa je priskrbel tudi material, to je 8250 štukaterskih žebličkov, žico, mavec, apno in pesek.⁷⁸⁵ Mestni tesar Jakob Schleiher je za delo in material prejel 380 goldinarjev in 6 krajcarjev.⁷⁸⁶ Celjski mestni kovač Franc Leopold Antauer je za železo in kovaško delo prejel 119 goldinarjev in 10 krajcarjev.⁷⁸⁷ Antauer je med 28. majem in 18. junijem 1763 v dvorcu opravil še nekatera druga kovaška dela, ki niso bila povezana s popravilom stropov, ter zanje in za material prejel 148 goldinarjev in 41 krajcarjev.⁷⁸⁸ Z manjšimi kovaškimi deli je v letih 1762 in 1763 sodeloval tudi vaški kovač Lovrenc Pavšer in zanje prejel 32 goldinarjev in 34 krajcarjev.⁷⁸⁹ Med drugim je na novo okoval osem čebrov za pomarančevce.

Leta 1763 so se ukvarjali s podi in opaži, delno pa tudi s pohištvom, o čemer pričajo ohranjene pobotnice. Žalski tržan Martin Causalier je v dvorec dovažal orehove in češnjeve deske za pode, letvice za špalirje in opaž spodnjih delov sten ter češnjeve les za igralne mizice; za les in prevoze je prejel 112 goldinarjev.⁷⁹⁰ Janez Mörtig je priskrbel 38 orehovitih desk za stensko oblogo v kabinetu, za material in prevoz je prejel 15 goldinarjev.⁷⁹¹ Od lesa, za katerega so Mihaelu Vrhovniku (*Verhounigg*) plačali 81 goldinarjev, je bilo 53 orehovitih desk namenjenih opremi dvorca.⁷⁹² V nekaterih sobah so uredili peči, vendar so se pri tem odpovedali dragim Thalhammerjevim pečem, o katerih so razmišljali še junija 1762 in naj bi stale 307 goldinarjev,⁷⁹³ ter jih nadomestili s cenejšimi pečmi žalskega ali celjskega mestnega pečarja Mihaela Ludwiga. Ludwig je 18. decembra 1763 prejel 20 goldinarjev za osem peči, med njimi za štiri velike, katerih lokacija ni navedena, vendar so bile verjetno namenjene sobam lastnikove družine.⁷⁹⁴

⁷⁸⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana konsignacija upravitelja Karla Janeza Kircherja, fol. 30r.

⁷⁸⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica mestnega stavbnega mojstra Lovrenca Pragerja, 20. 2. 1764, fol. 31r.

⁷⁸⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica mestnega tesarskega mojstra Jakoba Scheiherja, 20. 2. 1764, fol. 32r.

⁷⁸⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica mestnega kovača Franca Leopolda Antauerja, 20. 2. 1764, fol. 33r.

⁷⁸⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica mestnega kovača Franca Leopolda Antauerja, 30. 11. 1763, fol. 45r.

⁷⁸⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana specifikacija vaškega kovača Lovrenca Pauscherja, fol. 61r–61v.

⁷⁹⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica žalskega tržana Martina Causalierja, 18. 2. 1764, fol. 59r.

⁷⁹¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Janeza Mörtiga, 6. 10. 1763, fol. 60r.

⁷⁹² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Mihaela Verhounigga, 28. 11. 1763, fol. 58r.

⁷⁹³ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija Janeza Karla grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 88r–88v.

⁷⁹⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica mestnega pečarja Mihaela Ludwiga, 18. 11. 1763, fol. 47r.

ŠTUKATURE THOMASA FINSTERWALDERJA

Delovanje wessobrunnskega štukaterja Thomasa Finsterwalderja v Novem Celju je izpričano leta 1763. Pred 3. septembrom 1763 je izdelal štukaturo na stopnišču in v dveh »zadnjih sobah«, ⁷⁹⁵ pred 29. novembrom pa štukaturo v treh sobah ob dvorani in v oratoriju. ⁷⁹⁶ Štukature na stopnišču so bile uničene neznano kdaj, tiste v sobi vzhodno od dvorane pa po letu 1930. ⁷⁹⁷

V »zadnjih sobah«, navedenih v pobotnicah, lahko zaradi ohranjenih štukatur prepoznamo sobi v jugozahodnem in severozahodnem vogalu piana nobile. V severozahodni sobi je Finsterwalder s ploskovito in simetrično zasnovano štukaturo prepredel središče in obod zrcalnega stropa (sl. 163–164). Okrasje je strogo strukturiral s paličastima profiloma, ki potekata vzporedno po obodu in zunanjem robu stropa. Na sredini sobe je profiliran medaljon, čez katerega raste listje; to se samo v vzdolžni smeri razraste v simetričen ornament, ki ga tvorijo krivulje, sestavljene iz školjk in ločja. Vzdolžno os poudarjajo pentljasto prepleteni trakovi, dopolnjeni z motivom žafrana. V vogalih prostora iz školjk rastejo simetrični ornamenti, ki se združujejo v razgibane kartuše. Na sredinah stranic so oblikovani asimetrični ornamenti, ki so prav tako sestavljeni iz školjk in ločja, vendar iz njih izraščajo tudi cvetne kite.

Finsterwalderjeva štukatura v jugozahodni vogalni sobi je zasnovana enako kot v severozahodni (sl. 165). ⁷⁹⁸ Štukater je s paličastima profiloma ustvaril trdno linearno strukturo stropa in ga v vogalih in na sredinah stranic okrasil s simetričnimi ornamenti. Na sredini stropa je osemcvetna rozeta, okrog katere je oblikovan ornament iz školjk in ločja. Ornamenti v vogalih rastejo iz reber v obliki črke C, ki so obdana s školjčevjem, ločjem in cvetnimi kitami. Školjke in ločje je štukater oblikoval tudi v manjših ornamentih na sredini stranic, za katere se zdi, da visijo na notranjem paličastem profilu.

Tri sobe ob slavnostni dvorani, navedene v pobotnici z dne 29. novembra 1763, ustrezajo prostorom, ki so bili opremljeni z Lerchingerjevimi slikanimi tapetami. Finsterwalder je štukaturo skoraj kvadratnega zrcalnega stropa v Ognjeni sobi zasnoval simetrično (sl. 166–167). Sredi stropa je iz razgibanih, narezljanih listov oblikoval osemkrako zvezdo, okrog nje pa razporedil rebra, ki jih obraščajo narezljani listi in cvetne vejice, med katere je vključil školjke. Vzdolžno os prostora je štukater nakazal s podaljšanima vejicama. Štukatura na obodu stropa se bistveno

⁷⁹⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 3. 9. 1763, fol. 34r. Gl. tudi VIDMAR 2023, str. 180. Prim. WEIGL 2003 a, str. 77.

⁷⁹⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica štukaterja Thomasa Finsterwalderja, 29. 11. 1763, fol. 35r; VIDMAR 2023, str. 182.

⁷⁹⁷ WEIGL 2003 a, str. 83.

⁷⁹⁸ Soba v jugozahodnem vogalu, iz katere je lep razgled na vrt in krajino ob Savinji, je bila verjetno zasnovana kot grofičina spalnica. DUNDER 1847, str. 103, jo imenuje »tako imenovana grofova soba«. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 171.

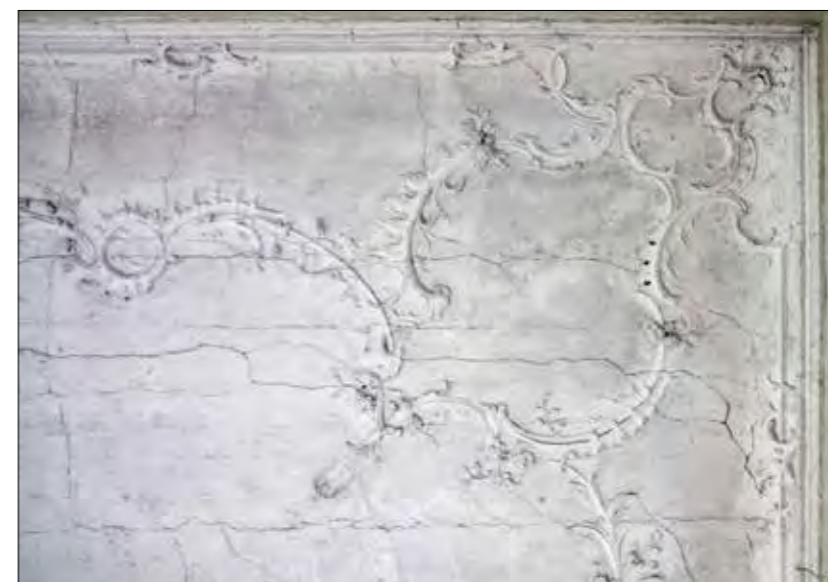
163–164. Thomas Finsterwalder: štukature v severozahodni sobi dvorca Novo Celje, 1763
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

165. Thomas Finsterwalder: štukature v jugozahodni sobi dvorca Novo Celje, 1763
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

razlikuje od tiste v zahodnih vogalih piana nobile, saj je štukater ni strogo strukturiral s paličastima profiloma. K temu je morda pripomogla skoraj kvadratna oblika stropa ali težnja po razkošnejšem videzu sob ob slavnostni dvorani. V Ognjeni sobi je štukater oblikoval samo en paličasti profil, ki povezuje večje rokajske motive v vogalih prostora in na sredini štirih stranic. Vogalni motivi, rastoči iz odprte školjke in v dinamično speljanih krivuljah, obdanih z narezljanim listjem in školjčevjem, tvorijo manjšo in večjo kartušo. Vrh večje zaznamuje motiv listja, ki spominja na vodomet. Večja kartuša je obrasla s cvetnimi vejicami in je v zgornjem delu povezana s paličastimi profili, ki se nadaljujejo v motiv ločja, s katerimi je štukater ustvaril nekakšen notranji okvir, ki poveže vseh osem večjih ornamentov v vogalih in središčih stranic. Na sredini med večjimi ornamentami obdajajo paličasti profil ovalne oblike, ki so oblikovane iz listja in školjk.

Dekoracijo zrcalnega stropa v Zemeljski sobi je Finsterwalder zasnoval podobno simetrično in s sorodnimi motivi kot v Ognjeni sobi, vendar nekoliko manj razkošno (sl. 168–169). Središče stropa je okrasil s šestlistnim cvetom, ki ga obdaja ornament, oblikovan iz reber, školjk in listov.

166–167. Thomas Finsterwalder: štukature v Ognjeni sobi dvorca Novo Celje, 1763
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

168–169. Thomas Finsterwalder: štukature v Zemeljski sobi dvorca Novo Celje, 1763
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

Okrog je oblikoval večji ornament iz krivulj v obliki črke C, ki jih obdajajo školjke, listi v obliki petelinjega grebena in ločje, mestoma pa iz reber izraščajo tudi cvetne vejice. V obodu oboka je paličasti profil, ki povezuje ornamente v vogalih in na sredinah stranic. V vogalih ornamenti izraščajo iz listov in so manj strogo strukturirani v kartušaste oblike kakor v jedilnici. V asimetričnih krivuljah sta oblikovana školjčevje in ločje, dopolnjena s cvetnimi vejicami. Na sredini stranic so

170. Thomas Finsterwalder:
štukature v oratoriju dvorca
Novo Celje, 1763
(© ZRC SAZU, UIFS;
foto: Andrej Furlan)

simetrično zasnovani elementi, sestavljeni iz školjk in ločja ter obdani s cvetnimi vejicami. Osem večjih ornamentov je tudi tukaj povezanih z valovito linijo iz ločja in manjših školjčnih elementov, ki tvori notranji okvir.

Finsterwalderjeve štukature v Vodni sobi so delno vidne na predvojnih fotografijah, vendar so bile uničene ob vgradnji nadomestnih stropnih konstrukcij v tem delu dvorca po letu 1930.

Štukatura na stropu oratorija v spodnjem mezaninu je strukturirana s paličastima profiloma kakor v sobah v zahodnem delu piana nobile (sl. 170). Vogalni motivi in tisti na sredinah stranic so oblikovani iz školjčevja in ločja. Finsterwalder je v vogalih iz reber, iz katerih izraščajo školjčevje, zasnoval srčaste kartuše, ki se na vrhu asimetrično iztečejo. Ornamenti v oratoriju so veliko preprostejši in bolj grobo izvedeni kot tisti v sobah gosposkega nadstropja.

Ohranjene Finsterwalderjeve štukature so sorodne Gebhardovim na hodniku gosposkega nadstropja in obokih nad podesti in stopnišči slavnostnega stopnišča. Kakor svak Gebhard je tudi Finsterwalder stropove opremil z variacijami ploskovitih in fino modeliranih rokajskih ornamentov in drobnih cvetlic, pri čemer je okras razporedil na sredino ter v vogale in središča štirih stranic prostorov, velik del površine pa je pustil prazen. Njegove štukature niso bile nikjer poudarjene s pozlato ali barvo. Oba štukaterja sta se izognila figuraliki in prepoznavnim predmetom. Sorodnost Finsterwalderjevih in Gebhardovih štukatur bi smeli pripisati enakim vzorcem, ki sta jih uporabljala. Sorodstvene povezave z bavarskimi štukaterji pa so mojstroma tudi omogočile, da sta bila stalno v stiku z bavarskimi modnimi smernicami.

TAPETE S KITAJSKIMI MOTIVI

Naročilo slikanih tapet s kitajskimi motivi je potrjeno z zapisom v zapuščinskem inventarju po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, v katerem so *Chinesische Spallier* ocenjene na 50 goldinarjev.⁷⁹⁹ Kakor je ugotovil že France Stele, so delo drugega slikarja kot tapete v Vodni, Ognjeni in Zemeljski sobi ter se od drugih novoceljskih tapet razlikujejo tudi po rabi tempere namesto oljnih barv in po naslikanih ornamentalnih okvirjih; Steleta so spominjale na tapete v dvorcu Jablje pri Trzinu.⁸⁰⁰ Tapete s kitajskimi motivi so bile med predmeti, ki jih je baron Turković leta 1930 iz dvorca odnesel z namenom, da jih proda za opremo javnih zgradb in palač, ki so jih tedaj gradili v Savski banovini.⁸⁰¹ France Stele se je s Turkovićem dogovoril, da namesto kipov iz kapele vrne tako imenovano Kitajsko sobo, obstoječo iz dveh velikih in nekaj ozkih platen, saj je bil mnenja, da je bilo podobnih sob po naših baročnih gradovih več in da bi jo lahko uvrstili v umetnoobrti oddelek ljubljanskega muzeja kot dober primer domače grajske opreme. Šest kosov slikanih tapet je baron Turković vrnil in so sedaj v Narodnem muzeju Slovenije.⁸⁰²

Tapete s kitajskimi motivi uvrščamo med tedaj zelo priljubljene chinoiserije, ki so nastajale po daljnovzhodnih vzorih. Igor Weigl je opozoril na priljubljenost chinoiserij pri naročnicah in je tudi zaradi tapet domneval, da je bil zahodni del piana nobile v Novem Celju namenjen grofici.⁸⁰³ Iz zapuščinskih inventarjev je razvidno, da Gaisrucki piana nobile niso razdelili na grofovo in grofičino stanovanje, severozahodno vogalno sobo pa je v času grofa Janeza Karla uporabljala grofica Frančiška, ki je morda sodelovala tudi pri izbiri motivike slikanih tapet.

S šestimi kosi novoceljskih slikanih tapet, ki so ohranjeni v Narodnem muzeju Slovenije, so bili opeti vsi večji deli sten severozahodne vogalne sobe; tapete, s katerimi so bile morebiti opete površine nad vrati in okni ter okenske niše, niso ohranjene. Obloge spodnjega dela sten so bile iz temnega, morda hrastovega ali češnjevega lesa, ki je omenjen v virih. Iz Steletove fotografije je razvidno, da so Turkovići prizor ob vzhodni steni delno zakrili s komodo, na kateri so dekorativno razstavili družinsko srebrnino, ter stoloma (sl. 171). Tapete so bile na stene pritrjene s temnimi okvirji, mestoma okrašenimi s pozlačenimi rokokojskimi rezbarijami. Po fotografijah in merah razberemo, da je bil na vzhodni steni prizor *Kitajci igrajo »rihtarja biti«* (300 × 450 cm), na

171. Slikane tapete s kitajskimi motivi v severozahodni sobi dvorca Novo Celje, fotografija iz okrog 1930
(© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center; foto: France Stele)

južni steni med pečjo in vrati pa *Kitajec s pipo* (300 × 70 cm).⁸⁰⁴ Prizori *Kitajca pri pitju na verandi* (300 × 275 cm), *Kitajca z ovco* (300 × 240 cm), *Urjenje divjega prašiča* (300 × 240 cm) in *Kitajca na gugalnici* (300 × 260 cm) so bili nameščeni v vogalih prostora, eden od njih pa je bil na zahodni steni med oknoma. Barbara Murovec je ugotovila, da so bile novoceljske tapete s kitajskimi motivi naslikane po augsburških grafikah, ki so izšle pri založbi Martina Engelbrechta.⁸⁰⁵ Engelbrecht je izdal številne grafike s kitajskimi motivi, enako zasnovane prizore *Kitajci igrajo »rihtarja biti«* in žensko s pahljačo na istem platnu ter *Urjenje divjega prašiča* in *Kitajca na gugalnici* kot v

⁷⁹⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 64r.

⁸⁰⁰ ZRC SAZU, UIFS, Steletovi terenski zapiski, XXXVIII, 8. 7. 1927, fol. 39r: *Ena soba na levem oglu od stopnjišča ima stene pokrite z imitacijami gobelinov kot Habah s kitajskimi scenami. Od druge roke kot ostale slike.*

⁸⁰¹ Gl. VIDMAR 2016, str. 56.

⁸⁰² HORVAT, MUROVEC 1994; VIDMAR 2016, str. 67–70.

⁸⁰³ WEIGL 2000, str. 42.

⁸⁰⁴ Naslovi slik in mere so povzeti po podatkih v inventarni knjigi Narodnega muzeja Slovenije, ki mi jih je prijazno posredovala dr. Mateja Kos, za kar se ji iskreno zahvaljujem. Kolegici in drugim sodelavcem Narodnega muzeja se zahvaljujem tudi za možnost ogleda slikanih tapet.

⁸⁰⁵ MUROVEC 1994 a, str. 78; MUROVEC 1994 b.

172. Izrezovalna pola s kitajskimi motivi, sredina 18. stoletja
(Die Wittelsbacher und das Reich der Mitte, München 2009)

173. Neznani slikar: Kitajci igrajo »rihtarja biti«, med 1761 in 1770, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana
(© Narodni muzej Slovenije; foto: Irma Langus Hribar)

175. Neznani slikar: Kitajca pri pitju na verandi, med 1761 in 1770, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© Narodni muzej Slovenije; foto: Irma Langus Hribar)

174. Neznani slikar: Kitajec s pipo, med 1761 in 1770, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© Narodni muzej Slovenije; foto: Irma Langus Hribar)

Novem Celju pa najdemo na izrezovalni poli v tehniki bakroreza in jedkanice, ki jo je Engelbrecht numeriral s številko 42 in se desno spodaj podpisal kot založnik (sl. 172).⁸⁰⁶

Čeprav je Dunder zapisal, da so na tapetah upodobljene kitajske nacionalne slovesnosti,⁸⁰⁷ ugotovimo, da so prizori fantazijski in upodablja evropski pogled na Kitajsko, ki jo je po besedah Zmaga Šmitka »Evropejec 18. stoletja v svoji skrajni interpretaciji izenačil /.../ z nekakšnim burkaškim paradížem.«⁸⁰⁸ Šmitek se je pri tem oprl na zapis francoskega jezuita Pierra Incarvilla, ki je leta 1740 napisal: »Kitajci ljubijo zabavo, igre, veselje, gostije, predstave in vse, kar ugaja čutom.«⁸⁰⁹ Največja slika *Kitajci igrajo »rihtarja biti«* (sl. 173) je projekcija v Evropi priljubljene igre na Kitajsko. Slikar jo je upodobil v fantazijski arhitekturi in krajini ter uokviril z rokajskimi ornamentami, dopolnjenimi s cvetjem, porcelanastimi vazami in fantazijskimi pticami. Stolpasta hiša na desni ni naslikana v pravi perspektivi, še bolj fantazijska pa sta svetišče in manjše mesto, naslikana na vejah skrivenčenega drevesa. Hudomušnost je poudarjena z moškim, ki se sklanja skozi okno in zлива vodo za vrat sedeče ženske.

Na ozki sliki *Kitajec s pipo* (sl. 174) je upodobljen moški v fantazijskih oblačilih, ki ga obdajata palma in arhitektura, v kateri prepoznamo hišni oltar z daljnovzhodnih vrtov. Slikar je nišo pustil prazno, s soncem na vrhu pa prikazal česčenje nekakšnega sončnega božanstva. Na ozkem pasu južne stene, kjer je bil prizor nameščen, ni bilo dovolj prostora za dekorativni okvir, zato je samo na vrhu dodane nekaj rokokojske ornamentike.

Prizor *Kitajca pri pitju na verandi* (sl. 175) najbrž prikazuje obred pitja čaja, čeprav je skodelica upodobljena kot zlat kelih, čajnik pa kot visoka zlata vaza z nogo in pokrovom. Navdušenje nad predmeti, ki so v Evropo prihajali z Daljnega vzhoda, je razvidno tudi iz drugega upodobljenega posodja in pohištva ter črtastega kimona, ki ga nosi kitajski gospod. Na usločeni veji v ozadju lovi ravnotežje grad ali tempelj z visokim stolpom, na tuje dežele pa spominja tudi palma z velikimi, češnjam podobnimi plodovi.

Kitajca z ovco (sl. 176) sta mlajša moška na sprehodu po fantazijski krajini, ki je na desni zaznamovana z detajlom hiše, v ozadju pa z utrjenim mestom na vzpetini. Spremlja ju žival, ki jo sprednji moški privablja z žitom, zadnji pa drži na povodcu. Z lisasto živaljo z ovčjo glavo, kozjimi kopiti in košatim lisičjim repom najbrž ni mišljena ovca, ampak katera od eksotičnih živali, ki je slikar ni znal realistično naslikati.

Urjenje divjega prašiča (sl. 177) je prikaz dveh cirkusantov s palico in obročem, skozi katerega bo skočil divji prašič. V ozadju so gore in hiša s kupolasto streho in vazo, posebej mikavno pa je naslikan opazovalec, ki prizor opazuje skozi okno, groteskno postavljeno na polkrožno zrasli

⁸⁰⁶ Grafika meri 14/16 × 20,3/21,1 cm. En izvod je reproduciran v DESEYVE 2009, str. 367–369, kat. št. 130 (Augsburg, Kunstsammlungen und Museen, Graphische Sammlung, inv. št. 2337).

⁸⁰⁷ DUNDER 1847, str. 103; ZIMMERMANN 2016, str. 171.

⁸⁰⁸ ŠMITEK 1992, str. 57.

⁸⁰⁹ Citirano po ŠMITEK 1992, str. 57.

176. Neznani slikar: *Kitajca z ovco*, med 1761 in 1770, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana
(© Narodni muzej Slovenije; foto: Irma Langus Hribar)

177. Neznani slikar: *Urjenje divjega prašiča*, med 1761 in 1770, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana
(© Narodni muzej Slovenije; foto: Irma Langus Hribar)

178. Neznani slikar:
Kitajca na gugalnici,
med 1761 in 1770,
Narodni muzej Slovenije,
Ljubljana
(© Narodni muzej Slovenije;
foto: Irma Langus Hribar)

drevesi. Njegov nenavadni položaj spominja na uokvirjen portret, ki deluje kot slika v sliki. Prizor uokvirjata rokokojska ornamentika in cvetje, ki ga obletavajo ptice.

Na prizoru *Kitajca na gugalnici* (sl. 178) je poudarjena komičnost. Levi moški pravkar pada z gugalnice, nameščene na visoko palmo, drugi pa brezskrbno sedi, čeprav je jasno, da bo tudi on v naslednjem trenutku pristal na tleh. V ozadju je ribnik z labodoma, fantastična arhitektura, porcelanaste vaze in metulji pa so naslikani kot del okvirja, ki ga zaznamujejo tudi školjčevje, cvetje in listi močvirskega ločja.

Neposrednega vzora, po katerem se je Janez Karel grof Gaisruck zgledoval pri naročilu tapet s kitajskimi motivi, za zdaj ni mogoče identificirati. Štajersko in kranjsko plemstvo je dalo sredi 18. stoletja opremiti enega ali več prostorov s slikanimi tapetami ali stenski poslikavami s kitajskimi motivi v številnih gradovih in dvorcih, med drugimi v Eggenbergu, Mariboru, Dornavi in Jabljah. Prizori so bili naslikani po različnih grafikah, vsem pa je skupno idealiziranje življenja na Kitajskem s fantastičnimi upodobitvami, nenavadnostjo, čutnostjo in skrivnostnostjo.⁸¹⁰

⁸¹⁰ ŠMITEK 1992, str. 56–57.

Ob primerjavi z drugimi ohranjenimi deli se izkaže, da so novoceljske tapete s kitajskimi motivi bolj kot s tapetami iz posvetnih stavb primerljive s slikanimi tapetami z novozaveznimi in svetniškimi prizori, ki so bile med letoma 1748 in 1750 naslikane za graško stolnico.⁸¹¹ Ker so z njimi ob praznikih in spominskih dneh odpirali prezbiterij in ladjo graške stolnice, bi jih Janez Karel grof Gaisruck lahko poznal. Rochus Kohlbach je navedel 16 ohranjenih, vendar pretirano restavriranih tapet, objavil pa je samo tisto, ki je bila po njegovem mnenju pozneje najmanj preslikana in upodablja Odršenika, ki se prikaže sv. Petru. Kakor za novoceljske je tudi za graške tapete značilno, da so bile naslikane s tempero na tanko plast podsnove, skozi katero preseva grobo tkano platno, kar daje tapetam videz tapiserij. Za graške je bilo leta 1748 izrecno navedeno, da so bile naslikane po belgijskih vzorih, to je po vzoru tapiserij.⁸¹² Ob enaki slikarski tehniki so primerljive tudi poenostavljeno naslikane figure in krajine s palmami in drobnimi stavbami v ozadju. Sorodni in po enakih, verjetno augsburških grafikah posneti so tudi rokajski okvirji s školjčevjem in cvetjem. Kitajskim motivom primerno je slikar v Novem Celju okvirje dopolnil s porcelanastimi vazami, fantastičnimi pticami in metulji.

Avtorstvo novoceljskih tapet s kitajskimi motivi ostaja nepojasnjeno. Za nekatere graške tapete je Kohlbach domneval, da jih je naslikal Josef Adam Mölk, druge pa naj bi bile delo jezuita Franca Antona Werleta, ki je v letih med 1754 in 1757 deloval tudi za ljubljanskega nadškofa Ernesta Amadeja grofa Attemsa.⁸¹³ Zanj naj bi Werle med drugim naslikal prizore umorov antičnih veljakov v slavnostni dvorani dvorca Goričane.⁸¹⁴ Z nadaljnimi raziskavami bo verjetno mogoče pojasniti, ali so bile tudi novoceljske tapete s kitajskimi motivi Werletovo delo.

DRUGE TAPETE IN SLIKE

Janez Karel grof Gaisruck je naročil tudi slikane tapete za tri sobe v zahodnem delu zgornjega mezanina, v katerih so bile družinske spalnice.⁸¹⁵ Odstranjene ali uničene so bile pred letom 1847, saj jih Dunder v svojem opisu dvorca ne omenja.⁸¹⁶ *Grün gemahlene Spallier, roth gemahlene Spallier* in *Meer grüne Spallier* so bile v inventarju opredeljene samo s prevladujočo zeleno, rdečo in morsko zeleno barvo, vrednost pa je bila odvisna zlasti od velikosti sob, saj so bile tapete

⁸¹¹ KOHLBACH 1948, str. 168–170; ALDRIAN 1952, str. 24–25, 44.

⁸¹² ALDRIAN 1952, str. 44.

⁸¹³ KOHLBACH 1948, str. 170.

⁸¹⁴ Za freske v slavnostni dvorani dvorca Goričane gl. STOPAR 2000, str. 65–75.

⁸¹⁵ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 61v–62r.

⁸¹⁶ Za tri sobe, v katerih so bile slikane tapete grofa Janeza Karla, navaja Dunder, da so bile sodobno poslikane; gl. DUNDER 1847, str. 104–105. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 173.

179. Anton Jožef Lerchinger: Sv. Frančišek Ksaver, okrog 1763, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

180. Anton Jožef Lerchinger: Sv. Vincenc Ferrerski, okrog 1763, ž. c. Marijinega obiskanja, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

v severozahodni vogalni sobi vredne 24 goldinarjev, v največji sobi 36 goldinarjev in v nekoliko manjši sobi ob dvorani 24 goldinarjev.⁸¹⁷ Podatki so preskopi, da bi lahko sklepali o videzu slikanih tapet. Oznaka *gemahlene Spallier* je identična kot pri Lerchingerjevih tapetah v pianu nobile in kaže, da so bili motivi ročno naslikani. Iz vrednosti 24 goldinarjev za tapete v severozahodni vogalni sobi, ki je enako velika kot soba s kitajskimi tapetami, ocenjenimi na 50 goldinarjev, pa je razvidno, da so bile tapete v zgornjem mezaninu skromnejše od kitajskih. Morda na njih ni bilo figuralnih prizorov, temveč samo dekorativni vzorci.

Slikarja, kateremu je grof Janez Karel predal naročilo za te tapete, ne poznamo. Morda so bile delo Antona Jožefa Lerchingerja, ki je februarja 1762 v Novem Celju potrdil prejem zadnjega plačila za dela, dogovorjena s pogodbo z Antonom grofom Gaisruckom.⁸¹⁸ Ker je slikar v Novem Celju

⁸¹⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 61v–62r.

⁸¹⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica slikarja Antona Jožefa Lerchingerja, 13. 2. 1762, fol. 195r. Prim. WEIGL 2000, str. 250; CEVC 2007, str. 123.

bival še maja 1763,⁸¹⁹ sklepamo, da je deloval tudi po naročilu Janeza Karla grofa Gaisrucka, čeprav iz dokumentov ni razvidno, kaj je v tem času naslikal. Da je bil Lerchinger maja 1763 zaposlen s slikanimi tapetami, kaže navedba komisarjev Königsbrunna in Hochenraina iz leta 1762, da so slikarju za špalirje že izplačali predplačilo.⁸²⁰ Grof Janez Karel je slikarju tapete verjetno plačal iz alodialnega premoženja, saj v fidejkomisni dokumentaciji plačila zanje niso zabeležena.

Janez Karel grof Gaisruck je pri Lerchingerju verjetno naročil tudi dve svetniški upodobitvi, ki so ju namestili v prenovljeni prezbiterij Marijine cerkve v Petrovčah.⁸²¹ Sv. Frančišek Ksaver (sl. 179) je bil tedaj tudi v Savinjski dolini zelo češčen, med drugim v kapeli novoceleskega dvorca, zaradi upodobitve sv. Vincenca Ferrerskega (sl. 180) pa bi smeli sklepati, da sta upodobitvi častili imenska zavetnika naročnikovega edinega sina Vincenca in soproge Frančiške. Pod oknom oratorija na epistelski strani nameščeni sv. Frančišek Ksaver je upodobljen z romarsko palico, razpelom in gorečim srcem. Oči pobožno upira v nebo, kjer je med dramatičnimi oblaki upodobljenih osem križev. Sv. Vincenc Ferrerski na evangelijski strani je s pogledom usmerjen k vernikom in jim z dvignjeno levico kaže pravo pot. Upodobljen je v dominikanskem habitu, z angelskimi krili in odprto knjigo. Sliki sta vstavljeni v bogata rokokojska rezljana okvirja, ki se z oblikama ujema ta z okvirji oken oratorija v petrovškem prezbiteriju.

POHIŠTVO

Podoba o pohištvu, ki ga je Janez Karel grof Gaisruck naročil za Novo Celje, si lahko ustvarimo iz njegovega zapuščinskega inventarja iz leta 1770 in dodatka k zapuščinskemu inventarju, ki so ga napisali leta 1772 in v njem navedli in ocenili predmete, na katere so dve leti prej pozabili.⁸²²

Zapuščinska komisarja Sigmund grof Breuner in Karel grof Gleispach sta začela v zgornjem mezaninu v vogalni sobi, ki je bila obrnjena proti Savinji (*In Eckzimmer gegen der Säänn*). Da sta s tem mislila jugozahodno vogalno sobo, razberemo iz dve leti mlajšega zapisa, da je šlo za sobo na levi (*In obern Stock in Eck-Zimmer linker Hand*). V njej so popisali dve postelji in mizico s kamnito ploščo, ki so bile v dvorcu že v času grofa Antona. Janez Karel je dodal ogrevalnik, bakren vrč in morda katero od sedmih različnih slik. Dve leti pozneje so v sobi popisali tudi ogledalo z rdečim

⁸¹⁹ CEVC 2007, str. 62.

⁸²⁰ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirano poročilo komisarjev Königsbrunna in Hochenraina, pred 27. 8. 1762, fol. 96r–96v: *.../ als die Spallier all bereits accordiret, und dem Mahler unter dem Contracts Quanto deren 4338 fl verstanden /.../*.

⁸²¹ O slikah, atribuciji in dataciji gl. CEVC 2007, str. 177.

⁸²² Podatki v tem poglavju so povzeti po AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 61r–68r (gl. prilogo 5); AT StLA, LR, K. 240, H. 8, nedatirana specifikacija še nepopisanih premičnin v dvorcu Novo Celje, 1772, fol. 160r–161r.

okvirjem in 12 lakiranih slik (verjetno majhnih, ker jih je ocenjevalec skupaj ocenil le na 36 krajcarjev). Veliko večje prehodne sobe (*In Zimmer daran*), ki se je z dvema oknoma odpirala proti jugu, družina ni uporabljala za spalnico, saj so bili v njej samo prazen posteljni okvir, mizici s kamnitima ploščama, pisalnik, staro ogledalo, pručka in trije tezni listi ter 12 lakiranih slik (najbrž istih, ki so bile leta 1772 v jugozahodni vogalni sobi). Najdragocenejša oprema je bila v treh sobah, ki so se z okni odpirale proti severu. Severozahodno vogalno sobo so zaradi zelenih slikanih tapet, vrednih 24 goldinarjev, imenovali zelena soba (*In grünen Zimmer*). V posteljah, opremljenih z zavesami, sta spala dva družinska člana, najbrž hčeri Janeza Karla. V sobi so bili tudi nov kanape iz trdega lesa ter trije naslanjači, tabureja in počivalnik iz časa grofa Antona, vsi lakirani in opeti z rdečim žametom. Leta 1772 so v zeleni sobi popisali še igralno mizico iz trdega lesa in konjski odeji. Iz Antonove zapuščine je bilo tudi ogledalo z okvirjem iz manjših ogledal. Največjo sobo so po rdečih slikanih tapetah, vrednih 36 goldinarjev, imenovali rdeča soba (*In rothen Zimmer*). Novi postelji, vredni 58 in 20 goldinarjev, sta pripadali grofu Janezu Karlu in grofici Frančiški. Za opremo rdeče sobe sta kupila tudi kanape, deset naslanjačev in tabureja iz trdega lesa, ki so bili opeti z rdečim damastom in ovrednoteni na 50 goldinarjev. Novi sta bili tudi igralna mizica iz trdega lesa in lakirana mizica, iz Antonovega obdobja pa je bilo v sobi samo ogledalo z okvirjem iz manjših ogledal. V morsko zeleni sobi (*In Meer grünen Zimmer*) so bile tapete, vredne 24 goldinarjev, nova postelja z zavesami iz zelenega atlasa, nov kanape, deset naslanjačev in tabureja iz trdega lesa, ki so bili opeti z zeleno tkanino, ter nova igralna mizica in staro ogledalo z okvirjem iz manjših ogledal. Leta 1772 so v morsko zeleni sobi popisali še staro zložljivo posteljo. Iz popisane opreme ugotovimo, da je grof Janez Karel zahodno polovico zgornjega mezanina izbral za spalnice svoje družine. S soprogo sta spala v rdeči sobi, edinemu sinu sta verjetno namenila morsko zeleno sobo, hčere pa so spale v zeleni in jugozahodni vogalni sobi.

Vzhodna polovica zgornjega mezanina je v času grofa Janeza Karla ostala nedokončana (*In denen fünf unausgebauten Zimmern*); pet sob v tem delu dvorca so uporabljali za skladišče. V njih so leta 1770 popisali prazna posteljna okvirja iz mehkega lesa, sedem zložljivih mizic, 15 parov novih zimskih oken, skrinjo z dvanajstimi kozarci, novi peči, lakirano letvico, skrinji s starimi spisi, ovalno mizo iz mehkega lesa, pločevinast strešni gumb, fagot, basetni rog, pregrade s pozlačeno listno ornamentiko in letvice za spodnje stenske opaže in supraporte, stara naslanjača in staro skrinjo z različnimi starimi slikami. Leta 1772 so v petih nedokončanih sobah zgornjega mezanina popisali še vreče, skrinje in dve puški. Na hodniku v zgornjem mezaninu (*Auf dem oberen Gang*) je bila stara omara za obleke iz mehkega lesa. Uskladiščeni predmeti so bili kupljeni v času grofov Antona in Janeza Karla, posebej zanimiva pa je omemba fagota in basetnega roga, ki priča o družinskem muziciranju.

V pianu nobile so popisovalci najprej popisali slavnostno dvorano (*Im Saal*), v kateri so bili portreti grofovske družine Gaisruck, kaminski sliki, štiri pozlačeni stenski svečniki, ki jih je izdelal kipar, lestenca, igralni mizici iz trdega lesa, nekakšen rog in 12 opletelih naslanjačev iz trdega lesa. Najbolj dragocena sta se jim zdela po 50 goldinarjev vredna lestenca, za opletene naslanjače

pa izvemo, da jih je naročil že grof Anton. V dodatku k zapuščinskemu inventarju leta 1772 so se odločili, da prej neocenjene družinske portrete ovrednotijo na skupaj 60 goldinarjev, kaminski sliki pa na skupaj 6 goldinarjev.⁸²³

V popisu sledijo štiri nedokončane sobe vzhodno in zahodno od slavnostne dvorane (*In unausgebauten 4 Zimmern*), v katerih so bile 400 goldinarjev vredne Lerchingerjeve tapete z motivi štirih elementov. Popis druge opreme teh štirih sob v dvorcu spominja na skladišče, saj so v njih hranili štiri nova prazna ogredja za zofe iz trdega lesa, sestavljivo mizo iz petih delov in dvojna vrata iz trdega lesa. Leta 1772 so v nedokončanih sobah popisali še tlakovce, leseni stranišči, dve mizi in vrata. Neopremljenost štirih največjih in najlepših sob v dvorcu je najbolj nepričakovan podatek, ki ga pridobimo iz zapuščinskega inventarja po Janezu Karlu grofu Gaisrucku. Zaradi podatka, da je grof Janez Karel v letu po prevzemu dediščine nameraval te sobe opremiti s po 500 goldinarjev vredno opremo,⁸²⁴ sklepamo, da se je zavedal lepote prostorov in jih je želel temu primerno opremiti. Zaradi pomanjkanja sredstev pa je raje pustil prazne, kakor da bi jih zapolnil s ceneno opremo.

Pri naslednjih popisanih sobah ni navedeno, kje so se nahajale, vendar menim, da so popisovalci nadaljevali v vzhodnem delu dvorca in so severovzhodno vogalno sobo imenovali biljardna soba (*In Billiard Zimmer*). V njej so bili ogledalo in dvanajst boljših in dva slabša usnjena naslanjača iz Antonovega obdobja, zložljiva miza iz trdega lesa, prekrita s turško preprogo, ter poletna svetilka iz pločevine in stekla iz časa grofa Janeza Karla. Prva gosposka soba (*In ersten Herrschafft Zimmer*) je bila verjetno v jugovzhodnem vogalu dvorca. Vanjo so namestili beneški ogledali v pozlačenih okvirjih iz časa grofa Antona, vso drugo bogato opremo pa je dal izdelati grof Janez Karel. Posebej dragoceni so bili naslanjači iz trdega lesa, opeti v rumeno damastno tkanino, ki so bili izdelani po novi modi. Ob njih sta bila v sobi še lesteneč in igralna mizica. Druga gosposka soba (*In zweyten*) je bila verjetno soba ob jugovzhodni vogalni sobi, ki se je z dvema oknoma odpirala proti jugu. Tudi v njej so bili Antonovo beneško ogledalo v pozlačenem okvirju in predmeti, ki jih je naročil grof Janez Karel. Nova zofa iz trdega lesa je bila opeta z zelenim damastom. K njej je sodilo osem ujema-jočih se naslanjačev po novi modi. V sobi sta bili še igralna mizica s pozlačenimi kozjimi nogami in igralna mizica iz trdega lesa, osvetljeval pa jo je lesteneč.

Tretja gosposka soba (*In dritten Zimmer*) v severozahodnem vogalu piana nobile je bila opremljena s kitajskimi tapetami, vrednimi 50 goldinarjev. Prav toliko je bilo vredno pohištvo iz časa grofa Antona: lakiran pisalnik, lakirane igralna mizica in obstenski mizici ter lakirana tabureja s kozjimi nogami, opeta z rdečim plišastim žametom. Iz Antonovega časa je bila tudi postelja, v kateri je, kakor je bilo že omenjeno, verjetno spala Antonova soproga Friderika. Grof Janez Karel je sobo opremil

⁸²³ Iz navedbe je razvidno, kako hitro je slikam padala vrednost. Kakor je bilo že navedeno, je Janez Karel za portrete leta 1764 plačal 150 goldinarjev, za kaminski sliki pa leta 1762 24 goldinarjev; gl. AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija Janeza Karla grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 89r–89v.

⁸²⁴ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, specifikacija Janeza Karla grofa Gaisrucka, 25. 6. 1762, fol. 88v.

še z beneškim ogledalom s pozlačenim okvirjem, novo zofo iz trdega lesa, opeto z rdečim žametom, omarico iz trdega lesa s kozjimi nogami in lestencem. Zelo zanimiva je navedba slike Petrovske Matere Božje, ki je nastala v času grofa Janeza Karla in priča o njegovem ali soproginem češčenju Petrovske Matere Božje. V jugozahodnem vogalu dvorca je bil grofov kabinet (*In Cabinet*), v katerem so bili pisalnik in igralna mizica ter lestenca iz Antonovega časa. Janez Karel je dal v kabinet namestiti zofo iz trdega lesa, opeto z rdečo bombažno tkanino, in dva pripadajoča naslanjača, beneško ogledalo v pozlačenem okvirju, kositrn pisalni pribor in uro; za kompas v etuiju, dve perspektivi, zelen klobuk, tezna lista, pet običajnih grafik in portret njegovega veličanstva ni označeno, kdaj so bili pridobljeni. Veliko prehodno sobo z oknoma proti jugu so imenovali dekliška ali spletičnina soba (*In Jungfrau Zimmer*). V njej so bili postelja in tri mizice iz mehkega lesa, ovalna mizica, pet starih poljskih naslanjačev, prazna črna lužena omarica, ogledalo z rdečim in posrebrenim okvirjem, stara stenska ura ter 20 različnih slik iz obdobja grofa Antona. Grof Janez Karel je dodal samo staro pločevinasto kavno skodelico, bakren vrč, špansko steno in alabastrna reliefa; za šest majhnih slik v črno luženih okvirjih ni označeno, iz čigavega obdobja so. V dopolnilu k zapuščinskemu inventarju so leta 1772 teh šest sprva neocenjenih slik v dekliški ali spletičnini sobi ovrednotili na 2 goldinarja.

Prostore v spodnjem mezaninu so začeli popisovati v zahodni polovici dvorca, kjer je bila najprej kapucinova soba (*In Capuciner Zimmer*). Čeprav je bila velika, se zdi nenavadno, da je duhovnik posedoval dve postelji iz časa grofa Antona. Iz istega obdobja so bili še polovalna mizica iz mehkega lesa, stara igralna deska in omarica iz mehkega lesa, iz časa grofa Janeza Karla pa so bili slike v rdeče in srebrno pobarvanih okvirjih ter naslanjača, opeta s potiskano bombažno tkanino. Starih je bilo tudi deset slik in verjetno velika slika sv. Frančiška Asiškega, ki jih niso ocenili. To so popravili dve leti pozneje, ko so veliko sliko sv. Frančiška ocenili na 1 goldinar, deset starih slik na 1 goldinar in 30 krajcarjev, našli pa so še devetnajst uokvirjenih zemljevidov in jih ocenili na 1 goldinar. Največja soba v tem delu dvorca je bila namenjena gostom (*In mitteren Gast Zimmer*) in je bila opremljena samo s starim pohištvo. V njej so bili postelji, kanape in tabureja, opeti z vezenino, tri mizice iz mehkega lesa, veliko ogledalo v črno luženem okvirju, naslanjač, opet z vezenino, in stenska svečnika z ogledalom. V sobo za goste so namestili tudi 13 portretov, slike Matere Božje in Jezusa (*Ecce homo*) ter kositrno posodo za umivanje, ki jih popisovalci niso ocenili. Nekoliko natančnejši so bili leta 1772, ko so v spodnji sobi za goste šest starih krajin ocenili na goldinar in 15 krajcarjev, trinajst portretov in dve stari sliki pa na 2 goldinarja. V severozahodni vogalni sobi (*In Eck Zimmer*) so bili postelja, miza iz mehkega lesa, furniran pisalnik, z vezenino opeta počivalnika, veliko ogledalo v črnem in pozlačenem okvirju in manjše ogledalo v luženem okvirju iz časa grofa Antona, njegov brat pa je dodal še obstenski mizici. Neocenjeni so bili sliki sv. Jožefa in Matere Božje ter kositrna posoda za umivanje. Posoda in druga oprema pričata, da je bila tudi vogalna soba namenjena gostom. Sobo v jugozahodnem vogalu so namenili kuharju (*In Kochen Zimmer*). Opremljena je bila s pohištvo iz časa grofa Antona, med katerim so bili postelja, miza iz mehkega lesa, star pisalnik iz mehkega lesa ter trije slabi naslanjači, opeti z rdečo in modro

tkanino. V kuharjevi sobi je viselo tudi pet različnih grafik. Veliko prehodno sobo v zahodnem mezaninu so v letih 1770 in 1772 imenovali dvorana (*Auf dem Saal, Auf den Salern*). V njej so bili železna skrinja (v kateri so hranili medeninasta okovja in ključavnice za vrata in okna), deset portretov, stara omara za obleke, kredenca in polomljena skrinja za moko. Dve leti pozneje so teh deset starih portretov ocenili na 1 goldinar in 15 krajcarjev.

V vzhodni polovici spodnjega mezanina so s popisom začeli v oratoriju (*In Cappellen Zimmer*), v katerem so bili trije klečalniki iz trdega lesa in z rdečim usnjem opet počivalnik iz časa grofa Antona. Grof Janez Karel je oratorij opremil s sliko Jezusa (*Ecce homo*) v pozlačenem okvirju ter s slikama *Bega v Egipt* in *Marijinega obiskanja* v črno luženih okvirjih. Oratorij je bil opet s starimi platnenimi tapetami, za katere so leta 1772 pripisali, da so potiskane, in jih ocenili na 4 goldinarje. Nadaljevali so s stopniščem in hodnikom v spodnjem mezaninu (*Auf der Stiegen und unteren gang*), kjer so popisali pločevinasti laterni iz časa grofa Janeza Karla ter star perilnik, skrinjo za mleko in omarico iz mehkega lesa. Oratoriju je sledila pisarna (*In der Canzley*), ki je bila opremljena s pohištvo iz Antonovega časa. V njej so bili pisalna miza z nastavkom iz trdega lesa, predalnik za dokumente, ovalna mizica in predalnik za perilo iz mehkega lesa, štirje stari usnjeni naslanjači in postelja. V pisarni sta bila tudi relikviarij v obliki kapsule z roko sv. Ane ter ura brez uteži. V arhivu (*In Archiv*) so bili železna blagajna ter tri stare zložljive in ena navadna miza iz mehkega lesa, grof Janez Karel pa je tam odložil tudi tri stare potovalne kovčke. Severovzhodno vogalno sobo so namenili upravitelju (*In Verwalters Zimmer*), ki je imel v njej tri mize iz mehkega lesa, sedem starih poljskih naslanjačev, z rdečim usnjem opeta naslanjača in staro kredenco iz trdega lesa. V jugovzhodni vogalni sobi (*In Laquey Zimmer*) sta imela lakaja novi postelji in staro visečo omarico ter predalnik iz mehkega lesa. Velika soba ob njej je bila garderoba (*In der Gardarobe*), v kateri so hranili štirikotno mizo iz trdega lesa, prazen posteljni okvir, staro skrinjo ter sedem turških in eno navadno preprogo iz Antonovega časa, Janez Karel pa je dodal še rdečo konjsko odejo, steklen nastavek, pet steklenih plošč in strgalnik. Najdragocenejše v garderobi so bile knjige, ki jih je dal Janez Karel grof Gaisruck v Novo Celje prenesti iz dvorca Turnišče. Knjig, za katere mu očitno ni uspelo urediti knjižnice, niso ponovno popisali, temveč so se samo sklicevali na inventar po Antonu grofu Gaisrucku.

Od pritličnih prostorov so popisali samo kuhinjo (*In der Kuchel*), v kateri ni bilo niti enega predmeta iz časa grofa Janeza Karla, temveč samo staro posodje. Nepopisana je ostala tudi kapela, ki jo je v času grofa Janeza Karla, 6. junija 1766, obiskal goriški nadškof Karel Mihael grof Attems in v zapisniku izrazil zadovoljstvo z njeno opremo.⁸²⁵ Obisk v spremstvu stiškega opata Frančiška Ksaverija barona Tauffererja je bil izjemno kratek, saj je nadškof po slavnostnem sprejemu z baldahinom, banderi, pritrkavanjem zvonov in streljanjem z možnarji okoli pol sedmih zvečer pozdravil vernike v Žalcu, se potem odpravil v Novo Celje in se okrog osmih ponovno vrnil v Žalec.⁸²⁶

⁸²⁵ OŽINGER 1991, str. 659; VOLČJAK 2017, str. 362.

⁸²⁶ VOLČJAK 2017, str. 362.

OHRANJENO POHIŠTVO

Podatki iz zapuščinskih inventarjev po Janezu Karlu grofu Gaisrucku pričajo o dokaj razkošni opremljenosti dvorca v letih okrog 1770, vendar lahko zaenkrat identificiramo samo nekaj kosov nekdanje opreme. Po mnenju Andreasa grofa Bardeauja izvira iz Novega Celja vse dragoceno pohištvo iz druge polovice 18. stoletja, ki je sedaj v gradu Kornberg. Nekaj kosov je tudi v lasti njegovih sestričen na Tirolskem in v Španiji. Popis vseh domnevno iz Novega Celja v tujino prepeljanih kosov pohištva ostaja predmet nadaljnjih raziskav, tukaj pa je na-

vedenih nekaj primerov. V španski reviji *Decoration* je bil objavljen tabernakeljski pisalnik, ki bi lahko izhajal iz Novega Celja (sl. 181). Sestavljata ga predalnik s tremi visokimi predali na blazinastih predalih in dvodelni nastavek. Čelnice predalov so oblikovane v konveksno-konkavnih linijah z ostrimi vogali, kakor je bilo značilno za sočasno severnoitalijansko pohištvo. Nad predalnikom je nižji in globlji del nastavka s preklopno pisalno ploščo in volutasto zaobljenima vogaloma, zgornji del nastavka pa ima devet predalov in vratca z zaobljenimi čelnicami. Zaključuje ga vzvalovljeno čelo z majhnim predrtim ornamentom na sredini.

Med pohištvom iz časa grofa Janeza Karla je tudi tabernakeljski pisalnik z vzvalovljenimi čelnicami (sl. 182). Spodnji del sestavlja predalnik s tremi visokimi predali, ki stoji na štirih blazinastih nogah. Nad njim je dvodelni nastavek s preklopno pisalno ploščo in stranskima predalčkoma ter zgornji del z devetimi predali in vratci. Zaključen je z vzvalovljenim čelom. Profilne letve obtekajo dno in venec predalnika ter venec nastavka. Vse vidne površine so marketirane s furnirji iz orehovine, orehove korenine in morda jablane ali murve. Ščitki ključavnic in ročaji so iz posrebrene medenine.

S ščitki ključavnic in ročaji iz posrebrene medenine je opremljen tudi predalnik s tremi visokimi predali, vzvalovljenimi čelnicami in blazinastimi nogami (sl. 183). Profilni letvi obtekata dno in venec predalnika. Vse vidne površine so marketirane s furnirji iz orehove korenine ter slivovega in javorjevega lesa. S pomočjo šablone dekorativno oblikovani vložki iz javorjevega furnirja so okrašeni z gravuro. Naslanjača ob predalniku imata zavite in spodaj s kozjimi kopiti zaključene noge, ki se iztekajo v razgibano oblikovane veznike sedeža. Noge in veznike po notranjem robu obteka paličasti profil, najbolj izbočen del nog pa je okrašen z rozeto. S paličastim profilom obrobljeni

181. Interierji v hiši grofice Bardeau s kosi pohištva iz Novega Celja (© zasebni arhiv)

182. Tabernakeljski pisalnik iz dvorca Novo Celje, zasebna last (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

183. Predalnik iz dvorca Novo Celje, zasebna last (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

naslonili za roke se zaključita s polžastim zaključkom. Sedež, naslonili za roke in vzvalovan hrbtni naslon so bili verjetno že prvotno v celoti oblazinjeni, brez vidnega lesa. V lasti grofa Bardeauja so tudi naslanjači skoraj enakih oblik, vendar z nekoliko drugače oblikovanim sprednjim veznikom in neoblazinjenimi naslonili za roke (sl. 184). Slednja so volutasto oblikovana in zaključena s polžastimi zaključki. Podobni naslanjačem so tudi stoli z zavitim in spodaj s kozjimi kopiti zaključenimi nogami, ki so brez rozet na najbolj izbočenih delih (sl. 185). Noge, vezniki in vzvalovani naslon za hrbet imajo paličaste profile, naslon pa je na sprednji strani še dodatno izžlebljen.

Kupoprodajna pogodba, ki sta jo 5. avgusta 1768 za gospostvo Turnišče sklenila Janez Karel grof Gaisruck in Janez, opat samostana Neuberg an der Mürz, dokazuje, da je grof Janez Karel pohištvo za Novo Celje in Turnišče naročil hkrati in s fidejkomisnimi sredstvi, saj je v njej navedeno, da so iz prodaje izvzeti perilo, kositrno posodje, dvanajst naslanjačev z zofo in igralni mizici, ker pripadajo gospostvu Novo Celje.⁸²⁷

⁸²⁷ AT StLA, Landtafel I, tomus 69, kupoprodajna pogodba med Janezom Karlom grofom Gaisruckom in Janezom, opatom samostana Neuberg an der Mürz, 1. 11. 1768, fol. C13r–C13v.

184. Naslanjač iz dvorca Novo Celje, zasebna last
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

185. Stol iz dvorca Novo Celje, zasebna last
(© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

Po dva od opisanih stolov in naslanjačev so knezi Salmi verjetno v zgodnjem 20. stoletju namestili v sobo s kitajskimi tapetami, v kateri je bil Mali salon kneginje Blanke. Pred pečjo je bil nameščen kanape iz iste garniture in pripadajoča miza z uvitimi in rezbarjenimi nogami, ki so se spodaj zaključile s kozjimi kopiti. Tudi sprednja plošča, ki je povezovala noge, je bila bogato okrašena z izrezljanim osrednjim ornamentom in opremljena z razgibanim paličastim profilom, ki je obtekal tudi noge. Tudi kanape z vzvalovljenim naslonilom za hrbet in miza sta sedaj v gradu Kornberg.

NOVOCELJSKO POSODJE IN TEKSTILIJE

Družina Janeza Karla grofa Gaisrucka je imela v Novem Celju na razpolago porcelanasto in majolično posodje.⁸²⁸ Iz časa grofa Antona so še vedno posedovali tri velike porcelanaste sklede, 11 kavniških skodelic s podstavki iz belega porcelana, tri skodelice za čokolado s podstavki iz modrega

⁸²⁸ Za porcelan, majolico in tekstilije gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 70r–70v.

porcelana in pet neenakih kavniških skodelic iz modrega porcelana. K tem je grof Janez Karel dodal še štiri posodice za olje iz belega porcelana, štiri ducate krožnikov iz bele majolike, pet majoličnih pladnjev in rjavo skodelico. Dokaj skromna količina posodja razkriva, da ga je bilo dovolj za občasno bivanje družine v Novem Celju, niso pa mogli gostiti po stanu enakih sorodnikov in prijateljev, kakor je bilo značilno za plemiško preživljanje poletnih mesecev na podeželju. Tudi srebrnih posod in pribora v podeželski rezidenci ni bilo, lahko pa bi jih po potrebi prinesli iz Celovca. Precej bolje je grof Janez Karel poskrbel za tekstilije, saj so imeli v Novem Celju na voljo 19 damastnih in 12 navadnih prtov, številne serviete, damastne in druge brisače ter prevleke za blazine.

Janez Karel je poskrbel tudi za osebje in zanj nakupil šest ducatov in še 11 kositrnih krožnikov.⁸²⁹ Iz istega materiala je priskrbel tudi jušna lonca, štiri ponve, 12 skled, šest cedil, posodici za sol, tri posode za umivanje, čajni vrč, svojo nočno posodo, tri pare svečnikov in pisalni pribor. Iz časa grofa Antona pa je bilo v dvorcu še 26 medeninastih stenskih svečnikov, razporejenih po sobah, in iz istega materiala izdelanih 12 ponev, velik lonec za gretje vode in manjši, ki je bil že star, ter tehtnica. Grof Janez Karel je priskrbel ponev za ribe, vrča za kavo in čokolado (vse iz medenine) ter kotla, od katerih je bil eden namenjen hlajenju, kupil pa je tudi 13 pločevinastih svečnikov in nočno lučko. Kuhinja je bila po njegovi smrti povsem enako opremljena kot po smrti brata Antona.⁸³⁰

GOSPODARSKO POSLOPJE, VRTNA OGRAJA IN STEKLENJAK

Največji stavbni prispevek v času Janeza Karla grofa Gaisrucka je bila gradnja gospodarskega poslopja. Načrte je že v času grofa Antona pripravil Matija Persky, pri čemer smemo domnevati, da so kakor pri dvorcu vključili obstoječo Miglievo stavbo, vendar so jo podaljšali za približno 53 m proti vzhodu in nadzidali za nadstropje. S prezidavo je stavba dobila sedanje mere približno 80,72 × 11,30 m. Na prezidavo in povečavo Miglieve konjušnice se najbrž nanaša specifikacija, ki sta jo 20. februarja 1764 podpisala ljubljanski mestni stavbni mojster Lovrenc Prager in mestni tesar Jakob Schleiher ter v njej navedla, koliko dni dela so od 22. februarja 1761 do 22. februarja 1764 v Novem Celju opravili polir, zidarski in tesarski pomočniki, pomožni delavci in ženske; tedaj sta od upravitelja prejela 4749 goldinarjev in 27 krajcarjev.⁸³¹ Če sklepamo po polirju, ki je leta 1761 delal 167 dni, leta 1762 145 dni in leta 1763 150 dni, so v treh letih po smrti grofa Antona potekala zelo intenzivna gradbena dela, verjetno vse razpoložljive dni v topli polovici leta.

⁸²⁹ Za kositrno, medeninasto, bakreno in železno posodje gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 60v–61r.

⁸³⁰ Za opremo kuhinje gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 67v–68r.

⁸³¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija Lovrenca Pragerja in Jakoba Schleiherja, 20. 2. 1764, fol. 24r–24v.

V specifikaciji ni navedeno, kaj so v tem času zgradili, omenjeni so samo novi čebri za oranžerijo, za katere je tesar prejel 2 goldinarja.⁸³²

Da so se zidarji in tesarji v letih med 1761 in 1763 posvečali gospodarskemu poslopiju, ki je v virih večinoma imenovano pristava, pričajo tudi nekatere pobotnice okoliških prebivalcev in podjetnikov, ki so v Novo Celje dovažali gradbeni material. Vdova Helena Mulej (*Mullej*) je na primer v letih 1761 in 1762 za pristavo priskrbela 22 centov železa za ključavnice in ograje (*Schließ und Gatter Eisen*), ki so bili vredni 538 goldinarjev in 25 krajcarjev.⁸³³ V letih 1762 in 1763 so porabili velike količine opek in strešnikov. Leta 1762 je Maks Rozman (*Rossmann*) iz Vojnika prodal opeke in strešnike v vrednosti 434 goldinarjev in 30 krajcarjev.⁸³⁴ Naslednjega leta je Rozman podpisal pobotnico za 33.600 opek v vrednosti 168 goldinarjev.⁸³⁵ Za nadaljnjih 6300 opek in 13.700 strešnikov je 163 goldinarjev in 30 krajcarjev 15. julija 1763 prejel Jožef Ofiernberg.⁸³⁶ Z dobavo opek se je ukvarjal tudi nekdanji novoceljski upravitelj Jožef Danijel Novak, ki je 30. avgusta 1763 prejel 76 goldinarjev za 15.200 opek, namenjenih gradnji gospodarskega poslopja.⁸³⁷ 22.500 opek je upravitelju Kircherju za 112 goldinarjev in 30 krajcarjev prodal tudi Karel grof Groß iz Celja.⁸³⁸

Celjski mestni kamnosek Pavel Muhovič (*Muchowitz*) je za okrasna kamna vrat, ki so merila 13 čevljev in ju je klesal tri dni in pol, prejel 5 goldinarjev in 39 krajcarjev.⁸³⁹ Glede na navedeno višino vrat (410 cm) bi smeli sklepati, da je Muhovič iz kamna izklesal portal za vzhodni vhod v pristavo.

Leta 1763 je imel v novoceljski pristavi veliko dela tudi celjski steklar Mihael Stargeth, ki je med drugim zasteklil pet oken v konjskem hlevu, okni v sobi konjskega hlapca in osem oken v kravjem hlevu.⁸⁴⁰ V rastlinjak je vgradil 11 steklenih plošč. Od jeseni 1763 so v Novo Celje dovažali tudi deske za polaganje podov v pristavi.⁸⁴¹ Mihaelu Vrhovniku (*Verhounigg*) so plačali

81 goldinarjev za tramove in deske iz različnih vrst lesa.⁸⁴²

Gospodarsko poslopje je žalski (ali celjski) mestni pečar Mihael Ludwig pred 18. decembrom 1763 opremil z enakima pečema, od katerih je bila ena v neznanem prostoru, druga pa v sobi konjskega hlapca; plačilo 20 goldinarjev in 24 krajcarjev je vključevalo še izdelavo šestih peči v dvorcu.⁸⁴³

O urejanju vrta in steklenjaka leta 1763 priča že omenjena pobotnica steklarja Stargetha za delo v rastlinjaku. Tedaj so gradili tudi vrtno ograjo, za katero je bilo verjetno namenjenih 686 vozov kamenja, ki jih je kamnosek Jurij Šturman (*Sturmann*) leta 1763 nalomil v kamnolomu in pripeljal v Novo Celje ter za to prejel 34 goldinarjev in 18 krajcarjev. V pobotnici je navedeno, da Sturmann ni večš branja in pisanja, zato je dokument podpisal upravitelj gospostva Zalog Jožef Karel Hilzberger.⁸⁴⁴ Nepismen je bil verjetno tudi Andrej Mercher, ki je nalomil 500 vozov kamenja in prejel 25 goldinarjev.⁸⁴⁵

Z navedenimi dokumenti lahko prezidavo in povečavo nekdanje Miglieve konjušnice datiramo v leta od 1761 do 1763, razvidnih pa je tudi nekaj prostorov, ki so jih uredili v gospodarskem poslopiju, na primer žitnica, konjušnica s stanovanjem za hlapce, kravji hlev in prostori za orodje in vozove. Poslopje, ki so ga v letih od 1761 do 1763 zgradili po načrtih Matije Perskega in z vključitvijo stare Miglieve konjušnice, je prikazano na nekaterih likovnih upodobitvah, za rabo prostorov pa se je mogoče opreti na Dunderjeve opise iz leta 1847. Na litografiji neznanega avtorja, objavljeni v navadni izdaji *Štajerskega raja*,⁸⁴⁶ je gospodarsko poslopje upodobljeno kot enonadstropna stavba z manjšimi kvadratnimi okni v pritličju in večjimi pravokotnimi v nadstropju (sl. 186), na upodobitvi v žalski izdaji pa so vsa okna enaka. Na litografiji v navadni

186. Gospodarsko poslopje v Novem Celju, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847, izrez (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

⁸³² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija Lovrenca Pragerja in Jakoba Schleierja, 20. 2. 1764, fol. 24r–24v.

⁸³³ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica vdove Helene Mulej (*Mullej*), 30. 11. 1763, fol. 44r.

⁸³⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Maksa Rozmana (*Rossmann*), tržana v Vojniku, 27. 5. 1763, fol. 64v.

⁸³⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Maksa Rozmana (*Rossmann*), tržana v Vojniku, 6. 12. 1763, fol. 65r.

⁸³⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Jožefa Ofiernberga, 25. 7. 1763, fol. 66r.

⁸³⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Jožefa Danijela Novaka, 30. 8. 1763, fol. 67r. Jožef Danijel Novak je bil v času Janeza Karla grofa Gaisrucka tudi upravitelj glažute v Svetlem Dolu; gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770. Janez Karel grof Gaisruck je dal 7. 11. 1768 glažuto v zakup Rajmundu Novaku, morda sorodniku Jožefa Danijela Novaka; gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 58r.

⁸³⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Karla grofa Groša, 8. 11. 1763, fol. 68r. Grof je verjetno identičen z generalom Karlom grofom Grošom, ki se je leta 1759 včlanil v celjsko bratovščino Žalostne Matere Božje; zanj gl. OROŽEN 1880, str. 261.

⁸³⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica mestnega kamnoseka Pavla Muhoviča (*Muhowitza*), 27. 3. 1763, fol. 46r.

⁸⁴⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, specifikacija in pobotnica celjskega steklarskega mojstra Mihaela Stargetha, 11. 2. 1764, fol. 43r–43v.

⁸⁴¹ Npr. AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Jožefa Lomška (*Lombschegga*), 26. 10. 1763, fol. 57r.

⁸⁴² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica Mihaela Verhounigga, 28. 11. 1763, fol. 58r.

⁸⁴³ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica mestnega pečarja Mihaela Ludwiga, 18. 11. 1763, fol. 47r.

⁸⁴⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica kamnoseka Jurija Sturmana, 25. 3. 1764, fol. 63r.

⁸⁴⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, pobotnica kamnoseka Andreja Mercherja, 1. 12. 1763, fol. 55r.

⁸⁴⁶ Navadna, elitna in žalska izdaja *Štajerskega raja* se ne razlikujejo po besedilu, ampak po količini in tematiki slikovnega gradiva. Poimenovanje je povzeto po ZIMMERMANN 2016, str. 37.

187. Interier v vzhodnem delu pritličja nekdanjega gospodarskega poslopja (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Polona Vidmar)

izdaji je južno pročelje gospodarske stavbe členjeno s kolosalnimi pilastri toskanskega reda, ki so obstopali po dve okenski osi. Perskyjevo členitev fasad s plitvimi kolosalnimi pilastri potrjujejo tudi fotografije severne fasade, ki prikazujejo stavbo med prezidavo okrog leta 1931.⁸⁴⁷ Okenske odprtine so bile pozneje povečane in predelane, iz časa baronov Migliev in grofov Gaisruckov pa sta verjetno velika, polkrožno zaključena vhoda na vzhodni in severni strani stavbe.

V notranjščini zahodnega dela so ohranili prvotno zasnovo nekdanje Miglieve konjušnice s triladijskim dvoranskim prostorom in križnimi oboki, ki počivajo na dveh vrstah slopov.⁸⁴⁸ Gaisruckov konjski hlev je po prezidavi še vedno obsegal sedem zahodnih osi oziroma zahodno tretjino nove stavbe. Naslednji dve osi proti vzhodu sta bili verjetno namenjeni stanovanju za konjske hlapce in stopnišču v prvo nadstropje. Na podlagi tlorisa domnevamo, da sta bila v naslednjih treh oseh večja prostora, namenjena skladiščanju. V vzhodni tretjini stavbe so Gaisrucki uredili kravji hlev. Podobno kot konjski hlev je bil tudi kravji zgrajen kot triladijski dvoranski prostor s petimi pari slopov in križnim obokom (sl. 187). Kockasta oblika kapitelov z nekoliko navzven zaobljenimi zgornjimi vogali je enaka tistim na slopih, ki nosijo polkrožne loke v vseh štirih etažah ob stranskem polžastem stopnišču dvorca Novo Celje, kar dokazuje, da so nastali približno sočasno, v obdobju Gaisruckovih prezidav in po načrtih Matije Perskega.

⁸⁴⁷ Za opozorilo, da so kolosalni pilastri vidni na fotografijah iz časa med prezidavo okrog leta 1931, se zahvaljujem Igorju Sapaču.

⁸⁴⁸ V triladijskem dvoranskem tipu in z oboki, ki so jih nosili stebri s toskanskimi kapiteli, so gradili konjušnice in hleve tudi sredi 18. stoletja. Z novoceljsko je npr. primerljiva konjušnica dvorca Draßburg na Gradiščanskem, ki jo je dala leta 1757 zgraditi tedanja lastnica Eva Marija baronica Meskó; gl. *Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Mattersburg* 1993, str. 128–129, 134.

188. Prerezi nekdanjega gospodarskega poslopja, 1983 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

189. Naris nekdanjega gospodarskega poslopja, 1983 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

Med letoma 1761 in 1763 so gospodarsko stavbo nadzidali za nadstropje (sl. 188–189). Križni oboki počivajo na slopih, ki imajo toskanske kapitele. V velikih obokanih prostorih nadstropja so uredili žitnico, verjetno pa so tukaj shranjevali tudi druge pridelke. Za skladiščenje bi lahko uporabljali tudi podstrešje. Zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku za proučevanje prostorov v gospodarskem poslopju ne nudi koristnih podatkov, saj so navedeni samo žitnica (*Auf dem Kasten*), zelenjavna klet (*In Krautt Keller*) in pristava (*In dem Mäyrhaus*).⁸⁴⁹ V stavbi so leta 1770 verjetno hranili tudi mizarsko orodje in večje količine gradbenega materiala, od katerega je bilo najvišje ocenjenih 82 tovorov apna (164 goldinarjev) in 393 orehovitih desk (92 goldinarjev).⁸⁵⁰ Kakor po smrti grofa Antona leta 1761 tudi po smrti Janeza Karla v Novem Celju niso popisali konj in živine, čeprav je bila pristava leta 1770 zagotovo že končana in v uporabi.

Prvotno razporeditev prostorov v gospodarskem poslopju so skoraj povsem spremenile prezidave med letoma 1930 in 1932, ko so stavbo preurejali v bolnišnico (sl. 190). Tedaj so tudi povišali osrednji del stavbe in pridobili nekaj sob v drugem nadstropju. Iz njih je bil dostop na teraso,

⁸⁴⁹ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 68r–68v.

⁸⁵⁰ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 69r–69v.

190. Prezidava nekdanjega
gospodarskega poslopja v
ženski oddelek psihiatrične
bolnišnice, okrog 1932
(© arhiv Zavoda za kulturo,
šport in turizem Žalec;
foto: Bolfenk Fodermayer)

ki so jo uredili na severnem triosnem prizidku stavbe. S prizidkom, povišanjem osrednjega dela in novo obliko okenskih in vratnih odprtij je stavba izgubila videz gospodarskega poslopja.

O opremljanju vrta in steklenjaka v času Janeza Karla grofa Gaisrucka priča navedba, da je vaški kovač Lovrenc Pavšer (*Pauscher*) v letih 1762 in 1763 na novo okoval osem čebrov za pomarančevce.⁸⁵¹ Po smrti grofa Janeza Karla leta 1770 je novoceljska oranžerija obsegala 60 velikih in 107 srednje velikih limonovcev in portugalskih dreves (verjetno so mišljeni pomarančevci), ki sta jih komisarja ocenila na 197 goldinarjev.⁸⁵² Novoceljska zbirka citrusov je bila nekoliko manjša od tiste v dveh steklenjakih dornavskega dvorca, kjer so po smrti Jožefa Tadeja grofa Attemsa (1727–1772) leta 1773 popisali 200 limonovcev, oranževcev in ceder ter 85 mladih drevesc različnih citrusov in jih ocenili na nekaj več kot 744 goldinarjev.⁸⁵³

Sočasnih upodobitev vrta in vrtnih poslopij, urejenih v tem obdobju, ni, najbolj poveden je franciscejski kataster (sl. 191). Severna ograja zahodnega vrta je verjetno že v Gaisruckovem času merila 120 m, kolikor je bila dolga v času poznejšega lastnika Hausmanna.⁸⁵⁴ Ob primerjavi z drugimi grajskimi vrtovi domnevamo, da je bil Gaisruckov steklenjak prislonec ob severni vrtni zid, da so lahko bile velike zastekljene površine obrnjene proti jugu, vendar na franciscejskem katastru ob severnem zidu ni vrisana nobena stavba. Na steklenjak še najbolj spominja z rumeno barvo vrisana stavba (s številko 61) ali večja stavba (s številko 60), ki sta stali ob južnem

⁸⁵¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana specifikacija vaškega kovača Lovrenca Pavšerja (*Pauscher*), fol. 61r–61v.

⁸⁵² AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 68v.

⁸⁵³ WEIGL 2003 b, str. 44.

⁸⁵⁴ DUNDER 1847, str. 108; ZIMMERMANN 2016, str. 179.

191. Vrt dvorca
Novo Celje na
franciscejskem katastru, 1824

zidu zahodnega vrta. Baročni steklenjaki so v redkih primerih ohranjeni v prvotni podobi. Domnevati smemo, da je bil novoceljski steklenjak soroden steklenjakoma, zgrajenima med letoma 1750 in 1760, ki sta se ohranila na zgornji terasi vrta dvorca Draßburg na Gradiščanskem,⁸⁵⁵ in steklenjaku ob dvorcu Wildbach na Štajerskem.⁸⁵⁶ Domnevno z dvokapno slemenasto streho pokrit novoceljski steklenjak je imel proti jugu obrnjeno in nekoliko poševno postavljeno stekleno steno, nad katero je bila široka odprta reža za prezračevanje rastlin.

V času grofa Janeza Karla je bil v Novem Celju postavljen tudi porton, ki je s severne strani od deželne ceste vodil proti dvorcu (sl. 192). Leta 1762 so načrtovali tri reprezentativne zunanje portone,⁸⁵⁷ leto pozneje pa so se – verjetno zaradi varčevanja – odločili za enega, za katerega je arhitekt Josef Hueber pripravil dve izvedbeni varianti.⁸⁵⁸ Porton je sestavljen iz visokih slopov, ki sta členjena z rustiko in lizenami in obdana s konkavno usločenima volustastima zidovima (sl. 193). Na cestni strani sta ob zidovih urejeni kamniti klopi, na slopa pa so postavili okrasni vazi, ki z dekorativnimi elementi razodevata, da ju je izdelal kipar Veit Königer. Ob gradnji Savinjske železnice leta 1891 so porton prestavili proti jugu in skrajšali dostopni drevored do dvorca.

Iz ohranjenih dokumentov ni razvidno, ali je Veit Königer tudi tri kipe na visokih podstavkih, tako imenovane Petrovške križe, izdelal po naročilu grofov Gaisruckov.⁸⁵⁹ Kipi so bili prvotno

⁸⁵⁵ Gl. *Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Mattersburg* 1993, str. 137–138.

⁸⁵⁶ Za steklenjak, na katerega me je opozoril Igor Sapač, gl. *Steiermark* 2013, str. 618–619.

⁸⁵⁷ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 7, nedatirana specifikacija graškega stavbnega mojstra Josefa Hueberja, fol. 87r–87v.

⁸⁵⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirana pobotnica dvornega in deželnega stavbnega mojstra Josefa Hueberja, fol. 26r. WEIGL 2003 b, str. 58, je portal primerjal s Hueberjevim portalom, ki zaključuje stopnišče pred romarsko cerkvijo v Weizbergu na avstrijskem Štajerskem.

⁸⁵⁹ O Petrovških križih gl. VRIŠER 1992, str. 141.

192. Josef Hueber in Veit Königer: zunanji porton dvorca Novo Celje, 1763 (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

193. Josef Hueber in Veit Königer: zunanji porton dvorca Novo Celje, 1763 (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Damjan Prelovšek)

postavljeni ob cesti v Petrovče (sl. 194), sedaj pa so ob petrovški župnijski cerkvi (sl. 195). Petrovški križi niso zasnovani v običajni obliki znamenj, ki so jih v obdobju baroka postavljali v mestih in trgih. Z volutnima konzolama dopolnjena podstavka s puttoma grbonoscema in kipoma sv. Janeza in sv. Pavla spominjata na baročni vrtni portal, ki ga na sredini spremlja podstavek s kipom sv. Vincenca Ferrerskega. Vremenska zavetnika sv. Janez in sv. Pavel sta upodobljena kot vitka mladeniča v antikizirajoči noši, s pasom za meč in z mečem, v kontrapostni stoji in kontrastno zasnovani drži glave in rok. O njunem češčenju v Petrovčah priča tudi stranski oltar s sliko Antona Jožefa Lerchingerja.⁸⁶⁰

⁸⁶⁰ O sliki gl. CEVC 2007, str. 177–178.

194. Petrovče in Novo Celje, razglednica iz okrog 1934, Medobčinska splošna knjižnica Žalec (© Medobčinska splošna knjižnica Žalec)

195. Veit Königer: Petrovski križi, Petrovče (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Jure Donša)

Sv. Vincenc je upodobljen v dominikanskem habitu in z angelskimi krili, levico drži na glavi otroka, ki ga je čudežno rešil.

O plemiškem naročilu Petrovških križev pričata sedaj prazna grba v rokajskih kartušah, ki ju pridržujeta putta grbonosca, na naročništvo Gaisruckov pa pomislimo zaradi upodobitve sv. Vincenca, saj je bil ta imenski zavetnik edinega sina grofa Janeza Karla, ki je preživel najzgodnejša otroška leta in bil predviden za naslednika fidejkomisa. Ob krstu so ga imenovali Vincenc Ferrerski Anton Sebastijan Marija Jožef Martin Dioniz. Janez Karel grof Gaisruck bi kipe lahko naročil kmalu po prevzemu dediščine, morda hkrati z zunanjim portonom dvorca okrog leta 1763. Če je predpostavka pravilna, je heraldično desni putto v rokah držal grb grofov Gaisruckov, heraldično levi pa grb baronov Ravbarjev Plankensteinskih.

ZAPUŠČINA JANEZA KARLA GROFA GAISRUCKA

Janez Karel je umrl 18. maja 1770 v Celovcu, pokopali so ga v grobnici sv. Rešnjega telesa v tamkajšnji cerkvi sv. Egidija.⁸⁶¹ Pred smrtjo ni napisal nove oporoke, tako da je bila še vedno v veljavi oporoke iz leta 1746, ko je imel v lasti razmeroma skromno premoženje, ki ga je zapustil (takrat še nerojenim) sinovom in hčeram. V oporoki ni predvidel legatov uslužbencem ali cerkvenim ustanovam. Za fidejkomisno premoženje mu ni bilo treba skrbeti, saj je pogoje dedovanja določil Anton grof Gaisruck, tako da je pripadlo edinemu sinu Vincencu.

Nedolgo pred smrtjo je grof Janez Karel pripravil poročilo o finančnem stanju fidejkomisa, ki so ga leta 1770 priložili k poročilu upravitelja Johanna Baptista Ressnigga.⁸⁶² V času grofa Janeza Karla je bilo nekaj več kot 191.209 goldinarjev prihodkov, zlasti zaradi prodaje Turnišča in drugih posesti ter ostanka od prodaje Neunkirchna, dolgovali pa so 168.723 goldinarjev.⁸⁶³ V rubriki, namenjeni gradbenim stroškom, sta uvedeni samo postavki za novoceljske gospodarske stavbe (14.479 goldinarjev in 27 krajcarjev) in popravilo stropov v dvorcu (1122 goldinarjev in 22 krajcarjev). Iz poročila se zdi, da je grofu Janezu Karlu z varčnostjo uspelo ohraniti vzdržno finančno stanje. Nekoliko drugačno sliko dobimo iz njegovega zapuščinskega inventarja, v katerem so fidejkomisno premoženje ocenili na 250.140 goldinarjev; fidejkomisnih dolgov je bilo za 97.806 goldinarjev, alodialnih pa za 24.642 goldinarjev.⁸⁶⁴ Zanimiv je tudi dodatek k zapuščinskemu inventarju, v katerem so ocenili stavbe: dvorec Farrach z vrtom, pristavo in hlevi ter propadli grad Eppenstein naj bi bili vredni samo 100 goldinarjev, dvorec Liebenau z upraviteljevim stanovanjem, pristavo in vrtom 2000 goldinarjev, dvorec Novo Celje z vrtom, vrtno hišo, rastlinjakom in lovsko hišo pa 3000 goldinarjev.⁸⁶⁵ Za Gaisruckov fidejkomis je še vedno skrbel kurator dr. Ludvik Karel pl. Perschon, ki je opravil svoje izračune in ugotovil, da je grof Janez Karel fidejkomis povečal za 3007 goldinarjev in zmanjšal za 160.118 goldinarjev oziroma da je Gaisruckov fidejkomis, ki je bil po smrti grofa Antona vreden 407.250 goldinarjev, po smrti grofa Janeza Karla vreden le še 250.140 goldinarjev.⁸⁶⁶

⁸⁶¹ AT ADG, Klagenfurt-St. Egid, Sterbbuch, IV, 1720–1779, pag. 223.

⁸⁶² AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirano poročilo upravitelja Johanna Baptista Ressnigga za leto 1770, fol. 81r–83v, 112r–114v.

⁸⁶³ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatirano poročilo upravitelja Johanna Baptista Ressnigga za leto 1770, fol. 113r.

⁸⁶⁴ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 72r, 76v, 83r.

⁸⁶⁵ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 86r, 91r, 95r.

⁸⁶⁶ Za izračune dr. Ludvika pl. Perschona gl. AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770, fol. 77r–79r.

FRANČIŠKA GROFICA GAISRUCK

V zapuščinskem inventarju po Janezu Karlu grofu Gaisrucku so kot dediči njegovega alodialnega premoženja navedeni vdova Frančiška in petnajstletni Vincenc grof Gaisruck ter devetnajstletna Friderika, osemnajstletna Jožefa in šestnajstletna Marijana, grofice Gaisruck,⁸⁶⁷ medtem ko je bil Vincenc edini dedič Gaisruckovega fidejkomisa. Za sina in hčere je skrbela vdova Frančiška grofica Gaisruck, ki ji je štajerska deželna pravda v pomoč pri skrbi za otroke in upravljanju premoženja dodelila Janeza Ernesta II. grofa Herbersteina,⁸⁶⁸ za kuratorja mladoletnih otrok pa je bil določen doktor prava Johann Griendl.⁸⁶⁹ O nezavidljivem finančnem položaju vdove Frančiške priča dopisovanje med uradniki notranjeavstrijske vlade poleti leta 1770. Tedaj je mladoletni Vincenc grof Gaisruck zaprosil cesarsko-kraljevi dvor za dovoljenje, da bi smel materi in trem sestram za stanu primerno življenje izplačevati del fidejkomisnih dohodkov, kar so deželni uradniki zavrnil, ker premoženje po smrti Janeza Karla grofa Gaisrucka še ni bilo dokončno popisano.⁸⁷⁰ Dve leti pozneje so uradniki zaradi izboljšanja položaja fidejkomisa vendarle odobrili izplačilo 150 goldinarjev.⁸⁷¹

Iz ene od prilog k zapuščinskemu inventarju po Janezu Karlu grofu Gaisrucku je razvidno, da je imela vdova Frančiška vsaj še leta 1772 na Dunaju najeto stanovanje.⁸⁷² V njem so popisali in ocenili srebrno servirno žlico (12 goldinarjev), 12 parov srebrnih nožev in žlic (114 goldinarjev), veliki ogledali v pozlačenih okvirjih (60 goldinarjev), štiri lestence, ki so bili prej v Liebenauu (40 goldinarjev), univerzalni prstan v etuiju (3 goldinarje), kompas (1 goldinar), majhno angleško perspektivo (2 goldinarja), štiri kositrne lovske steklenice, ki so bile prej v Farrachu (2 goldinarja), ter sedem potovalnih skrinj, v katerih so hranili dokumente (10 goldinarjev). Dunajsko stanovanje je verjetno najel že Janez Karel grof Gaisruck za šolanje sina Vincenca.⁸⁷³

Vdova je z otroki živela v Celovcu, v hiši s številko 395 v tedanji ulici Fröhlichstrasse, v kateri je umrla 26. februarja 1800, stara 84 let; kot vzrok smrti je navedena oslabelost.⁸⁷⁴ Hiša v Celovcu je bila v njeni lasti, po njeni smrti pa sta jo hčeri Friderika in Marijana leta 1802 prodali. Hčere

⁸⁶⁷ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770. Gl. tudi NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

⁸⁶⁸ Janez Ernest II. grof Herberstein (1709–1780) je bil lastnik gospostva Hrastovec. Za prezidave gradu Hrastovec v času Janeza Ernesta II. in po načrtih Josefa Hueberja gl. WEIGL 2003 b, str. 23–36.

⁸⁶⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, potrdilo bratov Brentani Cimaroli, 20. 12. 1772, fol. 76r.

⁸⁷⁰ AT StLA, LR, K. 239/2, H. 4, dopis pisarja predsedniku notranjeavstrijske vlade grofu Breunerju, 31. 8. 1770, fol. 2r–3v.

⁸⁷¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis deželne pravde varuhu mladoletnih otrok, 9. 9. 1772, fol. 124r–125r.

⁸⁷² AT StLA, LR, K. 240, H. 1, nedatirana specifikacija še nepopisanega srebra in premičnin v dunajskem stanovanju, 1772, fol. 152r.

⁸⁷³ AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

⁸⁷⁴ AT ADG, Klagenfurt-Dom, Sterbbuch, III, 1800–1808, pag. 3.

so zelo dolgo ostale z materjo, saj se leta 1750 rojena Friderika ni nikoli poročila in ni znano, kdaj je umrla, leta 1752 rojena Jožefa se je poročila šele leta 1781 z Janezom Krstnikom grofom Villana-Perlas in umrla že tri leta pozneje, leta 1753 rojena Marijana pa se je z Gotlibom Karlom Hofferjem baronom Ankershofnom poročila okrog leta 1783 in umrla leta 1846.⁸⁷⁵

Zdi se, da se Frančiška grofica Gaisruck z Novim Celjem in drugimi soprogovimi gospostvi ni veliko ukvarjala, saj je v času Vincenčeve mladosti vse sodne in gospodarske posle, povezane s štajerskimi posestmi, prepustila Janezu Ernestu II. grofu Herbersteinu.⁸⁷⁶ Aprila 1773 je sovaruha razjezila s samovoljno selitvijo v двореc Farrach, kjer je s hčerami in sestro nameravala preživeti nekaj mesecev, ne da bi prej pridobila soglasje grofa Herbersteina in štajerske deželne pravde ter kljub dejstvu, da so bili dohodki gospodstva Farrach namenjeni preživljanju mladoletnih otrok.⁸⁷⁷

Poleti 1773 so se ukvarjali tudi s prerazporeditvijo davkov Gaisruckovega fidejkomisa na obročno odplačevanje in z vključitvijo alodialnega premoženja za odplačevanje, pri čemer so sodelovali Janez Ernest II. grof Herberstein kot sovaruh otrok, dr. Ludvik Karel pl. Perschon kot kurator fidejkomisa in dr. Josef Vinzenz Finck kot kurator alodialnega premoženja.⁸⁷⁸ K vdovnim finančnim težavam je pripomoglo tudi nadaljevanje tožbe Jožefa grofa Windischgrätza za 12.000 goldinarjev dediščine po grofih Löwenburgih, ki je potekala vsaj še leta 1774.⁸⁷⁹

Za stavbno zgodovino dvorcev je v tem času pomembno soglasje štajerske deželne pravde za popravilo gradbene škode, za katero je zaprosil grof Herberstein, saj je двореc Novo Celje leta 1773 zelo poškodoval udar strele (*donnerstreich*), v Liebenau so se naslednje leto udrla tla dveh sob v drugem nadstropju, v Farrachu pa so morali na novo položiti lesen pod v upraviteljevi sobi in opraviti nekaj izboljšav.⁸⁸⁰ Za prvo popravilo je deželna pravda odobrila 600 goldinarjev, za drugo največ 300 in za tretje 100 goldinarjev. Popravila, ki so bila v Novem Celju opravljena leta 1773, na stavbi niso vidna.

ŽIVLJENJE IN POSESTI VINCENCA GROFA GAISRUCKA

Vincenc grof Gaisruck je bil rojen 12. novembra 1754 v dvorcu Wellischhof v Silbereggu na Koroškem.⁸⁸¹ Iz očetovega zapuščinskega inventarja izvemo, da so Vincenca v najstniških letih

⁸⁷⁵ Za genealoške podatke gl. NASCHENWENG 2020 a, str. 413.

⁸⁷⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatiran dopis Janeza Ernesta grofa Herbersteina deželni pravdi, 1773, fol. 233r–236v.

⁸⁷⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, nedatiran dopis Janeza Ernesta grofa Herbersteina deželni pravdi, 1773, fol. 233r–236v.

⁸⁷⁸ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis komisarjev Jožefa barona Stadla, Leopolda grofa Welsersheimba in Franca Ignaca barona Jauerburga deželni pravdi, pred 12. 7. 1773, fol. 237r–238v.

⁸⁷⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis deželne pravde varuhom mladoletnih otrok, 27. 6. 1774, fol. 237r–238v.

⁸⁸⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis deželne pravde varuhom mladoletnih otrok, 1. 8. 1774, fol. 245r–246r.

⁸⁸¹ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

poslali na terezijansko akademijo na Dunaj.⁸⁸² Izobraževalna ustanova, ki jo je leta 1746 ustanovila Marija Terezija v nekdanji cesarski poletni rezidenci Favorita in so jo vodili jezuiti, je bila namenjena plemičem, ki so se nameravali uveljaviti v javnih službah.⁸⁸³ Leta 1773 je štajerska deželna pravda izdala soglasje, da se Vincenc med počitnicami odpravi na popotovanje po notranjeavstrijskih deželah, za katero je prosil sovaruh grof Herberstein.⁸⁸⁴ Popotovanje je mogoče razumeti kot krajšo in cenejšo različico kavalirskega potovanja po Evropi, saj je Vincenc nameraval potovati z mladim grofom Festeticsem in njegovim vzgojiteljem, sovaruh Herberstein pa je poudarjal pomen spoznavanja raznolikih navad (*alle mögliche menage gepflogen werden solln*) in gostoljubnosti. Deželna pravda je odobrila tudi sovaruhovo prošnjo, da Vincenc naslednjega leta pri dvornem svetniku pl. Ringgerju opravi tisti del predpisanega štiriletnega študija prava, ki mu je še manjkalo (*um aldort den noch übrig vorgeschriebenen Cursum des vierjährigen Rechts Studii zu vollenden*).⁸⁸⁵ V katerem mestu je dvorni svetnik Ringger ponujal pravne študije, za katere se zdi, da niso bile del univerzitetnega študija prava, v soglasju ni navedeno.

Za razliko od očeta, ki se je udeleževal v upravljanju dežele Koroške, se je mladi Vincenc usmeril na Štajersko. Takoj po zaključku študija je zaprosil za položaj štajerskega deželnega svetnika in septembra 1775 prejel soglasje z odobritvijo informativnega glasu (*Voto informativo*) v deželnem zboru.⁸⁸⁶ Naslednjega leta je z dovoljenjem Marije Terezije prejel pravico do polnovrednega volilnega glasu (*Votum decisivum*).⁸⁸⁷

Na Vincenčevo mladostno ambicioznost kaže tudi izbor neveste Antonije, hčere Alojza grofa Podstatzky-Liechtensteina (1723–1793) in Jožefe grofice Arco.⁸⁸⁸ Nevestin oče, ki je imel obsežne posesti na Moravskem, Češkem in v Šleziji, je bil v letih od 1773 do 1782 cesarski namestnik na Štajerskem, pred tem pa se je uveljavil kot avstrijski veleposlanik na münchenskem dvoru. V poročni knjigi je grof Alojz naveden kot resnični tajni svetnik, komornik in komtur reda sv. Štefana,⁸⁸⁹ kar mu je med drugim omogočalo prost dostop do posvetovalnice dunajskega tajnega sveta in dvornih slovesnosti. Vladarica Marija Terezija je 24. maja 1775 na prošnjo predsednika notranjeavstrijske vlade grofa Breunerja in deželnega glavarja grofa Herbersteina odobrila Vincenčevo poročno

⁸⁸² AT KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 3. 8. 1770.

⁸⁸³ Gl. npr. CZEIKE 1997, str. 443–444.

⁸⁸⁴ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis deželne pravde varuhom mladoletnih otrok, 1. 8. 1774, fol. 249r–250r.

⁸⁸⁵ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis deželne pravde varuhom mladoletnih otrok, 1. 8. 1774, fol. 249r–250r.

⁸⁸⁶ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis notranjeavstrijske deželne vlade Vincencu grofu Gaisrucku, 2. 9. 1775, fol. 357r–359v.

⁸⁸⁷ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis notranjeavstrijske deželne vlade Vincencu grofu Gaisrucku, 23. 3. 1776, fol. 322r–324v.

⁸⁸⁸ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

⁸⁸⁹ AT DAGS, Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch, XV, 1772–1782, pag. 222.

pogodbo,⁸⁹⁰ ki je med drugim predvidevala 14.000 goldinarjev vdovščine iz sredstev fidejkomisa.⁸⁹¹ Vincenc in Antonija sta se poročila 26. septembra 1775 v Gradcu; ženin je v matično knjigo vpisan kot resnični cesarski komornik in prisednik štajerske deželne pravde, kot kraj bivališča pa je naveden *bey der Mull graben* 119 (dvorec Liebenau).⁸⁹² Poroča je bila pomemben družabni dogodek, saj so kot poročne priče nastopili štajerski deželni glavar Leopold grof Herberstein, notranjeavstrijski cesarski namestnik Karel grof Breuner, notranjeavstrijski gubernijski svetnik Kajetan grof Sauer in nekdanji Vincenčev sovaruh Janez Ernest II. grof Herberstein, mladoporočenca pa je poročil Jožef grof Arco, tedanji passavski naslovni škof in poznejši sekovski knezoškof.

Par je prva leta po poroki živel v dvorcu Liebenau pri Gradcu, kjer so se rodili hčeri Frančiška (1776–1864) in Jožefina (1779–1853) ter sin Ignac (1781–1849). Kraj rojstva sinov Alojza (1785–1857) in Karla Leopolda (1789–1819) ni znan,⁸⁹³ najbrž pa sta se rodila na Dunaju, kjer je Vincenc študiral medicino. Opustitev politično-upravnih ambicij in za plemiča njegovega stanu zelo nenavadna odločitev za študij medicine sta bila verjetno povezana z Vincenčevo osebno naravnostjo in željo po pomoči bolnim,⁸⁹⁴ najbrž pa tudi z nemilostjo njegovega tasta pri novem cesarju Jožefu II. Ob Vincenčevi pridobitvi doktorata 3. novembra 1790 je bila v medicinski literaturi objavljena notica, v kateri je zabeleženo, da je grof Gaisruck, resnični cesarski komornik in lastnik gospostev Novo Celje, Farrach, Eppenstein itd., opravil vse predpisane obveznosti in si pridobil splošno odobravanje zaradi pridobljenih znanj in plemenitega nagiba, zaradi katerega se je gospod grof odločil, da se za nekaj let popolnoma preda tej znanosti v dobro trpečega človeštva in svojih podložnikov.⁸⁹⁵

Po študiju medicine se je Vincenc z družino preselil v Celovec, v hišo s številko 450. Tam je 4. decembra 1791 umrla njegova soproga Antonija; v starosti 34 let je bila zanjo usodna vročica (*brand*).⁸⁹⁶ 15. julija 1792 se je s svojimi petimi otroki Ignacem, Alojzom, Leopoldom, Frančiško in Jožefo poravnal za dediščino po pokojni soprogi in otrokom zapisal 10.500 goldinarjev na gospostvu Farrach.⁸⁹⁷ Tudi ob drugi poroki, ki jo je sklenil 23. aprila 1792 z Marijano baronico Hallegg, je kot Vincenčevo bivališče navedena hiša s številko 450 v Celovcu, ki je sodila pod župnijo sv. Petra in Pavla.⁸⁹⁸ Paru sta se rodili hčeri Ana Marija in Friderika, ki sta umrli v otroštvu.⁸⁹⁹

⁸⁹⁰ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, resolucija notranjeavstrijske deželne vlade, 5. 6. 1775, fol. 293r–295v.

⁸⁹¹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dekret deželne pravde, 10. 2. 1779, fol. 379v.

⁸⁹² AT DAGS, Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch, XV, 1772–1782, pag. 222.

⁸⁹³ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

⁸⁹⁴ Prim. ZIMMERMANN 2016, str. 30–31.

⁸⁹⁵ *Neue medicinische Litteratur* 1790, str. 623–624. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 30–31.

⁸⁹⁶ AT ADG, Klagenfurt-Dom, Sterbbuch, I, 1784–1792, pag. 171.

⁸⁹⁷ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch 3, str. 1186.

⁸⁹⁸ AT ADG, Klagenfurt-Dom, Trauungsbuch, I, 1784–1798, pag. 79.

⁸⁹⁹ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

Soproga Marijana je zaradi želodčne bolezni umrla 6. februarja 1796 v hiši s številko 356 v Celovcu; stara je bila 32 let.⁹⁰⁰ Dvainštiridesetletni Vincenc se je 31. julija istega leta poročil z njeno osemnajstletno sestro Marijo Karolino baronico Hallegg.⁹⁰¹ Kot bivališče je navedena celovška hiša s številko 356. Poročna pogodba je bila sklenjena šele 1. decembra 1802; tedaj je bil Vincenc še dovolj premožen, da je soprogi zapisal 800 goldinarjev jutrnje in 1500 vdovščine ter po njegovi smrti letno po 300 goldinarjev za igre, 300 goldinarjev za stanovanje, enkratno znesek 500 goldinarjev kot odškodnino za pohištvo in drugo opremo ter dva konja in kočijo z gospostva Novo Celje.⁹⁰² Po navedbah Petra Zimmermanna je Vincenc umrl 25. septembra 1832,⁹⁰³ vdova Marija Karolina pa je še leta 1849 živela na Kranjskem.⁹⁰⁴

Vincenca grofa Gaisrucka sta preživela sinova Ignac, cesarski komornik, ritmojster pri lahki konjenici in cenilec pri cesarsko-kraljevi carinski administraciji v Gradcu, ter Alojz, cesarski komornik, ki je kot generalmajor v pokoju umrl v Bratislavi.⁹⁰⁵ Z njima je rodbina izumrla, saj nista bila poročena. Teofil baron Ankershofen, potomec Vincenčeve sestre Marijane, je 4. decembra 1881 prosil cesarja za dovoljenje, da bi smel svojemu imenu dodati ime izumrlih grofov Gaisruckov in uporabljati njihov grb, vendar je cesar Franc Jožef prošnjo zavrnil. Zadnja generacija Gaisruckov za posestno zgodovino Novega Celja ni več pomembna, saj Vincencu grofu Gaisrucku ni uspelo, da bi ga obdržal v družinski lasti.

Za obdobje Vincenca grofa Gaisrucka v Novem Celju niso znani pisni viri, na primer računi ali inventarni popisi, ki bi pričali o njegovih prenovah ali opremljanju dvorca. Edini kos opreme dvorca Novo Celje, ki ga je nedvomno naročil grof Vincenc, je portret iz leta 1812, ki je obravnavan v nadaljevanju in dokazuje, da je grof še v zgodnjem 19. stoletju vsaj občasno bival v Novem Celju. V dvorcu je deloval kaplan Anton Holzer, ki se omenja v letih 1795 in 1796.⁹⁰⁶ Tudi posestna zgodovina ni dokončno pojasnjena. Po dosegu polnoletnosti so v davčne knjige vpisali Vincenčevo lastništvo nad posestjo, ki jo je podedoval po očetu. K fidejkomisnemu gospostvu Novo Celje so takrat sodili urad z manjšim dvorcem Grmovje, osem nekdanjih Robidovih podložnikov v Širju, gospostvi Plumberk in Šešče, svobodna hiša in pristava v Žalcu, imenje celjskega špitala ter imenji beneficija Žalostne Matere Božje v kapeli celjske župnijske cerkve in beneficija sv. Magdalene v ljubljanski stolnici.⁹⁰⁷ Vincenčevo prošnjo za ukinitve fidejkomisa je

⁹⁰⁰ AT ADG, Klagenfurt-Dom, Sterbbuch, II, 1792–1799, pag. 88.

⁹⁰¹ AT ADG, Klagenfurt-Dom, Trauungsbuch, I, 1784–1798, pag. 142.

⁹⁰² AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch 3, str. 1190.

⁹⁰³ ZIMMERMANN 2016, str. 31.

⁹⁰⁴ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

⁹⁰⁵ NASCHENWENG 2020 a, str. 403.

⁹⁰⁶ OROŽEN 1880, str. 375.

⁹⁰⁷ AT StLA, B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958, str. 134.

cesarski dvor odobril 27. aprila 1787, izvedena pa je bila 4. maja istega leta.⁹⁰⁸ S tem se je znebil nadzora uradnikov, ki so morali bdeti nad finančno vzdržnostjo fidejkomisov. Po ukinitvi fidejkomisa je grof Vincenc leta 1790 gospostvo Liebenau prodal Alojzu grofu Trauttmansdorffu.⁹⁰⁹ Zabeleženi so tudi drugi Vincenčevi nakupi in prodaje, ki dokazujejo, da se je kljub bivanju v Celovcu in opravljanju zdravniškega poklica veliko ukvarjal s svojimi štajerskimi posestmi. Leta 1791 je kupil urada Schwarzenbach in Weißkirchen z imenjema Dietersdorf in Fohnsdorf v judenburškem okrožju in leta 1816 vse skupaj prodal zakoncema Andreju in Tereziji pl. Leonardé.⁹¹⁰ Združena gospostva Farrach, Eppenstein in Weißenthurn z dokupljenimi posestmi je 1. julija 1813 za deset let dal v zakup Jožefu Vincencu Pogačniku (*Pogatschnig*) in njegovi materi Jožefi za 5100 goldinarjev letno.⁹¹¹ Leta 1815 je tudi Farrach, Eppenstein in Weißenthurn prodal zakoncema Leonardé.⁹¹² Vincenc grof Gaisruck je 31. marca 1813 novoceljsko gospostvo z vsemi pridruženimi posestmi za deset let dal v zakup Jakobu Peršetu (*Persche*) in njegovi ženi Jožefi za letno najemnino 1200 goldinarjev.⁹¹³

O Vincenčevem ukvarjanju s posestmi v Savinjski dolini priča tudi pogodba o razmejitvi lovskih revirjev, ki jo je 30. januarja 1808 sklenil kot lastnik gospostev Novo Celje, Zalog (*Sallach*) in Soteska (*Helfenberg*) ter urada Grmovje z lastniki gospostev Lemberg, Dobrnica in Ranšperk.⁹¹⁴ V pogodbi in na Vincenčevem portretu iz leta 1812 navedeni urad Grmovje je leta 1775 podedoval po očetu, vendar ga je pozneje očitno prodal, saj je v deželni deski navedeno, da je Vincenc grof Gaisruck posest Grmovje 31. maja 1800 za 15.000 goldinarjev kupil od Franca Jamnika (*Jamnigg*) in ga 8. marca 1814 prodal Kristijanu pl. Leitnerju (sl. 196).⁹¹⁵ Gospostvo Zalog je pred 10. septembrom 1793 kupil od Schrattenbachovih dedičev za 33.411 goldinarjev in ga 8. marca 1814 prodal Kristijanu pl. Leitnerju (sl. 197).⁹¹⁶ Sočasno z Zalogom in Grmovjem je Leitnerju prodal tudi gospostvo Soteska, ki ga je kupil pred 27. aprilom 1799, in za vse tri posesti prejel 20.000 goldinarjev.⁹¹⁷ Vincenčevi gradbeni posegi v tedaj že porušenem gradu Soteska ter dvorcih Grmovje in Zalog niso dokumentirani.⁹¹⁸

⁹⁰⁸ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch 3, str. 1184. Gl. tudi GOËSS 1928, str. 361.

⁹⁰⁹ DIENES 1992, str. 6–7.

⁹¹⁰ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1178–1179, 1185.

⁹¹¹ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1195. Gl. tudi OROŽEN 1971, str. 300.

⁹¹² AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1177, 1199. Prim. PUSCHNIG 1974, str. 35–37.

⁹¹³ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1195. Gl. tudi OROŽEN 1971, str. 300.

⁹¹⁴ BACHOVEN VON ECHT, HOFFER 1928, str. 203–204.

⁹¹⁵ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1212–1213.

⁹¹⁶ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1226–1227. Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 185, 219.

⁹¹⁷ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1229. Prim. PIRCHEGGER 1962, str. 219, 227.

⁹¹⁸ Za gradbeno zgodovino gradu Soteska ter dvorcev Grmovje in Zalog gl. STOPAR 1992, str. 46–49, 127–129, 157–159.

196. Dvorec Grmovje, bakrorez v: Georg Matthäus Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, 1681

197. Eleonora Bardeau: dvorec Zalog, okrog 1920, zasebna last (© zasebni arhiv)

NAROČILA VINCENCA GROFA GAISRUCKA ZA DVOREC NOVO CELJE

Čeprav je bil Vincenc grof Gaisruck najmanj 60 let lastnik Novega Celja, v njem skoraj ni zapustil materialnih sledov. To velja tudi za njegove tri soproge, saj v Novem Celju ne najdemo ostalin, ki bi jih lahko povezali z njimi, na primer grbov ali podatkov o donacijah cerkvenim ustanovam. Tudi za popravilo dvorca Novo Celje po udaru strele leta 1773, za katero je deželna pravda leto pozneje odobrila 600 goldinarjev,⁹¹⁹ je poskrbel Vincenčev tedanji sovaruh Janez Ernest II. Herberstein.

V čas Vincenca grofa Gaisrucka lahko uvrstimo samo nekaj kosov opreme. Peč v Vodni sobi v Novem Celju, ki je vidna na starih fotografijah, je po obliki in dekoraciji sodila v jožefinsko obdobje in je verjetno nastala med letoma 1780 in 1790. Neznani pečar je po naročilu Vincenca grofa Gaisrucka peč zasnoval dvodelno in konveksno usločen spodnji del okrasil s sosledjem listov, sprednjo stranico pa z listno girlando, ki se v enakomernih lokih razpenja s sprednje na stranski stranici. Vrsto listov in girlando je pečar ponovil tudi na cilindričnem zgornjem delu peči ter na vrh namestil okrasno vazo. Peč je nekoliko manjša od drugih ohranjenih novoceljskih peči in ni okrašena s pozlačeno ornamentiko. Naročilo peči za Vodno sobo priča o tem, da so v Vincenčevem obdobju vsaj eno od štirih najmenitnejših sob ob dvorani skušali usposobiti za bivanje.

V čas grofa Vincenca lahko umestimo tudi klasicistični pisalni predalnik v lasti grofa Bardeauja, ki je nastal okrog leta 1790 (sl. 198). Stoji na blazinastih nogah, ki so morda poznejši dodatek, ima tri predale in zelo visoko preklopno pisalno desko. Vse vidne površine so marketirane z orehovim in javorjevim furnirjem. Za čelnice predalov je mizar uporabil orehovo desko, ki jo je razžagal v tri kose furnirja, saj se vzorci ponavljajo. Vložki javorjevega furnirja v vogalih posnemajo klasicistične patere. Ščitki ključavnic in ročaji so iz posrebrene medenine.

198. Pisalni predalnik iz dvorca Novo Celje, okrog 1790, zasebna last (© zasebni arhiv)

⁹¹⁹ AT StLA, LR, K. 241, H. 1, dopis deželne pravde varuhom mladoletnih otrok, 1. 8. 1774, fol. 245r–246r.

199. Johann Vinzenz Lederwasch: portret Vincenca grofa Gaisrucka, 1812 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

PORTRET VINCENCA GROFA GAISRUCKA V SLAVNOSTNI DVORANI

Najpomembnejše naročilo Vincenca grofa Gaisrucka za Novo Celje je njegov portret za slavnostno dvorano (sl. 199). Štajerski slikar Johann Vinzenz Lederwasch (1755–1827) je portret signiral z *Joh. Vinc. Lederwasch pinxit* na bazi stebra in ga v napisu datiral z letnico 1812. Vzrok za naročilo iz dokumentov ni razviden, sklepamo pa, da je grof Vincenc z njim nadomestil svoj otroški portret, ki je med letoma 1764 in 1812 visel na istem mestu v dvorani.

Lederwasch je grofa upodobil celopostavno in sede, s čimer se ni prilagodil drugim portretirancem na treh enako velikih (242 × 170 cm) portretih v dvorani, ki so bili upodobljeni stoje in v izrezu do kolen. Oseminpetdesetletni Vincenc je upodobljen z ozkim ovalnim obrazom, orlovskim

nosom in kratko pričesko. Lederwasch je grofa stanu primerno naslikal v svečani uniformi štajerskih deželnih stanov, pod katero nosi belo srajco s čipkastim žabojem. K svečani uniformi so sodili bel telovnik, rdeč frak z visokim ovratnikom, zavihki na rokavih ter zlatimi epoletami in gumbi, bele hlače in visoki škornji z ostrogami.⁹²⁰ Gumbi, epolete in spodnja obroba fraka so okrašeni s štajerskim panterjem, na zavihkih rokavov je izvezeno hrastovo listje. Dvorogeljnik z zlato zanko in meč z izvezenim pasom in štajerskim panterjem na ročaju, ki sta prav tako sodila k svečani uniformi, sta odložena na mizo. Ozadje je skladno s tipom reprezentančnega portreta: na levi sta steber in zastor, na desni je obelisk. Na podstavku obeliska je napis, ki grofa Vincenca opredeljuje kot cesarskega komornika, doktorja medicine in lastnika gospoštev Novo Celje, Soteska, Zalog, Grmovje, Farrach in Eppenstein:

Vincentius Comes / a Geisruck. S. Caesar. / Majest. Camerarius Me / dicinae Doctor Vienensis / et Proprietarius Dominio / rum novae Cillejae, Helfen / berg, Saloch, Hofran / Farrach et Eppenstein. / 1812.

Najbolj oseben predmet na portretu in edina povezava s starejšimi portreti v dvorani je knjiga, ki jo Vincenc drži v levici. Na njej je z drobnimi zlatimi črkami napisano *Franks epitome*. Delo *De curandis hominum morbis epitome* internista Johanna Petra Franka, ki je izšlo v šestih zvezkih med letoma 1792 in 1821, je veljalo za vodilni učbenik interne medicine svojega časa.⁹²¹

Družbeni zaton novoceljske veje Gaisruckov iz grofovskega stanu v meščansko okolje, kot ga razbiramo iz Vincenčeve izbire zdravniškega poklica, prepoznamo tudi v njegovi izbiri portretista. Pri Johannu Lederwaschu, članu rodbine podobarjev in mežnarjev iz Tamswega, od katerega je sicer ohranjenih deset portretov, nekateri so znani tudi iz pisnih virov, so se dali portretirati samo meščani in podeželski podjetniki.⁹²² Upodabljal jih je na značilnih doprskih portretih in brez temeljitega poznavanja anatomije. Posledično je imel težave tudi s celopostavnim portretom, saj lahko ugotovimo, da je Vincenčevo telo v predelu trebuha, bokov in nog popačeno do nerazpoznavnosti. Naročnik je stik z Lederwaschem navezal v času, ko je slikar živel v Judenburgu, kjer se je bil ob umanjkanju cerkvenih naročil prisiljen posvetiti tudi portretistiki.⁹²³

Portret je tudi pomemben dokument časa, saj v okviru portretov v novoceljski dvorani prikazuje, do kako epohalnih sprememb je prišlo v obdobju le dveh generacij. Razsvetljeni in asketsko vitki Vincenc s praktično kratko pristriženimi lasmi in v barviti rdeče-beli slavnostni uniformi je deloval kot tujek med pompozni in korpulentnimi predniki in sorodniki v črnih mantiljah španske noše in lasuljah iz časa absolutizma. Šest portretov v slavnostni dvorani je odličen prikaz usode koroške linije Gaisruckov, ki se je v zgodnjem 18. stoletju osamosvojila z zgodaj umrlim

⁹²⁰ Prim. VRIŠER 1991, str. 9.

⁹²¹ LESKY 1961, str. 341–342.

⁹²² SCHÖFFMANN 1974, str. 157–164, 275–277.

⁹²³ SCHÖFFMANN 1974, str. 157–158.

grofom Antonom Jožefom, nato dosegla nesluten vrhunec z ambicioznim grofom Antonom, že v tretji generaciji pa propadla z bankrotiranim zdravnikom grofom Vincencem.

STEČAJ IN PRODAJA GOSPOSTVA NOVO CELJE

Iz dokumentov ni razvidno, kdaj je moral Vincenc grof Gaisruck razglasiti stečaj.⁹²⁴ Vsekakor se to ni zgodilo pred 8. januarjem 1820, ko je Vincenc z Maksom pl. Leuzendorffom podpisal »delovno pogodbo«, s katero je slednji prevzel upravljanje Novega Celja za 800 goldinarjev plače letno, v zakup pa je vzel tudi dominikalne posesti gospostva.⁹²⁵ Pomanjkanje podatkov o stečaju je pripeljalo do najrazličnejših nepravilnih zapisov v literaturi. To velja na primer za navedbo, da je kmet Andrej Gorišek leta 1802 iz stečajne mase Vincenca grofa Gaisrucka kupil porušen grad Gornje Celje, ki ga je izkoriščal za kamnolom,⁹²⁶ saj leta 1802 še ni moglo biti govora o stečaju. Enako velja za Pircheggerjevo navedbo, da je Anton Čokl (*Tschokl*) pl. Ruhethal kupil Novo Celje leta 1802 iz Vincenčeve stečajne mase, zatem Stoparjevo, da ga je leta 1802 kupil na dražbi, in tudi Orožnovo, da je Čokl novoceljsko gosposčino kupil na dražbi leta 1825.⁹²⁷ Po drugi strani pa je Janko Orožen zapisal tudi, da je Gaisrucke pokopalo leto 1834.⁹²⁸

Nadaljnjo zmedo pri ugotavljanju, kako dolgo je bilo Novo Celje v lasti grofov Gaisruckov, je povzročila navedba Carla Schmutza v leta 1822 izdanem leksikonu Štajerske, da je združeno gospostvo Novo Celje v lasti Antona Čokla pl. Ruhethala.⁹²⁹ Upošteval jo je tudi Peter Zimmermann, ki je stečaj umestil v leta med 1818 in 1822, to je med omembo Vincenčevega lastništva v knjigi o štajerskih lovskih revirjih in izdajo Schmutzevega leksikona o Štajerski.⁹³⁰ Na prvi pogled se zdi Schmutzeva navedba pravilna, saj sta se z Antonom Čoklom osebno poznala zaradi skupnega delovanja v štajerski kmetijski družbi, ki jo je leta 1819 ustanovil nadvojvoda Janez. Ambiciozni Čokl je obogatel z upravljanjem gospostva Žiče, bil leta 1815 plemeniten, naslednje leto je kupil gospostvo Žovnek, prepustil stari grad propadu in v dolini pod njim pozidal dvorec Novi Žovnek, imenovan tudi Ruhethal.⁹³¹ Kot lastnik Žovneka je bil Čokl eden najzaslužnejših

⁹²⁴ Tudi GOËSS 1928, str. 361 in priloga IV, ne navaja letnice Vincenčevega stečaja. Prim. AT StLA, Landtafel II, tomus 84, fol. 181.

⁹²⁵ »Delovna pogodba« z dne 8. 1. 1820 je zadnji zapis o kakšnem Vincenčevem dejanju v deželni deski, potem ko je 1. 12. 1819 najel zadnje hipotekarno posojilo; gl. AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1209.

⁹²⁶ OROŽEN 1880, str. 148; BACHOVEN VON ECHT, HOFFER 1928, str. 203. Prim. ZIMMERMANN 2016, str. 31.

⁹²⁷ PIRCHEGGER 1962, str. 180; STOPAR 1992, str. 87; OROŽEN 1971, str. 300.

⁹²⁸ OROŽEN 1970, str. 255.

⁹²⁹ SCHMUTZ 1822, str. 217.

⁹³⁰ ZIMMERMANN 2016, str. 31, 135. Letnice 1818 v knjigi o štajerskih lovskih revirjih ni mogoče potrditi, saj je zadnja tam navedena letnica 1808; gl. BACHOVEN VON ECHT, HOFFER 1928, str. 202–205.

⁹³¹ STOPAR 1992, str. 164–165; ZIMMERMANN 2016, str. 31.

podpornikov štajerske kmetijske družbe. Morda je Čokl okrog leta 1822 razmišljal o nakupu Novega Celja in o tem obvestil Carla Schmutza, vendar menim, da do nakupa ni prišlo in da Čokl ni nikoli posedoval Novega Celja. To potrjujejo zapisi v dokumentih, da je Janez Ludvik Hausmann Novo Celje kupil leta 1835 iz stečajne mase Vincenca grofa Gaisrucka,⁹³² ne od Antona Čokla. Vse do prodaje Hausmannu so Novo Celje upravljali za stečaj zadolženi uradniki.

V deželni deski je navedeno, da je bila 16. junija 1826 odobrena cenitev Novega Celja, ki je potekala od 30. junija do 6. julija 1826, dražbo pa so nameravali izvesti 10. septembra 1827 pri cesarsko-kraljevi deželni pravdi v Gradcu.⁹³³ Dražba morda ni bila izvedena ali pa ni bilo interesentov, saj iz nadaljnjih dokumentov izvemo, da je dr. Anton Murmayer, upravitelj stečajne mase Vincenca grofa Gaisrucka, 21. avgusta 1834 poskrbel za novo cenitev gospostva Novo Celje; ocenili so ga na 129.296 goldinarjev in 20 krajcarjev konvencionalne veljave in ga s to ceno ponudili na dražbi.⁹³⁴ Dražba je bila razpisana 18. maja 1835, že naslednjega dne pa je bilo odločeno, da gospostvo prejme Jožef Ludvik Hausmann, ki je za Novo Celje ponudil 142.600 goldinarjev konvencionalne veljave.⁹³⁵ Podatek, da je Hausmann Novo Celje kupil iz stečajne mase Vincenca grofa Gaisrucka oziroma da Anton Čokl ni bil lastnik Novega Celja, je zagotovo verodostojen, saj nakup Novega Celja iz stečajne mase Vincenca grofa Gaisrucka 18. maja 1835 v monografiji *Štajerski raj* navaja tudi Venčeslav Jurij Dunder,⁹³⁶ ki je zagotovo vedel, od koga je njegov delodajalec Hausmann gospostvo kupil.

ZAPUŠČINA VINCENCA GROFA GAISRUCKA

Zadnja leta življenja Vincenca grofa Gaisrucka iz dokumentov niso razvidna, prav tako ne poznamo njegove oporoke. Stečajni upravitelji so 8. novembra 1835 odločili, da prejme njegova vdova Marija Karolina grofica Gaisruck od prodaje Novega Celja 320 goldinarjev jutrnje (*Morgengabe*) ter letno 120 goldinarjev za stanovanje in 600 goldinarjev vdovske podpore.⁹³⁷ Sočasno so Alojzu Rozmanu (*Rossmann*) in še šest let po njegovi smrti tudi njegovi soprogi Mariji odredili

120 goldinarjev pokojnine ter Janezu Kraslerju enako visoko dosmrtno pokojnino, kar je najbrž izhajalo iz oporočnih določil Vincenca grofa Gaisrucka.

V deželni deski je zabeleženo, da je Vincenc grof Gaisruck 20. oktobra 1783 izstavil darovnico, s katero je celjskim minoritom namenil 30 goldinarjev letnih dohodkov, 20 goldinarjev letno za potrebe minoritske cerkve ter v naravi 208 celjskih veder vina in po 152 celjskih meric pšenice in koruze iz gospostva Novo Celje.⁹³⁸ Da pri tem ni šlo za pobožno darovnico Vincenca grofa Gaisrucka, ampak za potrditev prastarih, na dneva sv. Ožbolta 1369 in sv. Mihaela 1374 izstavljenih darovnic Friderika in Hermana, grofov Celjskih, je razvidno iz inventarne knjige celjskega minoritskega samostana.⁹³⁹ Darovnici so leta 1750 prenesli s celjskega na novoceljsko gospostvo in nista usahnili niti po ukinitvi celjskega minoritskega samostana. 4. oktobra 1842 so namreč deželni uradniki tedanjemu lastniku Jožefu Ludviku Hausmannu dovolili, da vse navedeno vsako leto med praznikom sv. Mihaela in božičem na dogovorjenem mestu v Celju preda štajerskemu verskemu skladu.⁹⁴⁰ Edina znana darovnica Vincenca grofa Gaisrucka je bila namenjena karitativni ustanovi: 11. julija 1789 je stanovalcem špitala v Farrachu namenil obresti od 4000 goldinarjev kapitala, naloženega pri gospostvu Farrach.⁹⁴¹

Z grofom Vincencem in prodajo leta 1835 se je končalo osemdesetletno obdobje grofov Gaisruckov v Novem Celju. Petim izjemno ustvarjalnim letom Antona grofa Gaisrucka, ki je v dvorcu zaposlil zelo kakovostne umetnike, pri čemer se ni oziral na deželne in državne meje, je sledilo deset let Janeza Karla grofa Gaisrucka, ki se je po svojih močeh trudil z dokončanjem dvorca, gospodarske stavbe in vrta, ter 65 let ustvarjalnega zatišja v času Vincenca grofa Gaisrucka in stečajnih upraviteljev.

⁹³² ÖNB, HAN, 6920-D, Abtretung des Mauth-Vegtigals zu Neunkirchen für die Herrschaft Zilly in Steiermark, 1834.

⁹³³ ÖNB, HAN, 6920-D, Abtretung des Mauth-Vegtigals zu Neunkirchen für die Herrschaft Zilly in Steiermark, 1834.

⁹³⁴ ÖNB, HAN, 6920-D, Abtretung des Mauth-Vegtigals zu Neunkirchen für die Herrschaft Zilly in Steiermark, 1834.

⁹³⁵ ÖNB, HAN, 6920-D, Abtretung des Mauth-Vegtigals zu Neunkirchen für die Herrschaft Zilly in Steiermark, 1834.

⁹³⁶ DUNDER 1847, str. 76. Peter Zimmermann je bil prepričan, da je Jožef Ludvik Hausmann 18. 5. 1835 kupil združene gosposčine Novo Celje od Jožefa Antona Čokla pl. Ruhethala in da se je Dunder zmotil pri navedbi, da jih je Hausmann kupil iz stečajne mase Vincenca grofa Gaisrucka. Razlikuje se tudi podatek o ceni, saj Zimmermann kot prodajno ceno navaja 150.000 goldinarjev, kar je povzeto po članku v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* leta 1851, ko je bila prava cena (142.600 goldinarjev) najbrž že pozabljena. Prim. ZIMMERMANN 2016, str. 25, 135.

⁹³⁷ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 24, str. 1126–1127.

⁹³⁸ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1184; AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 24, str. 1125.

⁹³⁹ AT StLA, Handschriftensammlung, Bürgergasse 16, HS 28, Inventarium Minoritenkloster Cilli, 1788, str. 212–213, št. 1. Celjska grofa minoritom nista darovala takrat še neznane koruze, ampak rž. Za opozorilo na vpis v inventarni knjigi se zahvaljujem kolegu Gorazdu Bencetu. Gl. tudi OROŽEN 1880, str. 166.

⁹⁴⁰ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 24, str. 1139, 1143–1144.

⁹⁴¹ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 3, str. 1184.

DVOREC NOVO CELJE IN JOŽEF LUDVIK HAUSMANN

(1830–1849/1854)

200. Joseph Kuwasseg: Dvorec Novo Celje, okrog 1845 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

ŽIVLJENJE, POSESTI IN AMBICIJE JOŽEFA LUDVIKA HAUSMANNA

Po nekaj desetletjih mrtvila se je leta 1835 z Jožefom Ludvikom Hausmannom (1794/1795–1856) v Novem Celju začelo kratko, vendar nadvse dinamično obdobje, zaznamovano z lastnikovim ambicioznim gospodarjenjem, pesništvom hčere Frančiške, imenovane Fanny (1818–1853), literarnim delom upravitelja Venčeslava Jurija Dunderja (1811–1872) in izdajo knjige *Štajerski raj* ter končno s finančnimi goljufijami in prodajo. Prvi meščanski lastnik Novega Celja je bil tudi prvi, ki je iz razkošne podeželske rezidence ustvaril dom (sl. 200).

Dosežki podjetnega Hausmanna, domnevno prve slovenske pesnice Fanny Hausmann ter knjigotržca, založnika, pisatelja, upravitelja posesti, častnika in strokovnjaka za pridelavo svile Venčeslava Jurija Dunderja so bili predmet številnih strokovnih objav,⁹⁴² zato bodo tukaj obravnavane samo Hausmannove gradnje in predstavljeni tisti zgodovinski vidiki, ki se razlikujejo od zapisov v dosednji literaturi (sl. 201).

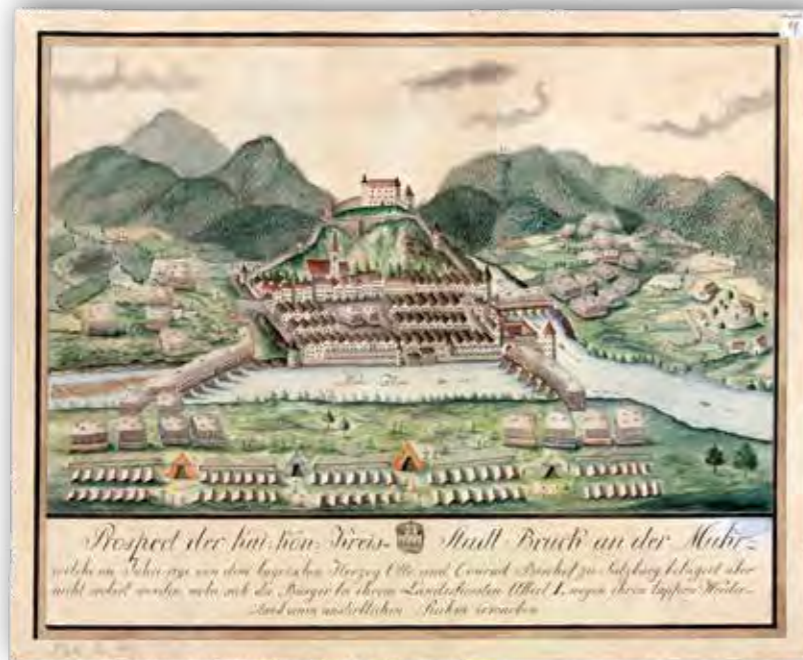
Jožef Ludvik Hausmann si je visoko kupnino za novoceljsko gospostvo prislužil z upravljanjem različnih gospostev, ugodno poroko z Elizabeto, hčerjo premožnega poštnega mojstra Josefa Franza Prettenhoferja, ter lastništvom gospostva Landskron na avstrijskem Štajerskem.⁹⁴³ O tem se je slikovito izrazil anonimni pisec: »Po varčnosti, srečnih špekulacijah in bogati ženitvi je postal

201. Naslovnica Štajerskega raja, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

⁹⁴² Gl. zlasti ZIMMERMANN 2016, s starejšo literaturo.

⁹⁴³ OROŽEN 1970, str. 255; ZIMMERMANN 2016, str. 25–33; BUTTOLO 2017, str. 9; BUTTOLO 2020, str. 11.

202. Johann Tandler:
Obleganje mesta Bruck
ob Muri leta 1291, okrog
1830, Steiermärkisches
Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches
Landesarchiv)

Hausmann bogat mož, da si je poslednjič omenjeno Novo-Celjsko grajšino za 150.000 fl. kupil.⁹⁴⁴ Ob krstu edine hčere Frančiške Marije Elizabete 18. aprila 1818 je navedeno, da je Hausmannova družina živela v hiši s številko 6 v Brucku ob Muri in da je Jožef Ludvik lastnik gospostva Landskron, kjer je bil tudi deželski sodnik in poverjenik nabornega okraja.⁹⁴⁵ Njegov premožni tast Prettenhofer je bil posestnik in poštni mojster v Neunkirchnu v Spodnji Avstriji.

Franca Buttolo je zapisala, da je bil Hausmann lastnik gospostva Landskron od leta 1818,⁹⁴⁶ Peter Zimmermann pa, da sta ga s soprogo kupila 1. maja 1816 od vdove Magdalene Peinhold.⁹⁴⁷ Franz Wagner je navedel isti datum nakupa kot Zimmermann, vendar je napačno menil, da je Landskron tedaj za 100.000 goldinarjev kupil Jožef Ludvik Hausmann starejši, ki ga je po smrti okrog leta 1830 zapustil sinu z istim imenom.⁹⁴⁸ Tudi Wagnerjeva navedba, da je Hausmann gospostvo Landskron pred letom 1840 prodal Jožefu Pauerju vitezu Ormoškemu,⁹⁴⁹ ne more biti pravilna, saj je Hausmann kot lastnik Landskrona naveden še v kupoprodajni pogodbi s knezi

Salm-Reifferscheidt-Krautheim leta 1849.⁹⁵⁰ Z nakupom gospostva je Jožef Ludvik Hausmann pridobil srednjeveški deželnoknežji grad Landskron, ki je bil v 17. in 18. stoletju v lasti mesta Bruck ob Muri, vendar je leta 1792 zgorel in ga poznamo samo po starih upodobitvah (sl. 202). Ruševine gradu niso bile primerne za bivanje, zato sta Hausmann in soproga leta 1816 istega dne kot Landskron, torej 1. maja, kupila tudi hišo s številko 6 v Brucku ob Muri,⁹⁵¹ v kateri sta živela ob rojstvu hčere Frančiške. Hiša, zgrajena na pogorišču nekdanjega admontskega dvora v leobenski četrti, je bila v Hausmannovi lasti do leta 1852, ko sta jo špediter Ferdinand Kremser in njegova soproga za 13.281 goldinarjev pridobila na dražbi.⁹⁵² Admontski dvor je bil velika petosna svobodna hiša z notranjim dvoriščem. Enaka oblika je razvidna tudi na franciscejskem katastru, ki je nastal v času Hausmannovega lastništva. Nekdanji admontski dvor ob severni stranici sedanje ulice Doktor-Theodor-Körner-Strasse so pozneje podrli in na njegovem mestu zgradili poslovno stavbo, s tem pa je bila izgubljena tudi rojstna hiša domnevno prve slovenske pesnice Fanny Hausmann.

Medtem ko na gospostvu Landskron ni bilo več imenitnega bivališča, si je Hausmann lahko obetal dobiček od rudnikov črnega premoga, imenovanih po svetnikih Danielu, Ludviku, Tereziji, Ignaciju, Jožefu, Viljemu, Edvardu in Frančiški, ki so sodili pod leobensko rudarsko pravo, ter od nahajališč svinčeve in železove rude.⁹⁵³ Najbrž so prav ti landskronski rudniki spodbudili Hausmanna, da je rudnike črnega premoga ter rudnika železove in svinčeve rude pozneje uredil tudi na območju gospostva Novo Celje.⁹⁵⁴

Šele z nakupom Novega Celja je Hausmann pridobil nekdanjo plemiško rezidenco, s pripadajočimi posestmi pa tudi možnosti za svoje visokoleteče gospodarske načrte (sl. 203). Slednje je podrobno opisal Venčeslav Jurij Dunder v *Štajerskem raju*.⁹⁵⁵ Iz Dunderjevih navedb ni razvidno, katere posesti je Hausmann pridobil z nakupom Gaisruckove zapuščine in katere je dokupil ter pridružil gospostvu Novo Celje. Med nekdanjimi Gaisruckovimi posestmi so bili celjsko gospostvo (»Grad Celje«), Plumberk in Šešče, imenja celjskega špitala, beneficij Žalostne Matere Božje v celjski opatijski cerkvi in beneficij Marije Magdalene v ljubljanski stolnici, nekdanji Robidovi podložniki v Širju, gorninski urad Grmovje in dominikalna posest Gozdni dvor v Medlogu; posest Plevna in Apnarjev dvor v Govčah sta bila najverjetneje Hausmannovi poznejši pridobitvi.⁹⁵⁶

⁹⁴⁴ Iz Celja, *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 9/47, 19. 11. 1851, str. 239.

⁹⁴⁵ Deklica je bila rojena 16. 4.; gl. AT DAGS, Bruck an der Mur, Taufbuch, 1815–1821, pag. 47.

⁹⁴⁶ BUTTOLO 2017, str. 9; BUTTOLO 2020, str. 11.

⁹⁴⁷ ZIMMERMANN 2016, str. 249.

⁹⁴⁸ WAGNER 1935, str. 248.

⁹⁴⁹ WAGNER 1935, str. 248.

⁹⁵⁰ AT StLA, Landtafel II, tomus 214, fol. 257v–269r.

⁹⁵¹ WAGNER 1935, str. 39.

⁹⁵² WAGNER 1935, str. 39.

⁹⁵³ AT StLA, Landtafel II, tomus 214, fol. 263r.

⁹⁵⁴ O rudnikih gl. DUNDER 1847, str. 77, 115, 185–190; ZIMMERMANN 2016, 139–141, 191, 269–277.

⁹⁵⁵ DUNDER 1847, str. 76–78, 171–232. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 135–141, 245–347.

⁹⁵⁶ Za Hausmannove posesti gl. AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch, 24, str. 1121; DUNDER 1847, str. 115–119; ZIMMERMANN 2016, str. 190–197. OROŽEN 1971, str. 300, je navedel, da je Hausmann kupil posestvo Plevna in Govče ali Apnarjev dvor.

203. Joseph Kuwasseg: *Dvorec Novo Celje, okrog 1845*
(© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

Po navedbah Janka Orožna je Hausmann k Novemu Celju dokupil Gozdni dvor ob Joštovem mlinu in posestvi Plevna in Govče ter se s kmeti tožil za pašnike ob Savinji in Ložnici, nad katerimi si je lastil nadoblast, kmetje pa so trdili, da so jih pred letom 1750 pridobili od vladarice Marije Terezije.⁹⁵⁷ Hausmann je uredil tudi osem rudnikov črnega premoga, rudnika železove in svinčeve rude, opekarni pri Plevni in v Kasazah ter tovarno žganih pijač pri dvorcu Novo Celje.⁹⁵⁸ V Hausmannovi lasti sta bili tudi nekdanji Gaisruckovi pristava in svobodna hiša v Žalcu.⁹⁵⁹

Dunder ni navedel, katere stavbe na območju svojega gospostva je dal Hausmann zgraditi ali prezidati. Med novozgrajenimi so bile gospodarske stavbe, na primer opekarni in stavba za prejo svile. Manj se je posvečal stanovanjskim stavbam, na primer dvoroma v Medlogu in Govčah, najpomembnejša Hausmannova gradnja pa je bil dvorec Plevna.

V Gozdnem dvoru v Medlogu je bilo več lastnikove pozornosti namenjene gospodarskemu posloplju in mlinu, ki ju je opremil s sodobnimi napravami, kakor pa stanovanjski stavbi. Ta je ohranjena kot predelana enonadstropna, petosna stavba na pravokotnem tlorisu, ki s kamnitimi okenskimi okvirji izpričuje nastanek v baročnem obdobju.⁹⁶⁰ Dunder je zabeležil, da ima stavba veliko obokano klet ter prostor za peko in veliko obokano kuhinjo s shrambo v pritličju. V

⁹⁵⁷ OROŽEN 1970, str. 256.

⁹⁵⁸ Prim. OROŽEN 1970, str. 256.

⁹⁵⁹ DUNDER 1847, str. 116; ZIMMERMANN 2016, str. 193.

⁹⁶⁰ O dvoru gl. STOPAR 1992, str. 45.

204. *Nasadi murv na posestvu Plevna, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, Stiriens Eden, 1847*
(© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

nadstropju, v katero so vodile udobne stopnice, je bilo pet lepih, prostornih, zračnih, svetlih in z mavčnim ometom zglajenih sob ter predsoba.⁹⁶¹

Apnarjev dvor v Govčah je Hausmann pridobil med letoma 1841 in 1847.⁹⁶² Dunder je stanovanjsko stavbo opisal kot popolnoma na novo pozidano, lično hišico z obokano kletjo, obokano kuhinjo in shrambo, dvema sobama in kamro.⁹⁶³

Hausmann je kupil tudi posestvo Plevna s pristavo, ki je nekdanj sodila k imenu Spodnji Lanovž pri Celju (sl. 204).⁹⁶⁴ Dunder je poudaril razcvet posestva, na katerem so pridelovali odlično vino, zlasti mozelčana in zgodnjo sorto burgundca, ter žlahtno sadje, kakovostno seno in različne vrste žita; imeli so tudi dobro vzdrževane ribnike s krapji in donosen kamnolom.⁹⁶⁵ Na južnem in vzhodnem delu griča so v letih 1843 in 1844 v pričakovanju velikih dobičkov pri pridelavi svile zaradi ugodnih klimatskih razmer zasadili nasade murv po italijanskem vzoru.⁹⁶⁶ Kljub vloženim sredstvom in podpori številnih strokovnjakov podvig ni prinesel pričakovanega dobička.

⁹⁶¹ DUNDER 1847, str. 111; STOPAR 1992, str. 45; ZIMMERMANN 2016, str. 183.

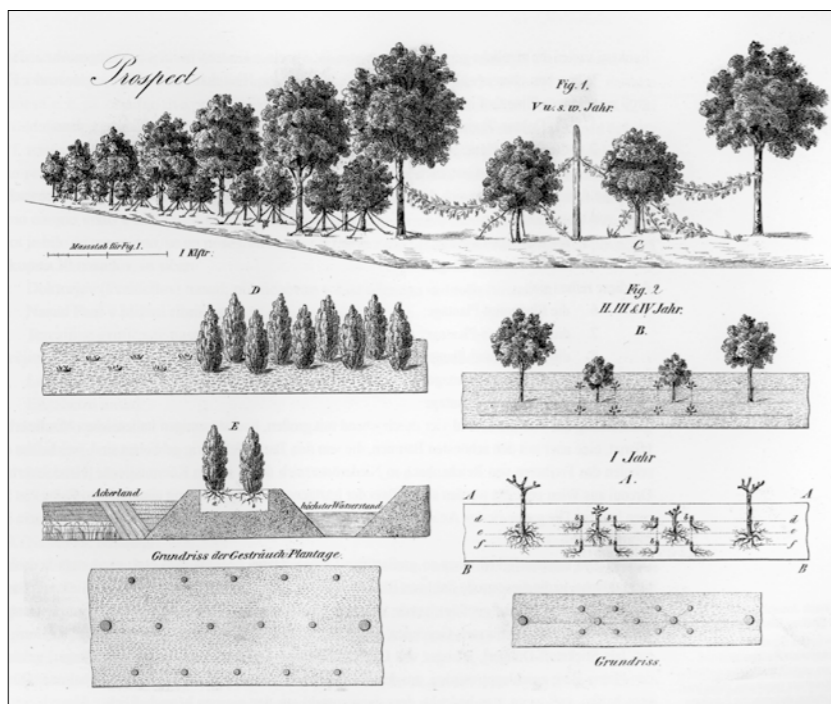
⁹⁶² Leta 1841 je dvor posedoval Ivan Apnar, leta 1847 ga Dunder navaja med Hausmannovimi posestmi; gl. STOPAR 1992, str. 44; DUNDER 1847, str. 115, 118; ZIMMERMANN 2016, str. 189, 193.

⁹⁶³ DUNDER 1847, str. 113; ZIMMERMANN 2016, str. 187.

⁹⁶⁴ DUNDER 1847, str. 111; STOPAR 1992, str. 98; ZIMMERMANN 2016, str. 185.

⁹⁶⁵ DUNDER 1847, str. 111; ZIMMERMANN 2016, str. 185.

⁹⁶⁶ DUNDER 1847, str. 111, 193–215; ZIMMERMANN 2016, str. 185, 297–329.

205. Nasadi murv na posestvu Plevna, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

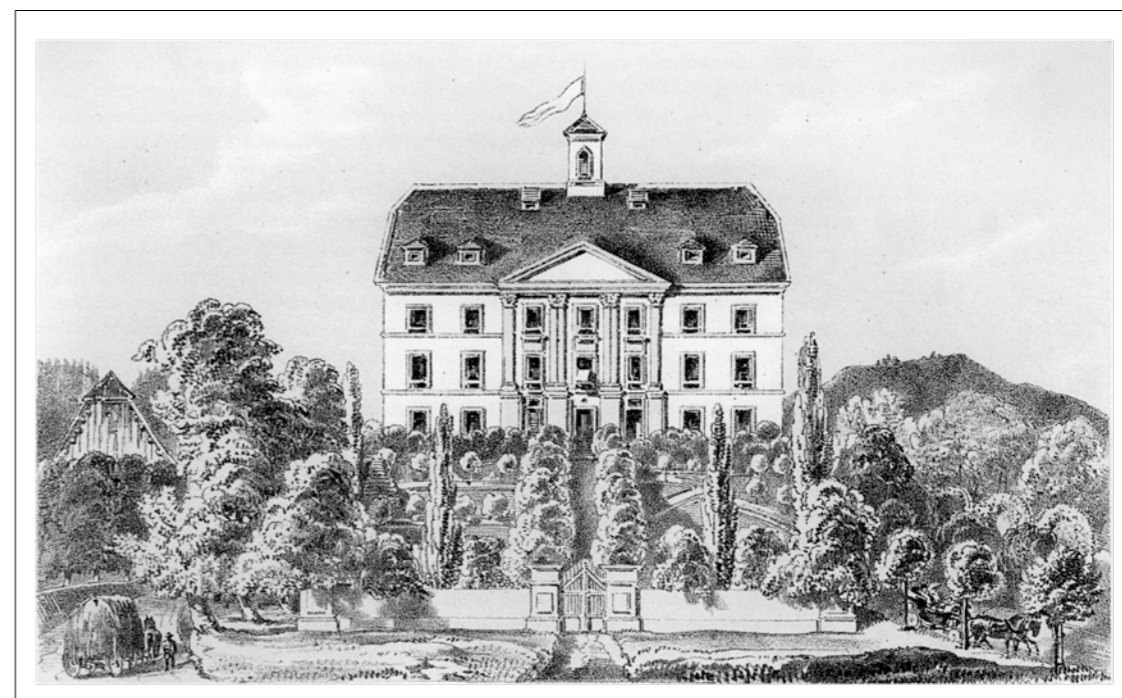
»Veličastni nasadi«, upodobljeni na dveh litografijah žalske izdaje *Štajerskega raju* (sl. 205) in podrobno opisani v Dunderjevem besedilu, so Hausmanna gospodarsko uničili.⁹⁶⁷

Pred finančnim polomom, najbrž sredi štiridesetih let 19. stoletja, je dal Hausmann zgraditi klasicistični dvorec Plevna. Risba v münchenski in litografija v žalski izdaji *Štajerskega raju* (sl. 206) upodabljata dvonadstropno stavbo in se v tem razlikujeta od Dunderjevega opisa, ki govori o enonadstropnem dvorcu. Dvorec je imel veliki kleti pod zemljo in nad njo, prostor za stiskalnico za mošt po nemškem vzoru in obokan predprostor, iz katerega je mogoče stopiti v veliko priročno ali hišno klet.⁹⁶⁸ Kamnite stopnice so vodile v nadstropje, v katerem so bili z mavčnim ometom zglajena dvorana, soba s štirimi okni, manjši sobi, velika obokana kuhinja s shrambo in lesen hodnik s komodo. Na podstrešju sta bili prostorni sobi. Po litografiji in sedanji stavbi sklepamo, da je že Hausmann zgradil 7 × 4-osni dvorec z nadstropjem in mezaninom in da ga z utilitarno oblikovanim mezaninom ni povišal šele grof Bobrovsky po letu 1876.⁹⁶⁹ Medtem ko ima

⁹⁶⁷ Dunderjeva monografija je bila natisnjena jeseni leta 1847 pri Stöckholzerju na Dunaju. Ohranjeni izvodi se ne razlikujejo po besedilu, ampak po številu v izvode vezanih reprodukcij. Peter Zimmermann jih je na osnovi sedanjega nahajališča imenoval navadna izdaja (s tremi litografijami), münchenska izdaja (s tremi litografijami in skico), žalska izdaja (s 14 litografijami) in elitna izdaja (s 24 litografijami); gl. ZIMMERMANN 2016, str. 37.

⁹⁶⁸ DUNDER 1847, str. 111–112; ZIMMERMANN 2016, str. 185.

⁹⁶⁹ Prim. VREČER 1930, str. 73; STOPAR 1992, str. 99.

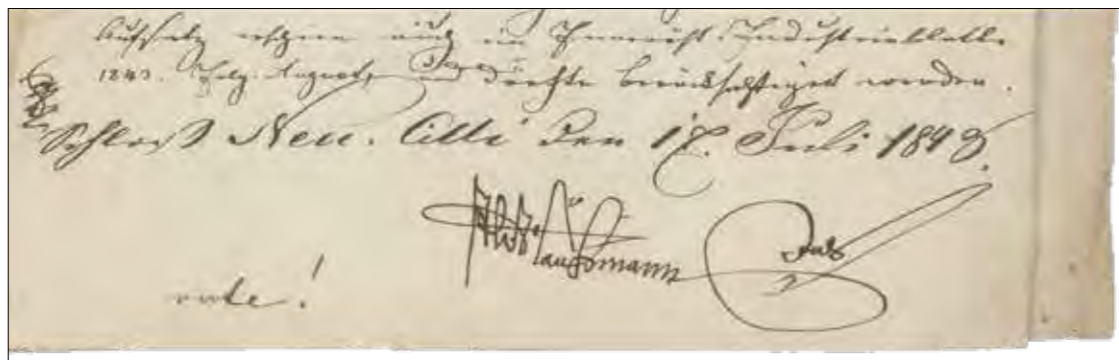
206. Dvorec Plevna, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

sedanja stavba z rustiko oblikovane vogale in enako členjen osrednji rizalit s trikotnim čelom, je na risbi in litografiji v *Štajerskem raju* pročelje brez rustične členitve, zato pa nadstropja ločijo zidni venci, rizalit pa tvorijo visoki podstavki s kolosalnimi pilastri, ki so v osrednji osi podvojeni. Vrh visoke strehe krasi stolpič. Pred dvorcem je bil obzidan vrt z grmovnicami in drevoredom.

NOVO CELJE V GÖTHOVI TOPOGRAFIJI

V štiridesetih letih 19. stoletja so na Štajerskem na pobudo nadvojvode Janeza in pod vodstvom Georga Götha zbirali gradivo za novo deželno topografijo. Elaborat za novoceljsko gospostvo je po slogu pisanja sodeč pripravil Venčeslav Jurij Dunder, ki je takrat živel na Dunaju. Jožef Ludvik Hausmann ga je podpisal 17. julija 1843 (sl. 207).⁹⁷⁰ Podatki v elaboratu se ujemajo s tistimi, ki jih je Dunder objavil leta 1847 v precej obsežnejšem *Štajerskem raju*, izvemo pa na primer, da je Dunder začel pisati monografijo najpozneje leta 1843 (z naslovom *Steiermarks Eden*, leta 1847 pa

⁹⁷⁰ AT StLA, A. Göth, 9/160–2 (Neu-Cilli), str. 1–61.

207. Podpis Jožefa Ludvika Hausmanna, 1843, Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches Landesarchiv)

208. Pisemski papir
Jožefa Ludvika Hausmanna,
1848, Steiermärkisches
Landesarchiv, Gradec
(© Steiermärkisches
Landesarchiv)

je izšla z naslovom *Stiriens Eden*).⁹⁷¹ S podatkom, da je Dunder začel pisati monografijo v letih, ko je živel na Dunaju, lahko zavrujemo tezo, da je Dunder nemške avtorje (npr. Goetheja, Grillparzerja, Klopstocka, Novalisa, Schillerja in Uhlanda), ki naj bi vplivali na poezijo Hausmannove hčere Fanny, citiral po knjigah, ki so bile v Hausmannovi knjižnici v Novem Celju.⁹⁷² O domnevni Hausmannovi knjižnici ni podatkov, do njegovega časa pa so se očitno porazgubile tudi knjige, ki jih je Janez Karel grof Gaisruck prinesel iz dvorca Turnišče, saj jih Dunder sploh ne omenja.

⁹⁷¹ AT StLA, A. Göth, 9/160–2 (Neu-Cilli), str. 5. Prim. ZIMMERMANN 2016, str. 25, ki je začetek pisanja domneval najpozneje leta 1845, ko je Hausmannu že grozil finančni zlom.

⁹⁷² BUTTOLO 2017, str. 10.

V elaboratu je navedeno, da je bil Hausmann član štajerske kmetijske družbe, notranje-avstrijskega društva za industrijo in obrt, lavantinskega umetnostnega društva in bavarskega pomološkega društva v Frauendorfu.⁹⁷³ Ob že znanih Hausmannovih zanimanjih za kmetijstvo, industrijo, obrt in vrtnarstvo razodeva članstvo v umetnostnem društvu tudi njegov interes za umetnost. Vsa področja so razvidna tudi na grafiki, ki jo je dal Hausmann izdelati za svoj pisemski papir (sl. 208). Skrajno desno je v pogledu z jugovzhoda upodobljen двореc Novo Celje, ki mu sledi južni zid zahodnega vrta in pred njim krožno urejen nasad, obdan s cesto, ki vodi do tovarne špirita v ozadju. Pod upodobitvijo so ob dekorativno oblikovanih vejah nanizani pridelki gospostva, zlasti žito, grozdje in cvetje. Ob levem robu pisemske vinjete je na palico obešena zastava z napisom *Pliuna* (Plevna) in nad njo upodobitev enega od Hausmannovih novoceljskih rudnikov črnega premoga. Sporočilo vinjete se zgosti v levem zgornjem vogalu, ki ga na vrhu krasí rokokojska vaza. Pod njo je upodobitev bradatega golega moškega, ki spominja na antična rečna božanstva, na prsih pa ima ščitek s tremi zvezdami grofov Celjskih. V rokah drži ščitek z grbom grofov Gaisruckov, ki je povzet po kamnitem grbu na severnem pročelju dvorca. S podobo na pisemskem papirju Hausmann ni samo obeležil svojih podjetniških dosežkov in zanimanj, ampak se je postavil tudi za naslednika grofov Celjskih in grofov Gaisruckov.

NOVO CELJE V ŠTAJERSKEM RAJU

Dunder v *Štajerskem rajju* ni skoparil s povečevanjem lepote dvorca Novo Celje, saj ga je ocenil za najveličastnejše plemiško poslopje celotnega savinjskega območja, enega od najlepših dvorcev v monarhiji in najlepše poslopje vseh gospostev v Notranji Avstriji (sl. 209).⁹⁷⁴ Dvorec je opisal kot trden, eleganten, urejen v novoitalijanskem slogu in zgrajen tako razkošno, da bi stroški gradnje v njegovem času presegle 500.000 goldinarjev.⁹⁷⁵ Po Dunderjevih besedah je bil dvorec v zadnjem, to je Hausmannovem času popolnoma obnovljen in je pridobil številne novosti.⁹⁷⁶ Fasade so po zgledu sodobnih palač opleskali s svetlo peščeno barvo, napušče, okenska čela in okvirje, obrobe in lizene pa s temnejšo peščeno barvo. Za vse okenske okvirje in polkna so izbrali srebrno oljno barvo.

Dunder pri opisu ni jasno ločeval med arhitekturo in opremo iz Gaisruckove zapuščine in Hausmannovimi pridobitvami, nekateri posegi novega lastnika pa so iz opisov vendarle razvidni.

⁹⁷³ AT StLA, A. Göth, 9/160–2 (Neu-Cilli), str. 1. Iz naslovnice *Štajerskega raja* je razvidno, da je bil član bavarskega pomološkega društva tudi Venčeslav Jurij Dunder.

⁹⁷⁴ DUNDER 1847, str. 97; ZIMMERMANN 2016, str. 159–161.

⁹⁷⁵ DUNDER 1847, str. 105; ZIMMERMANN 2016, str. 173.

⁹⁷⁶ Vsi opisi dvorca v naslednjih odstavkih so povzeti po DUNDER 1847, str. 97–105. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 161–173.

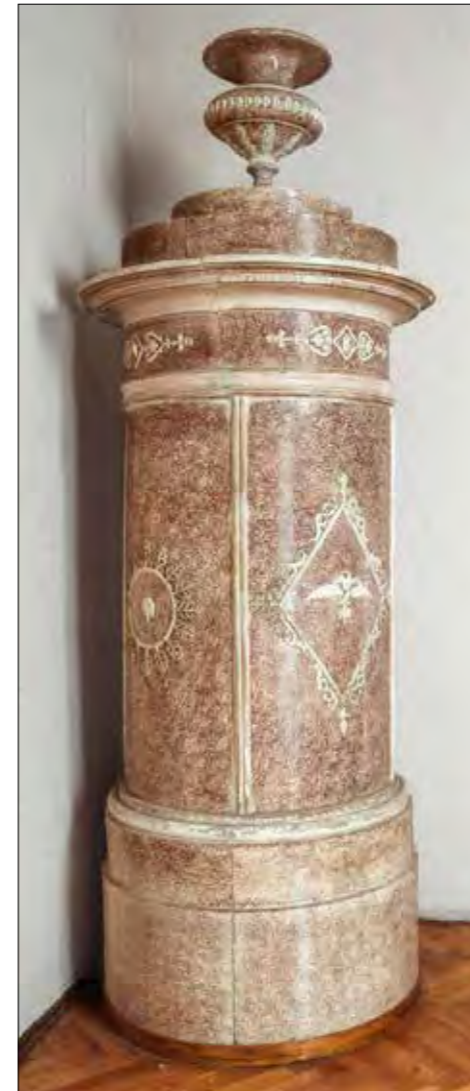

209. Dvorec Novo Celje, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

Zdi se, da smemo Hausmannu in njegovi administraciji pripisati zlasti smiselno in sistematično rabo prostorov po nadstropjih. V zahodnem delu pritličja so imeli prostorno obokano sobo za služinčad s krušno pečjo in veliko gosposko kuhinjo, ki so jo na novo opremili z opečnim tlakom in vanjo napeljali vodo. Iz kuhinje je bil dostop do prostorne, obokane in z opeko tlakovane shrambe. Iz sobe za služinčad je bilo mogoče stopiti v obokan predprostor s polžastim stopniščem in iz njega v shrambo za moko ter na vrt. V zahodnem delu je bila tudi velika jedilnica z obokanim stropom, oprtim na steber, v katero je bil dostop iz vestibula. Dunder v njej navaja nova vrata, peč, pod in oplesk. V vzhodnem delu pritličja sta bili obokana, ogrevana soba in na novo urejena dostavna klet. Tam so bile tudi obokana in ogrevana vrtnarjeva soba ter obokani in z opeko tlakovani kuhinja in shramba. Vsi leseni deli oken in vrat v pritličju so bili na novo prebarvani z belo oljno barvo. Iz drugih virov izvemo, da je dal Hausmann leta 1842 restavrirati kapelo in da je bogoslužje tedaj potekalo pri prenosnem oltarju.⁹⁷⁷

Iz Hausmannovega obdobja izhaja tudi sistematična ureditev prostorov spodnjega mezanina. V zahodnem delu so bili pravna in okrajna pisarna, davčni urad in računovodska pisarna nameščeni v ogrevanih, prostornih ter z lastnimi vhodi opremljenih sobah. Z dvokrilnimi lesenimi in enojnimi železnimi vrati, kamnitimi vratnimi in okenskimi podboji, železnimi mrežami in naoknicami so utrdili blagajniški prostor. V tem delu dvorca so bili tudi arhiv, prostor za zemljiško knjigo in registre ter glavna pisarna direktije. Slednja je bila velik in s štukom zglajen prostor, ki je bil z dvojnimi vhodi povezan z drugimi pisarnami, polžastim stopniščem in predprostorom. V vzhodnem delu spodnjega mezanina so bili oratorij, stanovanje sodnega direktorja in stanovanja podrejenih uradnikov. Vsi prostori spodnjega mezanina so bili v Hausmannovem obdobju

⁹⁷⁷ OROŽEN 1880, str. 375.

210. Peč iz jugozahodne sobe dvorca Novo Celje, okrog 1835, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana (© Narodni muzej Slovenije; fotodokumentacija)

obnovljeni in opremljeni z novimi podi, vrati, okni, polkni, pečmi in poslikavami. Tudi v spodnjem mezaninu so vse okenske okvirje, polkna in vrata na novo prebarvali z belo oljno barvo.

Dunderjeve opise piana nobile smo že navedli v poglavjih o Gaisruckovem opremljanju Novega Celja. V Hausmannovem obdobju so tako imenovano Grofovo sobo v jugozahodnem vogalu dvorca opremili s sodobno poslikavo in *stolpno* pečjo. Rjava melirana glazirana cilindrična peč je ohranjena v Narodnem muzeju Slovenije (sl. 210). Kuriščni del okrog leta 1835 izdelane peči je po empirskih vzorih okrašen z belimi vegetabilnimi ornamentami ter motivi glave in orla. Beli geometrijski in vegetabilni ornamenta so tudi na zgornjem frizu, ki poudarja usklajenost med vertikalnimi in horizontalnimi deli peči. Na vrhu je z listnimi ornamentami okrašena vaza. V predprostoru pred Grofovo sobo so uredili priročno kavno kuhinjo. Velik prostor vzhodno od Grofove sobe je Dunder imenoval dvorani podobna soba in v njej omenil samo odličen razgled na dvorišče in bližnjo romantično gorato krajino, vendar ni navedel njene funkcije in opreme. Iz njegovega opisa tudi ni razvidno, da bi Hausmann spremenil ali dopolnil opremo dvorane in sob s slikanimi tapetami. Kakor je bilo že navedeno, so bile leta 1847 ohranjene soba s kitajskimi tapetami ter Zemeljska, Ognjena in Vodna soba, medtem ko tapet z motivi zraka ni bilo več. Hausmann si je stanovanje uredil v vzhodnem delu piana nobile, kjer so v nadaljevanju Vodne sobe navedene dnevne sobe, spalnice in garderobe, vse sodobno poslikane in opremljene s

pečmi. Glede na razpoložljivih pet prostorov sklepamo, da sta bili v njih spalnici lastnika in njegove hčere,⁹⁷⁸ vsak bi lahko imel tudi svojo dnevno sobo oziroma sprejemnico, za garderobe pa je ostal samo ozek prostor v zahodnem delu vzhodnega rizalita. Skozi okna spalnic sta Hausmann in

⁹⁷⁸ Hausmannova soproga Elizabeta je umrla leta 1830, preden je Hausmann kupil Novo Celje; gl. BUTTOLO 2017, str. 9.

njegova hči lahko občudovala vrt, ki so ga na novo zasadili na vzhodni strani dvorca. V pianu nobile so vse zunanje okenske okvirje in polkna trikrat na novo prebarvali z belo oljno barvo.

V zgornjem mezaninu Dunder navaja vrsto sodobno poslikanih, ogrevanih, z dvokrilnimi vrati opremljenih in z mavčnim ometom zglajenih zelo prostornih sob. Okenske okvirje in polkna so na novo prebarvali z belo oljno barvo. V opisu niso navedeni kosi opreme in funkcija sob, zato sklepamo, da so v Hausmannovem obdobju sobe sicer prepleskali in opremili s pečmi, vendar jih niso uporabljali.

Raba prostorov v pritličju in spodnjem mezaninu, kakor jo razbiramo iz Dunderjevega opisa, priča o Hausmannovem razumevanju dvorca kot gospodarskem, upravnem in sodnem središču gospostva in posledično o sistematični ureditvi za te dejavnosti namenjenih prostorov. Iz ohranjenih imenitnih prostorov, ki so jih v dvorcu uredili Gaisrucki, razbiramo Hausmannovo spoštovanje do predhodnih lastnikov in njihovega stanu, v ureditvi lastnega stanovanja v vzhodnem delu pianu nobile pa težnjo, da bi se tudi sam povzpел med plemstvo.

DOMNEVNI PORTRET FANNY HAUSMANN

Z izjemo peči ni bil znan noben kos notranje opreme, ki je bil v dvorcu pridobljen v obdobju Jožefa Ludvika Hausmanna. Zato je še toliko bolj zanimiva hipoteza Barbare Jaki, da je na portretu neznanne mlade ženske, ki ga je signiral Jožef Tominc, upodobljena Fanny Hausmann in da je portret visel v Novem Celju.⁹⁷⁹ Jakijeva se je oprla na podatke o provenienci slike, ki naj bi iz Spodnje Štajerske prišla v enega od graških antikvariatov, od tam pa v Narodno galerijo, na pričevanja, da je bila Fanny vitka črnolasa ženska, in na njeno bolehnost, ki jo izpričuje tudi portretiranka z nenavadno bledim obrazom, ki izraža melanholijo, trpkost in ostro resnobo (sl. 211).⁹⁸⁰ Mlada ženska je oblečena v dvodelno črno obleko z bogatim čipkastim okrasjem in z levico pridržuje za pas pripet pečatnik in orodje za navijanje ure *savonette*; kot modni in statusni dodatek je upodobljen kašmirski šal. Očetove trgovske povezave naj bi dokazovali uhani, ki so značilno dubrovniško zlatarsko delo.⁹⁸¹ Čeprav bi od ambicioznega Hausmanna pričakovali, da je naročil svoj in hčerin portret, privlačne hipoteze zaradi umanjkanja zanesljivih identifikatorjev zaenkrat ni mogoče potrditi. Tudi za podatke o provenienci portreta s Spodnje Štajerske se zdi, da niso pravilni, saj jih ob ponovnem pregledu ni bilo mogoče potrditi.⁹⁸²

⁹⁷⁹ JAKI 2000, str. 270–271; JAKI 2002, str. 166–167. Hipotezo o identiteti upodobljenke je po Jakijevi prevzel tudi QUINZI 2011, str. 222, ki pa je kljub signaturi intenzivneje podvomil v avtorstvo Jožefa Tominca.

⁹⁸⁰ JAKI 2000, str. 270–271; JAKI 2002, str. 166–167. Za pričevanja o videzu Fanny Hausmann in črnih oblačilih gl. BUTTOLO 2020, str. 18.

⁹⁸¹ JAKI 2000, str. 270–271; JAKI 2002, str. 166–167.

⁹⁸² Za ponoven pregled podatkov o provenienci slike se zahvaljujem kolegici dr. Katri Meke.

211. Jožef Tominc: Dama s kamelijo, okrog 1850, Narodna galerija, Ljubljana
(© Narodna galerija; foto: Bojan Salaj)

HAUSMANNOVE STAVBE OB DVORCU NOVO CELJE

Tudi iz Dunderjevih opisov stavb ob novoceljskem dvorcu niso jasno razvidne prezidave in opremljanje v Hausmannovem obdobju.⁹⁸³ V že opisani Gaisruckovi pristavi, ki jo Dunder imenuje tudi sodno poslopje ali žitnica, so uvedli nekaj novosti (sl. 212). Obokan hlev za dvanajst konj v zahodnem delu pritličja so v Hausmannovem času opremili z novimi jaslami in lestvami ter ga na novo tlakovali. Vzhodno od konjskega hleva sta bila obokana prostora za krmo in različne pripomočke, nanju pa je mejila velika klet z mogočnimi zapahi, tlakovana s prodniki in obokana s po Dunderjevem mnenju kamnitim obokom, ki je slonel na štirih močnih slopih. Iz obokane in z opeko tlakovane vhodne veže na severni strani pristave je bil na desni dostop do stanovanja sodnega sluga, ki so ga sestavljali trije obokani prostori – soba, kuhinja in shramba – ter tri zaporniške celice, do katerih je bil dostop iz sobe sodnega sluga. Ob shrambi je bila dimnica, iz vhodne veže pa so stopnice vodile v zgornje nadstropje in na hodnik, po katerem je bilo mogoče priti v obokano vinsko klet.

Na severni strani stavbe je bil skozi dvokrilna vrata tudi dostop v obokan in na kamnite slope oprt hlev za 20 krav in obokan prostor za krmo. Kravji hlev in enako grajen sosednji prostor za 20 volov so »pred kratkim« (torej v Hausmannovem času) opremili z novimi jaslami, lestvami in trdnim podom. Iz volovskega hleva je bil dostop v prostorno obokano skladišče za sadje.

Sredi prvega nadstropja je bil prostoren, z opeko tlakovan predprostor. V zahodni polovici prvega nadstropja so železna vrata vodila v obokano žitno skladišče, ki je bilo oprto na štiri slope in deset kamnitih stebrov ter je merilo 38 × 9,5 m. Tlakovano je bilo z opeko in je imelo ob železnih palicah v kamnitih okenskih podbojih še zunanje žične mreže. Ob žitnem skladišču so bili dve obokani zaporniški celici ter obokan in ogrevan prostor za zapornike, obsojene na izgon. Ob vzhodnem delu predprostora je bila majhna žitna shramba in ob njej stopnice, ki so vodile na podstrešje. Sicer pa so prostor nad kravjim in volovskim hlevom namenili za shranjevanje različnega sadja in ga s stopniščem povezali tudi z majhno sadno shrambo ob kravjem hlevu. Ob neimenovanih pomembnih in dragih izboljšavah, ki so bile izvedene v Hausmannovem času, je Dunder omenil tudi nov vodnjak s črpalko in ocenil, da bi gradnja tako kakovostnega gospodarskega poslopja v njegovem času stala najmanj 100.000 goldinarjev.

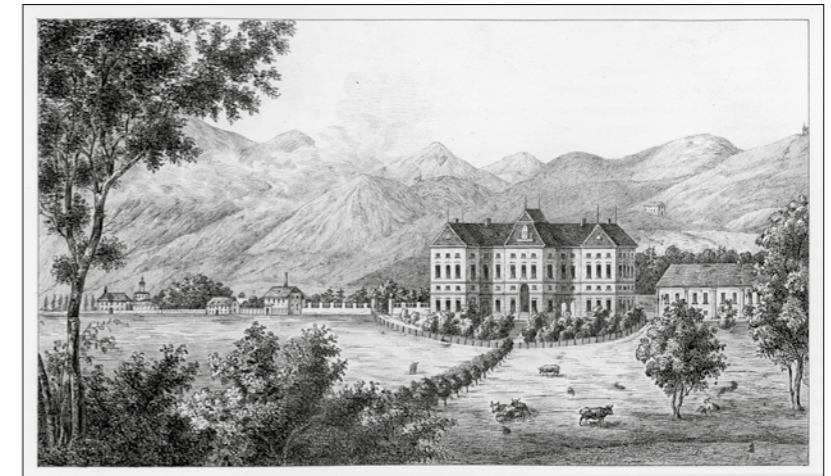
Dunder je navedel tudi 14 × 7,6 m veliko kolnico za vozove, ki je stala na dvorišču nasproti gospodarske stavbe na šestih zidanih slopih in je imela dvojna dvokrilna vrata, skedenj s podom in angleško mlatilnico, ki je bil na travniku za gospodarskim poslopjem, ter kozolca za sušenje sena.

⁹⁸³ Vsi opisi v naslednjih odstavkih so povzeti po DUNDER 1847, str. 106–108. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 177–181.

212. Dvorec Novo Celje, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

213. Dvorec Novo Celje, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

Največja Hausmannova novogradnja na območju dvorca je bil neohranjen gospodarski stavbni kompleks, ki je bil približno sto korakov oddaljen od dvorca. Vedutisti so gospodarsko stavbo zelo raznoliko umeščali na svoje upodobitve. V pogledu na dvorec z južne strani, objavljenem v žalski izdaji *Štajerskega raja*, je kompleks iz kompozicijskih razlogov preveč pomaknjen proti dvorcu, iz perspektivično pravilnejših upodobitev v navadni izdaji *Štajerskega raja* ter na Kuwassegovi litografiji in na pisemskem papirju pa je jasneje razvidna lega gospodarskega kompleksa ob južnem vrtnem zidu (sl. 213). Iz propagandnih nagibov za uspešnejšo prodajo gošpostva je bila v žalski izdaji *Štajerskega raja* objavljena tudi litografija, ki prikazuje tovarniški kompleks v pogledu z vzhoda (sl. 214). Po Dunderjevih opisih je dal Hausmann v letih od 1839 do 1840 ob vrtnem zidu zgraditi 9,83 × 4,07 m veliko enonadstropno stavbo za tovarno vinjaka, sadjevca, ruma in kisa, s tovarno vzporeden 17 × 6,9 m velik hlev za 152 volov in vzdolžno na

214. Tovarna vinjaka, sadjevca, ruma in kisa ter hlev v Novem Celju, litografija, Medobčinska splošna knjižnica Žalec (© Medobčinska splošna knjižnica Žalec)

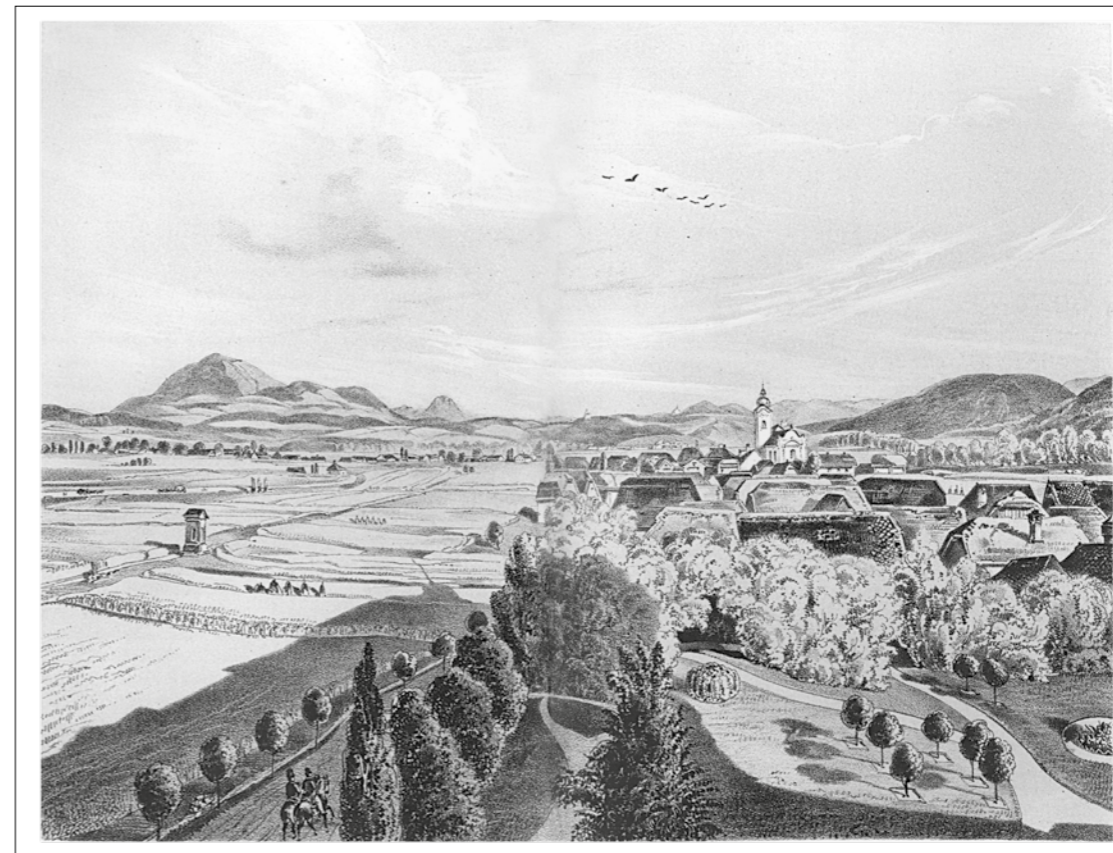
tovarniško stavbo naslonjen hlev za svinje v pritličju in perutnino v nadstropju.⁹⁸⁴ Tovarno in hleva so obdali z zidom, skozi katerega je dvoje velikih, s pilastri in kapiteli okrašenih vrat vodilo na notranje dvorišče. Približno 30 metrov zahodneje je dal Hausmann leta 1840 ob južnem vrtnem zidu zgraditi tudi 13,3 × 4,7 m veliko enonadstropno stanovanjsko hišo za direktorja in delavce tovarne. Petosna hiša je bila po Dunderjevem opisu opremljena s stolpičem z zvonom, ki ga na likovnih upodobitvah zasledimo na skrajnem zahodnem delu strehe. Dunder je zelo podrobno opisal te Hausmannove stavbe, sodobno tovarniško opremo in donosnost proizvodnje, navedel pa je tudi, da so bile leta 1841 sodno ocenjene na 100.000 goldinarjev. Čemu je dal Hausmann takrat opraviti sodno cenitev, iz Dunderjevih besedil ni razvidno, verjetno pa bi jo smeli povezati z najemom hipotekarnega posojila za murvove nasade.

HAUSMANNOV VRT

Hausmannovi posegi v naravno okolje so bili namenjeni celotni neposredni okolici dvorca, nove stavbe pa je dal zgraditi ob nekdanjem Miglievem oziroma Gaisruckovem vrtu zahodno od dvorca. V Hausmannovem času so zasadili tri murvove drevorede, od katerih je eden vodil od severnega zunanega portona proti Petrovčam, drugi od istega portala proti Žalcu, tretji pa je bil zasajen od južnih grajskih vrat proti kopališču ob Savinji.⁹⁸⁵ Tretji je najlepše viden na upodobitvi

⁹⁸⁴ Vsi opisi v naslednjih odstavkih so povzeti po DUNDER 1847, str. 216–220. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 331–339. Vlogo za vpis tovarne špirita v deželno desko je Hausmann oddal 14. 8. 1841 in je bila odobrena 22. 8. istega leta; gl. AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch 24, str. 1123.

⁹⁸⁵ Vsi opisi v naslednjih odstavkih so povzeti po DUNDER 1847, str. 108–109. Gl. tudi ZIMMERMANN 2016, str. 179–181.

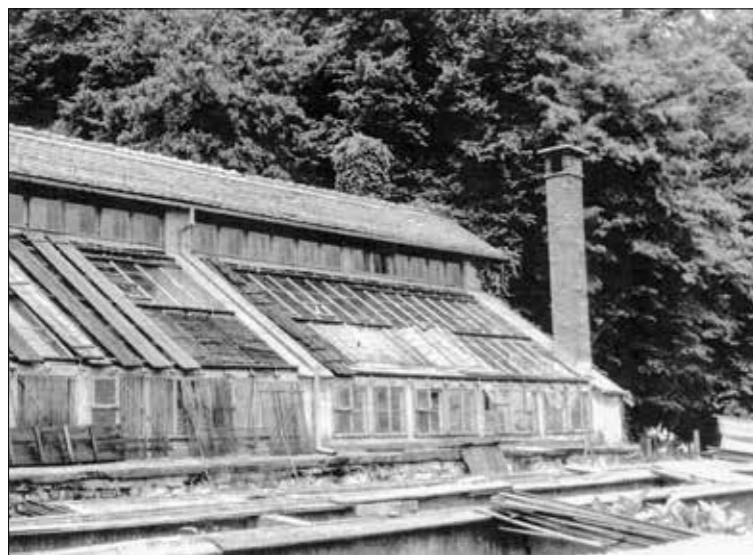

215. Vzhodna panorama Savinjske doline iz smeri dvorca Novo Celje, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

dvorca v navadni izdaji *Štajerskega raja*,⁹⁸⁶ iz katere je tudi razvidno, da je bil tik pred južnim pročeljem polkrožno zasnovan in z leseno ograjo obdan nasad nizkih dreves (verjetno murv), ki mu je proti jugu sledil drevored. Ograjeni nasad je bil starejši od drevoreda, saj je upodobljen tudi na Kuwassegovi litografiji in na Hausmannovem pisemskem papirju, na katerih drevoreda še ni.

V Hausmannovem času so uredili tudi vrt vzhodno od dvorca, ki je delno ohranjen. Med premišljeno zasajenimi drevesi in grmovnicami so bile urejene sprehajalne poti, gostje pa so lahko občudovali tudi cvetje na krožno zasnovanih gredicah. Na litografiji, objavljeni v žalski izdaji *Štajerskega raja*, se zdi, da je park segal vse do hiš v Dobriši vasi (sl. 215), murve pa so bile zasajene samo ob eni strani poti.

⁹⁸⁶ Gl. ZIMMERMANN 2016, str. 160.

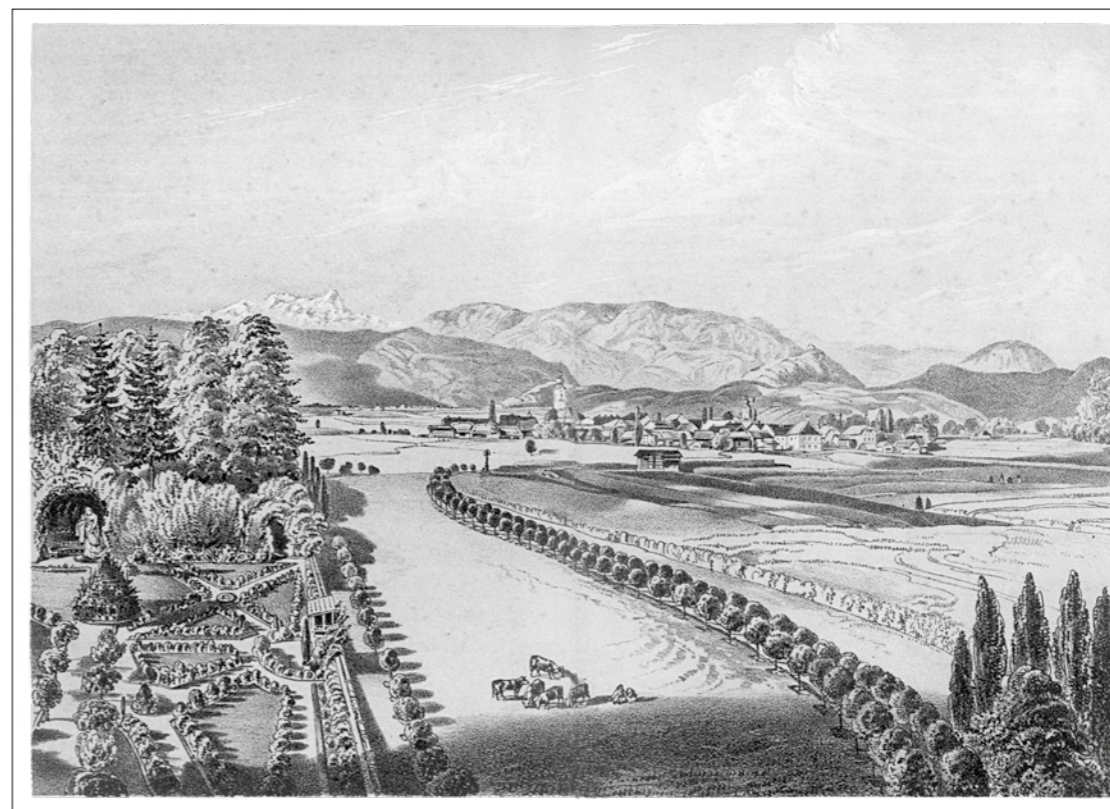

216. Steklenjak v parku dvorca Novo Celje, fotografija iz okrog 1970 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

Severni zid zahodnega vrta je bil po Dunderjevih navedbah pokrit (verjetno z opečnimi strešniki) in je v dolžino meril 120 metrov. Vzhodni del severnega vrtnega zidu so v Hausmannovem času od dvorišča dvorca pregradili z ograjo iz lesenih desk, ki je slonela na parapetnem zidu s štirinajstimi zidanimi ter z opeko in kamnitimi ploščami pokritimi slopi. Zid in deske so pobarvali z oljno barvo. Uredili so tudi vrtni portal z lesenimi vrati, ki so predstavljala povezavo z dvoriščem, ter z dvema velikima masivnima in s kamnitimi ploščami, vazami in arabeskami okrašenima slopoma. Trdnejša vrata v vrtnem zidu so vodila na zahodno stran dvorca. Dunderjev opis vrtno ograje se približno ujema z vrtnimi ograjami, ki so na litografijah upodobljene pred vzhodnim in zahodnim pročeljem dvorca.

Skladnejši z likovnimi upodobitvami je Dunderjev opis zahodnega vrta. Neposredno pred stavbo je bil zasajen okrasni cvetlični parter, ki mu je sledil lipov park. Južno ob njem so v času Jožefa Ludvika Hausmanna zgradili nov, 19 × 6,6 m velik steklenjak, urejen skladno z najnovejšimi smernicami za gradnjo tovrstnih stavb (sl. 216). Opremljen je bil s podzemnimi ogrevalnimi kanali, tlakovan in pokrit z opeko. Imel je dvoje dvokrilnih vrat, lesene žlebove in požarni zid, ob njem pa so zgradili shrambo za vrtnarske pripomočke. Na likovnih upodobitvah tudi vidimo, da so cvetlični nasadi segali daleč proti zahodu in da je bil steklenjak zgrajen v bližini stanovanjske stavbe za tovarniške delavce.

Litografija iz žalske izdaje *Štajerskega raja* razkriva, da so bili cvetlični nasadi urejeni v geometrijske parterje, obrobljene z grmovnicami in povezane s sprehajalnimi potmi (sl. 217). Pred lipovim parkom so uredili senčne prostore s polkrožnimi vrtnimi potmi, upodobljen pa je tudi kip ženske, ki ga Dunder ne omenja in je verjetno plod litografove domišljije. Lepo je vidna tudi na stebre oprta in pokrita razgledna točka (*Belvedere*) ob severnem vrtnem zidu, s katere je bil

217. Zahodna panorama Savinjske doline iz smeri dvorca Novo Celje, litografija v: Wenceslaw Georg Dunder, *Stiriens Eden*, 1847 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

razgled na severni del Savinjske doline. Žal litograf ni upodobil Apolonovega templja na zahodni strani vrta, za katerega se zdi, da je v poenostavljeni obliki viden na skrajnem levem robu Kuwassegove litografije. Po Dunderjevem opisu je bil Apolonov tempelj približno 7,6 m širok ovalen vrtni paviljon, ki je bil postavljen na pet stopnic visok podstavek in je omogočal lepe razglede po okolici. Devet kamnitih stebrov, v spodnjem delu povezanih s kamnitim parapetnim zidom, je nosilo zaobljeno streho. Z dekoriranim frontonom je imel Dunder verjetno v mislih trikotni timpanon na glavnem pročelju templja. Kapiteli in venčni zidci so bili iz kararskega marmorja. Tla iz lesenih količkov so bila prepojena z oljno barvo, kupolast strop pa je bil zglažen z mavčnim ometom. Na njem je bil v tehniki freske upodobljen Apolon. Po Dunderjevem opisu in opredelitvi, da je bil tempelj zgrajen v novogrškem slogu, sklepamo, da si je Hausmann na vrtu postavil pomanjšano kopijo ovalnega templja, ki so ga zgradili leta 1819 nad zdravilnim vrelcem v bližnjem zdravilišču Rogaška Slatina. Zadaj za Apolonovim templjem so v novoceljskem vrtu postavili razpelo z lesenim kipom Kristusa v naravni velikosti.

ZLATI KRIŽ IN OBISK CESARSKEGA PARA

Še veličastnejše razpelo je dal Hausmann postaviti leta 1842 ob glavni cesti med Dunajem in Trstom pred severnim portonom v dvorec (sl. 218). Za pozlačeno litoželezno plastiko Križanega so pripravili na stopnice dvignjen visok marmorni podstavek, ki ga je Dunder v enem od člankov imenoval oltar, in na sprednjo stranico namestili kovinsko ploščo z napisom: *Zur Ehre Gottes gewidmet von der Herrschaft Neucilli, unter dem Inhaber Jos. Lud. Hausmann MDCCCXXXII.*⁹⁸⁷ Povod za postavitve monumentalnega spomenika, za katerega je Hausmann plačal 1800 goldinarjev,⁹⁸⁸ ni znan. Franca Buttolo navaja mnenji drugih avtorjev, da ga je dal postaviti v spomin na zgodaj umrlo ženo Elizo ali v zahvalo za ozdravitev hčere Frančiške, sama pa je menila, da je želel z razpelom povečati prepoznavnost graščine, da bi jo bolje prodal, ker je bil že takrat preveč zadolžen.⁹⁸⁹ Morda mu je postavitve priporočil tedanji upravitelj Dunder, ki je v enem od člankov poudaril pomen in redkost postavitve sakralnega spomenika v času »manije profanih spomenikov«.⁹⁹⁰ Slavnostna otvoritev 18. septembra 1842 je bila pomemben družabni dogodek, ki so se ga udeležili tisoči okoliških vernikov, vsa duhovščina in lastniki bližnjih gospostev. Spomenik je slovesno posvetil celjski opat Franc Ksaver Schneider, ki je istega dne na novo posvetil tudi kapelo v dvorcu Novo Celje. Slovesnosti so se nadaljevale v petrovški cerkvi in se zvečer zaključile z večerjo, gledališko predstavo in plesom v dvorcu Novo Celje.⁹⁹¹ To je prva dokumentirana družabna prireditev v dvorcu, za katero so nedvomno namenili prostore v pianu nobile, zlasti slavnostno dvorano.

Cesar Ferdinand I. in soproga Marija Ana sta 31. avgusta 1844 v spremstvu vrhovnega dvornega mojstra grofa Dietrichsteina in deželnega guvernerja grofa Wickenburga obiskala Marijino cerkev v Petrovčah.⁹⁹² Jožef Ludvik Hausmann je cesarja sprejel in pozdravil pred cerkvenim portalom, sledila sta slovesni blagoslov žalskega župnika Valentina Predovnika in petje narodne himne, cesar pa je opravil pobožnosti pri Marijinem oltarju. Nenavadna je Dunderjeva navedba, da je grof Wickenburg Hausmanna predstavil cesarju kot patrona cerkve,⁹⁹³ saj je bil cesar sam patron petrovške cerkve, Hausmann pa je imel pri njej odvetniške pravice. Hausmann in žalski župnik sta cesarju pripovedovala tudi o zgodovini in znamenitostih romarske cerkve.

Naslednjega dne, 1. septembra 1844, se je cesarski par na poti iz Celja v Ljubljano ustavil pri veličastnem oltarju (to je Zlatem križu) v Novem Celju, ki je bil za to priložnost bogato okrašen

⁹⁸⁷ DUNDER 1843, str. 151.

⁹⁸⁸ OROŽEN 1880, str. 376.

⁹⁸⁹ BUTTOLO 2020, str. 12.

⁹⁹⁰ DUNDER 1843, str. 151.

⁹⁹¹ DUNDER 1843, str. 151.

⁹⁹² DUNDER 1847, str. 78; ZIMMERMANN 2016, str. 141.

⁹⁹³ DUNDER 1847, str. 79; ZIMMERMANN 2016, str. 143.

218. Zlati križ, 1842
(© ZRC SAZU, UIFS;
foto: Andrej Furlan)

z eksotičnimi lončnicami (verjetno iz Hausmannovega steklenjaka) in cvetjem.⁹⁹⁴ Cesarja in spremstvo so tam sprejeli predstavniki novoceljske okrožne in posestne oblasti ter osebje deželskega in okrožnega sodišča ter gosposčinske uprave, zbor praznično oblečenih deklic in dečkov jih je pozdravil s himno, sprevod pa so pospremili tisoči okoliških prebivalcev. Cesarja in cesarico so spremljali do meje novoceljskega okrožja, kjer je imel Hausmann poslovilni govor.⁹⁹⁵

⁹⁹⁴ DUNDER 1847, str. 79; ZIMMERMANN 2016, str. 143.

⁹⁹⁵ DUNDER 1847, str. 81; ZIMMERMANN 2016, str. 145.

HAUSMANNOVA ZAPUŠČINA IN PRODAJA POSESTI

Štirinajst let Hausmannovega lastništva je v Novem Celju zapustilo pomembne sledi, zlasti na gospodarskem področju. Med najpomembnejše gradbene posege sodijo novogradnje gospodarskih stavb in dvorca Plevna, prenova zunanjščine dvorca Novo Celje in ureditev njegove okolice. Likovnih del in pohištva iz Hausmannovega obdobja ne poznamo, izjema je samo Zlati križ.

Doslej je veljalo, da je Hausmannu leta 1849 uspelo prodati svoje prezadolženo premoženje Leopoldu, četrtemu knezu in staremu grofu⁹⁹⁶ Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck (1833–1893), in da je ta gospostvo prejel v last šele nekaj let pozneje, ker je med kupcem in prodajalcem prišlo do civilnopravnih sporov, Hausmanna pa so obtožili goljufije.⁹⁹⁷ Vendar so dejstva nekoliko drugačna, saj kupec leta 1849 ni bil knez Leopold, pač pa njegov oče, Konstantin knez Salm-Reifferscheidt-Krautheim (1798–1856). Kupoprodajna pogodba, sklenjena med Hausmannom ter Karlom princem Salm-Reifferscheidtom in Karlom Friderikom pl. Ruppelinom kot pooblaščenca Salm-Reifferscheidt-Krautheimovega družinskega upravnega sveta, ki je vpisana v deželno desko, je bila sklenjena 25. junija 1849 v Gradcu, fizična predaja pa je bila predvidena za konec avgusta.⁹⁹⁸ Pred podpisom kupoprodajne pogodbe sta si pooblaščenca družinskega upravnega sveta ogledala posesti v spremstvu upravnika Franca Pavliča, saj naj bi bil Hausmann tedaj bolan.⁹⁹⁹ V pogodbi so pod točkami od A do V popisane posesti, ki so sodile h gospostvoma Novo Celje in Landskron. Med premičninami so navedeni vsi pripomočki za poljedelstvo in rudarstvo, živina, zaloge sena, slame in pridelkov tekočega leta ter oprema dvorcev (*Schloßeinrichtung, wie sie liegt u. steht*). Za premičnine je posebej navedeno, da morajo popisati inventar in seznam v dveh izvodih priložiti pogodbi. Iz prodaje so bili izvzeti dva konja, dva vozova, srebrni pripomoček, ki ni natančneje opredeljen, belo perilo, pet opremljenih postelj in svilni pridelek tekočega leta z izjemo kokonov, ki so nujni za nadaljnjo rejo. Prodajalec si je pridržal tudi odškodnino za zemljiško odvezo,¹⁰⁰⁰ pooblaščenca pa sta soglašala, da si Hausmann do izplačila te odškodnine v dvorcih Novo Celje in Landskron ali v bližnjih stavbah pridrži sobi, za kateri bo plačeval nizko najemnino.

⁹⁹⁶ Plemiški naziv »stari grof« (*Altgraf*) so uporabljali samo člani rodbine Salm. Linija Salm-Reifferscheidt, ki se je razvila v 15. stoletju, se je pozneje razcepila na veje Salm-Reifferscheidt-Bedburg/Krautheim, Salm-Reifferscheidt-Raitz in Salm-Reifferscheidt-Dyck. Slednja je izumrla leta 1888. Kupec Novega Celja Konstantin je pripadal veji Salm-Reifferscheidt-Krautheim, ki je leta 1804 prejela knežji naziv. Njegov sin Leopold je leta 1888 podedoval posesti in naziv izumrle veje Salm-Reifferscheidt-Dyck in se od takrat imenoval knez in stari grof Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck. Za genealoške podatke o liniji Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck gl. FAHNE 1866.

⁹⁹⁷ ZIMMERMANN 2016, str. 31. Gl. tudi STOPAR 1992, str. 87.

⁹⁹⁸ Vsi podatki v tem odstavku so prevzeti po kupoprodajni pogodbi, hranjeni v AT StLA, Landtafel II, tomus 214, fol. 257v–269r. Za prodajo gl. tudi OROŽEN 1970, str. 257.

⁹⁹⁹ OROŽEN 1970, str. 257.

¹⁰⁰⁰ Odveza je leta 1848 znašala 147.592 goldinarjev (PIRCHEGGER 1962, str. 180), vendar iz virov ni razvidno, ali je odškodnino res prejel Hausmann.

Prodajalec je jamčil za realno existenco posesti, vpisanih v deželno desko in zemljiške knjige, ne pa tudi za njihov obseg, donosnost in pravilen vpis posameznih objektov. Ta določba je bila verjetno eden od vzrokov, da sta pooblaščenca v imenu kupca proti Hausmannu sprožila sodne postopke zaradi goljufije, saj se je izkazalo, da številne v deželno desko in zemljiške knjige vpisane posesti niso bile v Hausmannovi lasti.

Predmet sodnega postopka med Hausmannom in kupcem, ki sta ga zastopala pooblaščenca, je opisal neznani pisec v prispevku v časniku *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči* po zaključku tožbe leta 1851.¹⁰⁰¹ Po njegovih navedbah je moral Hausmann Novo Celje prodati zaradi dolgov, h katerim so prispevali »... neutrudljivo prizadevanje svoje posestvoboljšati, kupovanje še drugih zemljiš, osnovanje mnogih novih obertnij, zlasti pa naprava obširne sviloreje ...«. K boljši prodaji sta po mnenju pisca prispevala pretirano hvaljenje gospostva v Dunderjevem *Štajerskem raju* in dejstvo, da je Hausmannov oskrbnik Franc Pavlič kupcem kot del gospostva pokazal tudi velik pašnik, ki je dejansko pripadal okoliškemu kmetom. Nadalje pisec navaja, da so se knezovi svetovalci (verjetno pooblaščenca Karel princ Salm-Reifferscheidt in Karel Friderik pl. Ruppelin) strinjali s kupnino 870.000 goldinarjev v srebru, kmalu pa naj bi »od več strani« prejeli sporočila, da je novoceljsko gospostvo veliko predrago, in so začeli Hausmanna prepričevati, naj kupnino zniža za 240.000 goldinarjev. Čeprav je že prejel delež kupnine (230.000 goldinarjev), Hausmann kupcem gospostev ni izročil v last, ampak se je začel za prodajo dogovarjati z vojvodo »Bordoskim«,¹⁰⁰² v katerem bi smeli prepoznati pretendenta na francoski prestol Henrika Karla d'Artoisa, vojvodo Bordeauxa in grofa Chamborda (1820–1883), čigar mati Marija Karolina Burbonska, vojvodinja de Berry (1798–1870), je tedaj živela v palači Herberstein v Gradcu in v dvorcu Brunnsee na vzhodu Štajerske.¹⁰⁰³

Spori so naposled pripeljali do tožbe, ki je na celjskem sodišču potekala septembra in oktobra 1851 in v kateri je bil Hausmann oproščen. Ob tem je vredno omeniti, da prvotna kupnina 870.000 goldinarjev ni bila sklenjena za novoceljsko gospostvo, kakor napačno izhaja iz navedb anonimnega pisca, temveč je vključevala tudi gospostvo Landskron. Iz časopisnih člankov in vpisov v deželno desko ni razvidno, kdaj je Konstantin knez Salm-Reifferscheidt-Krautheim prevzel kupljene posesti. Verjetno se je to zgodilo po 30. oktobru 1854, ko naj bi Novo Celje na dražbi kupil za samo 40.100 goldinarjev.¹⁰⁰⁴

¹⁰⁰¹ Vsi podatki v tem odstavku so prevzeti po člankih Iz Celja, *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 9/47, 19. 11. 1851, str. 239, in Iz Celja (Konec porotne sodbe), *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 9/48, 26. 11. 1851, str. 243. O sodnem sporu gl. tudi OROŽEN 1970, str. 257–258.

¹⁰⁰² Iz Celja, *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 9/47, 19. 11. 1851, str. 239.

¹⁰⁰³ Burno življenje svoje prababice Marije Karoline Burbonske, vojvodinje de Berry, je podrobno opisala tudi Eleonora grofica Bardeau; gl. Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 22r–37r.

¹⁰⁰⁴ AT StLA, Landtafel II, Hauptschuldenbuch 24, str. 1123; OROŽEN 1970, str. 258.

V drugem sodnem procesu so Hausmanna obsodili zaradi goljufij in zaprli v celjsko jetnišnico. Tam je 2. marca 1856 umrl za tuberkulozo,¹⁰⁰⁵ že 4. aprila 1853 pa je za jetiko umrla tudi hči Frančiška.¹⁰⁰⁶ Med sodnimi procesi sta Hausmann in njegova hči še vedno bivala v Novem Celju, saj je Frančiška v mrliški knjigi navedena kot hči lastnika Novega Celja, njena smrt v dvorcu pa je razvidna tudi iz spominskih zapisov.¹⁰⁰⁷

Frančiška Hausmann je z oporoko, napisano 1. aprila 1853, podprla bližnji cerkveni ustanovi. Petrovški podružnici žalske župnije je namenila 1000 goldinarjev konvencionalne veljave,¹⁰⁰⁸ vendar so morali prvotne ustanovne obveznosti pozneje zmanjšati na mašo zadušnico na dan zapustnične smrti (4. april) in na tiho mašo na njen god (9. marec), saj je finančna prokuratura v Gradcu leta 1863 ugotovila, da znaša Frančiškina zapuščina samo 276 goldinarjev in 30 krajcarjev avstrijske veljave.¹⁰⁰⁹ Isti finančni organ je tudi ugotovil, da so legati, ki jih je Frančiška Hausmann namenila petrovški in žalski cerkvi, previsoki, zato so jima namesto 6090 goldinarjev lahko izplačali samo 1602 goldinarja.¹⁰¹⁰ Ta sredstva je zapustnica namenila za olepšavo petrovške cerkve, postavitve novega oltarja svoji zavetnici Frančiški Romani v petrovški cerkvi in nove orgle v župnijski cerkvi v Žalcu. Pesnične posmrtno ostanke so 28. junija 1853 prenesli v grobnico baronov Miglio v petrovški cerkvi, njena poslednja volja o postavitvi novega oltarja pa ni bila izpolnjena.

¹⁰⁰⁵ ZIMMERMANN 2016, str. 33.

¹⁰⁰⁶ BUTTOLO 2017, str. 13.

¹⁰⁰⁷ Prim. BUTTOLO 2020, str. 18.

¹⁰⁰⁸ O ustanovah gl. OROŽEN 1880, str. 370–371; MAČEK 2014, str. 874–875.

¹⁰⁰⁹ MAČEK 2014, str. 874–875.

¹⁰¹⁰ MAČEK 2014, str. 875.

DVOREC NOVO CELJE TER KNEZI IN STARI GROFJE SALM-REIFFERSCHIEDT-KRAUTHEIM IN DYCK (1849/1854–1919)

Po Jožefu Ludviku Hausmannu so veleposestvo Novo Celje dobrih šest desetletij posedovali člani visokoplemiške rodbine Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, ki so si v dvorcu uredili svoj drugi dom.¹⁰¹¹ Ob pregledu zgodovine lastnikov Novega Celja ugotovimo, da so knezi in stari grofje Salmi v dvorec končno vnesli plemiško življenje, kakršno je bilo verjetno načrtovano v času graditelja Antona grofa Gaisrucka. Grof Anton je prezgodaj umrl, da bi mu uspelo oživiti vse prostore dvorca, njegov brat in nečak za značilno plemiško življenje na podeželju nista imele sredstev in najbrž tudi ne volje, Hausmann pa je bil v plemiških krogih premalo uveljavljen. Knezi Salmi so se naselili v prostorih gosposkega nadstropja, se s sorodniki in gosti prepuščali družabnemu življenju v za to namenjenih salonih, v času velikih družinskih obiskov pa so gostje najbrž uporabljali tudi sobe zgornjega mezanina (sl. 219).

Salmovega obdobja ni popisal tako gostobeseden pisec, kot je bil Venčeslav Jurij Dunder, zato pa je toliko dragocenejša družinska kronika, ki jo je okrog leta 1970 napisala Eleonora grofica Bardeau, rojena princesa Salm (1901–1976), ki je otroštvo preživela v dvorcu Novo Celje.¹⁰¹² Grofica Bardeau je bila nadarjena kronistka, ki je življenje v Novem Celju opisala iz družinske perspektive, po spominu in pripovedovanju prednikov. Najnatančnejši so opisi zadnjih dveh desetletij Salmovega posedovanja dvorca, grofica pa se je na kratko posvetila tudi obdobju svojega deda kneza Leopolda. V kroniki je tudi nekaj navedb o tedanji opremljenosti in rabi prostorov v dvorcu. Za proučevanje opreme so zelo pomembne fotografije in razglednice, ki jih je nalepila v rokopis in na katerih je prikazan dvorec pred prodajo leta 1919. Ob pisanju kronike se je grofica opirala na svoj dnevnik, ki je ohranjen v družinski lasti in v katerega je nalepila svoje risbe, na katerih je med drugim upodobila tudi Novo Celje.

¹⁰¹¹ Za genealoške podatke o veji Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck gl. FAHNE 1866, str. 122. V nadaljevanju je rodbinsko ime večinoma okrajšano v Salm, opuščena pa je tudi dosledna raba naziva knez in stari grof, saj se tudi v sočasnih vpisih v matične knjige, časopisnih prispevkih in drugih pisnih virih večinoma pojavlja samo naziv knez. Naziv stari grof je zapisan samo, kadar je v viru izrecno naveden. Naziv knez je sicer smel uporabljati samo vsakokratni lastnik fidejkomisa, medtem ko so bili njegovi otroci principi oziroma princeze.

¹⁰¹² Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika. Gl. tudi op. 579.

219. Dvorec Novo Celje, razglednica iz okrog 1918, Medobčinska splošna knjižnica Žalec
(© Medobčinska splošna knjižnica Žalec)

KONSTANTIN KNEZ IN STARI GROF SALM-REIFFERSCHIEDT-KRAUTHEIM

Po dosedanjem védenju naj bi Novo Celje kupil knez Leopold Salm, ki je pred prihodom v Novo Celje bival v dvorcu Hersberg (tudi Herschberg) ob Bodenskem jezeru v takratni Veliki vojvodini Baden, po letu 1854 pa naj bi sedež prestavil v Novo Celje.¹⁰¹³ Vendar je iz kupoprodajne pogodbe, sklenjene med Hausmannom in pooblaščenca Salmovega družinskega upravnega sveta, ter družinske kronike razvidno, da se je za nakup Novega Celja odločil že Leopoldov oče Konstantin knez in stari grof Salm-Reifferscheidt-Krautheim (sl. 220). Po mnenju grofice Bardeau je za finančne posle ne preveč nadarjeni knez Konstantin Novo Celje kupil že leta 1830,¹⁰¹⁴ ne da bi si posestvo prej ogledal. Zaradi brošure (to je Dunderjevega *Štajerskega raja*) je bil knez Konstantin prepričan, da bo z nakupom dobil nekaj dvorcev in 6000 hektarjev posesti, potem pa je bil razočaran, ko se je izkazalo, da je kupil samo 300 hektarjev posesti in samo en двореc, ki je

¹⁰¹³ ZIMMERMANN 2016, str. 33.

¹⁰¹⁴ Letnica je napačna. Iz nadaljevanja sledi, da se je knez Konstantin za nakup zagotovo odločil po izidu Dunderjevega *Štajerskega raja*, torej po letu 1847.

bil sicer zelo velik. Zaradi te navedbe grofice Bardeau sklepamo, da Hausmann pred dejansko predajo novoceljske posesti knezu Salmu drugim kupcem ni prodal samo gospostva Landskron in hiše v Brucku ob Muri, temveč tudi двореc Plevna in druge posesti, ki so nekoč sodile h gospostvu, na primer pristavo in svobodno hišo v Žalcu.

Knezu Konstantinu, ki je leta 1831 podedoval očetove posesti,¹⁰¹⁵ je ob koncu tridesetih let 19. stoletja grozil finančni zlom, zato so ustanovili družinski upravni svet, ki so ga sestavljali Karel princ Salm, ritmojster avstrijske vojske Karel Friderik pl. Ruppelin in Sigismund baron Bodmann, ki je bil zadolžen tudi za posebno varuštvo otrok kneza Konstantina.¹⁰¹⁶ Po prodaji podedovanih posesti badenski vladi je družinski upravni svet leta 1845 kupil gospostvo Hersberg ob Bodenskem jezeru in se leta 1849 odločil za nakup Hausmannovih gospostev Novo Celje in Landskron.¹⁰¹⁷ Vsem trem pooblaščenca je knez Konstantin 10. junija 1849 v Konstanci podpisal pooblastilo za nakup štajerskih posesti z nalogo, da jih pridobijo po najnižji možni ceni in pod za rodbino Salm najugodnejšimi pogoji.¹⁰¹⁸ V dokumentih in časopisnih člankih sta kot pooblaščenca navedena samo princ Karel Salm in ritmojster Ruppelin, medtem ko se baron Bodmann tedaj najbrž ni mudil na Štajerskem. Kakor je bilo že navedeno, so bili po podpisu kupoprodajne pogodbe leta 1849 proti Jožefu Ludviku Hausmannu uvedeni sodni postopki. Po zaključenih postopkih knezi Salmi niso kupili vseh v pogodbi navedenih Hausmannovih posesti, kupljeno posest pa so verjetno prevzeli leta 1854.

Grofica Bardeau o prvih letih življenja knezov Salmov v dvorcu Novo Celje ni poročala, omenila pa je, da sta imela knez Konstantin in njegova soproga kneginja Šarlota, rojena princeza Hohenlohe-Bartenstein-Jagstberg (1808–1873), štiri sinove in štiri hčere in da je družina po

220. Franz Müller: portret Konstantina kneza in starega grofa Salm-Reifferscheidt-Krautheima, 1850, zasebna last (© zasebni arhiv)

¹⁰¹⁵ Knez Konstantin je po očetu Francu Viljemu podedoval urade Krautheim, Ballenberg, Gronsfeld in prošitjo Gerlachsheim s skupaj 12.000 podložniki; gl. BREMER 1959, str. 202.

¹⁰¹⁶ BREMER 1959, str. 203; AT StLA, Landtafel II, tomus 214, fol. 269r.

¹⁰¹⁷ BREMER 1959, str. 203.

¹⁰¹⁸ AT StLA, Landtafel II, tomus 214, fol. 269v–271r.

pojmovanju tistega časa živela v skromnih razmerah.¹⁰¹⁹ Od opreme, ki so jo iz dvorca Hersberg prenesli v Novo Celje, lahko identificiramo samo družinske portrete, ki so sedaj v lasti grofov Bardeaujev v gradu Kornberg. Grofica Bardeau je navedla, da je v njeni lasti 17 posameznih in skupinskih portretov družinskih članov, ki jih je njena prababica Šarlota naročila pri slikarju Franzu Müllerju; ta je kot hišni slikar deloval v dvorcu Hersberg.¹⁰²⁰ Prevladujejo portreti otrok kneza Konstantina in kneginje Šarlote, zlasti sinov Franca Karla (1827–1860), Ota (1829–1858), Leopolda (1833–1893) in Friderika (1843–1866). Na Müllerjevem portretu iz leta 1849 sta v uniformah upodobljena brata Franc Karel, bodoči lastnik Novega Celja, in Oto; med njima stoji tedaj trinajstletni prav tako bodoči lastnik Novega Celja, knez Leopold Salm (sl. 221).

221. Franz Müller: portret princev Franca Karla, Leopolda in Ota Salm-Reifferscheidt-Krautheim, 1849, zasebna last (© zasebni arhiv)

Trije bratje častniki so se zagotovo vsaj občasno pridružili staršem in sestri Eleonori (1836–1922) v Novem Celju, kar sklepamo iz navedbe grofice Bardeau, da je bil Oto, ki je leta 1858 storil samomor, pokopan pred obzidjem celjskega pokopališča. Kneginja Šarlota je najbrž tudi v Novem Celju veliko časa posvetila slikarstvu, medtem ko ji je hči Eleonora brala (sl. 222). Od vseh članov družine je Eleonora največ časa preživela v Novem Celju. Sprva je živela z materjo, nato z bratom Leopoldom, ki jo je zelo cenil in naj bi se z njo razumel bolje kot s svojo drugo soprogo Kristino.¹⁰²¹ Na svakinjino pobudo se je triinštiridesetletna Eleonora leta 1879 poročila z baronom Stanislavom Bourguignonom. Čeprav se je želela poročiti v »očarljivi rokokojski« novoceljski grajski kapeli, sta se na željo svakinje Kristine poročila v petrovski cerkvi. S stotnikom Bourguignonom, ki naj bi si s poroko obetal napredovanje v vojaški karieri in hvalisanje pred prijatelji, da se je poročil s princeso, sta po poroki odpotovala na Dunaj. Eleonora se je po nekaj mesecih neuspešnega zakona preselila v stanovanje na ulici Beethovenstrasse 25 v Gradcu, vendar je tudi pozneje skrbela za otroke soprogo

¹⁰¹⁹ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 6r.

¹⁰²⁰ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 6v.

¹⁰²¹ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 8v.

222. Kneginja Šarlota in princesa Eleonora Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, zasebna last (© zasebni arhiv)

223. Eleonora baronica Bourguignon in princesa Eleonora Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, 1905, zasebna last (© zasebni arhiv)

hčere iz prvega zakona Amy baronice Wittenbach, ki jih grofica Bardeau imenuje novoceljske sosede,¹⁰²² saj so posedovali posestvo Ojstrica.¹⁰²³ Eleonora je pogosto bivala v Novem Celju tudi v času svojega brata Leopolda, saj je skrbela za njegova sinova Alfreda in Jurija. Pozneje, ko je bil dvorec v lasti nečaka Jurija, je Eleonora v Novem Celju poleti preživela vsaj mesec ali dva in se posvečala trem Jurijevim hčeram (sl. 223).

Po smrti kneza Konstantina Salma leta 1856 je Hersberg in Novo Celje podedoval najstarejši sin Franc Karel knez in stari grof Salm-Reifferscheidt-Krautheim,¹⁰²⁴ vendar v štirih letih lastništva ni imel vpliva na svoje posesti. Grofica Bardeau je poročala o njegovi tragični usodi

¹⁰²² Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 8v.

¹⁰²³ Po navedbah Hansa Pircheggerja (PIRCHEGGER 1962, str. 189) so baroni Wittenbachi Ojstrico posedovali med letoma 1846 in 1908.

¹⁰²⁴ BREMER 1959, str. 204.

v bojih s Poljaki, po katerih so ga za dve leti zaprli v neko trdnjavo.¹⁰²⁵ V jetniški celici se je okužil z možgansko tuberkulozo in imel tudi po vrnitvi domov psihične težave.¹⁰²⁶ Umrl je leta 1860, dve leti prej pa je umrl tudi drugi sin Oto, ki je bil naslednji v vrsti za dedovanje. Zato je posesti 24. marca 1860 podedoval tretji sin Leopold, ki je bil v mladosti gojenec viteške akademije v Bedburgu, potem pa je v Paderbornu vstopil v jezuitski red.¹⁰²⁷ Grofica Bardeau je zapisala, da je po smrti starejših bratov princ Leopold, ki je pred tem vstopil v jezuitski red in že prejel nižje posvečenje, romal v Rim in prosil papeža za odvezo danih zaobljub. Papež je uslišal njegovo prošnjo, saj bi sicer Leopoldova veja Salm-Reifferscheidt-Krautheim v moški liniji izumrla. Najmlajši brat Friderik se je leta 1866 boril v bitki s Prusi pri Hradcu Králové, po kateri je obveljal za pogrešanega.¹⁰²⁸

LEOPOLD KNEZ IN STARI GROF SALM-REIFFERSCHIEDT-KRAUTHEIM IN DYCK

Knez Leopold se je 21. avgusta 1862 v Gradcu poročil z Ano grofico Thurn Valsassina-Como-Vercelli (1837–1864), hčerjo Jurija grofa Thurn-Valsassine in Marije Emilije grofice Chorinsky (sl. 224). Poročila sta se v župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika ob Grabnu, h kateri je sodila hiša z naslovom Rosenberg 1266, ki jo je imel knez Leopold tedaj v lasti ali najemu.¹⁰²⁹ Knez je v poročno knjigo vpisan kot posestnik in cesarsko-kraljevi stotnik, česar v družinski kroniki ne zasledimo. Verjetno se je v vojsko vključil po izstopu iz jezuitskega reda. Cesarsko dovoljenje za poroko je bilo 12. julija 1862 izdano v Laxenburgu, pričali pa so Rudolf grof Wr̄bna, Hugo stari grof Salm-Reifferscheidt-Raitz in Jurij Friderik grof Thurn-Valsassina. Leopoldovo nevesto Ano je grofica Bardeau opisala kot modrooko in rdečelaso lepotico.¹⁰³⁰ Njen portret je bil še desetletja po njeni smrti razstavljen na slikarskem stojalu v Zemeljski sobi dvorca Novo Celje in je še danes v družinski lasti (sl. 225).

Knezu Leopoldu in kneginji Ani se je 23. junija 1863 v Novem Celju rodil sin Alfred,¹⁰³¹ mlajši Jurij pa je bil 2. julija 1864 rojen v Gradcu in krščen v cerkvi ob Grabnu.¹⁰³² Nekaj mesecev

¹⁰²⁵ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 6r.

¹⁰²⁶ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 6r.

¹⁰²⁷ Gl. FAHNE 1866, str. 122; BREMER 1959, str. 204.

¹⁰²⁸ Grofica Bardeau je Leopoldovo romanje postavila v čas po smrti vseh bratov (torej po 1866), kar ne more biti pravilno, saj je Leopold leta 1860 podedoval posesti in se leta 1862 poročil. Knez Leopold je prejel papeževo odvezo, čeprav je bil najmlajši brat Friderik tedaj še živ. Prim. Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 6v.

¹⁰²⁹ AT DAGS, Graz-Graben, Trauungsbuch, IV, 1846–1872, pag. 153.

¹⁰³⁰ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 8r.

¹⁰³¹ Žalski župnik Anton Plečnik ga je 25. 6. 1863 krstil z imeni Alfred Georg Constantin Leopold Prosper Josef Maria; gl. SI NŠAM, Žalec, Krstna knjiga, 1851–1870, pag. 141.

¹⁰³² AT DAGS, Graz-Graben, Taufbuch, VII, 1854–1868, pag. 160.

224. Leopold stari grof in knez Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, zasebna last (© zasebni arhiv)

225. Portret kneginje Ane Salm-Reifferscheidt-Krautheim, okrog 1862, zasebna last (© zasebni arhiv)

226. Kneginja Kristina Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, zasebna last (© zasebni arhiv)

227. Interier v hiši grofice Bardeau s kosi pohištva iz Novega Celja (© zasebni arhiv)

po njegovem rojstvu je kneginja Ana umrla za tuberkulozo, ki naj bi jo dobila zaradi prehlada na nekem plesu.¹⁰³³ Kakor njena tašča kneginja Šarlota se je tudi kneginja Ana posvečala slikarstvu; v lasti njene vnukinje grofice Bardeau sta bila na primer portreta Aninih svakinj.¹⁰³⁴

Knez Leopold se je 5. maja 1866 v drugo poročil, tedaj s Kristino grofico Spiegel-Dusenberghanxleden (1846–1935) iz rodbine, ki je imela posesti na Češkem, med drugim gospostvo Višňové v bližini Znojma (sl. 226). Po mnenju grofice Bardeau je kneginja Kristina iz domovine v Novo Celje prinesla češko veselje do življenja in nenasitno željo po druženju.¹⁰³⁵ Takoj po njenem prihodu v Novo Celje se je dvorec spremenil v družabno srečevališče vseh sosedov, kar njenemu soprogu ni najbolj ustrezalo. Zakoncema sta se rodili hčeri Mimi in Rosa. Kneginja Kristina je po Leopoldovi smrti večinoma živela v Angliji, vendar je vsako leto obiskala pastorka in hčeri v njihovih gradovih. Grofica Bardeau se je spominjala, da je kneginja Kristina ob vsakoletnem obisku v dvorec Novo Celje vnesla elegantno svetovljansko atmosfero.¹⁰³⁶ Kljub delu na polju so ji morali služabniki vedno pripraviti kočijo za obiske novoceljskih sosedov, če pa ni mogla dobiti konj, se je k uro ali dve oddaljenim dvorcem podala peš, v mehkih oblačilih, z ogromnim klobukom, senčnikom in v dolgih

ozkih rumenih čevljih.¹⁰³⁷ Vsak dan se je srečevala z znanci, ki so jo imeli radi, saj je bila prijazna in ljubezniva. Domnevati smemo, da je priljubljena gostja v Novem Celju bivala v najodličnejši sobi za goste, to je vzhodno od dvorane, v Vodni sobi z Lerchingerjevimi slikanimi tapetami.¹⁰³⁸

O gradnjah in opremljanju Novega Celja v času kneza Leopolda lahko izluščimo samo nekaj drobcov. Kakor je bilo že navedeno v obravnavi domnevne Lerchingerjeve stropne poslikave v slavnostni dvorani, smemo sklepati, da so morali baročno konstrukcijo stropa zamenjati z novo zaradi poškodb po potresu leta 1877 ali manj verjetno leta 1895.¹⁰³⁹ Ob predpostavki, da je bila konstrukcija poškodovana ob potresu leta 1877, ki je prizadel celjsko območje, je bila zamenjava stropa največji gradbeni poseg kneza Leopolda v dvorcu Novo Celje. Knez Leopold je v začetku maja 1879 iz Rima prinesel relikvije device in mučenice sv. Saturnine, ki so jih izpostavili na oltarju v kapeli.¹⁰⁴⁰ V času kneza Leopolda so za dvorec verjetno kupili tudi nekaj kosov pohištva, ki so sedaj v Španiji. Med njimi je lestenec, ki so ga v reviji *Decoration* datirali v čas cesarice Elizabete (sl. 227). Na fotografiji se zdi, da so bile gosto postavljene roke lestence iz valjane kovinske žice pozlačene in okrašene s pozlačenimi lesenimi aplikami. Na izrezljanih aplikah je prepoznavno stilizirano akantovo listje. Na fotografiji iz časa pred letom 1920 je razvidno, da je bil lestenec v času knezov Salmov nameščen nad jedilno mizo ob zahodni steni Ognjene sobe. Miza s sabljastimi nogami v španski reviji se razlikuje od tiste, ki je bila pod lestencem fotografirana v Novem Celju, garnitura oblazinjenih stolov pa je identična. Stoli so podobni neoklasicističnim stolom, kakršne so v drugi polovici 18. stoletja po angleških vzorih izdelovali v Benetkah, vendar s fotografije ni mogoče presoditi, ali so iz druge polovice 18. ali druge polovice 19. stoletja in ali so jih za dvorec naročili Salmi.¹⁰⁴¹ Sprednji nogi stolov sta usločeni (*en cabriole*) in v zaobljenem delu okrašeni s pozlačeno ornamentiko. Z ravnima zadnjima nogama, ki imata pravokotni profil, ostro posnete vogale in aplikacije v spodnjem delu, sta povezani z razgibanim veznikom v obliki črke H. Vezniki v času, ko so stoli nastali, niso bili več običajni, saj so zmanjšali vtis elegance, čeprav so prispevali k trdnosti stola. Pokončni nosilni letvi hrbtnega naslona sta rahlo upognjena. Sredinske letve naslona posnemajo obliko predrtega balustra in so opremljene s pozlačenimi paličastimi profili. Vrh hrbtna je okrašen s pozlačeno palmeto.

¹⁰³³ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 8r.

¹⁰³⁴ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 8r.

¹⁰³⁵ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 8r.

¹⁰³⁶ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 48r.

¹⁰³⁷ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 48r.

¹⁰³⁸ Funkcija Vodne sobe kot sobe za goste je navedena v družinski kroniki, fol. 44r.

¹⁰³⁹ O potresih gl. RIBARIČ 1994, str. 65, 70, 151.

¹⁰⁴⁰ OROŽEN 1880, str. 375.

¹⁰⁴¹ Za pomoč pri opredelitvi in dataciji stolov se zahvaljujem kolegu Boštjanu Roškarju.

KNEZ LEOPOLD IN HMELJARSTVO V SAVINJSKI DOLINI

V času kneza Leopolda so na novoceljskem posestvu začeli gojiti hmelj, kar je imelo za razvoj Savinjske doline daljnosežne posledice. Pobuda za nasade hmelja in njihovo razširitev po Savinjski dolini je kompleksno vprašanje za gospodarske zgodovinarje, zato se bomo tukaj oprli samo na pričevanja družinskih članov, ki so bila objavljena v mariborskem časniku *Slovenski gospodar*.¹⁰⁴² Eleonora baronica Bourguignon je v pismu nečaku Juriju knezu Salmu poročala, da je knez Leopold v Novo Celje povabil patra Petra Hörnesa, domačega kaplana njune matere Šarlote kneginje Salm in upravitelja gospostva Hersberg. Knez Leopold je patra visoko cenil zaradi gospodarskega znanja in izkušenosti. Pater Hörnes je v Novem Celju proučil prst in klimatske razmere ter priporočil zasaditev hmelja. Nato se je vrnil v Hersberg in tamkajšnjega vrtnarja Josefa Bilgerja poučil, kako se zasadi hmeljišče, knez pa je Bilgerja zaposlil kot oskrbnika v

228. Portret upravitelja Josefa Bilgerja
(© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

229. Grb patricijske rodbine Bilger
(© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

¹⁰⁴² Vsi podatki v tem odstavku so povzeti po nepodpisanem podlistku Komu se ima Savinjska dolina zahvaliti za hmelj?, objavljenem leta 1911 v mariborskem časniku *Slovenski gospodar*.

Novem Celju (sl. 228–229). Bilger je po Hörnesovih navodilih zasadil hmelj na njivi pred dvorcem, vendar se je poskus obnesel šele na neki drugi njivi. Jurij knez Salm se leta 1911 ni spomnil časa zasaditve, vendar je menil, da se je to zgodilo v poznih šestdesetih letih 19. stoletja, spomnil pa se je tudi obiskov patra Hörnesa, katerega je imenoval »kaplan tete Eleonore« in ki je v Novem Celju preverjal uspeh novih nasadov. Knez Jurij je tudi navedel, da je nekaj let pozneje (to je v zgodnjih sedemdesetih letih) Josef Bilger na pobudo kneza Leopolda znanje predal baronoma Hackelbergu (lastniku Prebolda) in Warsbergu (lastniku Pakenštajna), pozneje pa tudi drugim. Pater Hörnes je bil nazadnje v Novem Celju leta 1886 in je umrl tri leta pozneje v Nemčiji, Josef Bilger pa je zaradi nesporazumov izstopil iz knezove službe in umrl v Žalcu. Knez Leopold je bil 21. maja 1881 izvoljen za podpredsednika Južnoštajrskega hmeljarskega društva, ki sta ga leto prej ustanovila Janez Hausenbichler in Karel pl. Haupt.¹⁰⁴³

Težnja Leopolda kneza Salma po izboljšanju gospodarske donosnosti Novega Celja je bila najbrž tudi posledica dejstva, da se v desetletju pred njegovim prevzemom dediščine novoceljskemu gospodarstvu niso veliko posvečali. Domnevati smemo, da so gospodarstvo zanemarjali v času sodnih procesov proti Hausmannu in v času knezov Konstantina in Franca Karla, nekdanji Hausmannovi obrati pa najbrž tudi niso več delovali.

DEDOVANJE MAJORATA DYCK

Leta 1888 je s knezom Alfredom Jožefom izumrla v 17. stoletju ustanovljena knežja linija Salm-Reifferscheidt-Dyck (sl. 230). Majorat je podedoval daljni sorodnik izumrle linije, knez in stari grof Leopold, ki se je odtlej imenoval knez Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck. Dedovanje je prineslo velike družinske spremembe, saj so se knez Leopold, soproga Kristina, starejši sin Alfred in obe hčeri preselili v dvorec Dyck v Porenju (sl. 231), posestvo Novo Celje pa je podedoval Leopoldov mlajši sin Jurij. Prihod knežje družine v Dyck so 23. septembra 1888 obeležili z veličastno

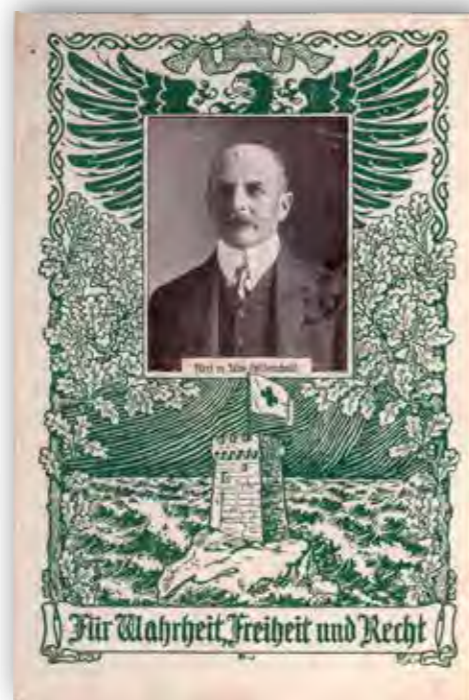

230. Grb knezov Salm-Reifferscheidt-Dyck v dvorcu Dyck
(Wikimedia Commons)

¹⁰⁴³ KREŽE 2017, str. 404.

231. Dvorec Dyck, razglednica, zasebna last (© zasebni arhiv)

232. Alfred knez in stari grof Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, zasebna last (© zasebni arhiv)

slovesnostjo, v kateri so sodelovali konjeniki, sprevodi strelskih društev in brambovcev, pihalni godbi, pevska društva, šolarji in duhovniki.¹⁰⁴⁴ Knezovo kočijo so spremljali zvoki glasbe in grme-nje topov, po knezovem nagovoru v slavnostni dvorani dvorca Dyck je zvečer sledil še sprevod z baklami ob spremljavi pevcev in glasbenikov. Majorat Dyck je po očetu dedoval starejši sin Alfred (sl. 232), poročen z Mario grofico Bellegarde. Njegova uspešna politična kariera se je končala s smrtjo v avtomobilski nesreči leta 1924. Za Novo Celje je pomemben njegov mlajši brat Jurij.

JURIJ KNEZ IN STARI GROF SALM-REIFFERSCHIEDT-KRAUTHEIM

V Gradcu rojeni knez Jurij je otroštvo preživel v Novem Celju. V starosti devetih let so Jurija in starejšega brata Alfreda poslali na šolanje v jezuitski kolegij Kalksburg na Dunaju. Grofica Bardeau je zapisala, da je bil njen oče Jurij v Kalksburgu in pod vplivom tete Eleonore vzgojen v zglednega nemškega katoliškega plemiča, zvestega soprogi, veri, cesarju in domovini (sl. 233).¹⁰⁴⁵

Obdobje kneza Jurija v Novem Celju je popisano v družinski kroniki njegove hčere Eleonore grofice Bardeau, proučujemo ga lahko tudi na podlagi časopisnihotic in fotografij. Po odhodu sorodnikov v Porenje leta 1888 je knez Jurij pridobil avstrijsko državljanstvo in opravil državni izpit, saj se je nameraval zaposliti kot državni uradnik v Gradcu. Dve leti po poroki je služboval v državnem namestništvu v Gradcu in s soprogo živel v vili na ulici Elisabethstrasse, potem pa sta se preselila v Novo Celje in knez Jurij se je posvetil novoceljskemu gospodarstvu.

Knez Jurij in Blanka Lucchesi Palli dei Principi di Campofranco (1865–1943) sta se poročila 28. septembra 1889 v dvorcu Brunnsee (sl. 234). Po poroki je par občasno bival v Novem Celju, o

233. Jurij knez in stari grof Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, zasebna last (© zasebni arhiv)

¹⁰⁴⁴ BREMER 1959, str. 204.

¹⁰⁴⁵ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 50r.

234. Knez Jurij in kneginja Blanka Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, 1889, zasebna last (© zasebni arhiv)

čemer je poročal tudi neznan pisec v časniku *Slovenec*.¹⁰⁴⁶ Iz zapisa je razvidno, da so novega lastnika in njegovo soprogo sprejeli prav tako slovesno kakor njegovega očeta v dvorcu Dyck. Ducat kmečkih fantov v narodni noši ga je na konjih spremljalo od Drešinje vasi do dvorca, kjer so ga pričakali duhovniki, žalski trški svet, učitelji z učenci in številno občinstvo. Salm se je županu Hausenbichlerju za njegov govor zahvalil v slovenskem jeziku in med drugim poudaril, da bo tudi v prihodnje, kar je bil doslej: »pravi Savinjecan«. Po stalni preselitvi v Novo Celje leta 1891 so se zakoncema rodile hčere Jožefa (1893–1944), Rosa (1895–1964) in Eleonora (1901–1976) (sl. 235). Knez Jurij se je v Novem Celju zelo intenzivno posvetil gospodarjenju. Po pripovedovanju hčere Eleonore ga je obdelovanje 150 hektarov velikega posestva zaposlovalo od jutra do večera, pri čemer se je z železno voljo zoperstavljal fizičnim slabostim.¹⁰⁴⁷ Ker naj bi imel manj sposobnega oskrbnika, je moral sam nadzorovati pridelavo in sušenje hmelja. Hči se je spominjala, da se je ob večerih prepoten vračal iz nasadov hmelja. Jeseni so po njenem pripovedovanju prihajale pisano oblečene hrvaške obiralke, ki so ure in ure prepevale otožne, vendar lepo zvenceče melodije. Ob zaključku obiranja hmelja je kneginja Blanka vsako leto organizirala tombolo. Knez Jurij se je intenzivno posvečal gospodarjenju do leta 1908, ko je večino zemljišč okrog Novega Celja prodal.¹⁰⁴⁸ Njegova hči v kroniki ni navedla vzrokov za prodajo.

¹⁰⁴⁶ Podatki so povzeti po članku Iz Žalca, *Slovenec. Političen list za slovenski narod*, 17/239, 17. 10. 1889, str. 3.

¹⁰⁴⁷ Vsi podatki v tem odstavku so povzeti po Družinski arhiv grofov Bardeau, grad Kornberg, družinska kronika, fol. 44v–50v.

¹⁰⁴⁸ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 50r–50v.

235. Princeze Josa, Rosa in Eleonora Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, 1910, 1913, zasebna last (© zasebni arhiv)

Knez Jurij in soproga Blanka sta se pozimi z zaprto in z okni opremljeno kočijo z dvema konjema vozila v Celje, v žalsko cerkev in v romarsko cerkev v Petrovče, v kateri sta po hčerinem pripovedovanju ustanovila večno kaplansko mesto.¹⁰⁴⁹ Dodala je, da še po sedemdesetih letih (to je okrog leta 1970) v petrovški cerkvi visijo tri srebrna uokvirjena srca z imeni njunih hčera.¹⁰⁵⁰ Iz ustanovnih listin, ohranjenih v Nadškofijskem arhivu Maribor, je razvidno, da je knez Salm kot neimenovani dobrotnik lavantinskemu škofijskemu ordinariatu daroval 10.000 goldinarjev

¹⁰⁴⁹ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 50r.

¹⁰⁵⁰ Po moji vednosti srebrna srca, ki so bila v cerkvi še okrog leta 1970, niso ohranjena.

avstrijske veljave, ki jih je naložil 1. julija 1891 z obligacijo državnega dolga.¹⁰⁵¹ Iz obresti naloženega kapitala so morali vzdrževati drugega kaplana žalske župnije, ki je moral glede na odločitev škofijskega ordinariata prebivati v Petrovčah ali Žalcu, podrejen pa je bil žalskemu župniku. Pri vsakodnevni maši je moral izreči *Memento* za neimenovanega dobrotnika in njegove sorodnike. V petrovški cerkvi je moral na nedelje in praznike opraviti zgodnjo mašo, kakor je bilo v navadi v Petrovčah, ob delavnikih pa je moral brati tiho mašo. Ustanovno pismo in akceptacijska listina sta bila izstavljeni 1. oktobra 1893, ordinariatska konfirmacija pa 23. aprila 1894. Z mašno ustanovo v petrovški cerkvi je knez Salm nadaljeval s tradicionalno podporo lastnikov novoceljskega gospostva tej romarski cerkvi. Glede na pozneje podarjena tri srebrna srca pa sklepamo, da je bila mašna ustanova povezana tudi s priprošnjo Jurija in Blanke Salm Petrovški Materi Božji, da bi se jima v zakonu rodili otroci.

DVOREC IN VRT V ČASU KNEZA JURIIJA

Po pripovedovanju grofice Bardeau se je njena umetniško nadarjena mati Blanka z velikim veseljem posvečala postopnemu obnavljanju dvorca.¹⁰⁵² Po njenih navodilih so pročelja obarvali s »schönbrunnsko« rumeno, polkna pa z zeleno. Težke slope v pritličju so obarvali belo, stene dvoramnega stopnišča z rožnato in belo, medtem ko so bile baze slopov sive. Iz kronike je razvidna raba nekaterih prostorov v pianu nobile, saj je grofica Bardeau poudarila, da je v otroštvu občudovala sprejemnice s štukiranimi stropi in belo-zlatimi pečmi. V sobi s kitajskimi tapetami (*mit japanischen Aquarellbildern*) je imela njena mati svoj mali salon. Na fotografiji (sl. 236) so vidni preproga s cvetličnim vzorcem, vaza s cvetjem na visokem podstavku ter miza in stoli, ki so verjetno izhajali še iz časa grofov Gaisruckov in so še vedno v družinski lasti Salmovih potomcev. V Zemeljski sobi so Salmi uredili kadilnico in

236. Mali salon kneginje Blanke, fotografija iz časa pred 1919, zasebna last (© zasebni arhiv)

¹⁰⁵¹ MAČEK 2014, str. 889.

¹⁰⁵² Vsi podatki v tem odstavku so povzeti po Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 44r.

jo po dveh ohranjenih fotografijah sodeč opremili tudi s pisalno mizo kneza Jurija, odlagalno mizico, gugalnikom, sedežno garnituro in ob zahodno steno postavljene kosi pohištva, na katerih so razstavili številne fotografije. V Ognjeni sobi je bila jedilnica z že opisano mizo, stoli in lestencem.¹⁰⁵³ Slikane tapete na južni steni Zemeljske sobe so delno zakrili s kredenčnima omaricama, ki so ju pozneje prestavili v sobo s kitajskimi tapetami.¹⁰⁵⁴ Na kredenčnih omaricah so Salmi razpostavili družinski porcelan. Na rabo Vodne sobe za prenočevanje gostov opominjajo fotografije iz časa okrog 1930, saj so slikane tapete na zahodni steni delno zakrili z garderobno omaro in obstensko umivalno omarico. Omara s stebričkoma ob straneh in balustradno ograjo na vrhu je značilna za obdobje empira in bidermajerja in so jo v dvorec verjetno prinesli knezi Salmi. Za sosednjo sobo so Salmi napačno domnevali, da je Gaisruckom za slikane tapete z upodobitvijo zraka zmanjkalo denarja, vendar iz kronike ni razvidno, kako so Salmi sobo uporabljali. Enako velja za druge sobe pianu nobile. Grofica Bardeau je navedla samo, da so bila visoka vrata rjava in okrašena z zlatimi letvicami.

Po mnenju grofice Bardeau je bil najlepši prostor rožnato-belo-zlata slavnostna dvorana, v kateri so bili po njenih besedah nadnaravno veliki portreti Gaisruckov z lasuljami *allonge*, v baročnih oblačilih in svilenih nogavicah, samo zadnji tega imena in linije, Vincenc grof Gaisruck, ki je zakrivil propad svoje družine in prodajo Novega Celja, je bil upodobljen v napoleonskem stilu s kratko pristriženimi črnimi lasmi, v belih hlačah in rdečem fraku (sl. 237–238). Dvorana je bila osvetljena z lesenimi stoječimi svečniki in lestenci, ki bi jih po fotografijah sodeč lahko kupili v Muranu. Salmi so ob južno steno dvorane postavili nekaj naslanjačev in mizico z družinskimi fotografijami in naslikanim portretom princese Eleonore, poznejše grofice Bardeau

237. Dvorana dvorca Novo Celje, fotografija iz časa pred 1919, zasebna last (© zasebni arhiv)

¹⁰⁵³ Za opis gl. poglavje o knezu Leopoldu.

¹⁰⁵⁴ Za opis gl. poglavje o baronu Turkoviću.

238. Dvorana dvorca Novo Celje, fotografija iz časa pred 1919, zasebna last (© zasebni arhiv)

(sl. 239).¹⁰⁵⁵ Dvorano so opremili tudi s pletenimi naslanjači, ki so jih razvrstili ob pletene mize ter rokokojske ali neorokokojske mizice. Na enem od teh naslanjačev so fotografirali enoinpolletno princeso Eleonoro (sl. 240), zato lahko pletene sedežne garniture datiramo v čas pred letom 1902. Grofica Bardeau je tudi napisala, da je dvorana edini v prvotni podobi ohranjen prostor, ki je v času njenega zapisa (to je okrog leta 1970) služil pacientom novoceljske bolnišnice za jedilnico. Ni povsem jasno, ali je treba njeno navedbo, da se od časa do časa s hrepenenjem po preteklosti prikrade v dvorano, kjer so z družino preživeli toliko srečnih ur, razumeti dobesedno ali v prenesenem pomenu. Zagotovo pa je Novo Celje obiskala tudi po drugi svetovni vojni, saj je v družinsko kroniko nalepila vsaj eno od med- ali povojnih fotografij dvorca.

Grofica Bardeau v kroniki ne navaja, v katerih prostorih dvorca so imeli Salmi spalnice in druge intimne prostore. Domnevamo, da so v ta namen – enako kot Jožef Ludvik in Frančiška Hausmann – uporabili sobe v vzhodnem delu piana nobile. Del osebja je verjetno prebival v spodnjem mezaninu, saj v Salmovem času niso več potrebovali sodstvu namenjenih prostorov. V prostorih zgornjega mezanina pa so verjetno vsaj v času velikih družinskih srečanj stanovali gostje.

Salmi so se posvetili tudi vrtu pred južnim pročeljem dvorca. Na novoletni voščilnici, ki sta jo *Blanche* in *Georges* poslala enemu od sorodnikov za leto 1899 in je torej nastala najpozneje leta 1898, je pritličje južne fasade gosto obraščeno z bršljanom (gl. sl. 82). Pred dvorcem so okrog osrednjega krožnega nasada uredili peščene poti. Zasnova južnega vrta je še bolj razvidna na sliki kneginje Blanke (sl. 241). Rumeno obarvana fasada dvorca z zelenimi polkni je do višine spodnjega mezanina obrasla z bršljanom. Pred njo so geometrijsko zasnovane zelenice, obrobene s peščenimi potmi in premišljeno zasajene s cvetjem in nizkim grmičevjem. V smeri proti Savinji

¹⁰⁵⁵ Portret je ohranjen v gradu Kornberg.

239. Portret princeze Eleonore Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, zasebna last (© zasebni arhiv)

240. Princeza Eleonora Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck v pletenem naslanjaču, okrog 1902, zasebna last (© zasebni arhiv)

241. Blanka Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck: Dvorec Novo Celje, pred 1919, zasebna last (© zasebni arhiv)

242. Pozdrav iz Žalca, razglednica iz okrog 1910, Medobčinska splošna knjižnica Žalec (© Medobčinska splošna knjižnica Žalec)

je upodobljen s kamenjem obzidan ribnik, sredi katerega je bila na razgibano skalo postavljena figura dečka z ribo v rokah, na vodi pa so cvetovi lokvanja. Atmosfersko vzdušje vročega poletnega dne na upodobitvi dokazuje, da je bila kneginja Blanka nadarjena slikarka. Njena hči je poročala, da jo je v Benetkah, kjer je preživljala otroštvo, v slikarstvu poučeval gospod Ferazzi.¹⁰⁵⁶

Severno od dvorca so v začetku 20. stoletja prevladovali zelenice in nekaj listavcev, vsaj nekaj let pa je bilo tudi pritličje severnega pročelja gosto obraslo z bršljanom. Vzpenjal se je tudi po podstavkih Heraklejevih figur ob glavnem portalu. Bršljan so odstranili najpozneje okrog leta 1910, saj ga na redki razglednici, ki jo je s slovenskimi napisi založil žalski trgovec Vincenc Kveder, ni bilo več (sl. 242).¹⁰⁵⁷ S fotografij in iz drugih virov tudi ni razvidno, ali so Salmi ohranjali Hausmannove parterje in lipov nasad zahodno od dvorca ter parkovno zasaditev vzhodno od njega.

¹⁰⁵⁶ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 38v.

¹⁰⁵⁷ Za kompozicijsko sorodno razglednico z žensko, ki razprostira metuljeva krila, vendar z nemškimi napisi, ki jo je okrog leta 1906 v Slovenski Bistrici založila Rosa Pitschl, gl. KOSTANJŠEK BRGLEZ 2022, str. 122–124.

ŽIVLJENJE V DVORCU

Družinska kronika grofice Bardeau je tudi dragocen vir informacij o izobraževanju plemiških deklet v zgodnjem 20. stoletju.¹⁰⁵⁸ S tremi malimi novoceljskimi princesami, Jožefo - Joso, Roso in Eleonoro, ki jih niso poslali v šolo, je mati, ki je odlično obvladala štiri jezike, govorila samo francosko. Za Eleonoro je do tretjega leta skrbela vzgojiteljica Marie Trinkler, potem pa je skrb zanjo prevzela nekdanja učiteljica njenih starejših sester gospodična Maria Chavarme, ki so jo imenovali Sellie (sl. 243). Rojena je bila v francoskem delu Švice in je dekleta učila francoščine, književnosti, zgodovine in geografije. Med počitnicami sta tri sestre poučevali Angležinji Tessa Haring in Mary Newton, angleščino pa so deklice lahko utrjevale tudi ob vsakoletnih obiskih babice Kristine, ki je imela izključno angleške služabnice. Gospodična Luise von Schludermann je z Eleonoro najprej predelala tri razrede meščanske šole, potem pa jo je poučevala italijanščino. Snov nadaljnjih štirih razredov meščanske šole je Eleonora, ki se je najbolj navdušeno posvečala študiju književnosti in umetnostne zgodovine, predelala z gospodično Rosalio Arnleitner iz Linza. Eleonoro in starejšo Roso je v igranju klavirja poučevala pianistka Mici Kokot iz Celja, Eleonora pa je pogosto igrala tudi z materjo. Mati je svoje znanje slikarstva predajala hčeri Rosi, s katero sta ure in ure sedeli pred slikarskim stojalom in slikali ali restavrirali starejše slike. Ko sta bili starejši sestri stari 16 in 18 let, Eleonora pa 11 let, je v Novo Celje prišel urejeni gospod Eduard Eichler iz Gradca in dekleta učil plesati. Manj formalno je bilo najbrž poučevanje dedkove sestre Eleonore, ki je malo Eleonoro med počitnicami učila plesti in slikati. Nečakinja je desetletja pozneje v družinsko kroniko nalepila podobe cvetja in sadja, ki jih je teta v gvaš tehniki naslikala med potovanji in v Novem Celju (sl. 244).

243. Princesa Eleonora Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck in Maria Chavarme v Meranu, 1915, zasebna last (© zasebni arhiv)

¹⁰⁵⁸ Vsi podatki v tem odstavku so povzeti po Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 46r–48r.

Iz kronike ni razvidno, da bi ženski del družine obvladal tudi slovenščino, odlično pa jo je govoril knez Jurij, ki se je po hčerinih navedbah veliko bolje razumel s slovenskimi kmeti kakor pa z nacionalno nemško usmerjenimi celjskimi povzpetniki.¹⁰⁵⁹

Knez Jurij Salm se je sčasoma nehal ukvarjati s kmetijstvom in je do leta 1908 razprodal večino posesti, tako da je ostalo samo okrog deset hektarjev parkovnih površin v neposredni bližini dvorca. Po navedbah grofice Bardeau je knez Jurij po prodaji večine novo celjskih obdelovalnih zemljišč leta 1908 napisal tri romane,¹⁰⁶⁰ vendar je verjetneje, da sta jih napisala v sodelovanju s soprogo Blanko in objavila pod psevdonimom E. Prosper (Ehepaar Prosper).¹⁰⁶¹ Romana *Schloß Ahnsberg* in *Was ich in Plaskowitz erlebt* sta izšla pri graški založbi Styria brez navedbe letnice izida, roman *Die Starkenstein* je bil objavljen pri isti založbi leta 1912 (sl. 245).¹⁰⁶² V prvem romanu se je E. Prosper posvetil spodnještajerskemu podeželskemu plemstvu, nasprotjem med starim plemstvom in premožnimi povzpetniki ter osamosvajanju kmečkega stanu od trgovcev posrednikov. Eden od tedanjih kritikov je zapisal, da je roman *Schloß Ahnsberg* pridiga o zdravi agrarni politiki in da nudi vpogled v razmišljanje plemiča, ki je segel po peresu in skrit pod psevdonimom odkritosrčno opisal svoje družbenopolitične izkušnje in nazore. Tudi dogajanje drugega romana *Was ich in Plaskowitz erlebt* je postavljeno v enega od spodnještajerskih dvorcev in nudi vpogled v tedanje avstrijske politične razmere. Napisan je v obliki dnevnika in se posveča zlasti gospodarskemu življenju in opisom podeželskega miljeja. Z družbenim romanom o rodbini Starkenstein pa je E. Prosper posegel tudi v širši prostor in opisal kompleksne odnose med češko in spodnjeavstrijsko linijo (izmišljene) stare plemiške rodbine. Z literarnim delom

244. Eleonora Bourguignon: Cvetje, 1882 in 1885, zasebna last (© zasebni arhiv)

¹⁰⁵⁹ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 50r.

¹⁰⁶⁰ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 50v.

¹⁰⁶¹ Gl. BARDEAU 2021, str. 5.

¹⁰⁶² E. PROSPER, *Schloß Ahnsberg*, Graz-Wien [1909]; E. PROSPER, *Was ich in Plaskowitz erlebt. Ein Zeitroman*, Graz-Wien [1909]; E. PROSPER, *Die Starkenstein*, Graz-Wien 1912.

245. Naslovnice romanov E. Prosperja, zasebna last (© zasebni arhiv)

staršev je nadaljevala hči Eleonora, ki ni napisala samo družinske kronike, ampak tudi roman *Liebe, Macht und Tod*, ki je prvič izšel leta 1969 pri založbi Imago v Gradcu.¹⁰⁶³ Za zgodovinski roman, ki se dogaja v 17. stoletju na vzhodu Štajerske, je proučila številne arhivske vire in ga tudi sama ilustrirala (sl. 246).

246. Naslovnica romana Eleonore Bardeau, zasebna last (© zasebni arhiv)

Grofica Bardeau je v družinski kroniki opisala tudi dogajanje v dvorcu med prvo svetovno vojno.¹⁰⁶⁴ Popoldne 28. junija 1914 je z materjo, sestrama in teto Eleonoro kakor običajno sedela pod smrekami na grajskem vrtu, ko se je oče s pošte vrnil povsem bled in s sporočilom, da sta bila v Sarajevu umorjena prestolonaslednik in njegova soproga. V prvih mesecih po atentatu so v Celju nekateri navdušeno vzklikali »Hoch Österreich, nieder mit Serbien!« in peli pesem princa Evgena, medtem ko so srbofili vzklikali »Lepa naša domovino!«. Odhajajoči mladi vojaki so veselo mahali v slovo, prepričani, da se bodo v dveh mesecih vrnili kot zmagovalci. Vpoklicali so tudi nekaj Salmovih uslužbencev, zato so si družinski člani razdelili njihova nekdanja opravila. Pozimi 1914 so v Žalcu uredili lazaret, Salmi pa so vojakom podarjali cigarete. Eleonora navaja tudi obrat po vstopu Italije v vojno in primerja italijansko politiko

¹⁰⁶³ Leta 2021 je bil izdan četrty ponatis (BARDEAU 2021).

¹⁰⁶⁴ Vsi podatki v tem in naslednjih odstavkih so povzeti po Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 53v–62r.

s taktiko savojskih kraljev v času cesarjev Karla VI. in Marije Terezije. Nekaj zimskih mesecev prvega leta vojne so Salmi preživeli v penzionu Bavaria Obermais v Meranu, saj je kneginja Blanka pozimi v Novem Celju trpela za kroničnim bronhitisom. Po vrnitvi je knez Jurij deloval kot predsednik Rdečega križa za Celje in okolico. S hčerjo Roso se je dnevno vozil v Celje, delal ves dan in po vrnitvi v двореc sestavljal slovenske prošnje. Šmarnice leta 1915 v grajski kapeli so bile posvečene molitvam za mir. Poleti 1915 so starši in starejši sestre odpotovali na razkošno poroko Eleonore s sestrične Minki z Evgenom knezom Oettingenom v grad Schillingsfürst, štirinajstletna Eleonora pa je poletje preživela pri sorodnikih v gradu Weinburg na vzhodu Štajerske in opazovala vedno manjše navdušenje nad vojno. Februarja 1916 so prepovedali peko žemljic in rogljičkov ter uvedli karte za kruh, preskrba s kruhom pa je bila najtežja v mestih, kjer so ljudje že od petih zjutraj v vrstah čakali pred pekarnami. V predbožičnih dneh leta 1916 so v Novem Celju prvič slišali grmenje topov s soške fronte.

28. julija 1918 je bilo v Novem Celju majhno praznovanje na pobudo v Žalcu nastanjenega stotnika Karla Baumgartnerja, ki se je s Salmi seznanil s pomočjo lastnika Plevne barona Maxa Hauserja. Po besedah grofice Bardeau je bil Baumgartner romantik, ki se je rad postavil v vlogo srednjeveškega viteza. Ob prihodu v двореc ga je moral knez Salm pozdraviti s kratkim nagovorom in mu predati venec. Po pozdravu se je s častniki, ki so ga spremljali, podal v slavnostno dvorano, kjer so zelo glasno prepevali vojaške pesmi. Naslednjega dne je eden od častnikov prijezdil v двореc in tedaj sedemnajstletni Eleonori predal list s podobo viteza (sl. 247). Tudi baroni Hauserji so v Plevni organizirali zabavo v srednjeveškem slogu, pozneje pa je stotnik Baumgartner knezom Salmom s fronte pošiljal pisma, v katerih je posnemal srednjeveško govorico in slog.

Grofica Bardeau je poročala tudi o spreminjanju podobe Celja v drugi polovici leta 1918. Moški, ženske in otroci so hodili naokrog s kokardami v barvah trobojnice, pijani vojaki so se opotekali po ulicah. Spomenik cesarju Jožefu II. so ovili s tribarvnimi trakovi in mu v naročje položili smerokaz z napisom *nach Graz*. V Celju so po navedbah grofice Bardeau 15. decembra 1918 praznovali podreditev kraljevini Jugoslaviji pod kraljem Aleksandrom Karađorđevićem,

247. Stotnik Karl Baumgartner v viteški opravi, 1918, zasebna last (© zasebni arhiv)

čeprav naj bi številni vojaki raje videli uvedbo republike. Aprila 1919 se je nameraval Henrik grof Attems s soprogo Marijo in tremi hčerami za nekaj mesecev kot podnajemnik nastaniti v Novem Celju. Salmi so navdušeno sprejeli dolgoletne prijatelje, vendar je že čez nekaj tednov pred двореc prikoralo 600 vojakov (*Trifailer Bergknappen*) in zahtevalo izročitev nekdanjega kranjskega deželnega predsednika. Stanovalcem so grozili z orožjem in vzklikali »*Werft das Schwein zum Fenster aus!*«, vendar je knezu Juriju Salmu uspelo, da jih je s pomočjo okrožnega glavarja odvrnil. Grof Attems se je moral obvezati, da bo zapustil Jugoslavijo, in se je z družino preselil v Innsbruck. Dva dni po izgredih pred dvorcem je nekdo v Arji vasi Salmovi uslužbenki Eleonori Puthon grozil z jugoslovansko zastavo, v katero bodo zavili truplo kneza Salma. Poleti 1919 je Salme skoraj vsak dan obiskal Friderik grof Herberstein, najstarejši sin Janeza Jožefa grofa Herbersteina in dedič bogatega družinskega majorata s sedežem v Libochovicah na Češkem. Njegova mati je z mlajšimi otroki živela v vili Herberstein v Velenju. Tedaj štiriindvajsetletni dedič je sprva dvoril Salmovi hčeri Rosi in pozneje Eleonori, vendar se je zdel knezu Juriju zaradi treh razdrtih zarok neprimeren soproj za njegovi hčeri.

PRODAJA NOVEGA CELJA IN SELITEV V SLOVENSKO BISTRICO

V prvi svetovni vojni sta knez Salm in soproga Blanka izgubila vse premoženje, ki sta ga kot patriota namenila za vojno posojilo, ostal jima je samo двореc Novo Celje.¹⁰⁶⁵ S težkim srcem sta se odločila za prodajo dvorca in kupila hišo v Slovenski Bistrici. Grofica Bardeau piše tudi o težkih odločitvah, katero pohištvo in predmete iz trinadstropnega dvorca naj prenesejo v majhno meščansko hišo v Slovenski Bistrici. Najstarejša hči Josa je pred selitvijo del opreme prodala, del so prepustili kupcu, preostalo pa so zapakirali v 67 zabojev, jih naložili v pet vagonov in jih z vlakom prepeljali v Slovensko Bistrico (sl. 248).

Ob Salmovem prihodu v Slovensko Bistrico je na stopnišču hiše ležal na mrtvaškem odru njen prejšnji lastnik gospod Helmer. Salmi so njegovo smrt dojeli kot slab znak, podobno kot dejstvo, da je bil njihov novi sosed mizar, ki je izdeloval krste in je nekaj let pozneje izdelal tudi krsto za kneza Jurija Salma, ki je 2. februarja 1931 umrl v Slovenski Bistrici. Po besedah grofice Bardeau pa sta njena starša zmogla tudi v tej hiši ustvariti prijetno vzdušje, k čemur so pripomogli tudi prijateljski stiki z lastnikom gradu Slovenska Bistrica Emilom grofom Attemsom in njegovo družino. Knez Salm je v Slovenski Bistrici kupil majhno posestvo z govedom in svinjami, vendar so morali slednje kmalu po prihodu pobiti zaradi prašičje kuge. S fotografij v družinski kroniki je razvidno, da je Jurij knez Salm kupil baročno vogalno hišo na Mariborski cesti 1, v kateri je sedaj

¹⁰⁶⁵ Vsi podatki v tem in naslednjem odstavku so povzeti po Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 61v–64r.

248. Hiša knezov Salmov v Slovenski Bistrici na razglednici iz leta 1921, zasebna last (© zasebni arhiv)

Kmetijska zadruga Slovenska Bistrica. Na drugi strani dvorišča so bila gospodarska poslopja s hlevi za govedo in stanovanjem za hlapca (sedaj Mariborska cesta 3 in 5). Po navedbah Simone Kostanjšek Brglez je bilo leta 1828 v stavbi gostišče Pri zlatem soncu, pred drugo svetovno vojno pa je bila znana kot Milejev marof.¹⁰⁶⁶ Stavba je bila zgrajena v obliki črke L in je imela na dvoriščni strani v pritličju slopaste arkade (sl. 249–250). Zaradi dvoriščnega prizidka arkade sedaj niso več vidne, med poznejšimi prenovami pa sta bili poenostavljeni tudi na cesto obrnjeni fasadi. Po smrti Jurija kneza Salma leta 1931 so hišo prodali. Hči Rosa se je že leta 1920 poročila z baronom Wuchererjem, Eleonora leta 1922 z grofom Bardeaujem, najstarejša Josa pa je verjetno živela z materjo Blanko, ki je leta 1943 umrla v Gradcu.

Ni znano, ali se je družina Salm v Slovensko Bistrico preselila leta 1920, kakor je napisala grofica Bardeau,¹⁰⁶⁷ ali že decembra 1919. Kupoprodajna pogodba, ki sta jo stari grof Jurij in stara grofica Blanka podpisala 16. januarja 1920 v Celju, kupec Davorin Turković baron Kutjevski (1883–1944)¹⁰⁶⁸ pa 6. februarja 1920 v Zagrebu, je bila 11. februarja 1920 prijavljena na celjskem davčnem uradu, v njej pa je navedeno, da sta se predaja in prevzem Novega Celja izvršila 20. decembra 1919.¹⁰⁶⁹ Morda so Salmi po prodaji še nekaj mesecev živeli v dvorcu.

¹⁰⁶⁶ KOSTANJŠEK BRGLEZ 2022, str. 365, knezov Salmov med nekdanjimi lastniki hiše ne omenja.

¹⁰⁶⁷ Družinski arhiv grofov Bardeau (grad Kornberg), družinska kronika, fol. 62r.

¹⁰⁶⁸ Gl. poglavje o Davorinu Turkoviću baronu Kutjevskem.

¹⁰⁶⁹ SI ZAC, ZAC/0611, Okrajno sodišče Celje, Zemljiškknjižne listine, št. 392-20 (a. š. 570), kupoprodajna pogodba, 11. 2. 1920.

249. Hiša knezov Salmov v Slovenski Bistrici, 1931, zasebna last (© zasebni arhiv)

250. Eleonora Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck: hiša knezov Salmov v Slovenski Bistrici, okrog 1920, zasebna last (© zasebni arhiv)

DVOREC NOVO CELJE IN DAVORIN TURKOVIĆ BARON KUTJEVSKI (1919–1930)

DAVORIN TURKOVIĆ BARON KUTJEVSKI

Iz obdobja med letoma 1919 in 1930, ko je bilo Novo Celje v lasti barona Davorina Turkovića, je znanih malo podatkov o prenovah in življenju v dvorcu. Viri, ki bi lahko bili hranjeni v hrvaških javnih arhivih in pri potomcih barona Turkovića, še niso bili sistematično raziskani. Največ doslej znanih virov se nanaša na nakup in prodajo dvorca.

Ob podpisu že omenjene kupoprodajne pogodbe, torej februarja 1920, je baron Turković živel na naslovu Visoka ulica 18 v Zagrebu.¹⁰⁷⁰ Kupljeno premoženje je v pogodbi navedeno v treh točkah, od katerih je prva, vredna 411.884 kron, obsegala posestvo Novo Celje, kakor je vpisano v štajerski deželni deski in zemljiški knjigi celjskega okrajnega sodišča. K posestvu so sodili dvorec, ovrednoten na 250.000 kron, gospodarsko poslopje ali marof, žitnica, ledenica in vrtnarska utica, ki so bili skupaj ovrednoteni na 38.900 kron, ter vrt, travniki, njive, žive in mrtve pritikline, vozovi in stroji, za katere je kupec plačal 122.984 kron. Pod drugo točko so navedene slike, podobe in pohištvo Jurija starega grofa Salm-Reifferscheidt-Krautheima, ki niso bile pritiklina ali inventar, za katere je bil narejen poseben popis. Zanje je kupec plačal 235.913 kron. Pod tretjo točko je navedeno *pohištvo oziroma oprava* Blanke stare grofice Salm-Reifferscheidt-Krautheim, ki tudi ni bilo pritiklina ali inventar; tudi za gospejino pohištvo je bil narejen poseben popis, Turković pa je zanj plačal 152.203 kron. Iz v pogodbi omenjenih popisov bi lahko pridobili dragocene podatke o nekdanji opremi dvorca, vendar njuno nahajališče ni znano; morda ju hranijo potomci barona Turkovića. Iz besedila pogodbe razberemo, da so knezi Salmi ob selitvi iz Novega Celja baronu Turkoviću prodali številne slike in pohištvo, saj so bili Jurijevi predmeti vredni skoraj toliko kot dvorec, Blankini pa več kot polovica dvorca.

Davorin Turković je bil sin Petra Dragutina Turkovića, ki je z bratom Milanom upravljal gospostvo Kutjevo v Slavoniji.¹⁰⁷¹ Petra Dragutina, Milana in njune potomce je cesar Franc Jožef leta 1911 povzdignil v barone s predikatom Kutjevski. Peter Dragutin je bil tudi veliki župan

¹⁰⁷⁰ Vsi podatki v tem odstavku so povzeti po kupoprodajni pogodbi, ki jo hrani SI ZAC, ZAC/0611, Okrajno sodišče Celje, Zemljiškknjizne listine, št. 392-20 (a. š. 570), kupoprodajna pogodba, 11. 2. 1920.

¹⁰⁷¹ O baronih Turkovići gl. HRUŠKA 2001.

Zagrebske županije (1906–1907). Leta 1916 je umrl v Zagrebu. Poročen je bil z Majo, rojeno Tulić, s katero sta imela sinove Vladimirja, Davorina in Velimirja. Najstarejši Vladimir, rojen leta 1878 v Karlovcu, je bil predsednik Banke bratov Turković (*Banke braće Turković d.d.*) v Zagrebu in poslanec; poročen je bil z Vero, rojeno Gorup, hčerjo zelo uspešnega podjetnika Josipa Gorupa pl. Slavinjskega.¹⁰⁷² Tesne zveze med družinama Turković in Gorup potrjujeta tudi zakona Verine mlajše sestre Štefanije (1890–1980), ki se je leta 1913 poročila z Zdenkom Turkovićem, s katerim sta imela hčerko Ksenijo (rojeno leta 1918), ki je leta 2007 še živela v Zagrebu.¹⁰⁷³ V drugem zakonu se je Štefanija leta 1920 poročila z bratrancem prvega soproga, Davorinom Turkovićem. Davorinu in Štefaniji sta se rodila sinova Peter (1921–1996) in Nikola (rojen leta 1923), ki je leta 2007 še živel v Zagrebu.¹⁰⁷⁴

Zakonca Davorin in Štefanija Turković sta z otroki Ksenijo, Petrom in Nikolo živela v Novem Celju in Zagrebu, verjetno v vili z naslovom Visoka ulica 18.¹⁰⁷⁵ Davorin je bil med ustanovitelji Banke bratov Turković, ki je bila ustanovljena januarja 1919 kot zasebna banka bratov Vladimirja, Davorina in Velimirja Turkovića in javno trgovsko društvo ter naslednjega leta preoblikovana v delniško družbo.¹⁰⁷⁶ Banka se je ukvarjala z bančnimi posli in finančnimi transakcijami rodbine Turković ter s prodajo avtomobilov, motociklov in koles tovarne *Fabrique National d'Armes de Guerre* v Herstalu v Belgiji.¹⁰⁷⁷

Povod za Turkovićev nakup Novega Celja ni znan. Malo verjetno je, da bi takrat še neporočeni, vendar ambiciozni baron Turković kupil Novo Celje z namenom, da uredi odlično gospodarstvo po vzoru Kutjeva,¹⁰⁷⁸ saj je bilo ob dvorcu premalo zemljišč. Na nakup bi utegnil vplivati požar v dvorcu Kutjevo leta 1918, v katerem sta bili med drugim uničeni bogata knjižnica in arheološka zbirka Davorinovega strica Milana, ali želja po lastni podeželski rezidenci, saj je bil solastnik Kutjeva Davorinov bratranec Zdenko, s čigar nekdanjo soprogo Štefanijo se je baron Davorin poročil leta 1920. Leta 1927 je za dvorec skrbelo osem poslov, med njimi vrtnar Peter Rojc, vrtnarski vajenec Ivan Rojc in kočijaž (sl. 251).

¹⁰⁷² BUČIĆ 2007, str. 87.

¹⁰⁷³ Po mnenju Gorana Hruške je Zdenko baron Turković od vseh solastnikov gospostva Kutjevo najzaslužnejši za gospodarsko rast posestva, ki je doživela vrhunec v letih od 1925 do 1945, ko je bil Zdenko na čelu uprave. Drugi solastniki so bili Zdenkov brat Fedor ter bratrance Vladimir, Davorin in Velimir; gl. HRUŠKA 2001.

¹⁰⁷⁴ BUČIĆ 2007, str. 87.

¹⁰⁷⁵ Naslov je naveden v kupoprodajni pogodbi med Salmi in Turkovićem. Lastnica hiše je bila vsaj še leta 1935 Davorinova mati Maja Turković. Leta 1935 je bil Davorin tudi lastnik vile v Selcu, leta 1940 je kot stalno bivališče Davorina in brata Vladimirja navedena hiša Visoka ulica 18 v Zagrebu. Za navedene podatke gl. LAJNERT 2016, str. 245, 253.

¹⁰⁷⁶ LAJNERT 2016, str. 223.

¹⁰⁷⁷ LAJNERT 2016, str. 223–224.

¹⁰⁷⁸ O sadovnjakih, ki so bili med največjimi in najmodernejšimi v Evropi, ter kletarstvu in drugih panogah v Kutjevu gl. HRUŠKA 2001.

251. Uslužbenci barona Turkovića v Novem Celju, 1927, zasebna last (© zasebni arhiv)

252. Zabava v dvorcu Novo Celje, 1. 1. 1926 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec; foto: Bolfenk Fodermayer)

V Turkovičevem obdobju je v Novem Celju nastala serija fotografij, ki so na hrbtni strani datirane s 1. januarjem 1926. Zaradi kratkih rokavov oblačil, ki jih nosijo portretiranci, podvomimo o pravilnosti datuma, vendar je bilo takrat po poročanju časnikov neobičajno toplo, z letnim časom pa se ujema tudi odpadlo listje. Turkovići so priredili novoletno zabavo v maskah in za obeležitev družinskega praznovanja v двореc povabili žalskega fotografa Bolfenka (*Wolfganga*) Fodermayerja (1874–1950). Ta se je po prvi svetovni vojni sicer imenoval Fotomajer, vendar je fotografije še leta 1926 žigosal s slovenskim in nemškim imenom kraja *Photo Žalec* (*Sachsenfeld*). Maskirane otroke in tri dame je fotografiral pred južno fasado dvorca (sl. 252). Svetlolasa dama s krinolino, s perjem okrašenim črnim klobučkom in pernato pahljačo je verjetno Turkovičeva

253. Dvorec Novo Celje, okrog 1923 (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

soproga Štefanija. Desno od nje v prvi vrsti so najbrž osemletna Ksenija v gorenjski noši, triletni Nikola, oblečen v harlekina, in petletni Peter z osmanskim turbanom in napihnjenimi hlačami. Zlasti Ksenijina gorenjska avba bi utegnila spominjati na njenega rodoljubnega deda Josipa Gorupa pl. Slavinjskega, ki si je za svojih devet hčera želel slovenske soproge, vendar so se vse poročile s »tujci«, ki jih ni maral.¹⁰⁷⁹ S fotografije je tudi razvidno, da je bil do leta 1926 z južnega pročelja dvorca odstranjen skoraj ves bršljan, obraščeni so bili samo še južni portal in manjši deli zidu. Na vzhodni rizalit južnega pročelja je bil pritrjen letvenik, po katerem so se vzpenjale rastline. Viden je tudi na fotografiji, ki je sodeč po tipu odprtega avtomobila, v katerem sedi šofer, nastala okrog leta 1923 (sl. 253). Fotografija dokazuje, da so Turkovići vsaj še v prvi polovici dvajsetih let 20. stoletja ohranjali Salmovo krožno zasaditev z urejenimi peščenimi potmi južno od dvorca.

Našemljene otroke, baronico Štefanijo in dame iz rodbine Turkovič ali Gorup so fotografirali tudi v salonu s kitajskimi tapetami (sl. 254). Za ozadje so izbrali kot s pečjo in vrati v priročno čajno kuhinjo ob stranskem stopnišču. Nad glavami portretirancev so vidni samo majhni izseki

¹⁰⁷⁹ BUČIĆ 2007, str. 83.

254. Zabava v dvorcu
Novo Celje, 1. 1. 1926
(© arhiv Zavoda za kulturo,
šport in turizem Žalec;
foto: Bolfenk Fodermayer)

255. Salon s tapetami s
kitajskimi motivi, okrog 1926
(© arhiv Zavoda za kulturo,
šport in turizem Žalec;
foto: Bolfenk Fodermayer)

slikanih tapet in zgornji del s trakovi okrašene peči. Salon s kitajskimi tapetami je bolje viden na fotografiji, ki jo je prav tako posnel žalski fotograf Bolfenk Fodermayer, vendar ni znano, ob kateri priložnosti (sl. 255). Turkoviči so ob vzhodni steni postavili kredenčno omaro, na kateri so dekorativno razstavili svojo družinsko srebrnino in porcelan, ter med kredenčno omaro in peč postavili enega od stolov, ki smo jih spoznali v jedilnici knezov Salmov v Ognjeni sobi. Kredenčno omaro so v двореc prinesli knezi Salmi, ki so jo imeli v Zemeljski sobi, na njej pa sta bila prav tako razpostavljena srebrnina in porcelan (gl. sl. 135). Z neostre fotografije Zemeljske sobe in zapisa Franceta Steleta, ki je o salonu s kitajskimi tapetami zabeležil, da so bile v dve omari v tej

256. Kanape in naslanjača
v Ognjeni sobi na fotografiji
iz okrog 1930
(© Ministrstvo za kulturo
Republike Slovenije,
Direktorat za dediščino,
INDOK center;
foto: France Stele)

sobi pod steklom vdelane slike *kuhinjske vsebine*,¹⁰⁸⁰ sklepamo, da sta bili v sobi dve enaki nizki kredenčni omari in da so bila v profilirane okvirje vstavljena tihožitja. Fotografirana dvokrilna kredenčna omara je nastala v 19. stoletju, vanjo pa so najverjetneje vstavili starejše slike tihožitij, morda iz zapuščine grofov Gaisruckov. Na sliki na levih vratih sta prepoznavna riba in rak.

Žalski fotograf Bolfenk Fodermayer je v času barona Turkoviča fotografiral tudi salon s tapetami z motivom ognja (gl. sl. 129). V jugovzhodni kot sobe so Turkoviči namestili stoječ rokokojski svečnik, ki so ga najbrž prinesli iz slavnostne dvorane. Skozi odprta vrata se tudi na hodniku vidi kos pohištva, verjetno dvokrilna omara z ornamentiko na vrhu. Ob vzhodni steni Ognjene sobe je bila neorokokojska sedežna garnitura z mizo, kanapejem in naslanjačema. Po odbleskih se zdi, da je bila kakovostno izdelana garnitura opeta z dragoceno svileno tkanino. Vsi kosi so imeli uvite noge (*en cabriole*) z izrezljanimi ornamentami, ki so se spodaj zaključile s kozjimi kopiti. Miza je imela tudi vezne plošče bogato okrašene z rezljanimi ornamentami. Pripadajoč stol, vendar brez naslonjal za roke, je viden ob severni steni prostora.

Enak kanape in enaka naslanjača je France Stele okrog leta 1930 fotografiral ob zahodni steni Ognjene sobe, vendar ob nekoliko manjši mizi, ki je prav tako imela uvite noge, okrašene z rezljanimi ornamentami (sl. 256). Ali je bila Ognjena soba opremljena z dvema kanapejema in štirimi naslanjači ali pa so sedežno garnituro v času Steletovega fotografiranja samo prestavili z vzhodne ob zahodno steno, ni mogoče presoditi. Prav tako ni mogoče presoditi, ali so z neorokokojsko

¹⁰⁸⁰ ZRC SAZU, UIFS, Steletovi terenski zapiski, XXXVIII, 1927, fol. 39r.

garnituro dvorec opremili že knezi Salmi ali pa jo je pripeljal baron Turkovič. Kljub oblikovnim sorodnostim z rokokojskim pohištvo, ki je bilo obravnavano v poglavju o Janezu Karlu grofu Gaisrucku in je sedaj v gradu Kornberg, ni dvoma, da so bili na Fodermayerjevih in Steletovih fotografijah vidni kosi pohištva izdelani šele v poznem 19. ali zgodnjem 20. stoletju, ko so izdelovalci pohištva posnemali rokokojske forme.

Drugi kosi opreme, s katerimi je baron Turkovič opremil Novo Celje, niso znani, saj so tudi v njegovem obdobju prostore v dvorcu zelo redko fotografirali.

PRODAJA NOVEGA CELJA DRAVSKI BANOVINI

Povod za prodajo Novega Celja leta 1930 ni znan. Ne moremo je interpretirati samo s finančnimi razlogi, saj je Banka bratov Turkovič ob koncu dvajsetih let 20. stoletja še poslovala z dobičkom, finančne težave so se zgostile šele s krizo v zgodnjih tridesetih letih.¹⁰⁸¹ Zaradi menjave valute in inflacije tudi ni mogoče presoditi, ali je imel baron Davorin Turkovič z Novim Celjem, ki ga je leta 1919 kupil za 800.000 kron in leta 1930 prodal za 1.900.000 dinarjev, dobiček ali izgubo. Pogodba z Dravsko banovino je bila podpisana 20. avgusta 1930. Baron Turkovič je v pogodbi iz prodaje izvzel *mobiliar* štirih sob po lastni izbiri. Ker je ob opremi štirih sob iz dvorca protipravno odpeljal še kipe in slike iz grajske kapele, se je v dogajanje vključil banovinski konservator France Stele.¹⁰⁸² Dokumentacija o Steletovem posredovanju nudi odličen vpogled v dogajanje z umetnostno dediščino slovenskih gradov in dvorcev okrog leta 1930 in prizadevanje konservatorske službe, da bi kar največ umetnin prešlo v slovenske muzeje.

Iz korespondence med baronom Turkovičem in Francetom Steletom je razvidno, da je Turkovič iz prodaje izvzel opremo Ognjene, Zemeljske in Vodne sobe ter sobe s kitajskimi tapetami. France Stele je 16. januarja 1931 kranjski banski upravi med drugim poročal, da je Turkovič slikane tapete iz ene od sob prodal banski upravi v Zagrebu za 35.000 dinarjev, kar se je Steletu zdelo malo, saj bi tapete glede na redkost ocenil še nekoliko višje.¹⁰⁸³ Podatek se delno ujema z zapisom v nabavni knjigi Banskih dvorov v Zagrebu, v kateri je navedeno, da je bilo enajst okrasnih slik različne velikosti od D. Turkoviča odkupljenih 9. septembra 1930 za 45.000 dinarjev.¹⁰⁸⁴

Leta 1931 je France Stele kranjski banski upravi poročal tudi, da so trije kipi in slika iz grajske kapele vredni najmanj 40.000 dinarjev.¹⁰⁸⁵ Stele se je s Turkovičem dogovoril, da namesto kipov iz kapele vrne tako imenovano Kitajsko sobo, obstoječo iz dveh velikih in nekaj ozkih platen, saj je bil mnenja, da *.../ je bilo sličnih sob po naših baročnih gradovih več in bi v umetno obrtnem oddelku muzeja prav dobro ilustrirala kos naše grajske opreme.*¹⁰⁸⁶ Baron je moral vrniti tudi kovano mrežo, ki jo je protipravno odstranil z glavnega portala v Novem Celju. Tapete s kitajskimi motivi in kovana mreža so bile 19. junija 1931 že v Ljubljani. V Narodni muzej so prepeljali tudi štiri lončene peči iz piana nobile in osem Königerjevih kipov z novoceljskega stopnišča.

Z dogovorom za vrnitev tapet s kitajskimi motivi korespondenca med nekdanjim lastnikom Novega Celja in banovinskim konservatorjem še ni bila končana, saj je baron Turkovič ugotovil, da mu tapet iz drugih sob ne bo uspelo prodati. V pismu z 8. septembra 1934 je Francetu Steletu razložil svoje namene pri prenosu umetnin v Zagreb in ga prosil za ovrednotenje slikanih tapet in kipov iz kapele.¹⁰⁸⁷ Ker Turkovičevo pismo Steletu odlično prikazuje, da k izgubljanju grajske dediščine pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej niso pripomogle le dražbe in namerno uničevanje, marveč tudi mešetarjenje lastnikov z umetninami, je tukaj prepisano v celoti (podčrtal Davorin Turkovič):

Zagreb 8. septembra 1934. Vrlo poštovani gospodine Doktore! Vaše cije. pismo od 5. o. mj. primio sam zahvalom – pa Vam danas odma odgovaram. Veseli me čuti, da principiellno imadete interesa za moje umjetnine, pa budite uvjereni, da bi mi osobito milo bilo, da one opet u Sloveniju dodju. Reći ću Vam i zašto. Ja sam mislio, da ću moći u Savskoj Banovini ove slike plasirati – jer imade velikih zgrada i palača – koje se uredjuju i za taj uredjaj mnogo novaca troši. – Do danas nijedan našao ni najmanje razumjevanja za te umjetnine – već se kupuju razni najmoderniji skupi „poluumjetnički fabrikati“ i time iscrpljuje buĝet! Za pravu umjetnost prešla konjunktura! Isto i za kipove. – Crkve kupuju samo „najmodernije svece“ u lijepim šarenim „fantasie kostimima“ i. t. d. – Iz navedenih razloga i stoga što sam mogao samo trgovcima Židovima tu u Jugoslaviji ili i strancima prodati – nijesam htio uopće prodati. Pošto ali te slike i kipovi ipak moraju naći svoj stabilni prostor odlučio sam te Sloveniji opet stvari ponuditi. – Šta se cijena tiče velim Vam otvoreno: ne bi rado reći cijenu da ne napravim pogrešku. Velika je razlika između faktične vrijednosti i cijene koja se danas može polučiti. Stog mislim, da bi bilo u zajedničkom interesu, da zajednički na podlogi ponovne stručne procijene ustanovimo cijene i onda mjerodaonim institucijama napravim ponudu? Ne bi rado da velim previše visoko cijeno – a naravno prema današnjim prilikama moram i ja na svaki dinar paziti – jer čovjek danas samo uvijek u ovakom poslu gubi. – Mislim stog najbolje, da čekam na Vaš posjet na povratku iz Bugarske, pa ćemo onda detaile dogovoriti?

¹⁰⁸¹ Gl. LAJNERT 2016, str. 232–243.

¹⁰⁸² Dokumentacija o Steletovem posredovanju je ohranjena v spisu Novo Celje, ki ga hrani Informacijsko-dokumentacijski center za kulturno dediščino pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije (INDOK center). Za pomoč pri iskanju gradiva se zahvaljujem kolegici Metki Košir.

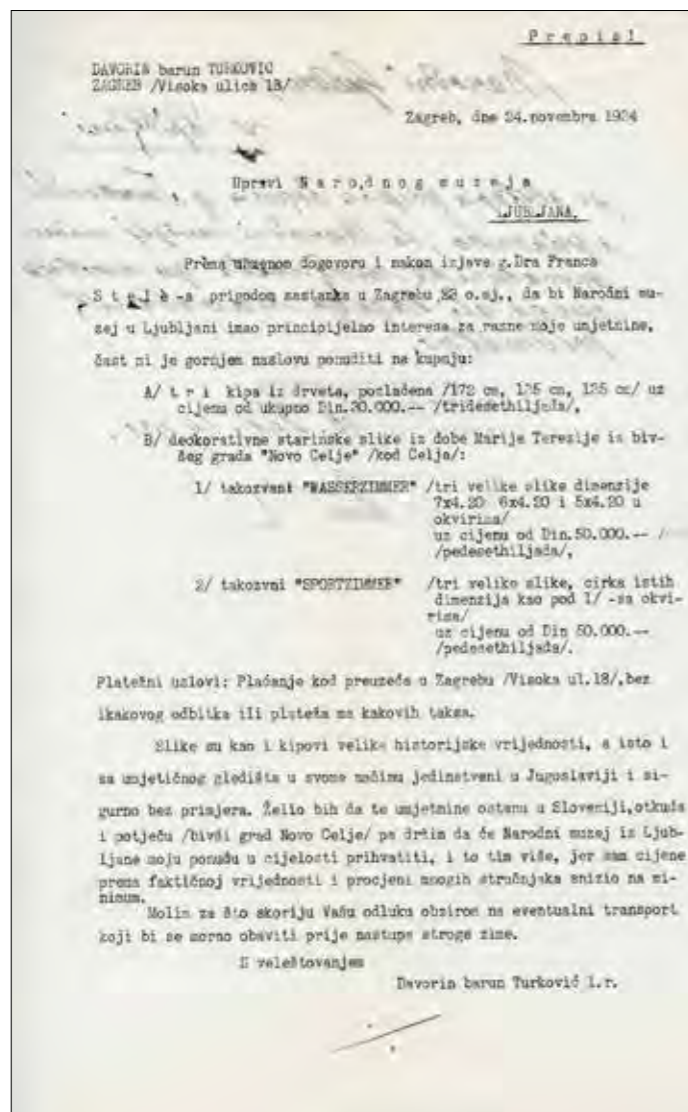
¹⁰⁸³ INDOK center, spisi Novo Celje.

¹⁰⁸⁴ Gl. RATKOVIČ 1998, str. 84.

¹⁰⁸⁵ INDOK center, spisi Novo Celje.

¹⁰⁸⁶ INDOK center, spisi Novo Celje.

¹⁰⁸⁷ INDOK center, spisi Novo Celje.

257. Ponudba za odkup kipov in slikanih tapet iz Novega Celja, 1934 (© Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za dediščino, INDOK center)

Očekujem Vaše cije. vijesti te molim Vas za diskreciju moje kritike o „umjetničkom razpoloženju“ kod nas. Ostajem osobitim poštovanjem Davorin Turković.

Baron Turković in France Stele sta se srečala 23. novembra 1934 v Zagrebu, že naslednjega dne pa je Turković na upravo Narodnega muzeja v Ljubljani naslovil ponudbo za odkup kipov in tapet (sl. 257). Pod točko A so navedeni trije leseni in pozlačeni kipi (172 cm, 135 cm, 135 cm), ki ustrezajo kipom iz kapele in jih je Turković ponujal za 30.000 dinarjev. Pod točko B so dekorativne starinske slike iz dobe Marije Terezije iz Novega Celja, ki so ločene na dve postavki. Pod prvo točko je Vodna soba (*Wasserzimmer*) s tremi velikimi uokvirjenimi slikami dimenzij 7 × 4,20 m, 6 × 4,20 m in 5 × 4,20 m, ovrednotenimi na 50.000 dinarjev. Pod drugo točko je

Športna soba (*Sportzimmer*; to je Zemeljska soba) s tremi velikimi slikami približno enakih dimenzij kot v Vodni sobi, ki jih je Turković prav tako ponujal za 50.000 dinarjev. Na hrbtni strani ponudbe je pripis z 12. decembra 1934, da Narodni muzej odstopa prepis dopisa Narodni galeriji, s pripombo, da muzej nima proračunskih možnosti za nakup katerega od navedenih predmetov. Narodna galerija je odkupila oziroma pridobila donatorja za nakup Königerjevih kipov iz kapele, zadnje znano nahajališče večine slikanih tapet iz Vodne in Zemeljske sobe pa ostaja Turkovićeve vila na Visoki ulici 18 v Zagrebu. Baronova ponudba je dokument, iz katerega izvemo tudi približne mere izgubljenih slikanih tapet in poimenovanje dveh prostorov v pianu nobile v Turkovićevelem času (*Vodna soba*, *Športna soba*). Ob tem je razvidno, da je Turković Narodnemu muzeju prodajal samo tapete velikih dimenzij, večino manjših slik pa je ohranil v svoji lasti.

Steletovo posredovanje je pripomoglo, da so številni dragoceni kosi opreme dvorca Novo Celje sedaj v slovenskih javnih zbirkah.

EPILOG

Dogajanje v dvorcu po letu 1930 je predmet drugih raziskav, zato je tukaj naveden samo kratek povzetek. Za psihiatrično ustanovo, ki jo je nameravala v Novem Celju urediti Dravska banovina, so bile potrebne obsežne prezidave, s katerimi so dvorec iz razkošne plemiške podeželske rezidence spremenili v utilitarno bolnišnično stavbo.¹⁰⁸⁸ Dvorana, preurejena v jedilnico, je z izjemo nekdanjih svetil in pohištva ostala skoraj neokrnjena (sl. 258), urediti pa so morali nove kuhinje, kopalnice in druge bolnišnične prostore. Obsežnejše prezidave so potekale v nekdanji pristavi, ki so jo preuredili v ženski oddelek psihiatrične ustanove. Prezidave v času preurejanja dvorca za psihiatrično bolnišnico je slikovito povzel Janko Kač v prispevku, objavljenem leta 1931 v časopisu *Jutro* (sl. 259).¹⁰⁸⁹ Dvorec je bil znova osiromašen med drugo svetovno vojno, ko je bila v njem vojaška bolnišnica. Ob pregraditvi kapele v dve etaži so uničili preostanek oltarne arhitekture in

258. Bolnišnična jedilnica v nekdanji slavnostni dvorani dvorca Novo Celje (© arhiv Zavoda za kulturo, šport in turizem Žalec)

¹⁰⁸⁸ INDOK center, spisi Novo Celje.

¹⁰⁸⁹ KAČ 1931, str. 5.

V NOVI PALAČI NESREČNIH BRATOV

Obisk v preurejeni hiralnici za blazne pri Žalcu

St. Peter, sredi marca.

Malo postrani so me gledali vsi potniki, ko sem izstopil pri plumperškem Križu iz Kotarjevega avtobusa.

»Pogledat?« je zategnil prav prijazno gospod Kotar in pomenljivo pomežiknil. Vsem potnikom je šlo na smeh. Nekaj jih je sicer zahmkalo, rekel pa ni nihče ničesar. Vendar stavim nekaj, da so se vsi od vsega srca zasmeli, ko so se zaloputnila vrata avtobusa in je rekel moj dober prijatelj, ki se je peljal v Celje: »Prvi gost...!« Ker sem dobro vedel za to laskavo priznanje, sem jih tudi pošteno zafrknil — seveda kar v mislih —: »Za štiristo nas bo prostorac. Resnico je treba povedati, pa se vsak rad nasmeji.

Pa poglejmo novo blaznico, ki so jo uvidevni gospodje od banovine ustanovili na najlepšem in najprikladnejšem kraju sredi doline. Solnčna lega, za senco v vro-

čem poletju obširen park, zdrav savinjski zrak, primerna oddaljenost od hrupa velike ceste, dobrih pet minut od železniških postaj Žalca ali Petrovč. Za nameček pa še slavna zgodovina kraja. Mein Liebchen, was willst du noch mehr! ...

Kakor slovenski rod doline je staro tu grajsko selišče, ki mu pravimo Savinjšani Plumberg. Slovenski knez Pribina je postavil tu kraj rimske (trojanske) ceste, ko so ga pokristjanili, v letih 828—830 grad in ga je imenoval po svojem patronu sv. Brunu Brunov grad. Nemci so ga prekrstili v Brunberg, podložniki so ga pa izmaličili v Plumberk. Po njegovi smrti so dobili grad in posestvo v posest germanski knezi, med njimi je bil posebno v 13. stoletju znamenit Heinrich der Schwert. Pozneje je grad razpadel. Iz njegovega materiala so zgradili novi lastniki posestev gospodarsko poslopje k novi graščini Novo Celje, ki jo je postavil nedaleč stran tajni svetnik in komornik Marije Terezije grof Graisruck v letih 1754—1760 v slogu Schönbrunna. Naglo so se menjavali poznejši lastniki, plemiči in plebejci. Zadnji nemški lastnik je bil knez Salm, ki je kupil grad 1863. leta in ga prodal po prevratu hrvatskemu plemiču baronu Turkoviču. Grad je bil bogato opremljen z dragimi preprogami, gobelini, slikami in drugimi umetninami, ki jih je prodal zadnji lastnik zagrebškemu muzeju. Ze knez Salm je odrpodal pred vonjo raznim okoličanom večino posestva, ki je bilo pod njegovim oskrbnikom Bilgerjem zibelka savinjskega hmelnjarstva,

tako, da je ostal banovini le prazen grad z nekaj orali travnikov, parka in sadovnjaka in z vso slavno zgodovino. Tako se je vrnilo novo Celje, ki so ga sezidale krvave srage pradedov-tlačanov spet nazaj narodu, (še danes kažejo klop vso zgrizeno od battmanja trpinov) da služi najbednejšim bližnjikom — blaznikom.

Ni bilo malo delo, predelati to starinsko poslopje za zdravilišče. Reči pa moram, da je nalogo sijajno izvedla stavbena tvrdka »Slograd« iz Ljubljane. Od 14. oktobra 1930 je podrla s 100—120 delavci dnevno v gradu nad 400 m, zidov in pregrad, pozidala spet stotine m, novih umestnejših zidov, presekala visoke dvorane z betonskimi stropi v dvoje sob in podprla s travverzami sprhnelo tramovje. Treba je bilo mestoma večjih oken, ki so jih napravili povsem v skladu s slogom gradu. Celo križe v oknih so zavili po starem.

Pri vhodu so napravili prostorne sobe za pisarno in sprejemnico. Na levi strani vhoda je mala grajska kapelica, oltar brez slike — poglejte si jo v zagrebškem muzeju...

V pritličju so prostori za shrambe, moderna kuhinja in še modernejša umivalnica za posodo in kotlarna, ki bo dajala toplo in mrzlo vodo po vseh poslopih ter napajala centralno kurjavo, ki jo vpeljejo prihodnje tedne. Električna je že sedaj povsod napeljana, samo svetilnih armatur še ni. V kuhinji in umivalnici je vlit nove vrste prožni tlak »dermast«, ki se bo pozneje napravil po vsem posloju. Dermast je zmes magnezijevega klorida, lesne moke in mineralnega olja. Lastnica patenta te zmesi je Shellova kompanija, za dravsko banovino pa ima patent v zakupu »Slograd«.

V prvem nadstropju so nastali krasni svetli in zračni hodniki, ki vežejo med seboj že itak zvezane bolniške sobe. Te odgovarjajo v vseh pogledih svojemu namenu: dovolj so prostorne, zračne in svetle. Po načrtih tudi ne bodo prenatrpane s posteljami: v največji sobi jih je predvidenih le 11. »Abnengalerie« — (sobo z galerijo pradedov lastnikov gradu) v drugem nadstropju so ohranili povsem v starem stanju, le mramorna kamina na vsaki steni sa razdrli in sneli dragocene lestence in slike. Osamljeni strmijo na nas pritepenice bradatí mogočniki in kolnejo v grobovih nevhvaležne vnuke, ki so jih pustil same med »ubogo gmajno«. »Sic transit gloria

mundi (tako mine slava tega sveta) bi moral vzdihniti tudi jaz kakor je to spodobno in običajno. Jaz pa sem znan nespo-dobnež, zato sem si mislil prav po domače: »Ankrat áden, ankrat áden«, pa figo sem držal v žepu, da bi mene ne zadelo. Vsak svetnik celó ima pač roke k sebi obrnjene...

Ob solnčnem hodniku se spet vrstijo v drugem nadstropju lepe sobe, v tretjem pa šele delajo in je vse razdejano. Zanimivo je, kaj so našli zazidano tukaj v votlem zidu, ki se vleče po vsem traktu — nekaj sežnjev preperelih in črnih bukovih drv. Kako in zakaj so jih bili zazidali — molčijo arhivi, kronike in stare korenine. V vsakem nadstropju so nameščene prav udobne kopalnice in umivalnice; še za umivanje noge so posebne neške. Da tudi gumijaste celice ne bo manjkalo, je za blaznico pač umevno. V sobah so pustili provi-

zorično, ker je taka stiska na Studencu za prostor, še stara tla in velike starinske glinaste peči v kotih, ki so jih ogradili lepo z lesenim plotom. Plot se zapira s ključavnico, da bi slaboumni ne zanetli ognja ali pa sebe opekli.

Čudni so res ti hlevci okrog peči — pač svoje vrste posebnost. Za enkrat name-ravajo že v nekaj dneh nastaniti le 100 bolnikov v teh provizorično urejenih sobah. Ko vpeljejo centralno kurjavo in uredijo tla, bo pa imele v gradu prostora preko 200 bolnikov.

Za gradom je polno kamenja od starega zidu, ki je ves prav slab peščenec, kakor so ga nekdanj lomili v kamnolomih prebolske grajščine v Dolenji vasi pri Šempavlu. Vsi gradovi in tudi druge stare hiše sredi doline so zidane iz tega kamna. Tudi gospodarsko poslopje — nekdanji Pribinov grad temeljito prezidujejo, da bo nudil prostora najmodernejši pralnici v pritličju, v nadstropjih pa bo nastanjenih preko 100 bolnikov. Za vso potrebno vodo so izkopali pred gradom 4 m širok vodnjak, kamor pride motorna sesaljška. Za nesnago so pa izpeljali v bližnji potok Godomljo vzorno kanalizacijo z razsežnim filtrom, kjer se vsa nesnažna voda očisti prav vseh škodljivih primesi. Bojazen posestnikov bližnje vasi, da bi jim obolela zaradi iztoka kanalizacije živina, ki jo napajajo v potoku je neutemeljena. Stroški okrog 2 milijona Din, so razmeroma majhni, če po-

mislimo, kaj se je posrečilo napraviti modernemu stavbarstvu iz starega gradu. V načrtu so še pred gradom nove moderne stavbe za stanovanja za zdravnike, sestre in strežnike ter infekcijski paviljon. Čuje se tudi, da se zanima banovina tudi za obsežne parcele, ki so bile odprodane od gradu, da bi jih kupila nazaj in napravila lastno obsežno ekonomijo, ki bi mnogo razbremenila proračun zavoda.

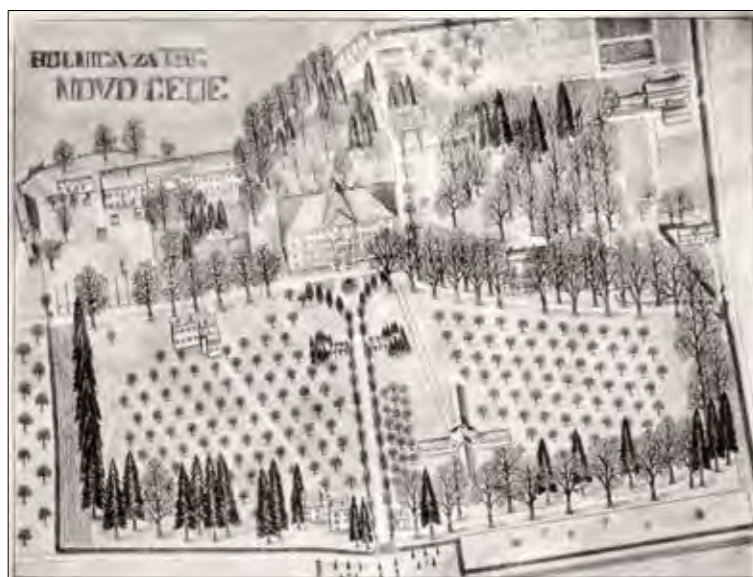
Pravkar je zahajalo solnce, ko sem se ločil od bodočega doma groze. Hotel sem še prešteti okna in vrata — pa se zanesem na ustno sporočilo, ki pravi, da je vrat toliko na gradu, kakor tednov v letu, oken kakor dni v letu, cekinov pa so imeli kakor je zvezd na nebu. Greoč sem se še oglasil k žalskemu fotografu — starosti g. Todermayerju, ki mi je dal sliko od Novega Celja. Za nameček sem pa izvedel, da sva si po njegovi gospej v rodu. Znani prvoboritelj za slovenstvo, žalski »krasni« Kač pa je nekdo celo dognal, da je to plemiški rod. Meni ni kar nič do modre krvi, ker vidim, da jo pravkar »glijajo« z norci in se brišem rajše iz vse žlahte. Če bi pa koga zadeva zanimala naj se obrne na g. Frana Pikla v Žalcu, ki hrani te Kačeve spise...

Pogrebec za nekaj žlahtnikov bogatejši in z bolečino v želodcu sem spet počakal na Kotarja. Ko je videl moj zeleni obraz, me je obzirno vprašal: »Kaj imaš res raka?«

»Najhujši je — v žepu«, sem zagodel.

»Pri nas tudi!« so soglasno odločili vsi potniki v avtobusu. Pa smo se spet zasmeli, saj jokati itak ne pomaga...

Janko Kač.

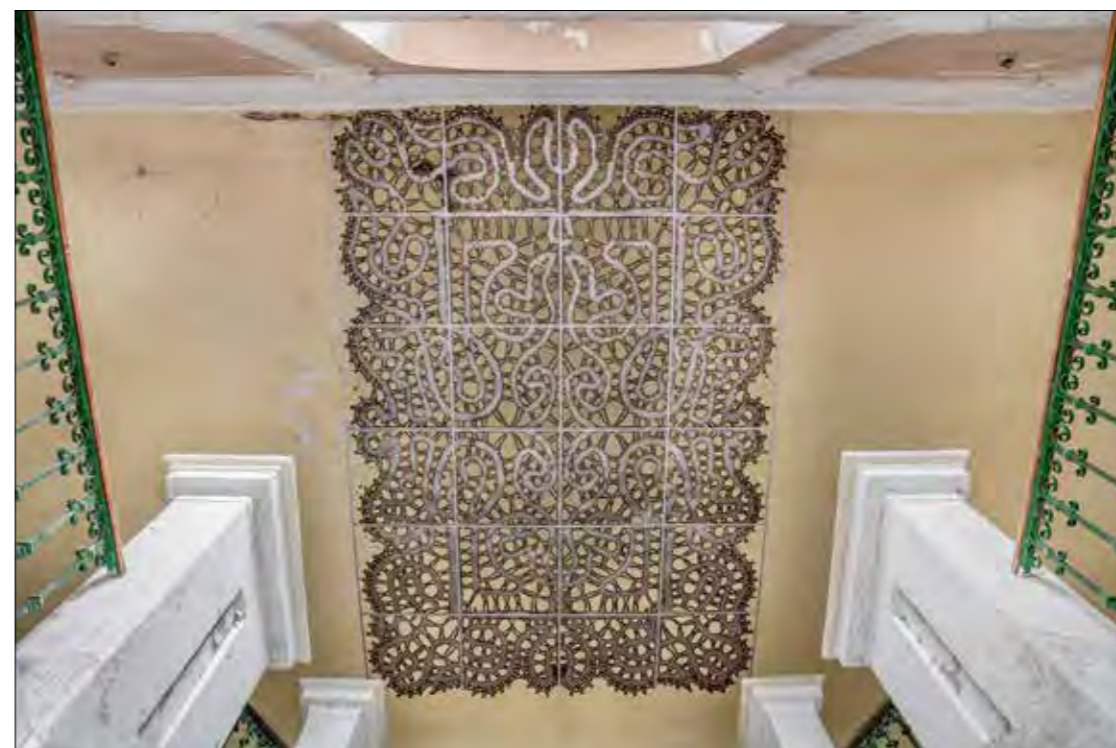
260. Novo Celje v času bolnišnice za pljučne bolezni, po 1945, Medobčinska splošna knjižnica Žalec (© Medobčinska splošna knjižnica Žalec)

stenskih dekoracij ter tlak. Poslikava oboka kapele je bila prekrita z beležem in jo je bilo mogoče okrog leta 2000 restavrirati, stensko členitev in tlak pa so rekonstruirali na podlagi predvojnih fotografij. Po letu 1945 so v dvorcu uredili bolnišnico za pljučne bolezni. V tem času je nastala preprosta risba, ki prikazuje dvorec in njegovo okolico iz ptičje perspektive (sl. 260). Na ostankih nekdanje parkovne ureditve so do takrat že zrastle stanovanjske stavbe za uslužbence bolnišnice.

Med letoma 1970 in 1980 je bil v Novem Celju dom za ostarele, leta 1983 pa ga je prevzelo podjetje Hmezad Agrina Žalec in ga začelo prenavljati, vendar so bila dela okrog leta 1991 ustavljena. Leta 1995 je dvorec pridobila Občina Žalec in ga postopno obnavlja. Za obnovo so se zavzemali zlasti Anka Aškerc, dr. Ivan Stopar in Ivo Gričar. Med nedavnimi obnovami so bili odstranjeni tudi elementi, zgrajeni v času bolnišnice in doma za ostarele, vendar gradbena dela niso bila dokončana. Po spremembah lastništva in namembnosti v 20. stoletju je dvorec Novo Celje prazen. Ostanke imenitne prvotne opreme lahko ob štukaturi v štirih prostorih piana nobile in v oratoriju občudujemo še v dvorani, rekonstruirani kapeli in na stopnišču.

Izjemnega pomena za ohranjanje in oživljanje dvorca so razstave sodobne umetnosti, ki so jih na pobudo mag. Alenke Domjan uvedli leta 2013. Kustosinja številnih razstav slovenskih likovnih umetnikov je dvorec v času razstav opisala takole: »Mogočno stopnišče in prostrane dvorane, ki skozi leto v strahu pred propadom ječijo v samoti, vzdrhtijo vsako poletje, ko se vanj naselijo likovni in glasbeni dogodki. Vsak korak v dvorcu ustvarja glas upanja na obnovo in trka na zavest tistih, ki imajo moč in kapital.«¹⁰⁹⁰

¹⁰⁹⁰ DOMJAN 2019, str. 36.

261. Metka Kavčič: Čipka, 2015 (© ZRC SAZU, UIFS; foto: Andrej Furlan)

V desetih letih razstavne dejavnosti so bila v dvorcu razstavljena dela umetnikov starejših in mlajših generacij Savinjske doline in širšega slovenskega prostora. Kustosinje in kustosi so problematizirali preteklost in sedanost, svetlobo in temo, fantastiko in geometrijo, živo in neživo, prostor, telo in medij v prehajanju. Največkrat problematiziran vidik je bil dialog med vrednotenjem kulturne dediščine na eni in žive umetniške ustvarjalnosti na drugi strani. Dve umetniški deli sta v dvorcu trajno na ogled. Metka Kavčič je za razstavo *Prostor za asociacije* leta 2015 ustvarila kovinsko čipko, s katero je subtilno nadomestila izgubljeno štukaturo na stropu stopnišča (sl. 261). Alen Ožbolt pa je leta 2018 za razstavo *Zgodbe časa* s temno kopreno prekril obokani strop slavnostne dvorane. Temno siva koprena, ki spominja na oblake, v nekoliko mračnem razpoloženju opominja na izgubljeno iluzionistično poslikavo.

Oživitev dvorca v času razstav sodobne umetnosti vzbuja upanje, da se bodo obnovitvena dela nadaljevala in da bodo v stavbi zaživele vsebine, skladne z najambicioznejšo baročno stavbo Savinjske doline.

PRILOGE

PRILOGA 1

StLA, LR, K. 949, H. 1, inventar premičnin Ciprijana Qualandra v Plumberku, 10. 3. 1645, s. p.*

Inuentarium

Über die zu Prumberg befindunde, Herrn Cyprian Gualandro gehörige undterschiedliche mobilien, so durch unß zu Endt benendten, von der Löbl: Landtß Hauptmanschafft in Steyër p: Deputierten Commissarien ordentlih beschriben; geschätzt: und beteüret worden.

Den 10 Martÿ Ax^o: 1645:

/.../		
Pedtgewandt		
Feder Pedt guet: und geschlecht 13: ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 6 fl f[acit]	78 fl:	- x
Lange Pelster guet: und geschlecht 28: ainer gegen dem andern geschätzt P[er]: 48 x: f[acit]:	22 fl:	24 x:
Haubt Khüslein guet und geschlecht 8: ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 24 x: f[acit]	3 fl:	12 x:
Item ain Gueter Türkhischer mit Paum woll außgefieteter Khulter geschätzt P[er]:	7 fl:	- x:
Item ain Khulter mit ein Atlassen Plat mit Paumwoll ausgefuetert, geschätzt P[er]:	6 fl:	- x:
Item ain alter mit feihelpraun fillese Atlas auh mit Paumwoll außgefieteter Khulter, geschätzt P[er]:	4 fl:	- x:
Mehr zween alte ganz abgenizte Türkhische: mit Paumwoll ausgefieterte Khülter, ainer gegen dem anderen P[er]: 30 x: f[acit]:	1 fl:	- x
Item ain grien: und zwo weisse Valentinen etwas abgenützt, aine gegen der anderen geschätzt P[er]: 2 fl: f[acit]:	6 fl:	- x:
Item ain Alter Türkhischer abgenützter Tisch Tebih geschätzt P[er]	3 fl:	- x:
Leingewandt		
Item Reistene ganz abgetragen: und abgenüzte leilaher 8 Par ain Par gegen dem andern geschätzt P[er]: 1 fl: 15 x: f[acit]:	10 fl:	- x
Item Apparstene, auh ganz abgetragene gemaine leilaher 8 Par, ain Par gegen dem andern geschätzt P[er]: 1 fl: f[acit]:	8 fl:	- x:
Item Reistene abgenüzte Tischtiecher 9: ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 40: x: f[acit]:	6 fl:	- x:
Item Rupfene auh abgetragene Tischtieher 4: ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 20 x: f[acit]:	1 fl:	20 x:

Item Reistene abgenüzte Handtiecher 9: ainß gegen dem anderen geschätzt P[er]: 24 x: f[acit]:	3 fl:	36 x:
Item Rupfene auh abgenüzte Handtiecher 12: ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 12 x: f[acit]	2 fl:	24 x
Item Reistene guete Tischfazillet 2 duzet ain P[er]: 1 fl: 30 x: f[acit]:	3 fl:	- x:
Item mehr Tamaschkhene von Reisten guete Tischfazillet ain duzet, geschätzt P[er]:	2 fl:	- x:
Item mehr Reistene ganz abgenizte Tischfazillet dreÿ duzet, ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 1 fl: f[acit]:	3 fl:	- x:
Gewürkhte Leimbath		
Item Apparstene Leimbath 2 stukh haben in sih 42 stab P[er]: 12 x: f[acit]:	8 fl:	24 x:
Item Rupfene Leimbath 7: stukh haben in sih 239 stab P[er]: 10: x: geschätzt f[acit]:	39 fl:	50 x:
Item Hanaf wikhl darauß rupfen, zu spünen, und zu würkhen 2 Centen 8 #: ain #: P[er]: 2 x: f[acit]:	3 fl:	36 x:
Item 4: Traidt Säkh P[er]: 15 x: geschätzt f[acit]	- fl:	30 x:
Zünn Assach		
Item zwo Flaschen, ain groß: und ain khleine: 3 viertl haltundt: Sechs viertl Khandl: ain grosse 2 viertl haltunde Khandl, zwo halbkhandl, 2: Nacht Tegl, 5: duzet, und dreÿ übrige Täller. Schissl groß, und khlain dreÿ: und ain halb duzet, dise alle specifierte sorten haben in ainer Summa gewogen Ain Centen, 75 #: ain Pfundt geschätzt P[er]: 24 x: f[acit]:	70 fl:	- x:
Meÿolikhen geschier		
Item Meÿolikhen schissl zum confect, und Obst, dorundter thailß brohen, stuck 47: ain P[er]: 6 x: geschätzt f[acit]:	4 fl:	42 x:
Khupfer: und Messing geschier		
Item ain Khupferner alter Khüell Khessl mit 11 ½ #: ist geschätzt P[er]:	3 fl:	- x:
Item ain Khupfrener alter Secht Khessl nihts werth, ist geschätzt P[er]:	1 fl:	- x:
Item zween Messingne abgenüzte leihter seindt geschätzt beede P[er]:	- fl:	30 x:
Rüstungen		
Item ain Par guete Reit-Pistollen seindt geschätzt P[er]:	10 fl:	- x:
Item zweÿ wälische lange Tunst Röhr sein geschätzt P[er]:	6 fl:	- x:
Item ain Eisenes Stüchl in ainem alten schafft ohne Reder geschätzt P[er]:	3 fl:	- x:
Item ain Khurze Wehr ist geschätzt P[er]:	- fl:	45 x:
Extraordinär		
Item ain Instrument ist geschätzt P[er]:	5 fl:	- x:
Item ain mittermessig Venedigischer Spiegl ist geschätzt P[er]:	1 fl:	30 x:
Item ain Schlag Uhr in der stuben hangundt ungewiß, ist geschätzt P[er]:	6 fl:	- x:
Hülzene fahrnus		
Item in der obern stuben ain mit Prauner Farb, angestrihnen Himelpeth ist geschätzt P[er]:	2 fl:	- x:

* Za pregled in popravke transkripcij v vseh petih prilogah se iskreno zahvaljujem dr. Matjažu Grahorniku.

Mehr ain von gemainen feihten Holz, lange Tafl ist geschätzt P[er]:	1 fl:	- x:
Item neben diser obern stuben in der Camer, ain altes spanpeth mit himel. So alt P[er]:	1 fl:	- x:
Item mehr in obern stibl ain weiß: von feihten holz, ohne himel stehendes spanpetl ist geschätzt P[er]:	- fl:	30 x:
Item in untern stibl ain gemaines altes spanpetl ohne himel geschätzt P[er]:	- fl:	30 x:
Item in obern des Pflegers stibel ain gemain spanpeth von feihten holz geschätzt P[er]:	- fl:	40 x:
Item ain langer Tisch von feihten holz ist geschätzt P[er]:	- fl:	45 x:
Item in der undtern stuben zween alte Tisch, seindt geschätzt beede P[er]:	3 fl:	- x:
Item ain Schenk Tisch in bemelter stuben von feihten holz ist geschätzt P[er]:	2 fl:	- x:
Item ainschichtige geschlecht: und zerprohene stiell 6: ain P[er]: 12 x: f[acit]:	1 fl:	12 x:
Item in der Camer gegen der strassen, und Paufeldt ain grienes neües span Pedt mit himel P[er]:	2 fl:	- x:
Item ain anders spanpeth von gemein feihten holz ohne himel ist geschätzt P[er]:	1 fl:	- x:
Item ain gemainer alter Tisch ist geschätzt P[er]:	- fl:	48 x:
Item in der andern Camer gegen den Hoff zway alte spanpetter seindt geschätzt P:	2 fl:	- x:
Item ain alter Tisch ist geschätzt P[er]:	1 fl:	20 x:
Item ain khlaines Tischl im Stibl auß der stuben von feihten holz, geschätzt P[er]:	- fl:	40 x:
Item dreÿ alte mit leder überzogene Sessl P[er]: 1 fl: f[acit]	3 fl:	- x:
In der Speis Camer		
Item zween Pachen spökh wigen baide 70 #: weilen solcher gar alt, und Räib ist ain Pfundt geschätzt worden P[er]: 4 x: f[acit]	5 fl:	4 x:
Geselchtes fleisch, würst, Schultern, und Schweinkhöpf, seindt solihe Sorten, umbwillen, alles vermottert, und verdorben zuschätzen der mühe nicht werth gewest.		
Item düre Zwespen schaf 10 ain P[er]: 20 x: f[acit]:	3 fl:	20 x:
Item in zweÿen Vössern in der Camer, und undtern gewelb Möhr Salz 27; ganze quart aine P[er]: 48 x: f[acit]:	21 fl:	36 x:
Item zwo Khübl Schmalz haben gewogen über abzug der Tärä 202 Pfundt P[er]: 7 x: 2 d: f[acit]	25 fl:	15 x:
Volgt das Maÿrviech		
Erstlichen Arbeith Roß, so alt, und geschlecht, dreÿ ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 10 fl: f[acit]:	30 fl:	- x:
Item Zugg Ochsen. So Mager, und ausgezogen, 4 Par ain Par gegen dem andern geschätzt P[er]: 20 fl: f[acit]:	80 fl:	- x:
Item Mellih Khüe sambt den Stier, 31 stukh, davon ist denen Zächpröbsten zu Gewiß ain r'do Khue der Khürchen daselbst gehörig geben worden bleiben 30 stk: P[er]: 5 fl: geschätzt f[acit]:	150 fl:	- x:
Item jähriges Khalb Viech stuck 7: ainß gegen dem anderen geschätzt P[er]: 2 fl: f[acit]:	14 fl:	- x:

Item junges Khalb ainß, geschätzt P[er]:	1 fl:	30 x:
Item r'do Schwein groß; und khlain, stk: 8: ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 1 fl: 30 x: f[acit]	12 fl:	- x:
Item Indianische Hünner stk: 40: P: 30 x: f[acit]:	20 fl:	- x:
Genß stk: 20 P[er]: 9 x: f[acit]	3 fl:	- x:
Ändten stk: 20 P[er]: 6 x: f[acit]	2 fl:	- x:
Am Maÿrhoß zu Scharffenau		
Khalb Viech, So maistes 3 Jährig, in allen stk: 27: ainß gegen dem andern geschätzt P[er]: 2 fl: 30 x: f[acit]	67 fl:	30 x:
Visch Zeüg, Stökh, Hasen Nez und Vögl Wendt		
Item ain wurff Nez, so abgenüzt, ist geschätzt P[er]:	1 fl:	30 x:
Item Vögl Wendt zway seindt geschätzt P[er]:	3 fl:	- x:
Item alte hasen Nez 5: ain P[er]: 1 fl: 30 x: f[acit]:	7 fl:	30 x:
Item lerhen Nez 20 stk: ain P[er]: 1 fl: 15 kr: geschätzt f[acit]	25 fl:	- x:
Assach anheimbs		
Item wein Vösser khlain, und groß allenthalben 28: die halten Cillier Emper 790: P[er]: 4 x: geschätzt f[acit]:	52 fl:	40 x:
Item ain wein Potting zum Perkhrecht einemben, mit Em[per]: 30 ist geschätzt P[er]:	1 fl:	30 x:
Item Khrautt: und Rueben Pottingen 4: aine gegen der andern geschätzt P[er]: 1 fl: f[acit]:	4 fl:	- x:

/.../

In Urkundt Unser hiefür gestelten fertigung, beschehen Die, et Anno, ut Supra:

W. Satelberger m. p. Alex[ander]. Liechtstockher m. p.^{ria}

PRILOGA 2

StLA, LR, K. 723, H. 2, specifikacija srebrnine in dokumentov v železni skrinji iz Plumberka, 25. 3. 1699, s. p.

Specification

Deren Jenigen, in Jüngst abgewichenen Monath 7bris, des 1698sten Jachrs, auf landtshaubtm. Verordnung, von der Baron Miglischen Herschafft Prumberg, alhero zur Ambts Conzley ad depositum, in einen Viereggichten Verschlag, und in ainer Eüsßenen in einem Verschlag eingeschlagenen Truchen, überbrachten freyh: Miglischen Effetten, Sülbers, undt schrüfftlichen Notturfften: So dem Landtsobrigkheitlichen gdigen Decret gemesß, durch unß und[er]schribene alß den 28.ten Febr. negsthin ut A. hiezue deputierte Com[m]iss.^{on} heut zu Endtstehenden däto, ordentlich beschriben: Auch von denen aigenes Fleiß ad aestimandum, gegen gebührend[er] recompens berueffenen, in Sachen verstendigen Goltarbeitheren, Stromaÿr, unndt Soränzo geschätzt worden: wie hienach volgt.

N. ^o 1. ^{mo} Ein großes, in anfangs vermeldten Verschlag gebrachtes Züer vergoldtes Güespökh, sambt dem hiezue gehörigen Güeßgeschier, augspurg: Prob, wögt 23 March 13 loth, d[a]ß march p[e]r 17 fl 30 x' ... f[acit]	416 fl	43 x ½ d.
N. ^o 2. ^o Ain etwas khlieners Güeßbökh sambt der hiezue gehörigen Kchandl von tribener arbeith, und Prob Silber in gewicht haltend 11 March 5 loth a p[e]r 17 fl ... f[acit]	192 fl	18 x 3 d
N. ^o 3. Mehr ain rundes glattes Silbernes Gießpöckhl sambt den Khändel Prob: wögt 4 March 14 loth ins. a p[e]r 17 fl ... f[acit]	82 fl	52 x 2 d
N. ^o 4. Item ain khleine Silberne Tätzä von Trübener arbeith Prob. haltend in gewicht 1 March 11 loth 2 quintl ins. a p[e]r 17 fl ... f[acit]	29 fl	17 x ½ d
N. ^o 5. Fehrrers Zwölff gleiche Silberne Confect Tätzen von Trübener arbeith augsp. Prob. wögen Zusambt 28 March ins. a p[e]r 17 fl ... f[acit]	476 fl	- : -
Latus 1196 fl 41 x 2 d		
N. ^o 6. Fehrrers Zwey Sülberne Confect Schallen worund[er] aine Zerbrochen, wögen Zusambt 4 March 8 loth ins a p[e]r 17 fl ... f[acit]	76 fl	30 x'
N. ^o 7. Item ein Silbernes Spanisches Saltzvasß sambt hiezue gehörig an denen 4 Eggen stehenden vier Pixen augsp. Prob. wögt alles zusamben 4 March und 4 loth ins a p[e]r 17 fl ... f[acit]	157 fl	15 x
N. ^o 8. Mehr 24 Paar Mösßer, und Gabl mit Sülbernen Schallen od[er] Häfften Prob Silber, wög[en] zusambt 4 March 8 loth ins ap[e]r 17 fl f[acit]	76 fl	30 x
N. ^o 9. Item 24. hiezue gehörige Silberne Löffel wögen 3 March 12 loth ins. a p[e]r 17 fl ... f[acit]	63 fl	45 x
N. ^o 10. Vier 4Eggichte Sülberne Taffelleuchter sambt denen hiezue gehörig[en] 4 pfifferling Prob. wögen alle zusambt 10 March 8 loth 2 quintl ins. a p[e]r 17 fl ... f[acit]	179 fl	1 x

Latus 553 fl 1 x' 1 2/3 [d]		
N. ^o 11. Zwey Sülberne und vergoldte Vösl augsp. Prob wögen 1 March 6 loth a p[e]r 18 fl... f[acit]	24 fl	45 x'
N. ^o 12. Vier Sülberne Nachtzeug Schachtlen augsp. Prob wögen zusamben 2 March 5 loth 2 ql. ins ap[e]r 17 fl... f[acit]	39 fl	50 x 2/3 d
N. ^o 13. Zwey Sülberne alte Saltz Vösl Prob Silber wögen 1 March ... f[acit]	17 fl	
N. ^o 14. Dreÿ Par gosßene Sülberne Mösßer hauben Prob. wög[en] 1 March 10 loth ins. a p'r 17 fl ... f[acit]	27 fl	37 x 2 d
N. ^o 15. Mehr ain Mösßerl mit Silbernen häfft hiezue gehöriges gäbedl, löfel, äyrlöfedl, und ain khleines Schächterl Prob Silb. wögen zusamben 8 loth. P[e]r' ...	8 fl	30 x
N. ^o 16. Ain Türkhischer Wußickhän Khnopf 8 lettig Silber wögt 20 loth a p'r 32 x'... f[acit]	10 fl	40 x
Latus: 128 fl 22 x' 2/3 d		
N. ^o 17. Ain mit Silber beschlagner Türkhischer Säbl mit Thamascenischen khlingen, warauf beyleüffig 21 loth Silber sein möchte d[a]ß loth p[e]r' 48 x' ... f[acit]	16 fl	48 x
N. ^o 18. Item ain mit Silber beschlagner Pälläsch warauf beyleüffig 14 loth a p'r 36 x. sein möchten ... f[acit]	8 fl	54 x
N. ^o 19. Mehr ain zerlumpte von schlechten Silber beschlagene Türkh. Mitten gürtl ist ungeschätzt verbliben	-	-
N. ^o 20. Fehrrers ain khleines Spazier dögedl mit einen Silbernen gfäßl P[e]r' ...	8 fl	
N. ^o 21. Acht Sülberne Türkhische alte Kchnöpf wögen 2 loth a p[e]r' 20 x' f[acit]		40 x
N. ^o 22. Ain alter Türkhischer Rosßzämb mit schlechten Sülber beschlagen in werth beyleüffig	7 fl	
N. ^o 23. Ain Türkhisches Khürbesel von Scoffÿ Sülber beyleüffig mit 5 loth, in werth aber	6 fl	
Latus: 47 fl 22 x -		
N. ^o 24. Ain Türkhisch. Fläschl von Porcelan ein wenig mit Silber garnirt p'r	4 fl	
N. ^o 25. Ain khleines Silbernes Paar Schuechschnallen p'r		30 x'
N. ^o 26. Item ain Ämperl von Cranebeth holtz mit Sülbernen Räfflen, und Tökh. P[e]r' r' ...	1 fl	15 x
N. ^o 27. Zwey Äläbasterne fläschl mit zünen Schreüfel beede p'r	1 fl	
N. ^o 28. Ain Stachlenes Sackkhel p'r	6 fl	
N. ^o 29. Ain Schreibtäfferl. P[e]r'		36 x
N. ^o 30. Ain zerbrochnes khleines galanterei Trühl von gelben agstein ungeschätzt	-	-
N. ^o 31. Ain Mans Ring mit 18. ^{em} khleinen, und in der Mitten einen größeren Taffl diemantlen versöt, geschätzt worden P[e]r'	70 fl	
N. ^o 32. Zwey diemantene Ohrgehöng P[e]r'	150 fl	
Latus: 233 fl 21 x' -		
N. ^o 33. Ain ainschichtiges Reßl mit 10 khleinen diemantlen, und in der Mütten mit einen Schmärägt versöt P[e]r'	50 fl	

N.º 34. Fehrsers ain Rosßzeug von Türkh. arbeith, alß d[a]ß vordergrath, hintergradth, und Zaümb, alles auf trador mit goldenen roßen Robin, Schmaragdt, undt guetten Perlen versözt, geschätzt worden P[e]r'	200 fl	
N.º 35. Item von holtz, mit eingelögter Perlmuetter d[a]ß ganz khlein repräsenti[e]rte H. Grab	-	-
N.º 36. Zwey steinene, und ein khleines oval Tafferl von Jaspis, So mit Rubinen, und Schmärägden in goldt carmisiert, geschätzt worden P[e]r	45 fl	
Dan Endtlich befändten sich zwey grössere, undt zwey khlienere Sigil.		
Latus: 295 fl - -		
S[umm]a S[umm]a[rum] obstehender ordentlich geschätzter Possten, und laterum. F[acit]	2453 fl	58 x ^r 1/3 d
Gleichmessig haben sich in obuerstandener Eüsßenen Truchen Befundten folgende Schrüfft. documenta. Alß		
Primo. Ain großer Bundt khayß. Handtbrieff von ihro Maÿ. Leopoldo iezt glorwirdigist. Regierenden Kchayßer pp. an herrn Jochann Baptista Casanova alß höchstgedachter Seiner Maÿ. pp. Residenten bey der Ottomanisch. Pforten zu Constantinopel laut.		
2. ^{do} Ain fascicl Brieff von hohen Pershonen, und Hoff Ministren, di gran importanza, an herrn Casanova laut. nach Constantinopel ab Ax. '664 biß '676.		
3. ^{to} Mehr ain fascicl underschidlicher Brieff, unnd manuscripten des herren Casanova de annis '664. biß 672. Seine Verrichtungen quà khayß. Residenten zu Constantinopel betr.		
4. ^{to} Ain fascicl, sambt dem in sachen, an ihme H. Casanova aufgeförtigten decret, betr. aine demasellen aufgetragene inquisitions Commission wider dem herrn Obristen yber ein traganer Regiment Baron von Woppingen wegen etlichen, von sein Wopping. Compagnien angebrachter Clagen.		

/.../

Urkhundert dösßen unßer aigene Handt Undterschrift, undt Pötttschaffts förtigung. Actum. Grätz den 25 tag Martÿ. Ax 1699.

Matheus Weiß als in sachen
Verordneter Commissarius m. p.
Georg Ehrenreich v[on] Gampenburg
alß Commissarius m. p.

PRILOGA 3

StLA, LR, K. 723, H. 2, zapuščinski inventar po Ferdinandu baronu Migliu, 22. 5. 1708, s. p.

Inuentarium

Über Weillandt des Wollgebohrnen Herrn Herrn Baron Ferdinandt Müglio nun mehr seel: Verlassenschaft, so wür zu Endts Undterschribne, auf genedigen bafelch IHro Excell: Herrn Herrn Landtshaubtman p: mit Zue Ziehung verstendiger Schätz Männer unparth: haben schätzen unnd betheüern lasßen, auch alles ordentlich beschriben worden. Datirt gschloß Prunberg den 22 Maÿ 708.

/.../		
In der Capele		
Das Altärl mit seinen ornath		
/.../		
	fl	x
Manß Rüstung		
1 Harnusch p[e]r:	6	
1 Alter Carabin sambt ein bar alt Pistolen p[e]r:	4	
1 Deegen p[e]r:	1	
1 Eisßenes altes feldstückel p[e]r:	4	
5 alte Puffer p[e]r:	2	
6 alte Muschkheten p[e]r:	3	
9 Spring stokhen p[e]r:	1	
1 kurz gewehr p[e]r:		
1 großer alter Türkischer Zelt p[e]r:	35	
2 handt deckhen mit den Mülleschen wappen p[e]r:	6	
1 Alter khogel Wagen, sambt ainer khalleschen, und 4 alten roß geschüren p[e]r:	80	
Undterschidliche bilder und Conterfe In des Herrn Baron Müglio seel: Zimer, befindtliche Mobilien alß 26 Stuck bilder ains gegen dem anderen zu 1 fl: f[acit]	26	
Dan ein großer schwarz Pätzer Spigel p[e]r:	10	
Wie auch ein khleiner Eckhettes mit vergulden Ramen p[e]r:	6	
2 Schwarz Pätze Tüschel p[e]r:	2	
Dan ein alte ouall Taffel p[e]r:		30
1 groß Schwarz Pätzes Böth p[e]r:	1	30
Dan ein Böthspant von gemainen Holz p[e]r:		30
9 Sesßel von Rothen leder ain p[e]r: 1 fl: f[acit]	9	

In der dorran ligender Kamer		
1 alte Silber Trugen, sambt 2 Rössteigl so alle 3 mit Eisßen beschlagen p[e]r:	4	30
Dan Zweÿ lange Trugen von gemäinen Holz p[e]r:	1	30
mehr ein Trugen von gemäinen Holz sambt den Pschlacht p[e]r:	1	
1 lange Taffel p[e]r:		17
Dan 4 Alte Sesßel á p[e]r: 30 x: f[acit]:	2	
in simili des H: Müglío sein lähn Sessel p[e]r:		30
Auf den grosßen Saall,		
befinden sich 20 Stuekh bilder, sambt der Hungerischer Landt Kartten ains gegen den anderen zu 1 fl f[acit]:	20	
1 Schenckh Khasen von harten Holz p[e]r:	3	
2 alte Tüsch von gemäinen Holz p[e]r:		48
Folgen die Tepich		
6 Alte unnd Neüe Türkhische Tepich p[e]r:	18	
Folgen die böthdöckh		
6 Alte böethdokhen p[e]r:	6	
Beethgewandt		
3 Madrazen Sambt 2 Madrazen Polst[er] p[e]r:	6	
3 Alte abgebrauchte feder bether sambt 7 Polster p[e]r:	9	
Leingewandt		
12 Stuekh Thamaschkhenen Schlessinger Tüschtücher p[e]r:	34	
26 dergleichen Tüsch Saluet p[e]r:	13	
14 dergleichen Handtücher p[e]r:	10	
77 Tüsch Saluet von elteren und gemäinen Zwillich p[e]r:	18	
21 dergleichen mit Spizen p[e]r:	5	
1 grosßes Taffel Tueh mit Spizen p[e]r:	1	30
9 von gemäinen Zwillich abgetragne Tischtüeh[er] p[e]r:	4	30
22 von dergliehen Zwillich Handtücher p[e]r:	7	
3 von der Hauß leinbath Handtücher p[e]r:		36
1 Altes Türkhisches Handtuech p[e]r:		9
16 Khüß Ziehen von gemäinen leinbath p[e]r:		48
9 gemäine leylacher p[e]r:	9	
Zünn Geschür		
18 grosße Schlisßel weegen 65 #: a' p[e]r: 30 x: f[acit]:	32	30
12 khleinere weegen 26 #: f[acit]:	13	
5 Tuzet und 10 Stuekh thäller weegen 83 #: a' p[e]r: 24 x: f[acit]:	33	12
3 flaschen 3 Kandl weegen 13 #: a' p[e]r: 24 x: f[acit]:	5	12
2 Porzälanee Schallen p[e]r:	5	

1 von Mesßing Mitterer Mörsser mit ainen Eisßnen Stesßel p[e]r:	2	
Kuchelgeschür		
1 Eingemaureth Khestel p[e]r:	10	
1 Prandtwein Kestel p[e]r:	3	
1 Anhenckh Khestel p[e]r:	6	
Das gesambt Kuchel geschür	4	57
/.../		

Summa Summarum disßes völligen Inuentarium ausßer des guetts Prunberg, der Weingartten, wie auch anden zugehörigen grundstücken, so nicht geschätzt worden.

Macht.... 5845 fl 17 x 2 d:

In Urkhundt desßen ist unßer alß von Einer löbl. Landtshaubtmanschafft Dipätirten spör unnd Inuenturs Comissarien aigne undtergestelte Handtschriftt und Pettschafft fertigung Actum Prunberg ut Supra.

Johann Joseph freyherr von Gablkhoven

Dietrich Fridrich v Dienersperg

PRILOGA 4

KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314, zapuščinski inventar po Antonu grofu Gaisrucku, 8. 7. 1761.

Inventarium

Über Sammentliche Herrschafften, und übriges Vermögen nach ableiben Sr Excellenz des hoch und Wohlgebohrenen Herrn Herrn Anton des H: Reichsgrafen v: Gaisruck Herrn deren Herrschafften Eppenstein, Farrach, Weisenthurn, Liebenau, Freÿspurg, Thurnisch, und Neu Cilli Ihre Röm: Kay: Königl: Apost: May^rtt Würkl: geheimben Raths, Cammerers, wie auch eines hochlöbl: I: Ö: Judicij Revisorij hoch Verordneten anderten Præsidentens.

/.../		
/fol. 122r/		
Neü Cilli		
/.../		
/fol. 156v/		
/.../		
In der Schlosß Cappellen		
2: Silber vergolte Kelch mit deto Paten		
Ein H. Creüz Particul in Silber gefast		
1: frauen, und Christ Kindl vergoltes Kränzel mit gutten Steinen besetzt		
3: große und 1 kleines Missal		
1: Wienerisches Rituale		
4: grüne blumen Stökh mit Puschen		
1: Crucifix von weißßen blech		
2: Käbsl mit Reliquien		
3: Canon Tafel mit weißßen blech		
4: Leichter von weißßen blech		
6: Mesßingene alte altar Leichter		
6: Vergolte alter leichter von bildhauer Arbeith		
3: Deto Canon Tafeln		
/fol. 157r/		
1: Crucifix von helfenbein		
3: altar Tücher mit Spizen		
2: feine Tüchel über das portatile		
3. schlechte Alben		

6: Humeralien		
4: Corporalien		
8: Purificatorien		
5: Paten Tücheln und Spüzen		
3: Cingula		
6: kleine hand Tüchel		
1: roth lederner Poster zum Meß buch		
2: alte altar Pölster		
1: Kupfernes weichbrun Kesßerl samt Sprengwadl		
1: rothes Mesßgewend samt zuegehör		
1: Deto weißßes		
1: deto grün, und blaues in einen Stuck		
1: deto altes von unterschiedlichen farben		
1: weisses Mesßgewand mit gelb Saÿdenen Borten		
1: deto von unterschiedlichen farben mit gelben Borten		
/fol. 157v/		
1: Deto mit Seyden ausgenähtes aus unterschiedlichen farben mit falsch Silbernen Borten		
1: Deto schwarzet von Damast		
1: grünes alter Tuch		
2: grün mit gold gestükte Antipendia		
1 schwarzes Antipendium		
3: Quadrat.		
/fol. 158r/	fl	xr
Zünn Mesßing, Kupfer, Bleÿ, und Eÿßen		
7: Tuzet zün Teller, 4 duzet deto schüsßeln 2 Suppen schüsßln, 12 Suppen schallen wägen 131 # à 24 xr.	52	24
1: Mesßingenes Einsied bek		30
26: deto wand leichter	1	18
1: Mesßingener schall waag mit 31 # gewicht	6	
8: Deto Däller	1	
12 Kupferne Castrollen samt dekeln p ^r 57 # à 12 Xr	11	24
1: Kupferner Secht Kössel pr 36 tt à 12 Xr	7	12
1: Deto alter ausgebrenter Kößel 8 # à 12 Xr.	1	36
1 Kupferne Schaal waag		18
Altes Eÿsen	5	
Mobilien		
1: Josephi Bild in rother Rammen		

1 Bild den in grab ligenden Heyland Vorstellend		
/fol. 158r/		
1: Ecce Homo Bild in Vergolter Rammen		
1 frauen Bild in Vergolter Rahmen samt 2 gefasten Engeln von Bildhauer Arbeith		
1: Agnes Bild		
1: Bild die geburth Mariae vorstellend		
1: Ecce Homo Bild in schwarzer Rahmen mit vergolter leisten		
1: auf glaß gemahltes frauen bild in schwarz gebaizter Rahm		
2: Nachtstuck	1	
5: Köpf Stückl auf holz gemahlen		30
2: Bilder einen alten Mann und ein altes Weib vorstellend		14
4: Von wax pousirte Stuck		8
2: Vögl Stückel		2
1: gemahlener Hund samt Kaz		7
1: Bild in schwarz gebaizter Rahm eine schlacht vorstellend		30
Spallier auf leinwat mit oelfarb gemahlen auf 4 Zimmer	400	
/fol. 159r/		
2: Venetianische Spiegl mit vergolten geschnittenen deto Rahm	50	
1: Maculirter Spigl mit roth, und versilberter Rahm	2	
1: Deto in Schwarzer Rahm	2	
1: Deto in Schwarzer Rahm	2	
4: Spiegl mit gläsernen Spiegl Rahmen	16	
8: Gläßerne Spiegl wandleichter	2	
1: Maculirter Spiegl mit rother Rahm	2	
1 Alter Maculirter Spiegl in gebeizter Rahm		30
1 Deto kleinerer		15
4: Wandleichter mit Spiegl, und Bildhauer Arbeith	2	
4: Gläßerne häng leichter	8	
2: mit Steineren Blaten von harten holz eingefast, und mit rothen zeüg überhängte Tischl		30
1: Alter Tisch von Bildhauer Arbeith		12
1: gleiches Spill Tischl samt 2 Cheridons		30
/fol. 159v/		
2: Tischl von harten holz		14
1: Spill Tisch von harten holz		30
1: feld Tisch von harten holz mit einer Steineren Blaten		15
4: alte Cheridons		12

1: weiß largirter Kasten mit vergolten leisten, und deto beschlacht dan 1 deto weiß largirtes spill Tischl nebst 2 deto Cheridons, und 2 Thabourethl Sesßel mit rothen Plüsch Sammet und gaiß füsßen	50	
3: Lähn nebst 2 Thaboureth und 1: Rast Sesßl mit rothen überzueg		30
12: Lederne alte Lähn Sesßl	6	
12: feld Sesßel mitt schwarz ledernen überzueg	3	
12: alte ausgenähte Sesßl	3	
18 alte mit Seyden ausgenähte Sesßl	4	
12: Sesßl mit gaiß füsßen von Rohr geflochten	6	
/fol. 160r/		
4: kleine mit leinwand überzogene Sesßl		30
2: Sesßl mit gedruckt grün wollenen zeüg überzogen		20
2: ausgenähete Rast Sesßl		30
2: ausgenähete tabouret Sesßel		12
12 alte Sesßl mit zerrisßenen rothen überzug p'r	2	24
1: alter Rast Sesßl	1	30
1: Schwarz gebaizter Kasten	1	30
1: Kasten mit einen Pult von harten holz	1	30
1: Schenckh Kasten von harten holz	1	
1: eingelegtes Kästl mit Mesßing beschlagen auf füsßen	2	
1: alter schreib Kasten mit Mesßing beschlagen	1	
1: Kasten von weichen Holz mit 5: schubladen		45
1: Einsaz Kastl mit allerhand Gläsßern	1	
/fol. 160v/		
1: kleines Kästl mit weichen holz mit lädlen		15
14: unterschiedliche Wösch und gewand Kästen von weichen holz alt, und burmpasßig	3	
1: schlag uhr mit Mesßingen blat	2	
1 deto mit eÿßenen blat	1	
2: neüe lagirte Nachtzeug	6	
1: altes Dama bret		7
1 Canapee von harten holz	2	
1 altes Canapee Polster mit überzug von grünen zeüg		12
1: Eÿsene Cassa Truchen	12	
1 schwarze Truchen mit eÿsen beschlagen		30
3: große Türkische Teppich	6	
5: Deto kleine	5	
/fol. 161r/		
Böthstäd und Böth gewand		

N°		
1: Eine bethstad von harten holz mit zerrisßenen flügen fürhängen worinen 1 Blau gestraiffte zbilhene Madrazen 1 langer Polster 1 haubt Küß von geschlisßenen federn, und 1 Blau gestraifter zwilchener Stroosakh	5	
2: Ein böthstatt von harten holz mit einer rothgestraiffz zwilchenen Madrazen, 1 deto Polster 1: Blau gestraifftes haubt Küß, 1: rupfener Stroosakh mit grünen flügen fürhängen, und deto Coopert decken	5	
3: Ein feldböth von harten holz mit Blau, und weiß gestraiffen fürhängen und deto Coopert decken, 1: Blau gestraiffz zwilchene Madrazen, 1 deto Polster 1: haubt Küß und rupfener Stroosakh	5	
/fol. 161v/		
4: Ein Böthstatt von weichen holz worinen 1 Roßharrene Madrazen mit Blau gestraiffen überzüeg 1 feder Polster 1: haubt Küß und rupfenen Stroosakh	5	
5: Ein Böthstatt von weichen holz worinen 1: Roßharrene Madrazen mit Blau gestraiffz zwilchenen überzug, 1: Deto Polster 1 feder Polster, 1 Deto haubt Küß und rupfenen Stroosakh	5	
6: Ein Böthstatt von harten holz mit roth leinwathen fürhängen 1 Blau gestraiffz rosß harrene Madrazen, und Deto Polster 1: feder Polster, 1: feder Polster 1: haubt Küß, und rupfenen Stroosakh	5	
7: Ein Silberfarb angestrichene Bethstatt von weichen holz mit roth gestraiffen Baldachin, 1 d.° Seydene Coopert decken /fol. 162r/ Nebst einer Blau gestraiffz Roßharrener Madrazen 1: deto Polster 2 deto haubt Küß, und rupfenen Stroosakh	5	
8: Ein betstatt von harten holz mit 2 blau gestraiffz Rosß harrenen Madrazen, 1 deto Polster, 1 rupfener Stroosakh und blau zeügenen Coopert decken p'r	5	
9: Ein feld bethstatt von harten holz mit zerrisßenen Silberfarben fürhängen 1: blau gestraiffen feder böth, einer blau gestraiffen Roßharrenen Madrazen 2 feder Pölster 1: deto haubt Küß, und einen blau gestraiffen alt zwilchenen Stroosakh nebst leinwatenen Coopert decken	5	
10: Ein feldböthstatt von harten holz mit zerrisßenen silberfarben fürhängen, einer blau gestraiffen Roßharrenen Madrazen, 2: deto Pölster 1: haubt Küß, und 1: alten zwilchenen Stroosakh	5	
/fol. 162v/		
11: Ein Silberfarb angestrichene böth statt von weichen holz mit einer blau gestraiffen Roßharrenen Madrazen 1: feder Polster, 1: deto haubt Küß, nebst rupfenen Stroosakh	5	
12: Ein feldböth von harten holz mit roth leinwathenen fürhängen und roth wollenen Coopert decken, einer blau gestraiffen Roßharrenen Madrazen, 1 deto Polster, 1: Vieh harrenen Polster einer rupfenen Stroosakh und d.° Polster	5	
13: Ein Silberfarb angestrichene böth stadt mit einer blau gestraiffen Roßharrenen Madrazen, 1: deto Polster, und rupfener Stroosakh	5	
14: Ein böthstadt von harten holz mit einer blau gestraiffen Roßharrenen Madrazen, 1 deto Polster 1: leinwandenen feder Polster und rupfenen Stroosakh	5	
/fol. 163r/		

15: Ein böthstadt von weichen holz mit einer Viehharrenen Madrazen nebst einen rupfenen Stroosakh	1	
Ein Pavilion beth in einer Truchen	3	
An vorhandenen gewehr		
2: mit Mesßing beschlagene flinten	14	
2: größere, und 2: kleinere Metallene Stückl mit Laveten	5	
1: Eyserner doppel hacken auf 2 Rädern		30
Porcelain und Majolica geschier		
3: Porcellainene große schallen	1	
12 deto weiße Caffee schallen samt untersäzl	1	
5: Porcellainene in Silber gefaste chiocolade becher nebst 1 deto gar kleinen auch in Silber gefast	4	
2: Porcellainene glatte blaue chiocolade becherl samt 2: untersazl	1	
/fol. 163v/		
5: ungleiche Porcellainene blaue Caffee schallen samt untersazl		24
1: blau Porcellainenes fläschl mit silber beschlagen	1	30
1: Majolica Krügl mit einen silbernen deckel	3	
2 Alabasterne flaschl mit hölzernen futeral p'r	1	
Leinwösch und Leinwand		
10: bar alte reistene laÿlacher	15	
12: bar deto neüe	24	
12: bar deto aparstene	6	
36: bar deto rupfene	14	24
9: Damastene alte Tischtücher	4	30
13: Tisch Tischtücher von heimischen zwilch	6	30
8: Tuzet alt Damastene Servieter	6	24
11: duzet zwilchene Tisch Servieter	3	18
12 Tisch Tücher von Aparsten		48
12 alt Damastene hand Tücher		36
24: zwilchene hand Tücher	1	12
/fol. 164r/		
36: Aparstene Deto	1	48
48: Küß züchen	1	36
24: Mesßer Tüchel		24
7: baar alt weiß leinwatene fenster fürhäng		49
4: Stück rupfene leinwand 138 Eln à 4 Xr	9	12
In der Kuchel		
An Kuchel geschier		

1: neuer bratter 1: hollahipen eysen 4: brat Spiß 1: brat pfann 1: Rost 1: feüer hund, 6 schlechte einbrenn pfändl 6: eysene Trÿfüßl, 2 herd schaufeln, 2 schier hacken, 1 feüer zang, 2 ofen gabln 2 schöpf und 1: saum löfel 2 fleisch gabln 2 Kuchl Mesßer und 1 eysene glut pfann	6	
2 Rib eysen, 2 durchschläg 2 Torten Mödl 2 Koch löfel 2 schmalz wändl 2 anricht löfel, 1 oell Kändl 1: gewürz lädl 1 Spriz Krapfen Modl 1 zugger bichsen, 6 wendl zum brodt Mehl, und Salz 4 Torten reiff 8 Torten /fol. 164v/ Blätl, 3 größere und 3. klinere schüsßln, 6 Täller, 24 wändl in zweÿen büchsen, 24 ausstech wändl 2 arbeiß Nudl löfel, 2 Strudl löfel, 2 weften Krapfen Mödl, 2 Strauben Trachter, 1: Prügl Krapfen Modl, 3 Suppen schüsßl, und 2 büchsen zum gefrorenn alles von blech sehr abgenutzt	2	
1: ord: ^{ti} Speiß Kasten, und 3 wasßer schäfter		21
Auf den Kasten		
/.../		
/fol. 165r/		
In Krautt Keller		
/.../		
In dem Maÿr Hauß		
/.../		
In garthen orangerie		
32: große Leemoni und Portugeser baum à 1 fl: 30 Xr	48	
53 Mittere deto à 1 fl	53	
73: kleinere Deto à 30 Xr	36	30
/fol. 165v/		
Garthen Zeüg		
/.../		
Summa an Zünn, Mobilien, und fahrnußen zu Neü Cilli	1066	49
/fol. 166r/		
Sumarischer Betrag von der Herrschafft Neü Cilli samt incorporirten gülden		
Schätzung der Herrschafft	111081	2
An richtigen Ausständen	9018	2
An hart einbringlichen Ausständen	792	9
An La'affl. Anticipation	5818	27
An Zünn, Mobilien, und Fahrnußen	1066	49
Summa Summarum von der Herrschafft Neü Cilli samt incorporirten gülden	127866	50

/.../

/fol. 173v/

In urkund deßen seÿnd unßer verordneten Sper, und Inventurs Commissarien eigenhändige Nahmens unterschritten und Adelige Förtigungen Grätz den 8ten July 761

L. S. Weichard graf zu Trauttmanstorff

L. S. Sigmund graf Breüner

Dr Joseph Murmär

PRILOGA 5

KLA, Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315, zapuščinski inventar po Janezu Karlu grofu Gaisrucku, 23. 11. 1770.

Inventarium

Über sammentliches Fidei Commiss Vermögen nach Ableben Sr Excellenz Herrn Johann Carl grafen v: Gaisruk seel.

/.../				
/fol. 45v/				
Herrschaft Cilli				
/.../				
/fol. 58v/				
In der Schlosß Capellen				
2 silber vergoldte Kelch samt deto Paten.				
1 H. Creüz Particul in silber gefast.				
1 frauen 1 Christ Kindl, vergoldtes Creüzl mit gutten Steinen besetzt.				
3 grosse, und 1 kleines Missal.				
1 Wiener. Rituale.				
4 grüne blumen Stök mit buschen.				
1 Crucifix von weissen blech.				
2 Käbsl mit Reliquien.				
3 Canon Tafel mit weissem blech.				
4 weisß blechene leichter.				
6 Mesßingene Altar leichter				
6 vergolte Altar leichter von bildhauer Arbeit.				
3 deto Canon Tafel.				
1 Crucifix von helfenbein.				
3 Altar Tücher mit Spiz.				
2 feine Tüchel über das Portatile.				
3 schlechte Albmen.				
6 Humeralia 4 Corporalia 8 Purificatoria.				
5 Paten Tüchl mit Spiz.				
3 Cingula 6 kleine hand Tüchel.				
1 roth lederner und 2 andere Altar bölster zum Mesßbuch.				
1 Kupfernes weyhwasßer Kößberl samt Sprengwadl				
/fol. 59r/				

1 rothes Mesß gewand samt zugehör.				
1 deto weisßes.				
1 deto grün und blaues in einen Stuck.				
1 deto altes von unterschiedlichen farben.				
1 weisßes mit gelb seidenen borten.				
1 d° von unterschiedlichen farben mit gelben borten.				
1 d° mit seiden ausgenähetes aus unterschiedlichen farben mit falsch silbernen borten.				
1 deto schwarzes von Damasc.				
1 grünes Altar Tuch.				
2 grüne mit gold gestückte Antipendia.				
1 schwarzes Antipendium.				
3 Quadrat.				
/.../				
/fol. 60v/				
	Alt		Neu	
	fl	Xr	fl	Xr
Zünn, Mesßing, Kupfer blech und Eisßen				
6 Tuzet, und 11 Stuck zünn Thäller 81 # wägend à 36 Xr			48	36
2 Suppen Töpf 4 brat schüßl samt 2 untersäzl 12 schlüß Schallen 6 Hafsietl in gewicht 61 # à 36 Xr			36	36
4 zünene Salz Väsßl				48
3 zünene lavor und 1 Thee Kandl			2	24
3 d° S: v. Nacht geschier			3	
3 bar zünene leichter à 51 Xr			2	33
1 zünener Schreib zeüg			1	30
1 Mesßingenes Einsied bök		30		
26 Messingene wand leichter so zerstreüeter in zimmern	1	18		
1 Mesßingene Schall waag mit 31 # gewicht	6			
12 Kupferne Castrollen samt dekel in gewicht 57 # à 12 Xr	11	24		
1 Kupferner Secht Kessl 36 # wägend à 12 Xr	7	12		
1 d° alter ausgebrennter mit 8 # à 12 Xr	1	36		
1 Kupferne Schallwag		18		
1 d° fisch wändl			3	
1 Caffee und 1 chokolatte Kandl				48
/fol. 61r/				
1 Kupferner brenn Kesßel			1	30
1 d° Kiell Kesßel			3	

13 blechene leichter			1	3
1 d° Nacht liecht				10
sammentlich altes blech			3	15
Mobilien				
In den oberen Mæceninen				
In Eckzimmer gegen der Säänn				
1 bethspanten von harten holz, worin 1 Strohsak 1 roßharene Madrazen 1 feder bolster 2 haubt Küß 1 vieh harener bolster nebst 2 cordonenen deken und leinwatenen fürhäng	5			
1 deto bethspanten mit solchen fürhängen worin 1 Strohsak 1 viehharene Madrazen 1 feder unterbeth 1 d° bolster 1 fleigen bolster 1 haubt Küß nebst 1 rothen deken	5			
1 Tischl mit einen steinenen blat		15		
1 glut Pfann				10
7 unterschiedliche bilder				
1 Kupfernes Gießböck				30
30 ausgenähete Sesßel vermischer in zimmern	7			
/fol. 61v/				
In Zimmer daran				
Ein lähre bethspanten von weichen holz		8		
2 Tischl mit steinenen blaten		30		
1 Schreib Kasten	1			
1 alter Spiegl		15		
3 Theses und 12 laquirte bilder				
1 fuß Schammel				4
In grünen Zimmer				
Grün gemahlene Spallier			24	
1 Canapee von harten holz mit darzu gehörigen cordonenen bölstern			23	
2 mit rothen Sammet laquirte Taboureth Sesßel 3 deto lain- und 1 Rast Sesßel		30		
1 feldbethspanten mit gestraiffen fliegen fürhang und d° Coopert deken, worinnen 1 Strohsak 1 vieh harene Madrazen 1 feder beth nebst 1 grün tafeten deken	5			
1 d° bethspanten mit Cordonenen fürhängen, und Coopert deken, worin 1 Strohsak 1 fleigen bolster nebst 1 grün tafeten deken	5			
1 Spiegl mit Spiegl Rammen	4			
/fol. 62r/				
In rothen Zimmer				
roth gemahlene Spallier			36	

1 feld bethspanten mit roth Damascenen fürhängen samt d° Coopert deken worin 1 Strohsak 1 roßharene Madrazen 1 d° bolster 1 feder beth 1 d° bolster 1 haubt Küß 1 roth tafetene deken			58	
1 d° bethspanten mit Cordonenen fürhängen samt Coopert deken, worin 1 Strohsak 1 roßharene Madrazen nebst 1 haubt Küß			20	
1 Canapee von harten holz mit roth Damascenen überzug 10 lain- und 2 Taboureth Sesßel mit gleichen überzug			50	
1 Spil Tischl von harten holz			4	
1 Spiegl mit Spiegl Rammen	4			
2 laquirte Tischl			4	
In Meer grünen Zimmer				
Meer grüne Spallier			24	
1 feld beth mit grün Atlasenenen fürhängen samt d° Coopert deken worin 1 Strohsak 1 feder beth, 1 roßharene Madrazen 1 haubt Küß nebst 1 alt seidenen deken			20	
/fol. 62v/				
1 Canapee von harten holz, 2 Taboureth und 10 lain Sesßel von grün rasetenen überzug			38	
1 Spiegl mit Spiegel Rammen	4			
1 Spill Tischl			5	
In denen fünf unausgebauten Zimmern				
2 lähre bethspanten von weichen holz		48		
7 feld Tischl			2	
15 bar neüe winter fenster			46	
1 Trüchel mit 12 gläser	1			
2 neüe öfen			26	
1 laquirte blenten			20	
2 Trüchen mit alten schrufften				
1 oval Tisch von weichen holz		12		
1 blechener Tach Knopf	1			
1 fagoth und 1 Bassetl				
2 Verschläg mit vergoldten laub werch und leisten für die lambriden und superporten			30	
2 alte lain Sesßel		20		
1 alte Truchen mit zerschidenen alten bildern				
/fol. 63r/				
Auf dem oberen Gang				
1 alter Kleyder Kasten von weichen holz		30		

In haubt Stock Im Saal				
6 Portrait die gräfl: Gaisrukische familie vorstellend				
2 Camin bilder				
4 vergoldte wandleichter von bildhauer Arbeit	2			
2 Luster			50	
2 Spill Tischl von harten holz			10	
1 Redhorn				
12 Sesßel von harten holz mit geflochtenen Röhren	6			
sammentliche gläser			2	
In unausegebauten 4 Zimmern				
4 neüe Soffen gestöll von harten holz à 5 fl			20	
1 zusamstoß Tisch mit 5 theil ohne gestöll			2	
mit öelfarb gemahlene Spallier auf 4 Zimmer	400			
1 doppelte Thür von harten holz				
/fol. 63v/				
In Billiard Zimmer				
1 Spiegl mit Spiegl Rammen	4			
1 zusam Stoß Tisch von harten holz mit einen Türkischen Teppich			6	
12 besßere und 2 ältere feld Sesßel mit schwarzen leder	3			
1 blechener Sommer leichter mit glaß				20
In ersten Herrschafft Zimmer				
8 neüe Mode Sesßel von harten holz mit geld Damascenen bölstern à 9 fl			72	
1 Venetianischer Spiegl mit vergoldter Rammen	25			
1 Luster			16	
1 Spill Tischl			5	
In zweyten				
1 neüe Soffa von harten holz mit grün Damascenen bölstern			40	
8 neüe Mode Sesßel samt deto bölstern à 9 fl			72	
1 Spill Tischel mit vergoldten gaisßfüßen			12	
/fol. 64v/				
1 Spill Tischl von harten holz			5	
1 Venetianischer Spiegl mit vergoldter Rammen	25			
1 Luster			24	
In dritten Zimmer				
Chinesische Spallier			50	

1 bethspanten von harten holz, worin 1 Strohsak 1 feder beth 1 roßharene Madrazen, 1 feder- und 1 Madrazen bolster und 1 haubt Küß	5			
1 Venetianischer Spiegl mit vergoldter Rammen			36	
1 neüe Soffa von harten holz mit rothsammeten überzug			40	
1 laquirter Schreib Kasten 1 deto Spill Tischl nebst 2 cheridon, und 2 laquirten Taboureth Sesßeln mit rothen blusch Sammet, und gaisßfüßen	50			
1 Kästl von harten holz mit gaisß füßen			6	
1 Luster			16	
1 bild Maria Pletrovitsch				
/fol. 64v/				
In Cabinet				
1 Soffa von harten holz mit roth leinwatenen überzug			20	
2 Sesßel mit deto bölder			7	
1 Venetianischer Spiegl mit vergoldter Rammen			30	
1 Schreib Kasten von harten holz	1	30		
1 zünener Schreibzeüg und 1 deto Nachtzeüg leichterl			1	
1 Compass in ein futerall nebst 2 perspectiv				
1 grüner hut				
2 gläserne Räml 2 Theses und 5 ordinari Papierene bilder				
1 Spill Tischl von harten holz		30		
1 Luster	2			
1 Stock Uhr			20	
1 Portrait S' Maytt vorstellend				
In Jungfrau Zimmer				
1 bethspanten von weichen holz worin 1 Strohsak 1 feder beth samt deto bolster 1 roßharene Madrazen samt d° bolster 1 haubt Küß und 1 Cordonene deken	5			
3 Tischl von weichen holz		14		
/fol. 65r/				
1 oval Tischl		10		
1 alte blechene Caffee Täzen				12
1 Kupfernes gießböck				24
1 Spänische wand				1
5 alte feld Sesßel	2	30		
1 lähres schwarz gebaiztes Kästl	1			
1 Spiegl mit roth versilberten Rammen	2			
1 alte Wand Uhr	1			

2 alabaster Stuck			1	
6 bildl mit schwarz gebaizten Raml				
20 zerschiedene gemahlene bilder	2	27		
In Capuciner Zimmer				
1 bethspanten von harten holz, worin 1 Strohsak 1 roßharene Madrazen 1 d° bolster 1 feder bolster nebst 1 schlechten deken	5			
1 d° bethspanten von weichen holz, worin 1 Strohsak 1 roßharene Madrazen nebst 1 schlecht Cordonenen deken	5			
1 halbes oval Tischl von weichen holz		10		
1 altes Spill bret		7		
1 Kästl von weichen holz		15		
1 großes Francisci Seraphici bild				
/fol. 65v/				
10 gemahlene bilter alt				
2 bilder mit rothsilber gefasten Ramen			1	
2 lain Sesßel mit gedrukter leinwat				30
In mittleren Gast Zimmer				
1 bethspanten von harten holz, worin 1 Strohsak 1 roßharene Madrazen 1 d° bolster 1 feder beth 1 d° bolster 1 haubt Küß samt Coopert deken	5			
1 feld bethspanten von harten holz, worin 1 Strohsak 1 roßharene Madrazen 1 d° bolster 1 feder beth 1 d° bolster und 2 haubt Küß	5			
1 ausgenähetes Canapee	3	12		
2 ausgenähete Taboureth Sesßel		12		
3 Tischl von weichen holz		30		
1 großer Spiegl mit schwarz gebaizten Rammen	2			
4 ausgenähete lain Sesßel	1			
2 wandleichter mit Spiegl	2			
13 Portraits				
1 laquirtes frauen und 1 Ecce homo bild				
1 Lavor untern zün begriffen				
/fol. 66r/				
In Eck Zimmer				
2 feld bethspanten von harten holz, worin 2 Strohsäk, 2 roßharene Madrazen 1 vieh harener bolster 1 feder beth 2 d° bølster 3 haubt Küß samt 1 alt grün tafetenen deken	10			
1 Tisch von weichen holz		15		
1 fournirter schreib Kasten	1	30		
2 ausgenähete Rast Sesßel		30		

1 großer Spiegl mit schwarz vergoldter Rammen	2			
1 kleiner deto mit gebaizter Ramen		30		
1 Josephi 1 frauen bild				
2 Cheridon				30
2 Lavor untern zün begriffen				
In Kochen Zimmer				
1 feld bethspanten von harten holz worin 1 fleigen bolster 1 roßharene Madrazen 1 vieh harener Madrazen bolster 1 feder bolster, und 1 haubt Küß	5			
1 Tisch von weichen holz		15		
1 alter Schreib Kasten von weichen holz	1			
3 rothe und 1 blauer schlechter Sesßel		30		
5 unterschiedliche bilder von Pappier				
/fol. 66v/				
Auf dem Saal				
1 eisene Truchen, worin verschiedene Mesßingene Thüren- und fenster beschlacht samt Schlösser zusammen				60
10 Portrait				
1 alter Kleÿder 1d° Schank Kasten ohne Aufsaz		30		
1 Mell Truchen zerbrochen				
In Cappellen Zimmer				
3 gebeth Stiell von harten holz				
1 roth lederner Rast Sesßel	1	30		
1 Ecce homo bild mit vergoldter Rammen				12
2 Mariæ in der flucht, und Mariæ heimsuchungs bilder in schwarz gebaizter Rammen				24
Alt leinwatene Spallier				
Auf der Stiegen und untern gang				
2 blechene latern				2
1 alte Wäsch Roll				
1 d° Milch Truchen		15		
1 alter Kasten von weichen holz		15		
/fol. 67r/				
In der Canzleÿ				
1 Schreib Tisch samt Aufsaz von harten holz	2			
1 schrufften Kasten von weichen holz		15		
1 oval Tisch von weichen holz		10		
1 weicher Wäsch Kasten		15		

4 lederne alte lain Sesßel		30		
1 bethspanten von weichen holz, worin 1 Strohsak 1 roßharene Madrazen samt d° bolster nebst 1 rothen deken	5			
1 H: Anna hand in Käbsl				
1 Uhr ohne gewicht		2		
In Archiv				
1 eisene Cassa Truchen	12			
3 alte Reiß Coufre				45
3 alte feld und 1 ord ^{ri} Tisch von weichen holz				
In Verwalters Zimmer				
3 Tisch von weichen holz		45		
7 alte feld Sesßel	2	24		
2 roth lederne lain Sesßel		30		
1 alter Schank Kasten von harten holz		15		
/fol. 67v/				
In Laquey Zimmer				
2 bedienten bether				6
1 häng- und 1 schublad Kasten von weichen holz	2			
In der Gardarobe				
1 harter viereggichter Tisch		30		
1 rothe Pferd deken				2
1 lähre bethspanten von harten holz		24		
1 alte weiche Truchen	1			
Dan seynd allda sammmentliche zu Thurnisch à N° 1 bis 515 vorfindig geweste bücher anhero transferiret worden, welche in ersten Inventario Fidei Commissi p'r Pausch geschätzt worden	80			
1 gläser Aufsz				4
5 glaß Tafel				8
1 garn haspel				6
7 Türkische und 1 ord ^{ri} Teppich	11			
In der Kuchel				
1 bratter 1 hollehipen Eisen, 4 brat Spiß, 1 brat Pfann 1 Rost 1 feüer hund, 6 Pfändl 6 Trifüsßl 2 herdschaufel 2 schierhaggen 1 feüer zang 2 ofen gabl 2 schöpf /fol 68r/ 1 faim löfl 2 fleisch haken 2 Kuchel Mesßer und 1 eisene glutpfann	6			

2 Rib Eisen, 2 durchschläg 2 Torten Mödl 2 Koch löfl 2 schmalz wändl 2 Anrichts löfel 1 öell Kandl 1 gewürz lad 1 Spriz Krapfen Modl 1 zucker bixen 6 wändl zum brod-Mell, und Salz 4 Torten Raif 8 deto blätl 3 größere und 3 kleinere schüsßl von blech 6 d° Thäller 24 wändl in zweyßen bixen, 24 ausstech wändl 2 Arbeis nudl- 2 Strudl löfel 2 wafen Krapfen Mödl 2 Strauben Trachter 1 brügl Krapfen Modl 3 Suppen Schüsßel und 2 bixen zum gefronnen alles von blech sehr abgenutzt	2			
1 ord ^{ri} Kasten und 3 wasßer schäfferer			21	
Auf dem Kasten				
/.../				
/fol. 68v/				
In Krautt Keller				
/.../				
In dem Maÿrhauß				
/.../				
In garthen orangerie				
60 große Leemoni und Portugeser baum à 1 fl 30 Xr			90	
107 mittere deto à 1 fl			107	
/fol. 69r/				
Garthen Zeüg				
/.../				
Tischler Zeüg				
/.../				
/fol. 69v/				
An Vorräthigen bau Materialien				
12 Quaterstein von größerer gattung			9	54
13 deto von mittlerer gattung			8	17
24 deto kleinere			13	12
82 fuhr Kalch à 2 fl			164	
2000 Tach zügl			24	-
900 Mauer zügl			4	30
100 Nußbaumene brether à 20 Xr			33	20
193 deto [â] 15 [Xr]			48	15
100 deto [â] 6 [Xr]			10	
24 birnbaumene d° [â] 15 [Xr]			6	
213 zwölfte läden d[a]s 100 pr' 4 fl			8	31
79 farchene Stuck [â] 7 [Xr]			9	13
35 Aichhornene bretter [â] 7 [Xr]			4	5

15 # Leim à 14 Xr			3	30
95 Claffter holz à 36 Xr			57	
/fol. 70r/				
Porcelain und Majolica geschier				
Porcellainene große Schallen	1			
11 deto weiße Caffee Schallen samt untersäzl	1			
2 Porcellainene blaue cocholatte becherl samt untersäzl	1			
5 deto ungleiche Caffee Schällerl		24		
4 weiß Porcellainene oleo becherl				45
4 Tuzet und 1 Stuk Majolica Thäller			2	24
5 Majolica Täzen				30
1 braune Schallen				12
[Latus]	3	24	3	51
Tisch und beth Wäsch				
10 Tafel Tücher nebst 10 Tuzet Servieter von Damasc à 8 fl			80	
9 ord ^{ri} Damascene Tafel Tücher mit 9 Tuzet Servieter à 1 fl 30 Xr			13	30
1 Tafel Tuch und 9 Servieter pr'			2	
3 ord ^{ri} Tisch Tücher zusammen			1	30
8 aparstene Tisch Tücher à 18 Xr			2	24
1 neü- und 1 alte Caffee Tücher p'r			1	30
20 löfel Tüchel			1	
12 bar reistene leiblacher à 1 fl 30 Xr			18	
11 bar aparstene deto à 1 fl			11	
/fol. 70v/				
21 rupfene leiblacher à 45 Xr			15	45
24 ord ^{ri} Damascene hand Tücher à 20 Xr			8	
12 deto abgenuzte à 10 Xr			2	
13 aparstene hand Tücher à 4 Xr				52
32 reistene Küssziechen à 8 Xr			4	16
13 aparstene deto à 6 kr			1	18
Summa des Zünn p. Mobilien und fahrnußen	812	22	1963	6
/fol. 71r/				
Summarischer betrag der Herrschafft Neü Cilli samt incorporirten gülden				
Schätzung der Herrschafft	111081	2	1366	20
An baaren geld	48	5		
An richtig einbringlichen Ausständen	5900	58		
An geträyd Vorrath	35	57		

An zünn p. Mobilien, und fahrnußen	812	22	1963	6
Summa Summarum der Herrschafft Cilli	117878	25	3329	26

/.../

/fol. 72v/

In Urkund desßen seynd unserer Verordneten Spehr- und Inventurs Commissarien eigene hand unterschritten und beÿgedruckte adeliche Fertigungen

Grätz den 23ten Novem. ,770.

L. S. Sigmund graf Breüner als
Spehr und Inventurs Coa'rius
L. S. Carl graf v' Gleÿspach als
Spehr und Inventurs Coa'rius

NEU-CILLI
BESITZER, ARCHITEKTUR UND AUSSTATTUNG
DES SCHÖNSTEN SCHLOSSES IM SANN-TAL

Zusammenfassung

POVZETEK

Die prächtige Architektur, der Glanz der ehemaligen Ausstattung und die Lebensgeschichten der Schlossbesitzer von Neu-Cilli wecken seit Jahrzehnten die Aufmerksamkeit von Kunsthistorikern, Historikern, Architekten und Literaturwissenschaftlern. Eine umfassende Monografie mit dem Titel *Stiriens Eden* wurde bereits 1847 vom damaligen Verwalter Wenceslaw Georg Dunder (Václav Jiří Dundr) über das Schloss verfasst. Die Übersetzung und kritische Ausgabe von Dunders Werk wurde 2016 von Dr. Peter Zimmermann erstellt. Dr. Peter Zimmermann war auch der Initiator der vorliegenden Studie, die die Architektur und ehemalige Ausstattung des Schlosses präsentieren sowie die Lebensumstände der früheren Besitzer von Neu-Cilli beleuchten soll. Die Grafen von Gaisruck (1756–1835) engagierten herausragende Künstler für den Bau und die Ausstattung des Schlosses. Bei der Umgestaltung des Gebäudes von einem Landschloss des Adels in ein Krankenhaus im Jahr 1930 wurde ein Teil der Ausstattung in öffentliche und private Sammlungen überführt. Kunsthistoriker konnten einige Objekte in slowenischen und kroatischen öffentlichen Sammlungen mit den Auftraggebern, Künstlern, dem Entstehungszeitpunkt sowie dem Ort der Aufstellung im Schloss in Verbindung bringen. Ihre Erkenntnisse über die frühere Schlossausstattung konnten erheblich erweitert werden, insbesondere durch die Untersuchung bisher unbeachteter Quellen, darunter der Nachlassinventare der Grafen Anton und Johann Karl von Gaisruck aus den Jahren 1761 und 1770, die für neue Erkenntnisse entscheidend waren. Die Zusammenarbeit mit Mag. Andreas Graf Bardeau, dessen Großmutter Eleonore Gräfin Bardeau ihre Kindheit in Neu-Cilli verbrachte, ermöglichte ebenfalls neue Einblicke in die Zeit, als sich das Schloss im Besitz der Altgrafen und Fürsten Salm-Reifferscheidt-Krautheim und Dyck befand (1849/1854–1919).

Die ursprünglich auf die Architektur und Ausstattung des Schlosses Neu-Cilli ausgerichteten Forschungen wurden auf die Untersuchung des vorherigen Schlosses Brunnberg ausgedehnt, da mich mein Kollege Dr. Igor Sapač mit der Hypothese vertraut machte, dass die Grafen von Gaisruck beim Bau von Neu-Cilli das Mauerwerk des alten Schlosses Brunnberg verwendet hatten. Schon Mag. Igor Weigl hatte vermutet, dass der Vorgänger nicht vollständig abgerissen worden war, aber Sapač konnte mit Hilfe von bauhistorischen Untersuchungen und dem Studium alter Darstellungen feststellen, dass eine Rekonstruktion des ursprünglichen Aussehens von Brunnberg möglich ist. Ein digitaler Versuch der virtuellen Rekonstruktion wurde von Architekturstudenten der Universität Maribor, Živa Kralj, Rok Rantaša und Katja Rihtarič, erstellt.

Der Feststellung, dass der soziale Status sowie die Ambitionen und Biografien der Besitzer einen erheblichen Einfluss auf die Architektur und Ausstattung des Schlosses hatten, darüber aber wenig bekannt war, folgte eine weitere Ausdehnung der Forschungen auf die Untersuchung der Lebensgeschichten der Besitzer von Brunnberg und Neu-Cilli. Das Buch präsentiert daher zu Beginn jedes Kapitels die Lebensgeschichten der Besitzer, auch wenn sich diese nicht durch künstlerische Aufträge auszeichneten. Unter den bisher am wenigsten bekannten waren die Freiherren von Miglio, darunter der erfolgreiche Kaufmann Karl, sein Sohn Tullio, der das Osmanische Reich bereiste, die Militärs Karl Raimund und Franz sowie Baron Ferdinand, der als legendärer Spender eines

Rings an die wundertätige Mutter Gottes in Maria-Pletrowitsch (Petrovče) in die lokale Geschichte einging. Von den drei Besitzern des Schlosses aus der Grafenfamilie Gaisruck war Anton als Erbauer von Neu-Cilli der bedeutendste, aber auch die Lebensgeschichten seines Bruders Johann Karl und seines Neffen Vinzenz hatten einen erheblichen Einfluss auf die Ausstattung des Schlosses. Mit Joseph Ludwig Hausmann tritt in Neu-Cilli erstmals und einmalig ein Besitzer aus dem Bürgertum auf. Seine Zeit wurde auch durch das literarische Schaffen seiner Tochter Fanny Hausmann und des Verwalters Wenceslaw Georg Dunder geprägt. Auf den bürgerlichen Besitzer folgte die fürstliche Familie Salm-Reifferscheidt-Krautheim und Dyck, was zum Aufleben des traditionellen Adelsleben im Schloss führte. Die Mitglieder der Familie zeichneten sich durch ihre malerischen und literarischen Werke aus und prägten das Sann-Tal auch durch die Einführung des Hopfenanbaus.

Da beim Bau des Schlosses Neu-Cilli das Mauerwerk des vorherigen Schlosses Brunnberg verwendet wurde, ist der erste Teil des Buches dem fast vergessenen Brunnberg gewidmet. Als Bauherr gilt Sigmund Herr von Schrattenbach (1548–1588), der 1580 als Besitzer genannt wird. Das ursprüngliche Schloss war ein kompaktes zweistöckiges Gebäude mit rechteckigem Grundriss und fünf Fensterachsen, das teilweise im westlichen Teil des Schlosses Neu-Cilli erhalten ist. Auf der Südseite befand sich ein ummauerter Hof mit einem Wirtschaftsgebäude, auf der Westseite ein umzäunter Garten. Das bescheidene äußere Erscheinungsbild stimmt mit der Beschreibung *Schloss oder Edlmans süz Prunberg* in der Chronik der Grafen von Schrattenbach überein. Von der nächsten Bauphase des Schlosses Brunnberg, wie sie sich aus der schematischen Kupferstichdarstellung von Georg Matthäus Vischer aus der Zeit um 1681 ergibt, sind keine schriftlichen Quellen bekannt. Die ersten Anbauten an das ursprüngliche Gebäude entstanden wahrscheinlich in der Zeit, als Brunnberg im Besitz der italienischen Kaufmannsfamilien Qualandro und Miglio war, die durch den Handel mit Vieh und Tuch zwischen Ungarn und Venedig sowie der Versorgung der kaiserlichen Armee an der Militärgrenze wohlhabend geworden waren. Um 1653 kaufte Karl Miglio, der aus Mailand nach Innerösterreich gekommen war, das Gut Brunnberg. Mit einer am 16. April 1664 in Regensburg ausgestellten Urkunde erhob Kaiser Leopold I. Karl Miglio und all seine Nachkommen in den Adelsstand. Während der Herrschaft von Karl Miglio (etwa 1653 bis 1664) und Tullio Miglio (1664 bis 1682) sind keine Bauaktivitäten dokumentiert. Bald nach 1678 widmete man sich jedoch den Umbauten, was sich aus der Darstellung des Schlosses auf Vischers Landkarte der Steiermark von 1678 schließen lässt, die das Schloss als fünfachsiges und wahrscheinlich zweistöckiges Gebäude zeigt, während es auf dem drei Jahre jüngeren Kupferstich Vischers als neunachsiges zweistöckiges Gebäude mit einem einstöckigen östlichen Anbau dargestellt wird. Die Bauarbeiten wurden während der Herrschaft von Tullios jüngerem Bruder Ferdinand Baron Miglio fortgesetzt, der Brunnberg im Jahre 1682 übernommen hatte und bis zu seinem Tod im Jahr 1708 im Schloss lebte. Nach Ferdinands Tod wurde das Inventar des Schlosses Brunnberg aufgenommen. Es wurden nur das Schlafzimmer, das Vorzimmer, der Saal und die Kapelle angeführt, aber aus dem Inventar geht hervor, dass das Schloss komfortabel eingerichtet war und zahlreiche Gemälde, Waffen und türkische Gegenstände zu seiner Ausstattung zählten. Ferdinands Neffe Karl Raimund Baron Miglio kaufte 1715 das benachbarte Gut mit dem Schloss Schönbichel. Er widmete sich der Gestaltung des Gartens und ließ südöstlich des Schlosses einen eingeschossigen Marstall errichten, der trotz der Umbauten in der Zeit der Grafen von Gaisruck im westlichen Teil erhalten blieb. General Franz Baron Miglio, der Brunnberg im Jahr 1726 erbte, verbrachte hier seine letzten Jahre. Er vermachte die vereinte Herrschaft Brunnberg und Schönbichel seinem Neffen Anton Baron Metzsch, der aus Sachsen stammte und das Schloss im Sann-Tal zwischen 1752 und 1755 besaß. Der Anwalt seiner

posthum geborenen Tochter Maria Anna verkaufte die Herrschaft Brunnberg und Schönbichel sowie das Freihaus in Sachsenfeld (Žalec) am 17. April 1756 für 24.446 Gulden an Anton Graf Gaisruck.

Anton Graf Gaisruck (1712–1761), verheiratet mit Friederika Baronin Cramm, konnte beim Kauf von Brunnberg auf eine erfolgreiche Karriere in Hofdiensten und einen noch erfolgreicherem Grundbesitzerwerb zurückblicken, da er der Besitzer der Herrschaften Turnisch bei Pettau, Freyspurg mit Freihaus in Radkersburg, Liebenau bei Graz sowie der vereinten Herrschaften Farrach, Eppenstein und Weißenthurn im Oberen Murtal war. Im Jahr 1750 schloss er einen Vertrag mit Maria Theresia über den Tausch des Amtes Neunkirchen in Niederösterreich gegen die Herrschaft Cilli (Celje) ab. In den folgenden Jahren kaufte er einige kleinere Besitzungen im Sann-Tal, die den Überresten der einstigen großen Herrschaft Cilli hinzugefügt wurden und nach dem Kauf von Brunnberg im Jahr 1756 zur Herrschaft Neu-Cilli vereint wurden. Mit einer Inschrift in der Schlosskapelle bezeichnete sich Anton Graf Gaisruck als neuen Grafen von Cilli, als würdigen Nachfolger der berühmten Grafen von Cilli, da der Umbau von Schloss Brunnberg in das prächtige Neu-Cilli mit dem dreihundertsten Todestag des letzten Grafen von Cilli, Ulrich II., zusammenfiel. Mit dem Umbau überstieg Anton Graf Gaisruck seine finanziellen Möglichkeiten. Da er die Herrschaft testamentarisch als Familienfideikommiss definierte, verfassten die Beamten, die für die finanzielle Stabilität der Fideikommiss sorgten, eine Reihe von Dokumenten, aus denen wir gut über den Verlauf des Baus des Schlosses Neu-Cilli informiert sind. Igor Weigl stellte fest, dass die Pläne für den Umbau vom Baumeister Matthias Persky (1716–1761) erstellt wurden. Nach den Erkenntnissen von Igor Sapač wurden die älteren westlichen fünf Achsen des Schlosses Brunnberg mit Ausnahme der Südfassade im ursprünglichen Zustand belassen, der östliche Teil wurde um eine Achse verlängert und erweitert, während der zentrale Teil des Gebäudes vollständig verändert wurde, um Platz für ein Vestibül, ein repräsentatives Treppenhaus und einen Saal zu schaffen. Das Schloss wurde außerdem aufgestockt und die Raumaufteilung wurde verändert. Dem Architekten Matthias Persky gelang es durch die Gliederung der Außenfassade geschickt, die vorherigen Bauphasen vollständig zu verschleiern und den Eindruck zu erwecken, dass es sich um einen Neubau handelt. Aufgrund der Verwendung der vorhandenen Mauern erhielt das Gebäude eine für Landschlösser ungewöhnliche Gliederung in Erdgeschoss, unteres Mezzanin, Piano Nobile und oberes Mezzanin. Bei der Planung des repräsentativen Gebäudes musste Matthias Persky verschiedene Funktionen berücksichtigen, da das Schloss nicht nur als Lustschloss der gräflichen Familie konzipiert wurde, sondern als Herrschaftssitz auch über geeignete Räume für Verwaltungs-, Wirtschafts- und Gerichtszwecke verfügen musste. Bei der Ausstattung des Schlosses wirkten der Schlossermeister Anton Zimmermann aus Cilli, der Schlossermeister Gallus Johann Tizeck aus Graz, der das Rokokogitter für das Hauptportal herstellte, wie auch der Cillier Tischler Michael Formacher mit, außerdem der Grazer Hafner Johann Thalhammer, der vier Rokokoöfen herstellte, der Wessobrunner Stuckateur Josef Gebhard, der zu dieser Zeit bereits zwei Jahrzehnte in Laibach (Ljubljana) gelebt und für Neu-Cilli Stuckaturen im Saal, in der Kapelle und im Treppenhaus geschaffen hatte, wobei er mit dem Grazer Maler und Vergolder Franz Josef Reich zusammenarbeitete. Der Grazer Bildhauer Veit Königer steuerte die Skulpturen der Unbefleckten Empfängnis, des hl. Franz Xaver und des hl. Johannes Nepomuk für den Altar in der Schlosskapelle bei wie auch die Herkulesfiguren vor dem Hauptportal, die dekorativen Vasen und wahrscheinlich das Wappen der Grafen von Gaisruck im Tympanon über dem Hauptportal. Königer verfertigte auch die allegorischen Frauenfiguren für das Treppenhaus, die ikonografisch als Erde- und Wassernymphen identifiziert werden konnten. Der Maler Anton Josef Lerchinger aus Rohitsch malte die Deckenmalerei in der

Kapelle und wahrscheinlich im Saal, wobei die letztere im 19. Jahrhundert verloren ging. Teilweise erhalten sind Lerchingers Wandbespannungen mit Darstellungen der vier Elemente, mit denen vier Zimmer im Piano Nobile ausgestattet wurden. Für Anton Graf Gaisruck arbeitete auch der Grazer Maler Franz Petumfill.

Anton Graf von Gaisruck gelang es in den fünf Jahren von der Übernahme der Herrschaft bis zu seinem Tod nicht, das Schloss nach den ursprünglichen Plänen einzurichten. Johann Karl Graf von Gaisruck (1714–1770), der 1761 das Erbe von Neu-Cilli angetreten hatte, hatte nach der Übernahme der Schulden seines verschwenderischen Bruders Anton und der Legate aus seinem Testament zu begleichen. Er musste den Bau des Schlosses gemäß den Plänen von Matthias Persky abschließen und sich auch um die Reparatur der durch das Drängen von Graf Anton zerstörten Decken kümmern. Die Bauarbeiten wurden vom Baumeister Lorenz Prager (um 1720–1791) geleitet. Der Wessobrunner Stuckateur Thomas Finsterwalder verfertigte die Stuckaturen in fünf Zimmern des Piano Nobile, im Treppenhaus und im Oratorium. Ein unbekannter Maler fertigte bemalte Wandbespannungen mit chinesischen Motiven an und der Kärntner Maler Josef Cassian Gasser malte sechs Porträts der Grafen von Gaisruck für den Saal des Schlosses. Der Baumeister Josef Hueber entwarf die Pläne für das Außenportal am nördlichen Zugang zum Schloss; auch zahlreiche Meister aus Cilli und Sachsenfeld waren an den Arbeiten beteiligt. Der größte Beitrag von Johann Karl Graf von Gaisruck war der Bau des Wirtschaftsgebäudes. Die Pläne dafür wurden bereits in der Zeit von Graf Anton von Matthias Persky erstellt, wobei wir vermuten können, dass man, wie beim Schloss, den vorhandenen Miglio-Marstall einbezogen, ihn jedoch nach Osten verlängert und um ein Stockwerk aufgestockt hat. Durch den Umbau erhielt das Gebäude die heutigen Maße von etwa 80,72 x 11,30 Metern, die Fassaden waren durch flache, kolossale toskanische Säulen gegliedert. Die ursprüngliche Raumaufteilung des Wirtschaftsgebäudes wurde während der Umbauten zwischen 1930 und 1932 fast vollständig verändert, als das Gebäude in ein Krankenhaus umgestaltet wurde.

Anhand der Nachlassinventare von Graf Anton und Graf Johann Karl erfahren wir, dass im Jahr 1770 noch vier der größten und schönsten Zimmer neben dem Saal unvollendet und unvollständig ausgestattet waren. Das Familienleben spielte sich an beiden Enden des Schlosses ab: Das nordöstliche Eckzimmer des Piano Nobile war dem Billardspiel gewidmet, das südöstliche und benachbarte Zimmer dem gesellschaftlichen Leben. Im nordwestlichen Eckzimmer des Piano Nobile befand sich das Schlafzimmer der Gräfin, das anfangs von Antons Ehefrau Friederika genutzt wurde, nach 1761 aber von Franziska, geborener Baronin Rauber, der Ehefrau von Johann Karl, als Kabinett eingerichtet wurde. Im südwestlichen Zimmer des Piano Nobile befand sich das Kabinett des Grafen. Das Nachlassinventar von Graf Johann Karl zeigt auch, dass im Jahr 1770 nur fünf Zimmer im westlichen Teil des oberen Mezzanins möbliert waren, fünf Zimmer im östlichen Teil waren unvollendet und wurden als Lager für Möbel und andere Gegenstände genutzt. Im westlichen Teil des unteren Mezzanins befanden sich das Kapuzinerzimmer, das mittlere Gästezimmer, das Eckzimmer, das Küchenzimmer und die Vorhalle, im östlichen Teil das Oratorium, das Büro, das Archiv, das Verwalterzimmer, das Lakaienzimmer und die Garderoben. Die willkürliche Nutzung der Räumlichkeiten, die aus den Nachlassinventaren von Graf Anton und Graf Johann Karl von Gaisruck hervorgeht, war nicht das Ergebnis einer sorgfältigen Überlegung des Architekten und des Auftraggebers. Die Brüder richteten nur diejenigen Räume ein, die sie bei ihren gelegentlichen Besuchen von Neu-Cilli benötigten.

Die Fideikommissherrschaft Neu-Cilli erbte nach dem Tod seines Vaters im Jahr 1770 Vinzenz Graf von Gaisruck (1754–ca. 1826), der nach seinem Studium in der Verwaltung des Herzogtums Steiermark tätig war und 1775 Antonia Gräfin Podstatzky-Liechtenstein heiratete. Das Paar lebte in den ersten Jahren nach der Hochzeit im Schloss Liebenau bei Graz; Aufzeichnungen über Besuche in Neu-Cilli liegen nicht vor. In der zweiten Hälfte der 1780er Jahre studierte Vinzenz, was sehr ungewöhnlich für seinen gesellschaftlichen Status war, Medizin in Wien und zog 1790 nach seinem Abschluss mit seiner Familie nach Klagenfurt. Das einzige Stück

Ausstattung im Schloss Neu-Cilli, das zweifellos von Graf Vinzenz in Auftrag gegeben wurde, ist sein 1812 von Johann Vinzenz Lederwasch gemaltes Porträt, das belegt, dass der Graf im frühen 19. Jahrhundert zumindest gelegentlich in Neu-Cilli verweilte. Es ist nicht ersichtlich, wann Graf Vinzenz Gaisruck zahlungsunfähig wurde. Dies geschah nicht vor dem 8. Januar 1820, als Vinzenz mit Maks Leuzendorf einen Arbeitsvertrag unterzeichnete, aufgrund dessen Letzterer die Verwaltung von Neu-Cilli für ein jährliches Gehalt von 800 Gulden übernahm. Der Bankrott erfolgte spätestens 1826, als die Schätzung der Herrschaft Neu-Cilli genehmigt wurde, die dann versteigert werden sollte. Die neue Schätzung erfolgte 1834, worauf Neu-Cilli am 18. Mai 1835 versteigert wurde. Bereits am nächsten Tag wurde entschieden, dass die Herrschaft an Joseph Ludwig Hausmann übergehen sollte, der 142.600 Gulden konventionellen Werts geboten hatte. Mit Graf Vinzenz und dem Verkauf im Jahr 1835 endete die achtzigjährige Ära der Grafen von Gaisruck in Neu-Cilli. Den fünf äußerst schöpferischen Jahren von Anton Graf von Gaisruck, der angesehene Künstler anstellte, ohne sich um regionale Grenzen zu kümmern, folgten zehn Jahre unter Johann Karl Graf von Gaisruck, der sich bemühte, das Schloss, die Wirtschaftsgebäude und den Garten fertigzustellen, und schließlich 65 Jahre Stagnation in der Zeit von Vinzenz Graf von Gaisruck und den Konkursverwaltern.

Mit Joseph Ludwig Hausmann (1794/1795–1856) begann in Neu-Cilli eine kurze, aber äußerst dynamische Ära, geprägt durch das ehrgeizige Unternehmertum des Besitzers, die Dichtkunst seiner Tochter Fanny (1818–1853), die literarische Arbeit des Verwalters Wenceslaw Georg Dunder (1811–1872) und die Veröffentlichung des Buches *Stiriens Eden* im Jahr 1847 sowie schließlich durch finanzielle Betrügereien und den Verkauf. Der erste bürgerliche Besitzer war auch der erste, der aus dem prächtigen Landschloss ein Zuhause schuf. Dunder lobte in *Stiriens Eden* die Schönheit von Schloss Neu-Cilli ausgiebig und nannte es das prächtigste Adelsschloss in der gesamten Sann-Region, eines der schönsten Schlösser in der Monarchie und das prächtigste Gebäude aller Herrschaften in Innerösterreich. Dunder konstatierte, das Schloss sei während Hausmanns Zeit vollständig restauriert und mit zahlreichen Neuerungen versehen worden. Dunder unterschied in seiner Beschreibung nicht klar zwischen der Architektur und der Ausstattung aus der Gaisruck-Ära und den Erweiterungen durch Hausmann, aber einige Interventionen des neuen Besitzers sind dennoch aus den Beschreibungen ersichtlich. Es scheint, dass Hausmann und seine Verwaltung insbesondere eine sinnvolle und systematische Nutzung der Räume bewirkten. Im Erdgeschoss befanden sich eine große, gewölbte Küche, ein Esszimmer, Räume für das Personal und Vorratsräume. Als Hausmann im Jahr 1842 die Kapelle restaurieren ließ, fand der Gottesdienst an einem Tragaltar statt. Auch die systematische Anordnung der Räume im unteren Mezzanin geht auf die Zeit von Hausmann zurück. Im westlichen Teil befanden sich die Büros der Rechts-, Bezirks-, Steuer- und Rechnungsämter, der Kassenraum, das Archiv, der Raum für das Grundbuch und die Registraturen sowie das Hauptbüro der Direktion. Im östlichen Teil des unteren Mezzanins befanden sich das Oratorium, die Wohnung des Gerichtsdirektors und die Wohnungen der untergeordneten Beamten. Im Piano Nobile wurde während der Hausmann-Ära das sogenannte Grafenzimmer in der südwestlichen Ecke des Schlosses mit zeitgenössischer Dekoration und einem Kachelofen ausgestattet. Im Vorraum vor dem Grafenzimmer wurde eine praktische Kaffeeküche eingerichtet. Aus Dunders Beschreibung geht nicht hervor, ob Hausmann die Ausstattung des Saals und der vier Zimmer mit den bemalten Wandbespannungen verändert oder erweitert hat. Es ist nur bekannt, dass die Zimmer zu dieser Zeit mit Wandbespannungen mit Motiven von Feuer, Erde und Wasser ausgestattet waren, während diejenigen mit Luftmotiven bereits vor 1847 verloren gingen. Hausmann richtete

seine Wohnung im östlichen Teil des Piano Nobile ein. Dunder erwähnt eine Reihe zeitgemäß bemalter und beheizter geräumiger Zimmer im oberen Mezzanin. Die Beschreibung nennt keine Details zur Ausstattung und Funktion der Zimmer, daher nehmen wir an, dass sie während der Hausmann-Ära nicht genutzt wurden. Die Raumnutzung im Erdgeschoss und dem unteren Mezzanin, wie sie aus Dunders Beschreibung hervorgeht, zeugt von Hausmanns Verständnis des Schlosses als Wirtschafts-, Verwaltungs- und Gerichtszentrum der Herrschaft und folglich von der systematischen Anordnung der für diese Aktivitäten vorgesehenen Räume. Die Erhaltung der repräsentativen Räume, wie sie von den Grafen von Gaisruck eingerichtet wurden, zeigt Hausmanns Respekt vor den vorherigen Besitzern und ihrem Stand. Hausmann widmete sich auch der Umgestaltung des Wirtschaftsgebäudes und des Gartens. Der größte Neubau von Hausmann auf dem Gebiet des Schlosses war ein nicht erhaltener Gebäudekomplex, der eine Destillerie für Wein- und Obstbrand, Rum und Essig, einen großen Stall und ein einstöckiges Wohnhaus für den Direktor und die Arbeiter der Fabrik umfasste. Hausmann ließ ein modernes Glashaus, einen Apollo-Tempel und ein Belvedere sowie drei Maulbeer-Alleen im Garten errichten. Mit der Errichtung des sogenannten Goldenen Kreuzes im Jahr 1842 markierte er den nördlichen Zugang zum Schloss entlang der Hauptstraße zwischen Wien und Triest. Hausmann kaufte auch das Gut Pliuna (Plevna) in der Nähe von Neu-Cilli und baute ein kleines klassizistisches Schloss. In Erwartung großer Gewinne aus der Seidenproduktion aufgrund der günstigen klimatischen Bedingungen wurden auf dem Grundstück 1843 und 1844 Maulbeerbäume gepflanzt. Trotz der Investitionen und der Unterstützung zahlreicher Experten entwickelte sich das Unternehmen nicht so erfolgreich wie erwartet; die Anpflanzungen ruinierten Hausmann wirtschaftlich. Im Jahr 1849 wurde ein Vertrag über den Verkauf von Hausmanns Besitzungen an Konstantin Fürsten von Salm-Reifferscheidt-Krautheim (1798–1856) unterzeichnet, doch die Übergabe des Eigentums verzögerte sich aufgrund von Rechtsstreitigkeiten, und der Fürst übernahm Neu-Cilli wahrscheinlich erst um das Jahr 1854.

Die Altgrafen und Fürsten von Salm bewohnten das Piano Nobile und gaben sich mit Verwandten und Gästen in den dafür vorgesehenen Salons dem gesellschaftlichen Leben hin. Während großer Familienbesuche nutzten die Gäste wahrscheinlich auch Zimmer im oberen Mezzanin. Das Leben im Schloss wurde in der Familienchronik (um 1970) von Gräfin Eleonore Bardeau, geborener Altgräfin von Salm, beschrieben. Gräfin Bardeau war eine talentierte Chronistin, die das Leben in Neu-Cilli aus familiärer Perspektive anhand von Erinnerungen und Erzählungen der Vorfahren beschrieb. Sie widmete sich vor allem der Zeit, als sich Neu-Cilli im Besitz ihres Vaters Altgraf Georg befand, erwähnt jedoch auch das Leben im Schloss zur Zeit ihres Großvaters Fürst und Altgraf Leopold (1833–1893), der das Anwesen nach dem Tod seines älteren Bruders Franz Karl im Jahr 1860 geerbt hatte.

Während der Zeit von Fürst Leopold wurde das Schloss sowohl mit einigen neuen Möbelstücken als auch Familienporträts ausgestattet. Fürst Leopold hatte wahrscheinlich eine neue Holzdecke im Saal anfertigen lassen, da die barocke Decke wahrscheinlich während des Erdbebens von 1877 beschädigt worden war. Zwei Jahre später brachte er Reliquien der Jungfrau und Märtyrerin Hl. Saturnina aus Rom mit, die auf dem Altar in der Kapelle ausgestellt wurden. Fürst Leopold begann auf dem Anwesen von Neu-Cilli auch mit dem Anbau von Hopfen, was weitreichende Auswirkungen auf die Entwicklung des Sann-Tals hatte. Im Jahr 1888 erbte Fürst Leopold den Titel und die Besitztümer der erloschenen fürstlichen Linie Salm-Reifferscheidt-Dyck und zog mit seiner Frau, seinen Töchtern und seinem älteren Sohn Alfred in das Schloss Dyck am Rhein. Das Anwesen Neu-Cilli übernahm sein jüngerer Sohn, Altgraf Georg Salm-Reifferscheidt-Krautheim (1864–1931).

Altgraf Georg ließ sich nach seiner Eheschließung mit Bianca Lucchesi Palli dei Principi di Campofranco in Neu-Cilli nieder und widmete sich intensiv der Landwirtschaft. Dem Paar wurden die Töchter Josefa (1893–1944), Rosa (1895–1964) und Eleonore (1901–1976) geboren. Nach Eleonores Erzählungen beschäftigte die Bewirtschaftung des großen Anwesens den Altgrafen von morgens bis abends, wobei er sich mit eisernem Willen seinen körperlichen Schwächen widersetzte. Wie zahlreiche frühere Besitzer von Brunnberg und Neu-Cilli zeichnete sich auch Altgraf Georg als Wohltäter der Marienkirche in Pletrowitsch aus. Nach den Erzählungen der Gräfin Bardeau widmete sich ihre künstlerisch begabte Mutter Bianca mit großer Freude der schrittweisen Renovierung des Schlosses. In der Familienchronik wird auch die Nutzung einiger Räume im Piano Nobile beschrieben: Im Raum mit den chinesischen Wandbespannungen hatte Altgräfin Bianca ihren kleinen Salon, in dem Raum mit Wandbespannungen mit dem Motiv der Erde wurde ein Rauch- und Arbeitszimmer für Altgraf Georg eingerichtet, im Raum mit den gemalten Wandbespannungen mit dem Motiv des Feuers befand sich das Esszimmer, und im Wasserzimmer gab es ein Gästezimmer. Die Altgrafen von Salm widmeten sich auch dem Garten. Altgraf Georg hörte mit der Zeit auf, sich mit der Landwirtschaft zu beschäftigen und verkaufte bis 1908 den Großteil des Besitzes, sodass nur etwa zehn Hektar Parkfläche in unmittelbarer Nähe des Schlosses übrig blieben. 1919 verkauften Altgraf Georg und Altgräfin Bianca Neu-Cilli und siedelten nach Windisch Feistritz (Slovenska Bistrica) über. Gräfin Bardeau berichtete auch über die schweren Entscheidungen darüber, welche Möbel und Gegenstände aus dem dreigeschossigen Schloss in das kleine Bürgerhaus verbracht werden sollten. Ein Teil des Inventars wurde vor dem Umzug verkauft, ein Teil wurde dem Käufer überlassen und der Rest wurde in 67 Kisten verpackt, die in fünf Waggons geladen und mit dem Zug nach Windisch Feistritz transportiert wurden.

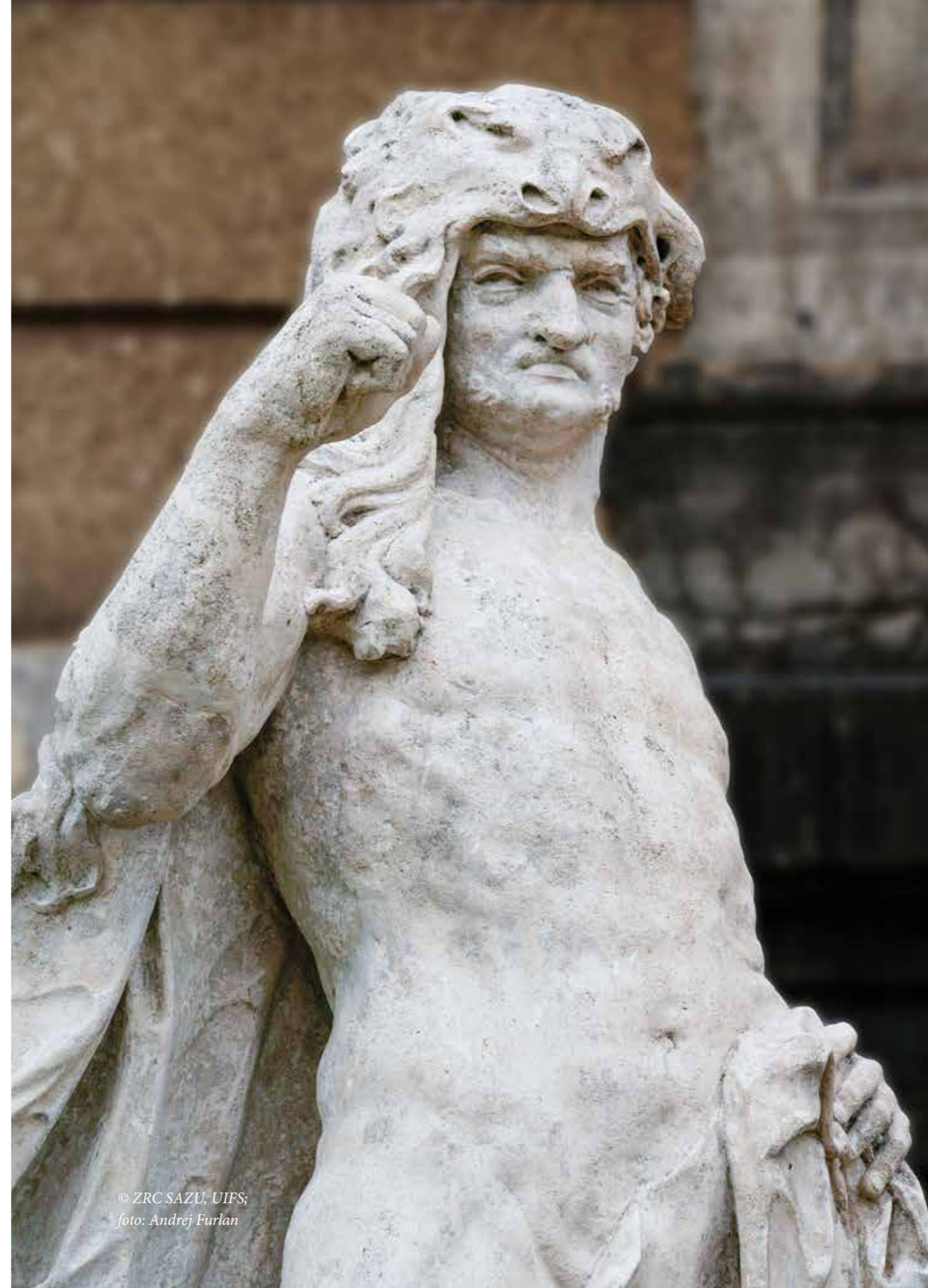

Gemäß dem Kaufvertrag zwischen dem Ehepaar Salm und Baron Davorin Turković sollte die Übergabe und Übernahme von Neu-Cilli am 20. Dezember 1919 erfolgen, jedoch kam es wahrscheinlich erst einige Monate später dazu. Baron Turković war Mitbegründer der Bank der Brüder Turković, die im Januar 1919 als Privatbank und Handelsgesellschaft gegründet und im folgenden Jahr in eine Aktiengesellschaft umgewandelt worden war. Er beschäftigte sich auch mit dem Verkauf von Autos, Motorrädern und Fahrrädern der *Fabrique National d'Armes de Guerre* in Herstal in Belgien. Mit seiner Ehefrau Štefanija, einer Tochter des erfolgreichen Unternehmers Josip Gorup Slavinski, und den Kindern Ksenija, Petar und Nikola lebte Davorin Turković in Neu-Cilli und Agram (Zagreb). In seiner Zeit verfertigte der Sachsenfelder Fotograf Wilhelm Fodermayer einige Fotografien des Schlosses. Turković beschloss 1930 Neu-Cilli zu verkaufen; der Kaufvertrag mit der Banskraft Drau wurde am 20. August 1930 unterzeichnet. In diesem Vertrag schloss Baron Turković das Mobiliar von vier Zimmern nach eigener Wahl aus dem Verkauf aus. Neben dem Mobiliar von vier Zimmern nahm er widerrechtlich auch Statuen und ein Gemälde aus der Schlosskapelle nach Agram mit, worauf der banskraftliche Konservator France Stele in die Angelegenheit eingriff. Die Korrespondenz zwischen Baron Turković und France Stele zeigt, dass Turković die bemalten Wandbespannungen für die Ausstattung repräsentativer Gebäude, die damals in der Banskraft Sau gebaut wurden, verkaufen wollte. Nach dem Eingreifen von France Stele musste Turković die Wandbespannungen mit chinesischen Motiven und ein geschmiedetes Gitter, das er rechtswidrig vom Hauptportal von Neu-Cilli entfernt hatte, nach Slowenien zurückbringen. Die Wandbespannungen und das Gitter wurden 1931 dem Nationalmuseum übergeben. Das Nationalmuseum erwarb auch fünf Kachelöfen und acht allegorische Figuren aus dem Treppenhaus von Neu-Cilli, während die Nationalgalerie einen Sponsor für die drei Figuren Veit Königers vom Neu-Cillier Altar gewann.

Das Geschehen im Schloss nach 1930 ist Gegenstand anderer Forschungen, daher soll es in diesem Buch nur kurz zusammengefasst werden. Um die Einrichtung eines psychiatrischen Krankenhauses zu realisieren, das die Banská Drača in Neu-Cilli errichten wollte, waren umfangreiche Umbauten erforderlich, durch die das Gebäude vom prächtigen Landschloss in ein zweckdienliches Krankenhausgebäude umgestaltet wurde. Der Saal, der in ein Esszimmer umgebaut wurde, blieb fast unverändert, es mussten jedoch neue Küchen, Bäder und andere Krankenhausräume eingerichtet werden. Umfangreiche Umbauten fanden im ehemaligen Wirtschaftsgebäude statt, das in die Frauenabteilung der psychiatrischen Einrichtung umgewandelt wurde. Die Kapelle wurde während des Zweiten Weltkriegs beschädigt, als das Schloss ein Militärhospital beherbergte: Die Deckenmalerei in der Kapelle wurde mit Kalk bedeckt und konnte um das Jahr 2000 restauriert werden, während die zerstörte Wandgliederung und der Bodenbelag auf der Grundlage von vor dem Krieg gemachten Fotografien rekonstruiert wurden. Nach 1945 wurde im Schloss ein Krankenhaus für Lungenerkrankungen eingerichtet. Auf den Überresten der ehemaligen Parkanlage entstanden Wohngebäude für die Mitarbeiter des Krankenhauses. In den Jahren 1970 bis 1980 diente das Gebäude als Altersheim, im Jahr 1983 übernahm es das Unternehmen Hmezad Agrina Žalec, das mit der Renovierung begann, doch wurden die Arbeiten um das Jahr 1991 gestoppt. Im Jahr 1995 erwarb die Gemeinde Žalec das Schloss, das heute schrittweise renoviert wird.

Nach dem Wechsel der Besitzer und der Zweckbestimmung des Gebäudes im 20. Jahrhundert steht das Schloss Neu-Cilli leer; nur in den Sommermonaten erwacht es während der Ausstellungen zeitgenössischer Kunst zum Leben. Die leeren Räume mit den Überresten des einstigen Glanzes wecken die Neugier und das Interesse der lokalen Bevölkerung sowie der Besucher aus weiter entfernten Orten. Die Belebung des Schlosses in der Zeit von Ausstellungen weckt die Hoffnung, dass die Restaurierungsarbeiten fortgesetzt werden und das Gebäude mit Inhalten zum Leben erweckt wird, die im Einklang mit dem anspruchsvollsten Barockbau des Sann-Tals stehen.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

AT ADG: Archiv der Diözese Gurk, Celovec

- Klagenfurt-Dom, Trauungsbuch, I, 1784–1798; Sterbbuch, I, 1784–1792; Sterbbuch, II, 1792–1799; Sterbbuch, III, 1800–1808.
- Klagenfurt-St. Egid, Trauungsbuch, II, 1663–1744; Sterbbuch, IV, 1720–1779.

AT DAGS: Diözesanarchiv Graz Seckau, Gradec

- Bruck an der Mur, Taufbuch, 1815–1821.
- Graz-Graben, Taufbuch, VII, 1854–1868; Trauungsbuch, IV, 1846–1872.
- Graz-Hl. Blut, Trauungsbuch, XIII, 1760–1767; Trauungsbuch, XV, 1772–1782; Sterbebuch, II, 1635–1641; Sterbebuch, XIV, 1754–1770.

AT DAW: Diözesanarchiv Wien, Dunaj

- Wien-St. Michael, 03-01, Sterbebuch, 1631–1699.
- Wien-St. Stephan, Trauungsbuch, 02-053, 1747–1749; Sterbebuch, 02-27, 1754–1756.
- Wien-Unsere Liebe Frau zu den Schotten, Trauungsbuch, 1753–1759.

AT KLA: Kärntner Landesarchiv Klagenfurt, Celovec

- Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 14, Nr. 182.
- Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 15, Nr. 211.
- Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 314.
- Kärntner Landrecht, BA-Verlässe, Sch. 16, Nr. 315.
- Landesgericht, Testamente, Sch. 6, 434 Ak.
- Ständisches Archiv, Sch. 533, Fasz. 1.

AT OeStA: Österreichisches Staatsarchiv, Dunaj

- AVA, Adel, RAA, 276.37, Miglio, Karl.

AT StLA: Steiermärkisches Landesarchiv, Gradec

- A. Göth Georg, Nachlaß, K. 9, H. 160-2.
- B249/4, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 4: Viertel zwischen Mur und Drau (Kreis Marburg), 1958.
- B249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden. Nach den landschaftlichen Steuerbüchern von 1516 bis 1785. 5: Viertel enhalb der Drau – Viertel Cilli (Kreis Cilli), 1958.
- Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyer-mark, 5, 1731.
- Handschrift 28, Leopold Freiherr von Stadl, Hellglänzender Ehrensiegel des Herzogthums Steyer-mark, 9, 1731.
- Handschriftensammlung Bürgergasse 16, HS 28, Inventarium Minoritenkloster Cilli, 1788.
- Handschriftensammlung Hammerlinggasse, HS 187.
- Landrecht, K. 239–241, 723–724, 949–950.
- Landrecht, Testamente, K. 1019.
- Landtafel I, tomi 3, 69, 118–120.
- Landtafel II, Hauptschuldenbuch 3, 24.
- Landtafel II, tomi 84, 214.

AT WStLA: Wiener Stadt- und Landesarchiv, Dunaj

- KS, Altbestand 234, Werner Arnold Steinhausen, načrt Dunaja, 1710.
- KS, Altbestand 881, Daniel Suttinger, načrt Dunaja, 1684.

Družinski arhiv grofov Bardeau, grad Kornberg

- Eleonora grofica Bardeau, družinska kronika.

INDOK center: Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Direktorat za kulturno dediščino, Ljubljana

- Novo Celje, spisi.
- Novo Celje, fotodokumentacija.

ÖNB: Österreichische Nationalbibliothek, Dunaj

- HAN: Sammlung von Handschriften und alten Drucken; Cod. 5762, 6920-D.

SI NŠAM: Nadškofijski arhiv Maribor, Maribor

- Žalec, Krstna knjiga, 1851–1870.

SI ZAC: Zgodovinski arhiv Celje, Celje

- SI ZAC/0611, Okrajno sodišče Celje, Zemljiškoknjižne listine, št. 392/20 (a. š. 570), kupoprodajna pogodba, 11. 2. 1920.

SI ZAP: Zgodovinski arhiv Ptuj, Ptuj

- SI ZAP/0070 00004, Collectaneum actorum dominy Turnisch, 1648–1792.

ZRC SAZU, UIFS: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Ljubljana

- Steletovi terenski zapiski, XXXVIII, LXXXIII, LXXXV.

ČASOPISNI VIRI

Wenceslaw Georg Dunder, Das kolossale Crucifix des Santhales, *Der Humorist*, 7/36, 20. 2. 1843, str. 151.

Iz Celja, *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 9/47, 19. 11. 1851, str. 239.

Iz Celja (Konec porotne sodbe), *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 9/48, 26. 11. 1851, str. 243.

Iz Žalca, *Slovenec. Političen list za slovenski narod*, 17/239, 17. 10. 1889, str. 3.

Komu se ima Savinjska dolina zahvaliti za hmelj? Spomenik duhovniku Hörnesu! *Slovenski gospodar*, 45/52, 7. 12. 1911, str. 1–2.

Janko Kač, V novi palači nesrečnih bratov. Obisk v preurejeni hiralnici za blazne pri Žalcu, *Jutro*, 12/62, 15. 3. 1931, str. 5.

Ilustrirani Slovenec, 7/27, 5. 7. 1931.

SPLETNI VIRI

Matricula Online, <https://data.matricula-online.eu/sl/>.

RKD – Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis, <https://rkd.nl/nl/explore/artists>.

LITERATURA

- ALDRIAN 1941: Trude ALDRIAN, *Die Mahlerfamilie Raunacher*, Graz 1941 (tipkopis doktorske disertacije).
- ALDRIAN 1952: Trude ALDRIAN, *Bemalte Wandbespannungen des 18. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Dekorationskunst des Rokoko*, Graz 1952.
- ALLMER 2021: Gottfried ALLMER, *Wallfahrtskirche Mariagrün in Graz. Geschichte – Kult – Kunst*, Graz 2021.
- AMBROŽIČ 2014: Matjaž AMBROŽIČ, Pregled predjožefinskih bratovščin na slovenskem Štajerskem, *Acta historiae artis Slovenica*, 19/1, 2014, str. 17–52.
- AMMANN 2006: Gert AMMANN, Gasser, *Allgemeines Künstlerlexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, 50, München-Leipzig 2006, str. 46–47.
- ANDORFER 1925: Eduard ANDORFER, *Veit Königer und seine Werke*, Wien-Graz-Leipzig 1925 (Beiträge zur Kunstgeschichte Steiermarks und Kärntens, 1).
- BACHOFEN VON ECHT, HOFFER 1928: Baron Reinhart BACHOFEN VON ECHT, Wilhelm HOFFER, *Jagdgeschichte Steiermarks. 2: Geschichte der steirischen Jagdgebiete*, Graz 1928.
- BADOVINAC 1997: Tatjana BADOVINAC, Nekaj o opremi dvorca Novo Celje, *Argo*, 40/2, 1997, str. 40–42.
- BALDASS 1920: Ludwig BALDASS, *Die Wiener Gobelinssammlung. Dreihundert Bildtafeln mit beschreibendem Text und wissenschaftlichen Anmerkungen*, Wien 1920.
- BARAVALLE 1961: Robert BARAVALLE, *Burgen und Schlösser der Steiermark. Eine enzyklopädische Sammlung der steirischen Wehrbauten und Liegenschaften, die mit den verschiedensten Privilegien ausgestattet waren*, Graz 1961.
- BARDEAU 2021: Eleonore BARDEAU, *Liebe, Macht und Tod. Schicksale aus der Zeit der Gallerin*, Graz 2021.
- BAUER 1962: Hermann BAUER, *Rocaille. Zur Herkunft und zum Wesen eines Ornament-Motivs*, Berlin 1962 (Neue Münchner Beiträge zur Kunstgeschichte, 4).
- BAUER, BAUER 1985: Hermann BAUER, Anna BAUER, *Johann Baptist und Dominikus Zimmermann. Entstehung und Vollendung des bayerischen Rokoko*, Regensburg 1985.

- BERGER 2002: Eva BERGER, *Historische Gärten Österreichs. Garten- und Parkanlagen von der Renaissance bis um 1930. 1: Niederösterreich, Burgenland*, Wien-Köln-Weimar 2002.
- BLECKWENN 1967: Hans BLECKWENN, Die Regimenter der Kaiserin, *Maria Theresia. Beiträge zur Geschichte des Heerwesens ihrer Zeit*, Graz-Wien-Köln 1967 (Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums in Wien, 3), str. 25–53.
- BREMER 1959: Jakob BREMER, *Die reichsunmittelbare Herrschaft Dyck der Grafen jetzigen Fürsten zu Salm-Reifferscheidt*, Grevenbroich 1959.
- BROWN 1997: Bruce Alan BROWN, "I cacciatori amanti". The Portrait of Count Giacomo Durazzo and His Wife by Martin van Meytens the Younger, *Metropolitan Museum Journal*, 32, 1997, str. 161–174.
- BUČIČ 2007: Vesna BUČIČ, Josip Gorup pl. Slavinjski – med gospodarstvom, umetnostjo in družino, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 55/1, 2007, str. 75–92.
- BUTTOLO 2017: Franca BUTTOLO, Biografija Fanny Haussmann, *Skrivnost Fanny Haussmann* (ur. Emica Antončič), Maribor 2017, str. 8–25.
- BUTTOLO 2020: Franca BUTTOLO, *Prva slovenska pesnica Fanny Haussmann. Popravljen in razširjen predavanje v Medobčinski matični knjižnici Žalec* (24. 4. 2003), Ljubljana 2020.
- CEVC 1964: Anica CEVC, *Stari tuji slikarji XV.–XIX. stoletja. 2: Slovenska Štajerska in Prekmurje*, Narodna galerija, Ljubljana 1964.
- CEVC 2000: Anica CEVC, *Valentin Metzinger 1699–1759. Življenje in delo baročnega slikarja*, Narodna galerija, Ljubljana 2000.
- CEVC 2001: Anica CEVC, Freske Casparja Franza Sambacha v Gornjem Gradu, *Acta historiae artis Slovenica*, 6, 2001, str. 123–140.
- CEVC 2002: Anica CEVC, Štirje letni časi in štirje temperamenti v rokokojskem koloritu fresk Antona Lerchingerja v Miljani, *Acta historiae artis Slovenica*, 7, 2002, str. 93–106.
- CEVC 2007: Anica CEVC, *Anton Jožef Lerhinger*, Narodna galerija, Ljubljana 2007.
- CHRISTIAN, HEBERT, KAINDL, RUHRI, SCHWARZ, ZECHNER 1997: Gert CHRISTIAN, Bernhard HEBERT, Heimo KAINDL, Alois RUHRI, Hubert SCHWARZ, Markus ZECHNER, Schloss Seggau. Ergebnisse des interdisziplinären Forschungsprojektes zu Baualter, Geschichte, Wirtschaft und Kunst der steirischen Bischofsburg, *Schloß Seggau. Geschichte, Architektur und Kunst der steirischen Bischofsburg* (ur. Heimo Kaindl, Hans Ranz, Leopold Städtler, Karl Steiner), Graz 1997, str. 47–214.
- CIGLENEČKI 1997: Marjeta CIGLENEČKI, *Oprema gradov na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 1997 (tipkopis doktorske disertacije).
- COBURGER 2011: Uta COBURGER, *Von Ausschweifungen und Hirngespinsten. Das Ornament und das Ornamentale im Werk Egid Quirin Asams (1692–1750)*, Göttingen 2011.
- CZEIKE 1993: Felix CZEIKE, *Historisches Lexikon Wien in 5 Bänden. 2: De–Gy*, Wien 1993.
- CZEIKE 1994: Felix CZEIKE, *Historisches Lexikon Wien in 5 Bänden. 3: Ha–La*, Wien 1994.
- CZEIKE 1995: Felix CZEIKE, *Historisches Lexikon Wien in 5 Bänden. 4: Le–Ro*, Wien 1995.
- CZEIKE 1997: Felix CZEIKE, *Historisches Lexikon Wien in 5 Bänden. 5: Ru–Z*, Wien 1997.

- DEDEKIND 1959: Annedore DEDEKIND, *Die Grazer Stuckdekorationen des XVIII. Jahrhunderts*, Graz 1959 (tipkopijske doktorske disertacije).
- DEDEKIND 1968/1969: Annedore DEDEKIND, Die Stukkatorerfamilie Formentini in der Steiermark, *Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes der Universität Graz*, 3–4, 1968/1969, str. 135–164.
- DESEYVE 2009: Yvette DESEYVE, Zwei Ausschnidebögen, *Die Wittelsbacher und das Reich der Mitte. 400 Jahre China und Bayern* (ur. Renate Eikermann), München 2009, str. 367, 368.
- DEUER 1994: Wilhelm DEUER, *Das Landhaus zu Klagenfurt*, Klagenfurt 1994.
- Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Mattersburg* 1993: *Die Kunstdenkmäler des politischen Bezirkes Mattersburg* (ur. Adelheid Schmeller-Kitt, Evelyn Benesch, Renate Holzschuh-Hofer, Katharina Packpfeifer), Wien 1993 (Österreichische Kunsttopographie, 49).
- Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz* 1997: *Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz. Die Profanbauten des I. Bezirkes. Altstadt* (ur. Wiltraud Resch), Wien 1997 (Österreichische Kunsttopographie, 53).
- DIENES 1992: Gerhard Michael DIENES, Liebenau – Geschichte und Alltag, v: Gerhard Michael Dienes, Karl Albrecht Kubinzky, *Liebenau. Geschichte und Alltag*, Graz 1992, str. 6–7.
- DOLINAR 2015: Ivan DOLINAR, *Vas Šešče skozi preteklost*, Prebold 2015.
- DOMJAN 2019: Alenka DOMJAN, Tukaj. Nekoč in danes, *Umetnostna kronika*, 64, 2019, str. 36–37.
- DUNDER 1847: Wenceslaw Georg DUNDER, *Stiriens Eden. Das Santhal und die Umgebungen von Neu-Cilli in der südlichen Unter-Steiermark. In historischer, topographischer, pittoresker, ökonomischer, industrieller, montanistischer, thermaler, traditioneller und ethnographischer Hinsicht*, Wien-Leipzig 1847.
- EICKHOFF 2009: Ekkehard EICKHOFF, *Venedig, Wien und die Osmanen. Umbruch in Südosteuropa 1645–1700*, Stuttgart 2009.
- FAHNE 1866: Anton FAHNE, *Geschichte der Grafen, jetzigen Fürsten zu Salm-Reifferscheid, sowie ihrer Länder und Sitze nebst Genealogie derjenigen Familien, aus denen sie ihre Frauen genommen*, 1/1, Köln 1866.
- FERINO-PAGDEN, PROHASKA, SCHÜTZ 1991: Sylvia FERINO-PAGDEN, Wolfgang PROHASKA, Karl SCHÜTZ, *Die Gemäldegalerie des Kunsthistorischen Museums in Wien. Verzeichnis der Gemälde*, Wien 1991.
- FIDLER 1991: Petr FIDLER, Wandel der Themen und Darstellungsweisen der Kunst 1760–1790, *Das achtzehnte Jahrhundert und Österreich. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des achtzehnten Jahrhunderts*, 6, 1991, str. 23–38.
- FORCHONDT 1736: Hieronymus FORCHONDT, *Fasti Austriae*, Viennae 1736.
- FRANK 1973: Karl Friedrich von FRANK, *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die österreichischen Erblände bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823. Mit einigen Nachträgen zum „Alt-Österreichischen Adels-Lexikon“ 1823–1918. 4: O–Sh*, Schloß Senftenegg 1973.
- FRANZ 1969: Rosemarie FRANZ, *Der Kachelofen. Entstehung und kunstgeschichtliche Entwicklung vom Mittelalter bis zum Ausgang des Klassizismus*, Graz 1969.
- FREY 1924: Dagobert FREY, *Die Denkmale des politischen Bezirkes Baden*, Wien 1924 (Österreichische Kunsttopographie, 18).
- FRIZBERG 1926: Lui FRIZBERG, Hans Friz, der Gründer von Maria-Grün, *Blätter für Heimatkunde*, 4/3–4, 1926, str. 19–25.
- GARAS 1960: Klara GARAS, *Franz Anton Maulbertsch 1724–1796*, Wien 1960.
- GINNER 2015: Susanne GINNER, Die Stuckausstattung von Heinrich Formentini im Schloss Thinnfeld. Ein bedeutendes Werk der Rokokozeit in der Steiermark, *Schloss Thinnfeld. Ein Gesamtkunstwerk des 18. Jahrhunderts* (ur. Eva Klein, Margit Stadlober, Ulla Steinklauber), Graz 2015 (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 69), str. 73–120.
- GOËSS 1927: Johann Zeno Graf GOËSS, Gaisruck-Regesten 1426–1862, *Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft Adler*, 10/14, 1927, str. 151–162.
- GOËSS 1928: Johann Zeno Graf GOËSS, Gaisruck-Regesten 1373–1787, II. Teil, *Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft Adler*, 10/29–30, 1928, str. 352–361.
- Graz 2013: *Graz* (ur. Horst Schweigert), Wien 2013 (Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs).
- Grosses vollständiges Universal-Lexicon* 1740: *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste, welche bishero durch menschlichen Verstand und Witz erfunden und verbessert worden*, 24, Leipzig-Halle 1740.
- GUGITZ 1952: Gustav GUGITZ, *Die Sagen und Legenden der Stadt Wien*, Wien 1952 (Österreichische Heimat, 17).
- GUGITZ 1955: Gustav GUGITZ, *Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch. Ein topographisches Handbuch zur Religiösen Volkskunde in fünf Bänden. 4: Kärnten und Steiermark*, Wien 1955.
- GUGITZ 1956: Gustav GUGITZ, *Österreichs Gnadenstätten in Kult und Brauch. Ein topographisches Handbuch zur Religiösen Volkskunde in fünf Bänden. 1: Wien*, Wien 1956.
- GUTKAS 1980: Karl GUTKAS, Die Bürger in Städten und Märkten, *Adel - Bürger - Bauern im 18. Jahrhundert* (ur. Karl Gutkas, Gottfried Stangler, Karl Weinberger), Wien 1980 (Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseum, n. v. 96), str. 22–25.
- HABERDITZL 2006: Franz Martin HABERDITZL, *Franz Anton Maulbertsch 1724–1796*, Wien 2006.
- HAIDER 1984: Edgard HAIDER, *Verlorenes Wien. Adelspaläste vergangener Tage*, Wien-Köln-Weimar 1984.
- HAMMER 1830: Joseph von HAMMER, *Geschichte des Osmanischen Reiches, grossentheils aus bisher unbenützten Handschriften und Archiven. 6: Von der Grosswesirschaft Mohammed Köprili's bis zum Carlowiczzer Frieden. 1656–1699*, Pest 1830.
- HAMMER 1995: Elke HAMMER, Ein italienischer Beamter und Unternehmer in der Steiermark im 17. Jahrhundert. Der Hofkammerrat Johann Thomas Cassinedi und seine Familie, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 86, 1995, str. 157–186.
- HAMMER-PURGSTALL 1855: Joseph Freiherr HAMMER-PURGSTALL, *Porträtgalerie des Steiermärkischen Adels aus der Hälfte des 18. Jahrhunderts*, Wien 1855.

- HARTWAGNER 1994: Siegfried HARTWAGNER, *Klagenfurt - Stadt. Ihre Kunstwerke, historischen Lebens- und Siedlungsformen*, Graz-Klagenfurt-Villach-Spittal 1994 (Österreichische Kunstmonographie, 10).
- HASSINGER 1916: Hugo HASSINGER, *Kunsthistorischer Atlas der k. k. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien und Verzeichnis der erhaltenswerten historischen, Kunst- und Naturdenkmale des Wiener Stadtbildes*, Wien 1916 (Österreichische Kunsttopographie, 15).
- HEINZ 1995: Dora HEINZ, *Europäische Tappiseriekunst des 17. und 18. Jahrhunderts. Die Geschichte der Produktionsstätten und ihre künstlerischen Zielsetzungen*, Wien-Köln-Weimar 1995.
- HENGERER 2001: Mark HENGERER, Zur symbolischen Dimension eines sozialen Phänomens: Adelsgräber in der Residenz (Wien im 17. Jahrhundert), *Wien im Dreißigjährigen Krieg. Bevölkerung, Gesellschaft, Kultur und Konfession* (ur. Andreas Weigl), Wien-Köln-Weimar 2001 (Kulturstudien. Bibliothek der Kulturgeschichte, 32), str. 250–352.
- HOCHEDLINGER 2003: Michael HOCHEDLINGER, *Austria's Wars of Emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy 1683–1797*, New York-London 2003 (Modern Wars in Perspective).
- HOEN 1905: Maximilian Ritter von HOEN, *Österreichischer Erbfolge-Krieg 1740–1748 nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen*, 8, Wien 1905.
- HÖFFLINGER 1913: Heinrich W. HÖFFLINGER, Eine Chronik der Grafen Schrattenbach, *Jahrbuch der kais. kön. Heraldischen Gesellschaft Adler*, n. v. 23, 1913, str. 145–178.
- HORVAT, MUROVEC 1994: Jasna HORVAT, Barbara MUROVEC, *Iztrgano minljivost. Baročne slikane tapete iz zbirk Narodnega muzeja*, Narodni muzej, Ljubljana 1994.
- HRUŠKA 2001: Goran HRUŠKA, *Obitelj Turković i Kutjevo*, Požega 2001.
- IBY, KOLLER 2000: Elfriede IBY, Alexander KOLLER, *Schloss Schönbrunn*, Wien 2000.
- JAGERSBERGER 2015: Reinhold JAGERSBERGER, *Herrenhäuser der Hammerherren, Radmeister und Eisenverleger in der Steiermark*, Graz 2015.
- JAKI 2000: Barbara JAKI, Jožef Tominc, Dama s kamelijo, *Meščanska slika. Slikarstvo prve polovice 19. stoletja iz zbirk Narodne galerije*, Narodna galerija, Ljubljana 2000, str. 270–271.
- JAKI 2002: Barbara JAKI, Dama s kamelijo, *Jožef Tominc. Fiziognomija slike*, Narodna galerija, Ljubljana 2002, str. 166–167.
- JAKIČ 1997: Ivan JAKIČ, *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine*, Ljubljana 1997.
- KAISER, SCHUSTER 2016: Barbara KAISER, Paul SCHUSTER, *Schloss Eggenberg. Architektur und Ausstattung*, Graz 2016.
- KARAGÖZ 2016: Hakan KARAGÖZ, Der Habsburgisch-Osmanische Krieg von 1663/64 und der Friede von Eisenburg/Vasvár aus osmanischer Sicht, *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvár 1664. Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses* (ur. Karin Sperl, Martin Scheutz, Arno Strohmeyer), Eisenstadt 2016 (Burgenländische Forschungen, 108), str. 121–133.
- KEMPERL 2001: Metoda KEMPERL, *Romarske cerkve – novogradnje 17. in 18. stoletja na Slovenskem. Arhitekturni tipi, poslikava, oprema*, Ljubljana 2001 (tipkopis doktorske disertacije).
- KEMPERL 2004 a: Metoda KEMPERL, Župnijska cerkev sv. Jurija v Gotovljah, *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Maribor. 28: Dekanija Žalec* (ur. Luka Vidmar), Celje 2004, str. 38–41.
- KEMPERL 2004 b: Metoda KEMPERL, Bazilika Marijinega obiskanja v Petrovčah, *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Maribor. 28: Dekanija Žalec* (ur. Luka Vidmar), Celje 2004, str. 54–60.
- KEMPERL 2007: Metoda KEMPERL, *Korpus poznobaročne sakralne arhitekture na slovenskem Štajerskem*, Ljubljana 2007 (Historia Artis).
- KEMPERL, VIDMAR 2014: Metoda KEMPERL, Luka VIDMAR, *Barok na Slovenskem. Sakralni prostori*, Ljubljana 2014.
- KISCH 1883: Wilhelm KISCH, *Die alten Strassen und Plaetze Wien's und ihre historisch interessanten Haeuser. Ein Beitrag zur Culturgeschichte Wien's mit Rücksicht auf vaterlaendische Kunst, Architektur, Musik und Literatur*, Wien 1883.
- KLEMENČIČ 2013: Matej KLEMENČIČ, *Francesco Robba (1698–1757). Beneški kipar in arhitekt v Ljubljani*, Maribor 2013.
- KNÖBL 1988: Herbert KNÖBL, *Das Neugebäude und sein baulicher Zusammenhang mit Schloß Schönbrunn*, Wien-Köln-Graz 1988.
- KOHLBACH 1948: Rochus KOHLBACH, *Der Dom zu Graz. Die fünf Rechnungsbücher der Jesuiten*, Graz 1948.
- KOKOL 1915: Hadrian KOKOL, *Die Geschichte der Franziskanerklöster in Untersteiermark in der Aufklärungsperiode und in der Zeit des Absolutismus (ca. 1750–1850)*, Görz 1915.
- KOLAR 2003: Bogdan KOLAR, *Pod varstvom Marije Snežne in Svetega Lovrenca. Ob 600-letnici prve omembe kraja Sv. Lovrenc in Svetina*, Kompole 2003.
- KOLAR 2022: Bogdan KOLAR, Cerkevna poslopja v Župniji Teharje, *Pod plaščem svetega Martina. Župnija Teharje skozi čas* (ur. Cvetka Rezar Mlakar), Teharje-Celje 2022, str. 155–232.
- KOMIČ MARN 2014: Renata KOMIČ MARN, Pozabljena gradbena faza Attemsovega dvorca v Dornavi, *Arhitekturna zgodovina 2* (ur. Renata Novak Klemenčič, Martina Malešič), Ljubljana 2014, str. 60–72.
- KOMIČ MARN 2023: Renata KOMIČ MARN, Portretna galerija Attemsov iz dvorca Dornava in drugi portreti Jožefa Digla. Prispevek k opusu in biografiji baročnega slikarja, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 71/1, 2023, str. 73–100.
- KOROPEC 1985: Jože KOROPEC, *Mi smo tu. Veliki punt na Slovenskem v letu 1635*, Maribor 1985.
- KOSTANJŠEK BRGLEZ 2022: Simona KOSTANJŠEK BRGLEZ, *Preobrazbe mesta. Zgodovinska, arhitekturna in umetnostna dediščina Slovenske Bistrice*, Slovenska Bistrica 2022.
- KREŽE 2017: Karmen KREŽE, Skromen mož velikih dejanj. Janez Hausenbichler, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 65/3, 2017, str. 399–414.
- KRUBSACIUS 1759: Friedrich August KRUBSACIUS, Beschluß der Untersuchung vom Ursprunge, Wachstume und Verfälle der Verzierungen, *Das Neueste aus der anmuthigen Gelehrsamkeit*, 3, 1759, str. 175–185.
- LAJNERT 2016: Siniša LAJNERT, Banka braće Turković d.d. Zagreb (1919–1948), *Arhivski vjesnik*, 59/1, 2016, str. 223–273.

- LAZAR 2022: Nejc LAZAR, *Oprema interjerjev dvorca Turnišče od srede 18. stoletja do povojnih transferjev*, Maribor 2022 (tipkopolis magistrske naloge).
- LAVRIČ 2022: Ana LAVRIČ, Drobec k ikonografiji velikega oltarja v šenčurski župnijski cerkvi, *Umetnostna kronika*, 77, 2022, str. 2–12.
- LESKY 1961: Erna LESKY, Frank, Johann Peter, *Neue Deutsche Biographie*, 5, 1961, str. 341–342.
- LORENZ 1985: Hellmut LORENZ, *Liechtenstein Palaces in Vienna from the age of the Baroque*, The Metropolitan Museum of Art, New York 1985.
- LOZAR ŠTAMCAR 2008: Maja LOZAR ŠTAMCAR, *Pleteno pohištvo v Sloveniji*, Ljubljana 2008.
- MAČEK 2005: Jože MAČEK, *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v avstrijski Istri*, Celje-Ljubljana 2005.
- MAČEK 2014: Jože MAČEK, *Mašne in svetne ustanove ter legati v Lavantinski škofiji. 2/2: Dekanije Slovenske Konjice, Stari trg pri Slovenj Gradcu, Šaleška dolina, Šmarje pri Jelšah in Žalec*, Celje-Ljubljana 2014.
- MAROLT 1931: Marijan MAROLT, *Dekanija Celje. 1: Cerkevni spomeniki v Celju*, Maribor 1931.
- MAROLT 1932: Marijan MAROLT, *Dekanija Celje. 2: Cerkevne umetnine izven celjske župnije*, Maribor 1932.
- MENAŠE 1994: Lev MENAŠE, *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*, Celje 1994.
- MIRKOVIĆ 1992: Marija MIRKOVIĆ, Zidne slike u »kabinetu« dvorca Miljana, *Dvorac Miljana. Istraživanja i konzervatorski radovi* (ur. Silvije Novak), Zagreb 1992 (Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske, 7), str. 75–84.
- MISSONG 1970: Alfred MISSONG, *Heiliges Wien. Ein Führer durch Wiens Kirchen und Kapellen*, Wien 1970.
- MUROVEC 1994 a: Barbara MUROVEC, *Slikarska oprema jedilnice v gradu Jablje*, Ljubljana 1994 (tipkopolis diplomske naloge).
- MUROVEC 1994 b: Barbara MUROVEC, Slikane tapete v Sloveniji in vloga grafičnih predlog, v: Jasna Horvat, Barbara Murovec, *Iztrgano minljivosti. Baročne slikane tapete iz zbirk Narodnega muzeja*, Narodni muzej, Ljubljana 1994.
- MUROVEC 2000: Barbara MUROVEC, *Evropski likovni viri za baročno stropno slikarstvo v Sloveniji*, Ljubljana 2000 (tipkopolis doktorske disertacije).
- NASCHENWENG 2002: Hannes Peter NASCHENWENG, *Die Landeshauptleute der Steiermark 1236–2002*, Graz 2002.
- NASCHENWENG 2020 a: Hannes Peter NASCHENWENG, *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Ein genealogisches Kompendium. 1: Abele bis Juritsch*, Graz 2020.
- NASCHENWENG 2020 b: Hannes Peter NASCHENWENG, *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark. Ein genealogisches Kompendium. 2: Lachawitz bis Zwickl*, Graz 2020.
- NATTER 2016: Tobias G. NATTER, Die Macht der Pracht. Ruhm und Öffentlichkeit europäischer Barockgalerien vor 1800, *Fürstenglanz. Die Macht der Pracht* (ur. Agnes Husslein-Arco, Tobias G. Natter), Wien 2016, str. 10–24.
- Neue Genealogisch-historische Nachrichten* 1756: *Neue Genealogisch-historische Nachrichten von den vornehmsten Begebenheiten, welche sich an den Europäischen Höfen zutragen, worinn zugleich vieler Stands-Personen Lebens-Beschreibungen vorkommen*, 73, Leipzig 1756.
- Neue medicinische Litteratur* 1790: *Neue medicinische Litteratur*, 2/4, Leipzig 1790.
- Niederösterreich* 2003: *Niederösterreich südlich der Donau. 2: M bis Z* (Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs), Horn-Wien 2003.
- NOTTEBOHM 1887: Wilhelm NOTTEBOHM, *Montecuccoli und die Legende von St. Gotthard* (1664), Berlin 1887 (Wissenschaftliche Beilage zum Programm des Friedrichs-Werderschen Gymnasiums zu Berlin).
- OBERSTEINER 1993: Gernot Peter OBERSTEINER, *Theresianische Verwaltungsreformen im Herzogtum Steiermark. Die Repräsentation und Kammer (1749–1763) als neue Landesbehörde des aufgeklärten Absolutismus*, Graz 1993 (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark, 37).
- OMAN 2016: Žiga OMAN, „Will auss der Vnordnung nit Schreiten“. A Case of *Fehde* from 17th Century Styria, *Acta Histriae*, 24/1, 2016, str. 63–100.
- OMAN 2018: Žiga OMAN, *Maščevanje kot pravni običaj sistema reševanja sporov na Slovenskem v zgodnjem novem veku*, Maribor 2018 (tipkopolis doktorske disertacije).
- OMAN 2021: Žiga OMAN, *Maščevanje na Slovenskem v zgodnjem novem veku. Sovražnosti in pomiritve na Kranjskem in Štajerskem*, Maribor 2021 (Studia historica Slovenica, 22).
- OMAN 2023: Žiga OMAN, Za pest češenj – maščevanje za zasedbo Plumberka. Primer medstanovske sovražnosti na Štajerskem v poznem 17. stoletju, *Annales. Series Historia et Sociologia*, 33/2, 2023, str. 273–286.
- OROŽEN 1880: Ignaz OROŽEN, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. 3: Das Archidiakonats Saunien. Das Dekanat Cilli mit den Pfarren Cilli, Tüchern, Sachsenfeld, Galizien, Gutendorf, St. Peter, Greis und Heilenstein sammt Neukloster*, Cilli 1880.
- OROŽEN 1936: Janko OROŽEN, *Gradovi in graščine v narodnem izročilu. 1: Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi*, Celje 1936.
- OROŽEN 1970: Janko OROŽEN, *Novoceljska tragedija, Celjski zbornik 1969–1970*, Celje 1970, str. 255–259.
- OROŽEN 1971: Janko OROŽEN, *Zgodovina Celja in okolice. 1: Od začetka do leta 1848*, Celje 1971.
- OTER GORENČIČ 2022: Mija OTER GORENČIČ, Grofje Celjski in Velika Marijina bratovščina na Dravskem polju, *Acta historiae artis Slovenica*, 27/1, 2022, str. 11–75.
- OŽINGER 1991: Anton OŽINGER, *Vizitacije savinjskega arhidiaconata goriške nadškofije 1751–1773*, Ljubljana 1991.
- PETRIČ 1995: Franci PETRIČ, *Duša, le pojdi z mano. Božje poti na Slovenskem 2*, Ljubljana 1995.
- PIRCHEGGER 1962: Hans PIRCHEGGER, *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*, München 1962.
- PLECHL 1988: Pia Maria PLECHL, *Wallfahrt in Österreich*, Wien 1988.

- PRELOVŠEK 1999: Damjan PRELOVŠEK, Lambergov (Cekinov) grad, *Slovinci v XX. stoletju. Katalog stalne razstave*, Muzej novejšje zgodovine, Ljubljana 1999, str. 9–12.
- PRIORATO 1670: Galeazzo Gualdo PRIORATO, *Historia di Leopoldo Cesare*, 1, Vienna 1670.
- PUSCHNIG 1974: Reiner PUSCHNIG, *Zeltweg – 100 Jahre Gemeinde. Geschichte der Stadt*, Zeltweg 1974.
- QUINZI 2011: Alessandro QUINZI, *Giuseppe Tominz*, Trieste 2011.
- RATAJ 2017: Jože RATAJ, *Steklo na Celjskem od 18. stoletja do danes*, Celje 2017.
- RATKOVIĆ 1998: Dragana RATKOVIĆ, Dva ciklusa slika Lerchingerova kruga u Zagrebu, *Peristil*, 41/1, 1998, str. 79–90.
- RECHPACH 1741: Cajetanus RECHPACH, *Laudes posthumae Caroli VI.*, Viennae 1741.
- REITINGER 2016: Franz REITINGER, *Die Metastasier. Geschmackseliten im 18. Jahrhundert*, Salzburg 2016.
- REPANIĆ BRAUN 1993: Mirjana REPANIĆ BRAUN, Grad u plamenu, *Od svagdana do blagdana. Barok u Hrvatskoj* (ur. Vladimir Maleković), Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb 1993, str. 336.
- RESMAN 2003: Blaž RESMAN, Baročna oltarna oprema kostanjeviške samostanske cerkve, *Vekov tek. Kostanjevica na Krki 1252–2002. Zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta* (ur. Andrej Smrekar), Kostanjevica na Krki 2003, str. 477–490.
- RESMAN 2006: Blaž RESMAN, Gebhard Josef, *Allgemeines Künstler-Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, 50, München-Leipzig 2006, str. 472.
- RESMAN 2010: Blaž RESMAN, *Uršulinke v Ljubljani*, Ljubljana 2010 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 213).
- RIBARIČ 1994: Vladimir RIBARIČ, *Potresi v Sloveniji. Ob stoti obletnici velikega ljubljanskega potresa*, Ljubljana 1994.
- ROŠKAR 2021: Boštjan ROŠKAR, *Figura, ornamentika in oltarna arhitektura v kiparstvu Jožefa Holzingerja (1735–1797)*, Maribor 2021 (tipkopis doktorske disertacije).
- RUST 2012: Sandra Maria RUST, Die steirischen Schlösser Schielleiten (ca. 1720–1731) und Gösting (1724–1728). Bauen auf dem Lande im Spannungsfeld zwischen Herrschaftssitz und Lustschloss, *INSITU. Zeitschrift für Architekturgeschichte*, 4/2, 2012, str. 207–220.
- SAPAČ 2007: Igor SAPAČ, Baročni arhitekti na Slovenskem, *Arhitektura 18. stoletja na Slovenskem. Obdobje zrelega baroka*, Arhitekturni muzej Ljubljana, Ljubljana 2007, str. 231–270.
- SAPAČ 2017: Igor SAPAČ, Grad in dvorec Ojstrica. Stavbnozgodovinski oris, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 65/3, 2017, str. 293–330.
- SCHEMPER-SPARHOLZ 1993: Ingeborg SCHEMPER-SPARHOLZ, Der Bildhauer Jakob Christoph Schletterer als Lehrer an der Wiener Akademie, *Barock. Regional - international* (ur. Götz Pochat, Brigitte Wagner), Graz 1993 (Kunsthistorisches Jahrbuch Graz, 25), str. 230–250.
- SCHEUTZ 2016: Martin SCHEUTZ, „Relation des blutigen Treffens“ – die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard in deutschsprachigen, zeitgenössischen Medien, *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvár 1664. Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses* (ur. Karin Sperl, Martin Scheutz, Arno Strohmeyer), Eisenstadt 2016 (Burgenländische Forschungen, 108), str. 295–339.
- SCHMUTZ 1822: Carl SCHMUTZ, *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark*, 1, Gratz 1822.
- SCHNELL, SCHEDLER 1988: Hugo SCHNELL, Uta SCHEDLER, *Lexikon der Wessobrunner. Künstler und Handwerker*, München-Zürich 1988.
- SCHÖFFMANN 1974: Renate SCHÖFFMANN, *Johann von Lederwasch (1755–1827)*, Graz 1974 (tipkopis doktorske disertacije).
- SCHUNTNER 1992: Otmar SCHUNTNER, *Zur frühen Schaffensperiode des Bildhauers Veit Königer*, Graz 1992 (tipkopis diplomske naloge).
- SCHUSTER 2020: Paul SCHUSTER, *Schloss Eggenberg. Eine Studie zur Architektur, Bau- und Funktionsgeschichte 1470–1717*, Graz 2020 (tipkopis doktorske disertacije).
- SCHWEIGERT 1996: Horst SCHWEIGERT, *Die Pfarrkirche und das Eggenberger Mausoleum in Ehrenhausen*, Salzburg 1996 (Christliche Kunststätten Österreichs, 294).
- SEIDL 1840: Johann Gabriel SEIDL, Sagen und Geschichten aus dem Lande der steiermärkischen Wenden. Der Ring des Miglio, *Ost und West. Blätter für Kunst, Literatur und geselliges Leben*, 49, 17. 6. 1840, str. 233–234.
- Slovenija na vojaškem 1999: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. 5: Sekcije 148, 149, 150, 161, 162, 163, 164, 173, 174, 175, 192, 193, 194, 195, 199, 200, 217, 218* (ur. Vincenc Rajšp), Ljubljana 1999.
- SMITH ANDERSON 1995: Matthew SMITH ANDERSON, *The War of the Austrian Succession 1740–1748*, London-New York 1995 (Modern Wars in Perspective).
- STEGENŠEK 1905: Avguštin STEGENŠEK, *Dekanija gornjegrajska*, Maribor 1905 (Cerkveni spomeniki Lavantinske škofije, 1).
- Steiermark 2013: *Steiermark (ohne Graz)* (ur. Kurt Woisetschläger, Peter Krenn), Wien 2013³ (Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs).
- STOPAR 1977: Ivan STOPAR, *Žalec in Novo Celje*, Ljubljana 1977 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 73).
- STOPAR 1990: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 1: Območje Maribora in Ptuja*, Ljubljana 1990 (Grajske stavbe, 1).
- STOPAR 1991: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 2: Med Prekmurjem in porečjem Dravinje*, Ljubljana 1991 (Grajske stavbe, 2).
- STOPAR 1992: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 3: Spodnja Savinjska dolina*, Ljubljana 1992 (Grajske stavbe, 3).
- STOPAR 1993: Ivan STOPAR, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. 4: Med Solčavskim in Kobanskim*, Ljubljana 1993 (Grajske stavbe, 4).
- STOPAR 1998: Ivan STOPAR, *Dvorec Novo Celje*, Ljubljana 1998 (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 93).

- STOPAR 2000: STOPAR, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. 1: Gorenjska. 5: Med Goričanami in Gamberkom*, Ljubljana 2000 (Grajske stavbe, 10).
- STRAUSS 1940: Konrad STRAUSS, *Kacheln und Öfen der Steiermark. Studien zur Geschichte der Keramik in der Ostmark*, Graz 1940 (Beiträge zur Kunstgeschichte Steiermarks und Kärntens, 5).
- ŠMITEK 1992: Zmago ŠMITEK, Percepcija neevropskih kultur na Slovenskem od 17. do prve polovice 19. stoletja, *Srečanje z Jutrovim na ptujskem gradu* (ur. Marjeta Ciglencečki, Maximilian Grothaus), Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 1992, str. 53–58.
- TELESKO 2016: Werner TELESKO, Zur „Kunstpolitik“ Karls VI., *Die Wiener Hofburg 1705–1835. Die kaiserliche Residenz vom Barock bis zum Klassizismus* (ur. Hellmut Lorenz, Anna Mader-Kratky), Wien 2016, str. 116–129.
- THALER 2005: Herfried THALER, Die Arbeiten Josef Ferdinand Fromillers im Großen und im Kleinen Wappensaal des Klagenfurter Landhauses, *Josef Ferdinand Fromiller. Barockkunst in Kärnten* (ur. Friedrich W. Leitner), Landesmuseum Kärnten, Klagenfurt 2005, str. 59–69.
- THON 1977: Christina THON, *Johann Baptist Zimmermann als Stukkator*, München-Zürich 1977.
- ULAGA 1860: Jože ULAGA, Petrovče, *Drobtinice za leto 1859 in 1860. Učiteljem in učencom, starišam in otrokam v poduk in kratek čas*, 14, 1860, str. 5–15.
- VALENTINITSCH 1972/1973: Helfried VALENTINITSCH, Die Familie Qualandro in Pettau. Ein Beitrag zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte des 17. Jahrhunderts, *Südstdeutsches Archiv*, 15–16, 1972/1973, str. 66–78.
- VALENTINITSCH 1975: Helfried VALENTINITSCH, Großunternehmer und Heereslieferanten in der Steiermark und an der Windischen Grenze. Zur Geschichte des Tuchhandels im 17. Jahrhundert, *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 66, 1975, str. 141–165.
- VALVASOR 1688: Johann Weichard VALVASOR, *Topographia Archiducatus Carinthiae*, Nürnberg 1688.
- VIDMAR 2016: Polona VIDMAR, Slike in slikane tapete naročnika Janeza Karla grofa Gaisrucka za dvorec Novo Celje, *Acta historiae artis Slovenica*, 21/1, 2016, str. 39–73.
- VIDMAR 2023: Polona VIDMAR, Štukature v dvorcu Novo Celje, *Umetnostna dediščina plemstva v času njegovega zatona. Transformacije, prenosi, reinterpretacije* (ur. Tina Košak), Ljubljana 2023, str. 155–195.
- VISCHER 1681: Georg Matthäus VISCHER, *Topographia Ducatus Stiriae*, Gratz 1681.
- VOLČJAK 2017: Jure VOLČJAK, Spodnjesavinjska dolina v vizitacijskih zapisnikih goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa, *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 65/3, 2017, str. 349–368.
- VOLLMER 2004: Eva Christina VOLLMER, Finsterwalder, *Allgemeines Künstler-Lexikon. Die bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, 40, München-Leipzig 2004, str. 192–194.
- VREČER 1930: Rajko VREČER, *Savinjska dolina. S posebnim ozirom na splošno, krajevno in upravno zgodovino v besedi in sliki*, Žalec 1930.
- VRIŠER 1963: Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor 1963.
- VRIŠER 1983: Sergej VRIŠER, Barok v Petrovčah, *Mohorjev koledar 1983*, Celje 1983, str. 31–33.
- VRIŠER 1991: Sergej VRIŠER, *Uniforme v zgodovini. 2: Civilne uniforme na Slovenskem*, Ljubljana 1991.
- VRIŠER 1992: Sergej VRIŠER, *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*, Maribor 1992.
- VRIŠER 1993: Andreja VRIŠER, *Noša v baroku na Slovenskem*, Ljubljana 1993.
- WAGNER 1935: Franz WAGNER, *Historisches Gassen- und Häuserbuch der Stadt Bruck an der Mur umfassend die altbürgerlichen und Freihäuser, die Amts- und kirchlichen Gebäude innerhalb der Stadtringmauer*, Bruck an der Mur 1935.
- WAGNER 1964: Georg WAGNER, *Das Türkenjahr 1664. Eine europäische Bewährung. Raimund Montecuccoli, die Schlacht von St. Gotthard-Mogersdorf und der Friede von Eisenburg (Vasvár)*, Eisenstadt 1964 (Burgenländische Forschungen, 48).
- WAGNER-RIEGER 1957: Renate WAGNER-RIEGER, *Das Wiener Bürgerhaus des Barock und Klassizismus*, Wien 1957 (Österreichische Heimat, 20).
- WAGNER-RIEGER 1970: Renate WAGNER-RIEGER, *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Wien 1970.
- WALLENS 2003: Gérard de WALLENS, Fassin, Nicolas Henri Josef de, *Allgemeines Künstler-Lexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, 37, München-Leipzig 2003, str. 174–176.
- WALLNIG 2017: Pia Christina WALLNIG, *Die österreichischen Vizeköniginnen von Neapel (1707–1734). Adelige Amtsträgerinnen im habsburgischen Süditalien*, Wien 2017 (tipkopijska doktorska disertacija).
- WASTLER 1883: Josef WASTLER, *Steirisches Künstler-Lexikon*, Graz 1883.
- WATZKA 2007: Carlos WATZKA, *Arme, Kranke, Verrückte. Hospitäler und Krankenhäuser in der Steiermark vom 16. bis 18. Jahrhundert und ihre Bedeutung für den Umgang mit psychisch Kranken*, Graz 2007 (Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs, 36).
- WEIGL 2000: Igor WEIGL, *Matija Persky. Arhitektura in družba sredi 18. stoletja*, Ljubljana 2000 (tipkopijska magistrska naloga).
- WEIGL 2003 a: Igor WEIGL, Zidava in opremljanje dvorca Novo Celje sredi 18. stoletja, *Varstvo spomenikov*, 40, 2003, str. 73–102.
- WEIGL 2003 b: Igor WEIGL, Dvorec Dornava in druge arhitekture Jožefa Hueberja na slovenskem Štajerskem, *Dornava. Vrišerjev zbornik* (ur. Marjeta Ciglencečki), Ljubljana 2003, str. 15–65.
- WEINBERGER 2016: Manuel WEINBERGER, Die Michaelerfassade, *Die Wiener Hofburg 1705–1835. Die kaiserliche Residenz vom Barock bis zum Klassizismus* (ur. Hellmut Lorenz, Anna Mader-Kratky), Wien 2016, str. 104–111.
- Wien 2003: *Wien. I. Bezirk – Innere Stadt*, Horn-Wien 2003 (Dehio-Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs).
- Wiener Lautenmusik 1942: *Wiener Lautenmusik im 18. Jahrhundert. Franz Ginter, Graf Logi, Johann Georg Weichenberger, Georg Zechner, Graf Bergen, Fürst Lobkowitz, Joseph Porsile, Graf Gaisruck, Ferdinand Seidel, Carl Kohaut* (ur. Adolf Kocirz), Wien-Leipzig 1942.
- WINDISCH-GRAETZ 1951: Franz WINDISCH-GRAETZ, *Jakob Christoph Schletterer. Ein Bildhauer des Wiener Spätbarock*, Wien 1951 (tipkopijska doktorska disertacija).

- WOINOVICH 1941: Maria WOINOVICH, *Die Heiligenverehrung des Zeitalters der Gegenreformation und des Barock im Spiegel der Kirchen Wiens*, Wien 1941 (tipkopijska doktorska disertacija).
- WREDE 1898: Alphons von WREDE, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts*, 1, Wien 1898.
- WREDE 1901: Alphons von WREDE, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts*, 3/1, Wien 1901.
- WREDE 1906: Alphons von WREDE, *Geschichte des K. und K. Mährischen Dragoner Regiments Albrecht Prinz von Preussen Regent des Herzogtums Braunschweig No 6*, Brünn 1906.
- YILMAZ 2015: Yasir YILMAZ, *The Road to Vienna. Habsburg and Ottoman Statecraft during the Time of Grand Vizier Kara Mustafa Paşa (1676–1683)*, West Lafayette 2015 (tipkopijska doktorska disertacija).
- ZADRAVEC 2017: Dejan ZADRAVEC, *Ptujski meščani do uničujočega požara leta 1684. Biografsko-prosopografski priručnik*, Ptuj 2017.
- ZAJEC 2011: Vlasta ZAJEC, Štukomramorni oltari u sjevernoj Hrvatskoj, *Radovi instituta za povijest umjetnosti*, 35, 2011, str. 177–194.
- ZIMMERMANN 2016: Peter ZIMMERMANN, *Po poteh Venceslava Jurija Dunderja skozi Štajerski raj. Savinjska dolina in Novo Celje / Auf Wenzel Georg Dunder Wegen durch Stiriens Eden. Das Santal und Neu-Cilli*, Žalec 2016.
- ZITZENBACHER 1976: Walter ZITZENBACHER, Zwischen Vordenberg und Paraguay. Das weltweite Spektrum der steirischen Barockliteratur, *Literatur in der Steiermark. Landesausstellung 1976* (ur. Walter Zitzenbacher), Graz 1976 (Arbeiten aus der Steiermärkischen Landesbibliothek, 15), str. 79–99.
- ŽIŽEK 2012: Aleksander ŽIŽEK, *Skrivno življenje cehov. Cehi Celja, Maribora in Ptuja med letoma 1732 in 1859*, Celje 2012.

**IMENSKO
IN
KRAJEVNO KAZALO**

A

Abensberg-Traun, Oto Ferdinand, grof 66, 194
 Ahmed III., sultan 86
 Ali, paša 32
 Altenburg 154
 Althan, Mihael Ferdinand, grof 78
 Ankershofen, Gotlib Karel, baron 254
 Ankershofen, Marijana (gl. Gaisruck, Marijana, poročena Ankershofen)
 Ankershofen, Teofil, baron 257
 Antauer, Franc Leopold 219
 Apnar, Ivan 271
 Apostolis, Peter Lukrecij 38–40, 53–57
 Arco, Jožef, grof 256
 Arco, Jožefa, poročena Podstatzky-Liechtenstein, grofica 255
 Arja vas 315
 Arnleitner, Rosalia 311
 Artois, Henrik Karel, vojvoda 289
 Asam, Egid Quirin 137
 Aškerc, Anka 330
 Attems, plemiška rodbina 129, 187–188
 Attems, Emil, grof 315
 Attems, Ernest Amadej, grof 74, 108, 127, 166–167, 233
 Attems, Henrik, grof 315
 Attems, Jožef Tadej, grof 248
 Attems, Karel Mihael, grof 46, 96, 103, 105, 136, 239
 Attems, Marija, grofica 315
 Attems, Tadej Kajetan, grof 218
 Augsburg 140, 230

B

Ballenberg 293
 Barbo-Waxenstein, grofica 191
 Barbo-Waxenstein, Julijana Maksimilijana, poročena Cramm, baronica 83
 Bardeau, Andreas, grof 7–8, 151, 240, 365
 Bardeau, Eleonora (gl. Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Eleonora, poročena Bardeau)
 Bartholotti, Jožef 96–97
 Basile, Gennaro 106, 174

Batthyány, Ludvik, grof 166
 Bauer, J., litograf 106
 Baumgartner, Karl 314
 Bayer, Michael 39–40, 56
 Bedburg 288, 296
 Bellegarde, Maria, poročena Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, kneginja 303
 Bence, Gorazd 265
 Benetke 20–21, 28, 41, 179, 194, 299, 310
 Beograd 32–34, 65
 Bergamo 21
 Bernini, Gian Lorenzo 133
 Bilger, Josef 300–301
 Bobrovsky, grof 272
 Bodmann, Sigismund, baron 293
 Bolla, Albert 163
 Bologna 194
 Bomporto 194
 Borcht, Jakob van der 183
 Borcht, Pieter van der 183
 Bourguignon, Eleonora (gl. Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Eleonora, poročena Bourguignon)
 Bourguignon, Stanislav, baron 294
 Bratislava 257
 Breuner, Karel Tomaž, grof 190, 192, 253, 255–256
 Breuner, Sigmund, grof 167, 188, 235, 351, 363
 Breznica 34
 Breže 81
 Briksen 207
 Bruck ob Muri 268–269, 293
 Brunsee 289, 303
 Budim 32–33
 Burbonska, Marija Karolina, vojvodinja 289
 Buttolo, Franca 268, 286

C

Camesina, Albert 34
 Campana, Izabela 42
 Campioni, Antonio 22
 Camposanto 66, 194
 Carlone, Josef 270
 Carlone, Juliana 270
 Carpozov, Benedikt 218

Casanova, Geronima, poročena Miglio, baronica 31
 Casanova, Giovanni Battista 28, 31, 40–41, 340
 Casteli, baron 31
 Casteli, Carl, baron 67
 Casteli, Marija Frančiška (gl. Miglio, Marija Frančiška, poročena Casteli)
 Causalier, Martin 219
 Celje 11, 15, 17–18, 27, 35, 51, 66, 68, 83, 87, 91–94, 96, 102, 106, 116, 137, 165–166, 178, 210, 214, 244, 263, 265, 269, 271, 286, 289–290, 305, 311, 313–314, 316, 367
 Celjski, plemiška rodbina, 100, 102, 106, 275
 Celjski, Friderik, grof 265
 Celjski, Herman, grof 265
 Celjski, Ulrik II., grof 100, 102–103
 Celovec 11, 82, 96–97, 195–197, 207, 217–218, 243, 252–253, 256–258
 Chavarme, Maria 311
 Chiaia 179
 Chignolo Po 67
 Chorinsky, Marija Emilija, poročena Thurn Valsassina-Como-Vercelli, grofica 296
 Ciglenečki, Marjeta 8
 Cimaroli, Gian Brentano 193–194
 Codogno 77
 Colloredo, Camillo, grof 88–89
 Colloredo, Janez, grof 78
 Como 67
 Corbelli, grof 67
 Cramm, plemiška rodbina 91, 193
 Cramm, Friderika, poročena Gaisruck (1.), Ressbohrn (2.), grofica 83–84, 91, 131, 191–193, 237, 367
 Cramm, Julijana Maksimilijana (gl. Barbo-Waxenstein, Julijana Maksimilijana, poročena Cramm)
 Cramm, Rudolf Avguštin, baron 83–86
 Cremona 194
 Cusani, Filippo, markiz 67
 Cusani, Francesco, markiz 67
 Cusani, Giovanni Giacomo, markiz 67
 Cusani, Jožefa (gl. Metzsch, Jožefa, poročena Cusani)
 Cuvillies, François 164
 Czaki, Emerik 67

Č

Čokl pl. Ruhethal, Anton 263–264

D

D'Acunca, Marija Eleonora (gl. Metzsch, Marija Eleonora, poročena d'Acunca)
 Degen, Lorenz 193
 Demler, Mihael 191
 Deuer, Wilhelm 207
 Dienersperg, Ditrih Friderik, baron 42, 343
 Dietersdorf 258
 Dietrichstein, grof 286
 Digl, Jožef 218
 Dobriša vas 283
 Dobrnica 258
 Dolinar, Ivan 78
 Domjan, Alenka 330
 Donner, Georg Raphael 145
 Dornava 21, 128–129, 218, 232
 Draßburg 154, 246, 249
 Drašković, Jožef Kazimir, grof 174
 Dresden 77, 79
 Drešinja vas 304
 Dunder, Venčeslav Jurij (Václav Jiří Dunder, Wenceslaw (Wenzel) Georg Dunder) 7–8, 11, 20, 28, 48, 118, 124, 128, 132, 134, 154, 165–168, 179, 190, 230, 233, 245, 264, 267, 269–278, 280–286, 289, 291–292, 365–366, 369–370
 Durazzo, Jacob Phillipp, markiz 193–194
 Dyck 301–304, 370

E

Eggenberg 114, 130, 179, 187, 232
 Eggenberg, Janez Sajfrid, knez 179
 Eggenberg, Marija Eleonora, poročena Herberstein, grofica 130
 Eggendorf 198
 Ehrental 207
 Eichler, Eduard 311
 Eisenschmidt, Joseph Martin 55
 Engelbrecht, Martin 227, 230
 Eppenstein 87, 191, 252, 256, 258, 262, 344, 367
 Ernovž 91

Esterházy von Galantha, Franc, grof 166
Esztergom 33

F

Farrach 86–88, 252–254, 256, 258, 262, 265, 344, 367
Fassin, Nicolas 169, 177
Ferazzi, slikar 310
Festetics, grof 255
Finck, Josef Vinzenz 254
Finsterwalder, Gottlieb 206
Finsterwalder, Jurij 207
Finsterwalder, Thomas 148, 151, 205–207, 220–226, 368
Fischer von Erlach, Joseph Emanuel 128, 133
Fleischmann, Anzelm Franc 85–86
Fodermayer, Bolfenk 320, 322–324, 371
Fohnsdorf 258
Formacher (Fuhrmacher), Mihael 110, 160, 188–189, 202, 367
Formentini, Heinrich 163
Formentini, Jakob 185
Formentini, Johann 185
Formentini, Johann Angelo 185
Frajštajn 20
Frank, Johann Peter 262
Frankopan, plemiška rodbina 41
Franz, Rosemarie 187
Frauendorf 275
Frauendorfer, Reinhart 54–55
Frazioli, Ana 37, 51–52
Frazioli, Lovrenc 37, 51, 53
Freiburg 73
Freyspurg 84, 198, 344, 367
Friderich, Franz 93
Friz, Hans 55–56
Friz, Rosina 55–56
Fromiller, Josef Ferdinand 96–97, 207
Fronmüller, Anton, baron 191
Fronmüller, Antonija (gl. Gaisruck, Antonija, poročena Fronmüller)
Fronmüller, Sigmund Hanibal, baron 81, 214
Froschheim 12
Führer pl. Fierenberg, Janez Anton 91

G

Gabelhofen, Janez Jožef, baron 42, 343
Gailberg, Franc Dominik, baron 81
Gaisruck, plemiška rodbina 7–8, 55, 61, 76, 81–82, 87–88, 91, 102, 122–123, 128, 130, 190, 197, 210, 226, 236, 246, 249, 251, 252–254, 269–270, 275, 277–278, 280, 282, 306–307, 323, 365–370
Gaisruck, Alojz, grof 256–257
Gaisruck, Alojzija (gl. Löwenburg, Alojzija, poročena Gaisruck)
Gaisruck, Ana Marija, grofica 256
Gaisruck, Anton, grof 7–8, 27, 61–62, 72, 79–97, 99–100, 102, 105–109, 111–112, 114, 116, 118, 120, 123, 128–132, 135, 143, 145–146, 148, 151, 154–155, 160, 164–167, 172, 175, 179, 183–184, 188–192, 200–201, 203, 210–212, 215, 234, 239, 252, 265, 291, 344, 365–369
Gaisruck, Antonija, poročena Fronmüller, baronica 81
Gaisruck, Franc Sigismund, grof 191
Gaisruck, Frančiška (gl. Ravbar, Frančiška, poročena Gaisruck)
Gaisruck, Frančiška, grofica 256
Gaisruck, Friderika (gl. Cramm, Friderika, poročena Gaisruck (1.), Ressbohrn (2.))
Gaisruck, Friderika, grofica (hči Vincenca grofa Gaisrucka) 256
Gaisruck, Friderika, grofica (sestra Vincenca grofa Gaisrucka) 253–254
Gaisruck, Ignac, grof 256–257
Gaisruck, Janez Jakob, grof 63, 196
Gaisruck, Janez Karel, grof 7–8, 62, 81, 86, 88, 107, 110, 114, 130–131, 147–148, 155, 160, 172, 174–175, 179, 190, 192–203, 205–207, 210–211, 213–214, 217–219, 226, 232–244, 247–249, 251–253, 265, 274, 324, 352, 365, 368–369
Gaisruck, Jožef Anton, grof 81, 210–211, 214
Gaisruck, Jožef Gotfrid, grof 81–82, 210–211, 215, 217
Gaisruck, Jožef Karel, grof 97
Gaisruck, Jožefa, poročena Villana-Perlas, grofica 253–254
Gaisruck, Jožefina, grofica 256
Gaisruck, Karel Leopold, grof 256

Gaisruck, Marija Ana (gl. Schranz von Schranzenegg, Marija Ana, poročena Gaisruck)
Gaisruck, Marija Karolina (gl. Hallegg, Marija Karolina, poročena Gaisruck)
Gaisruck, Marijana (gl. Hallegg, Marijana, poročena Gaisruck)
Gaisruck, Marijana, poročena Ankershofen, baronica 253, 257
Gaisruck, Sebastijan, grof 81–82, 192, 200, 203, 210–211, 217–218
Gaisruck, Vincenc, grof 8, 93, 210–211, 214, 218, 235, 251–258, 260–265, 307, 366, 368–369
Galič, Jakob 38–39, 42, 50–56
Galič, Lenart 23, 26
Galič, Magdalena 51
Gall von Gallenstein, Ana Elizabeta, baronica 17
Gambenburg, Jurij Ehrenreich, pl. 40, 340
Gasser, Josef 207
Gasser, Josef Cassian 106, 207–208, 210, 212–215, 217–218, 368
Gasser, Susanne (gl. Wunderlin, Susanne, poročena Gasser)
Gebhard, Jožef 11, 72–74, 110–113, 125–127, 136–139, 142, 146, 148–151, 155, 160, 162–164, 173, 184–185, 202–203, 206–207, 212, 225, 367
Gebhard, Anna Maria 206
Gebhard, Severina (gl. Zimmermann, Severina, poročena Gebhard)
Genova 179
Geras 132
Gerlachsheim 293
Germadnik, Janko 166
Gleispach, Karel, grof 235, 363
Goëß, Janez, grof 32–33
Goethe, Johann Wolfgang 274
Golež, Mateja 160
Goll Dorf 84
Gonars 28, 67
Gorica 103, 105
Goričane 167, 233
Gorišek, Andrej 263
Gornji Grad 127, 166, 188
Gorup pl. Slavinjski, plemiška rodbina 321

Gorup pl. Slavinjski, Josip 319, 321, 371
Gorup pl. Slavinjski, Štefanija, poročena Turković, baronica 319, 321, 371
Gorup pl. Slavinjski, Vera, poročena Turković, baronica 319
Gösting 129–130
Göth, Georg 273
Gotovlje 61, 71
Govče 269–271
Govek, Uroš 8, 148, 160, 169
Gozdni dvor 92–93, 269–270
Göz, Gottfried Bernhard 140
Gradec 11, 13–16, 23, 27, 30, 32, 37–38, 40, 50, 52–57, 63–64, 71–72, 82, 88, 91–92, 106, 111–115, 117, 130, 132, 153, 179, 187–188, 190–193, 198–199, 201, 204–209, 216–217, 256–257, 264, 268, 274, 288–290, 294, 296, 303, 311, 313–314, 316, 340, 351, 363, 367–368
Grašič, Anton 191
Greisseneck, Ana, poročena Schratzenbach, pl. 15
Greisseneck, Janez Jurij, pl. 15
Gričar, Ivo 330
Griendl, Johann 253
Grillparzer, Franz 274
Grmovje 93, 257–259, 262, 269
Gronsfeld 293
Groß, Karel, grof 244
Günther, Ignaz 145
Gustav Adolf, kralj 68

H

Habsburška, Eleonora, cesarica 68
Habsburška, Eleonora Magdalena, cesarica 67
Habsburška, Elizabeta Kristina, cesarica 86
Habsburški, Ferdinand II., cesar 68
Habsburški, Ferdinand III., cesar 29, 218
Habsburški, Filip II., kralj 29
Habsburški, Jožef I., cesar 65, 85–86
Habsburški, Karel II., nadvojvoda 11–12, 15
Habsburški, Karel VI., cesar 58, 65, 76, 85–86, 314
Habsburški, Leopold I., cesar 29, 32, 41, 65, 67, 85–86, 340, 366
Habsburški, Leopold Viljem, nadvojvoda 172, 184

Habsburški, Maksimilijan II., cesar 63
 Habsburška, Marija, nadvojvodinja 15
 Habsburška, Marija Terezija, kraljica 27, 65, 83, 91–92, 100, 102, 163, 165–166, 183, 197–198, 200, 207, 211, 214–215, 218, 255, 270, 314, 236
 Habsburško-Lotarinška, Elizabeta, cesarica 299
 Habsburško-Lotarinška, Marija Ana, cesarica 286–287
 Habsburško-Lotarinški, Ferdinand I., cesar 286–287
 Habsburško-Lotarinški, Franc Jožef I., cesar 257, 318
 Habsburško-Lotarinški, Janez, nadvojvoda 263, 273
 Habsburško-Lotarinški, Jožef II., cesar 197, 211, 256, 314
 Hackelberg, baron 301
 Hainfeld 106, 116, 174
 Hallegg, Marija Karolina, poročena Gaisruck, grofica 257
 Hallegg, Marijana, poročena Gaisruck, grofica 256–257
 Hammer-Purgstall, Joseph, baron 34, 106
 Haring, Tessa 311
 Haupt, Karel 301
 Hausenbichler, Janez 301, 304
 Hauser, Max 314
 Hausmann, Elizabeta (gl. Prettenhofer, Elizabeta, poročena Hausmann)
 Hausmann, Frančiška (Fanny) 8, 267–269, 274, 278, 308, 366, 369
 Hausmann, Jožef Ludvik 7–8, 167, 248, 264–265, 267–278, 280–293, 301, 308, 310, 366, 369–370
 Heigl, Elizabeta 191
 Heigl, Janez Jurij 191
 Heinz, Dora 183
 Heister, Adalbert, grof 84
 Helmer, lastnik hiše 315
 Herbersdorf, Karel, baron 84
 Herberstein, Marija Eleonora (gl. Eggenberg, Marija Eleonora, poročena Herberstein)
 Herberstein, Friderik, grof 315
 Herberstein, Janez Ernest II., grof 253–256, 260
 Herberstein, Janez Jožef, grof 315
 Herberstein, Leopold, grof 114, 130, 255–256
 Herbert, Johann Michael 195
 Herbeville, Jožef Karel, grof 154

Herrenchiemsee 207
 Hersberg 292–295, 300
 Herstal 319, 371
 Hildebrandt, Johann Lucas 204, 207
 Hillebrandt, Anton 191
 Hilzberger, Jožef Karel 245
 Hochenrain, Anton Jožef, baron 200–201, 235
 Hoffer, Jožef 95
 Hohenaschau 207
 Hohenlohe-Bartenstein-Jagstberg, Šarlota, poročena Salm-Reifferscheidt-Krautheim, kneginja 293–295, 298, 300
 Holič 197
 Holzer, Anton 257
 Hörnes, Peter 300–301
 Hötzl, Johannes 92
 Hradec Králové 296
 Hrastovec 253
 Hueber, Josef 90, 125, 129, 163, 188, 200–201, 207, 209–210, 249–250, 253, 368
 Hüseyin, paša 33

I

Idungspeug, Barbara 17
 Incarville, Pierre 230
 Innsbruck 315
 Ivnik, Krištof 14
 Ivnik, Marjeta 14

J

Jablje 226, 232
 Jacomini, Kaspar Andrej, pl. 199
 Jaki, Barbara 278
 Jamnik, Franc 258
 Janez, opat 199, 241
 Jauerburg, Ignac, baron 254
 Jelše pri Šmarju 196
 Judenburg 193, 262

K

Kač, Janko 327, 329
 Kara Mustafa 68

Karađorđević, Aleksander, kralj 314
 Karlovac 319
 Kasaze 270
 Kaunitz, knez 183
 Kavčič, Metka 331
 Kazianer, Sholastika 14
 Kemperl, Metoda 46, 76, 95, 111
 Kern, Franc 191
 Kienreich, Johann 188
 Killer, Uršula 12
 Kircher, Karel Janez 203, 219, 244
 Klenovnik 174
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 274
 Kogl, Jožef 60
 Kohlbach, Rochus 233
 Kokot, Mici 311
 Kollmann, Ignaz 46
 Komić Marn, Renata 8
 Königer, Veit 49, 90, 113–114, 116, 123, 132–135, 143–147, 152–159, 167, 189, 202–203, 249–251, 325, 327, 367, 371
 Königin, Marija Ana 191
 Königsbrunn, Franc Anton, baron 201, 235
 Konstantinopol 28, 41
 Köprülü, Fazıl Ahmed, paša 33
 Kornberg 240, 242, 294, 308, 324
 Kos, Mateja 227
 Kostanjšek Brglez, Simona 316
 Košir, Metka 324
 Kotlje 20
 Kralj, Živa 8, 12, 19, 22, 25, 36, 38–39, 43–44, 109, 120, 365
 Krasler, Janez 265
 Kraškovič, Janez 93
 Krautheim 293
 Kremser, Ferdinand 269
 Križevci 207
 Kronska Gora 71
 Krško 51
 Kunst, Martin 192
 Kutjevo 318–319
 Kuwasseg, Joseph 266, 270, 281, 285
 Kveder, Vincenc 310

L

Lamberg, grofica 84
 Lamberg, Leopold Karel, grof 129
 Landskron 267–269, 288–289, 293
 Langelmantel, Rosina 191
 Laško 17
 Laxenburg 296
 Lederwasch, Johann Vinzenz 261–262, 369
 Leifling 17
 Leisser, Jurij 11–12, 15, 16–17
 Leitner, Kristijan 258
 Lemberg 258
 Lengheim, Ana Marija, poročena Seilern, grofica 78–79
 Leonardé, Andrej, pl. 258
 Leonardé, Terezija, pl. 258
 Leonhard, Janez 95
 Lerchinger, Anton Jožef 96–99, 114–115, 140–141, 146, 165, 167–175, 177–184, 188, 202–203, 220, 234–235, 237, 250, 299, 367–368
 Leslie, Jakob, grof 34
 Leslie, Karel Kajetan, grof 106
 Leslie, Valter, grof 41
 Leuzendorf, Maks 263, 369
 Leyniers, Daniel III. 183
 Libochovice 315
 Lichtenberg, Frančiška Jožefa, poročena Ravbar, baronica 195
 Lichtstock, Janez 17
 Liechtstokher, Aleksander 24, 337
 Liebenau 88–90, 114–116, 191–192, 198, 252–254, 256, 258, 344, 367–368
 Liechtenstein, plemiška rodbina 128
 Liechtenstein, Ana, poročena Herbersdorf, baronica 84
 Lindek 102
 Lindeški, plemiška rodbina 100, 102–103
 Linz 311
 Lipnica 185
 Lipuš, Karel 95, 200, 202
 Livorno 179, 194
 Ljubljana 53, 63, 108, 110, 112, 129, 164, 204, 286, 325–326, 367
 Lobkowitz, Kristijan, knez 194
 Loretto 68

Lotarinški, Franc I., cesar 100, 102, 197
 Löwenburg, plemiška rodbina 254
 Löwenburg, Alojzija, poročena Gaisruck, grofica 82, 191
 Löwenburg, Janez Jakob, grof 82
 Lucchesi Palli dei Principi di Campofranco, Blanka, poročena Salm-Reifferschiedt-Krautheim in Dyck, kneginja 242, 303–306, 308–310, 312, 314–316, 318, 371
 Ludwig, Mihael 219, 245
 Luidl, Jožef Anton 190, 192
 Lüttich 177
 Lützen 68
 Lytomyšl 174

M

Maček, Gregor 108
 Maček, Terezija, poročena Persky 108
 Mantova 29
 Maria Zell 68
 Máriapócs 67
 Maribor 20, 232, 305, 365
 Marolt, Marijan 76
 Maulbertsch, Franz Anton 166
 Maver, Aleš 45, 103, 105
 Mayerhofen 81, 195, 215
 Maÿr, Maria Anna 196
 Medlog 269–270
 Mehmed IV., sultan 32
 Meke, Katra 176, 278
 Merano 311, 314
 Mercher, Andrej 245
 Meskó, Eva Marija, baronica 154, 246
 Meter Kiseljak, Nena 168
 Metzinger, Valentin 73–75
 Metzsch, plemiška rodbina 77, 80, 190
 Metzsch, Anton, baron 31, 66, 70, 77–79, 93, 366
 Metzsch, Marija Petronella Elizabeta (gl. Seilern, Marija Petronela Elizabeta, poročena Metzsch)
 Metzsch, Jožefa, poročena Cusani, markiza 67, 79
 Metzsch, Katarina (gl. Miglio, Katarina, poročena Metzsch)
 Metzsch, Marija Ana, baronica 79–80, 94

Metzsch, Marija Eleonora, poročena d'Acunca, grofica 67, 79
 Miglio, plemiška rodbina 8, 27–31, 34–35, 43, 46, 60, 63–65, 79 80, 109, 188–190, 290, 365–366, 368
 Miglio, rodbina 20, 366
 Miglio, Antonio 29
 Miglio, Christophorus 29
 Miglio, Ferdinand, baron 8, 31, 36–46, 48–57, 75, 341
 Miglio, Franc, baron 8, 31, 45, 49, 59–60, 63–68, 70–79, 110, 366
 Miglio, Francisco 29
 Miglio, Geronima (gl. Casanova, Geronima, poročena Miglio)
 Miglio, Janez Leopold, baron 31
 Miglio, Joannes 29
 Miglio, Joannes Angelus 29
 Miglio, Joannes Baptista 29
 Miglio, Karel, baron 8, 28–31, 35, 41, 57, 366
 Miglio, Karel Rajmund, baron 31, 44, 49, 57–61, 63, 70, 75–77, 366
 Miglio, Katarina, poročena Metzsch, baronica 31, 66–67,
 Miglio, Maksimilijan, baron 58–59, 70
 Miglio, Marija Ana (gl. Zweiern, Marija Ana, poročena Miglio)
 Miglio, Marija Franciška, poročena Casteli, baronica 31, 67
 Miglio, Marjeta 23, 26, 28
 Miglio, Tulij, baron 8, 11, 29, 31–38, 40–41, 43, 52, 57, 366
 Miglio, Tulij 23–24, 26–28, 42
 Milano 23, 29, 67, 195
 Miljana 178
 Milotice 132
 Mirandola 194
 Modena 194
 Modesheimb, agent 66
 Mölk, Josef Adam 233
 Monošter 31
 Monte Artemisio 194
 Montecuccoli, Rajmund, vojvoda 31–32
 Mörtig, Janez 219
 Moscon, baron 92
 Moscon, Bernardin 22
 Moscon, Jožef 22

Moscon, Simon 22
 Muckenbrunner, Martin 174
 Muhovič, Pavel 244
 Mulej, Helena 244
 Müller, Franz 293–294
 München 83, 111, 154, 212
 Murmayer, Anton 264
 Murovec, Barbara 227

N

Naschenweng, Hannes Peter 31
 Nazarje 68–69, 72–75, 110, 112
 Neapelj 68
 Neuberger an der Mürz 84, 198–199, 241
 Neueppenstein 87
 Neunkirchen am Steinfeld 83, 91, 96, 252, 268, 367
 Newton, Mary 311
 Novak, Jožef Danijel 107–108, 110, 114, 190–192, 200, 202–203, 244
 Novak, Rajmund 244
 Novalis (Georg Friedrich Philipp von Hardenberg) 274
 Novi klošter 68, 72, 79
 Novo Celje 7–8, 11, 27, 45, 60, 62, 72, 77, 81, 86, 89–94, 96, 100–110, 113–114, 116, 118–134, 136–142, 144–152, 155–159, 161–168, 170–171, 173, 177, 179, 183–187, 190–192, 194, 197–205, 207, 210–211, 220–227, 230, 233–235, 239–247, 249–52, 254, 256–258, 260–267, 269–270, 273–278, 280–286, 288–296, 298–301, 303–304, 307–309, 311, 314–316, 318–322, 324–327, 330, 344, 365–372
 Nymphenburg 155, 164

O

Oettingen, Evgen, knez 314
 Ofiernberg, Jožef 244
 Oglej 103, 105
 Ojstrica 15, 63, 295
 Orožen, Ignac 11
 Orožen, Janko 49, 96, 263, 270
 Ortenhoffen, Katarina 191
 Osijek 32–34

Osoje 195
 Ostrožno 11
 Ožbolt, Alen 331

P

Pacassi, Nicolò 163, 204
 Paderborn 296
 Paravicini, praporščak 51
 Parma 195
 Pauer, Jožef 268
 Pavia 195
 Pavletič, Ana 26
 Pavlič, Franc 288–289
 Pavšer, Lovrenc 219, 248
 Peeters, Bonaventura I. 172, 175
 Peinhold, Magdalena 268
 Perschon, Ludvik Karel, pl. 107–108, 199–200, 203, 252, 254
 Persky, Matija 108, 112, 118, 124–125, 127–130, 132, 155, 164, 167, 188, 201, 203–204, 243, 245–246, 367–368
 Persky, Terezija (gl. Maček, Terezija, poročena Persky)
 Perše, Jakob 258
 Perše, Jožefa 258
 Petrič, Franci 49
 Petrovaradin 65
 Petrovče 27, 31, 45–47, 49, 58, 65, 68, 75–76, 79, 90, 111–114, 136, 139, 146–147, 234–235, 250–251, 282, 286, 305–306, 366
 Petumfill (Postumfill), Johann Franz 115–117, 180–182, 184, 368
 Piacenza 77, 195
 Piccolomini, Ottavio, vojvoda 68
 Pidonni, Niklas 55
 Pilgram, Franz Anton 207
 Pilpach, Elizabeta, poročena Rozman 50, 58
 Pilpach, Janez Kristof 37, 50–52
 Pirchegger, Hans 17, 28, 263
 Piringer, Johannes 188
 Planina 17
 Plečnik, Anton 296
 Plevna 269–273, 275, 288, 293, 314, 370
 Plumberk 7–8, 11–12, 14–15, 17–28, 31, 33, 35–45, 50–57, 60, 63, 65–67, 72, 76–81, 87,

93–94, 96, 100, 107–108, 118, 190, 257, 269,
334, 338, 365–367, 371
Pobrežje 21
Podkrižnik, Nataša 18
Podstatzky-Liechtenstein, Alojz, grof 255
Podstatzky-Liechtenstein, Antonija, poročena
Gaisruck, grofica 255–256, 368
Podstatzky-Liechtenstein, Jožefa (gl. Arco, Jožefa,
poročena Podstatzky-Liechtenstein)
Pogačnik, Jožef Vincenc 258
Pogačnik, Jožefa 258
Pogled 21
Polskava 20
Pont-à-Mousson 215
Porta, Battista della 84
Povoden, Simon 86
Praga 29
Prager, Lovrenc 108, 202–204, 219, 243, 368
Prebold 59, 301
Predovnik, Valentin 286
Prešnik 66
Prettenhofer, Elizabeta, poročena Hausmann 267, 277
Prettenhofer, Josef Franz 267–268
Pribina, knez 11
Prien 207
Prockh, Sofija 15
Ptuj 21, 23, 83, 106
Purgstall, Camillo, grof 88
Purgstall, Janez Vencelj, grof 106, 116, 174
Purgstall, Jožef Alojz, grof 174
Puthon, Eleonora 315

Q

Qualandro, rodbina 20, 22, 44, 336
Qualandro, Ciprijan 22–24, 26, 334
Qualandro, Fermo 22, 24
Qualandro, Matija 21–24, 26, 28, 39
Qualandro, Otilija, poročena Schauer 22

R

Rače 17
Radgona 84, 198
Rainhofer, Joseph 92

Ranšperk 258
Rantaša, Rok 8, 12, 19, 22, 25, 36, 38–39, 43–44,
109, 120, 365
Rastern, Janez 66, 71
Rauch, Johann 111
Raunacher, Johann Baptist Anton 116, 192
Ravbar, Frančiška (Marija Frančiška Romana
Jožefa), poročena Gaisruck, grofica 131, 193,
195–196, 198, 226, 235–236, 253–254, 368
Ravbar, Karel Bernard, baron 195
Ravbar Plankensteinski, plemiška rodbina 251
Rechpach, Cajetanus 134
Rečica 28, 67
Regal, plemiška rodbina 11, 16
Regal, Barbara 17
Regal, Ehrenreich Ferdinand 17
Regal, Franc 20
Regal, Janez Adam 20
Regal, Janez Gregor 12
Regensburg 29, 32, 366
Reich, Franz Josef 112–113, 136–137, 143, 148,
152, 160, 162–163, 184, 202–203, 367
Reisig, Rudolf Feliks, grof 66
Reniger von Reninger, Simon 32, 41
Resch, Franz 111
Ressbohrn, Friderika (gl. Cramm, Friderika,
poročena Gaisruck (1.), Ressbohrn (2.))
Ressbohrn, Jožef, pl. 193
Ressnigg, Johann Baptist 11, 252
Rihtarič, Katja 8, 12, 19, 22, 25, 36, 38–39, 43–44,
109, 120, 365
Rim 296, 299
Rimini 194
Ringger, dvorni svetnik 255
Robba, Francesco 72–73
Rogaška Slatina 285
Rogatec 11–12, 96, 111
Rojc, Ivan 319
Rojc, Peter 319
Roškar, Boštjan 8, 299
Rottofreno 77
Rozman, Alojz 264
Rozman, Elizabeta (gl. Pilpach, Elizabeta,
poročena Rozman)
Rozman, Gregor 51

Rozman, Maks 244
Rozman, Marija 264
Rüppelin, Karel Friderik, pl. 288–289, 293

S

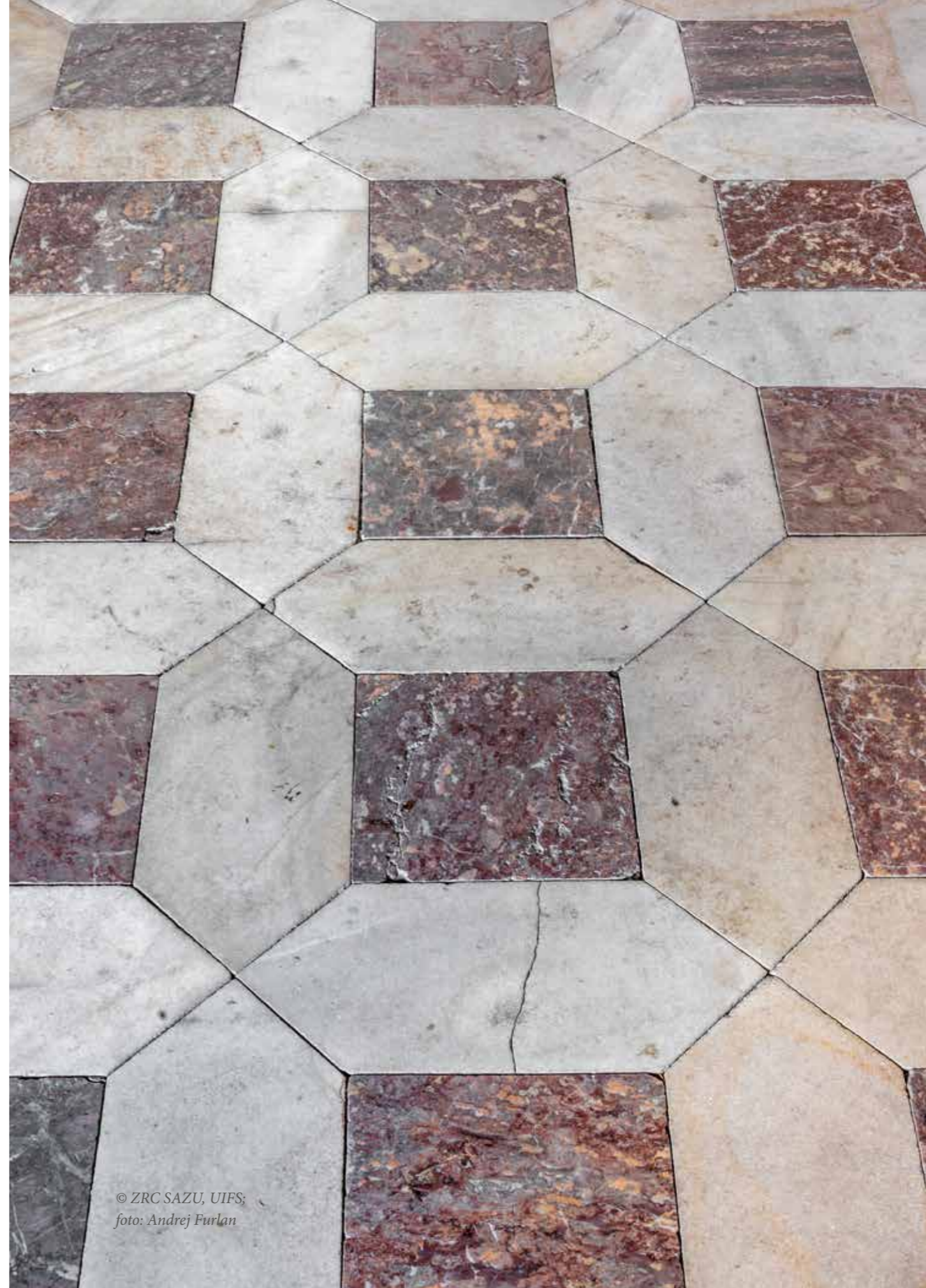
Salm-Reifferscheidt, Karel, princ 293
Salm-Reifferscheidt-Dyck, Alfred Jožef, knez 301
Salm-Reifferscheidt-Krautheim (in Dyck),
plemiška rodbina 147, 291–293, 299, 306–308,
310, 313–319, 321–322, 324, 342
Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Ana (gl. Thurn
Valsassina-Como-Vercelli, Ana, poročena
Salm-Reifferscheidt-Krautheim)
Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Eleonora,
poročena Bourguignon, baronica 294–295,
300–301, 303–304, 312–313
Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Franc Karel,
knez 294–295, 301
Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Franc Viljem,
knez 293
Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Friderik, princ
294, 296
Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Konstantin, knez
288–289, 292–295, 301, 370
Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Oto, princ 294,
296
Salm-Reifferscheidt-Krautheim, Šarlota (gl.
Hohenlohe-Bartenstein-Jagstberg, Šarlota,
poročena Salm-Reifferscheidt-Krautheim)
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Alfred,
knez 295–296, 301–303, 370
Salm-Reifferschiedt-Krautheim in Dyck,
Blanka (gl. Lucchesi Palli dei Principi di
Campofranco, Blanka, poročena Salm-
Reifferschiedt-Krautheim in Dyck)
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck,
Eleonora, poročena Bardeau, grofica 146, 166,
175, 259, 289, 291, 295, 303–305, 307–309,
311, 313–317, 365, 370–371
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Jožefa,
princesa 304–305, 311, 315–316, 371
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Jurij,
knez 295–296, 300–301, 303–308, 312, 314–
316, 318, 370–371
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Kristina
(gl. Spiegel-Dusenbergh-Hanxleden, Kristina,
poročena Salm-Reifferscheidt-Krautheim in
Dyck)
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Leopold,
knez 288, 291–292, 294–301, 307, 370
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Maria
(gl. Bellegarde, Maria, poročena Salm-
Reifferscheidt-Krautheim in Dyck)
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Mimi,
princesa 298
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Rosa,
princesa 298
Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Rosa,
poročena Wucherer, baronica 304–305, 311,
314, 316, 371
Salm-Reifferscheidt-Raitz, Hugo, knez 296
Sambach, Caspar Franz 166
Sapač, Igor 7–8, 11–12, 17, 19–20, 22, 25, 36,
38–39, 43–44, 61, 109, 118–120, 127, 129, 167,
169, 246, 349, 365, 367
Satlberg, Janez Andrej 38–39, 52–55
Satlberger, komisar 24
Sauer, Hans, pl. 20
Sauer, Elizabeta, poročena Schratzenbach, pl. 14
Sauer, Kajetan, grof 256
Sauer, Kajetana, grofica 84
Savojski, Evgen, princ 174, 313
Savojski, Karel Emanuel III., kralj 194
Scagneti, Peter Pavel 56
Schalck, Anton 191
Schauer, Janez 22–23
Schauer, Otilija (gl. Qualandro Otilija, poročena
Schauer)
Scheibl, Janez Mihael 191
Schielleiten 129
Schiller, Friedrich 274
Schillingsfürst 314
Schimmer, Gustav Adolph 34–35
Schleiher, Jakob 203, 219, 243
Schletterer, Jakob Christoph 114, 132, 154
Schlosserer, Urban 60
Schlosshof 174
Schludermann, Luise 311
Schmidt, Johann Georg 129

- Schmidt, Matija 192
 Schmutz, Carl 263–264
 Schneeweis, Anton, baron 216–217
 Schneider, Franc Ksaver 286
 Schneider, Gašper Baltazar 99
 Schokottnigg, Joseph 114
 Schönbrunn 128, 163–164, 174, 187
 Schrägl, Wolfgang 79, 94
 Schranz von Schranzenegg, Marija Ana, poročena Gaisruck, grofica 81, 194
 Schrattenbach, plemiška rodbina 11–14, 17, 20, 38, 46, 258, 366
 Schrattenbach, Ana, pl. 14
 Schrattenbach, Ana (gl. Greisseneck, Ana, poročena Schrattenbach)
 Schrattenbach, Elizabeta, pl. 15
 Schrattenbach, Elizabeta (gl. Sauer, Elizabeta, poročena Schrattenbach)
 Schrattenbach, Franc, pl. 15
 Schrattenbach, Jurij, pl. 14
 Schrattenbach, Krištof, pl. 20
 Schrattenbach, Kunigunda (gl. Tschadinger, Kunigunda, poročena Schrattenbach)
 Schrattenbach, Maksimilijan, baron 15
 Schrattenbach, Pankrac, pl. 14
 Schrattenbach, Pankrac (ml.) 12
 Schrattenbach, Sibila, pl. 15
 Schrattenbach, Sigmund, pl. 12, 14–15, 17, 20, 22, 366
 Schrökingner, Jožef Jurij 93
 Schwarzenbach 258
 Schweigert, Horst 90–91
 Seggau 185, 188
 Seidl, Johann Gabriel 47–48
 Seilern, Alojzija, grofica 79
 Seilern, Ana Marija (gl. Lengheim, Ana Marija, poročena Seilern)
 Seilern, Janez Friderik, grof 78
 Seilern, Marija Petronela Elizabeta, poročena Metzsch (1.), Galler (2.), grofica 78–79
 Selca 21
 Senj 15
 Senta 65, 67
 Sidenitsch, plemiška rodbina 84
 Sidenitsch, Jurij Jožef, grof 87
 Silberegg 195, 254
 Slovenj Gradec 71
 Slovenska Bistrica 20, 63, 310, 315–317, 371
 Slovenske Konjice 41
 Smolensk 67
 Sobieski, Jan, kralj 68
 Soränzo, zlatar 40, 338
 Soteska 258, 262
 Spiegel-Dusenberga-Hanxleden, Kristina, poročena Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, kneginja 294, 297–298, 301, 311
 Spodnja Ložnica 60
 Spodnji Lanovž 271
 Staindl, Marija Katarina 42
 Stargeth, Mihael 160, 244–245
 Stari trg 93
 Steinhausen, Werner Arnold 35
 Stele, France 145, 168, 171, 175–176, 178–179, 214, 226, 322–327, 371
 Stella Carraciolo, Nikolaj, grof 83
 Stengg, Johann Georg 129
 Stich, Eva 17
 Stich, Hans 17
 Stöckholzer, Josef 272
 Stopar, Ivan 11, 49, 133, 167, 263, 330
 Stopnik 11, 14
 Strassoldo, grof 51
 Strauss, Konrad 187
 Straže pri Radmirju 64
 Strener, Jožef 78
 Strmol 11–12
 Stromayr, zlatar 40, 338
 Stubenberg, Jurij, grof 52
 Suttinger, Daniel 34
 Svetina 94
 Svetli Dol 94–99, 105, 114, 140, 244
- Š**
 Šenpihl 57, 59
 Šešče 57, 59, 60, 66, 77–79, 94, 257, 269
 Šič, Janez Krstnik 52
 Šiles, Aleksander 136–137, 148
 Širje 93, 257, 269
 Šmarje pri Jelšah 110–111, 196
 Šmitek, Zmago 230
- Šratnek 17–19
 Štatenberg 129
 Šturman, Jurij 245
- T**
 Tamsweg 262
 Tattenbach, Erazem, grof 41
 Taufferer, Frančišek Ksaver 239
 Temišvar 32–33, 65
 Teniers, David 183
 Teuffenbach, Karel Friderik, baron 87
 Thalhammer, Johann 110, 184–188, 201, 219, 367
 Thurn-Valsassina, Ferdinand Feliks, grof 59
 Thurn-Valsassina, Janez Maksimilijan, grof 84–85
 Thurn-Valsassina, Jurij Rudolf, grof 84
 Thurn Valsassina-Como-Vercelli, Ana, poročena Salm-Reifferscheidt-Krautheim, kneginja 296–298
 Thurn Valsassina-Como-Vercelli, Jurij, grof 296
 Thurn Valsassina-Como-Vercelli, Jurij Friderik, grof 296
 Tizeck, Gallus Johann 90, 116, 147, 367
 Tominc, Jožef 278–279
 Trakošćan 174
 Trauttmansdorff, Alojz, grof 258
 Trauttmansdorff, Franc Vencelj, grof 174
 Trauttmansdorff, Vajkard, grof 167, 188, 351
 Triangi, Anton 70
 Trinkler, Marie 311
 Trst 169, 178, 386
 Trzin 226
 Tschadinger, Blaž 11–12, 14, 17
 Tschadinger, Kunigunda, poročena Schrattenbach, pl. 12, 17
 Tulić, Maja, poročena Turković, baronica 319
 Tumberger, Erazem 11
 Tumberger, Rosina (ali Felicita) 11
 Turković, plemiška rodbina 176, 320–323
 Turković, Davorin, baron 168, 183, 226, 307, 316, 318–320, 323–327, 371
 Turković, Fedor, baron 319
 Turković, Ksenija, baronica 319, 321
 Turković, Maja (gl. Tulić, Maja, poročena Turković)
- Turković, Milan, baron 318–319
 Turković, Nikola, baron 319, 321
 Turković, Peter, baron 319, 321
 Turković, Peter Dragutin, baron 318
 Turković, Štefanija (gl. Gorup pl. Slavinjski, Štefanija, poročena Turković)
 Turković, Velimir, baron 319
 Turković, Vera (gl. Gorup pl. Slavinjski, Vera, poročena Turković)
 Turković, Vladimir, baron 319
 Turković, Zdenko, baron 319
 Turnišče 81, 83–87, 96, 116, 154–155, 179, 183–184, 192, 198–199, 210, 239, 241, 252, 274, 344, 360, 367
- U**
 Uhland, Johann Ludwig 274
 Ulaga, Jože 48, 75
- V**
 Valtice 134
 Velenje 315
 Velletri 194
 Velikovec 17
 Vešič, Marija 66
 Vidmar, Luka 46
 Viljem, stiški opat 75
 Villana-Perlas, Janez Krstnik, grof 254
 Villana-Perlas, Jožefa (gl. Gaisruck, Jožefa, poročena Villana-Perlas)
 Vischer, Georg Matthäus 11, 17–18, 20, 28, 33, 35–36, 42, 59–60, 86, 88–89, 366
 Višňové 298
 Vransko 12, 14
 Vrečer, Rajko 28, 48–49, 75
 Vrhe nad Teharjami 27, 46, 49
 Vrhnika 160
 Vrhovnik, Mihael 219, 244
- W**
 Wadl, Wilhelm 207
 Wagner, Franz 268

Warsberg, baron 301
 Weigl, Igor 8, 108, 113, 118, 128, 130, 133, 163, 179, 187, 207, 226, 365, 367
 Weinburg 17, 314
 Weiß, Matthäus 40, 340
 Weißenthurn 87, 258, 344, 367
 Weißkirchen 87, 258
 Weizberg 249
 Wellischhof 195, 254
 Wels 31
 Welsersheimb, Leopold, grof 254
 Weltenburg 137
 Wemding 164, 207
 Werle, Franc Anton 233
 Wessobrunn 110
 Wickenburg, Matija Konstantin, grof 286
 Wies 137, 164
 Wildbach 249
 Wildenstein, grof 93
 Wildenstein, Ernest Henrik, grof 216
 Wildon 16–17
 Wildoner, Matthias Ignaz 11, 39–41, 57
 Windischgrätz, Jožef, grof 82, 254
 Wipplinger, Franz 35
 Wittelsbach, plemiška rodbina 155
 Wittelsbach, Maksimilijan III., knez 164
 Wittenbach, plemiška rodbina 295
 Wittenbach, Amy, baronica 295
 Wolich, Krištof 27
 Wollfang, Matej 60–61
 Wrbna, Rudolf, grof 296
 Wucherer, baron 316
 Wucherer, Rosa (gl. Salm-Reifferscheidt-Krautheim in Dyck, Rosa, poročena Wucherer)
 Wunderlin, Susanne, poročena Gasser 207
 Wurmbrand-Stuppach, Maks Rudolf, grof 129

Z
 Zadra, Bernard Jožef 191
 Zagreb 168, 316, 318–319, 324–327, 371
 Zalog 245, 258–259, 262
 Zavrč 21
 Zgornja Gorica 60
 Zgornja Polskava 20
 Zgornji Lanovž 66
 Zimmermann, Anton 108–110, 202, 367
 Zimmermann, Dominicus 110, 137, 164, 207
 Zimmermann, Johann Baptist 110, 164, 206–207
 Zimmermann, Peter 7–8, 257, 263–264, 268, 272, 274, 365
 Zimmermann, Severina, poročena Gebhard 110
 Znojmo 298
 Zrinjski, plemiška rodbina 29, 41
 Zweiern, Marija Ana, poročena Miglio, baronica 58, 64
 Zwinger 155

Ž
 Žalec 8, 21, 26, 35, 50, 60, 79, 93–94, 239, 257, 270, 282, 290, 293, 301, 306, 310, 313–314, 320, 330, 367, 372
 Žiče 263
 Žovnek 263

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

ISBN 978-961-05-0847-2 (Založba ZRC)
COBISS.SI-ID 190191107

ISBN 978-961-05-0848-9 (Založba ZRC, PDF)
COBISS.SI-ID 190565123

Potem ko so bili leta odrešenja 1456 z Ulrikom izkoreninjeni grofje Celjski, je skoraj ves spomin nanje stal znotraj ruševin družinskega gradu na vrhu nad mestom Celjem in mu je grozilo, da bo propadel zaradi zoba časa. Da se to ne bi zgodilo, je dal Anton grof SRC Gaisruck, komornik in tajni svetnik Franca I., rimskega cesarja, in Marije Terezije, rimske cesarice, madžarske kraljice, avstrijske nadvojvodinje, celjske grofice, iz kamnov tega starega gradu, ki so jih z velikimi stroški prepeljali sem, zase in za svoje leta 1756 postaviti Novo Celje. /.../ Kdor koli že to bereš, daj tej zgradbi toliko prednosti pred staro, kolikor lepša je podoba te nove v primerjavi s tisto gubasto stare in kolikor primernejše so za človeško družbo doline kakor gore.

49 €

ISBN 978-961-05-0847-2

[HTTP://ZALOZBA.ZRC-SAZU.SI](http://zalozba.zrc-sazu.si)